ZAHARIA STANCU

ŞATRA

ZAHARIA STANCU

ŞATRA

Capitolul 1

Him başa isprăvi de mâncat. Isprăvi şi de băut. Oala, care cu puţin înainte fusese plină de vin roşu, acrişor, era goală. Îi mulţumi Oarbei.

— Bucatele au fost bune. A fost bun şi vinul.

Obrazul Oarbei se lumină.

Him başa îl privi pe Alimut.

— Te-ai săturat?

— Da, tată. Numai vinul…

— Nu cumva vrei să spui că nu ţi-a plăcut?

— Mi-a plăcut, tată, dar… a fost cam puţin.

Râseră amândoi. Râse şi Oarba.

— Altădată, fiule, ai să primeşti mai mult.

Stăpânul şatrei ieşi în faţa cortului, se aşeză turceşte în ţărâna alburie pe care o înfierbântase soarele şi bătu din palme. În deschizăturile corturilor se arătară de îndată capete oacheşe, pletoase, mustăcioase. Câţiva bărbaţi se apropiară. Him başa se uită în ochii lui Uj Hoţul şi-i porunci:

— Cheamă bătrânii la sfat. O dată cu ei să mai vină şi Ariston, Goşu şi Lisandra.

Uj Hoţul începu să umble printre corturi. Câteva clipe stăpânul şatrei îl urmări cu privirile. Pe urmă ridică ochii şi, clipind des, se uită la cer.

Soarele era tocmai la amiază. Văzduhul era cald, vâscos, apăsător şi părea încremenit. Caii, măgarii şi catârii şatrei moţăiau ceva mai departe de corturi şi se apărau alene cu cozile de roiurile de muşte care nu le dădeau pace. Câinii, întinşi pe labe, dormitau sub căruţele lungi, cu coviltire. Îi supărau şi pe ei muştele. Doborâţi de greaua zăpuşeală a zilei, urşii nu se mişcau, nu-şi sunau lanţurile şi nici măcar nu mormăiau. Poate se aflau căzuţi adânc în somn şi nu visau nimic. Poate visau pădurile străvechi şi umbroase în care vieţuiseră altădată, pe vremea când fuseseră slobozi. Poate visau stufărişuri pline de afine şi de albine. Poate

visau scorburi încărcate cu faguri galbeni plini cu miere limpede şi dulce.

Satul în care şatra poposise chiar în dimineaţa aceea se afla la o depărtare de numai trei-patru sute de paşi. Rămânea tăcut de parcă în întregul lui cuprins nu s-ar fi găsit nicio făptură vie. Tăcută rămânea şi balta din apropiere în care foiau broaştele şi pe care o acopereau în bună parte petice umede de lintiţă grasă şi verde. Aci, şi la acest ceas al amiezii, tăcerea ar fi fost deplină, dacă din când în când nu s-ar fi auzit, venind de departe, ţăcănitul ritmic al secerătorilor care, undeva, acolo unde cerul îşi sprijinea marginile albastre pe pământ, doborau grâul copt şi înalt. Văzduhul era prea vâscos şi zăpuşeala amiezii prea grea şi prea groasă ca să străbată prin ea şi să se audă şi glasurile oamenilor. Frânţi de mijloc şi scăldaţi în sudoare, ţăranii adunau grâul secerat, îl legau în snopi şi cu snopii clădeau căi mari. Văzute de departe, căile de grâu se asemuiau cu nişte grămezi fabuloase de aur roşcat.

Auzind porunca mai-marelui lor, repetată la fiecare cort de Uj Hoţul, oamenii oacheşi – bătrâni şi tineri – ieşiră din corturile în care abia se tolăniseră pe rogojini şi veniră lenevoşi abia târşâindu-şi paşii. Se aşezară cu toţii în ţărâna fierbinte a luncii, făcând o jumătate largă de cerc în faţa lui Him başa. În dreapta şi în stânga acestuia se aşezară bătrânii. După aceea, în rândul întâi se aşezară, după vârstă, şi ceilalţi bărbaţi. La spatele lor luară loc femeile, iar copiii li se pripăşiră tuturor în poala, în braţe sau pe umeri. Flăcăiandrii cu mustăţile abia mijite şi fetişcanele care purtau la gât lungi şiruri de mărgele şi în urechi cercei mari ca nişte belciuge se aciuară în spatele femeilor şi întinseră gâturile. Şovăind şi împleticindu-se, veni şi Goşu, de mână cu Lisandra. După Goşu se arătă, mândru şi pieptos, Ariston. În spatele lui, mărunţel la trup însă vânjos şi îndesat, păşea Uj Hoţul. Sudoarea de pe frunte i se scurgea pe obrajii ciupiţi adânc de vărsat şi se pierdea în barba neagră, încâlcită, stufoasă. Toate privirile şatrei se

îndreptară spre cei trei. Nu se auzi nicio şoaptă şi nici măcar muştele nu mai bâzâiră. Uj Hoţul strigă:

— Sânge!... Să iasă cu sânge... Socoteala nu se poate încheia decât cu vărsare de sânge!...

Him başa se uita la el mustrător. Uj Hoţul, ruşinat, plecă ochii în jos şi tăcu.

Bărbaţii şatrei, adunaţi aci, aveau toţi chici lungi, mustăţi stufoase, bărbi sălbatice. Foarfeca nu intrase niciodată în părul vreunuia din ei. Pe obrazul niciunuia nu umblase briciul. Pe toţi, fără greşeală, îi împodobise firea cu ochi negri, de smoală, rotunzi, neobişnuit de mari şi plini de o strălucire care – dacă nu te fereai din calea ei – te ameţea şi te adormea. Bărbile, mustăţile şi chicile, unse în fiecare zi cu ulei gras, de nucă, sclipeau de parcă ar fi fost de metal.

Toate privirile erau îndreptate spre Goşu. Dârz, întărâtat, pus pe ceartă, pe bătaie şi poate chiar şi pe omor, omul veni şi se opri în mijlocul cercului. Tot în mijlocul cercului şi destul de aproape de Goşu, se opri şi Lisandra. Ariston se răzleţi de cei doi şi înlemni. Goşu se uita în pământ. Tot în pământ se uita şi Ariston. Numai Lisandra căuta fără nicio sfială ochii oamenilor din jur şi, când îi găsea, îi înfrunta nu numai cu îndrăzneală, ci şi cu neruşinare parcă.

Him başa voi să deschidă gura şi să spună ce avea de spus. Dar tocmai atunci în sat sună trist clopotul cel mare de la biserică. După clopotul mare sună şi clopotul mic. Tot rar. Tot trist. Şatra ştiu că acolo, în satul lângă care se aciuase cu câteva ceasuri în urmă, ori de undeva, de departe, de pe front, venise vestea morţii unui bărbat. Nu se închină niciunul dintre ei şi niciunul dintre ei nu şopti printre buze „Dumnezeu să-l ierte pe răposat”. Ei, oamenii oacheşi, nu moşteniseră de la înaintaşi acest obicei şi nu practicau nicio credinţă. Se mulţumiră să se uite în pământ – în pământul în care se topeau trupurile tuturor morţilor – şi apoi să-şi arunce ochii spre cer. De acolo, din cer, soarele lumina pământul. Şi tot de acolo, din cer, cădea ploaia care ajuta pământului să se acopere de iarbă, de buruieni şi de

păduri, de livezi sau de lanuri nesfârşite de grâu, de porumb, de floarea-soarelui, de rapiţă, de secară.

Faţa lui Him başa se întristă. Stăpânul şatrei spuse:

— Nu este nicio legătură între viaţa omului care s-a stins acum şi viaţa noastră. Totuşi, clopotul ne-a cobit a rău.

Şatra pogorî într-o tăcere şi mai adâncă. Ea era obişnuită din cea mai veche vechime să tacă atunci când mai-marele ei spunea ceva. Niciodată nu se pomenise printre ei om care să se ridice împotriva bulibaşei. Tot aşa aveau să se petreacă lucrurile şi acum.

Clopotul mare sună ce mai sună, osteni şi tăcu. Tăcu şi clopotul mic. În balta acoperită pe alocuri de mari petice de lintiţă grasă şi verde orăcăi o broască. Soarele fulgera văzduhul încremenit şi vâscos dintre pământ şi cer. Speriată, broasca se trase iarăşi în adânc.

— Ştiţi, spuse Him başa, pentru ce v-am chemat, să luaţi parte la judecată.

— Ştim, răspunseră bătrânii, ştim prea bine.

— Totuşi, am să vă spun pe scurt întâmplarea, după datină, ca totul să fie limpede şi în hotărârea pe care o vom lua să nu se strecoare nicio nedreptate. Legile noastre, păstrate din bătrâni, trebuiesc împlinite fără nicio abatere.

— Te ascultăm, bulibaşă, ziseră într-un glas bătrânii. Te ascultăm.

— Acum doi ani a fost mare bucurie în şatra noastră, zise Him. A fost nu numai bucurie, a fost şi veselie. Vă amintiţi că ne aflam poposiţi într-o luncă, lângă marginea fluviului. Cu capul plecat şi parcă cerându-şi iertare de ceea ce avea de gând să facă, flăcăul Goşu ne-a cerut învoire să se însoare cu Lisandra, fata lui Sedil, din şatra lui Sedil. Şi noi i-am dat învoire s-o aducă în şatra noastră pe Lisandra, fata lui Sedil, din şatra lui Sedil. Mi-am pus obrazul în joc şi m-am tocmit o zi şi o noapte cu Sedil başa. M-am tocmit până am rămas amândoi sitevi şi abia atunci ne-am înţeles din preţ. Şi după ce ne-am înţeles din preţ am chemat-o pe Lisandra şi-am întrebat-o dacă-l place pe Goşu şi dacă vrea

să-l ia de bărbat pe Goşu. La întrebarea mea dacă-l place pe Goşu, ea nu mi-a răspuns. Iar la întrebarea dacă vrea să-l ia de bărbat pe Goşu, ea mi-a răspuns că vrea. Nu m-am supărat. Pentru că o femeie poate să-şi ia de bărbat şi pe un om pe care nu-l place. Cu vremea se învaţă cu el şi asta e de ajuns ca o căsnicie să meargă bine. Şi-am mai întrebat-o pe Lisandra dacă are ori nu de gând să se supună legilor străvechi ale şatrei noastre. Lisandra a pus mâna dreaptă pe inimă şi-a jurat că are să se supună, oricât de straşnice ar fi ele. Atunci Goşu a zis: „Dacă mă ia de bărbat, o să mă cunoască. Şi dacă o să mă cunoască, o să mă placă. Şi dacă o să mă placă, până la urmă o să ajungă să mă şi iubească.” Zicând acestea, Goşu s-a arătat fericit. Şi atunci m-am arătat şi eu fericit că Goşu şi-a ales nevastă frumoasă şi harnică, şi că şatra noastră şi-a mărit numărul şi s-a îmbogăţit cu o femeie din şatra lui Sedil şi chiar din neamul lui Sedil. Goşu i-a plătit în faţa mea şi în faţa voastră lui Sedil başa douăzeci de galbeni de aur turceşti, cu zimţi, ca preţ al Lisandrei. Sedil başa şi-a luat fata de mână şi i-a dat-o lui Goşu pe viaţă şi i-a spus: „Până acum Lisandra a fost fata mea şi mie mi s-a supus. De acum înainte, Lisandra este roaba ta, Goşule, şi nevasta ta, şi ţie şi numai ţie o să se supună, iar la alt bărbat din şatră ori din afara şatrei n-o să se uite nici măcar cu coada ochiului.

Him başa tăcu. Îşi bolovăni ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, peste oamenii oacheşi adunaţi în faţa lui. Şatra îl asculta. Şatra nu-i ieşea din cuvânt. Inima i se umplu de mulţumire. Ieşi din tăcere şi întrebă:

— Am spus până acum adevărul, au l-am ocolit?

— Adevărul l-ai rostit, bulibaşă, adevărul întreg l-ai rostit şi nimic din ce-a fost adevăr n-ai ascuns.

— Atunci, zise Him başa, să mergem mai departe şi să desluşim faptele până la capăt.

— Până la capăt, bulibaşă.

— Aşadar, Goşu i-a plătit lui Sedil başa preţul Lisandrei şi Lisandra a jurat cu mâna pe inimă că va asculta de

străvechile legi ale şatrei noastre şi-a trecut Lisandra din şatra lui Sedil başa în şatra noastră. A început nunta. Trei zile şi trei nopţi ne-am veselit noi şi tot trei zile şi trei nopţi s-a veselit şi şatra lui Sedil başa. Au jucat oamenii din şatra noastră şi, amestecându-se cu noi, au jucat şi oamenii din şatra lui Sedil başa. Au jucat urşii şatrei noastre şi au jucat şi urşii şatrei lui Sedil başa. S-a isprăvit nunta fără nicio spinare ciomăgită, fără nicio mână ruptă, fără niciun ochi scos şi fără niciun cap spart. Pe urmă şatra noastră a apucat-o într-o parte şi şatra lui Sedil başa în altă parte. De atunci şi până astăzi au trecut aproape doi ani, iar căruţele noastre nu s-au mai întâlnit, câinii şatrei noastre nu s-au mai mirosit cu câinii şatrei lui Sedil başa, caii, măgarii şi catârii şatrei lui Sedil başa nu s-au amestecat la păscut cu caii, măgarii şi catârii şatrei noastre. Iar noi… Noi nu ne-am mai oglindit în ochii şatrei lui Sedil başa şi nici şatra lui Sedil başa nu s-a mai oglindit în ochii noştri. Este?

— Este, bulibaşă, este.

— Toate au mers bine până în miezul nopţii trecute, când peste Goşu s-a năpustit netam-nesam, un vis urât. Şi atunci, scuturându-se de somn şi ieşind din visu-i urât, Goşu s-a trezit. Şi trezindu-se a căutat-o lângă el pe Lisandra s-o scoale şi pe ea din somn şi să-i povestească visul. N-a găsit-o. Fierul roşu al bănuielii i-a ars lui Goşu inima şi l-a îndemnat să pună mâna pe cuţit. A pus Goşu mâna pe cuţit, i-a încercat agerimea tăişului, a ieşit din cort şi s-a pitulat la pândă cum ar fi făcut-o oricare dintre noi. Cum ştiţi, şatra toată dormea dusă. Caii şatrei, măgarii şatrei şi catârii şatrei păşteau prin preajmă. Câinii şatrei dormeau şi dormeau şi urşii şatrei. Şi numai Goşu pândea la pământ, cu cuţitul în mână. Sângele lui Goşu ardea şi mânia îi tulbura minţile. Omul însă se stăpânea, tăcea şi răbda. Stăpânindu-se şi tăcând, răbdând şi aşteptând, a pândit până către zori. Şi pânda nu i-a fost fără folos. În zori a văzut-o pe Lisandra şi l-a văzut şi pe Ariston. Veneau ţinându-se de gât dinspre zăvoi.

— Ruşine! Ruşine mare! spuseră bărbaţii.

Muierile oacheşe şi ochioase tăcură. Tăcură şi fetişcanele. Tăcură şi flăcăiandrii. Him başa îl întrebă pe Goşu:

— Am spus adevărul, Goşule?

— Adevărul l-ai spus, bulibaşă.

— Dar tu, Aristoane, ce sici?

— Ai spus adevărul, bulibaşă.

Pe Lisandra n-o învrednici Him başa cu nicio întrebare. Femeiuşca nu se sinchisi. Îşi păstră ochii în jos, însă genele lungi îi tresăriră şi parcă şi buzele i se mişcară într-un scurt tremurat.

— Goşu, zise Him başa, Goşu ar fi avut dreptul, stăpânit de mânie, cum era, să se năpustească asupra lui Ariston şi să-l înjunghie. Dar Goşu s-a gândit că nu e potrivit ca un bărbat din şatra noastră să ucidă alt bărbat din şatra noastră. Goşu a ţinut seama de străvechile noastre legi şi de străvechile noastre obiceiuri, şi a socotit că e mai bine să-şi înfrâneze pornirea spre răzbunare şi să aducă pricina înaintea noastră spre dreaptă judecată. Aşa este, Goşule?

— Aşa este, bulibaşă, aşa şi nu altfel.

— Acum, spuse Him başa, acum Goşu trebuie să ne răspundă dacă o leapădă sau nu pe Lisandra.

Goşu răspunse liniştit:

— Nu, stăpâne, n-o lepăd. Nici mort n-o lepăd.

— De ce?

— Pentru că eu fără Lisandra nu pot trăi. Eu o iubesc pe Lisandra mai mult decât îmi iubesc lumina ochilor.

Lisandra se uită la el lung. Îi înflori pe buze un surâs de mulţumire. Him başa se încruntă. Femeiuşcă îşi stinse îndată surâsul.

— Atunci, Goşule, nu-ţi rămâne altceva de făcut decât s-o ierţi.

Goşu sări ca ars:

— Până aici ai fost drept, bulibaşă, şi n-ai rostit un singur cuvânt care să se abată de la străvechile noastre legi şi de

la străvechile noastre obiceiuri, însă la urmă, pesemne din bunătatea inimii, ai greşit.

— Aşa e, ziseră bătrânii. La urmă bulibaşa a greşit.

— Vrei să se împlinească legea, Goşule?

— Vreau.

— Şi tu, Lisandro, vrei şi tu să se împlinească legea?

— Vreau, zise femeia, vreau, pentru că ştiu că altfel nu se poate.

— Dar, o întrebă blând Him başa, de ce ai călcat tu legea când ştiai prea bine ce te aşteaptă?

— Nu pot trăi fără Ariston, bulibaşă. Şi dacă nu pot trăi fără Ariston, socot că e mai potrivit să mor.

Tăcu Him başa. Tăcură bătrânii. Toţi bărbaţii tăcură, în afară de Uj Hoţul, care râgâi, rânji şi tuşi. Muierile şatrei fremătară şi şuşotiră între ele. Him başa răcni la ele. Muierile tăcură.

— Tu, Aristoane, ştiai că Lisandra e nevasta lui Goşu. Ştiai că Goşu a cumpărat-o pe Lisandra de la tatăl ei, de la Sedil başa, cu douăzeci de galbeni de aur vechi, turceşti şi cu zimţi.

— Ştiam, bulibaşă, toate acestea le ştiam.

— Atunci de ce ai tras-o pe Lisandra în greşeală?

— Pentru că o iubesc mai mult decât îmi iubesc carnea şi mai mult decât îmi iubesc sângele. Fără ea nu pot să trăiesc şi nici nu vreau să mai trăiesc.

— Dar Goşu spune că nici el nu poate să trăiască fără Lisandra.

— Da, nu pot să trăiesc fără Lisandra, suspină Goşu.

— Vinovată este Lisandra, zise Him başa. Cunoştea dragostea lui Goşu şi nu se cădea să răspundă chemării lui Ariston.

— Nu eu sunt vinovată, spuse Lisandra. Vinovată e dragostea. Dragostea m-a aprins, m-a zăpăcit, m-a orbit şi m-a aruncat în braţele lui Ariston. Acum voi faceţi cu mine ce vreţi. Însă eu sunt datoare faţă de voi şi faţă de inima mea să vă mărturisesc încă o dată *că nu pot să trăiesc fără*

Ariston. Auziţi? Eu nu pot să mai trăiesc fără Ariston. Şi fără Ariston nu vreau să mai trăiesc.

Tăcerea se lăsă iarăşi peste şatră, peste lunca acoperită de iarbă aspră, ghimpoasă, peste balta stătută, adormită sub petice mari de lintiţă grasă şi verde. După câtva timp tăcerea fu iarăşi sfărâmată de clopotul mare şi de clopotul mic din sat care sunau a jale. Moartea, ca o uriaşă pasăre nevăzută, fâlfâi din aripile ei peste şatră, dar văzduhul fierbinte şi vâscos al zilei rămase tot neclintit, tot încremenit.

Lisandra zise:

— Dragostea e vinovată. Dar nici tu, bulibaşă, nici voi, ceilalţi bătrâni plini de înţelepciune care vă aflaţi în jurul bulibaşei, nu înţelegeţi ce este dragostea. Poate aţi iubit în tinereţea voastră. De atunci însă şi până acum a trecut mult timp şi voi aţi uitat totul. Inimile vi s-au uscat şi amintirile v-au secat. Ori, poate nici n-aţi iubit. Iar dacă aţi iubit şi aţi uitat, ori dacă n-aţi iubit niciodată, cum mă puteţi voi înţelege şi cum mă puteţi voi judeca? Judecaţi-mă, totuşi, şi pedepsiţi-mă după străvechea voastră lege pe care eu am călcat-o şi după străvechile voastre obiceiuri de care eu n-am fost în stare să ţiu seamă, înainte de a-mi primi pedeapsa, sunt datoare să vă spun pentru a treia oară că eu *fără Ariston nu mai pot să trăiesc şi nici n-am de ce să mai trăiesc*.

— Nici eu nu pot să trăiesc fără Lisandra, zise încet Ariston. Şi fără Lisandra nici eu n-am de ce să mai trăiesc.

Oarba îi ceru voie bărbatului ei care era cumplitul stăpân al şatrei să spună şi ea câteva cuvinte, şi după ce acesta îi dădu îngăduinţa, zise:

— Tu, Lisandro, de cum a început judecata, eu una am tăcut şi te-am ascultat. Şi nu m-aş fi amestecat în vorbă, dacă n-ai fi întrecut cu neruşinare măsura cuvintelor. Zici că noi toate n-am cunoscut dragostea, ori că dacă am cunoscut-o în tinereţe am uitat-o cu trecerea timpului. Şi-ai mai zis că şi bărbaţii noştri ori au cunoscut dragostea şi au

uitat-o, ori n-au cunoscut-o deloc. De când trăiesc în şatra asta – şi trăiesc cam de multişor – vorbe mai neruşinate n-am auzit. Tu, fată a Cârnei, află că noi toate am cunoscut dragostea. Şi-au cunoscut-o şi bărbaţii noştri. Dar unde am fi ajuns noi dacă ne-am fi lăsat robiţi de patimă şi ne-am fi furat una alteia bărbatul, ori ne-am fi încurcat cu tinerii stăpâniţi de pofte? Atunci, muiere stricată ce eşti, şatra noastră n-ar mai fi avut nicio tărie. Şi nemaiavând nicio tărie, s-ar fi destrămat şi ar fi pierit. Este adevărat că străvechile noastre legi sunt aspre. Şi tot atât de adevărat este că grozav de aspre sunt şi străvechile noastre obiceiuri. Dar *noi nu ne putem lepăda nici de unele, nici de altele, fără să ne pască primejdia pieirii*.

— Înţelepte vorbe a rostit Sina, zise Him başa. Trebuie să împlinim legea. Până să trecem la împlinirea ei, te mai întreb o dată, Goşule: o lepezi pe Lisandra, au ba?

— Nu, bulibaşă, n-o lepăd. Fără Lisandra nu pot să trăiesc. Fără Lisandra nu mai am pentru ce trăi.

— Atunci, Goşule, o ierţi pe Lisandra?

— Nu, bulibaşă, nu pot s-o iert. Aţi auzit ce-a spus. Dacă o iert astăzi, la noapte pleacă iarăşi să se culce în zăvoi cu Ariston.

— Poate nu pleacă, zise bulibaşa. O să avem noi grijă să nu plece.

— Grijă! Ce fel de grijă? Ştii tot atât de bine ca şi mine, ori poate şi mai bine, că pe o muiere intrată în călduri nu izbuteşte nimeni s-o păzească nici cu ciomagul şi nici cu puşca.

— În cazul acesta, Goşule, doreşti să se treacă la împlinirea legii?

— Da, bulibaşă, doresc.

— Şi crezi că împlinirea legii are să-i vindece Lisandrei inima care-o sfârâie după Ariston şi-are să-i stingă pofta?

— Mă hrănesc cu această nădejde, bulibaşă.

Lisandra se întoarse spre bărbatul ei:

— Sărace! Sărace! Este ca şi cum ai încerca să te hrăneşti cu pietre.

Him başa îl privi în ochi pe Ariston.

— Tu, Aristoane, ai ceva împotrivă?

— N-am nimic împotrivă, bulibaşă.

— Dacă nimeni n-are nimic împotrivă, zise mai marele şatrei, hotărăsc să se urmeze până la capăt străvechile noastre rânduieli. Pregătiţi-vă.

Acum soarele trecuse de amiază şi luneca, aprins şi galben, către partea dinspre apus a cerului. Chindia era încă departe şi văzduhul rămânea tot fierbinte, tot vâscos, tot apăsător, tot încremenit. Balta, învelită pe alocuri de mari petice verzi şi grase de lintiţă, părea tot adormită. Şi tot adormită părea şi lunca dintre sat şi balta lângă care îşi găsise pentru câteva zile sălaş şatra. Caii, măgarii şi catârii şatrei, copleşiţi şi ei de zăpuşeală, se apărau alene, ca şi mai înainte, cu cozile, de muşte. Câinii dormitau întinşi la umbră, sub căruţele lungi şi grele, cu coviltir. Urşii, doborâţi de căldură, mormăiau din când în când prin somn. La îndemnul lui Uj Hoţul, câteva fetişcane oacheşe îşi zornăiră mărgelele de sticlă, brăţările de aramă şi cerceii de tumbac, luară găleţile, le umplură cu apă din baltă şi udară, ceva mai departe de corturi, o bucată mare de pământ. Ţărâna supse numaidecât apa şi se muie.

Goşu intră în cort. Intră în cort, după el, şi Lisandra. Ariston se îndreptă, mândru şi dârz, spre cortul lui Him başa îl căută pe Alimut şi-i porunci să se ducă după harapnice. Băiatul se repezi la căruţă şi se întoarse cu două harapnice.

Toată şatra se afla în picioare, fremăta şi fierbea de nerăbdare. Nimeni nu rostea niciun cuvânt. Oamenii oacheşi făcură cerc în jurul bulibaşei. Se înghioldeau unii pe alţii, se îmbrânceau, se călcau pe picioare, holbau ochii. Mai-marele şatrei cercetă îndelung fiecare harapnic. Spuse:

— Sunt curate. Amândouă sunt curate. N-au nici plumbi, nici noduri. Vedeţi-le şi voi. Cercetaţi-le şi voi.

Harapnicele trecură din mână în mână. Fiecare le pipăi. Şi după ce le pipăi fiecare zise:

— Bulibaşă, ai spus adevărul. Harapnicele sunt curate. Nici plumbi n-au şi nici noduri.

Him başa luă harapnicele. Le mai cercetă încă o dată. Şi încă o dată grăi:

— Harapnicele sunt curate. Nu părtinim pe nimeni. Noi nu părtinim pe nimeni. *Soarta va hotărî*.

— Da, întări şi Sarat, unul dintre bătrâni. Soarta va hotărî.

Uj Hoţul râse:

— Ha-ha-ha! Soarta! ha-ha!…

Matahala se apropie de el, îl întoarse cu faţa spre ea, îl ridică în sus şi-l sărută pe gură..

— Eu nu te-am înşelat niciodată, Uj, niciodată.

Oamenii oacheşi îşi scoaseră de la brâu pungile cu tutun şi lulelele negre de pământ ars. Umplură lulelele cu tutun şi le aprinseră. După aceea se aşezară iarăşi turceşte în ţărâna fierbinte din faţa corturilor. La spatele bărbaţilor se rânduiră, în picioare, femeile şi copiii, în aşa fel încât fiecare să vadă de la început şi până la sfârşit tot ceea ce avea să se petreacă pe peticul acela de pământ proaspăt udat cu apă.

Gol până la brâu şi desculţ, Goşu ieşi din cort. Pieptul lat şi vânjos îi era acoperit de o pădure deasă şi încâlcită de păr negru şi creţ. Pletele lungi, unsuroase şi lucioase, îi cădeau pe umeri şi pe spate. Barba, şi ea stufoasă şi neagră ca pana corbului, îi acoperea partea de sus a pieptului. Omul oacheş o ţinea de mână pe Lisandra, cu gingăşie, cu dragoste, de parcă ar fi vrut s-o ducă în boazurile raiului. Femeiuşca, cunoscând până în cele mai mici amănunte ce-o aştepta, îşi pusese pe trupu-i şui o fustă galbenă, de stambă subţire, şi o bluză şi mai subţire, albă, de borangic. Mijlocul şi-l încinsese strâns cu bete,iar părul lung, negru şi lucios, şi-l legase la ceafă, într-un singur mănunchi, cu o panglică albastră.

— Goşu are s-o omoare, rosti careva încet. Păcat de ea!

— Orice-am spune noi, şatra n-are o altă muiere mai frumoasă şi mai mândră ca Lisandra.

O bătrână smochinită, care până atunci ascultase şi privise totul, zise tare:

— Ba n-o s-o omoare! Goşu-al meu până acum n-a omorât pe nimeni şi n-o să omoare pe nimeni nici de acum înainte. Goşu al meu nu e ucigaş, aşa că o să-i dea păcătoasei ceea ce i se cuvine, numai ceea ce i se cuvine o să-i dea băiatul meu târfei, şi nimic mai mult… Nimic mai mult.

— Dar Ariston? Unde e Ariston? De ce întârzie Ariston? De ce nu se arată Ariston?

— Uite-l… Uite-l…

Ariston ieşi şi el din cort. Era, ca şi Goşu, desculţ şi gol până la brâu. Părea tot atât de puternic, tot atât de lat în spate, numai că părul negru şi des care-i acoperea pieptul era mai încâlcit decât al lui Goşu.

— O să biruie Ariston.

— Ba nu, n-o să biruie Ariston. O să biruie Goşu.

— Dreptatea e de partea lui Ariston. Dreptatea e totdeauna de partea dragostei.

— Nu chiar totdeauna.

— Să se facă tăcere! porunci Him başa.

Se făcu tăcere. Cu greu, dar se făcu. Him başa se duse la Goşu şi-i întinse harapnicele.

— Alege-ţi unul, Goşule, pe care-l vrei. Le-am cercetat. Amândouă sunt curate.

Goşu întinse mâna şi luă la întâmplare un harapnic.

— Mulţumesc, bulibaşă.

Goşu se depărtă. Lisandra îl urmă. Goşu se opri şi o aşteptă. Muierea ajunse lângă el. Bărbatul puse harapnicul pe umăr, o luă în braţe, o legănă şi o strânse îndelung. Pe urmă îi sărută obrajii uşor traşi, ochii, sprâncenele, părul lung şi negru, fruntea înaltă şi limpede. Şatra aşteptă ca Goşu să-şi sărute nevasta şi pe gură, însă bărbatul pe jumătate gol nici nu se atinse de buzele ei. În schimb o muşcă sălbatic de sâni. Lisandra ţipă scurt. Şatra se înfioră.

Undeva, în mulţime, Ariston mârâi, vru să spună ceva, dar îşi luă seama şi-şi înghiţi vorbele.

Goşu ridică harapnicul. În mijlocul peticului de pământ înconjurat de şatră, femeia rămase dreaptă ca un stâlp, îşi înălţă mândră capul, îşi privi bărbatul în ochi şi-i porunci:

— Hai, câine, dă!…

Goşu se trase îndărăt cu un pas, cu doi şi deodată, ca un şarpe negru şi lung, harapnicul cu trei sfârcuri fulgeră pe deasupra capului Lisandrei şi pocni ca o armă. De atins însă n-o atinse. Mulţimea îngheţă. Lisandra râse:

— Câine! Ţi-e frică! De ce ţi-e frică? Dă! Dă în plin!

De patru, ori poate chiar de cinci ori harapnicul fulgeră şi răsună deasupra capului ei fără s-o atingă. Şatra, care se aştepta la altceva, izbucni:

— Ha-ha-ha!…

— Hi-hi-hi!. „

— Goşu n-are-n oase snagă de bărbat!

— Ha-ha-ha!…

— Lui Goşu îi e frică să-şi bată nevasta. Acum înţelegem noi de ce-a umblat fata lui Sedil başa cu buza friptă după Ariston. Abia acum înţelegem noi… E-he!… E-he-he!…

— Goşu n-are pic de snagă în vine.

— Nici n-a avut vreodată.

— Hi-hi-hi!…

— Ha-ha-ha!…

Goşu întredeschise gura şi trase adânc aer în piept, se încruntă, îşi prinse buzele cărnoase între dinţi şi şi le muşcă adânc. Fire subţiri de sânge începură să i se scurgă pe barba creaţă, neagră, încâlcită, sălbatică.

— Goşu nu preţuieşte două cepe degerate.

— Ha-ha-ha!…

— Hi-hi-hi!…

— A murit demult curajul lui Goşu.

— N-o bate.

— A uitat că muierea nebătută e ca moara neferecată.

A şasea fulgerare a harapnicului fu năprasnică. Biciul cu trei sfârcuri nu mai plezni în gol ci se înfăşură tot pe trupul muierii, strâns şi usturător, taie ca briciul bluza subţire, de borangic, şi sfârtecă adânc carnea sănătoasă, tare ca piatra şi arămie.

Acum şatra holbă ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, şi încremeni. Câţiva sughiţară. Câţiva îşi muşcară limba. Uj Hoţul icni, iar Ariston scoase un ţipăt ascuţit şi scurt, de parcă nu Lisandra, ci el însuşi ar fi primit lovitura. De zâmbit, numai Matahala zâmbi.

Lisandra se ţinu bine. Îşi încleştă fălcile. Nu ţipă. Nu se îndoi. Nici măcar nu crâcni. Clipi numai ceva mai pripit din ochi, până i se risipi ceea ce putea fi un început de frică.

Lui Goşu i se tulburară şi i se înrăiră ochii mari, de smoală. Harapnicul, care acum părea că a prins cu adevărat viaţă, se năpusti iarăşi şi iarăşi, fără niciun răgaz, asupra Lisandrei. Iarăşi şi iarăşi… Iarăşi şi iarăşi… Iarăşi şi iarăşi… Omul oacheş şi gol până la brâu care-l mânuia se dovedi a fi mare meşter. Nicio lovitură nu căzu undeva la întâmplare. Biciul grozav înfăşura fulgerător trupul muierii, îi tăia şi-i zdrenţuia bluza subţire, de borangic, în fâşii din ce în ce mai înguste, îi murseca şi-i sângera pielea şi carnea bucăţică cu bucăţică. La fiecare lovitură Lisandra clipea şi-şi ridica tot mai sus fruntea, în pofida şatrei care se aştepta să şi-o încline. Matahala, voinica nevastă a lui Uj Hoţul, tremura de plăcere, iar Ariston icnea din când în când. Goşu, cu cât lovea mai năprasnic, cu atât îşi muşca şi-şi zdrobea şi mai mult buzele.

Nu se scurse prea mult timp şi barba lungă şi lăţoasă a omului cu harapnic se înroşi. Din firele ei groase, creţe şi încâlcite, picuri mari de sânge închegat începură să se prăvălească în ţărâna udă. Caii, măgarii şi catârii şatrei păşteau fără niciun chef iarba aspră şi ghimpoasă a luncii şi se apărau, alene, ca şi mai înainte, cu cozile, de muşte. Dar pocnetele, acum înfundate, ale harapnicului şi mirosul sângelui care picura din barba lui Goşu şi din trupul

zdrenţuit al Lisandrei scoaseră din somnolenţă câinii şi urşii. Câinii se înviorară, ţâşniră de sub căruţele lungi, cu coviltir, se depărtară de şatră şi se apucară să scheaune şi să urle de parcă ei înşişi ar fi fost bătuţi. Mai tare decât toţi urla şi scheuna Rob, câinele bătrân dar încă puternic al lui Him başa. Aţâţaţi de mirosul sângelui omenesc vărsat şi poate uşor înfricoşaţi, urşii începură să se zbată în lanţuri şi să mormăie furioşi. Alimut, în făptura căruia trăia încă din plin cruzimea adolescenţei, puse mâna pe o bâtă zdravănă şi, izbind cu ea când într-o parte, când în alta, alungă câinii şi-i risipi. Se întoarse după aceea la urşi şi-i ciomăgi zdravăn. Aruncă bâta. Şi dintr-odată îşi dădu seama cu oarecare spaimă că în adâncul inimii lui simţise plăcere, atunci când bătuse câinii şi urşii. Gândi: „Fără îndoială că acum lui Goşu îi face plăcere că o bate pe Lisandra.” Scuipă în ţărână.

Cu toate că mâncaseră bătaie, nici câinii, nici urşii nu se potoliră. Scârbit pe de o parte de treaba pe care o făcuse, iar pe de alta de gândurile care-i trecuseră prin cap, feciorul lui Him başa îi lăsă în pace şi reveni printre ceilalţi oameni oacheşi care, tăcuţi şi cu ochii bulbucaţi şi sticloşi, îl priveau pe Goşu şi o priveau şi pe Lisandra. Din bluza albă şi subţire de borangic şi din fusta galbenă de stambă ieftină, care îmbrăcaseră până mai adineauri trupul zvelt şi plinuţ al femeii, nu mai rămăseseră decât câteva zdrenţe. Zdrenţele acestea jalnice şi ude de sânge se lipiseră de pielea stropşită şi sfărâmata a muierii, iar unele îi pătrunseseră adânc în carne. Lisandra, cu toată bătaia cumplită pe care o primea, îşi păstra încă fruntea sus, îşi ţinea încă gura încleştată, însă fără voia ei ochii i se tulburaseră şi se vedea de departe că abia îşi mai stăpâneşte plânsul care se lupta s-o podidească.

Harapnicul fulgera mereu, tot mai sprinten, tot mai flămând, tot mai sălbatic. Ariston îşi dusese mâinile la ochi, sărea în sus, ca ars, şi icnea ascuţit şi scurt la fiecare

lovitură pe care o primea Lisandra. Uj Hoţul înghiţea în sec. Matahala număra loviturile şi spunea încet, printre dinţi:

— Dă-i! Mai dă-i! Dă-i…

Oarba înţelegea totul. Auzea totul. Totul.

Goşu, spre care acum erau îndreptate toate privirile aprinse ale şatrei, îşi împlinea mai departe ceea ce credea că este tristul lui drept. Scăldat tot în sudori, izbea într-una şi, tăcut, îşi muşca şi-şi zdrobea fălcile şi buzele.

Clopotul mare din sat sună iarăşi de mort şi numaidecât clopotul mic se grăbi să-l îngâne. Amândouă clopotele erau de aramă curată şi aveau sunet clar şi dulce, cu toate că aproape în fiecare săptămână vesteau o dată sau de mai multe ori moartea.

În sfârşit, istovită atât de lovituri cât şi de încordare, Lisandra se muie, se îndoi de mijloc şi se lăsă în genunchi. Nu leşină, se ţinu trează şi îşi dădu seama de starea în care se află. Grijulie şi dorind din toate puterile ca nu cumva Goşu să creadă că ea a fost biruită de harapnicul lui şi că-şi cere iertare, încercă să se scoale. Nu izbuti însă. Cuprinsă de sleire şi poate şi de multul chin la care carnea ei mursecată şi sfărâmată o supunea, se lăsă într-o rână şi pe urmă se ghemui toată în ţărână.

— A omorât-o! strigă aproape veselă Matahala. A omorât-o şi bine i-a făcut Goşu c-a omorât-o!

— Aş! Nici vorbă nu poate fi de aşa ceva, îi replică Uj Hoţul. Aşa cum bine ştii, dragă nevastă, muierea e mai tare decât dracul, şi ţine la bătaie.

Matahala îl apucă pe Uj Hoţul de umeri, se aplecă şi-i şopti la ureche:

— Dragă bărbate, dacă mai spui prostii, mă scoţi din sărite şi atunci… atunci te sugrum. N-am nevoie decât de două degete ca să te sugrum.

Bărbatul mărunt şi ciupit de vărsat şopti:

— Am să tac mâlc… Orice s-o mai întâmpla, eu am să tac mâlc… Iar la noapte o să te iubesc… O să te iubesc…

Goşu se şterse pe faţă cu dosul mâinii. Păstrându-şi încă harapnicul şi părând gata, la nevoie, s-o ia de la început, se apropie de femeiuşcă, îngenunche lângă ea şi-i ascultă răsuflarea. Se ridică. Zise:

— N-are nici pe dracu! E numai leşinată.

Him başa, fără să se mişte din loc, porunci:

— Fetelor, aruncaţi peste ea câteva căldări de apă. O să se trezească… O să se trezească numaidecât din leşin.

Fetişcanele umplură găleţile cu apă din balta stătută şi o aruncară asupra Lisandrei. Nevasta lui Goşu simţi apa stătută muindu-i pielea şi lunecând peste răni, însă nu se întinse şi nici nu încercă să se scoale. Se strânse până se făcu covrig. Rămase aşa câteva clipe, apoi trupu-i însângerat şi zdrobit începu să se zbată. Nu părea să i se fi trezit şi mintea. Him başa zise:

— Mai aruncaţi apă asupră-i. Încă trei-patru căldări şi o să-şi vină pe deplin în fire.

Acum, întocmai cum se aştepta Him başa, Lisandra se trezi de-a binelea. Cum se trezi, scutură capul, deschise ochii mari şi se uită împrejur. Îşi dădu numaidecât seama unde se află şi de ce. Adunându-şi firele voinţei ei într-un singur mănunchi, încercă să surâdă. Buzele n-o ascultară. Atunci strânse pumnii să vadă dacă mâinile îi erau sau nu amorţite. Nu. Nu erau amorţite. Îşi pipăi şoldurile vinete, umflate şi pline de tăieturi adânci, dureroase şi usturătoare. Îşi spuse în gând: *„Şatra stă cu ochii pe mine. Mă crede biruită. Dar eu… eu nu sunt biruită. Şi nici n-o să fiu biruită, vreodată. Trebuie să mă ridic în picioare. Trebuie… Trebuie…”*

Ceea ce nu-i izbutise cu câteva clipe înainte, îi izbuti acum. Sări în sus cu o sprinteneală care îi uimi pe toţi, îşi scutură capul şi-şi ridică iar fruntea. Panglica cu care îşi strânsese şi-şi legase părul la ceafă se rupsese. Răsfirat şi revărsat pe umeri şi pe spate, părul ei bogat, negru şi lucios, ud şi amestecat cu ţărână şi cu sânge, îi îmbrăca într-un vestmânt ciudat şi barbar întreaga parte de sus a

trupului. Cealaltă parte însă, cu rotunjimi, rămăsese goală-goluţă.

Uj Hoţul plescăi din buze. Nu se mulţumi însă cu atât şi urlă:

— Niciodată Lisandra n-a fost mai frumoasă ca acum.

Matahala îl apucă de umeri, îl ridică şi-l aruncă peste umăr, la spate. Uj Hoţul, în hohotele de râs ale şatrei, se culese din ţărână şi fugi. Fugi şi se ascunse într-un cort.

Uj Hoţul avusese dreptate. Niciodată nu fusese Lisandra mai frumoasă. Goşu o privi adânc şi iarăşi îşi muşcă buzele cu sete şi tăcu. Ariston o privi şi el, icni scurt şi vru să urle, însă prietenul său Urat îl pocni cu pumnul peste gură şi pentru a-l potoli îi şopti la ureche:

— Ţi-ai pierdut mândria! N-ai izbutit să te stăpâneşti şi ţi-ai pierdut mândria! Dacă nu te potoleşti, ajungi de râsul şatrei, prostule!

Goşu făcu un pas spre muierea despletită şi goală şi se pregăti s-o întrebe dacă are să se lepede de Ariston şi să-i rămână credincioasa de acum înainte. Lisandra însă îi ghici gândurile. Rânji:

— Hai, câine, dă mai departe! Nu mi s-au isprăvit încă puterile. Dă mai departe şi omoară-mă. Neputinciosule!…

Din toate cuvintele pe care le rostise Lisandra, unul singur i se înfipsese lui Goşu în inimă, ca un cuţit: „neputinciosule.” Cuvântul acela îl auzise toată şatra, îi păru rău că n-a omorât-o înainte ca să apuce să rostească acel cuvânt. Nu face nimic! *Are s-o omoare acum*. Ştie cum se omoară un om cu harapnicul şi are s-o omoare acum. Dar cum s-o omoare? *Dacă moare Lisandra, va trebui să moară şi el. Iar el nu vrea să moară. Vrea să trăiască, să trăiască, să trăiască*…

Him başa îl îndemnă:

— Dă-i, Goşule! Dacă muierea păcătoasă cere să-i mai dai, dă-i, Goşule, dă-i până se satură. Iar dacă vrei s-o omori, dă-i până moare. Nu te sfii! E dreptul tău s-o laşi în viaţă sau s-o omori…

Goşu măsură cu ochii distanţa care-l despărţea de Lisandra, se trase un pas îndărăt, îşi vârî între buzele sfârtecate şi însângerate şi între dinţii mari şi albi vârfurile mustăţilor şi se apucă iarăşi să le roadă. Sudoarea curgea de pe el şiroaie. *Neputincios!* Îi spusese că e neputincios! O să-i arate el acum cât este el, Goşu, de neputincios!

Ridică mâna şi harapnicul năprasnic, după ce şuieră o clipă prin aer, înfăşură şi sângeră iarăşi trupul zvelt, oacheş şi plinuţ al muierii. O dată. De două ori. De trei ori. La al patrulea harapnic Lisandra se îndoi şi căzu gemând scurt, fără să fie cuprinsă de leşin.

Scârbit parcă până în măduva oaselor de ceea ce făcuse, bărbatul tânăr şi ochios aruncă harapnicul la picioarele bulibaşei şi se repezi la nevastă-sa. Spre marea mirare a şatrei, o luă pe braţe, aşa cum se ia un copilandru bolnav, cu gingăşie, cu milă şi cu nesfârşită grija, şi începu s-o luluie şi s-o legene. O ridică iarăşi şi-i sărută fruntea şi sprâncenele, obrajii oacheşi şi părul negru ca de metal, gros şi lucios.

Tăcută şi înmărmurită, şatra se uita la Goşu şi se uita şi la Lisandra.

Lui Ariston îi ieşiră ochii din cap. Se înălţă în vârfurile picioarelor şi răcni ca o fiară.

Goşu auzi răcnetul sălbatic al duşmanului său, însă nu se întoarse spre el. Cu trupul gol al Lisandrei, mursecat şi plin tot de sânge, lipit de pieptul lui păros, o luă cu paşi apăsaţi către cort. Mama lui Goşu se întoarse către două muieri mai în vârstă, care se ţinuseră tot timpul prin apropierea ei şi le rugă:

— Hai s-o oblojim. O fi durând-o trupul, sărăcuţa!

Intrară câteşitrele, după Goşu, în cort. Bătrânii, care înainte de a se începe judecata se aşezaseră în preajma lui Him başa, îşi aduseră aminte că-şi aprinseseră lulelele. Când şi cum se stinseseră? Unii, în timp ce harapnicul fulgera şi izbea într-una, roseseră între dinţi ori între gingiile foanfe ciubucurile. Alţii, în acelaşi timp,

frământaseră lulelele între degete până le sfărâmaseră în cioburi.

Unui prunc i se făcu foame. Ţipă. Muierea tânără şi dolofană care-l legăna în braţe îşi descheie cămaşa de la piept, scoase afară prin deschizătură sânul negricios, mare cât un pepene, şi vârî bonţul roşcat în gura copilului. Plodul tăcu şi se apucă să sugă hulpav.

Goşu ştia ce aşteaptă acum întreaga şatră de la el. Nu întârzie. Se arătă în uşa cortului. Ochii îi ardeau în cap ca doi cărbuni aprinşi, iar faţa plină de sudoare şi de sânge îi rămăsese ca şi mai înainte hotărâtă şi încruntată. În mâini ţinea un şervet gros şi aspru din ţesătură de cânepă. Se uită o clipă la oamenii oacheşi adunaţi acolo. Îi cunoştea bine pe toţi. Între ei se născuse. Între ei crescuse. Între ei colindase ţări şi ţinuturi. Între ei o adusese pe Lisandra. Sub ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, o biciuise, şi acum, tot sub ochii lor, avea să-şi încerce puterile şi meşteşugul de a se folosi de harapnic în lupta-i cu Ariston. Fie! O să treacă şi asta.

Îşi şterse fruntea, îşi şterse ceafa şi îşi şterse şi pieptul lat, vânjos şi puternic, în care îi bătea repede inima încărcată de mânie şi pârjolită aprig de suferinţă. Isprăvi. Sau i se păru numai c-a isprăvit. Mototoli şervetul şi-l aruncă. Se aplecă şi luă harapnicul de la picioarele lui Him başa. Se depărtă de şatra mută care acum îşi holbă şi mai mult ochii, şi se opri în acelaşi loc în care stătuse cu puţin mai înainte, când o pedepsise pe nevastă-sa, după legile şi după obiceiurile străvechi ale şatrei. Încercă harapnicul în aer, ca şi cum s-ar fi temut că nu-l va mai asculta. Harapnicul, ud de sângele Lisandrei, şuieră ca un balaur viu şi pocni puternic, ca o armă de foc.

Bulibaşa îl chemă pe Ariston şi-i dădu celălalt harapnic. Ariston, gol şi el până la brâu ca şi Goşu, îl luă şi se aşeză în locul în care, cu puţin mai înainte, stătuse Lisandra. Îşi încercă şi el harapnicul, fluturându-l pe deasupra capului lui Goşu.

Sosi clipa, clipa cea mare. Tinerii bărbaţi oacheşi, amândoi pletoşi, amândoi bărboşi, amândoi păroşi, amândoi ochioşi, se priviră, se măsurară şi se cântăriră îndelung, de parcă acum s-ar fi văzut şi s-ar fi întâlnit întâia oară. Ochii le scăpărară, sprâncenele negre şi stufoase li se încruntară, dinţii mari şi albi le scrâşniră. Acum nu numai Goşu, ci şi Ariston îşi muşca, îşi sfârteca şi îşi sângera buzele groase, cărnoase. Şatra se uita la ei tăcută, de parcă fiecare om de acolo ar fi fost cioplit cu dalta într-un bloc de pământ aspru, negricios. Parcă numai ochii care clipeau din când în când le erau vii şi inimile care se zbăteau şi băteau grăbite în piepturile lor

— Goşu e ostenit. O să piardă.

— Ba nu. Ariston o să piardă.

Him başa ceru şatrei să facă tăcere. Şatra făcu tăcere. Însă clopotul cel mare din sat nu auzi porunca bulibaşei şi sună iarăşi a moarte. După un timp sună a moarte şi clopotul mic. Prin văzduhul nemişcat şi vâscos trecură în zbor pe deasupra şatrei două berze. Latră un câine după umbrele lor care lunecau lin ca două mici sănii cu aripi, pe iarba uscată, aspră şi rară, coaptă şi răscoaptă de soarele verii, a luncii dintre sat şi gârlă.

— Gata, zise Him başa, începeţi!

Ariston ridică harapnicul şi se năpusti să atace. Harapnicul uscat, însă moale ca mătasea şi ascuţit ca briciul, fulgeră. Goşu, care acum era tot numai ochi şi numai muşchi încordaţi, sări în lături şi se chirci pe vine, turtindu-se şi făcându-se parcă una cu pământul. Scăpă neatins. Rânji, saltă în sus ca un spârnel vrăjit şi cât ai clipi o singură dată din ochi, harapnicul lui, ud încă de sângele Lisandrei, muşcă adânc din trupul lui Ariston, sângerându-i-l. Năucit de repeziciunea şi usturimea izbiturii, Ariston se trase un pas îndărăt. Goşu înaintă dârz şi-l mai plezni încă o dată cu aceeaşi neostenită sete.

Şatra oacheşă fremătă ca o pădure în care s-a trezit pe neaşteptate vântul.

— Hai, Ariston… Nu te lăsa, Ariston… Atinge-l, Aristoane…

— Hai, Goşule… Nu te lasă, Goşule. Mai pocneşte-l o dată, Goşule…

Bulibaşa răcni:

— Lăsaţi-i în pace! Sunt destul de porniţi unul împotriva altuia. Nu-i mai aţâţaţi! Nu vedeţi că se bat cum trebuie, ca doi cocoşi?

Şatra tăcu, însă broaştele din balta adormită, învelită în parte cu mari petice de lintiţă verde şi grasă, începură să orăcăie.

Timpul trecu pe lângă oamenii oacheşi ai şatrei şi nu se opri. Timpul nu se opreşte pe loc. Orice s-ar întâmpla pe pământ, pe stele sau printre stele, el merge înainte cu aceiaşi paşi măsuraţi.

Soarele ajunse la chindie. Umbrele oamenilor, ale căruţelor lungi şi grele, cu coviltir, ale cailor, ale măgarilor şi ale catârilor care păşteau fără niciun chef iarba aspră şi ghimpoasă a luncii se lungiră.

Acum pe Ariston îl durea şi-l frigea cumplit pielea şi carnea. Era ca şi cum i-ar fi umblat cineva pe trup cu vârful unui cârlig de fier înroşit în foc. Nu. Aşa ceva nu mai putea să îndure. Trebuia negreşit să-l izbească şi să-l sângere şi el pe Goşu, să-l sângere cumplit până-l va doborî şi-l va răpune. Se încordă tare, ridică harapnicul şi înaintă cu un pas. Dar, sprinten, mai sprinten decât şi l-ar fi putut închipui cineva, Goşu sări iarăşi în lături şi iarăşi izbuti să se chircească pe vine şi să se turtească mai înainte ca şarpele negru cu trei sfârcuri de foc să-l muşte. Înnebunit de neizbândă, Ariston uită sau nu mai vru să ţină seamă de rânduielile luptei, se năpusti la Goşu şi începu să-l pocnească cu mânerul harapnicului în cap. Goşu, cu mâna dreaptă în care ţinea harapnicul, căută să-l îndepărteze pe Ariston, iar cu stânga îi dibui fuduliile, să i le prindă şi să i le strivească.

Him başa se ridică, se repezi la ei, îi despărţi şi-i mustră. Şatra ieşi din tăcere.

— Ariston nu s-a bătut cinstit!

— Huoo!

— Bate-te cinstit, Aristoane!

— Şi tu, Goşule, şi tu trebuie să te baţi cinstit până la sfârşit.

Him başa le spuse la amândoi:

— Hai, luaţi-o de la început şi măsuraţi-vă puterile ca nişte oameni de treabă ce sunteţi. Nu îngăduim nicio abatere de la vechile rânduieli.

— Aş vrea să beau ceva, zise Ariston.

— Acuma nu! zise Him başa. E oprit. După…

Încăierarea reîncepu. Când un harapnic, când altul fulgera în văzduh, şuiera, muşca.

Nici acum nu se scurse prea multă vreme şi şatra întărâtată avu bucuria să-l vadă sângerând şi pe Goşu, nu numai pe Ariston.

— Hai, Aristoane…

— Nu te lăsa, Aristoane…

— Ce să nu se lase? Nu-l auziţi cum gâfâie? Până la urmă tot Goşu îl mănâncă necopt.

— Ba nu. Ariston o să-l mănânce pe Goşu.

— Oameni în toată firea şi se bat pentr-un fund de muiere.

— Dar pentru ce-ai vrea tu să se bată? Împăraţii nu s-au…

Hărmălaie. Nimeni nu mai înţelegea nimic. Urlând ca să fie auzit de toţi, bulibaşa porunci iarăşi să se facă tăcere. Şi şatra, vrând-nevrând, ascultă porunca stăpânului ei şi căzu iarăşi în tăcere.

Dar parcă puteai să priveşti şi să taci?! Acum, cu ochii aproape ieşiţi din cap, Goşu izbea într-una. Izbea şi icnea. Şi se gândea la Lisandra şi la noaptea petrecută de ea în zăvoi cu Ariston. Se gândea la cuvântul acela pe care i-l aruncase ea în obraz… *Acum*… Dacă nu-l va birui pe Ariston

acum, va fi nevoit să asculte de vechea lege a şatrei şi să i-o dea pentru totdeauna pe Lisandra. Pentru totdeauna…

Harapnicul lui Ariston şuieră şi el ascuţit. Brusc, Goşu nu mai vru să se apere. Dori cu ardoare să fie lovit, să sângere, să simtă cum îl doare şi-l ustură şi pe el carnea, pentru ca mânia să-i crească şi mai spornic, pentru ca loviturile pe care el, Goşu, i le va da lui Ariston, să fie şi mai cumplite, şi mai nimicitoare. Biciul cu trei sfârcuri al lui Ariston îl înfăşură, îi arse pielea şi-i sfârtecă adânc de tot carnea. Goşu simţi cum fire de sânge cald i se scurg pe trupul îndârjit şi-i pătrund pe sub cingătoare, spre şolduri. Durerea îşi înfipse colţii în el ca o fiară flămândă. Omul lovit îşi muşcă încă o dată buzele sfârtecate şi şi le supse. Sângele, pe care îl simţi cald şi dulceag în gură, îi potoli setea care-l frigea şi-l chinuia. *Ajunge!* Mai mult n-o să-i îngăduie lui Ariston.

Dârz, turbat, Goşu înălţă harapnicul. Se porni. Şi acum loviturile lui năprasnice cădeau una după alta ca nişte fulgere de foc, mânioase, îngrozitoare.

Zăpăcit de izbiturile de care n-avea cum să scape, Ariston dădu îndărăt, însă Goşu nu-i îngădui niciun răgaz. Îl urmări şi-l plezni într-una până-l văzu că, biruit, aruncă harapnicul. Atunci nu-l mai izbi. Aruncă şi el harapnicul.

Femeia smochinită, care-i era mamă şi care privise totul de la început, se apropie de el şi încercă să-l mângâie şi chiar să-l sărute. Goşu o îndepărtă, şoptindu-i:

— Nu. Nu acum.

Pe când cei doi bărbaţi desculţi şi goi până la brâu, cu bărbile şi cu trupurile pline de sânge, se îndreptau fiecare spre cortul lui, Alimut strigă:

— Jandarmii… Vin jandarmii…

Auzind cuvintele *jandarmii, vin jandarmii*, şatra se resfiră ca la poruncă şi-şi aruncă privirile spre sat. Într-adevăr, doi jandarmi călări ieşiseră de pe una din uliţele satului şi, ţinând lunca, veneau la pas către şatră.

— Prefaceţi-vă că petreceţi, spuse Him başa. Cântaţi, jucaţi. Nu se cade ca jandarmii să afle ce s-a petrecut la noi. N-are niciun rost să se amestece în treburile şi-n legile noastre.

Nimeni nu aştepta să i se spună pe îndelete ce anume are fiecare de făcut. Copiii se apucară să se joace. Cei mai mărişori se luară la trântă, iar ceilalţi, tinerii, încinseră dansul. Alimut ieşi din cort cu vioara, Elezar îşi aduse cobza, Blebe sufla de zor în flaut. Dansatorii se trăgeau încet, cu lăutari cu tot, spre locul stropit cu apă şi bătătorit, pe care avusese loc pedepsirea Lisandrei şi lupta cu harapnicele între Goşu şi Ariston. Apa fusese sorbită demult de ţărâna fierbinte şi nu i se mai cunoşteau urmele, dar ici şi colo se vedeau încă stropi mari de sânge închegat. Bătând cu tălpile goale pe loc sau târşâindu-şi-le într-adins când într-o parte, când în alta, tinerii făcură să nu se mai cunoască nimic.

Jandarmii îşi opriră caii. Bulibaşa le ieşi înainte. În urma lui se înşiruiau, cu capetele descoperite, bătrânii şatrei. Îşi înclinară toţi capetele pletoase, mustăcioase şi bărboase în faţa jandarmilor. Băieţii care se schimbaseră în lăutari tăcură, iar dansul abia închegat se sparse şi se destrămă. Copiii îşi opriră joaca. În câteva clipe întreaga şatră se adună şi se buluci în spatele lui Him başa şi al bătrânilor.

Acum soarele pogorâse mult şi se pregătea să asfinţească. Balta căpătase străluciri stranii, gălbui, vineţi, roşietice. Câinii se ascunseră sub căruţe. Urşii nu mai mormăiră. Dar caii, măgarii şi catârii şatrei păscură, ca şi mai înainte, fără nicio poftă, iarba aspră şi ghimpoasă a luncii.

Unul dintre jandarmi întrebă:

— Dar ce faceţi voi aici? Petreceţi?

— Da, răspunse bulibaşa. Copiii se jucau. Tinerii cântau şi dansau, iar noi, ăştia mai bătrâni, ne hodineam. Ne-a chinuit şi pe noi, ca şi pe dumneavoastră, zăpuşeala. Ne-au

mai chinuit şi muştele. Acum, o dată cu seara, o să ne facă să suferim şi ţânţarii.

— De! zise unul din jandarmi, ce să-i faci? Vară. Aşa e vara, cu zăpuşeală, cu muşte, cu ţânţari. Aşa e vara…

În inima mult încercată a bulibaşei, ca şi în inimile mult încercate ale celorlalţi bătrâni, se strecură *neliniştea*. Pentru ce veniseră jandarmii? Cu câteva ceasuri mai înainte, după ce şatra se oprise în luncă, Him başa se dusese la reşedinţa lor şi le înmânase obişnuitul plocon. Mai voiau încă unul? Ar fi fost prea de tot. Şi aşa şatra o ducea greu. Bărbaţii celor mai multe femei din sat erau plecaţi la război. Şi nu numai bărbaţii femeilor din satul acesta, ci bărbaţii femeilor din toată ţara erau plecaţi la război. Acum lumea era mai puţin darnică, mai puţin largă la mână ca altădată. Fiecare se gândea întâi la el, la familia lui, şi la ce-o s-aducă ziua de mâine, cu toate că, de fapt, nimeni nu ştia ce-o s-aducă ziua de mâine.

Him başa năzui să iasă cât mai repede din nelinişte.

— Aveţi vreo poruncă nouă pentru noi?

— Da. Avem. O poruncă nouă. Ne-a sosit acum, să tot fie un ceas, de la comandantul nostru.

— Grea?

— Nicio poruncă nu e uşoară.

— Vom căuta s-o îndeplinim, zise cu glas supus Him başa. Suntem învăţaţi să îndeplinim totdeauna poruncile stăpânirii.

Jandarmul râse.

— Foarte frumos din partea voastră, foarte frumos.

Atât spuse. Pe urmă amândoi jandarmii priviră căruţele grele şi lungi, cu coviltir, corturile vechi şi răpănoase prin care cu greu izbutea să pătrundă ploaia, urşii legaţi în lanţuri şi cu belciuge de fier în nas, câinii pitulaţi pe sub căruţe, caii, măgarii şi catârii care păşteau ceva mai departe iarba aspră, uscata şi săracă a luncii.

— Cam câte suflete sunt în şatra voastră?

— Cu mic, cu mare, în şatra noastră se găsesc nouăzeci şi şase de suflete omeneşti, domnule, numai nouăzeci şi şase de suflete omeneşti. Altădată…

Jandarmul tăcu. Tăcu şi numără în gând oamenii oacheşi. Se întoarse spre tinerelul care-l însoţea şi-i spuse:

— Ţine minte: în şatra lui Him başa trăiesc nouăzeci şi şase de suflete. Când ne întoarcem la reşedinţă să-mi aduci aminte să raportez chiar astă-seară la comandament. Nouăzeci şi şase de suflete: nici mai mult, nici mai puţin.

Bulibaşa se ploconi încă o dată în faţa jandarmilor.

— Să-mi fie cu iertare, domnule, trebuie să adaug spre ştiinţa dumneavoastră, că în afară de aceste nouăzeci şi şase de suflete, care se văd şi care pot fi numărate dintr-o ochire, în şatră se mai găsesc încă trei suflete.

— Şi pe acelea pentru ce nu mi le-ai pus la numărătoare de la început?

— Pentru că… Pentru că sunt bolnave, domnule…

Jandarmii râseră.

— Şi de ce suferă sufletele bolnave?

— De friguri, domnule, de friguri.

— Şi unde zac?

— În corturi, domnule, mai la umbră, în corturi.

— Atunci, în şatra voastră se găsesc nouăzeci şi nouă de suflete?

— Da, domnule, întocmai. Cu mic, cu mare, cu sănătoşi şi cu bolnavi, în şatra noastră se află nouăzeci şi nouă de oameni.

Jandarmii râseră iarăşi. Acum se molipsi de la râsul lor şi şatra.

Încurajată de această veselie care părea a fi a tuturor, Arefa, nevasta lui Bud, ieşi în faţă. Avea burta la gură. Se bătu uşor peste ea cu degetele şi zise râzând:

— Şi cu ăsta de aici, peste o zi-două, *vom fi o sută*, o sută de suflete omeneşti…

Mai ieşiră câteva tinerele din grămadă. Fiecare râse. Şi fiecare se bătu uşor cu degetele peste borţ:

— Şi cu al meu, o sută unul.

— Şi cu al meu, o sută doi.

— Şi cu al meu, o sută trei.

— După câte văd, spuse jandarmul mai în vârstă, până la toamnă veţi fi cam o sută douăzeci.

— Da, întări Him başa, poate o sută douăzeci, poate mai mult de o sută douăzeci. Dacă trăiesc, oamenii se înmulţesc. Jandarmii se uitară unul la altul. Zâmbiră o clipă. Apoi zâmbetele le pieriră şi feţele li se împietriră. Se întoarseră şi priviră şatra. Şi, deodată, lui Him başa îi zvâcni inima. Văzu – sau i se păru numai – că jandarmii se uită la el, la Him başa şi la oamenii lui, *la toţi oamenii lui*, ca la nişte morţi. *„Nu*, îşi spuse Him başa în gând, *nu se poate. Mi s-a părut. De ce să se fi uitat jandarmii aceştia la noi ca la nişte morţi? Suntem vii, suntem încă vii, şi vom fi… Vom fi… Până când vom fi vii? Asta e! Niciun om viu nu ştie până când va fi viu.”*

Supăraţi de roiurile de muşte care începuseră să le dea ocol şi să-i pişte, caii jandarmilor se apucară să frământe pământul aspru şi tare cu picioarele şi să-şi clatine capetele. Jandarmii strânseră frâiele şi-i mai potoliră.

— Uite care e porunca, bulibaşă. Vă strângeţi calabalâcurile şi *peste un ceas-două, părăsiţi satul*.

Him başa, mirat, căscă gura. Numai la asta nu se aştepta. Jandarmul nu luă în seamă mirarea bulibaşei. Zise:

— Ieşiţi în şosea şi o luaţi spre oraş. Porunca spune că trebuie să vă aflaţi acolo, la oraş, mâine în zori.

— Şi de acolo încotro va trebui s-o pornim?

— Nu ştiu, Him başa. Zău că nu ştiu. O să vi se spună acolo, la oraş, ce-aveţi de făcut mai departe.

— Nu s-ar putea să rămânem aici măcar o săptămână? V-am…

Vru să spună „v-am mai aduce un plocon”. Jandarmul îi reteză vorba:

— Peste un ceas, cel mult două, trebuie să plecaţi. Şi băgaţi-vă bine în cap: *să nu cumva să încercaţi s-o luaţi pe*

alt drum. Mâine în zorii zilei trebuie să fiţi negreşit la oraş. O să fiţi aşteptaţi la barieră.

— Porunca e numai pentru noi?

— Nu, zise jandarmul. Porunca e pentru toate şatrele. Războiul…

— Dar noi n-avem nimic cu războiul.

— Voi n-aveţi nimic cu războiul. E adevărat. Se pare însă că *războiul are ceva cu voi*.

Him başa stărui:

— Nu s-ar putea… V-am…

— Nu. Nu s-ar putea obţine cu niciun preţ amânarea. Ordinul e ordin. S-a înţeles, bulibaşă?

— S-a înţeles, domnule.

— Apăi, spuse jandarmul glumind, *drum bun*.

Întoarseră caii şi plecară spre sat, tot aşa cum veniseră, la pas.

Şatra tăcu şi după ce jandarmii îmbrăcaţi în straie albastre se depărtară, oamenii oacheşi se adunară iarăşi în jurul bulibaşei. Careva întrebă:

— Ce miez poate să aibă porunca adusă?

— Nu ştiu, zise Him başa. Vom vedea. Poate vom afla mâine, acolo, la oraş. Deocamdată mâncăm. După aceea o să ne strângem corturile. Păcat că le-am întins.

— Mare nenorocire o să cadă pe capul nostru.

— Ce să mai cadă? *A şi căzut*.

— Ţineţi-vă tari, îi povăţui Him başa. O să aflăm mâine despre ce este vorba.

În luncă se aprinseră focuri. Căldările de mămăligă aşezate deasupra flăcărilor, pe pirostrii, începură să fiarbă. Băieţandrii şatrei adunară caii, măgarii şi catârii, încălecară pe ei şi plecară spre sat să-i adape la vreo fântână. Alimut o chemă pe Kera. Fata veni alergând şi zăngănindu-şi salbele şi brăţările.

— Hai să adăpăm urşii, noi doi, numai noi doi.

— Hai…

Urşii mormăiră şi-şi zăngăniră lanţurile. Clopotele satului sunară iarăşi a mort şi a jale. Amurgul se prăvăli sângeriu.

Him başa îl văzu venind dinspre sat pe Uj Hoţul. Ţinea în braţe un purcel bălan şi dolofan. Îl opri şi-l întrebă:

— De unde ai luat purcelul?

— Din marginea satului.

— L-ai cumpărat?

— Nu, bulibaşă. L-am furat.

— Când o să te laşi de furtişaguri, Uj?

— Niciodată, bulibaşă.

— Mâine, după ce ajungem la oraş, o să te supun judecăţii, Uj, zise Him başa.

Uj Hoţul rânji:

— După ce voi mânca purcelul, poţi să mă şi baţi, bulibaşă…

În sat câinii lătrau nebuneşte după urşi şi după câinii, caii, măgarii şi catârii pe care-i adăpau pe la fântâni flăcăiandrii şatrei.

Capitolul II

După ce adăpară urşii, Alimut şi Kera se întoarseră la corturi. Kera se apucă să le dea urşilor de mâncare, Alimut se repezi să-l vadă pe Goşu. Îl găsi în cort, ghemuit pe un scăunaş, cu capul în mâini. Lisandra se afla întinsă pe rogojini. Muierile smochinite care intraseră în cort mai înainte îi curăţaseră trupul cu pielea pleznită şi crăpată, cu carnea mursecată şi sfârtecată şi i-l unseseră cu alifii alinătoare. După aceea o lăsaseră goală, întinsă pe o pătură aspră. Ca să n-o bâzâie şi s-o supere prea mult muştele, o acoperiseră cu o bucată mare de pânză albă. Acum carnea n-o mai durea şi n-o mai ustura, dar şi-o simţea arzând şi zvâcnind. Se simţea peste măsură de ostenită şi de sleită, de parcă toată ziua ar fi fost înjugată la jug greu şi ar fi tras de una singură la plug. Îşi ţinea ochii închişi, respira uşor, încerca să doarmă şi îi părea grozav de rău că nu izbuteşte.

Goşu avea şi el trupul sângerat. Cele câteva lovituri pe care le primise de la Ariston îi crestaseră şi-i înnegriseră şi lui pielea. Nu primise să fie nici uns cu leacuri, nici oblojit. Văzându-l intrând pe Alimut, înălţă fruntea. Auzise ceea ce vorbise Him başa cu jandarmii învestmântaţi în albastru. Zise:

Când trebuie să plecăm?

— Peste un ceas, două.

— O să mă duc să-mi adăp caii.

— Nu e nevoie. I-au adăpat băieţii. Dintr-o clipă în alta au să se întoarcă. Vrei să te ajut să-ţi strângi cortul?

— Nu. Ajută-l pe Ariston. E mai dărâmat decât mine.

Auzind rostindu-se numele lui Ariston, Lisandra se scutură de starea de lâncezeală în care se afla şi se ridică. Îşi potrivi părul lung şi negru. Alimut îi văzu umerii plini, sfârtecaţi şi zdrobiţi de lovituri. Strânse din ochi. Lisandra îl întrebă pe Goşu:

— L-ai biruit?

— Da, îi răspunse bărbatul, însă nu l-am bătut chiar atât cât aş fi vrut.

— Te hotărâsei să-l omori?

— Poate, însă *nu l-am omorât*.

Tăcu un timp. Pe urmă adăugă:

— Cred că dacă-l omoram era mai bine şi pentru el şi pentru mine. Poate era mai bine şi pentru tine.

— Atunci de ce nu l-ai omorât?

— Nu l-am omorât pe Ariston, pentru că…

Tăcu. Nu-şi duse mărturisirea până la capăt. Lisandra rosti aspră:

— Dacă l-ai fi omorât, aş fi părăsit numaidecât şatra.

— N-aveai dreptul s-o faci. Te-am cumpărat. Ştii bine că i-am dat pentru tine lui Sedil başa douăzeci de galbeni de aur, turceşti, cu zimţi.

— Aş fi căutat şatra tatei şi l-aş fi trimis să-ţi dea galbenii îndărăt.

— Vânzarea a fost făcută pe viaţă, aşa că nici n-aş fi stat de vorbă cu Sedil başa.

— Tu nu înţelegi, omule, că *eu nu mai pot să trăiesc fără Ariston?*

— Va trebui să te obişnuieşti să poţi.

— De ce?

— Pentru că nici eu nu pot trăi fără tine. E limpede, nu?

— E limpede, şi totuşi nu e limpede, spuse Lisandra. Eu zic că pentru noi trei ar fi fost mult mai bine *dacă te omora Ariston pe tine*. Pe tine te-am fi îngropat aici, la marginea satului, iar eu m-aş fi măritat cu Ariston, aş fi trăit cu Ariston şi aş fi fost fericită.

Goşu nu-i răspunse. Umblă prin cort, găsi un cuţit cu lamă lungă şi subţire şi-l luă. Veni cu el în uşa cortului şi-i încercă tăişul pe un fir de păr smuls din barbă. Spuse domol, aproape blajin:

— O să vedem care din noi trei o să moară mai întâi. O să vedem noi. De altfel, Lisandro, eu unul nu mă grăbesc nici să mor, nici să mă las omorât. Nu mă grăbesc. De aceea nu

l-am omorât astăzi pe Ariston: pentru că nu mă grăbesc. O să vedem noi.

Alimut socoti că Goşu şi Lisandra mai aveau poate de schimbat între ei şi alte vorbe. Le ură noapte bună şi-i lăsă singuri.

Afară soarele scăpătase. Spre apus cerul era zmeuriu. Băieţandrii oacheşi se întoarseră cu vitele de la adăpat şi le legară de căruţe. Oamenii oacheşi mâncară tăcuţi şi la repezeală. După aceea îşi adunară calabalâcurile risipite prin corturi şi pe lângă corturi şi le rânduiră în căruţe. Îşi strânseră şi corturile.

Între timp căzu deplină înserarea. Văzduhul deveni fumuriu, însă rămase tot neclintit, tot vâscos. Zăpuşeala zilei scăzu. În adâncul cerului se arătară cele dintâi stele. Unii dintre oamenii oacheşi înhămară la căruţe cai, alţii înhămară catâri, alţii măgari. Copiii şi muierile se urcară în căruţe. Acolo se ghemui fiecare cum se pricepu şi aşteptă somnul. Bărbaţii oacheşi pleznră din bice şi îndemnară vitele la drum. Străbătură încet satul. Ţăranii întârziaţi pe la porţi se mirară:

— De ce s-o fi grăbind şatra să plece? Abia venise şi era vorba că rămâne în luncă cel puţin două săptămâni.

— Poate i-au gonit jandarmii.

— Nici n-au apucat bieţii de ei să-şi joace urşii.

— Atâta pagubă! N-are să treacă mult şi-are să vie altă şatră.

Cele douăzeci şi ceva de căruţe lungi, cu coviltir, ieşiră din sat, trecură pe lângă cimitir, şi o apucară pe un drum larg, nepietruit, printre mirişti de orz şi secară, printre lanuri de grâu încă nesecerat şi printre nesfârşite păduri de porumb. Urşii mergeau în urma căruţelor sunându-şi lanţurile. Din când în când bătrânul urs Zazu mormăia şi ursoaica Babaia se grăbea să-i ţină isonul. Uneori, din lanurile înalte de grâu sau dintr-o porumbişte ţâşnea şi tăia speriat drumul şatrei un iepure gălbui şi gras, cu urechile ciulite. Atunci voinicul câine Rob se năpustea asupra lui.

Ceilalţi câini se înşiruiau după el căutând să-l ajungă, să-l întreacă şi să-şi înfigă colţii în ceafa vătuiului. Iepurele însă avea picioarele mult mai sprintene decât ale câinilor şatrei şi până la urmă izbutea să se facă nevăzut.

După ce lăsase satul în urmă drumul urcase o pantă lină şi ajunsese în câmp.

Câmpul!… Şatra îl cunoştea. Era neted ca masa şi se întindea tot aşa până în zare, ba chiar până dincolo de zare, către răsărit. Înserarea fumurie se topise şi pierise demult, făcând loc deplin nopţii scurte de vară. Acum cerul limpede ca sticla se umpluse de stele şi luna rămânea încă ascunsă vederii. Deşi mergea agale, şatra se depărtase demult de satul aşezat lângă balta acoperita cu mari petice de lintiţă verde şi grasă. Totuşi, dacă ar mai fi sunat clopotele satului, s-ar fi auzit cu destulă claritate. Dar clopotele pentru morţi nu sunau decât ziua. Noaptea, ca orice făptură, Dumnezeu dormea şi nu se cădea să-i fie tulburat somnul nici măcar de clopotele bisericilor. Când Dumnezeu dormea îl păzea o întreagă oaste îngerească.

Gândindu-se la aceste credinţe ale oamenilor din ţinutul pe care şatra lui îl străbătea, Him başa râse în barbă. După părerea lui nu se afla pe nicăieri nici Dumnezeu, nici oşti îngereşti. În adâncurile lui fără sfârşit, văzduhul era gol de orice suflare vie. Şi poate erau goale de orice suflare vie şi stelele acelea care licăreau sus, pe boltă. Oamenii aceia îmbrăcaţi în albastru îi amintiseră de război. Ştia şi el, cum ştia toată lumea, că de câtva timp era război. Dar *şatra lui nu avea nimic cu războiul*. Aceasta era adevărat. Acum însă se părea că *războiul avea ceva cu şatra lui*.

Caii înaintau încet, târând în urma lor căruţa lungă şi grea, cu coviltir. În căruţă, ghemuită pe ţoale, Oarba dormea ca de obicei somn iepuresc, iar Alimut…

Dar pe unde rătăcea acum Alimut? Nu dormea în căruţă şi nici pe lângă căruţă nu mergea. Tinereţe!… Tinereţe!…

Alimut rămăsese în urma lungului şir de căruţe cu coviltir. Mâna urşii cu Kera, codana lui Calub. Him başa se

înţelesese mai demult cu Calub, ca în toamnă să i-o vândă pe Kera. Lui Alimut îi sfârâia inima după ea, iar fata nu arăta că nu-i place. Întreaga şatră de altfel era de părere că perechea se potrivea. Calub ştia bine ce podoabă are la cort! Se bulguia la bani şi-i ceruse preţ mare lui Him başa: zece galbeni de aur!

— Nu crezi că-mi ceri cam mult?

— Nu, Him başa, Kera nu e mai prejos ca Lisandra.

— Să nu ne mai tocmim, Calub.

Îşi strânseseră mâinile.

— Aşa rămâne, cum ne-am înţeles.

Nunta lui Alimut şi a Kerei urma să ţină cel puţin trei zile, iar la nuntă – el nu era oricine, el era bulibaşa, fiu de bulibaşă şi nepot de bulibaşă – avea de gând să cheme şi alte şatre. Aşa gândise şi îşi împărtăşise gândurile şi planurile lui şi Oarbei. Acum însă totul se răsturnase şi el se întreba cu îngrijorare ce se va întâmpla până la toamnă cu el, cu nevasta, cu Alimut, cu cei şapte urşi care erau partea cea mai însemnată din averea lui, şi ce se va întâmpla până la toamnă cu ceilalţi fii ai săi şi cu întreaga-i şatră?

Îşi aprinse luleaua. Supse câteva fumuri. Somnul, care era cât pe-aci să-l cotropească, îl lăsă în pace. Toate, toate ar fi fost cum ar fi fost. Toate ar fi fost bune, dacă nu şi-ar fi arătat războiul faţa.

Războiul!… Lua-l-ar dracul să-l ia de război! Ce le cerea el oamenilor? Cum ce le cerea? Le cerea viaţa. Şi unora le mai cerea şi avutul. Atunci ce altceva voia să-i ceară lui şi şatrei lui războiul? Fără îndoială că tot viaţa. Dar ce nevoie avea războiul de biata lui viaţă şi de vieţile celorlalţi oameni oacheşi, mari şi mici, din şatra lui? Mersese prea departe cu închipuirea! Bătea câmpii! Fără îndoială că se apucase să bată câmpii! De altceva trebuie să fi fost vorba… De ce anume?… O să afle. Chiar mâine dimineaţă o să afle. Acolo, la oraş, o să afle.

Auzi uruit greu, de fiare vechi şi un fluierat puternic. Trase de hăţuri. La câteva sute de paşi depărtare trecu prin

faţa căruţei un tren de pasageri. Numai ochii mari şi rotunzi ai locomotivei ardeau. Vagoanele parcă erau toate încărcate cu morţi şi cu întuneric… Cu morţi şi cu întuneric… Cu morţi şi cu întuneric…

— Diii… Diii…

Caii, care între timp se mai odihniseră, porniră. Trenul se îndepărtă alergând şi peste puţin timp nu se mai văzu şi nu se mai auzi. Căruţele grele şi lungi, cu coviltire, trecură una câte una peste calea ferată şi ajunseră în şosea.

Him başa se uită pe cer. Carul mare, Carul mic, Cloşca… „E miezul nopţii, îşi spuse. E tocmai miezul nopţii. Ar fi bine să facem un popas, să se mai odihnească vitele. Vor fi ostenit şi urşii. Poate va fi ostenit şi Alimut. Cât despre Kera, drăcoaica aceea nu osteneşte niciodată. Alimut o să aibă de furcă cu ea. Dar ce bărbat n-a avut de furcă în tinereţea lui cu propria-i nevastă? Nu mai departe decât acum! Cât pătimeşte Goşu din pricina Lisandrei! Şi cât o să mai pătimească!”

Deşi nu aţipise nici măcar o clipă, se simţi odihnit şi sări sprinten din căruţă. Trase caii la marginea şoselei şi opri. Căruţele care veneau în urmă se opriră şi ele. Careva întrebă:

— Deshămăm?

— Da, răspunse Him başa, deshămăm şi ne odihnim aici cam vreme de un ceas.

Şatra deshămă caii, deshămă catârii, deshămă măgarii.

Him başa zise:

— Puteţi să lăsaţi vitele să pască pe marginea şanţului, dar să aveţi grijă să nu intre în porumb. Dăm de bucluc tocmai acum, când n-avem nevoie de aşa ceva.

Alimut se arătă şi el cu urşii, îi legă la şuşleţul căruţei şi o apucă de mână pe Kera. Se depărtară de căruţe şi se pierdură în întuneric.

Câinii se vârâră sub căruţe, se întinseră pe labe şi adormiră. Un măgar, în loc să pască liniştit, se apucă netam-nesam să zbiere. Zbieretul lui, când răguşit, când

ascuţit, dar mereu urât, sparse liniştea întinderilor în ţăndări.

Blebe zise:

— Asta e măgarul lui Uj Hoţul…

Oamenii lăsară măgarul să zbiere, iar măgarul zbieră până se sătură de zbierat şi se hotărî să tacă.

Muierile şi fetişcanele adormite în căruţe se treziră, se dădură jos, îşi ridicară fustele încreţite şi îşi făcură nevoile pe lângă căruţe. După aceea se aşezară pe marginea şanţului adânc şi ierbos.

Acum se auzi un alt fel de uruit, un uruit înfundat, care nu se târa, ca al trenului, pe pământ, ci zbura sfărâmând văzduhul şi apropiindu-se din ce în ce mai mult. Oarba ciuli urechile şi se ghemui şi mai bine pe maldărul de ţoale din căruţă, iar şatra ridică ochii spre cer să caute avionul. Nu-l găsi. Pilotul zbura cu toate luminile stinse, iar văzduhul era destul de întunecat. Sus, pe boltă, ardeau ca nişte mici candele alburii, galbene sau verzui stelele cerului. Câinii se treziră, însă în loc să iasă de sub căruţe şi să înceapă să latre, mârâiră numai şi, cuprinşi de frică, se tupilară şi mai la fereală. Avionul se apropia, dar nu trecu mai departe în linie dreaptă cum se aşteptau oamenii oacheşi de lângă căruţele cu coviltir, ci începu să se învârtească pe deasupra capetelor lor în cercuri largi. Văzduhul, care întreaga zi şi chiar până la acest miez de noapte rămăsese neclintit şi vâscos, vui şi vuvui din ce în ce mai tare.

— Caută ceva, spuse Him başa, caută ceva şi poate au să şi găsească ceea ce caută.

— Doar nu ne-or căuta pe noi!.

— Aş! Gara o caută! Se află pe aici pe undeva o gară. Iar în gară s-or găsi trenuri cu muniţii. Pentru noi… Pentru noi, cel puţin de data aceasta, nu e nicio primejdie.

Uj Hoţul se băgă în sufletul bulibaşei.

— E aproape gara?

— La doi-trei kilometri. Cel mult la patru.

— Nu-mi amintesc de ea.

Pe când oamenii oacheşi sporovăiau la marginea şoselei şi priveau cu încordare în sus, în acea parte a cerului unde vuia, ori li se părea ca vuieşte avionul, pocni ceva, şi o umbrelă albă, uriaşă, se desfăcu. La o clipă numai pocni şi se desfăcu şi a doua umbrelă. Atunci dintr-odată întregul câmp acoperit de mirişti, de lanuri de grâu încă nesecerat şi de vaste tarlale de porumb, se lumină aproape ca ziua. Şatra încremeni, cu gura căscată. Aşa ceva încă nu văzuse. Cele două umbrele pogorau lin şi cu cât se apropiau de pământ cu atât lumina lor devenea mai albă, mai strălucitoare, mai puternică. Matahala nu se mai putu stăpâni. Vru să chiuie lung a frică şi a mirare, însă din gâtlejul ei uscat nu ieşi decât un fel de chelălăit jalnic, de javră ciomăgită. Uj Hoţul se ridică pe călcâie şi o lovi cu dosul mâinii peste gură. Matahala răbda izbitura şi tăcu. Şatra, vrăjită, rămase mai departe cu ochii holbaţi la umbrelele luminoase care pogorau… pogorau…

— Frumoase, sunt nemaipomenit de frumoase! murmură Kera.

Tocmai atunci însă de undeva din înaltul cerului întunecat porni vijelioasă în jos o şuierătură, una şi încă una. Instinctiv oamenii oacheşi se culcară şi se pitulară pe iarbă, cât mai în adâncul şanţului. Mamele îşi traseră repede copiii sub ele şi, sprijinindu-se pe genunchi şi în coate, încercară să-i pună la adăpost sub trupurile lor pentru cazul când s-ar fi ivit vreo primejdie. Borţoaselor li se umplură gurile de salivă acrişoară. Fiecare gândi: *De nu m-aş speria. De n-aş lepăda copilul. De nu m-aş speria…*

Urşii se zbăturră în lanţuri, mormăiră furioşi şi se ascunseră şi ei sub căruţe. Întărâtat, Zazu o muşcă pe Babaia de ureche. De când îmbătrânise, ursul Zazu devenise greu de suferit. Se supăra şi se înrăia din mai nimic. Ca trei trăsnete năprasnice izbucniră una după alta trei explozii. Acum văzduhul vâscos se sfărâmă în mii şi mii de ţăndări şi se cutremură. Cerul plin de stele se clătină ca un cort uriaş căruia i s-ar fi slăbit şi i s-ar fi rupt dintr-odată

toate încheieturile. După aceea… După aceea urmă o linişte adâncă în care nu se mai auzi decât chelălăitul câinilor şi uruitul greu, care uneori semăna cu un geamăt al avionului ce se depărta repede, în direcţia din care venise. În locul în care căzuseră bombele se înălţară flăcări zvelte, albe-gălbui, roiuri mari de scântei roşcate şi vălătuci groşi de fum, mai ales vălătuci groşi de fum.

— Arde gara. Ori poate ard numai magaziile cu grâne de lângă gară, spuse Him başa.

Se auziră şi câteva împuşcături. Mark întrebă:

— Asta ce-o mai fi?

Îi răspunse Him başa:

— Soldaţii de pază. Trag după avionul care s-a depărtat.

Râseră. Unii râseră de bucurie că moartea, deşi aproape, nu-i lovise pe ei, ci pe alţii Cine erau acei alţii? Oameni erau. Oameni pe care şatra nu-i cunoştea. Alţii, în care spaima nu se stinsese, râseră ca să-şi acopere cu râsul clănţănitul dinţilor.

— Bine c-a trecut primejdia…

Goşu rămase tot timpul în căruţă lângă maică-sa şi lângă Lisandra. Cât ţinu popasul la marginea şoselei, nu-l văzu nimeni. Şi parcă era la mijloc un făcut, nu-l văzu nimeni nici pe Ariston. Căruţele celor doi bărbaţi tineri care se bătuseră cu harapnicele pentru Lisandra se aflau în convoi ceva mai în urmă şi încheiau lungul şir de căruţe lungi cu coviltir.

Grijuliu, Him başa îl căută cu ochii pe Alimut. Nu-l găsi. N-o găsi nici pe Kera. Îşi spuse în gând: „Poate nebuni şi tineri cum sunt, n-au văzut nici luminile aruncate din cer, n-au auzit nici exploziile. Grozavă e tinereţea!”

După ce bombele explodaseră şi aprinseseră gara şi magaziile cu grâne de lângă gară, cele două umbrele albe îşi stinseseră luminile şi căzuseră undeva, în lanuri, la întâmplare. Geamătul avionului nevăzut slăbi şi se topi încet-încet în fumuriul miezului de noapte.

Apoi întinderile deveniră tăcute şi liniştite întocmai ca mai înainte, în afară de flăcările care pâlpâiau în gară scoţând fum gros şi negru şi scăpărând roiuri zglobii de scântei roşcate. Urşii şi câinii se potoliră. Deshămaţi, caii, măgarii şi catârii şatrei păşteau mai departe iarba aspră, crescută pe marginile şanţului, iarbă gustoasă pe care răcoarea nopţii o mai muiase. Muierile oacheşe îşi luară copiii în braţe. Câţiva scânciră şi cei mai mărişori mărturisiră că li s-a făcut foame şi cerură de mâncare. Auzindu-i, aproape toţi oamenii oacheşi ai şatrei băgară de seamă că şi lor li s-a făcut foame, o foame ciudată, uscată, chinuitoare pe care nu o simţeau numai în stomac, ci în întreaga făptură. Căutară în traiste. Obişnuiţi cu drumurile lungi prin ţinuturi felurite, oamenii şatrei aveau totdeauna la îndemână în căruţele lor traista cu pâine şi brânză uscată, cu legături sănătoase de ceapă şi usturoi şi nu le lipseau nici butoiaşele rotunde, boatele şi fedeleşurile pline de udătură. Hulpavi şi flămânzi de parcă nu puseseră nimic în gură de la venirea lor pe lume, mâncară în grabă pâine cu ceapă, până se săturară, iar setea şi-o potoliră cu apa căldicică şi sălcie din vasele de lemn. Nu se mai gândi nimeni la Goşu, la Ariston sau la Lisandra.

Seacă de puteri şi tăcută, Lisandra zăcea lungită în căruţă, pe ţol. După ce-şi deshămase caii, Goşu îi mânase ceva mai departe de şosea, pe o mirişte de pe care abia fusese secerat şi adunat grâul copt, cu spice mari cât vrabia şi roşcate. Goşu rămăsese prin preajma cailor. Se simţea acolo ceva mai bine decât la căruţa unde putea veni unul sau altul, aşa cum venise Alimut, să-l sâcâie cu cine ştie ce întrebare neroadă. Îi era ruşine de oameni, ca oricărui bărbat pe care nevasta l-a înşelat şi stă gata să-l părăsească pentru altul.

Răsări luceafărul dimineţii şi se uită, ca în fiecare seară, peste nesfârşirile cerului şi peste întinderile pământului. Cerul parcă se mai lumină şi văzduhul se mai subţie devenind ceva mai străveziu. Se răcori. În gară, flăcările, în

loc să se micşoreze şi să se stingă, se înteţeau şi creşteau tot mai înalte. Din când în când se auzeau venind dintr-acolo glasurile slujbaşilor de la căile ferate şi ale soldaţilor care se străduiau să stingă focul. Cuvintele însă ajungeau până la căruţele şatrei nelimpezi, greu de înţeles. Him başa privi cerul şi făcu în gând nişte socoteli pe care numai el le cunoştea. După ce le încheie, zise:

— Ar fi timpul să plecăm. Avem poruncă să ajungem la oraş în zori şi trebuie să ajungem în zori. Nu avem de ce să ne punem rău cu stăpânirea.

Se ridicară şi plecară să aducă la căruţe, pentru a-i înhăma, caii, măgarii şi catârii care păşteau liniştiţi.

Dinspre căruţele din coada convoiului se ivi un bărbat. Nu i se putea citi pe chip dacă e speriat sau vesel, însă se vedea că vine alergând cât îl ţineau picioarele şi bătând aerul cu mâinile. Când ajunse lângă Him başa se opri. Gâfâia, voia să vorbească şi nu izbutea. Mai-marele şatrei îl recunoscu şi-l întrebă:

— Ce e cu tine, Ferdic? Ce ţi s-a întâmplat?

Omul bărbos, pletos şi mustăcios ca toţi ceilalţi bărbaţi ai şatrei, îşi trase sufletul şi spuse pripit:

— Zara… Nevastă-mea… Zara…

— Ei! Ce e cu Zara? Ce i s-a întâmplat?

— Au apucat-o chinurile facerii.

Him başa se bucură:

— Aşadar până la ziuă *o să fim o sută*, Ferdic!

Ferdic îşi şterse faţa de năduşeală – straşnic alergase – râse fericit şi-şi arătă dinţii mari, albi, sănătoşi.

— O sută o să fim, bulibaşă, o sută în cap.

Him başa însă îşi aduse aminte de ordinul jandarmului şi se întunecă la chip.

— O să întârziem. N-o să putem ajunge la oraş în zori. Dacă naşterea nu va fi uşoară, nu vom putea să ajungem la timp la oraş.

Muierile şatrei, care auziseră schimbul de vorbe dintre Ferdic şi bulibaşă, se repeziră spre căruţa lui Ferdic. Alta le

spuse celorlalte, care îşi ţineau copiii în braţe sau pe lângă poale:

— Repede! Să dăm şi noi o mână de ajutor, să încălzim o căldare de apă.

Sunându-şi mărgelele de sticlă de la gât, brăţările de aramă şi cerceii de tumbac, fetişcanele se năpustiră spre mirişte a unde-şi păştea Goşu caii şi se apucară să adune balegă uscată, scaieţi şi ciulini, paie şi buruieni veştede. La bărbatul Lisandrei, fie că nu-l văzură, fie că nu vruseră să-l vadă, nici nu se uitară. Se întoarseră lângă căruţe şi grămădiră în şanţ ceea ce adunaseră. Săritoare, Matahala aduse o căldare şi nişte pirostrii. Blebe veni cu un butoiaş cu apă. Umplură căldarea şi o aşezară pe pirostrii.

Nu trecu mult şi focul, hrănit cu ierburi uscate şi cu scaieţi, începu să-şi pâlpâie aripile.

— Dar n-avem voie să aprindem noaptea focuri în câmp, zise Vuz. O să dăm de bucluc.

Altul îi răspunse:

— La gară arde un foc mult mai mare. Dacă o să auzim zbârnâind vreun avion, o să stingem focul. Însă în noaptea asta nu cred să mai vie vreunul.

În viaţa din acea noapte a şatrei se ivise ceva neaşteptat. Bombardamentul adusese mai devreme ceasul naşterii pentru copilul Zarei. Zara se chinuia să nască. Şatra era nevoită să rămână pe loc. Caii, măgarii şi catârii fură lăsaţi să pască mai departe. Şatra se adună, ca de obicei în asemenea împrejurări, cu mic, cu mare, în jurul căruţei lui Ferdic. Babele aduseră de undeva o cergă şi-o întinseră pe fundul şanţului. Pe urmă o scoaseră pe Zara din căruţă şi-o lungiră pe cergă. Berda spuse aproape poruncitor:

— Aici e treabă de muieri, aşa că… bărbaţii şi copiii să spele putina. N-au ce vedea.

Bărbaţii se supuseră asprei porunci şi plecară. Se duseră ceva mai departe, se aşezară pe marginea şoselei şi se apucară să-şi alunge somnul cu fum acru de tutun. Copiii însă rămaseră pe lângă muieri, se ascunseră pe după

fustele lor şi priviră ceea ce era de privit: muierea lungită pe cergă, descinsă, cu poalele ridicate, zbătându-se, urinând de durere, scrâşnind şi gemând.

— Grăbeşte-te, moaşă… Grăbeşte-te, moaşă…

Ferdic era acela care se ruga cu glas tremurător, umilit.

— Grăbeşte-te, moaşă… Grăbeşte-te, moaşă…

Fialca, bătrâna moaşă a şatrei, râdea.

— De ce să mă grăbesc, mă? A? De ce să mă grăbesc? Până să nască, mai va. Abia acuma au apucat-o durerile.

— Grăbeşte-te, moaşă. Te rog, moaşă…

— Iacă, am să mă grăbesc, dar nu-mi place să te amesteci în treaba mea.

Se spălă pe mâini cu apă fiartă şi cu săpun, se apropie de Zara şi se răsti la ea:

— Ei! Nu mai geme atâta şi nu te mai zvârcoli. Te-ai zvârcolit şi-ai gemut destul atunci când ai dat din fund să prinzi plod. Te doare? Ştiu că te doare, dar n-o să mori tu dintr-asta. Eu am născut de paisprezece ori şi n-am murit.

Râse:

— Da, da, de paisprezece ori am născut şi-aş mai naşte şi-acuma, dacă…

Zara n-ar fi vrut nici să geamă şi nici să ţipe n-ar fi vrut, dar durerile care-i tăiau şi-i sfârtecau măruntaiele erau prea adânci ca să le poată stăpâni. Moaşa adăugă:

— E adevărat că întâia naştere e cea mai grea, dar de, ce să-i faci! n-ai ce-i face, maică! Facere fără dureri încă nu s-a pomenit… Încă nu s-a pomenit…

Lăsă glumele de-o parte. Mirosul îi spuse că nu-i a bine. Îngenunche lângă femeie, îi ridică fusta şi cămaşa lungă pe care o purta pe dedesubt şi începu s-o pipăie şi s-o cerceteze. Zara gemu greu. Moaşa nu-i luă în seamă gemetele. Se răsti încă o dată la ea, o ocări şi-o ameninţă cu bătaia. În timp ce-o ocăra din ce în ce mai tare şi-i spunea că are s-o deznoade în bătăi dacă nu tace, o pipăia şi-o cerceta îndelung. Pe măsură însă ce-o pipăia şi o cerceta, moaşei îi pierea pofta de pălăvrăgeală. Până la urmă faţa

bătrână şi zbârcită a moaşei se aspri şi se schimonosi. Acoperi pântecul Zarei şi şopti:

— Naştere grea. Blestematul de plod vine pe lume cu picioarele înainte…

Cuvintele moaşei trecură şoptite din gură în gură…

— Copilul Zarei vine cu picioarele înainte…

— Vine cu picioarele înainte…

— Nu-i a bine… Nu miroase-a bine… Vine cu picioarele înainte…

Nenorocoasa ştire ajunse şi la Ferdic. Bărbatul oacheş şi tânăr, care abia aştepta să devină tată, îşi prinse capul între mâini şi se apucă să-l strângă de parcă ar fi vrut să şi-l turtească.

Luceafărul roşcat al dimineţii se înălţă. Văzduhul se limpezi. Gemetele şi ţipetele Zarei se înteţiră. Urşii mormăiră. Ursul Zazu o muşcă iarăşi de ureche pe ursoaica Babaia. Voinicul câine Rob urlă a pustiu, iar ceilalţi câini, speriaţi parcă, se mulţumiră numai să scâncească. Caii, măgarii şi catârii şatrei păscură mai departe, cu şi mai multă poftă iarba pe care acum roua nopţii o muiase şi parcă o şi frăgezise.

Zarva de lângă căruţa lui Ferdic ţinu multă vreme, iar unora dintre oamenii oacheşi li se păru că ţine de o veşnicie. Când răsări soarele copilul veni pe lume, însă veni mort. Şi cum nu-i plăcu să se ducă singur pe celălalt tărâm, o luă cu el şi pe Zara.

Du-te, copile, du-te departe,
Du-te cu moartea în moarte,
Uşure, încet, uşurel,
Du-te şi tu, mumă, cu el,
Du-te şi tu, mumă, cu el…

Ferdic nu mai avu putere nici măcar să plângă. Se ţinu aproape tot timpul cu mâinile de cap şi se uita în jurul lui năuc.

Pe copil şatra îl înfăşură în nişte petice şi-l îngropă adânc în albia şanţului. Oamenii oacheşi bătătoriră pământul cu picioarele şi deasupra ţărânii aruncară un maldăr de iarbă.

Pe Zara o întinseră în căruţă. Şatra îşi înhămă caii, măgarii şi catârii, şi căruţele lungi, cu coviltire, o porniră la pas spre oraş. Când trecură pe lângă gară, nu văzură nici clădirea, nici magaziile, nu văzură decât nişte grinzi şi nişte grămezi de dărâmături care fumegau. Câţiva soldaţi se culcaseră la umbră sub nişte salcâmi strâmbi şi ghimpoşi şi se lăsaseră pradă somnului. Unul singur da târcoale maldărelor de moloz care mai fumegau, de parcă s-ar fi temut să nu vină careva şi să fure cenuşa aceea fierbinte şi netrebnică.

În urma lungului şir de căruţe cu coviltir, Alimut şi Kera mânau urşii. Ochii le erau veseli iar feţele trase, din pricina scurtei nopţi de vară în care nu avuseseră timp să doarmă. Alimut zise:

— Tu, fată, ai să-mi naşti mie doisprezece copii, pentru că doisprezece copii a avut bunicul meu căruia şatra îi spunea Alimut cel Gros şi care, dacă n-ar fi fost tăiat cu cuţitele de nişte hoţi de cai, ar fi trăit, poate, şi acum.

— Doisprezece am să-ţi nasc, Alimut, nici mai mulţi, nici mai puţini, ci tocmai doisprezece.

— Dacă vei putea să-mi naşti mai mulţi, n-o să mă supăr.

Râseră. Râseră şi se lipiră unul de altul.

Ariston sta cocoţat pe capra căruţei şi mâna caii. Pe trupul lui sângerat şi sfârtecat de harapnicul lui Goşu se adunaseră muştele şi începuseră să-l sâcâie şi să-l ciupească. Înjură printre dinţi, se întoarse, luă o cămaşă din căruţă şi o îmbrăcă. Pânza de cânepă, zgrunţuroasă, îi întărită pielea care-l ustura de moarte, însă i-o apără de ciupiturile muştelor şi se simţi mai bine. Flutură biciul şi izbi caii:

— Diii! Dii… Dii, gloabă!…

Înaintea căruţei lui Ariston se afla căruţa lui Goşu. Parcă dracul le potrivise pe toate! Bărbatul Lisandrei mâna şi el

caii. Şi pe el îl ciupeau roiurile de muşte, însă era prea afundat în gânduri, şi gândurile erau toate încâlcite, ca să se sinchisească de ele. Câmpurile pe care le străbătea şoseaua se întindeau netede până la marginea zării. Văzduhul era, tot ca în ziua care trecuse, încremenit, alburiu, vâscos. Pădurile de porumb nu foşneau. Miriştile se prăjeau la soare şi tot la soare se prăjeau şi lanurile de grâu galben, copt, care încă nu fusese secerat. Undeva, departe, ţăcăneau şi-şi învârteau aripile mari, care sclipeau în soare, nişte secerători. Înşiruiţi în urma lor, ţăranii se frângeau de mijloc, se aplecau, adunau grâul secerat, îl strângeau în snopi, legau snopii şi-i aşezau în rânduri drepte, cu spicele în sus. Pe urmă păşeau mai departe, arşi de soare, orbiţi de lumina puternică a zilei şi năclăiţi de sudoare.

Mai înainte, când soarele nu se înălţase prea mult deasupra pământului, ciocârliile umpluseră văzduhul de cântece. Acuma însă ciocârliile îşi isprăviseră şi zborurile şi cântecele şi se pitulaseră prin ierburile înalte şi dese ale răzoarelor. Cerul ar fi rămas cu desăvârşire pustiu dacă din când în când n-ar fi fost brăzdat de ulii, de ereţi, de hultani.

— Pit-palac! Pit-palac! Pit-palac!…

„Cântă prepeliţele, îşi spuse Goşu. Ascunse sub tufele mărunţilor măceşi, prepeliţele nu simt zăpuşeala zilei şi cântă într-una, cântă până ostenesc.” Îşi aduse aminte că prepeliţele, acum, în miezul verii, sunt grase. Dacă le prinzi, le jumuleşti de fulgi, le scoţi măruntaiele şi le frigi în frigare, la foc domol – sunt grozav de gustoase. I se făcu poftă de prepeliţe fripte şi-i lăsa gura apă. Îşi linse buzele şi i se păru ciudat că la atingerea salivei buzele îl dor şi-l ustură. A, da! Şi le muşcase şi şi le sfârtecase singur, seara trecută, când o bătuse pe Lisandra cu harapnicul şi când se luptase, după legile şi după obiceiurile străvechi ale şatrei, cu Ariston. Degeaba o biciuise pe Lisandra şi tot degeaba îl hărtănise cu harapnicul şi pe Ariston.

Lovi caii cu biciul, îndemnându-i astfel să lungească paşii şi se întoarse spre nevastă-sa. Spre marea lui mirare se

auzi spunând:

— Lisandro, îmi parc rău c-a murit Zara. Îmi pare rău de ea şi-mi pare rău de bietul Ferdic. A rămas singur. Mai bine trăia Zara şi mureai tu, Lisandro.

Muierea, care zăcea stropşită şi mursecată toată în căruţa lungă, cu coviltir, auzi cuvintele rostite încet şi cu glas de om potolit care şi-a sărat inima, ale bărbatului ei, însă nu găsi potrivit să-i răspundă. Dacă sta strâmb şi judeca drept, poate Goşu avea dreptate. Poate ar fi fost mai bine dacă ar fi murit ea şi ar fi trăit Zara. Atunci pentru ea totul s-ar fi sfârşit. Nu i-ar mai fi sfârâit inima după Ariston. N-ar mai fi suferit. Pentru că, oricum, ea, fără Ariston, n-avea de ce să mai trăiască. Iar şatra era alături de Goşu, şi Goşu, tare pe dreptatea lui, nu voia să i-o lase lui Ariston. Poate ar fi fost mai bine dacă ea, Lisandra, ar fi murit, şi ar fi trăit Zara şi copilul Zarei. Dar nu totdeauna lucrurile se întâmplă după cum vrea omul să se întâmple. Nimeni nu poate muri în locul altuia şi nimeni nu poate trăi în locul altuia. Fiecare om, oacheş sau neoacheş, îşi are viaţa lui şi, de asemenea, fiecare om, oacheş sau neoacheş, îşi are moartea lui. Atunci de ce să fi murit ea în locul Zarei şi de ce să fi trăit Zara în locul ei, al Lisandrei?

Carnea mursecată şi zdrobită o duru adânc. Se încrâncenă şi se aspri:

— Ba eu zic, Goşule, că ar fi fost mai bine dacă mureai tu. Să fi murit tu şi eu să fi rămas să trăiesc cu Ariston. Pentru că, omule, ţie trebuie să-ţi intre bine în cap, că eu fără Ariston nu pot să trăiesc, că eu fără Ariston nu mai am la ce să trăiesc şi nici nu vreau să mai trăiesc.

— Dar eu… Eu nu sunt nimic pentru tine?

— Ba da, Goşule, eşti. *Pentru mine tu eşti povară*. Pentru mine tu eşti piedică. Din pricina ta nu pot să-mi trăiesc eu viaţa aşa cum aş vrea, aşa cum mi-e drag s-o trăiesc şi lângă cine mi-e drag.

Un val de salivă acră umplu gura lui Goşu. Bărbatul scuipă. Acreala însă îi rămase lipită de fălci şi de limbă şi îşi

dădu seama că dintr-odată îi pierise pofta de prepeliţe grase, fripte în frigare la foc domol. Îi pieri până şi pofta vieţii, însă aceasta din urmă nu chiar de tot. Pe undeva mai dori să trăiască şi să se bucure cât de cât de viaţă.

Viaţa!… *Ce era viaţa?* Ce dracu mai era şi viaţa?

— Di… Dii… Dii, gloabă!…

Poate viaţa era mers… Poate era ham… Poate era gloabă… Gloabă costelivă. Gloabă urduroasă…

— Dii!… Dii, gloabă!…

Căruţele şatrei, grele şi lungi, cu coviltire, fură ajunse din urmă de o coloană de camioane deschise, militare, încărcate cu soldaţi. Soldaţii stăteau pe nişte bănci de lemn, se înghesuiau unii în alţii şi se sprijineau în armele pe care le ţineau strânse între genunchi, cu ţevile în sus.

Ajunse în dreptul căruţelor şatrei, camioanele îşi încetiniră mersul. Soldaţii îşi întoarseră feţele arse de soare şi tăbăcite de vânt către şătrari. Careva dintre ei întrebă:

— Ei, încotro, vitejilor? Nu cumva mergeţi şi voi la război să ne daţi o mână de ajutor?

— Nu, răspunse Blebe. Noi nu ne ducem la război. De altfel nici nu ştim să umblăm cu puştile.

Soldaţii făcură cu ochiul fetişcanelor oacheşe care mergeau pe jos, pe lângă căruţe, târându-şi picioarele desculţe prin pulberea alburie şi fierbinte a şoselei şi le chemară să se urce în camioane şi să se aşeze pe genunchii lor.

Fetişcanele îşi sunară mărgelele de sticlă, brăţările de aramă şi cerceii de tumbac, râseră şi le făcură semn din cap că nu. Una le răspunse:

— Avem noi băieţii noştri. Ce să căutăm la voi! Glume pipărate, de cazarmă, urmară una după alta. Şoferii se plictisiră, apăsară pe aceleratoare şi camioanele începură iarăşi să alerge zgomotoase, lăsând în urmă nori de praf şi un miros greu şi înţepător de benzină. După ce nu se mai văzură şi nu se mai auzi nici zgomotul ritmic al motoarelor, Goşu se întoarse iarăşi spre Lisandra.

— Nu, Lisandro, n-ar fi fost bine dacă aş fi murit eu. Bine ar fi fost numai dacă murea Ariston. Ai fi rămas la mine, nu te-ai mai fi gândit la el şi cu timpul l-ai fi uitat. Zău, l-ai fi uitat chiar de tot. *Mai curând sau mai târziu viii îi uită pe cei morţi*. Îi uită de tot, chiar de tot îi uită. Iar morţii nu se supără că sunt uitaţi. Ştii? După ce moare omul nici nu se mai supără, nici nu se mai bucură.

— De rămas, aş fi rămas la tine, Goşule, cum am rămas şi acum, când Ariston trăieşte, dar de uitat n-am să-l uit pe Ariston niciodată. Auzi tu, Goşule? Pe Ariston, fie că moare, fie că trăieşte, eu de uitat n-o să-l uit niciodată. Dar să ştii, Goşule, că dacă moare Ariston, mor şi eu. Fiindcă eu, Goşule, fără Ariston nu mai am pentru ce să trăiesc.

Şi repetă încă o dată şi încă o dată, cu o încăpăţânare pe care până atunci Goşu nu numai că nu i-o cunoscuse, dar nici măcar nu i-o bănuise:

— Pentru că eu fără Ariston nu pot să trăiesc. Pentru că eu fără Ariston nu am la ce trăi.

Goşu simţi că-l cuprinde o sete grozavă, cum nu mai simţise niciodată până atunci. I se uscă gura. Buzele sfârtecate îl dureră. Îl ustură limba. I se aprinseră măruntaiele. Îşi spuse că, dacă s-ar afla acum lângă o fântână şi ar sorbi-o toată din câteva înghiţituri, tot nu s-ar sătura şi setea, tot nu i s-ar potoli.

— Lora, dă-mi plosca.

— E plină cu rachiu.

— Tocmai de-aia.

Soră-sa căută plosca. O găsi prinsă de loitră, sub coviltir.

— Ţine-o! Dar ar fi bine să nu bei mult.

— Am să beau până o să-mi treacă setea.

Bătrâna mamă a lui Goşu spuse fetişcanei:

— Lasă-l! Lasă-l să bea cât vrea. Rachiul e tare şi o să-i facă bine.

Goşu destupă plosca şi o duse la gură. O păstră la gură până nu mai rămase în ea nicio picătură. I se păru că dintr-odată trupul i s-a schimbat în flăcări. Setea i se stinse cu

totul. În aceeaşi clipă i se stinse şi văzul. În clipa următoare îşi pierdu auzul. Îşi încordă atenţia şi se chinui să audă paşii domoli ai cailor şi scrâşnetul roţilor căruţei pe nisipul mărunt, acoperit cu pulbere fierbinte şi alburie. Nu auzi nimic. Căzu pe spate. Soră-sa, care se aştepta la asta, îl prinse în braţe, îi descurcă mâinile din hăţurile pe care le ţinea şi-l trase în căruţă. Bătrâna îi făcu loc. Lisandra se simţi şi se strârci şi ea într-un colţ. Lora luă locul lui Goşu în faţă. Prinse hăţurile, ridică biciul şi izbi uşor caii.

— Dii… Dii, gloabă!…

Caii se scuturară de lene şi de osteneală şi se întinseră mai cu spor la drum, până ajunseră cu boturile aproape de şuşleţul căruţei care îşi ţinea rândul înaintea lor. Caii acelei căruţe îi mâna Ferdic.

Căruţa lui Ferdic mergea încet, la fel ca toate celelalte căruţe lungi, cu coviltire ale şatrei, însă se vedea de departe ca ea duce ceva greu, un mort. Morţii sunt mai grei decât viii sau cel puţin aşa li se pare oamenilor. Întinsă pe o cergă în fundul căruţei, şi cu faţa acoperită cu o bucată de pânză aspră, de cânepă, Zara se legăna la fiecare zdruncinătură şi capul i se bălăbănea la întâmplare când într-o parte, când în alta. Maică-sa ostenise, din pricina nesomnului, şi picota cu capul în piept, mai spre spatele căruţei, sub coviltirul negru şi uşor boltit. După moartea Zarei, tatăl lui Ferdic nu mai vrusese să se urce în căruţă. Spusese că nu-i place să meargă sub acelaşi acoperiş cu moarta, pusese samarul pe un catâr, încălecase pe el şi acum venea încet după şirul de căruţe care se târau iavaş-iavaş către oraşul care încă nu se vedea în zare. Mergând călare pe catârul Mumu, ochii bătrânului erau prinşi aproape tot timpul de cei şapte urşi roşcaţi care-şi sunau lanţurile în urma ultimei căruţe. În fruntea cetei păroase şi mormăitoare se aflau ca de obicei bătrânul Zazu şi bătrâna Babaia. Mai ales aceştia doi erau bogăţia lui Him başa şi mândria şatrei.

— Mai rar şatră să aibă urşi ca şatra noastră…

Ursul Zazu se pricepea să joace după sunetul dairelei fără să-şi încurce paşii, ori să şi-i mişte, cum făceau ceilalţi, alandala. Ştia să calce omul bolnav pe spinare şi să se lase greu pe şalele lui numai atâta cât trebuia. Şi mai ştia ursul Zazu să umble în două picioare, cu o căciulă ţinută cu fundul în jos, în labă, să treacă din om în om, să-şi încline capul şi, mormăind, să cerşească un gologan, doi pentru osteneala jocului. Cât o privea pe ursoaica Babaia îşi avea şi ea meritele ei şi drepturile ei. O! Ce minunat arăta ea cum se poartă mireasa cu ginerele în prima lor noapte petrecută împreună!

Mireasă! Fiecare femeie a fost o dată în viaţa ei mireasă!

Morţii nu mai văd, morţii nu mai aud, morţii nu se mai bucură şi nu se mai supără. Zara e moartă. Însă acum un an, nu mai mult, şi-a avut şi Zara noaptea ei de mireasă. De atunci, din acea noapte a ei de mireasa şi până azi în zori, când şi-a dat duhul, Zara a fost fericită. Poate şi Ferdic a fost fericit. Iar azi, în zorii zilei, totul s-a sfârşit. Acum Zara se leagănă moartă în căruţă, sub coviltir, iar Ferdic mână caii la pas.

Ce-o fi moartea? Moarte, ce să fie! Moartea nu e nimic altceva decât moarte.

Soarele s-a ridicat mult deasupra orizontului. Şesul nesfârşit parcă a luat foc. Zăpuşeala a crescut. Le apasă tuturor piepturile. Câinii merg în umbra căruţelor cu limbile scoase. Lui Rob, deşi e atât de voinic, i s-au împăienjenit ochii de osteneală. Urşii mormăie stins.

Zara a fost fericită. Poate şi Ferdic a fost fericit.

Fericirea! Ce-o fi fericirea?

Catârul se ţine cu paşi mărunţi după lungul şir de căruţe care merg către răsărit. Caii, măgarii şi catârii şatrei nu ştiu de război. Nici urşii şatrei nu ştiu. Nici câinii şatrei nu ştiu. Dar oamenii de pretutindeni, oacheşi şi neoacheşi, ştiu.

— Dii!… Dii, Urecheatule… Dii!… Dii!

Catârul îşi lungeşte paşii. Omul care îl îndeamnă la mers se gândeşte la fericire. Merge călare pe catârul Mumu şi se

gândeşte la fericire.

— Ce-o fi fericirea?

Fericirea!…
Fericirea e o pasăre,
Dar nu o pasăre ca oricare alta.
O pasăre plăsmuită din pulbere de aur,
Din pulbere de aur.
Pasarea aceasta
Vine de undeva, de departe,
Vine şi ţi se aşază pe umăr,
Pe umărul stâng,
Deasupra inimii
Ţi se aşază pasărea fericirii.
N-o vezi,
O simţi numai.
Iar dacă vrei s-o prinzi
Nu poţi s-o prinzi
Nici cu mâna,
Nici cu laţul.
Cu niciun fel de capcană
Nu poţi s-o prinzi.
Uneori pasărea fericirii
Îţi stă pe umăr mai mult,
Alteori mai puţin.
Şi când îi vine ei să plece, pleacă.
Zboară şi se pierde în văzduh,
Poate chiar se topeşte în văzduh,
Nu ştie nimeni.

Pe umărul stâng al Zarei pasărea plăzmuită din aur a întârziat un an. Şi tot vreme de un an a întârziat pasărea plăzmuită din aur şi pe umărul stâng al lui Ferdic.

Fiecare om şi-a avut un timp, când pasărea de aur, venită nu se ştie de unde şi pe urmă pierită nu se ştie unde, a poposit pe umărul lui.

Fiecare om?

Nu. Pe umărul multora din oamenii şatrei nevăzuta pasăre a fericirii nu s-a aşezat niciodată… niciodată…

Şi pe umărul multora din oamenii care locuiau prin satele şi prin oraşele acelea lângă care ei îşi găseau pentru câteva zile ori pentru câteva săptămâni loc de sălaş, de asemenea, nevăzuta pasăre a fericirii nu poposise niciodată… niciodată…

Catârul înaintează cu paşi mărunţi pe şoseaua prăfoasă. Cioca-cioca… Cioca-cioca…

Bătrânul Uzet se gândeşte iarăşi la noră-sa. Acum Zara e moartă. Nu mai râde. Nu mai vorbeşte. Nici măcar mu mai gândeşte. În timp ce moaşa Fialca o chinuia să-i scoată copilul şi ea zăcea aproape în nesimţire îmbătată cu rachiu vechi şi tare, sângele i s-a scurs din trup.

Ce-o fi viaţa?
Poate viaţa o fi sângele acela viu
care-i umblă omului prin trup!
Nu mai ai sânge,
nu mai ai viaţă.
Nu. Viaţa trebuie să mai fie şi altceva,
Nu numai sânge.
Poate viaţa o fi o flacără,
o flacără albă,
o flacără gălbuie,
o flacără roşie.
Cine-o aprinde şi de ce-o aprinde?
Cine-o stinge şi de ce-o stinge?

— Dii Dii, Urechiatule… Dii!… Dii!…

Goşu doarme. Duhneşte a rachiu, sforăie, mormăie prin somn.

Lisandra îl priveşte. Dacă ar muri Goşu, ea ar rămâne cu Ariston, ar fi numai a lui Arison şi *şi-ar găsi fericirea. Dar Goşu nu moare*. Goşu nu moare, pentru că nu are de ce muri. Lui Goşu îl place viaţa. Goşu vrea să trăiască. Dar de ce vrea el să trăiască? Goşu vrea să trăiască, pentru că

trage nădejde că ea îl va uita pe Ariston, că ea nu se va mai gândi la Ariston, că ea nu-l va mai dori pe Ariston, că ea nu se va mai întâlni cu Ariston. Atâta timp cât Goşu se va hrăni cu această nădejde, el va trăi şi se va îndârji să trăiască. Orice om care se hrăneşte cu o nădejde trăieşte, se agaţă de viaţă cu toate puterile şi trăieşte. Ea, Lisandra, va trebui să se poarte în aşa fel cu Goşu, încât el să vadă că nu mai are pentru ce se hrăni cu nădejdi.

Bătrâna mamă a lui Goşu, din fundul căruţei lungi, cu coviltir, unde sta ghemuită, aude totul, simte totul, priveşte totul de parcă n-ar fi oarbă. Ştie că fiul ei este beat-turtă şi că doarme dus, cu trupul încă plin de vânătăi, de rupturi şi de sânge închegat şi uscat. Oarba este mai ales atentă de ceea ce se întâmplă cu nora ei. Îi pătrunde şi-i înţelege toate gândurile care i se învârtesc în cap, de parcă Lisandra le-ar rosti cu glas tare şi ea le-ar auzi.

— Tu, noră, zice, tu vrei ca fiul meu să moară. Tu vrei să rămâi singură cu Ariston şi să trăieşti cu el.

Lisandra surâde. Tace. Surâde. Şi-şi spune că bătrâna ar face bine dacă şi-ar ţine gura. Bătrâna însă nu-i dă pace. O sucăleşte mai departe:

— Tu, noră, tu i-ai pus gând rău fiului meu. Tu vrei să mi-l omori pe Goşu.

Acum Lisandra tresare. Într-adevăr, în timp ce surâdea şi se uita la omul beat şi adormit, se întreba cum ar face ea să scape mai curând de Goşu. Să-i dea să bea fiertură de ierburi otrăvite? Să-i înfigă, atunci când Goşu va adormi somn adânc lângă ea, o undrea, în inimă? Nu-i era greu să-i amestece câteva picături dintr-o anumită fiertură în rachiu şi nu-i era greu nici să-i străpungă inima cu undreaua. Atunci însă ar trebui ca atât ea cât şi Ariston să părăsească şatra. *Oamenii oacheşi care îşi părăsesc şatra nu sunt primiţi de nicio altă şatră*. Să fugă cu Ariston, să caute undeva de lucru şi să trăiasca într-o altă lume decât a lor. Ariston n-ar fi în stare să îndure viaţa într-o altă lume decât a şatrelor. Nici ea n-ar fi în stare să îndure. S-ar usca

amândoi, s-ar smochini, ar pieri cu zile de dorul căruţelor lungi, cu coviltir, de dorul drumurilor nesfârşite; de dorul…

— Tu, noră, de ce nu-mi răspunzi la ce te-am întrebat?

— Ba am să-ţi răspund, soacră. Cinstit am să-ţi răspund. Mie nu-mi place fiul tău. Mie îmi place Ariston şi vreau să-mi trăiesc viaţa alături de Ariston şi cu Ariston, numai cu Ariston.

— Dar altădată fiul meu ţi-a plăcut. Acum de ce nu-ţi mai place?

— Fiul tău nu mi-a plăcut niciodată. Cred că tu, care le ştii pe toate, ai ştiut-o şi pe asta: *fiul tău nu mi-a plăcut niciodată*.

Văzduhul începu iarăşi să vuiască, însă vuietul care se auzea acum nu se asemuia cu acela pe care şatra îl auzise în timpul nopţii. Era un vuiet uşor, repezit şi subţire. Oamenii oacheşi săriră din căruţe şi opriră caii. Femeile şi copiii se năpustiră şi se ascunseră în şanţul şoselei. Din când în când câte unul din ei sălta capul şi se uita curios şi speriat spre cer. Două avioane mici, cenuşii, se iviră la marginea zării, venind tocmai dinspre oraşul către care se îndrepta şatra. Soarele, care acum se afla aproape de cumpăna cerului, le năpădea cu lumina lui puternică şi le îmbrăca într-o sclipire stranie. Avioanele zburau jos de tot. Uneori ai fi zis că sunt gata să reteze cu aripile lor vârfurile înalte şi albicioase ale lanurilor de porumb. Trecură ca fulgerul peste căruţele şatrei şi se depărtară.

Oamenii oacheşi se dezmeticită şi le priviră din urmă. Le văzură pierzându-se în cealaltă zare lăptoasă. Văzduhul mai vui un timp. Pe urmă tăcu şi deveni iarăşi încremenit, greu, vâscos.

Un bărbat scund, lat în spete, cu pălăria dată pe ceafă şi purtând în mână un ciomag lucios şi noduros, aproape tot atât de oacheş la obraz ca şi oamenii şatrei, ieşi dintr-un lan de porumb, se uită de-a lungul şoselei să vadă dacă mai vin şi alte căruţe şi, după ce se încredinţă că şi într-o parte şi în

alta şoseaua ramâne pustie, înaintă către Him başa. Şi după ce râse, spuse:

— V-aţi speriat degeaba. Avioanele de felul ăsta nu trag în noi.

Him başa ştia cât mai are de mers şatra lui până să ajungă la oraş, dar, ca să-i facă bărbatului care le ieşise în drum pe plac, îl întrebă:

— Omule, mai e mult până la oraş?

— Să tot fie preţ de două ceasuri, dacă o să mergeţi tot la pas.

— Nu ne grăbim, zise Him başa. Avem drum lung de făcut şi nu ne grăbim. Nu vrem să ne ostenim, şi să ne sleim animalele înainte de a ajunge acolo unde trebuie să ajungem.

— Apăi, nici nu trebuie, zise omul.

Unii dintre şătrari se urcară în căruţe, alţii rămaseră în şosea, cu gândul să meargă pe lângă căruţe şi să-şi mai dezmorţească picioarele. Him başa ridică biciul să îndemne caii la drum. Omul mărunt se aspri la faţă, se aşează înaintea cailor şi zise:

— Înainte de a pleca, trebuie să-mi daţi ceva de-ale gurii. Pentru mine şi pentru prietenii mei care se aţin pe-aici, pe-aproape.

— Şi dacă n-avem?

— Ceva trebuie să aveţi.

— Şi dacă nu vrem?

— Trebuie să vreţi. Avem nevoie de ceva de-ale gurii. Nu înţelegeţi?

— Ba înţelegem.

— Atunci…

— Cam câţi sunteţi?

— Numai şapte.

Him başa se întoarse şi şopti ceva. Din fundul căruţei cu coviltir i se întinseră două pâini mari, rotunde, negre şi uscate ca piatra. Le luă şi le dete omului îndesat, cu ciomag. Omul îi mulţumi. Him başa îl întrebă:

— Şi cum e pe *acolo*?

Vru să spună „pe acolo de unde aţi fugit”, dar se răzgândi. Omul mărunt, cu ciomag, înţelese şi zise mâhnit:

— Rău. Pe *acolo* nu poate să fie decât rău. Mor oamenii ca muştele… Şi de-o parte, şi de alta…

— De altceva mai aveţi nevoie?

— Deocamdată nu.

Se trase mai la o parte. Căruţele cu coviltir plecară. Omul mărunt, cu ciomag, privi ce privi, pe urmă intră în lanul nesfârşit de porumb în care, culcaţi pe burtă, îl aşteptau ai lui.

Him başa şopti numai pentru el:

— Vasăzică soldaţii au început să fugă de la locurile bătăliilor. Poate, totuşi, războiul se apropie de sfârşit.

Tăcu. Şi gândi: „Dar ce am eu cu războiul? De ce să mă îngrijoreze pe mine mersul războiului? Nici eu, nici ai mei nu avem nicio legătură cu războiul.” Dar văzu parcă dintr-odată obrazul jandarmului care numai cu o seară înainte îi poruncise să plece la drum, spre oraş. Şi parcă-l şi auzi spunând:

„Voi n-aveţi nimic cu războiul, dar poate că războiul are ceva cu voi…”

Caii înaintau încet, neobişnuit de încet. Parcă adormiseră. Zăpuşeala zilei devenise aproape de neîndurat. Să-i atingă cu biciul? Mai bine nu. Dacă era vorba să meargă spre primejdie, era mai potrivit să meargă cât mai încet… cât mai încet…

Capitolul III

Într-amândouă părţile şoselei apărură pâlcuri înalte şi dese de salcâmi. Şoseaua începu să pogoare într-o pantă lină. Dincolo de pâlcurile de salcâmi se întindeau viile orăşenilor de pe la margine, care rămăseseră, ca şi bunii şi străbunii lor, plugari. Şatra, care mai trecuse de nenumărate ori pe aci, le cunoştea. Erau vii rodnice, bogate în coarnă şi în roşioară. La amintirea strugurilor zemoşi, miresmaţi şi dulci ca mierea, multe din gurile şatrei făcură zâmbre. Acum însă strugurii nu erau copţi. Abia ici şi colo boabele mai scăldate în soare dăduseră în pârg. Strugurii, prin această parte a lumii, se coceau încet şi tocmai pe la jumătatea lui octombrie deveneau buni de cules şi buni de strivit cu picioarele goale în linuri.

Jumătatea lui octombrie! Mai era până atunci. Dar unde se va afla şatra pe la jumătatea brumosului octombrie? Nu ştiau. Niciunul din oamenii oacheşi ai şatrei nu ştia, şi nu ştia nici măcar Him başa, care îi purta răspunderea.

Căruţele cu coviltir, grele şi lungi, începuseră demult pogorâşul. Zăpuşeala zilei îi apăsa pe toţi. Câinii mergeau pe lângă căruţe cu limbile scoase, iar urşii gâfâiau de parcă ar fi fost gata să-şi dea sufletul. În primăvară urşii năpârliseră, însă părul lucios şi des le crescuse la loc şi acum se simţeau cu toţii înfăşuraţi parcă în pături groase care le îngreunau mişcările şi le tăiau răsuflarea.

Kera şi Alimut rămăseseră, în ciuda zbânţului lor de peste noapte, şi a nesomnului, tot sprinteni, tot veseli.

Oraşul, vechi parcă de când lumea şi în mare parte dărăpănat, era aşezat într-un fel de fund de găvan scobit în mijlocul câmpiei netede şi nesfârşite. Şatra zări întâi turlele bisericilor şi turnul rotund de apă. Mai pe urmă zări şi acoperişurile de tablă ori de olane ale caselor mai înalte. La barieră atârna, spânzurată deasupra şoselei, o tablă neagră pe care scria cu litere mari şi albe, desluşit:

POSTUL DE CONTROL Nr. 117

Oamenii oacheşi opriră caii. Dintr-o cabană nouă, ridicată în pripă din scânduri nedate la rindea, dar vopsite grosolan în cenuşiu, ieşiră doi jandarmi îmbrăcaţi în albastru. Unul întrebă:

— Dincotro veniţi? Şi câţi sunteţi la număr?

Le răspunse Him başa:

— Aseară eram nouăzeci şi nouă şi aşteptam ca astăzi să fim o sută. Dar începând de azi dimineaţă am rămas numai nouăzeci şi opt.

Faţa jandarmului deveni gravă.

— A fugit careva? Să ştii că răspunzi cu capul de fiecare om din şatră, bulibaşă.

— N-a fugit nimeni. Şi nimeni n-are de gând să fugă.

— Atunci ce s-a făcut cu cel care se afla în şatră şi acum lipseşte?

— Nimic, domnule, a murit.

— Bărbat sau femeie?

— Femeie.

— Şi din ce-a murit?

— Din naştere. A născut un copil mort şi pe urmă a murit şi ea.

— Pe drum?

— În apropierea gării care a ars.

— A, da… Şi-aţi îngropat-o? Dacă aţi îngropat-o, o să daţi de dracu.

— N-am îngropat-o.

— Atunci ce-aţi făcut cu ea? Te pomeneşti c-aţi mâncat-o.

— Nu mâncăm om, domnule.

— Ştiu că nu mâncaţi om. Atâta v-ar mai fi trebuit: să mâncaţi om. Am glumit şi eu… Unde e moarta?

— Într-una din căruţe.

— Vino şi arată-ne-o.

Him başa o luă înainte. Jandarmii se ţinură după el. Ajunseră. Ferdic aştepta încremenit pe capra căruţei. Nici

el nu ştia ce aşteaptă, nici ceilalţi.

— Aici, spuse Him başa.

Jandarmul care glumise se urcă pe roata căruţei. Una din femeile ghemuite sub coviltir trase pânza de cânepă de pe faţa moartei şi spuse:

— Uite-o.

Obrazul Zarei se umflase şi se înnegrise ca fundul căldării. Jandarmul strâmbă din nas.

— A început să miroase urât. Trebuie s-o îngropaţi chiar azi.

— O s-o îngropăm.

— Intraţi în oraş şi o luaţi pe prima uliţă la dreapta. Mergeţi înainte până ajungeţi în luncă, lângă râu. Opriţi acolo şi rămâneţi la căruţe. N-aveţi voie să desfaceţi corturile. Într-o zi, două, plecaţi mai departe. Aşteptăm să mai vină şi alte şatre.

— Şi moarta… Unde-o îngropăm?

— Să se ducă unul dintre voi la primărie să scoată bilet de înmormântare. O să vi se spună acolo unde s-o îngropaţi pe răposată. Era botezată?

— Nu.

— Niciunul dintre voi nu e botezat?

— Nu, domnule.

— Nici măcar atâta nu v-aţi ostenit să faceţi, să vă botezaţi, s-aveţi şi voi un Dumnezeu, să fiţi şi voi în rândul oamenilor.

Jandarmul îşi mai aruncă o dată privirea la moartă şi sări din căruţă în şoseaua acoperită cu pulbere deasă, alburie.

Him başa îl întrebă:

— Şi când va fi să plecăm, până unde o s-o ţinem tot mereu înainte, către Răsărit?

— Până când o să vi se arate locul de aşezare.

Spunând acestea, jandarmul se uită la oamenii oacheşi ai şatrei, se uită la bătrâni şi se uită la tineri, se uită la femeile tinere şi trupeşe, cu burta la gură, şi se uită la copiii care foiau în jur pe jumătate sau chiar în întregime goi. Şi nu

ştiau nici ei de ce, dar tuturor li se păru că jandarmul se uită la ei nu ca la nişte oameni vii, ci cum se uitase la Zara, al cărei obraz se umflase şi al cărei trup într-adevăr începuse să miroase urât, adică întocmai ca la nişte morţi.

Him başa văzu şi el ceea ce văzuseră ceilalţi. Inima i se chirci. Îşi spuse în gând: „Poate din pricina Zarei se uitau jandarmii la noi ca la nişte morţi. Altfel, ce rost ar fi avut? Suntem vii şi singurul mort dintre noi e Zara.”

— Dii!… Dii!… Gloabă!…

Şatra lăsă în urmă viile încărcate de struguri daţi în pârg şi postul de control, trecu bariera, pătrunse în oraş şi o apucă pe prima uliţă la dreapta. Mahalagiii ieşiră pe la porţi. Copiii se urcară pe garduri:

— Şatra!… A venit şatra!…

— Şi ce dac-a venit? Şi ieri a mai venit una, iar azi dimineaţă…

— Asta are urşi.

— Aveau şi celelalte urşi.

Acum şatra era neobişnuit de tăcuta. Parcă toţi oamenii aceia oacheşi ar fi avut buzele moarte ca buzele Zarei şi îngheţate ca buzele ei.

Un cârd de copii ceva mai măricei se luă după şatră şi începu să necăjească urşii, atingându-i şi zgândărindu-i cu nuielele. Alimut se răsti la ei:

— Dacă nu vă astâmpăraţi, le dau drumul peste voi şi vă mănâncă.

— Te lauzi! Nu le dai drumul. Dacă le dai drumul, fug, şi rămâneţi fără urşi. Nu vă convine. Dacă rămâneţi fără urşi, sunteţi ca şi morţi… Fără urşi sunteţi ca şi morţi… *Ca şi morţi*.

Alimut luă un ciomag din căruţă şi-i ameninţă. Copiii mahalalei lăsară urşii în pace, rămaseră ceva mai în urmă, însă de ţinut după şatră tot se ţinură, ţipând cât îi ajuta gura:

— Fără urşi sunteţi ca şi morţi… ca şi morţi…

Him başa îşi mestecă limba în gură şi o muşcă.

De ce strigau copiii aceia aşa: *Ca şi morţi! Ca şi morţi?!* Nu vroia să audă cuvintele *moartea, moarte, morţi*.

Nu voia, însă le auzea mereu. Ei! Şi ce era dacă le auzea? Moartea era legată de viaţă şi viaţa era legată de moarte. Nu se putea una fără alta. Spaima lui era copilărească. Copilărească? Da, copilărească, dar *era* şi ar fi fost bine să nu fie.

În lunca nisipoasă, acoperită cu iarbă aspră şi săracă de sărătură, păşteau liniştiţi, apărându-se cu cozile de roiurile de muşte care-i sâcâiau, caii, măgarii şi catârii celorlalte două şatre care poposiseră acolo cu puţin timp înainte. Căruţele grele şi lungi, cu coviltir, stăteau înşirate pe mal, în apropierea râului. Râul era îngust şi abia îşi târa apele tulburi, aproape negre, pe fundul albiei. Din loc în loc albia se lărgea şi atunci râul nici nu mai semăna a râu şi părea mai curând un şir de mici bălţi stătute, legate între ele cu fire de apă curgătoare. Bălţile stătute erau, ca şi aceea de lângă care şatra plecase seara trecută, acoperite pe alocuri cu mari petice de lintiţă verde şi grasă. Ceva mai departe de albia apei se ridicau malurile mărunte pe care crescuseră în voie stoluri de tufani şi steble de bălării. Câinele Rob lătră şi atunci toţi ceilalţi câini ai şatrei ieşiră din amorţeala de care fuseseră cuprinşi tot timpul cât merseseră pe lângă căruţe, se repeziră la râu, lincăiră îndelung apa tulbure şi-şi potoliră setea care-i chinuise îndelung. După aceea se întoarseră şi, rămânând strânşi unii lângă alţii, căutară câinii celorlalte şatre şi, când îi găsiră, îşi arătară colţii, se zburliră, mârâiră, însă nu trecură la atac. Până la urmă lăsară rânjetele colţoase de-o parte, se mirosiră şi începură să se joace împreună şi să zburde printre scaieţii şi mărăcinii de care lunca era plină. Oamenii oacheşi din şatra lui Him başa deshămară şi intrară în vorbă cu ceilalţi oameni oacheşi sosiţi aci cu căruţele mai înaintea lor.

— Voi nu ştiţi pentru ce ne-au poruncit să ne adunăm aici?

— Nu ştim. Ne închipuiam că o să aflăm aici, de la alţii, de la voi…

— Noi ştim numai atât: că peste o zi, două, trebuie să plecăm mai departe, spre Răsărit. Dar unde anume, nu ştim.

— O să plecăm spre Răsărit, dacă trebuie să plecăm spre Răsărit. Şi pe acolo trăiesc oameni. Cum vor trăi aceia, vom trăi şi noi.

— Războiul…

— Războiul e departe, e încă departe.

— Mai curând pretutindeni…

— Noi n-avem nimic cu războiul.

Him başa ştia bine că şatra lui n-avea nimic cu războiul, însă acum ştia din ce în ce mai temeinic că războiul avea ceva cu şatra lui, că de fapt războiul avea ceva cu toţi oamenii vii.

Soarele amiezii risipea flăcări arzătoare, însă oamenii oacheşi ai şatrelor erau obişnuiţi cu flăcările arzătoare ale soarelui şi nu se fereau de ele. Copiii îşi aruncară pe mal zdrenţele cu care erau îmbrăcaţi. Cei ce erau goi-puşcă nu avură ce arunca de pe ei. Se strigară pe nume şi pe porecle, se adunară laolaltă, râzând şi chiuind, şi se bulucirăca o turmă lângă apă. Aci, fără să se gândească la adâncimea ori la neadâncimea râului, se aruncară în unde şi se apucară să se bălăcească, să se stropească unii pe alţii şi să se dea afund.

Ceva mai în josul râului descoperiră un şir de pari înfipţi adânc în albie. Vârfurile nu se vedeau. Printre parii aceştia, acoperite cu pietroaie mari şi grele, se topeau la fund stive bogate de cânepă de vară.

— Am avut noroc, spuse Gil. Dacă ne aruncam aici, cădeam cu burta ori cu fundul în pari şi ne curăţăm. Să ţinem minte unde sunt parii, să ne ferim.

— E uşor să ţinem minte. Parii ascunşi sub apă se afla tocmai în dreptul celor trei sălcii.

— Mai pot fi pari şi prin alte părţi. Cât stăm aici să nu ne mai aruncăm de pe mal în apă, mai bine să intrăm încet şi cu băgare de seamă.

— Păi scalda fără aruncatul în apă de sus, de pe mal, nu face doi bani, deşteptule!

Him başa le spuse oamenilor oacheşi din celelalte şatre:

— Avem o moartă în căruţă. Nevasta lui Ferdic. S-a prăpădit din naştere azi dimineaţă.

Oamenii oacheşi îşi înclinară adânc capetele, şi priviră pământul din care toate făpturile vii sunt făurite şi în care până la urmă toate făpturile vii, după ce mor, sunt îngropate, putrezesc şi se topesc.

— O să vă ajutăm s-o îngropaţi. Viaţă fără moarte nu se poate. Ar fi bine dacă s-ar putea, dar nu se poate.

— Ba n-ar fi bine. Dacă n-ar fi moarte, viaţa n-ar mai avea niciun haz şi niciun gust.

Him başa plecă cu Ferdic spre primărie. Străbătură o parte din oraş şi ajunseră. Birourile primăriei din oraşul de lângă râu erau instalate într-o casă mare, cu etaj. Casa era înconjurată de un parc destul de arătos. La uşă găsiră un om de serviciu pirpiriu, neras de câteva zile şi cu ochii mici şi spălăciţi.

— Ce vreţi, balaoacheşilor?

— Avem un mort la căruţe, o femeie care a murit din naştere azi-dimineaţă, şi vrem s-o îngropăm.

— Dacă a murit, zise pirpiriul, trebuie s-o îngropaţi. Dar ca s-o îngropaţi aveţi nevoie de act de îngropare şi actul de îngropare nu vi-l poate da decât domnul consilier numărul doi. Noi, în oraşul nostru, îi zicem domnului consilier numărul doi Tata Morţilor.

Pirpiriul purtă pe cei doi oameni oacheşi după el de-a lungul unui coridor răcoros şi întunecos. Coborâră o scară.

— Uite, aici lucrează Tata Morţilor.

Le arătă o odaie. Pirpiriul bătu într-o uşă şi intră înăuntru cu cei doi oameni oacheşi după el. Tata Morţilor citea ziarul. Ridică ochii:

— Ce este?

— V-am adus muşterii, cucoane.

— Mulţumesc.

Privi pe cei doi oameni oacheşi. Ca pe nişte morţi îi privi. Întrebă:

— Naştere sau înmormântare?

— Înmormântare, răspunse atotştiutorul şi pirpiriul om de serviciu.

Tata Morţilor se întristă:

— Ce să facem?! Cum vrea Dumnezeu. Pentru că atât naşterea cât şi moartea tot de la Dumnezeu vin.

Întinse mâna şi trase spre el un registru.

— Bărbat sau femeie?

— Femeie, răspunse Him başa.

— Cum o chema?

— Zara.

— Şi mai cum?

— Zara, nevasta lui Ferdic.

— Botezată?

— Nu.

Tata Morţilor scrise ceva în registru. Rupse o jumătate de foaie din pagina cu însemnări, iscăli şi puse o ştampilă. Întinse bucata de hârtie albăstrie lui Him başa.

— Vă costă un sutar.

Him başa scoase o hârtie de un sutar şi i-o întinse.

Tata Morţilor o cercetă atent, parcă s-ar fi temut să nu fie falsă, o împături şi o vârî cu grijă în buzunar. Zise, arătându-le pe servitorul pirpiriu:

— Daţi-i şi lui un sfert de sutar, să bea şi el o bere de sufletul răposatei, că şi el e om.

Pirpiriul luă sfertul de sutar şi mulţumi. Him başa întrebă:

— Unde putem s-o îngropăm?

— Dacă ar fi fost botezată, aţi fi putut s-o îngropaţi în cimitir. Dar întrucât nu e botezata n-o puteţi îngropa în cimitir.

Tăcu. Se gândi. Hotărî:

— Îngropaţi-o acolo în luncă, lângă râu, la un loc mai ferit, lângă un pâlc de tufani ori lângă o salcie. Cum vreţi. Cum o să vreţi şi cum o să vă placă.

Him başa şi Ferdic se întoarseră pe aceleaşi uliţe şi ulicioare la şatră. Aci, lângă fiecare căruţă ardea un foc mărunt. Muierile oacheşe pregăteau mâncarea în căldări, în oale, în ulcele.

— Daţi-i zor, că a trecut amiaza.

— Acuş-acuşica.

Oamenii şatrei se aşezară pe jos, pe iarba aspră a luncii şi mâncară în soare până se săturară.

În tot acest timp, Goşu dormea somn adânc, în căruţă, ameţit încă de băutură. Ariston, ruşinat şi mâhnit că fusese biruit în lupta cu harapnicele, rămase şi el în căruţă şi nu gustă nimic. Lisandra puse pe ea o fustă curată şi o bluză de stambă, se spălă pe mâini şi pe obraz, se dichisi, veni, luă loc lângă soacră-sa şi mâncă până simţi că i s-a umflat pântecul. Careva zise:

— Lisandra mănâncă, nu se-ncurcă.

— De ce să nu mănânc, dacă mi-e foame? Vreau să trăiesc. Şi dacă vreau să trăiesc, trebuie să mănânc.

Soacră-sa o întrebă:

— Dar pentru cine vrei tu să trăieşti?

— Ştii bine, soacră, că niciun om nu trăieşte pentru alt om. Dar eu vreau să trăiesc pentru mine şi pentru Ariston. Vreau să trăiesc ca să ajung nevasta lui Ariston.

— Dar tu nu înţelegi, fată, că Goşu l-a biruit în luptă dreaptă pe Ariston şi că tu n-ai dreptul să trăieşti cu Ariston?

— Ba da, înţeleg. Însă Goşu o să se mai bată o dată cu Ariston şi atunci Ariston o să-l biruie pe Goşu, iar eu o să ajung, după legile şi obiceiurile străvechi ale şatrei, nevasta biruitorului, adică nevasta lui Ariston.

— Dar Goşu e mai tare! Fiul meu o să fie totdeauna mai tare decât Ariston, zise soacra.

Lisandra râse:

— Bietul de el! Îi cunosc eu tăria! Dintre ei doi, Ariston e adevăratul bărbat, bărbatul după care orice femeie care l-ar cunoaşte cum îl cunosc eu ar alerga cu limba scoasă.

— Atunci cum de l-a biruit Goşu?

— Goşu l-a biruit pe Ariston pentru că Ariston nu ştie încă să se bată cum trebuie cu harapnicul. O să înveţe. O să înveţe bine. Şi atunci o să-l întreacă pe Goşu şi în mânuirea harapnicului şi o să-l biruie. Dar dacă Ariston o să-l biruie pe Goşu, eu o să devin nevasta lui Ariston şi-o să trăiesc cu Ariston până în ultima clipă a vieţii mele.

— Eşti o neruşinată.

— Nu, soacră, nu sunt neruşinată. Sunt muiere. Muiere tânără şi atâta tot. Şi atunci… Atunci de ce-mi spui că sunt neruşinată?

Ferdic lăsă moarta în grija bătrânelor s-o primenească, s-o dichisească, s-o gătească de îngropare. Plecă singur de-a lungul râului. Mergea încet şi se clătina de parcă ar fi fost ameţit de băutură. Umblă aşa, gheboşat şi abătut, până ajunse la o salcie pletoasă, argintie, cu coaja crăpată de bătrâneţe. O parte din crengile sălciei umbreau pământul, însă cele mai multe se aplecau peste râu şi se oglindeau tremurat în apă. Lângă bătrâna salcie iarba crescuse înaltă şi deasă, verde şi moale ca mătasea. Locul, care chema la odihnă ori la dragoste, îi plăcu lui Ferdic. Gândi: „Dacă Zara n-ar fi murit, aici aş fi dormit cu ea la noapte. Zarei îi plăcea să doarmă la răcoare, lângă râu şi pe iarbă deasă şi moale.” Îşi aminti de multele lui nopţi petrecute cu Zara în ascunzişuri ierboase. Fusese o femeie! Fusese!… Acum nu mai era. I se uscă gura şi parcă i se uscă şi inima. Se întoarse la căruţe. Him başa îl întrebă:

— Ai găsit?

— Am găsit, bulibaşă, am găsit, un loc care i-ar fi plăcut mult Zarei, un loc frumos şi liniştit.

— Săpaţi groapa. Moarta a început să miroase urât. Trebuie s-o îngropăm astăzi, înainte de chindie.

Câţiva băieţandri oacheşi, voinici şi pieptoşi, goi până la brâu şi desculţi, veniră cu cazmale şi lopeţi.

— Ferdic, hai cu noi şi arată-ne locul.

— Îndată, numai să-mi iau şi eu cazmaua.

Îşi luă cazmaua din căruţa în care se afla Zara.

Băieţandrii se înşiruiră după el. Acum mergeau toţi cu paşi întinşi de parcă s-ar fi dus să împlinească o muncă grabnică şi folositoare care nu mai suferea întârziere. Ajunseră lângă salcie. Ferdic zise:

— Aici.

— Locul e frumos, spuse unul.

— L-ai ales bine, adăugă altul.

Măsurară în lung şi-n lat şi însemnară cu vârfurile cazmalelor forma gropii. Se apucară să sape. Ferdic se uită la iarba care cădea. Spuse:

— Păcat de iarbă.

— O să crească iar. Iarba creşte repede. Oamenii cresc greu, iar după ce sunt doborâţi de moarte, nu mai cresc deloc. Putrezesc. Se fac una cu pământul... Una cu pământul...

— Toate se fac una cu pământul, zise Ferdic. Toate se fac, până la urmă, pământ. Poate... Poate ar fi fost mai bine să nu ne fi născut. Dar aşa... Ne naştem... Creştem... Murim... Devenim pământ...

Cazmalele se afundau uşor. Pământul era moale şi nisipos. Pereţii gropii începură să mustească stropi de apă. Băieţandrii oacheşi îşi suflecară pantalonii şi săpară cu hărnicie mai departe. Când marginea gropii le ajunse la brâu, unul îl întrebă pe Ferdic:

— Crezi că groapa e destul de adâncă?

— Nu, răspunse acesta. Trebuie s-o adâncim până ne ajunge la umăr. Pe-aici apele se umflă primăvara şi râul creşte. N-aş vrea ca apa să ia rămăşiţele Zarei şi să le ducă cine ştie unde. Aş dori ca Zara să se odihnească aici până la sfârşitul sfârşitului. A colindat destul prin lume, cât a fost vie.

— Toţi colindăm prin lume cât suntem vii. După ce murim nu mai colindăm deloc. Ne liniştim şi rămânem pe vecie unde am fost îngropaţi. Da… Da… Asta e! *Rămânem pe vecie unde am fost îngropaţi*.

Aprinseră ţigări şi le fumară până ce chiştoacele le arseră degetele. După aceea se apucară iarăşi de lucru şi săpară, aruncând pământul umed şi nisipos afară, până ce-l auziră pe Ferdic spunând:

— Acum groapa e tocmai cum trebuie. Ajunge.

Băieţii ieşiră afară din groapă, îşi rezemară cazmalele şi lopeţile de trunchiul sălciei, pogorâră la râu şi se spălară pe mâini şi pe picioare. Îşi luară uneltele şi se întoarseră la căruţe.

Între timp, femeile şatrei o spălaseră pe Zara, o primeniseră, o dichisiseră şi o gătiseră pentru îngropare. Vii gol pe lume, dar când pleci din ea trebuie să pleci îmbrăcat. De ce trebuie? Pentru că aşa poruncesc străvechile legi nescrise ale lumii.

Ferdic îşi găsi nevasta întinsă în umbra căruţei cu coviltir pe un ţol curat. Aproape că n-o mai recunoscu. Faţa i se buhăise şi i se umflase, iar ochii – ochii ei rotunzi, neobişnuit de mari – acoperiţi de pleoapele oacheşe, i se şi topiseră şi i se afundaseră în cap. Numai părul negru, lung şi lucios ca smoala, îi rămăsese la fel ca înainte.

Îngenunche lângă ea şi-i sărută fruntea. Vru să-i sărute şi gura, însă băgă de seamă că acum pe la colţurile buzelor moartei umblau în voie furnici mari şi galbene, de luncă umedă.

Se ridică şi se depărtă. Oamenii oacheşi luară moarta şi o culcară pe un fel de pat de scânduri. După aceea, patru dintre ei ridicară patul acela pe umeri şi plecară. Ferdic merse după moartă. În urma lui se înşirui toată şatra, cu mic, cu mare.

Nu plânse nimeni şi nu jeli nimeni.

După ce o îngropară şi o acoperiră cu pământul umed şi nisipos, scos mai înainte din groapă, culeseră pietre de pe

malul râului şi le puseră peste groapă. La cap îi înfipseră un stâlp simplu de lemn. După aceea oamenii oacheşi se întoarseră la şatră. Copiii alergară la râu să se scalde.

Ferdic se urcă în căruţă, se vârî sub coviltir şi se lungi. I se păru ciudat că nu vine şi Zara să se culce lângă el, să-i pună mâna sub cap şi să-l tragă lângă trupul ei cărnos şi fierbinte. Îşi aduse numaidecât aminte că Zara murise şi că el tocmai se întorsese cu ceilalţi de la salcia pletoasă şi argintie sub care o îngropaseră. Acum era singur. Nu-l vedea nimeni. Îl podidi plânsul. Îşi dădu seama că plânsul îl odihneşte şi-l linişteşte şi se lăsă în voia lui până adormi.

Peste şatră şi peste luncă, peste oraşul vechi şi dărăpănat, aciuat în găvanul de lângă râu, peste râu şi peste câmpurile netede şi nesfârşite care înconjurau oraşul, căzu întâi chindia şi după chindie căzu cu grăbire înserarea. Şatrele din luncă văzură venind dinspre oraş nişte jandarmi. Unul dintre ei venea călare pe un cal mare şi gras, roib. Ceilalţi îl urmau la câţiva paşi distanţă, pe jos. Ajunşi lângă şatre, se opriră. Oamenii oacheşi le ieşiră înainte şi-şi plecară capetele lăţoase şi bărboase. Jandarmul călare întrebă:

— Câte şatre sunteţi aici?

— Trei, răspunse Him başa.

— Şi care sunt mai-marii peste aceste şatre?

Ieşiră în faţă încă doi bătrâni oacheşi.

— Noi, zise unul din ei. Şi adăugă: bulibaşa Him, bulibaşa Got şi bulibaşa Dobru.

— Îmi pare bine de cunoştinţă, glumi jandarmul. Despre mine, ce să vă spun?! *Cred că ştiţi cine sunt*.

— Ştim, răspunseră aproape într-un glas cei trei.

Oamenii oacheşi îşi plecară încă o dată capetele lăţoase şi bărboase. Jandarmul zise:

— Mai puteţi să rămâneţi aici până mâine seară. Atunci vă strângeţi calabalâcurile, înhămaţi dobitoacele şi-o porniţi către Răsărit. Pe drum veţi da peste Posturile de control

unde vi se va spune ce aveţi de făcut mai departe. S-a înţeles?

— S-a înţeles.

Jandarmul adăugă:

— S-ar fi cuvenit să trimit câţiva jandarmi cu voi, să vă însoţească şi să ia aminte să nu vă abateţi din drum ori să vă dedaţi în timpul călătoriei la cine ştie ce furtişaguri ori nelegiuiri. Mi-am zis însă că, la urma urmelor, nu e nevoie. Vă spun însă, ca să nu ziceţi că am fost câinos la inimă şi nu v-am spus: acela dintre voi care va încerca să se abată din drum sau îşi va părăsi şatra şi va căuta să se ascundă, va fi prins şi *împuşcat pe loc*. Să nu uitaţi că acesta e ordinul stăpânirii. *Să nu uitaţi că acum e război*. Şi, mai ales, să nu uitaţi că toată ţara e-mpânzită de slujbaşi de-ai noştri, Poate voi îi veţi vedea pe cei însărcinaţi cu păstrarea rânduielii ori poate nu-i veţi vedea. Slujitorii noştri vor sta însă mereu cu ochii pe voi. S-a înţeles?

— S-a înţeles, domnule.

— Mai aveţi să-mi spuneţi ceva?

— Am vrea să ştim, zise Him başa, dacă o să ni se îngăduie să ne întindem corturile pentru toamnă şi pentru iarnă în ţinutul de dincoace de fluviu, sau o să trebuiască să-l trecem şi să mergem mai departe, spre Răsărit?

— Nu ştiu, spuse jandarmul călare. O să aflaţi când veţi ajunge la fluviu.

Got başa spuse:

— Am vrea să vă rugăm ceva, domnule.

— Rugaţi-mă. Îmi face plăcere când cineva mă roagă ceva…

— Am vrea să ne îngăduiţi să umblăm mâine prin oraş, cu urşii, cu ghicitul, cu paparudele. Mai scoatem şi noi un ban de drum.

— De! zise jandarmul. S-ar putea. S-ar putea, dacă şi voi aţi mişca din urechi.

Got prinse curaj. Zâmbi şi întrebă:

— Şi cam de câte ori ar trebui să mişcăm din urechi, domnule?

— Câte şatre ziceţi că sunteţi aici?

— Trei, domnule, trei şatre suntem.

— Atunci să zicem să mişcaţi de trei ori din urechi. Şi fiecare mişcare s-o însoţiţi de-un miar.

Mai-marii şatrelor se sfătuiră, umblară la chimire şi-i întinseră jandarmului hârtiile albastre. Jandarmul se frecă cu ele pe bărbia proaspăt rasă şi le vârî în buzunar.

— Aşadar, învoiala e gata?

— Ba nu e gata deloc, baragladinelor.

Bulibaşii holbară ochii. Jandarmul se uită la ei ca la nişte morţi. Şi ceilalţi jandarmi tineri care-l însoţeau se uitau şi ei la oamenii oacheşi ai şatrelor tot ca la nişte morţi.

— După câte ştim, zise jandarmul, voi vă pricepeţi să lucraţi aurul, să făuriţi podoabe de aur. Nu se poate să nu aveţi asupra voastră aur. Mi-ar trebui doi galbeni. I-aş dărui nevesti-mii să şi-i atârne de urechi.

— N-avem, domnule, n-avem aur.

— N-am să stărui, zise jandarmul, dar îmi parc rău. *Acolo* unde o să ajungeţi voi, după ce-o să isprăviţi cu călătoritul, *aurul n-o să vă mai folosească la nimic*.

Şi iarăşi se uită la ei ca la nişte morţi. După ce se sătură de uitat, întoarse calul şi plecă spre oraş, la pas, cu jandarmii tineri după el.

Toţi, toţi se uitaseră la ei ca la nişte morţi, iar jandarmul, care poate era plutonier, poate numai sergent şi care, fără îndoială, ştia încotro sunt trimise şatrele, le spusese că acolo unde se va isprăvi călătoria lor *aurul n-o să le mai fie de niciun folos!*

Cum venea asta? Pretutindeni oamenilor vii aurul le aduce folos. Numai morţilor nu le mai aduce aurul folos. Dar ei nu erau morţi. Erau vii. Trăiau. Trăiau şi mai aveau încă mult de trăit de aci înainte. Din şatra lui, a lui Him başa, nu murise decât Zara. Murise din naştere. Asta li se mai întâmplase şi altor femei oacheşe. Zara murise şi ei o

îngropaseră lângă râu, sub salcia pletoasă. Şatra lui îşi plătise dajdia către moarte. Moartea putea să fie mulţumită şi, dacă mai avea nevoie de suflete, n-avea decât să umble pe uliţele şi pe ulicioarele oraşului.

Nu, nimeni nu se uitase, nici la el, nici la ceilalţi oameni oacheşi, ca la nişte morţi! El, Him başa, îmbătrânea şi începea să aibă închipuiri şi vedenii copilăreşti. Iar vorbele acelea, că şatrele vor ajunge într-un loc unde aurul nu va mai aduce nimănui vreun folos, nu fuseseră altceva decât vorbe goale, aruncate din întâmplare.

Vântul nu sufla. De mult timp vântul nici măcar nu adia. Văzduhul rămânea neclintit, fierbinte, vâscos, apăsător şi încărcat de praf.

Asfinţi soarele. Copiii se întoarseră de la râu. Urşii mormăiră. Zazu o muşcă pe Babaia de ureche. Voinicul câine Rob latră şi apoi se tolăni şi el lângă ceilalţi câini ai şatrei, pe labe, sub căruţă. Nimeni nu aprinse focul. Oraşul, cu ferestrele caselor acoperite pe dinăuntru cu hârtie neagră, se prăbuşi şi el în întuneric. Undeva, la cealaltă margine a oraşului, goarnele militare sunară masa şi ceva mai târziu stingerea. Stelele licăriră şi, dintr-o dată, cu totul pe neaşteptate, tot golul dintre ele şi pământ se apucă să vuiască. Şatra rămase liniştită. Câinii însă chelălăiră. Rob sări ca ars şi urlă a pagubă şi a moarte. Urşii mormăiră şi încercară să scape din lanţuri. Alimut o rugă pe Kera să stea liniştită până se va întoarce. Luă un ciomag, se repezi la urşi şi-i ciomăgi încă o dată.

Nu trecu mult şi vuietul se schimbă în gemete grele. Sună, sfâşiind aerul vâscos, o sirenă. Acum şatra se sperie de-a binelea. Oamenii oacheşi îşi adunară copiii şi se traseră cu ei lângă râpele de lângă apă. Caii, măgarii şi catârii şatrelor rămaseră, ca şi noaptea trecută, nepăsători şi continuară să pască iarba uscată şi săracă a luncii.

Două fâşii rotunde de lumină ţâşniră de undeva de la marginea oraşului şi se apucară să cerceteze cerul. Semănau cu două degete luminoase, neverosimil de lungi,

boante la vârf. Gemetele bombardierelor se apropiară şi se înteţiră. Zburară de undeva, dintr-o altă luncă a oraşului, avioane de vânătoare. Văzduhul ţiui. Căzură umbrele albe şi atunci atât oraşul, cât şi împrejurimile lui fură năpădite de lumină. Se rostogoliră din văzduh şi plezniră câteva bombe. Văzduhul se zgudui şi parcă se zgudui şi pământul. Umbrelele albe care pluteau între cer şi pământ se stinseră lin şi noaptea rămase luminată numai de flăcările depozitelor de benzină care luaseră foc. În slăvi se auzi lătrat de mitraliere. Avioanele grele se întoarseră în direcţia din care veniseră. Aerul şuieră iarăşi ascuţit şi o bombă întârziată făcu explozie aproape de şatră, în josul râului. Avioanele care gemeau greu se depărtară, urmărite de avioanele cu bâzâit de bondar, de vânătoare. Mitralierele clănţăneau pe sus din ce în ce mai rar şi din ce în ce mai încet. Nu peste mult, timp avioanele de vânătoare se întoarseră, ocoliră oraşul şi aterizară. Depozitele de benzină arseră mai departe până la ziuă.

Goşu, care de atâta timp dormea somn de piatră, în sfârşit, se trezi. Exploziile nu-l speriară, însă îl făcură să sară din căruţă şi să se repeadă şi el, ca şi ceilalţi oameni ai şatrei, spre râu. Ajuns la marginea apei se pitulă sub mal. Ghemuit, aşteptă ca văzduhul să fie cuprins iarăşi de tăcere şi când acest lucru se întâmplă se ridică, se scutură de ţărână şi se întoarse liniştit la căruţă. Îşi aduse aminte de Lisandra. Da… Da… Lisandra trăia. *Lisandra trăia încă*… I se păru nefiresc că atunci când s-a trezit din somn şi-a alergat spre râu nu şi-a adus aminte de ea.

Lisandra! Unde-o fi Lisandra? O căută în căruţa şi n-o găsi. Maică-sa sta ghemuită, ascunsă sub ţol.

— Mamă, nu ştii unde e Lisandra?

— Nu ştiu nimic, maică.

— Dar nu ştii pe unde-o fi?

— După ce te-ai trezit tu din somn şi-ai plecat, a plecat şi ea.

— Şi… Nu s-a întors?

— Nu, maică, nu s-a întors.

Oamenii şatrei îşi luau copiii somnoroşi şi speriaţi în braţe, îi culcau în căruţe şi-i sfătuiau să rămână acolo şi să doarmă.

Goşu se duse la căruţa lui Ariston şi întrebă:

— Ariston e aici?

— Nu, îi răspunse careva. Nu e.

— Dar nu ştii pe unde-o fi?

— N-am cum să ştiu. S-o fi dus şi el să se aciueze şi să doarmă pe undeva prin vreun ascunziş.

Oamenii şatrei se culcară unii în căruţe, alţii pe lângă căruţe şi nu peste mult timp adormiră şi începură să sforăie. Avioanele veniseră, îşi aruncaseră încărcătura, plecaseră. Până la ziuă avea să fie linişte. Până la ziuă!... Dar mai departe? Mai departe, cum va fi mai departe n-avea să ştie nimeni.

Goşu simţi cum un fier roşu îi sfredeleşte şi-i arde inima. Se târî hoţeşte de la o căruţă la alta şi se aplecă asupra fiecărui om adormit.

Nu-l găsi pe Ariston printre cei adormiţi. Şi n-o găsi nici pe Lisandra.

Întunericul atârna deasupra întregii lumi. „Unde să fie Lisandra? Şi unde să fie Ariston? Or fi plecat, îşi spuse. S-or fi luat de mână şi-or fi plecat în lumea largă...” Inima i se goli. „N-aveau unde să plece. Nu, n-aveau unde să plece. Ba aveau. Lumea e largă. De ce să n-aibă unde să plece Ariston cu Lisandra? Rătăci mult timp bâjbâind ca un orb printre tufişurile mărunte ale luncii. Scaieţii şi ghimpii arbuştilor îi zgâriară şi-i sângerară mâinile şi picioarele.

În zori se întoarse la şatră sleit de osteneală şi se urcă în căruţă să se culce. O găsi pe Lisandra. Dormea dusă, lungită la locul ei obişnuit şi acoperită cu un aşternut subţire, de vară. Era vădit că se întâlnise pe ascuns cu Ariston. Aşadar îi sângerase pe amândoi cu harapnicul în zadar, şi tot în zadar se lăsase el însuşi sângerat de Ariston. Îi veni să se repeadă la ea, s-o scoale, s-o zdrobească în

picioare, să răcnească din toate puterile pentru a trezi întreaga şatră din somn, după aceea să pună iarăşi mâna pe harapnic şi s-o biciuie până o va ucide. După străvechile obiceiuri şi străvechile datini ale şatrei lui Him başa, el, Goşu, avea dreptul s-o omoare pe Lisandra.

Întinse mâna şi prinse în ea o şuviţă groasă de păr. Lisandra îl simţi prin somn, însă îşi închipui că se află încă în braţele dragi şi vânjoase ale lui Ariston. Gemu uşor, de bucurie şi de plăcere, şi chiar zâmbi. Goşu îşi trase mâna. Zâmbetul femeiuştii adormite se stinse şi obrazul ei frumos şi oacheş se întristă. Goşu îşi supse buzele sfârtecate şi nevindecate până i se umplu gura de sânge. Zgaibele uscate se muiară de salivă şi-l săgetă usturimea. Îl usturară nu numai buzele, ci şi întreaga gură de parcă ar fi mâncat pe nemestecate o căldare de cărbuni aprinşi. Nu, nu trebuia s-o omoare pe Lisandra. În niciun caz nu trebuia s-o omoare pe Lisandra. El, Goşu, *pe Ariston se cădea să-l omoare*. Pe Ariston şi numai pe Ariston. Dar atunci Lisandra, care spusese de atâtea ori că viaţa ei fără Ariston n-ar mai avea niciun rost, s-ar prăpădi şi ea. Iar dacă s-ar prăpădi Lisandra, viaţa lui, a lui Goşu, n-ar mai avea nici ea vreun rost.

Acum, el, Goşu, nu avea altceva de făcut decât să-şi înfrângă suferinţa. Cu orice chip trebuia să-şi înfrângă suferinţele, să se stăpânească şi să aibă răbdare. Timpul va lucra. Timpul stinge, în trecerea lui lină, peste lume, multe. Stinge şi vieţile oamenilor. Le subţiază încet-încet şi pe urmă suflă în ele ca în nişte lumânări sleite şi le stinge. Timpul va stinge şi dragostea Lisandrei pentru Ariston. Atunci Lisandra se va întoarce, cu întreaga ei inimă, la el. Dar dacă timpul, în loc să stingă dragostea Lisandrei pentru Ariston, o va creşte?

Răsări, ca în fiecare dimineaţă, soarele. Viile care înconjurau oraşul, lunca, râul acoperit în parte de învelişuri de lintiţă verde şi grasă, râpele roşcate şi oraşul însuşi fură scăldate în lumină limpede şi aurie. Şatra lui Him başa se

trezi. Odată cu şatra lui Him başa se treziră şi celelalte şatre din luncă. Oamenii oacheşi se depărtară de căruţe, se ascunse fiecare cum putu după câte un tufiş şi-şi făcură nevoile. Câinii se duseră după ei şi, hămesiţi şi înrăiţi de foame, se încăierară.

Goşu se vârî sub căruţă, se întinse în praf, îşi acoperi faţa cu mâinile şi încercă să doarmă. Somnul, care e leacul cel mai bun al zbuciumului, se îndură de el, veni şi se apucă să-l legene. Îl legănă până-l adormi.

În luncă femeile şatrei aprinseră focuri şi pregătiră fiertura de dimineaţă. După ce-şi umflară burţile cu zeamă fierbinte, copiii se înşiruiră în jos pe cursul râului, să caute locuri potrivite de scaldă. Mergând, ajunseră acolo unde ştiau că se află mormântul Zarei. Spre marea lor mirare nu mai găsiră nici mormântul proaspăt, acoperit cu pietroaie albe, culese din râu, nici salcia pletoasă şi argintie, care cu o parte din ramurile ei umbrise pământul, iar cu alta apa tulbure. Peste noapte salcia fusese smulsă cu rădăcini cu tot, sfârtecată în bucăţi şi risipită, iar mormântul spart, adâncit şi împrăştiat.

— Aici a căzut aseară bomba aceea, cea din urmă.

Văzură în iarbă labele picioarelor Zarei. Câţiva se întoarseră, alergând, şi strigând cuvinte greu de înţeles, la şatră, dar cei mai mulţi rămaseră acolo şi începură să caute prin iarba înaltă şi deasă, care nu fusese vătămată de explozie, alte rămăşiţe ale moartei.

Nu trecu mult şi şatra lui Him veni aproape întreagă la faţa locului. Unii se mirară, alţii se mulţumiră numai să ridice din umeri.

— Întâmplarea.

— Aşa a fost să fie!

Him başa tăcu. Tăcu şi gândi: „Încă un semn rău. Ce-o să se aleagă până la urmă de şatra mea, de familia mea şi de mine însumi?” Îşi aruncă ochii peste oamenii oacheşi adunaţi grămadă pe marginea gropii uriaşe şi rotunde, săpată într-o singură clipă de explozie. Îl văzu pe Alimut

lipit de Kera. Pe chipurile lor înflorite de tinereţe nu se scrisese nici mâhnirea, nici uimirea, ci rămăsese, ca şi mai înainte, lumina lină a bucuriei de a fi, a vieţii care oricum şi în orice împrejurare se cuvenea să fie preţuită şi trăită din plin şi până la capăt. Îi mai veni inima la loc.

Ferdic îşi plimbă peste groapă privirea goală şi când i se arătară labele picioarelor Zarei, un pantof pe jumătate ars şi un ciot pârlit care semăna cu o parte dintr-o mână – adică tot ce mai rămăsese din moartă – nu ţipă şi nu se cutremură. Zise abia şoptit:

— Am să sap pentru Zara altă groapă.

Plecă năuc, şi în timp ce şatra îl urmărea cu ochii, el începu să sape cu mâinile o groapă mică şi rotundă în nisipul de lângă râu. Săpă în nisip până unde ajunse cu mâinile. Apoi aşeză pe fundul gropii pantoful, peste pantof puse labele moartei, iar deasupra ciotul. Acoperi totul cu nisip. Bătători nisipul cu picioarele. Văzu în apropiere un pietroi mare, vânăt, lucios. Îl rostogoli şi acoperi cu el nisipul pe care-l bătătorise mai înainte cu tălpile goale. Pe urmă se uită la ceea ce mai rămăsese din bătrâna salcie pletoasă şi argintie, şi rosti ca pentru sine:

— Îmi pare rău de salcie. Poate dacă n-o îngropam pe Zara sub ca, salcia mai umbrea încă multă vreme pământul şi râul. Poate…

Oamenii şatrei se întoarseră cu paşi mari şi repezi la căruţe. Oraşul din apropiere îşi reluase viaţa de fiecare zi. Flăcările depozitului de benzină, aprins peste noapte, se micşoraseră şi se stinseseră, însă ceva tot mai ardea în marginea aceea a oraşului pentru că şuviţe de fum se înălţau în aerul încremenit şi vâscos şi rămâneau nemişcate ca şi cum ar fi fost nişte coloane negre, de piatră. Micul grup de avioane de vânătoare zbura iarăşi peste oraş, la mică înălţime şi se îndrepta către Răsărit. Alimut şi Kera se duseră la urşi. Ursul Zazu şi ursoaica Babaia le arătară colţii galbeni şi tociţi de bătrâneţe. Alimut îi ciomăgi iarăşi

fără milă pe amândoi. Ceilalţi cinci se arătară cuminţi, însă tot îşi primiră porţia lor de lovituri.

Alimut îl întrebă pe Him başa:

— Avem voie să ne jucăm urşii în târg?

— Avem.

— Cine mă însoţeşte?

— De data asta am să duc chiar eu urşii şi tu ai să mă însoţeşti pe mine, îi răspunse Him başa.

După o clipă bulibaşa adăugă:

— Cheamă-i şi pe alde frate-tău.

Alimut îşi chemă fraţii. N-avea mulţi, numai patru. Fraţii lui Alimut îşi aveau fiecare nevasta lui, copiii lui, căruţa lui, caii şi catârii lui. Luară fiecare câte un urs, doi. Perechea bătrână o păstră Him başa. În timpul colindului prin oraş pe Him başa avea să-l ajute Alimut.

Muierile mai tinere şi mai bătrâne ale şatrei se spălară la râu, îmbrăcară straie curate, iar unele din ele se mai şi dichisiră punându-şi câte un smoc de flori sălbatice, culese din luncă, la ureche. Fetişcanele se spălară şi ele în apa râului şi, parcă ceva mai cu grijă decât celelalte, rămaseră un timp despuiate la soare, pe urmă se încinseră cu bete şi-şi agăţară în jurul şoldurilor smocuri verzi, mustoase şi cu frunze mari, de bozii.

În oraş, dairelele începuseră să se audă însoţite de glasurile oamenilor oacheşi care întrebau pe la porţi:

— Primiţi urşii? Să jucăm urşii? Jocul urşilor aduce sănătate şi noroc la casă.

— Jucaţi-i…

Daireaua mânuită cu iscusinţă de Kera suna zglobiu. Urşii simţeau belciugele trecute prin nările nasului şi de teama durerii pe care nu o dată o cunoscuseră se ridicau în două picioare, ca oamenii, şi jucau după cum li se cânta, mai domol sau mai repede.

— Ştie ursoaică să facă pe mireasa?

— Ştie.

— Vino cu ea în casă, ursare.

Him başa intră cu ursoaica în casă. Babaia se urcă în pat şi se purta ca o mireasă ruşinoasă în noaptea nunţii.

— Pe omul meu îl dor şalele.

— Să-l calce Zazu şi-o să-i treacă.

Se lungea suferindul de şale pe prispă. Tras de lanţ şi ameninţat cu ciomagul, ursul Zazu se urca pe spinarea omului şi se lăsa greu pe şalele bolnave.

— Ursare, mi s-a bolnăvit un băieţaş de sperietură. Da-mi păr de urs, să-l afum, să-i treacă.

Him başa smulgea un smoc de păr din blana bogată, galben-roşcată a lui Zazu şi-l întindea muierii.

— Să-l afumi cu părul ursului de trei ori seara şi de trei ori dimineaţa şi băiatul o să se lecuiască de sperietură. Ştii să afumi?

— Ştiu, ursare, că l-am mai afumat şi anul trecut.

Parcă întregul oraş lua o înfăţişare fantastică, de basm. În toate mahalalele sunau ca înnebunite dairelele, urşii mormăiau şi pe la porţi muierile ochioase şi frumoase ale şatrei strigau:

— Ghicim în palmă…

— Ghicim în bobi…

— Ghicim în cafea…

— Ghicim ce-a fost…

— Ghicim ce-o să fie…

— Norocul-norocelul omului i-l ghicim…

— Norocul-norocelul…

Se află oare pe lume om care să nu vrea să afle ce-o să-i aducă ziua de mâine şi dacă s-ar putea chiar ziua de poimâine? Iar norocul-norocelul! Cine nu râvneşte să şi-l cunoască măcar cu un ceas mai devreme? Toţi nădăjduim făţiş ori în taină că într-o zi ne vom întâlni cu norocul. Săracul lipit pământului jinduie să se scuture de sărăcie, bogatul visează să devină şi mai bogat. Prinţul se vrea rege. Regele se vrea împărat.

Acum mulţi oameni sunt plecaţi de pe la casele lor. Se războiesc undeva, departe, cu oamenii altor ţinuturi. De la

unii sosesc scrisori. De la alţii n-au mai sosit demult.

— Vino în casă, ghicitoare, şi ghiceşte-mi.

Intră în casă muierile şatrei. Femeia care le-a chemat e pierdută toată. Copiii se ţin scai de ea.

— Mai potoliţi-vă, maică.

Copiii se mai potolesc, se mai îmbrâncesc.

— Întinde-mi palma stângă.

Femeia o ascultă. Şătrăreasa priveşte lung liniile lungi, subţiri, întrerupte şi încurcate din palmă.

— E departe cine ţi-e drag, e tare departe. Dumitale ţi se usucă inima după dumnealui, iar lui dumnealui la fel i se usucă inima după dumneata. A trecut omul dumitale printr-o primejdie mare şi era cât pe-aci să se întâmple ce nu s-a întâmplat şi să nu-l mai vezi. Şi-o să mai treacă prin multe primejdii, şi-o să se întoarcă sănătos acasă. Ia întinde-mi şi palma cealaltă.

Pe un gard stă cocoţată o teleleică vopsită, bucălată, cam trecută. Ochii i se rotesc, sticlesc. Ocheşica din capul cârdului îşi sună mărgelele de sticlă, îşi sună cerceii de tumbac, brăţările de aramă şi le sună şi dă drumul gurii:

— Descântăm de boală… Descântăm de dragoste… Descântăm de urât!…

Teleleica le opreşte, le iscodeşte:

— Dar cuţitul ştiţi să-l puneţi?

Muierile şatrei fac pe speriatele, holbează ochii, se uită împrejur. Una şopteşte:

— Ştim, daică-ţaică. Ştim, cum să nu ştim?! Dar dacă-i punem voinicului cuţitul, voinicul moare.

— Asta şi vreau, şopteşte teleleica, şi să ştiţi că la bani nu mă uit.

— Bani! Parcă e vorba de bani! Mai bine să-l fermecăm şi-o să-ţi vină, daică-ţaică, în casă, pe drum de seară, cu dar la subţioară, cuminţit şi supus, şi din vorbă n-o să-ţi mai iasă.

— Farmecul îl faceţi acuma sau la noapte?

— Acuş-acuşica, daică-ţaică, acuş-acuşica.

— Ar fi mai potrivit la noapte.

— La noapte plecăm la drum lung

— A! Da, uitasem.

Soarele se înalţă spre cumpăna cerului. În fiecare zi soarele răsare, se înalţă până la cumpăna cerului şi după aceea lunecă lin către apus şi asfinţeşte.

Mai e până la amiază, iar până la asfinţit mai e şi mai mult. Cei trei bulibaşi, mai-mari peste cele trei şatre din luncă, i-au făcut plocon jandarmului nouă miare. Până la scăpătatul soarelui oamenii şatrei trebuie să-şi scoată miarele împătrite ori chiar încincite.

— Paparudele!…

— Primiţi paparudele?…

Văzduhul e înalt, încremenit, e vâscos, e fierbinte.

S-a încălzit ţarina uliţelor. S-au încălzit şi trotuarele de piatră. Tălpile desculţe umblă ca pe o vatră pe care abia s-a stins focul. Arşiţă! Arşiţa cumplită de miez de vară! Dacă ar pica ploaia! Dacă s-ar umple măcar pentru câteva ore de nori negri golul dintre cer şi pământ! Dacă ar fulgera şi-ar tuna! Dacă s-ar năpusti ploaia asupra oraşului şi l-ar mai răcori…

Arşiţă! Arşiţă cumplită de miez de vară! Arşiţă cum nu s-a mai pomenit de multă vreme!

Grâul s-a copt. Seceratul e pe sfârşite. Pădurile de porumb sunt înalte şi verzi. Tocmai acum porumbul are nevoie de ploaie.

— Paparudele!…

— Primiţi paparudele?…

— Primiţi paparudele, ca s-aducă ploile!…

Stolurile de fetişcane care străbat oraşul sunt înalte şi subţiri. Sânii lor sunt cât mărul. Părul lung, negru şi lucios, le bate şoldurile numai pe jumătate împlinite.

Acum au ajuns pe strada mare. Prăvălie lângă prăvălie. Vitrine sclipitoare. Bodegi. Cofetării. La capătul străzii mari, lângă grădina publică, Him başa tocmai şi-a jucat urşii. Nimeni nu se mai uită la urşi. Privirile orăşenilor se întorc în altă parte.

— Paparudele!…
— Paparudele!…
— Primiţi paparudele?…
— Primiţi paparudele, ca s-aducă ploile!…

Fetişcanele oacheşe şi despuiate ale şatrei strigă cât le ţin gura. Strigă şi-şi sună mărgelele de sticlă de la gât, cerceii mari de tumbac, din urechi, brăţările de aramă de la mâini.

— Paparudele!…
— Primiţi paparudele?…
— Primiţi paparudele, ca s-aducă ploile!…

Negustorii ies în pragurile prăvăliilor în care, la acest ceas al zilei, nu se înghesuie niciun muşteriu. Tuturor li se scurg ochii după trupurile goale, unele negricioase de-a binelea, altele numai arămii, dar toate tinere, toate pufoase ca nişte piersici abia date-n pârg.

— Ah!…

Fetişcanele şatrei, cu ochi rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, calcă mândre, cu frunţile sus, îşi bat şoldurile ademenitoare cu palmele şi îşi sună mărgelele, cerceii şi brăţările. Toate într-un glas cântă:

— Paparudele…
— Primiţi paparudele?…
— Primiţi paparudele, ca s-aducă ploile!…

Oraşul e vechi şi pe jumătate dărăpănat. Sub soarele dogoritor al verii şi cu uliţele pline de năvala ursarilor, a paparudelor şi ghicitoarelor oraşul pare fantastic, fabulos ca un oraş de basm. Bărbaţii se uită la paparudele despuiate. Ce frumuseţe! Ce tinereţe! Cât foc trebuie să zacă în trupurile arămii sau negricioase! Toţi au neveste sau iubite… Nu. Acelea… Nu merită să te mai gândeşti la ele.

Bodegile şi cafenelele oraşului vechi şi pe jumătate dărăpănat sunt pline de oameni de toate vârstele, care nu au ce face. La mese jegoase beau bere amăruie ori cafele dulci – gingirlii – discută despre război ori despre casele cu fete de la margine, case în care a sosit de curând *marfă*

proaspătă. Bodegile miros a băuturi ieftine, proaste. Aerul cafenelelor e încărcat până la saturaţie de fum acru, de tutun, cu miros greu de trupuri năduşite şi picioare nespălate. Chelnerii! Picolii! Băieţii care spală paharele şi ceştile! Patronii… Mai sunt şi patronii…

Paparudă rudă,
Vino de mă udă.
Paparudă rudă…

Ies în prag. Se înghesuie la ferestre.

— Paparudele!…

— Ce staţi, mă? Umpleţi căldările cu apă şi udaţi paparudele.

Atâta aşteptau: porunca.

Acum apa curge şiroaie de pe paparude şi paparudele nu se supără. Dimpotrivă. Vesele, de parcă întreaga lume ar fi a lor, râd şi îşi arată dinţii frumoşi, albi ca laptele, chiuie ascuţit şi se izbesc cu palmele peste şoldurile puţine, îşi sună mărgelele şi cerceii, brăţările şi le sună, şi iau cântecul de la început:

Paparudă, rudă,
Vino de mă udă.
Paparudă, rudă…

Zuleica, bătrâna smochinită care are în seamă paparudele, trece din om în om, se ploconeşte şi întinde mâna uscată, negricioasă, numai oase şi zgârciuri:

— Daţi pentru paparude, boierilor. Daţi pentru paparude şi daţi ceva, boierilor, şi pentru şatra paparudelor.

Dă fiecare cât îl lasă inima. Zuleica pune tot ce i se dăruie într-un pungoi mare, de piele alburie, uscată. Gândeşte cu mândrie: „Fetişcanele noastre plac boierilor. De aceea au fost darnici! La noapte… La noapte, au să le viseze la noapte, blestemaţii! Sa le viseze! Au să rămână cu visele!” Se duce lângă paparude şi le şopteşte ceva pe limba lor din care niciunul dintre orăşeni nu înţelege un singur cuvânt.

Fetişcanele despuiate râd. Îşi izbesc şi mai tare şoldurile. Îşi scot cu şi mai multă neruşinare înainte pântecele subţiri şi supte, sânii mici ca merele şi tari ca piatra. Îşi sună şi mai ritmic mărgelele de sticlă, cerceii de tumbac, brăţările de aramă. Şi, îmbătate parcă de soare şi de pofta de a trăi, cântă:

Paparudă, rudă,
Vino de mă udă.
Paparudă, rudă,
Ca să vină ploile
Şi să crească holdele...

Aeroportul militar e la marginea oraşului. Un avion aterizează. Altul îşi ia zborul. În gară fluieră o locomotivă.

Paparudă, rudă...

Dairelele sună. Urşii mormăie şi îşi zornăie lanţurile.

Acù... Acù...
Joacă bine Zazu...

Vine amiaza. Şi trece amiaza. Praf şi soare. Soare şi praf. Nicio adiere de vânt. Nicio fărâmă de nor. Zăpuşeală. Miros acru, stătut.

Paparudă, ruda...

A fost odată, ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar povesti... A fost odată pace în lume. Şi pe atunci...

Acù... Acù...
Joacă bine Zazu...

Zazu joacă bine. Joacă bine şi Babaia. Amândoi au belciuge de fier trecute prin nările nasului. Ei... Dacă Zazu şi Babaia n-ar avea belciuge de fier trecute prin nările nasului...

A trecut amiaza. Demult a trecut amiaza. Acum ziua e în scădere. Soarele s-a apropiat de asfinţit. Cerul parcă ar fi

blestemat. Rămâne tot gol, tot uscat. Văzduhul rămâne tot încremenit, tot vâscos. Ţărâna uliţelor şi a ulicioarelor e tot fierbinte. Pietrele trotuarelor sunt, şi ele, tot fierbinţi. Ţărâna uliţelor şi a ulicioarelor şi pietrelor lucioase ale trotuarelor ard tălpile goale ale oamenilor şatrei şi ard şi tălpile, tot atât de goale, ale urşilor.

În sfârşit, soarele a scăpătat. Oamenii oacheşi se întorc osteniţi spre lunca de lângă râu acoperită cu iarbă aspră, ţepoasă şi ghimpoasă, unde îi aşteaptă câinii, căruţele lungi şi grele, cu coviltir, caii, măgarii şi catârii care au păscut toată ziua, în zăpuşeala, şi care acum se apără leneşi cu cozile de roiurile de muşte ce nu le dau pace.

Alimut, ca de obicei, o ţine de mână pe Keta. Strâns o ţine. Drăgăstos o ţine. Ei doi – numai ei doi – n-au simţit povara fierbinte a zilei şi nici osteneala care i-a cuprins pe toţi ceilalţi.

Him başa şi-a jucat cât a vrut urşii şi s-a ales cu un câştig ce i-a întrecut aşteptările. S-ar fi cuvenit să fie mulţumit. Dar nu e. Ochilor lui ageri, rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, care au văzut atâtea, n-au putut să le scape mila care se scria pe chipurile orăşenilor la vederea lor. Niciodată până acum orăşenii nu se uitaseră cu milă la oamenii şatrei. De obicei unii se uitau cu oarecare interes, iar alţii cu batjocură. *Acum orăşenii se uitaseră la bărbaţii şatrei, la paparudele şi la ghicitoarele şatrei, şi chiar la urşii şatrei, ca la nişte morţi, întocmai ca la nişte morţi*. Fără îndoială, orăşenii ştiau ceva cu privire la soarta hărăzită şatrei de către stăpânire, ceva ce el, Him başa, nu ştia. Poate soarta şatrei avea să fie hotărâtă de război. Dar, aşa cum îşi mai spusese de câteva ori până acum, el nu avea nimic cu războiul. Îşi aducea iarăşi aminte de obrazul rotofei al jandarmului care-i poruncise să plece neîntârziat cu şatra la drum, spre oraş. Acela, *cel dintâi*, se uitase la oamenii şatrei ca la nişte morţi. Acela şi tinerii care-l însoţeau. Pe urmă – parcă ar fi fost la mijloc un făcut – toţi cei pe care-i întâlnise pe drum până aci, în oraş, *se uitaseră*

şi ei la oamenii şatrei ca la nişte morţi. Jandarmul cu obraz rotofei îi mai şi spusese:

— Voi n-aveţi nimic cu războiul, dar s-ar putea ca războiul să aibă ceva cu voi.

Ce vrea războiul? vieţile oamenilor, nimic altceva decât vieţile oamenilor.

Urşii, dăulaţi de osteneală, abia mergeau. Zazu mormăia din când în când. Atunci mormăia şi Babaia. Poate urşii vorbeau între ei ca oamenii. El, Him başa, deşi îşi trăise toată viaţa pe lângă urşi, încă nu ajunsese să le înţeleagă în întregime mormăiturile.

Se apropie de şatră. Focurile ardeau ceva mai departe de căruţele lungi, cu coviltir. Şatra trebuia să mănânce. Pe urmă aveau să înhame caii, măgarii şi catârii la căruţe, să stingă focurile şi să plece la drum, spre Răsărit. Nu. Înainte de a pleca mai aveau ceva de făcut: să adune de la toţi câştigul zilei, să-l numere, să-l socotească. Şi apoi să-l împartă între ei, după străvechea şi buna rânduiala a şatrei. Îl chemă pe Alimut:

— Ai grijă de urşi. Dă-le hrană şi să nu uiţi să-i adapi.

Alimut legă urşii, însă înainte de a apuca să le ducă hrana auzi şi el ceea ce auziră în aceeaşi clipă toţi ceilalţi: un ţipăt îngrozitor, hărmălaie şi strigăte de groază, nenumărate strigăte de groază. Ţipătul, strigătele acelea înspăimântătoare, întreaga hărmălaie venea de undeva, din josul râului. Alergă într-acolo cu Kera care-l prinsese de mână şi care se silea să nu-i rămână în urmă. După ei se înşirui îndată aproape toată şatra. Niciunul nu-şi mai feri picioarele desculţe nici de ghimpii ascuţiţi, nici de pietrele sparte, colţuroase şi tăioase de pe marginea râului.

Alimut şi Kera ajunseră primii. Văzură câţiva băieţandri pe malul apei. Alţi câţiva, goi, se aflau în apă, intraţi unii până la mijloc, alţii până la umăr. Ceva mai departe de ei, afundat în apă până mai sus de buric, se răsucea când într-o parte când în alta, urlând ca din gură de şarpe, Baru, mezinul lui Sarat. În jurul lui Baru apa izbită cu mâinile

clipocea roşie. Deşi Alimut înţelesese de la întâia aruncătură de ochi ce se întâmplase, careva dintre băieţandri găsi cu cale să-l lămurească:

— Ne scăldam şi ne jucam. Ne luasem la întrecere să vedem care sare mai departe. Baru a sărit mai departe decât noi toţi şi a nimerit într-un par. Nici el, nici noi nu ne-am gândit că s-ar afla pari pe aici. Îi ştiam în altă parte…

Sosiră bărbaţii mai tineri şi mai iuţi de picior ai şatrei. Nu-l mai aşteptară pe Him başa, care nu mai putea să alerge şi care rămăsese mai în urmă. Cum pricepură ce s-a întâmplat, se aruncară în râul domol, îmbrăcaţi cum se aflau, şi înotară până lângă băiat. Îi pipăiră trupul, se afundară şi smulseră parul înfipt lângă snopii de cânepă puşi la topit pe fund şi acoperiţi cu bolovani. Băiatul se clătină şi urlă şi mai tare. Him başa, care ajunsese şi el, le strigă de pe mal:

— Nu scoateţi parul din fundul băiatului. Aduceţi-l aici, să vedem în ce stare se află.

Îl aduseră şi-l întinseră pe iarbă. În lumina puţină a asfinţitului Him başa se aplecă asupra lui şi văzu că parul îi pătrunsese băiatului în trup prin şezut. În timpul în care se zvârcolise neputincios, încercând să se smulgă, parul îi pătrunsese din ce în ce mai adânc în trup şi acum vârful lui bont sta gata să iasă la iveală sub subţioara dreaptă. Him başa îşi spuse că nu mai are mare lucru de făcut. Băiatul era pierdui. Păcat că parul nu-i trecuse prin inimă. Ar fi fost scutit de suferinţă şi ar fi murit mai uşor. Acum avea să se chinuie cine ştie cât. Him başa se îndreptă de mijloc şi scormoni cu ochii mulţimea din jur. Întrebă:

— Dar unde e Sarat?

— Nu s-a întors încă din oraş.

— Şi Rama?

— Nici ea nu s-a întors din oraş.

— Atunci luaţi-l pe braţe şi aduceţi-l cât mai lin la căruţe.

Băiatul, cu ochii aproape ieşiţi din cap şi cu faţa strâmbată de durere, continua să urle. Sângele îi picura pe

lângă par. Îl luară pe braţe şi porniră cu el.

În afară de Baru, nimeni nu mai ţipa, nimeni nu mai striga. Oamenii şatrei mergeau încet, tăcuţi, plini de tristeţe şi de îngrijorare. Se gândeau la Zara cea tânără care murise cu o zi înainte, în zori, pe când se zbătea să nască şi al cărei mormânt de sub salcie fusese răscolit şi împrăştiat în noaptea trecută de bomba aruncată la întâmplare din văzduh. Moartea se strecurase hoţeşte în mijlocul şatrei. Furase un suflet. Mai furase unul: al copilului ei. Nu se mulţumise cu atât. Acum se năpustise iarăşi ca o fiară nevăzută şi îl răpise pe al treilea. Dar mâine?... Dar poimâine?... Ce va face moartea? Se va depărta ori va continua să dea târcoale şatrei şi se va năpusti din ce în ce mai des asupra ei?

Îl întinseră pe Baru lângă căruţă. Se adunară bătrânele smochinite. Veni şi Oarba. Băiatul fu lăsat pe mâinile ei. Him başa porunci ca fiecare să-şi vadă de treburile lui, fiecare să-şi adape vitele şi să mănânce. Peste un ceas şatra va trebui să înhame şi să pornească la drum. Celelalte două şatre, mai mici, aveau să-i urmeze către miezul nopţii.

Se iviră pe cer câteva stele. Văzduhul însă rămase tot neclintit, tot vâscos. Baru, istovit, şopti între două urlete:

— Mi-e sete.

Îi duseră la gură o butelcă de rachiu tare, vechi, şi-l îndemnară s-o golească până la fund. Oarba îi spuse:

— Bea!... O să te mai potoleşti...

Băiatul bău. Şi pe măsură ce înghiţea rachiul tare şi vechi simţea că întunericul de deasupra şi din jurul lui se îngroaşă şi că durerile care-l sfârtecă se micşorează şi se ostoiesc. Vru să se bucure, însă tocmai atunci îl trăsni beţia. Nu mai văzu şi nu mai simţi nimic.

Îl întoarseră cu faţa în jos. Două îl ţinură zdravăn, iar Oarba începu să-i tragă încet parul din fund. Îl trăgea uşor, puţin câte puţin şi se oprea. Trupul băiatului zvâcnea, se potolea şi zvâcnea iarăşi. Oarba şoptea:

— Acum ţineţi-l bine.

Oarba puse parul alături, cu grijă, de parcă s-ar fi temut să nu vină careva să-l fure. I se întinseră nişte fâşii de pânză scămoşată. Oarba le luă, făcu un ghem lunguieţ şi-l vârî în deschizătura trupului chinuit.

— Ce zici? Mai trăieşte până-n zori?

— S-ar putea să mai sufere chiar câteva zile.

— Vai şi-amar de sufletul lui!

— Era mai bine dacă parul îi străpungea inima şi băiatul se prăpădea pe loc.

Îi veniră părinţii din oraş. Întrebară ce s-a întâmplat cu băiatul lor. Aflară totul. Ridicară din umeri. O întrebară pe Oarba:

— Mai e ceva de făcut?

— Ce era de făcut, am făcut, zise Oarba.

Peste un ceas, Baru fu întins în căruţă deasupra unui maldăr de iarbă aspră, culeasă de fetele şatrei fir cu fir din lunca nisipoasă şi de pe marginea apei. Acum băiatul nu se mai zvârcolea, însă din când în când gemea greu ca şi cum somnul adânc i-ar fi fost tulburat de vise urâte. Trupul îi mirosea a sudoare acră, a sânge proaspăt, cald şi dulceag, a urină şi a rachiu vechi şi tare.

Şirul de căruţe grele, cu coviltir, la care fuseseră înhămaţi caii, măgarii şi catârii şatrei, trecu pe lângă oraşul vechi şi dărăpănat, copleşit de întuneric, ajunse în şosea şi urcă panta uşoară, luând-o spre Răsărit. Pădurile înalte, de porumb, din dreapta şi din stânga şoselei, tăceau. Urşii, mânaţi de Alimut şi Kera, mergeau gâfâind în coada convoiului. Câinii, veseli că au mai scăpat de zăpuşeala zilei, zburdau pe lângă căruţe, miroseau urmele iepurilor prin şanţurile şoselei şi, aţâţaţi, chefneau, dar nu cutezau să se depărteze de căruţe şi să caute vânatul în întuneric. Văzduhul rămăsese tot ca mai înainte, încremenit, vâscos, apăsător.

Mânându-şi caii, Him başa gândi: „După ce se prăpădeşte fiul lui Sarat şi al Ramei, numărul sufletelor şatrei scade la nouăzeci şi şapte.” Vru să nu se lase copleşit de mâhnire şi

multă vreme căută firul altui gând, un gând care să-l încurajeze şi, dacă ar fi cu putinţă, să-l şi bucure. Îşi aminti de nevestele tinere dintre care multe aveau burta la gură. „Vor naşte una după alta. Numărul sufletelor şatrei va creşte. *Va atinge suta*. O vor întrece.”

N-ajunse însă să se bucure şi nici măcar să se înseninеze pentru că numaidecât în mintea lui sclipi ca un fulger întrebarea: „Dar *acolo*… *Acolo* unde ni se va porunci să ne oprim, să ne desfacem şi să ne întindem corturile, *acolo* ce ne va aştepta? Nu cumva…”

Privi cerul. În partea dinspre apus atârna, în slăvi, luna. Era o lună galbenă, subţire şi îndoită ca o secere. *Ca o secere tocmai bună de tăiat gâturile oamenilor*. „Voi n-aveţi nimic cu războiul, dar s-ar putea ca războiul să aibă ceva cu voi.”

— Diii. Diii… Gloabă!…

Ridică biciul şi plezni cu el pe deasupra cailor înhămaţi la căruţă. De teama biciului, caii lungiră paşii.

Capitolul IV

Goşu mergea desculţ pe lângă căruţă. Cu câteva zile mai înainte, pe şoseaua proaspăt pietruită trecuseră camioane militare încărcate cu soldaţi şi cu muniţii, şi un lung şir de tancuri. Strivit sub greutatea maşinilor de fier şi de oţel, pietrişul se spărsese în bucăţi mărunte şi tăioase care acum pătrundeau în scobiturile din copitele cailor, ale măgarilor şi ale catârilor înhămaţi la căruţele cu coviltir ale şatrei, silindu-i să sângereze şi să şchiopăteze. Colţurile ascuţite ale pietrelor sângerară destul de repede tălpile bărbatului oacheş pe care carnea lovită şi pielea sfârtecată de harapnicul lui Ariston îl dureau şi-l usturau încă. Goşu s-ar fi putut urca pentru o clipă în căruţă să-şi tragă o pereche de ciorapi în picioare şi după aceea să se încalţe cu cizmele înalte, cu tălpi groase. Nu se lăsă ademenit de acest gând. Socoti că durerea cărnii şi usturimea pielii crescute de suferinţa la care-l supunea sângerarea îmbelşugată a tălpilor goale îi vor prinde bine. „Când te doare mult carnea, îşi spuse el, sufletul se linişteşte şi te lasă în pace.”

Nu se scurse multă vreme şi-şi dădu seama că totul era zadarnic. Chiar dacă el, Goşu, ar fi fost întins pe roată, i s-ar fi smuls carnea cu cleştele înroşit în foc şi i s-ar fi sfărâmat trupul oscior cu oscior, suferinţa care-i măcina sufletul nu i s-ar fi micşorat. Se întreba: „Oare când o pierduse el pe Lisandra?... Şi Ariston! Când o câştigase Ariston pe Lisandra şi cu ce-o câştigase? Ariston nu era mai chipeş decât el. Nici mai ager la minte nu era şi nici mai viguros. Atunci ce taină era la mijloc? Ce găsise Lisandra la Ariston?”

Dacă ar fi ştiut!... Nu ştia!... Şi ar fi dat mult cu multul să ştie. Pentru că dacă ar fi ştiut, ar fi înţeles... Iar dacă ar fi înţeles... Dar el, Goşu, nu ştia nimic. Şi, neştiind nimic, nu era în stare să înţeleagă nimic.

I se păru că aerul uscat pe care îl soarbe e otrăvit. Şi i se mai păru că întregul cer e de plumb şi că s-a prăvălit asupra lui, să-l ducă pe umeri. Dar, nu. Aerul într-adevăr era uscat, de otrăvit însă nu era otrăvit. Cerul era albastru, n-avea nicio asemănare cu plumbul şi rămăsese, ca şi mai înainte, neclintit.

Caii, măgarii şi catârii şatrei abia mergeau. Pe spinările lor buboase bicele cădeau fără niciun folos. Şoseaua acoperită cu pietre sparte, tăioase, se întindea înainte, dreaptă, şi capătul ei se îneca departe, în marginea lăptoasă a zării. Nici înainte, nici în dreapta, nici în stânga nu se vedeau dealuri. Nu se vedeau nici arbori şi nici oameni. Soarele, întocmai ca în ziua trecută, vărsa râuri de flăcări asupra întinderilor nesfârşite. Era de mirare că miriştile goale şi lanurile de porumb nu se aprind şi nu ard.

Trezit, Baru se apucă să urle. Orice om cuprins de dureri urlă crezând că urletele uşurează durerea. Şatra îl auzi şi merse mai departe, prefăcându-se că nu-l aude. Caii, măgarii şi catârii, plini de sudoare şi de muşte, călcau cu picioarele însângerate pietrişul spart şi tăios al şoselei. Îi chinuiau muştele – roiuri de muşte mari, verzi şi grase – îi chinuiau, văpăile sălbatice ale soarelui, îi chinuiau pietrele sparte care le sfâşiau copitele, însă mai adânc decât orice îi chinuia setea. Careva dintre oameni se duse la Him başa şi-i spuse:

— Catârii mei pleznesc de sete. Să oprim căruţele, bulibaşă, şi să ne adăpăm vitele cu apa din butoaie.

— Să mai rabde. Ne apropiem de-o fântână, îi răspunse Him başa.

— Dacă zici…

Merseră încă mult timp, abia târându-se, prin neîndurătoarea mare de flăcări a soarelui. Câinii, pe sub căruţe, gâfâiau. Rob, mai-mai că se împleticea. Urşii, cu labele însângerate şi cu ochii tulburi şi aproape stinşi de suferinţă, călcau ca pe o vatră fierbinte. Nici pe aproape şi nici în zare nu se vedea vreo cumpănă. Him başa, care se

afla în fruntea convoiului, opri totuşi caii. Întregul convoi de căruţe lungi, cu coviltir, încremeni pe loc. De pe oamenii oacheşi, ca şi de pe vitele lor, sudoarea curgea şiroaie. Baru urlă iarăşi, însă nimeni nu tresări. Era de la sine înţeles, pentru întreaga şatră, că nebunaticul fiu al lui Sarat se zbătea fără nicio scăpare în ghearele morţii şi că-i sosise negrul soroc.

La stânga şoselei se întindea cât vedeai cu ochii o nesfârşită pădure de porumb. Plouase la timp în vara aceea. Porumbul crescuse înalt, iar ştiuleţii erau voinici şi sănătoşi. Frunzele firelor de porumb se cam uscaseră şi începuseră să prindă culoarea aramei. Dacă ar fi suflat vântul, ori măcar dacă ar fi adiat, pădurea de porumb ar fi foşnit şi ar fi sunat ca o pădure adevărată. Vântul însă nu sufla şi împrejur totul părea mort şi împietrit. Fântâna! Nici urmă de fântână!

Him başa îşi amintea că acolo fusese cândva o fântână. O căută îndelung. Aici a fost. Cumpăna şi ciutura lipseau. Lipsea şi jgheabul. Buduroiul de piatră fusese spart şi risipit. Adâncul era plin cu bulgări, cu pietre, cu ţărână.

— Dii!… N-aţi avut parte de apă… Dii… gloabelor!…

Convoiul de căruţe lungi şi grele, cu coviltir, plecă mai departe. Oamenii, toţi, înaintau cu capetele în pământ.

— Când adăpam vitele?

— După scăpătat.

— Mai e mult până la scăpătat.

— Mult – puţin…

Alimut şi Kera se ţineau după lungul şir de căruţe, mânând urşii. Bătrânul Zazu gâfâia. Gâfâia şi bătrâna Babaia. Gâfâiau şi ceilalţi urşi, cu toate că erau cu mult mai tineri.

În primăvară, urşii năpârliseră. De astă-primăvară şi până acum trecuseră multe luni şi părul se grăbise să le crească. Şoseaua era aspră şi fierbinte ca o vatră acoperită cu jar. Zazu şi Babaia îşi aduseră aminte de cum fuseseră învăţaţi să joace în sunetul dairelei, cu belciugele de fier în

nas, pe vatra fierbinte, loviţi mereu şi fără nicio milă cu ciomagul. Vatra era rotundă. După ce învăţaseră să joace, scăpaseră de ea. Vatra pe care mergeau acum era largă cât şoseaua şi nesfârşit de lungă, tot cât şoseaua. Acum, în munţi era răcoare. Era răcoare în văgăuni, era răcoare în bârloguri şi era răcoare şi în pădurile umbroase şi întunecate. Poienile… Luminişurile… Scorburile pline cu miere dulce şi cu miere sălbatică, amăruie… Zmeurişurile… Toate acestea fuseseră cândva aievea? Fuseseră. Nimic din tot ce fusese înainte nu mai era…

Munţii erau departe. Nu se vedeau. Erau atât de departe munţii, încât nici măcar mirosul lor nu ajungea până la şoseaua pe care mergeau spre răsărit oamenii oacheşi, căruţele lungi ale oamenilor oacheşi, câinii şi urşii oamenilor oacheşi.

— Kero, la toamnă ne căsătorim. Cu nuntă mare ne căsătorim, Kero.

— De ce tocmai la toamnă?

— Aşa a hotărât Him başa.

— Him başa! Vorbeşti de Him başa de parcă nu ţi-ar fi tată.

Văzduhul încremenit fu străbătut iarăşi de ţipetele şi urletele lui Baru. Urşii auziră şi mormăiră dureros. Li s-ar fi zburlit părul dacă n-ar fi fost ud de sudoare. Numai părul uscat se zburleşte. Alimut zise:

— Şi Baru ăsta! *Nu mai moare odată*…

— O să moară. Până la scăpătat o să moară şi-o să scăpăm de el.

— Cel puţin dacă l-ar îmbăta iarăşi, zise Alimut. Atunci n-ar mai urla.

— De ce să mai strice rachiul pe el, dacă tot îi e dat să moară?

— Ai dreptate. De ce să mai strice rachiul pe el? Îşi zâmbiră unul altuia de parcă toată lumea ar fi fost a lor. Poate că şi era.

Baru mai urlă o dată. Pe urmă gemu şi tăcu. Roţile încălţate cu fier ale căruţelor lungi, cu coviltir, scrâşniră mai departe. Prin scrâşnetul lor străbătu ţipătul sălbatec şi scurt al nevestei lui Sarat. Căruţele se opriră. Oamenii şatrei înţeleseră că a murit Baru. Se adunară cu toţii în jurul căruţei lui Sarat. Him başa zise:

— Abia mâine seară ajungem la o aşezare omenească.

Sarat întrebă:

— Ce vrei să spui cu asta?

— Vreau să spun ca mortul trebuie îngropat aici. Pe căldura asta, până mâine seară se umflă şi face viermi.

Şatra tăcu. Unul dintre oameni rosti:

— Bulibaşa a judecat drept. E vară. Vara, mortul nu ţine. Dacă nu-l îngropi numaidecât, se împute şi face viermi.

Traseră căruţele lângă marginea şoselei şi deshămară. Cailor, măgarilor şi catârilor le deteră drumul să pască slobozi pe mirişti. Pe aici grâul fusese secerat, luat şi dus în sate, la treierat. Miriştile uscate erau arse de soare până la scorojire şi pe nicăieri nu se mai vedea un singur fir de iarbă. Caii, măgarii şi catârii şatrei căutară totuşi îndelung ceva de păscut. Când pricepură că şi-au sângerat boturile degeaba se culcară şi rămaseră nemişcaţi de parcă ar fi fost stane de piatră. Erau aşa de istoviţi, că nu mai găseau în ei nici măcar puterea de a se apăra cu cozile de muşte.

În timp ce femeile îl îmbrăcau pe Baru în straiele lui de sărbătoare, patru flăcăi scoaseră cazmalele şi lopeţile din căruţe şi se apucară să sape în şanţul de lângă şosea groapa. Him başa gândi „Aveam nouăzeci şi nouă de suflete în şatră. Nădăjduiam să ating suta şi s-o întrec. Murind Zara, am rămas cu nouăzeci şi opt. Acum, după ce s-a prăpădit şi Baru, am rămas cu nouăzeci şi şapte.” Şi iarăşi îşi aminti de toţi oamenii aceia care, de câteva zile, se uitau la el şi la toţi cei din şatra lui *ca la nişte morţi*. „Nu. Nu poate fi adevărat. Mi s-a părut. Atât Zara, cât şi Baru s-au prăpădit din întâmplare, numai din întâmplare.”

După ce-l gătiră ca de nuntă, îl întinseră pe Baru pe fundul gropii şi-l acoperiră cu ţărână gălbuie şi uscată şi cu pietriş adunat de pe şosea. Nu-i puseră niciun semn la cap. Acum era război şi morţii puteau fi îngropaţi oricum şi oriunde.

Oamenii şatrei, muierile lor şi copiii lor îşi ziseră că e tocmai timpul mesei şi, cum, li se făcuse foame, mâncară coltuce de pâine şi băură rachiu tare şi vechi. Înhămară caii, măgarii şi catârii la căruţele lungi, cu coviltir şi porniră. Câinii şi urşii nu fuseseră uitaţi. Li se aruncase şi lor câte ceva să îmbuce şi acum erau parcă mai sprinteni, ba chiar veseli. Blebe şi Elezar băuseră mult şi se cam ameţiseră. Se apucară să cânte un cântec fără perdea. Mulţi îi auziră, zâmbiră şi se făcură că nu-i aud. Ferdic însă veni la ei şi-i luă la rost:

— De cântec vă arde?

— Dar de ce ai vrea să ne ardă, dacă nu de cântec?

— Nătărăilor!

— Morţii cu morţii şi viii cu viii, nene Ferdic.

După aceea însă flăcăii se ruşinară şi tăcură.

Şi iarăşi pe nesfârşirile bătute de arşiţa neîndurătoare a soarelui nu se auzi decât scrâşnetul aspru al roţilor încălţate cu fier care striveau sub tălpile lor pietrişul spart al şoselei.

— Goşule, zise tărăgănat Lisandra, mă auzi?

— Te aud.

— Află că nu te-am iubit niciodată, Goşule. Nu te-am iubit nici măcar în ziua când te-am luat de bărbat.

Dacă Ariston sau altcineva i-ar fi lovit cu harapnicul trupul gol, l-ar fi usturat mai puţin. O întrebă cu glas umil, pe şoptite:

— Atunci de ce m-ai luat? Puteai să-mi spui că nu-ţi plac şi n-aş fi stăruit. Cu banii pe care i-am dat lui Sedil başa găseam oricând o fată frumoasă.

— Cu cineva tot trebuia să mă mărit. Îmi venise timpul.

— Şi de ce te-ai măritat cu mine? De ce nu te-ai măritat cu un flăcău din şatra voastră? Erau destui băieţi în şatra voastră.

— Erau.

— Nu ţi-a plăcut niciunul?

— Ba mi-au plăcut. Mai mulţi mi-au plăcut, Goşule, mulţi, nu unul.

— Înţeleg. Sedil başa a cerut pentru tine un preţ prea mare.

— Sedil başa! Săracul! M-ar fi dat şi pe degeaba! Ţinea grozav de mult să nu mă mai vadă. Numai că printre flăcăii din şatra lui *nu s-a găsit niciunul care să mă vrea de nevastă*.

— Îţi baţi joc de mine, Lisandro!

— Ba nu-mi bat joc de tine, Goşule. Tu ai văzut-o vreodată pe mama?

— N-am văzut-o.

— Nici n-aveai cum.

— E moartă?

— Trăieşte şi e sănătoasă-tun.

— Am crezut-o moartă.

Lisandra tăcu un timp. Îl lăsă pe Goşu să fiarbă singur în gândurile lui negre. Când socoti că a fiert destul, zâmbi şi zise:

— Mama e *cârnă*.

Goşu tresări. Parcă-l arse. Ridică glasul:

— Cum adică?

— Aşa cum ai auzit.

— Cârnă din naştere?

— Aş! Până la douăzeci şi ceva de ani a avut nas ca toţi oamenii, ba chiar un nas foarte frumos.

Iarăşi tăcu. Şi iarăşi îl lăsă pe Goşu să fiarbă un timp în gândurile lui.

— Mama avea un nas ca al meu, persienesc. Mamei, de altfel, i se şi spune Persiana.

— Da. Ce e drept, e drept. Tu ai un nas foarte frumos.

Lui Goşu i se păru că toate cuvintele pe care le rosteşte îi ard buzele. Acum simţi că vorbele pogoară în adâncul lui ca nişte bulgări de foc şi-i ard şi inima. Întrebă pripit de parcă întreaga lui viaţă ar fi atârnat de răspunsul pe care urma să-l primească:

— Dar ce s-a întâmplat cu nasul maică-ti?

— Nimic, ce să se întâmple! *I l-a tăiai din rădăcină, cu cosorul, Sedil başa*.

— Când a făcut isprava asta era beat

— De ce să fie beat? Era în toate minţile.

— Atunci?

— A prins-o cu un flăcău din şatră. După vechea lege a şatrei noastre trebuia numaidecât s-o însemne, să-i taie nasul. Şi i l-a tăiat.

— Şi flăcăii din şatra voastră…

— Flăcăii din şatra noastră nu se însoară cu fata unei femei căreia i s-a tăiat nasul, pentru că… pentru că *ce naşte din pisică şoareci mănâncă*.

— Aşadar am fost păcălit.

— Ai fost păcălit, Goşule, sau, mai bine zis, ai fost tras pe sfoară. Nu te mai mira ca prostul. În vreme ce tu te tocmeai cu tata şi-l rugai să-ţi mai lase din preţ, mama, ascunsă în cort, râdea cu gura până la urechi. De ce râdea mama? De tine, Goşule, de tine râdea mama, nu de altcineva, de tine, Goşule.

— Dacă aş fi ştiut…

— Nu face pe grozavul! Chiar dacă ai fi ştiut, tot m-ai fi luat de nevastă. Tu m-ai iubit de cum m-ai văzut. Şi de cum m-ai văzut ţi-ai dat seama băiete, că fără mine nu poţi trăi.

Începu să îngâne un cântec:
Eu sunt soarele tău şi fără mine
Tu nu poţi să trăieşti.
Eu sunt aerul tău şi fără mine
Tu nu poţi să trăieşti.
Eu sunt apa ta şi fără mine
Tu nu poţi să trăieşti.

Eu sunt pâinea ta şi fără mine
Tu nu poţi să trăieşti.
Eu sunt somnul tău şi fără mine
Tu nu poţi să trăieşti.
Eu sunt…

— Taci! Taci odată! N-auzi? Taci că te omor.

— Am să tac. Dar asta n-o să-ţi ajute la nimic.

Cerul era înalt, încremenit, fără urmă de nori, albastru, vâscos. Miriştile nesfârşite erau galbene şi uscate, pârjolite aproape, pădurea de porumb tot aşa. Caii, catârii şi măgarii, osteniţi de căldură, abia târau după ei căruţele lungi, cu coviltir, încărcate de oameni şi de poveri. Goşu vorbi stins:

— De unde ştii că nu pot trăi fără tine?

— O ştiu. Pentru că tot aşa s-a întâmplat şi cu mine. M-a trăsnit dragostea dintr-odată. Ca din senin m-a trăsnit. M-a aprins. Şi acum ard… ard… ard… Nu e foc pe lume mai puternic decât focul care mă arde, focul dragostei… focul dragostei…

— Cum? Şi tu m-ai iubit de cum m-ai văzut?

Goşu se prostise de tot. Chipul oacheş i se bucură şi rămase câteva clipe bucurat. Lisandra rânji. Spuse dulce:

— Tot aşa s-a întâmplat cu mine când l-am văzut pe Ariston. Atunci m-a trăsnit dragostea. *Atunci am înţeles în clipă că pe lumea asta eu fără Ariston nu pot să trăiesc, că eu pe lumea asta fără Ariston nu vreau să mai trăiesc*. Tu, Goşule, dacă vrei să mă omori, şi dacă ai putere să mă omori, omoară-mă. Nu mi-e frică de moarte. Nu mi-e frică deloc de moarte, deloc, deloc!

— Nu ţi-e frică de moarte! Vorbe! Toţi oamenii se tem de moarte… Toţi…

Scrâşnetul roţilor încălţate cu fier ale căruţelor şatrei fu acoperit de duruitul puternic al unor camioane militare care veneau din urmă ridicând şi învârtejind praful alburiu al şoselei.

Soarele ajunsese în chindie, totuşi zăpuşeala şi arşiţa zilei nu scăzuseră. Căruţele lungi, cu coviltir, se opriră. Câinii, cu cozile între picioare, se ascunseră sub căruţe. Rob latră de două-trei ori. I se făcu şi lui teamă şi se tupilă repede lângă ceilalţi. Urşii mormăiră şi smuciră lanţurile. Alimut şopti:

— Soldaţi! Soldaţi străini!…

Kera se răsuci pe călcâie şi se uită spre camioanele militare care se apropiau în goana mare. Râse.

— Ei şi? Ce! N-am mai văzut noi soldaţi? Am mai văzut.

— Dintr-ăştia nu.

O apucă de mână, o trase lângă el şi o strânse. Băiatului îi tremurau buzele. Fata căută să-l liniştească.

— Am mai văzut noi şi dintr-ăştia. Am mai văzut. Şi… şi nu ni s-a întâmplat nimic.

Pe jumătate goi, oamenii şatrei săriră din căruţe, trecură pe lângă caii, măgarii şi catârii înhămaţi şi-i ţinură din scurt, să nu se sperie la trecerea zgomotoasă a lungului convoi de camioane. Copiii şi femeile se înşiruiră pe lângă căruţe cu urechile ciulite şi cu ochii în patru, gata la primejdie să fugă, să se risipească şi să se ascundă în lanurile de porumb.

Coloana militară se apropie în goană, însă nu trecu, aşa cum se aşteptau oamenii oacheşi, mai departe. Când ajunseră în dreptul căruţelor şatrei, camioanele scrâşniră şi se opriră brusc. Soldaţii îmbrăcaţi în haine cenuşii, năduşiţi de zăpuşeala zilei pe sfârşite şi plini de praf, căscară ochii.

— *Ţigănci!*

— *Ţigănci tinere şi frumoase!*

— *În sfârşit, muieri!*

Fetişcanele, fetele, muierile tinere şi borţoase, văzându-se privite cu atâta lăcomie, se bucurară. Râseră. Râseră şi bătrânele smochinite şi fără dinţi care ţineau între gingii lulele de pământ ars din care trăgeau adânc în piept fum aspru şi acru. Bărbaţii şatrei însă nici măcar nu zâmbiră. Câţiva soldaţi, pe care pofta mult timp stăpânită îi făcu mai îndrăzneţi şi mai fără ruşine, săriră din camioane şi se

repeziră spre căruţe. Cei mai mulţi soldaţi însă rămaseră la locurile lor râzând, doritori să vadă ce-o să se întâmple mai departe.

Acum, dintr-odată, în fetişcanele, fetele şi muierile şatrei pătrunse frica. Se traseră toate pe după căruţe. Tăcuţi, bărbaţii oacheşi puseră mâinile pe ciomege, pe beldii, pe topoare şi le ridicară.

Surprinşi de împotrivirea la care nu se aşteptau, soldaţii străini rânjiră şi scoaseră pistoalele.

Oarba, care până atunci ascultase totul tăcută, ieşi de sub coviltirul căruţei şi, pricepând despre ce e vorba, rosti aproape urlând câteva cuvinte aspre într-o limbă grozav ele ciudată.

Bărbaţii oacheşi, pe jumătate goi, ai şatrei pricepură porunca şi, aruncând în căruţe ciomegele, beldiile şi topoarele, încrucişară braţele şi îşi arătară dinţii către soldaţii străini. Aceştia căzură în mirare. Se mirară de braţele încrucişate, de bărbile mari şi încâlcite ale oamenilor oacheşi, de pletele lor lungi şi slinoase, de ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, şi se mirară mai ales de dinţii lor sănătoşi, mari, albi ca zăpada.

Oarba mai aruncă răstită câteva vorbe care sunară în urechile soldaţilor străini tot atât de ciudat ca şi primele.

Bărbaţii şatrei trecură cu copiii în şanţul care despărţea şoseaua de uriaşa pădure de porumb. Fetişcanele şi fetele şi muierile oacheşe ieşiră de după căruţe şi se înşiruiră în şosea. Acum soldaţii străini îmbrăcaţi în cenuşiu îşi puseră pistoalele la şold, în tocuri, şi începură să se uite veseli şi biruiţi de pofte la făpturile care se aflau rânduite în faţa lor, să vadă fiecare pe care s-o aleagă, s-o ia şi s-o ducă cu el în ascunzişul lanurilor. Însă niciunul nu apucă să întindă mâna.

Pentru a treia oară, dar de data aceasta mult mai liniştit, răsună glasul poruncitor al Oarbei. Fetişcanele, fetele şi muierile şatrei, de la copilandrele crude încă şi până la cele mai hârbuite dintre bătrâne hohotiră din toată inima şi

dintr-odată, sălbatic şi batjocoritor, îşi ridicară fustele până mai sus de buric şi înaintară ţanţoşe către soldaţi. Uluiţi, aceştia îşi pierdură cumpătul şi se traseră îndărăt. Toate îi îmbiau. Toate îi pofteau. Cele borţoase le arătau burţile mari, strâmbe şi umflate. Cele tinere se băteau uşor, cu degetele, peste şoldurile lor supte şi frumoase ca nişte viori. Mai cutezătoare dintre toate se dovediră a fi bătrânele, atât cele smochinite şi dăulate de naşteri, cât şi cele grase. Careva dintre babe cârâi scurt şi sinistru ca o cioară şi bătu o singură dată din palme. Şi atunci, toate, într-o singură clipă, se răsuciră pe călcâiele desculţe, se întoarseră cu spatele spre soldaţii străini, îşi dezveliră şezuturile, se lăsară pe vine şi se apucară să urineze şi să se deşerte cu zgomot.

Soldaţii străini se muiară. Unii îşi acoperiră ochii cu mâinile, alţii scuipară. De undeva se auzi aspru o comandă. Soldaţii străini se urcară repede în camioane şi lungul convoi militar plecă în grabă.

După ce camioanele se pierdură în zare, căruţele lungi, cu coviltir, îşi reluară mersul şi se târâră la pas, mai departe, pe şoseaua acoperită cu pietriş spart, tăios. Prin zăpuşeala sfârşitului zilei soarele se rostogoli repede spre apus, pe cerul spăimântător de gol, şi scăpătă într-o uriaşă baltă de sânge. Him başa opri caii şi porunci şatrei să se pregătească pentru popas. Bărbaţii deshămară animalele şi se gândiră că ar fi potrivit să-i adape înainte de a-i slobozi să pască pe miriştile uscate şi galbene scorojite de dogoarea soarelui. Prin fumuriul serii se auzi glasul triumfător al lui Blebe:

— O fântână. Nu trebuie să ne adăpăm vitele cu rezerva de apă. Am dat din întâmplare peste o fântână părăsită.

Câţiva bărbaţi, printre care şi Him başa, se îndreptară spre ea. Fântâna descoperită de Blebe era, într-adevăr, părăsită. Nu mai avea nici jgheab, nici cumpănă, nici ciutură. Buduroiul de lemn era năruit. Dacă te uitai însă cu

băgare de seamă vedeai în adânc un licăr preţios de apă. Him başa hotărî:

— Apa ce-o avem la căruţe, în butoaie, trebuie s-o păstrăm pentru mâine. Aduceţi căldări şi frânghii. Aduceţi o lopată şi-o cazma.

Bărbaţii oacheşi îl ascultară. Aduseră căldări de aramă roşie şi câteva frânghii de cânepă. Alimut veni purtând în spinare cazmaua şi lopata. Ferdic zise:

— Poate că n-o să fie nevoie nici de cazma, nici de lopată.

— Nu-mi prea vine a crede. Nu simţiţi? Fântâna miroase urât, semn că i s-a astupat izvorul.

— Să încercăm totuşi.

— Încercaţi.

Înnădiră câteva frânghii una de alta şi la un capăt legară o căldare grea, cu buzele răsfrânte. O aruncară în adânc. Apa plescăi.

— S-a umplut?

— Poate. Trageţi-o.

Traseră afară căldarea plină. Îşi duseră cu toţii degetele la nas.

— Duhoare.

— Duhoare de mortăciune.

— O fi căzut înăuntru vreo vită.

— Ori poate un om.

— Trebuie să pogoare careva înăuntru, să destupe izvorul.

— Nu, spuse Him başa. Întâi trebuie să scoatem afară apa otrăvită din fund. Presupun că nu se află prea multă.

Vărsară apa tulbure şi greu mirositoare pe mirişte. Pământul uscat, ars îndelung de soare, o supse de îndată. Mirosul greu, de cadavru putred, rămase să plutească mai departe în aer.

Tot muncind aşa şi năduşind, scoaseră peste douăzeci de căldări de apă. Acum mirosul greu, de cadavru putred, se răspândi până departe, dincolo de căruţele şatrei, poposite în marginea şoselei. Vadra se izbi de fundul fântânii şi se

întoarse la suprafaţă aducând un pumn de noroi. Him başa privi spre oamenii oacheşi, pe jumătate goi, din jurul lui, şi întrebă blajin:

— Ei, cine vrea să pogoare?

Toţi tăcură.

— Vă înţeleg, zise Him başa. E neplăcut. Poate e şi primejdios. Dar trebuie.

Careva îngăima:

— Să intre Ariston.

Sări altul cu gura:

— De ce Ariston? Mai bine să intre Goşu.

— Nici Ariston, nici Goşu. Au o socoteală între ei. Până nu se încheie socoteala asta, nu avem dreptul să primejduim pe niciunul.

Alimut râse:

— Him başa, lasă-mă pe mine. Nu mi-e teamă. Dacă o să mi se facă rău o să strig, şi atunci o să mă trageţi repede afară.

Ce băiat ciudat! Pentru ce-şi căuta beleaua cu lumânarea?

Him başa nu-şi putea certa fiul în faţa şatrei pentru ceea ce acesta voia să facă. Şatra nu-i ieşea din cuvânt, pentru că îl ştia drept şi cinstit. Trebuia, deci, să rămână drept şi cinstit până la sfârşit, oricând va fi să fie acel sfârşit. Zise, prefăcându-se bucuros:

— Bine, fiule, dacă vrei tu… N-ai decât să pogori în fântână, dacă vrei…

Alimut se dezbrăcă până rămase numai în izmene. Îi legară bine mijlocul cu frânghia. Luă cazmaua şi lopata, îi dădură încet-încet frânghie. Ajunse la fund. Pipăi în jurul lui. Strigă cu glasul cam tremurat:

— Aici sunt doi morţi. Aruncaţi-mi repede o frânghie să-i leg.

— Put?

— Îngrozitor!

Him başa aruncă repede capătul altei frânghii.

— Ai prins-o?

— Am prins-o.

În fundul fântânii era întuneric. Rezemă cazmaua şi lopata de perete şi, bâjbâind, legă morţii.

— Trageţi-mă afară.

Îl traseră. Tremura tot.

— E frig în fântână?

— Cald nu era, însă mă înăbuşea mirosul greu.

Se depărtă de gura fântânii şi se întinse cât era de lung pe mirişte fără să ia în seamă ţepuşele ascuţite care-i înţepau şi-i sângerau uşor pielea tânără, arămie şi catifelată. Kera alergă şi se culcă grijulie lângă el. Îi mângâie ceafa acoperită de plete lungi şi slinoase.

— Ţi-a fost teamă?

— Nu. Nu mi-a fost teamă de fântână.

— De soldaţii aceia?

— Da. De soldaţii aceia. De soldaţii aceia mi-a fost teama. Nu pentru mine. Mie, mai mult decât să mă omoare, ce-mi puteau face? Mi-a fost teamă pentru tine. Să nu te…

Nu rosti cuvântul. Era un cuvânt urât. Se hotărâse demult să nu-l rostească niciodată. Kera înţelese. Zâmbi şi zise:

— Mie… Mie nu mi-a fost teamă… Treaba aceea… Treaba aceea la care te gândeşti tu nu mi-o puteau face, fără voia mea pentru nimic în lume nu mi-o puteau face.

— De!… Ştiu eu?… Poate…

Băiatul căzu pe gânduri. Tăcu. Tăcu şi asculta cum oamenii din jurul fântânii se îndemnau şi se opinteau să scoată la lumina fumurie a înserării trupurile celor înecaţi în adânc. Gândurile îl rodeau. Nu mai izbuti să le îndure. Şopti:

— Dar dacă… Dar dacă faptul s-ar fi petrecut, ce-ai fi făcut?

— Prostule! râse de-a binelea fata. Fără voia mea n-ar fi putut avea loc, nu ţi-am spus? M-aş fi tăvălit cu soldatul, m-

aş fi tăvălit cu el până l-aş fi ostenit. Iar după ce l-aş fi ostenit…

— Ei? Ce i-ai fi făcut?

— Mai nimic! L-aş fi strâns de boaşe şi l-aş fi omorât.

Dinspre fântâna din care Alimut abia ieşise năvăli spre ei şi aproape că-i năpădi un val puternic de duhoare. Duhoarea avea în ea ceva dulceag şi în acelaşi timp nespus de greţos. Fata şi băiatul se luară de mână, săriră în sus şi voiră să fugă mai departe, cât mai departe de locul acela. În loc să fugă însă se apropiară de fântână. Cei doi morţi scoşi din fântână erau pe jumătate putrezi. Miroseau îngrozitor. Straiele cenuşii li se destrămaseră, iar bocancii şi centiroanele mucegăiseră.

— Străini

— Da, străini.

— Or fi fost tineri!

— Or fi fost frumoşi!

— Tot ce se poate.

— Au murit înecaţi în fântână.

Him başa dădu din cap.

— Nu. Au fost aruncaţi în fântână după ce fuseseră omorâţi.

— De! Au găsit ce-au căutat. Cine i-a pus să plece de la ei de-acasă şi s-ajungă tocmai pe-aici?

— Să-i îngropăm, zise Him başa. Pe şosea vor mai trece multă vreme oşteni străini. Dacă-i găsesc pe ăştia aici, ca să-i răzbune, împuşcă localnici.

Bărbaţii şatrei aduseră de la căruţe cazmale şi lopeţi şi săpară ceva mai departe de fântână o groapă. Luară morţii de picioare, îi târâră până acolo şi-i împinseră în ea. După aceea îi acoperiră cu pământ. Bătătoriră pământul uscat cu picioarele goale, adunară deasupra scaieţi, mărăcini şi ierburi uscate şi le dădură foc.

— Cei ce vor trece pe aici după noi nu vor găsi decât vatra focului.

Alimut se uită la Kera, îi zâmbi şi se lăsă legat a doua oară cu frânghia. Pogorî din nou în fântână, săpă cu cazmaua de jur împrejurul peretelui rotund al fântânii şi nu după mult timp dădu de izvor. Îl destupă din câteva lovituri puternice. Atunci, proaspătă şi rece, apa ţâşni, începu să bolborosească veselă şi-i învălui picioarele desculţe. Luă cazmaua şi lopata de care nu avusese nevoie şi strigă:

— Gata. Trageţi-mă afară.

Focul aprins deasupra gropii se stinsese. Duhoarea dezgustătoare, de trupuri omeneşti intrate în putrefacţie, mai stărui în jurul fântânii până veni o pală uşoară de vânt şi-o risipi. Întunericul străveziu deveni stăpân peste toate întinderile.

Undeva, spre răsărit, văzduhul vui măcinat de motoarele câtorva avioane. Nu se auzeau nici bubuituri, nici ţăcănit de mitraliere. Oamenii oacheşi traseră o clipă cu urechea. Pe urmă îşi văzură de treabă. Scoaseră din fântână vadră după vadră de apă proaspătă şi, ostenind până către miezul nopţii, adăpară din belşug caii, măgarii, catârii, câinii şi urşii şatrei.

— Acum să ne îngrijim şi de noi…

Şatra mâncă pe apucate, se culcă şi dormi somn de piatră.

Înainte de a adormi, Him başa se gândi la întâmplările de peste zi. Se gândi şi la întâmplările serii. „Soldaţii aceia străini, îmbrăcaţi în cenuşiu, voiau… N-au avut ce voiseră să aibă.” Râse îndelung în barbă. Retrăi toată întâmplarea. Şi, dintr-odată, nu mai râse. Da, da… Soldaţii aceia străini se uitaseră la oamenii şatrei ca la nişte morţi, întocmai ca la nişte morţi. Îşi făcu singur curaj: „Mi s-a părut. Poate mi s-a părut.” Numaidecât însă îl sfredeli întrebarea: *„Dar de ce mi se pare mereu?”*

Caii, măgarii şi catârii păşteau pe mirişti, păziţi de câţiva flăcăiandri de care nu se apropia somnul. Câinii dormeau, ca de obicei sub căruţe, iar urşii, în lanţuri, se odihneau şi ei, tolăniţi pe marginea şoselei. Luna răsări şi lumină uşor

nesfârşirile văzduhului încremenit şi ale câmpului neted. Greierii spărgeau şi măcinau în fărâme tăcerea.

Ascunşi în pădurea înaltă de porumb, departe de şosea, Alimut se hârjonea cu Kera. Fata, arzând şi zbătându-se ca o vâlvătaie neagră, aci îl chema lângă ea, îl strângea şi-l săruta, aci îl îmbrâncea şi-l depărta.

— Mai aşteaptă. Întâi să facem nunta. Până la toamnă nu mai e mult.

— Până la toamnă…

Alimut ştia că pe meleagurile pe care se afla şatra lor acum şi pe acelea spre care se îndreptau, toamna venea uneori devreme, alteori târziu de tot, pe la jumătatea ori chiar pe la sfârşitul lui octombrie. Să aştepte până atunci… Să aştepte… Să aştepte… i se aprindea în inimă o flacără. La început flacăra era mică. Pe urmă flacăra creştea, îi cuprindea întregul trup şi i-l ardea. Cum de nu i-l schimba în cenuşă?

Aş vrea să fiu un lup uriaş
Şi să mănânc dintr-odată timpul,
Mâine în zori când ne vom trezi,
În miezul toamnei să ne trezim.

— Ce bâigui tu acolo?

— Un cântec.

— Parcă spuneai ceva despre un lup.

Alimut râse.

— Da. Spuneam că aş vrea să fiu un lup uriaş şi să mănânc dintr-odată timpul…

Kera îl ascultă şi tăcu. Să fie lup? Să mănânce timpul!… Poveste. Cântec. Cum o să fie Alimut lup, de vreme ce e băiat?

Undeva, spre răsărit, se auziră iarăşi vuiete de avioane şi bubuituri. Văzduhul vibră un timp. După aceea se linişti. Nechează un cal. Zbieră un măgar. Ursul Zazu şi ursoaica Babaia mormăiră prin somn.

Kera zise:

— Să fii lup şi să mănânci dintr-odată timpul! De! Să ştii, Alimut, că nimeni nu poate mânca timpul. În schimb timpul mănâncă tot. Adevăratul lup care mănâncă totul şi nu se satură niciodată e timpul.

Băiatul se întristă.

Trecu pe lângă ei, cu sărituri zvelte, un iepure gras. Alimut îl alungă c-un bulgăre. Kera grăi râzând:

— Pe iepurele ăsta, înainte de a-l mânca timpul, o să-l mănânce oamenii. Poate acelaşi lucru se va întâmpla şi cu noi, Alimut.

— Cum o să ne mănânce pe noi oamenii?

— Războiul…

Culcat în căruţă şi prăvălit într-un somn adânc, Ariston visa că a devenit iarăşi copil. Gol puşcă, bătea de zor cu degetele daireaua în luminişul unei păduri străvechi. De jur împrejurul lui sute şi mii de urşi voinici, *fără belciuge în nas*, jucau după cum le cânta. Prins de farmecul şi ritmul nebun al dairelei, juca el însuşi ca un urs. De atâta joc şi de atâta frământare îi năpădiră sudorile. Se trezi. Şi îşi aminti numaidecât de Lisandra. Sări din căruţa. Căscă şi îşi auzi fălcile trosnind. S-o caute? N-are cum. Dacă Goşu doarme, Lisandra o să se strecoare până la el. Ah! Ce vise! Urşi fără belciuge în nas!…

Aşteptând să adoarmă Goşu, Lisandra adormise ea însăşi. Acum gemea uşor prin somn.

În lumina difuză a lunii, aplecat asupra ei, cu o custură ascuţită în mână, Goşu se întreba ce-ar fi mai bine: să-i reteze dintr-o singură mişcare nasul sau gâtul? Îi puse mâna pe umăr, apasă şi o trezi. Femeia se întinse. Gânguri. Oasele îi pârâiră.

— Dormeai?

— Vezi bine că dormeam. Pentru ce m-ai trezit?

— Hai cu mine.

— Unde?

— În porumbişte.

Crezu că o cheamă să se culce cu ea. Scârbită, se ridică şi-şi potrivi cămaşa pe trup. Carnea o duru, însă durerea nu mai era adâncă şi putea fi îndurată cu uşurinţă. Pietrişul spart şi colţuros al şoselei îi supără tălpile goale. Se întoarse, dibui în căruţă papucii moi, îi luă şi şi-i puse în picioare. Nerăbdător să aducă mai repede la îndeplinire ceea ce plănuise, Goşu o împinse din urmă. Trecură amândoi şanţul, sărindu-l, şi pătrunseră în pădurea de porumb. Merseră… Merseră… Goşu zise:

— Ascultă, Lisandro.

— Ascult.

— Ce crezi? Dacă ai striga, ţi s-ar auzi strigătul?

— S-ar auzi. Însă am să te las să faci ce vrei şi n-am să strig.

— Orice s-ar întâmpla?

— Da. Orice s-ar întâmpla.

Bărbatul gâfâia greu de parcă ar fi urcat un deal înalt cu un sac de plumb la spinare. Şopti, mai mult rugându-se decât poruncind:

— Totuşi, să ne mai depărtăm.

— Să ne mai depărtăm. Să ne oprim acolo unde o să vrei tu să ne oprim.

— N-ai ostenit?

— Nu.. Aş fi în stare să merg aşa până la capătul lumii.

— Lumea n-are capăt.

— N-are. Dar viaţa omului are capăt, zise Lisandra.

Auzindu-şi glasul, şi mirându-se singură de cuvintele care-i ieşiseră din gură, Lisandra gândi: „M-a adus aici nu ca să se culce cu mine, ci ca să mă omoare… ca să mă omoare”. La rândul lui, Goşu îşi spuse: „Crede c-am s-o omor. Crede c-am s-o omor şi chiar s-ar putea s-o omor.”

Ajunseră la un drum pustiu, acoperit cu iarbă măruntă şi aspră.

— Aici. Să ne oprim aici…

— Fie şi aici…

Goşu se lungi în iarbă şi îşi lipi urechea de pământ. Nimic nu se auzea. Nimic. Pe cer se iscă o trâmbă de nori şi acoperi bucata de lună. Peste toate întinderile căzu întunericul. Îndrăzneala lui Goşu crescu. „Am să-i tai gâtul, hotărî el. Am să-i tai gâtul şi-am s-o îngrop aici. Până spre ziuă am destul timp să-i sap groapa cu custura. N-o să fie prea adâncă groapa, dar nici nu trebuie.” Zise cu voce stinsă:

— Nevastă, vino şi culcă-te lângă mine.

Femeia râse, un râs gras în care nu puteai desluşi nici bucurie, nici teamă, un râs nerod. După ce i se păru că s-a săturat de râs, Lisandra îl întrebă:

— Cel puţin ai luat la tine un jungher mai ca lumea?

Goşu, mirat, răspunse:

— Nu. Am luat numai o custură.

— Vezi să nu fie şi aceea ştirbă, viteazule!

Goşu gândi: „De ce în loc să se teamă de mine, mă ia peste picior?” Răspunse cu jumătate de gură:

— Custura nu e ştirbă. Am ascuţit-o. Taie ca briciul.

— Atunci e bine, Goşule, atunci e destul de bine.

Lisandrei nu-i tremurase deloc glasul. Se purta ca şi cum n-ar fi ştiut ce e frica. În vorbele ei, şi chiar dincolo de vorbele ei, hohotea batjocura. Era o batjocură veselă, lipsită de orice grijă, prostească.

Nevasta lui Goşu se aplecă, pipăi iarba uscată şi măruntă cu degetele şi se aşeză la un pas de el. Îşi adună părul lung sub ceafă şi îşi descheie cămaşa. Gâtul îi rămase gol. Se gândi la Ariston. „Ce minunat ar fi dacă s-ar găsi acum lângă mine Ariston!” Sângele i se strânse tot în obraji, carnea i se aprinse şi sânii, mici, tari şi arămii, cu sfârcuri roşii, începură să-i zvâcnească sălbatic. Goşu se târî lângă ea. Vru să-i mângâie gâtul, să afle dacă e gol şi dacă-i poate reteza beregata dintr-o singură mişcare. Nu i-ar fi plăcut dacă femeia ar fi încercat să se apere. Atunci el ar fi fost nevoit să se lupte cu ca, s-o lovească şi s-o împungă de mai

multe ori, s-o sfârtece şi, până la urmă, să-i strice trupul neasemuit de bine clădit şi de frumos.

În întunericul vârtos care-i potopea, nimeri pieptul şi-şi trase mâna de parcă i-ar fi fript-o focul. Nu, n-are s-o omoare acum. Are s-o omoare puţin mai târziu. Are s-o omoare *după ce*…

Îi sfâşie cămaşa. I-o rupse în fâşii. Muierea rămase cu totul goală. Atunci Goşu se apucă să-i sărute picioarele fierbinţi cu buzele lui sfârtecate în care i se adunase toată viaţa. N-o s-o omoare. Nici acum n-o s-o omoare şi nici mai târziu. N-o s-o omoare niciodată. Are s-o câştige. Trebuie s-o câştige. Altfel… Altfel pentru ce-ar mai trăi? Numai ca să facă umbră pământului? De la tălpi începuse s-o sărute pe Lisandra şi acuma gura lui flămândă ajunsese la genunchi. Cu toate că în bună parte mintea i se întunecase, băgă de seamă că săruta nu o făptură vie, ci un sloi de gheaţă. Se mai dezmetici, însă nu de tot. O mângâie mai departe, umblând cu mâinile şi cu gura pe pântecul ei supt, pe sâni, pe umeri, pe gât. La un moment dat se temu că femeia a murit. Se aplecă asupra obrazului ei şi-i sorbi răsuflarea. Mai avea răsuflare. Trăia. Dar el, fără nicio îndoială, se prostise cu totul. Da. Asta era. Se prostise cu totul, căci se auzi întrebând-o:

— Ai murit?

— Da, Goşule, pentru tine am murit.

Şi pentru că i se păru că omul care se afla lângă ca a rămas nedumerit, adăugă:

— Da, minte puţină şi proastă, pentru tine am murit din clipa în care m-ai lovit întâia oară cu harapnicul. Dar… Nu… Stai să mă gândesc mai bine, ca nu cumva să te mint. Pentru tine am murit cu totul – da, da, cu totul – din clipa în care l-am văzut pe Ariston. Atunci… Adineauri… Adineauri, când eram fierbinte, mă gândeam la Ariston. Aşteptam să mă omori şi nu-mi era frica de moarte, pentru că-l doream pe Ariston şi mă gândeam la Ariston. La Ariston *al meu*…

Goşu îşi dădu seama că e plin de sudoare şi că tâmplele îi ard, se zbat şi sunt gata să plesnească. Se ridică şi o izbi puternic cu piciorul în coaste. Femeia sări sprintenă. El, mai mult îi ghici decât îi văzu trupul gol în smoala nopţii care-i înconjura. Vru să se repeadă, s-o doboare cu pumnii şi s-o zobească. Femeia râse. Mai batjocoritor decât oricând femeia râse.

Şi peste arsura râsului ei căzură şi mai usturătoare cuvintele:

— Neputinciosule! M-ai adus aici, departe de căruţe, să mă omori şi n-ai fost în stare. În loc să-mi tai gâtul, te-ai apucat să-mi săruţi picioarele pline de praf. Voiai, înainte de a mă omorî, să mai faci o dată dragoste cu mine!…

Goşu ridică pumnul, să izbească. Femeia se feri şi pumnul încleştat al bărbatului căzu în gol. Înainte de a apuca să lovească din nou, Goşu primi în fălci şi peste gură câteva lovituri. Nu-i veni să creadă. Totuşi strigă:

— Dai în mine? Cutezi tu să dai în mine?

Lisandra hohoti:

— De ce să nu cutez? Mai mult decât să mă omori… Mai mult decât să mă omori, ce mi-ai putea face?

Parcă-i frânse cineva şira spinării cu beldia. Se muie şi abia murmură:

— Dar asta… Asta nu s-a întâmplat niciodată în şatra noastră! O femeie să-şi lovească bărbatul… Asta… Asta nu s-a întâmplat niciodată în şatra noastră…

Lisandra râse mai departe:

— Nu s-a întâmplat până acum, însă acum s-a întâmplat şi ai să vezi, nătărăule, că nici cerul n-o să se surpe, nici pământul n-o să se răstoarne cu fundu-n sus…

Plecă desculţă şi goală cum era, prin pădurea de porumb, spre şoseaua la marginea căreia oamenii oacheşi se odihneau în căruţe sau pe lângă căruţe. Foile late şi aspre ale lujerilor de porumb îi zgâriau pielea care, pe alocuri, începuse să sângereze uşor.

— Prostule! îi spuse ea bărbatului care mergea tăcut şi strivit la câţiva paşi în urmă. Prostule, îmi rupseşi bunătate de cămaşă. Îmi rupseşi degeaba bunătate de cămaşă… Papucii! îmi pierdui şi papucii…

Goşu sări, o ocoli şi-i ieşi în faţă. Lisandra se opri, se pregăti să se apere şi să lovească. Îl întrebă:

— Ce vrei?

— O, nu, nu vreau să te bat. Cel puţin acum… Nu, nu vreau să te bat…

— Atunci… Poate vrei să luăm de la capăt povestea cu tăiatul nasului sau a gâtului?

— Nu. Altceva. Altceva vreau.

— Ce anume?

— Vreau să-mi spui pentru ce erai gata şi te laşi omorâtă fără să crâcneşti şi când am încercat să te bat numai, te-ai împotrivit, ba chiar ai cutezat să mă loveşti?

— Că eşti neputincios, am aflat-o de când m-am măritat cu tine. Că eşti nătâng, abia în noaptea asta am descoperit.

Trecu pe lângă Goşu ferindu-se să nu-l atingă cu cotul, şi îşi iuţi paşii spre căruţe. Bărbatul se luă iarăşi după ea milogindu-se:

— Trebuie să-mi spui, auzi? Trebuie negreşit să-mi spui.

Lisandra se opri şi se întoarse cu faţa spre el:

— Bine. Am să-ţi spun, dar cum de n-ai priceput singur? *Moartea e una şi bătaia e alta*. După legea şatrei puteai să mă omori. N-ai făcut-o. Tot după legea şatrei aveai dreptul să mă baţi *în faţa tuturor* cu harapnicul. Şi m-ai bătut, Goşule, fără nicio milă. Gata! Pentru ce-a fost, socotelile s-au încheiat.

Îi întoarse iarăşi spatele şi merse mai departe tăcând. Goşu, în urma ei, gâfâia. Lisandra spuse din mers:

— Acolo, în drum, încă m-ai fi putut ucide. N-ai îndrăznit. Trebuie să ştii că eu credeam de la început că n-ai să îndrăzneşti. Ai pierdut ultimul prilej, Goşule, şi asta trebuie să-ţi intre bine în cap. Pentru că eu, de acum înainte, n-am să-ţi îngădui să mă atingi nici măcar c-o floare.

— Te-am cumpărat, scânci el, te-am cumpărat. I-am dat lui Sedil başa o avere. Te-am cumpărat cu bani grei şi am dreptul să fac cu tine tot ce vreau.

— Dreptul îl ai, însă pe lângă drept ar trebui să ai şi curaj.

Ajunsă în şosea, căută căruţa. În dreptul ei, pe şanţ, ghemuită, mama lui Goşu trăgea cu nesaţ din luleaua aprinsă.

Lisandra se urcă în căruţă, îşi dibui straiele, se îmbrăcă şi se culcă. O auzi pe bătrână întrebându-şi fiul:

— De ce n-ai omorât-o? Ar fi trebuit s-o omori şi să pui capăt ruşinii.

— Am vrut, suspină Goşu, am vrut, însă…

— Înţeleg. N-ai îndrăznit. Fiule, fiule! Trebuia să îndrăzneşti, altfel muierea asta te va duce la mormânt.

Şuşotind, bătrâna îl mustră îndelung pe Goşu.

Lisandra nu izbuti să desluşească toate vorbele. O cuprinse o mare osteneală. Veni somnul, o legănă câteva clipe pe braţele lui moi, şi o adormi.

Lumina dimineţii întârzie un timp. Pe urmă năvăli dintr-odată vânătă şi murdară, peste toate întinderile. Văzduhul, care rămăsese încremenit şi stătut câteva săptămâni, se acoperi de nori negri şi groşi, şi începu să se clatine. Pădurile de porumb foşniră vesele. Coviltirele căruţelor vuiră. Zările se mohorâră şi se întunecară. Lungi fulgere roşietice brăzdară înălţimile şi pământul se zgudui parcă din temelii de puterea năprasnică a tunetelor şi a trăsnetelor. Şatra se trezi şi se frecă la ochi. Caii, măgarii şi catârii răspândiţi pe mirişte, la păscut, rămaseră liniştiţi, însă urşii mormăiră, iar câinii scheunară şi se ascunseră şi mai îngrijoraţi sub căruţe. Voinicul câine Rob lătra spre nori. Fulgeră şi trăsnetul căzu pe aproape. Rob se ascunse sub căruţa lui Him başa şi se făcu covrig.

Oarba îi spuse lui Him başa:

— Ploaia! În sfârşit vine ploaia, stăpâne.

Vântul se înteţi şi ridică nori de praf de-a lungul şoselei.

— Da… Vine ploaia…

Oarba îi spuse îngrijorată:

— Dar nu cumva ştii pe unde-o fi Alimut?

— Nu-i duce grija! Trebuie să fie pe-aici, pe-aproape, cu fata lui Calub.

Nu trecu mult şi, într-adevăr, însoţită de fulgere şi de tunete, ploaia veni şi se apucă să răpăie. La început căzură boabe mari şi repezi. Ţărâna uscată peste măsură le supse cu lăcomie. După câteva clipe însă băierile cerului se rupseră. Ploaia, până aci rară şi repede, deveni un adevărat potop. Caii, măgarii şi catârii şatrei îşi scuturară coamele şi se strânseră unii într-alţii. Sub căruţele lungi, cu coviltir, câinii scheunară. Urşii, arătându-şi mulţumirea, mormăiră. Oamenii oacheşi, abia treziţi, se adăpostiră în căruţe şi priviră de acolo îmbelşugata prăvălire a apelor.

— Ploaia!… A venit ploaia

Întâi se despuiară şi alergară în mijlocul şoselei copiii. După aceea se despuiară şi se duseră după ei baieţandrii şi fetişcanele.

— Ploaia!… Ploaia!…

— Ploaia…

Acum fulgerele brăzdau şi mai mânioase cerul. Tunetele zguduiau văzduhul mohorât. Ploaia deveni copleşitoare; Era o ploaie caldă, deasă şi repede. Copiii, şi toţi cei care se aflau acolo, în ploaie, goi, chiuiau cât îi ţinea gura, zburdau şi săreau, bucuroşi de viaţa care zvâcnea în ei puternic şi de ploaia care se năpustea asupra lor şi-i spăla. Văzându-i, întreaga şatră îşi aduse aminte că trecuseră cam multe zile de când nu mai întâlnise în calea ei o gârlă şi nu se mai scăldase.

— Hai să ne spălăm… Să ne spălam…

Aproape toţi se despuiară. Bărbaţii o luară într-o parte, femeile în alta.

— Du-te şi tu şi te spală, Him.

— Am să mă duc. Dar tu?

— Rămân la căruţă.

Ploaia se schimbă în potop.

Lisandra rămase şi ea la căruţă. Se uită după bărbaţi. Îi văzu goi pe amândoi oamenii de care era legată viaţa ei. Goşu, care fusese biruitor în lupta cu Ariston, mergea încet, abia târându-şi paşii, aplecat, de parcă ar fi fost cocoşat. Ariston însă călca mândru, cu fruntea sus. Ploaia îl izbea din toate părţile, îi spăla trupul frumos, pletele lungi, negre şi lucioase şi barba deasă şi zburlită. Nu. Orice ar fi să se mai întâmple, ea una nu putea să mai trăiască fără Ariston.

Copiii băteau din palme şi cântau:

Ploaie de vară,
Ploaie de vară
Până diseară
Să ploi
Pentru noi
Că suntem toţi goi.

Nu-i mai arse nimănui de altceva, nici măcar de mâncare. Spre prânz norii se răriră şi se risipiră. Soarele se arătă pe cer vesel de parcă şi el se scăldase în ploaie. Oamenii oacheşi îşi uscară trupurile şi se îmbrăcară. Mâncară, abia acum mâncară. Roiurile de muşte mari şi grase, care în timpul ploii stătuseră ascunse cine ştie pe unde, începură să bâzâie şi să caute victime.

— Ce facem, bulibaşa?

— Plecăm chiar acum.

Îşi adunară caii, măgarii şi catârii şi-i înhămară.

Plecară, sub soarele mai arzător ca niciodată, mai departe. Vântul adia uşor. Pădurile de porumb fremătau şi foşneau. Apa se scurgea de pe şosea şi se lăsa sorbită de şanţurile adânci. Miriştile întinse şi galbene fumegau… Alimut dormea în căruţă. Poate că dormea adânc de tot, pentru că Oarba îl mângâia pe obraz, iar el dormea mai departe fără să simtă nimic.

Când soarele se lăsă în asfinţit, căruţele lungi, cu coviltir, se opriră pentru popas. Două dintre muierile borţoase ale

şatrei născură uşor. Him başa se duse la proaspetele lehuze şi ceru să i se arate, pruncii. Amândoi erau băieţi şi veniseră pe lume oacheşi, bucălaţi şi sănătoşi. Stăpânul şatrei se bucură. Muierile puseseră la loc ce se pierduse. „N-o să treacă mult şi şatra o să aibă mai mult de-o sută de suflete…” Îşi aduse aminte de toţi cei ce se uitaseră la el însuşi şi la oamenii lui *ca la nişte morţi*. Şi bucuria deodată i se surpă din suflet, iar sufletul se rupse în mii de bucăţi.

Înhămară şi o porniră la drum în zori.

Pe şoseaua acoperită cu pietriş spart şi tăios, printre păduri de porumb şi mirişti galbene merseră mai bine de o săptămână fără să li se întâmple nimic deosebit.

Mai trecu, într-una din zile, pe lângă ei un convoi militar, însă nu se opri. De data aceasta ostaşii care mergeau la război erau oameni între două vârste, iar unii dintre ei chiar bătrâni.

Urcat în căruţă şi mânând caii care mergeau la pas, Goşu părea prăpădit. Îşi asculta inima cum plânge şi abia îşi stăpânea ochii să nu lăcrimeze. Până aici ajunsese! Lisandra!… Lisandra nu putea să trăiască fără Ariston, iar el, Goşu, nu putea să trăiască fără Lisandra. Întoarse capul şi o privi. Femeia se odihnea. Ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, îi străluceau. Faţa îi era plină de bucurie. Îl întrebă:

— De ce te zgâieşti la mine?

Goşu nu-i răspunse, îi întoarse spatele şi lovi caii cu biciul. Îi lovi degeaba. Nu aveau cum să-şi mărească paşii. Toate căruţele lungi, cu coviltir, care mergeau înaintea lor se târau pe şoseaua aspră şi dreaptă al cărei capăt părea a se pierde undeva, în adâncul zării tremurătoare.

Ce înfăţişare ciudată mai avea şi ţinutul acesta pe care îl străbătea şoseaua! Fântânile de pe marginea drumului erau rare şi adânci, multe fuseseră părăsite şi astupate, iar satele se întâlneau şi mai rar decât fântânile. Toate întinderile, câte le puteai cuprinde cu ochii, erau netede ca-n palmă. Niciun deal, nicio vâlcea, nicio măgură şi nici

măcar un stol de arbori. Pământul negru, gras şi uscat, acoperit de lanuri nesfârşite de porumb şi de mirişti galbene şi ghimpoase, zarea de jur-împrejur, rotundă şi deasupra, boltit, cerul albastru, gol, arzător.

Uneori, în zori, în văzduhul vâscos şi încremenit ne auzea glasul ciocârliilor şi, în răzoare, acela al prepeliţelor grase. Dar când soarele se înălţa de doua-trei suliţe deasupra orizontului şi valurile de căldură năpădeau nesfârşirile, totul amuţea. Numai roţile căruţelor lungi, cu coviltir, şi copitele cailor, măgarilor şi catârilor şatrei sfărâmau în grăunţe mărunte tăcerea de piatră.

Într-a paisprezecea zi de când oamenii oacheşi călătoreau spre răsărit aşa cum li se poruncise, câmpia lină pe care o străbătuseră sub arşiţa neîndurătoare a soarelui luă sfârşit. Şoseaua începu să şerpuie şi să pogoare uşor, iar oamenii oacheşi văzură, prin lumina galbenă a înserării, oraşul, şi dincolo de el, lucind, marele fluviu, pe care bănuiau că peste o zi ori peste două aveau să fie nevoiţi să-l treacă pentru a pătrunde în ţinuturi până acum, pentru ei, necunoscute.

Him başa tresări şi dădu bice cailor, gândindu-se că ar fi poate bine ca popasul de noapte să-l facă în vreuna din luncile de lângă oraş. Atunci se întâmplă însă un fapt cu totul şi cu totul ciudat. Şatra avea peste treizeci de câini, cam unul de fiecare căruţă. De obicei fiecare câine mergea pe lângă căruţa stăpânului care-l hrănea. Câinii şatrei se adunau în landră, se zbenguiau şi se muşcau între ei numai în ceasurile de popas. Acum, Rob, câinele mare şi lăţos al lui Him başa, în loc să meargă înaintea căruţei sau pe lângă ea, începu să sară şi să latre furios de-a lungul convoiului. Câinii şatrei se molipsiră şi ei de la neliniştea lui Rob, se înfuriară cu toţii şi se luară după el. Când se văzură adunaţi laolaltă, se repeziră înainte, întrecură căruţele şi se apucară să muşte, printre salturi şi urlete spăimântătoare, caii lui Him başa, de parcă ar fi vrut să-i împiedice să

ajungă la oraşul din vale şi la ţărmul marelui fluviu ale cărui ape se vedeau licărind în vale.

La început, Him başa nu luă în seamă zarva câinilor şi atinse caii cu sfârcul biciului. Zarva însă se înteţi şi Rob mai ales, ca apucat de turbare, se repezi şi sfâşie urechea unui cal. Caii, speriaţi de atacul neaşteptat pe care câinii îl dezlănţuiseră din plin senin asupra lor, se speriară şi fură cât pe-aci să tragă după ei, în şanţ, căruţa şi s-o răstoarne.

Him başa strânse hăţurile şi opri. Sări din căruţă şi se apucă să lovească sălbatic câinii cu biciul pentru a-i alunga şi a-i risipi. Întregul şir de căruţe lungi, cu coviltir, se opri. Câţiva oameni oacheşi alergară în ajutorul lui Him başa şi se puseră şi ei cu bicele pe câini. Izbiţi din toate părţile de bice subţiri şi de harapnice cu sfârcuri tăioase, câinii mârâiră, părăsiră şoseaua şi se adunară grămadă pe mirişte, căutând cu ochii lor prelungi şi galbeni ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri ai stăpânilor care îi hrăneau şi care, uneori, îi mai şi băteau. Parcă voiau *să le spună* ceva şi parcă se mirau că oamenii oacheşi, care de obicei înţelegeau totul, destul de repede, acum se prostiseră şi nu pricepeau nimic.

Him başa luă caii de dârlogi şi porni. Şatra se puse în mişcare şi roţile încălţate cu fier scrâşniră iarăşi pe pietrişul mărunt, spart şi tăios ai şoselei. Rob urlă a pustiu şi, îndată, şi ceilalţi câini îşi îndreptară boturile spre cer şi urlară şi ei, tot a pustiu, tot a moarte. Oamenii oacheşi îi lăsară în plata Domnului. Numai Alimut şi Kera azvârliră spre ei cu pietre, mai mult să-i sperie decât să-i lovească.

Văzând nepăsarea oamenilor oacheşi, care îşi mânau liniştiţi caii, măgarii şi catârii înhămaţi la căruţe, Rob încetă să urle şi, chemând cu un scurt lătrat toată landra după el, se năpusti în şosea şi, până să apuce Him başa să-i lovească şi să-i izgonească cu biciul, îl muşcă adânc de ureche şi pe celălalt cal. Acum toţi câinii alergau ca înnebuniţi pe lângă căruţe, săreau la cai şi-i muşcau să le oprească înaintarea şi niciunul dintre ei nu se mai ferea de loviturile de bice.

Him başa trase căruţa la marginea şanţului şi opri. Se întoarse şi strigă:

— Deshămaţi. Poposim aici!

Câinii nu-şi potoliră zarva decât atunci când văzură caii, măgarii şi catârii deshămaţi şi mânaţi din urmă, la adăpat, către fântâna cu cumpănă înaltă din marginea drumului. Rob veni târându-se, cu ochii veseli, spre Him başa, să-i miroase şi să-i lingă picioarele. Stăpânul şatrei îl lăsă să se apropie şi când câinele voinic şi lăţos scheună dulce şi supus, Him başa îl pocni cu putere în coaste. Rob se rostogoli până în şanţul şoselei. Se ridică şi iarăşi, târâş, veni scheunând să lingă picioarele stăpânului, aşteptând să fie lovit încă o dată. Dar Him başa nu-şi mai lovi câinele. Se aplecă şi-l mângâie îndelung pe cap şi pe gât. Câinele, topindu-se parcă de fericire, se gudură şi scânci dulce. Him başa îi porunci:

— Hai, du-te!

Rob nu aşteptă să i se mai spună încă o dată. Îşi cunoştea bine stăpânul. Ţâşni printre picioarele lui şi o zbughi, în goana mare, către fântână. Întreaga landră se însufleţi şi se înşirui veselă în urma lui. Oamenii oacheşi, care scoteau apa cu ciutura şi zoreau să umple jgheabul de scânduri, larg şi adânc, înţeleseră. Îşi traseră caii, măgarii şi catârii însetaţi deoparte, şi pentru întâia oară de când ei străbăteau ţinuturi şi ţări cu căruţele lor lungi şi grele, cu coviltir, îşi adăpară întâi câinii.

După ce-şi potoli setea landra, care mai înainte părea sleită de puteri, începu să alerge şi să zburde pe mirişti. Peste oraşul din vale, peste fluviul lat şi negru şi peste toate nesfârşirile căzu înserarea. Era o înserare fumurie, blajină, plină de linişte şi de pace. Sarat se apropie de Him başa şi-i spuse:

— Câinii s-au împotrivit să intrăm în oraş. Semn rău, bulibaşă.

— Nu cred în semne, răspunse Him başa. N-am crezut niciodată şi n-o să mă apuc să cred tocmai acum, la

bătrâneţe. Mi-ar fi şi ruşine.

Sarat ridică din umeri şi se depărtă. Him başa se uită după el cu ochi mari, uscaţi. Nu crezuse niciodată în semne. Era adevărat. De câtva timp însă începuse să creadă, cu toate că nu recunoştea. Atunci când Rob şi toţi ceilalţi câini ai şatrei lătrau, săreau şi muşcau caii pentru a-i împiedica să meargă spre oraş, el, Him başa, fusese foarte atent. Şi băgase de seamă că *toţi câinii se uitau la el şi la ceilalţi ca la nişte morţi*.

I se încreţi pielea şi, pe neaşteptate, îl cuprinse frigul. Totuşi, nu se dădu bătut şi îşi spuse încet în barbă:

— *Mi s-a părut*. Poate că acum, ca şi în celelalte rânduri, *mi s-a părut*...

Capitolul V

Din cele mai vechi timpuri, şatra avea obiceiul ca la fiecare seară, oriunde s-ar fi aflat, să aprindă focuri. Odată focurile aprinse, flăcările roşii prindeau puteri, creşteau, jucau în adierea vântului şi alungau întunericul din jur. Uneori, roiurile de scântei care se desprindeau din focuri şi din flăcări erau roşii, alteori erau galbene sau albastre. Lângă fiecare foc, într-o oală sau în mai multe, se pregătea mâncarea.

Joacă focul,
Joacă norocul.

De când începuse războiul nimeni nu mai avea voie să aprindă focul decât între răsăritul şi apusul soarelui. Destul de des zburau prin văzduh avioane. Celor duşmane, focurile de noapte le puteau da anumite veşti.

— Aprindeţi ziua focurile. Pregătiţi-vă ziua mâncarea.

Aşa se şi făcea. Însă ziua… Ziua focurile îşi pierdeau mult din frumuseţe.

Oraşul din vale, deşi se prăvăli peste el întunericul nopţii, nu aprinse nicio lumină.

Stăpânită parcă de prevestiri neplăcute, şatra mâncă pe tăcute pâine tare şi veche şi ciorbă de fasole rece. Puţina lumină a înserării fu copleşită repede de întuneric. Şatra se pregăti să se culce devreme. Him başa chemă la el câţiva oameni şi le spuse:

— Mâine ne trezim în zori, legăm câinii şi pregătim căruţele. Am hotărât să intrăm în oraş odată cu soarele!

Câinii mai zburdară un timp pe miriştile goale şi ţepoase, osteniră, se aciuară pe sub căruţe şi adormiră, însă rămaseră cu urechile ciulite, gata, la nevoie, să iasă din somn şi să latre.

Oraşul şi fluviul de lângă el erau destul de aproape, dar nu se mai vedeau. Întunericul se îngroşase. Pretutindeni

stăpânea tăcerea prielnică somnului. Cerul se acoperi de nori. Nimic nu tulbură liniştea nopţii. Spre ziuă norii se risipiră şi, când orice urmă a lor se topi în văzduh, se auziră venind dinspre răsărit avioane grele, de bombardament. Oamenii oacheşi se speriară, însă nu cine ştie cât. Învăţaseră şi ei, ca mai toată lumea, să-şi dea seama după zgomotul motoarelor, ce fel de avioane vin către ei şi cam câte ar putea fi la număr.

Şatra se trezi, căscă, se frecă la ochi şi aşteptă să audă şi bâzâitul subţire şi sprinten al avioanelor de vânătoare care trebuiau să iasă de îndată în întâmpinarea musafirilor. Această aşteptare a şatrei rămase însă zadarnică. Sirenele gemură grav şi îndelung alarma, iar Rob urlă a moarte şi a pustiu. În aceeaşi clipă toţii câinii şatrei ţâşniră de sub căruţe şi urlară şi ei tot a pustiu şi tot a moarte. Zazu se repezi şi-o muşca pe Babaia de ureche. Ursoaica nu-l luă în seamă. Mormăi şi ea odată cu ceilalţi urşi şi se zbătu în lanţ. Dar caii, măgarii şi catârii răspândiţi pe mirişti păscură mai departe iarba aspră pe care o mai muiase şi o mai împrospătase roua nopţii.

Geamătul avioanelor care se apropiau şi vaierul lugubru al sirenelor din oraş şi din port, urletul câinilor şi mormăitul furios, înnebunitor chiar, al urşilor sfârşiră prin a aduce pentru mulţi înfricoşare. Copiii şi muierile fugiră, se răspândiră şi se ascunseră ca nişte pui de potârniche în porumbişte. Bărbaţii însă rămaseră lângă căruţe socotind pe bună dreptate că dacă pe vreunii din ei avea a-i căuta acolo ori în altă parte moartea, tot trebuia să-i găsească. Câţiva, ca să le treacă mai uşor timpul, îşi umplură lulelele de pământ ars cu tutun, scăpărară şi se aşternură pe fumat.

Reflectoarele ascunse în zăvoaiele de lângă fluviu începură să cerceteze cerul încă mohorât, pipăindu-l parcă cu lungile lor degete de lumină. Niciun avion nu intră în capcana reflectoarelor. Cu toate acestea tunurile antiaeriene se dezlănţuiră şi slăvile se umplură, când într-o parte, când în alta, de explozii. După fiecare explozie

rămânea atârnată pentru câtva timp, în văzduh, o trâmbă de fum. Avioanele străine nu ţinură seama de furia tunurilor antiaeriene şi nu se întoarseră din drum. Gemetele lor se apropiau clipă cu clipă. Şi cu cât se apropiau, cu atât deveneau mai înfricoşătoare. În curând văzduhul vui şi ţiui, şi numaidecât după aceea exploziile sfărâmară în mii şi mii de bucăţi aerul. Se auziră ţipete scurte, şi unele dintre ele repede retezate, iar acolo unde se ştia că se află oraşul se înălţară flăcări. Porniră, din câteva părţi, împuşcături răzleţe.

Uşurate de încărcătură, avioanele grele făcură cale întoarsă. Tunurile tăcură. Se potoliră şi împuşcăturile. Zgomotul avioanelor se depărtă până se topi şi se stinse cu totul. Jos, în oraşul de lângă marele fluviu, larma continua. Se revărsară zorile. Câteva ciocârlii zbucniră din mirişti, se ridicară în văzduh şi începură să-şi sune glasurile care se asemuiau cu acelea ale unor clopoţei de aur. Nesfârşirile se înveseliră şi răsăritul soarelui le scăldă darnic în lumină mătăsoasă. Muierile şi copiii şatrei se întoarseră la căruţe. Rob mai urlă o dată a pustiu şi a moarte, şi se linişti şi el, cum se liniştiseră toţi ceilalţi câini. Urşii îşi încetară mormăitul. Nu trecu mult şi pe mirişti, de-a lungul şoselei, se aprinseră focuri. Cumpăna fântânii scârţâi, căldările de mămăligă şi oalele pline cu fasole sau cu linte începură să dea în fiert. Oamenii tăceau.

După ce mâncară, adunară caii, măgarii şi catârii şi-i înhămară. Rob iarăşi urlă a moarte şi a pustiu, şi de data aceasta întreaga landră se luă după el. Him başa porunci:

— Chemaţi câinii şi legaţi-i!

Avură mult de furcă. Câinii se fereau, nu se lăsau prinşi, încercau să muşte, se zbăteau şi chelălăiau. Him başa îl chemă pe Rob. Câinele uriaş se zburli şi îşi arătă duşmănos colţii, se curbă şi fu gata să-i sară stăpânului în piept şi să-l doboare. Him başa se încruntă şi-l strigă încă o dată pe nume, răstit şi poruncitor. Câinele se muie, focul galben din ochi se stinse, se culcă şi, scâncind uşor, se târî pe burtă

până la picioarele stăpânului. Acesta se aplecă, îi puse zgarda şi-l lega de şuşleţul căruţei. Caii porniră. Ceilalţi câini ai şatrei cu zgărzile la gât mergeau încet după căruţele cu coviltir, supuşi, cu cozile între picioare şi cu capetele în jos. Rob se zbătu în zgardă, sări în dreapta şi-n stânga vrând să scape. Înţelese repede că nu avea putere să rupă lanţul şi nici să oprească în loc căruţa. Se culcă totuşi pe burtă. Poate… Poate aşa va izbuti să împiedice şatra să meargă mai departe. Şatra nu înţelegea. Nu înţelegea nici Him başa. Iar căruţa trăgea câinele după ea, către oraş, către fluviu, către ţinuturile necunoscute, de dincolo de fluviu.

Rob scânci şi latră. Pielea, pe care pietrişul spart şi tăios al şoselei i-o sângera, îl ustura. Se ridică pe picioare şi se apuca iarăşi să scâncească, să latre şi să se zbuciume în lanţ. Poate că Him başa va înţelege… Va înţelege…

Dar Him başa tot nu înţelegea. Venea la el cu biciul. Venea să-l bată.

Câinele se aştepta să fie bătut. Odată ce Him başa nu înţelegea pentru ce urla el a pustiu şi a moarte, era firesc ca Him başa să-l bată. Era firesc…

Him başa însă nu-l bătu. Stăpânul şatrei înfipse codirişca biciului în coviltir, se aplecă, îl mângâie pe Rob pe gât şi pe cap, îl luă în braţe, se opinti şi-l aşeză în şuşleţ. Îl mai mângâie un timp. Rob se mai linişti, de scâncit însă continuă să scâncească. Acum scâncetul lui deveni atât de asemuitor cu plânsul unui om, încât lui Him başa îi fu cu neputinţă să-l mai asculte. Lua biciul şi-l lovi cu codirişca pe spinare de câteva ori. Rob se potoli şi tăcu.

Lungul şir de căruţe cu coviltir pogorî la pas către oraşul din vale. Focurile aprinse de bombardament nu mai scoteau flăcări, dar tot ardeau. Coloane de fum negru se ridicau lin spre cer, din port şi din partea de lângă port a oraşului. Văzduhul era tot vâscos, tot neclintit, tot arzător.

Oamenii oacheşi îşi simţiră trupurile năpădite de sudoare lipicioasă şi unsuroasă şi gâtlejurile uscate. Nu sufereau

prea mult, pentru că de când veniseră pe lume se obişnuiseră şi cu gerurile acestor ţinuturi şi cu arşiţele lor pârjolitoare.

Asupra cailor, măgarilor şi catârilor, ca şi asupra câinilor şi a urşilor, se năpustiră dintr-odată *roiuri neobişnuit de mari de muşte verzi şi grase*. Muştele acestea de lângă fluviu aduceau cu ele un miros greu, acru şi stătut, de sânge lipsit de viaţă şi de cadavre intrate în putrefacţie.

— Muşte de război, spuse Him başa. De când a început războiul şi până acum şatra nu s-a întâlnit cu ele. Muşte de război…

Oarba suspină:

— Dar de acum înainte, Him, de acum înainte…

Him başa tăcea. Tăcu şi Oarba.

Stăpânul şatrei îşi aprinse luleaua. Roiurile de muşte fugiră de Him başa şi fugind năpădiră toate asupra cailor.

Întreaga şatră îşi aprinse lulelele. Caii, măgarii şi catârii, câinii şi urşii se apărară cum se pricepură.

Mirosul greu, acru şi stătut, de sânge lipsit de viaţă şi de trupuri omeneşti intrate în putrefacţie se întări. Rob chelălăi şi scânci şi, ca la poruncă, ceilalţi câini ai şatrei chelălăiră şi scânciră şi ei. Şătrarii se gândiră să-i bată pentru a-i potoli. Se gândiră însă că vor fi ştiind şi câinii de ce chelălăie şi scâncesc şi-i lăsară nebătuţi.

Lungul şir de căruţe grele, cu coviltir, ajunse la *Postul de control* de la bariera oraşului. Aerul se clătină şi frunzişul stolului de salcâmi foşni. Mirosul greu se risipi şi se mai rări pentru câteva clipe. Jandarmii îmbrăcaţi în albastru ieşiră în şosea. Him başa sări jos din căruţă. Convoiul se opri.

— Care dintre voi e mai-marele şatrei?

— Eu, răspunse Him başa.

— Pofteşte după mine.

Him başa se luă după jandarmul rotofei care îl întrebase dacă el e bulibaşa şi intră într-o cabană de scânduri, vopsită cu verde şi ascunsă printre salcâmi. Aci, stăpânul şatrei ridică pălăria şi salută. Văzu stând întins pe un pat de fier,

simplu, un tânăr bucălat, cu mustaţă roşcovană. La intrarea lui Him başa acesta se ridică alene şi se aşează pe scaunul de lângă masă. Pe masă se aflau maldăre de dosare, o călimară, un toc şi nişte jurnale. Tânărul roşcovan era în cămaşă, avea faţa plină de bubuliţe şi de sudoare şi din felul cum se mişcase reieşea că suferă îngrozitor din pricina căldurii. Se uită la Him başa îndelung, *ca la un mort*, tot aşa cum se uitaseră la Him başa şi la ceilalţi oameni ai şatrei jandarmii care-i opriseră în şosea. Îl întrebă blajin:

— Ai acte?

— Am, răspunse Him başa. N-aş putea să umblu cu şatra prin ţară dacă n-aş avea acte.

— Unii le mai pierd, zise blajin jandarmul.

Him başa vru să-i spună că el nu e dintre aceia care pierd actele ori le fac într-adins pierdute. Se răzgândi însă şi scormonindu-se în chimir scoase hârţoagele. Jandarmul abia îşi aruncă ochii pe ele şi-l întrebă:

— Câţi sunteţi?

— Nouăzeci şi nouă de suflete, dar, în curând, o să trecem suta.

Him başa surâse. Jandarmul nu gustă spusele bulibaşei. Poate nici nu le auzise. Trase un sertar, luă de acolo un registru şi notă: „Şatra lui Him başa: nouăzeci şi noua de oameni, cu mic, cu mare”. Mai însemnă ziua, luna şi anul. Puse o ştampilă şi o iscălitură pe hârţoagele îngălbenite ale şatrei şi iscăli.

— Poftim.

— Mulţumesc, domnule!

Îşi vârî actele în chimir.

— Putem pleca?

— Sunteţi grăbiţi?

— Nu, zise Him başa, dar…

— O să vă dau un jandarm să vă arate drumul până în port. Trebuie să ocoliţi. N-aveţi voie să treceţi cu căruţele prin oraş.

— Şi… *dincolo… Dincolo* când o s-ajungem?

— Mâine. Până mâine căruţele rămân în port.

Strigă un nume pe care stăpânul şatrei nu-l desluşi prea bine.

— Aici, să trăiţi domnule plutonier, aici sunt, răspunse jandarmul care rămăsese afară, lângă uşă.

— Ia-ţi arma şi du-i în port. Cunoşti drumul?

— Da, să trăiţi, îl cunosc.

Jandarmul plecă să-şi caute arma. Him başa vru să se ducă după el. Jandarmul îl opri:

— Iar te grăbeşti. Toţi care aveţi de trecut fluviul vă grăbiţi, de parcă dincolo de el v-ar aştepta raiul. Nu vă aşteaptă niciun rai dincolo de fluviu, omule.

— Mă gândeam… Mă gândeam să nu vă iau timpul.

Plutonierul nu-i luă nici acum în seamă spusele.

— Aveţi ceva aur asupra voastră?

Asta era. De aceea îl trimisese pe jandarm să-şi caute arma, ca să rămână numai ei doi şi să-i ceară aur. Pretutindeni lor, oamenilor oacheşi, şi acum ca şi mai înainte, când erau vremuri de pace, li se cerea de către jandarmi aur. Dădeau. Şi, în schimb, căpătau dreptul să umble prin sate şi să lucreze. Acum, de când cu războiul, aurul se ascundea, era mai rar şi mai scump, şi dacă războiul avea să mai dureze, aurul avea să devină şi mai scump. În timp de război numai oamenii erau ieftini, atât de ieftini că aproape nu preţuiau nimic.

Un roi de muşte verzi şi grase năvăli pe uşa deschisă şi umplu odaia cu mirosul lor greu, de cadavre intrate în putrefacţie, şi cu bâzâitul lor nesuferit. Him başa se apără cu mâna. Plutonierul aprinse un trabuc. De teama fumului tare care începuse să plutească domol prin aer, muştele mari, verzi şi grase se grăbiră să părăsească încăperea.

— Ei, bulibaşă, nu mi-ai răspuns. Aveţi ori n-aveţi aur?

Era zadarnic să tăgăduiască. Vamă tot avea să dea. Răspunse încet:

— Avem, domnule plutonier, avem, dar nu cine ştie cât.

— Atunci e bine, spuse plutonierul E cum nu se poate mai bine.

Him başa tăcu. Tăcu şi se gândi: „Oare cât o să-mi ceară? După înfăţişare, nu pare lacom. Dar poţi să ştii?! Mulţi oameni cu înfăţişare blândă şi frumoasă m-au punguit până acum. De ce nu m-ar pungui şi roşcovanul acesta?”

— Vă dau un sfat, spuse plutonierul. Oraşul e plin de speculanţi. Nu schimbaţi aurul la speculanţi. Au să vă înşele. Schimbaţi-l la bancă. Şi cumpăraţi-vă cât mai multe de-ale mâncării. Dincolo de fluviu n-o să mai aveţi unde schimba aurul şi nici de-ale mâncării n-o să mai găsiţi de cumpărat. Ai priceput?

— Am priceput, domnule plutonier.

Şi iarăşi Him başa se chinui să afle cam cât o să-l coste sfatul care i se dăduse.

Plutonierul de jandarmi trase adânc din trabuc. Trâmbe de fum albăstriu îi înfăşurară faţa bucălată. Şi prin acele trâmbe de fum albăstriu, stăpânul şatrei văzu clar – *văzu cum nu se putea mai clar* – că şi plutonierul acesta *se uită la el ca la un mort*. Îl auzi spunând.

— Fluviul o să-l treceţi mâine. Du-te cu Dumnezeu, bulibaşă.

Mai-marele şatrei se înclină adânc, mulţumi şi plecă. Îi răsări în cale jandarmul care primise ordin de la plutonier să-şi caute arma.

— Sunt aici, bulibaşă. Porniţi căruţele şi să mergem, că mă omoară căldura.

Vorbele jandarmului îl arseră. De ce spusese oare că-l omoară căldura? Se aflau acolo, sub văpăile soarelui arzător toţi, nu numai el, jandarmul. Atunci de ce l-ar omorî căldura numai pe el, pe jandarm, şi pe toţi ceilalţi i-ar ierta?

Jandarmul de la început se uitase la el şi la oamenii oacheşi ai şatrei ca la nişte morţi. Şi acum… Acum tot aşa se uita la ei: ca la nişte morţi care nu fuseseră îngropaţi şi care, printr-o minune greu de lămurit, se mai mişcau pe lângă caii, măgarii şi catârii lor şi pe lângă căruţele lor lungi

şi grele, cu coviltir. „M-a bătut soarele la cap, îşi spuse Him başa. M-a bătut soarele la cap şi mi-a zăpăcit mintea. Astăzi va trebui să cumpăr din oraş nu numai de-ale mâncării, va trebui să-mi cumpăr şi-o pălărie de paie, o pălărie cu margini largi, o pălărie boierească, să mă ferească de soare. Numai să găsesc.”

Şirul de căruţe lungi, cu coviltir, plecă la drum. Him başa mergea pe lângă caii care se îndărătniceau să se apere de muşcături. Roiurile de muşte mari, verzi şi grase se repezeau asupra lor, le umblau pe boturi, le pătrundeau în nări şi în urechi, li se aşezau pe pleoape şi pe gât şi mai ales pe rănile uşoare pe care animalele le căpătaseră în chinuitoarea lor călătorie de-a lungul şesului neted şi uscat.

Pe lângă Him başa călca rar şi apăsat jandarmul cu puşca la umăr.

— Veniţi de departe?

— De departe, domnule, de departe.

Se întoarse şi arătă cu mâna, dincolo de zare, undeva spre scăpătat.

Ocoliră oraşul pe drumuri lăturalnice pline de gropi.

Sâcâit de muşte, Rob schelălăia şi scâncea culcat în şuşleţ. Din când în când ridica botul însângerat şi urla în văzduh a pustiu şi a moarte. Aerul mirosea greu, a sânge proaspăt, lipsit de viaţă şi a cadavre intrate în putrefacţie. Vântul adia venind dinspre marele fluviu, dar aşa de încet, încât nu izbutea să împrăştie urâtele miasme.

— Nesuferit câine ai, zise jandarmul. Eu unul n-aş ţine pe lângă casă o asemenea potaie.

— E un câine bun, domnule. L-am crescut de mic, însă începând de aseară, nu ştiu ce l-a apucat, latră şi urlă într-una.

— Dacă vrei, bulibaşă, te scap îndată de el. Stric un glonţ şi… gata.

— Nu, zise Him başa, o să-i treacă. E un câine bun. Când o să ne aflăm dincolo de apă o să-i treacă. Poate l-a-ntărâtat mirosul greu al oraşului. Acum îl mai întărită şi muştele.

— Poate. Noi ne-am obişnuit cu mirosul oraşului, cu muştele, ne-am obişnuit şi cu războiul.

— Omul se obişnuieşte cu toate, spuse Him başa. Cu toate.

— Asta da, cam aşa e.

Jandarmul se purta bine. Părea şi vorbăreţ. Îl întrebă:

— Dumneata ştii, domnule, dumneata trebuie să ştii…

Jandarmul nu-l lăsă să-şi isprăvească întrebarea.

Îl repezi:

— Ce să ştiu?

— După ce trecem apa… După ce trecem apa, o să mai mergem mult până la… Până *acolo?*

Jandarmului i se aspri obrazul. În acelaşi timp i se aspri şi glasul:

— Mă-ntrebi degeaba, bulibaşă! Degeaba mă-ntrebi. Nu ştiu decât că trebuie să vă duc până în port şi să vă dau altora în primire.

— Cui? Cui o să ne dai în primire?

— Cum cui? Altora ca mine. Jandarmilor de pe malul de dincolo.

După ce rosti aceste cuvinte, jandarmul rămase câţiva paşi mai în urmă. Se uită la Rob cum se chinuie în şuşleţul căruţei, cum chelălăie şi scânceşte încercând în toate chipurile să se apere de muştele mari, verzi şi grase care tăbărâseră asupra lui. Îşi aduse aminte de câinii pe care îi lăsase acasă şi i se făcu milă, milă de câinii lui, milă de Rob şi milă de el însuşi. Se căută prin buzunarele vestonului şi într-unul din ele găsi o bucată de pâine neagră şi uscată. O scoase, muşcă din ea, se apropie de Rob şi i-o întinse. Câinele uită de muşte şi uită de zgardă, se zburli tot, mârâi la jandarm şi-şi arătă colţii. Jandarmul se trase îndărăt şi-i aruncă pâinea. Câinele o mirosi, însă de atins de ea nu se atinse. Văzând că Rob nu-i primeşte darul, jandarmul tânăr se întristă.

Lungul şir de căruţe ocoli oraşul pe la margine. Drumul era îngust, plin de gropi şi de praf. Căruţele lungi, cu

coviltir, hurducăiau din toate încheieturile. Din porţi, mahalagiii se uitau la căruţele şatrei, la oamenii oacheşi şi pletoşi care mergeau pe lângă ele, la cai, la catâri şi la măgari, la câinii legaţi de căruţe şi la urşii pe care drumul străbătut, arşiţa şi hrana puţină îi slăbiseră, fără nicio mirare şi fără nicio bucurie. Him başa îşi spuse: „Pe aici au mai trecut înaintea noastră şi alte şatre.” Privi cu băgare de seamă ochii mahalagiilor şi iarăşi *i se păru* că toţi târgoveţii aceia *se uitau la el şi la ceilalţi din şatra lui ca la nişte morţi*.

Casele erau mărunte, cu pereţii coşcoviţi, vechi şi dărăpănate, însă păreau vesele, pentru că, în jurul lor, curţile erau pline de pomi roditori şi de steble de flori.

Lui Him başa îi plăcu totul, însă cel mai mult îi plăcură merii. Crescuseră rotaţi şi ramurile lor erau, toate, încărcate de mere mici şi roşii.

Îţi lăsa gura apă. De când nu mai mâncase mere? Oho! De anul trecut! O să cumpere din oraş, între altele, şi-o traistă cu mere. Câteva o să le mănânce îndată, îndată. Numai să ajungă să le cumpere.

Lângă marele fluviu ardeau încet, scoţând puţine flăcări gălbui şi mult fum negru, câteva case. Ceva mai departe, pe malul apei, mai ardeau încă domol rămăşiţele câtorva căruţe lungi. Jandarmul îi spuse lui Him başa:

— Bombardamentul din zori… Au murit şi câţiva oameni din şatra care poposise aici aseară. Voi… He-he-he… Voi aţi avut noroc. Dacă veneaţi aseară, vă atingeau şi pe voi bombele.

Him başa zise domol:

— Dar ce ar fi putut să aibă cu noi avioanele acelea?

— Nimic. Din greşeală. Căutau depozitele de benzină.

— Şi oamenii aceia care au fost ucişi, unde sunt?

— I-au luat cioclii oraşului şi i-au îngropat.

— Şi cei care au scăpat? Cei care au scăpat unde sunt?

— Au fost trecuţi *dincolo*.

În port era zăpăceală, o zăpăceală pe care, dacă n-ai fi văzut-o, cu greu ţi-ai fi închipuit-o. Soldaţi osteniţi de drum ori de veghe, marinari, jandarmi şi o sumedenie de hamali şi de ţărani aduşi de prin satele vecine să ajute la încărcarea sau la descărcarea şlepurilor. Vapoare vechi şi chiar străvechi cu punţile scorojite de soarele sălbatec al verii dormitau ancorate la ţărm păzite de tunuri cu ţevile subţiri şi lungi îndreptate spre cer. Pe lângă tunuri se vedeau întinşi, căzuţi în cel mai greu somn, tunarii. Deasupra întregului ţinut, şi poate că deasupra întregii lumi, cerul era albastru, limpede şi încremenit. Vântul adia uşor dinspre apă şi atunci văzduhul părea, pentru câteva clipe, mai puţin fierbinte.

Oamenilor oacheşi le ieşiră înainte doi jandarmi. Jandarmul cu armă, care-i însoţea, le spuse:

— Număraţi-i şi voi, *zic că sunt nouăzeci şi nouă de suflete*, dar câţi vor fi cu adevărat numai ei ştiu.

— Numere-i dracii! *Parcă nu-i totuna dacă sunt nouăzeci şi nouă sau o sută nouăzeci şi nouă? În curând... În curând...*

Jandarmul care vorbea băgă de seamă că Him trage cu urechea la spusele lui. Tăcu.

Mai-marele şatrei îi privi pe toţi trei atât de adânc, încât i se păru că a intrat cu întreaga lui făptură înlăuntrul lor. Jandarmii întoarseră capul. Unul spuse aspru:

— Ce vrei, baragladină? Ce te uiţi aşa la noi? Nu cumva încerci să ne deochi?

— Nu, zise încet şi parcă rugător Him. Mă uitam şi eu la dumneavoastră, aşa, ca omul...

Acum, legând vorbele jandarmilor de privirile lor şi aducându-şi aminte de tot ceea ce i se întâmplase lui şi de tot ceea ce i se întâmplase şatrei de când primise poruncă să meargă spre răsărit, Him başa fu încredinţat că *nu i se păruse*, că într-adevăr toţi oamenii care-i întâlnise de atunci, de-a lungul drumului, *se uitau la ei ca la nişte morţi*. „Totuşi, îşi spuse, totuşi o să-mi cumpăr astăzi din târg o

pălărie de paie, uşoară, cu marginile largi, să mă apere, să nu mă bată soarele la cap. Totodată o să cumpăr şi-o traistă de mere. Mi s-a făcut poftă de mere şi-o să mănânc mere până o să mă satur. Câteva o să i le dau babei mele, Oarbei mele.” La Alimut nu se gândi deloc. Şi nici la Kera.

De la un căpitan de jandarmi care, călare, le ieşi pe neaşteptate în cale, şatra primi ordin să-şi tragă căruţele mai departe, de-a lungul apei, să le aşeze una lângă alta cât mai strâns, ca să mai rămână loc şi pentru alte şatre, să lege caii, catârii şi măgarii de căruţe, iar câinilor să nu le dea drumul din zgardă.

— Cum îi văd slobozi, cum pun mâna pe ei hingherii şi-i prind. Iar dincolo de apă… *dincolo* o să aveţi negreşit trebuinţă de câini.

— În oraş avem voie să mergem?

— Aveţi. Pentru cumpărături. Dar să nu cumva să încercaţi să vă jucaţi urşii ori să daţi drumul la paparude prin oraş! Aici nu-i arde nimănui nici de urşi, nici de paparude. Şi s-ar cuveni să nu vă ardă nici vouă.

— Nici nu ne arde, domnule căpitan.

Îşi aşezară căruţele strâns, întocmai aşa cum primiseră poruncă, îşi hrăniră câinii şi urşii, iar cailor, măgarilor şi catârilor le deteră, ca-n zile mari, ovăz.

Him başa îi chemă pe bărbaţii şatrei, şi când îi văzu adunaţi în juru-i, le spuse:

— După cât îmi pot da seama, dincolo de fluviu vom trăi ca-n pustiu. Trebuie să schimbăm aici ceva aur şi să ne umplem căruţele cu făină, cu mălai, cu sare şi cu tot ce vom mai găsi de-ale mâncării. Jandarmul cu care am vorbit mai înainte de a intra în oraş m-a sfătuit *să schimbăm aici tot aurul*. Eu zic să schimbăm numai pentru cumpărături. Uneori, chiar în pustiu, dacă ai aur, poţi găsi ceva de cumpărat. Şi apoi s-ar putea ca pustiul de dincolo de apă să nu fie chiar atât de pustiu pe cât se spune.

— Cât vom rămâne aici?

— Până mâine dimineaţă.

Vru să adauge: „Am să încerc să capăt pentru şatră încă o zi de răgaz”, însă îşi înghiţi vorbele. Dacă va căpăta răgazul dorit, o să aibă destul timp să le spună. Dacă nu… Dacă nu, era mai bine să tacă.

Oamenii şatrei se sfătuiră cu nevestele. Pe urmă se adunară în cete şi plecară tăcuţi spre oraş. Him başa îl chemă pe Alimut.

— Tu ai să mergi cu mine.

— Merg, tată.

— Atunci, hai.

— Pot s-o iau şi pe Kera?

— Nu. Mergem numai noi doi.

Oarba spuse:

— Când aveam ochi îmi plăcea şi mie să văd oraşele, să le colind. În oraşe sunt prăvălii multe, cu de toate, iar seara se aprind o sumedenie de lumini.

— Acum, mamă, acum în oraşe nu se mai aprind lumini seara. Acum e război.

— Da, zise Oarba tristă. Acum nicăieri nu se mai aprind seara lumini. Acum e pretutindeni război.

Goşu o întrebă pe Lisandra:

— Vrei să mă însoţeşti?

— Unde?

— În târg. Mă duc după cumpărături şi dacă ai vrea să mergi cu mine…

— Nu, Goşule, nu merg. Du-te singur.

— Doreşti să-ţi aduc ceva? Ceva ce ţi-ar place ţie.

— Nu. *Eu nu-l doresc decât pe Ariston*. Dar pe Ariston nu e nevoie să mi-l aduci tu. Vine el singur, numai să-i fac semn cu degetul.

— Afurisito!

Lisandra râse.

— N-ai nici măcar atâta curaj să mă înjuri cum trebuie.

— Ariston! Mereu Ariston! O să-l înjunghii şi astfel o să se isprăvească şi cu Ariston al tău.

— Tu! Să-l înjunghii tu pe Ariston?! Ha-ha-ha! Aş vrea să trăiesc s-o văd şi pe-asta. Să-l înjunghii tu pe Ariston…

Goşu plecă singur.

Oraşul de lângă apă mirosea a gunoaie râncede, a sânge acru, stătut, şi prin dreptul cârciumilor şi al restaurantelor, a peşte şi a băutură. Venise amiaza şi soarele dogorea şi ardea totul cu neîndurare. Negustorii stăteau, ascunşi parcă, la umbră, în adâncul prăvăliilor întunecoase. Afacerile mergeau bine, ba chiar foarte bine de parcă n-ar fi fost pe lume război. Ori poate mergeau aşa de bine, tocmai pentru că era pe lume război.

Războiul se depărtase demult de marele fluviu. Aici nu se auzeau împuşcăturile de pe front şi nu se mai auzeau nici măcar glasurile puternice ale tunurilor. Frontul era departe, tare departe.

Era adevărat că de două-trei ori pe săptămână, dinspre răsărit, venea un stol de bombardiere în timpul nopţii ori în zori şi căutau portul. Uneori îl găseau şi-l bombardau, alteori, încolţite de avioane de vânătoare adverse, îşi aruncau încărcătura şi făceau calea întoarsă. Din pricina bombardamentelor se iscau focuri care erau stinse repede de pompierii pe care-i ajuta şi populaţia. Mai mureau şi oameni. Dar aşa era războiul şi aşa era viaţa. Cineva tot trebuia să moară şi fiecare gândea că vor muri alţii, iar că rândul lui la moarte va veni mai târziu, mult mai târziu, după ce războiul va lua sfârşit şi-l va ajunge din urmă povara grea a anilor mulţi.

În fiecare zi treceau întâi prin oraş, şi după aceea peste marele fluviu, unităţi militare străine care o apucau spre îndepărtatul front.

Mai pe la începutul războiului, ostaşii străini care treceau într-acolo erau tineri, frumoşi, grăsulii şi îmbrăcaţi elegant, ca de paradă. Mai pe urmă, ostaşii care treceau către front erau oameni maturi. Se părea că toţi aceştia, într-un fel sau altul, pieriseră, pentru că cei ce se îndreptau acum spre front arătau altfel, cu totul altfel. Unii erau copilandri

costelivi, cu obrazul pufos. Hainele pe care le purtau fuseseră croite pentru trupuri mai împlinite. Lor le stăteau strâmb şi rău. Acestor băieţandri pirpirii, deveniţi ostaşi cu mult înainte de timp, le stăteau rău şi căştile turtite ca nişte ceaune, care, fiind prea largi, le cădeau peste frunţi şi peste urechi. Alţii, atinşi de îmbătrânire, aveau tâmple albe şi chelii lucitoare. *Războiul mânca oameni*. Topea oameni. Avea să-i mănânce şi să-i topească şi pe aceştia, şi atunci… Atunci o să se isprăvească şi războiul. O să se isprăvească şi războiul…

Ce-o să fie după război? Cum ce-o să fie?! După război o să fie pace şi viaţa o să curgă iarăşi liniştită pe vechiul ei făgaş, ca mai înainte, întocmai ca mai înainte. Nu. Asta nu era adevărat. Asta nu putea fi adevărat. *După fiecare război viaţa curge altfel ca înainte. Uneori mai bine. Alteori mai rău. Dar totdeauna altfel.. Altfel*…

Oamenii şatrei se gândeau şi nu se prea gândeau la război. Ei nu aveau nimic cu războiul. Acum singura lor preocupare era să găsească făină şi mălai, fasole şi linte, ceapă şi varză, sare şi untdelemn, să-şi încarce cât mai mult căruţele cu de-ale gurii şi mâine, în zori, să treacă apa pe şlepuri, *să treacă dincolo*…

Dincolo!… O să-i treacă dincolo şi-o să-i ducă într-un loc mai ferit. O să aştepte acolo sfârşitul războiului, care sfârşit, după cât se aude, nu e prea departe. Pe urmă… Ce va fi pe urmă? Pe urmă şatra se va întoarce aici şi-şi va reîncepe colinda prin sate. Foalele vor ţine cărbunii aprinşi, fierul se va înroşi în foc, ciocanele şi baroasele vor cădea pe nicovale, vor juca urşii, paparudele goale vor cânta iarăşi *Paparudă, rudă, Vino de mă udă*, iar bătrânele vor ghici muierilor bălane în palmă, în ghioc, în cafea, în cărţi, în bobi ceea ce li s-a întâmplat altădată, ceea ce li se întâmplă acum, ceea ce va avea să li se întâmple în zilele şi în anii ce vor urma.

Acum, şatra – vestita şatră a lui Him başa – are nouăzeci şi nouă de suflete. La întoarcere, când va fi să fie

întoarcerea, şatra va fi întrecut cu mult suta.

Fetele şi fetişcanele sunt frumoase, li se scurg ochii târgoveţilor după ele, sunt tari şi sănătoase ca piatra, sunt sprintene şi ochioase şi, pe deasupra, aproape tot atât de puioase ca iepuroaicele.

— Să vă ghicească baba, cuconiţelor,
Să vă ghicească baba, domniţelor,
domnişoară,
feţişoară,
Să vă ghicească baba până-n seară.
Baba să vă cânte,
Baba să vă descânte
De urât ori de dragoste,
De fericire ori de pacoste.

Acum parcă a luat foc cerul. Acum parcă a luat foc pământul. Arde ţărâna sub tălpile goale. Trotuarele de piatră ard şi mai puternic.

Într-o parte a oraşului sună dairelele, răsună tobele.

Acù, acù
Joacă bine, Zazù,
Joacă bine Babaia,
Altfel te ia gaia,
Altfel te ia gaia...

Acum arde pământul. Acum arde văzduhul. Acum arde cerul.

Sorbi aer. Şi aerul e ca plumbul topit. Bei apa din fântână. Apa e leşiatică, miroase a stătut, a acru, a pârjol, a secetă.

S-au copt dudele,
S-au trecut dudele,
Vin paparudele.
Primiţi paparudele
Ca s-aducă ploile...

Praf. Gunoaie. Garduri putrede. Uşi care scârţâie când se închid şi scârţâie când se deschid. Orătănii. Pisici jigărite. Câţiva stupi în care auzi albine zumzăind. Soare. Pe urmă tot soare. Până când soare? Până la sfârşitul sfârşitului. Soare. Soare...

Soare. Arşiţă. Soare. Arşiţă. Până când arşiţă? Până la sfârşitul sfârşitului.

Oangă!...
Boangă!...
Cotoroangă!...

— Ai vreo duşmancă înrăită care-ţi tulbură casa şi ţi-a prins în mrejele ei soţul? Curvei îi pune baba cuţitul ori îi trimite un şarpe de argint viu şi te scapă de ea.

— Să-ţi ghicească baba-n ghioc, minunea lumii, frumuseţea pământului, dulceaţa raiului... Să-ţi ghicească baba-n palmă...

Muierile şatrei fac ce fac, intră prin casele boiereşti şi prin casele negustoreşti şi nu ies cu mâinile goale. Acestor femei, care trăiesc în aşezări orăşeneşti, soarta le-a dăruit multe: case, averi, linişte. Cu muierile oacheşe ale şatrei soarta a fost alta. Ele îşi duc întreaga viaţă în căruţele lungi, cu coviltir şi-n corturi bătute de toate vânturile, de toate ploile, de toate viscolele. Ca să-şi ţină de pe o zi pe alta viaţa, ele au învăţat – şi vorbesc cu uşurinţă – toate graiurile neamurilor statornicite între Golful Persic şi Munţii Boemiei. Au minţi agere, au viclenie, au ochi rotunzi, neobişnuit de mari, neobişnuit de negri, neobişnuit de focoşi, ochi cu care ameţesc şi zăpăcesc.

— Cum te uiţi la mine-n ochi
cum te deochi.
Cum te uiţi la mine-n gură
Te-ngălbeneşti la figură...

Încârduiţi pe strada mare a oraşului, oamenii şatrei căutară Banca. O găsiră repede, însă o găsiră închisă.

Tocmai când se sfătuiau cum să se descurce se apropie de ei surâzând, plin de bună voie şi de bunăvoinţă, un bărbat mărunţel, bine îmbrăcat, cu capul mare cât baniţa şi cu picioarele scurte. Le dete prietenos bună ziua şi-i întrebă:

— Vreţi să schimbaţi aur?

Oamenii oacheşi nu-i răspunseră. Mărunţelul stărui:

— Nu vă temeţi. Nu vă întind nicio cursă. Vreau să vă fiu de folos. Înţelegeţi? *Am interes să vă fiu de folos*. Şi, cum se spune pe aici, interesul poartă fesul.

Him başa îi răspunse:

— Da, e adevărat. Vrem să schimbăm ceva aur, dar, cum vezi şi dumneata, Banca s-a închis, iar noi… Noi trebuie să trecem peste apă mâine în zori.

— Atunci nu vă mai codiţi. Veniţi cu mine la domnul Ax. Domnul Ax o să vă schimbe îndată aurul. Cinstit vi-l schimbă şi vă dă chiar mai mult decât v-ar da Banca. Aurul e în scumpire. Şi apoi, trebuie sa mai aflaţi că toate şatrele care au trecut pe aici şi-au schimbat aurul la domnul Ax.

Him başa, care de multă vreme era doritor să aibă ştiri şi despre alte şatre, găsi prilejul să-l întrebe:

— Au trecut multe şatre pe aici?

— Multe, zise încet mărunţelul, destul de multe şi, după câte ştie domnul Ax, vor mai trece, vor trece şi mai multe…

— Şi… despre şatrele care au trecut până acum apa, s-a auzit ceva?

— Nu, zise mărunţelul lăsând buza, până acum nu s-a auzit nimic, absolut nimic.

Him başa văzu că ochii mărunţelului se întristaseră şi mai văzu că mărunţelul, din clipa în care i se întristaseră ochii, *se uită la ei toţi ca la nişte morţi*.

— Îţi mulţumim, zise Him. Îţi mulţumim şi te rugăm să ne arăţi unde-l găsim pe domnul Ax. N-o să te osteneşti pe degeaba.

Mărunţelul îşi scutură ochii de întristare.

— Când îi duc muşterii pentru schimbarea aurului, domnul Ax îmi dă şi mie o părticică din câştig.

Îşi muşcă buza. Întristarea îi pogorî din nou în ochi şi-i cuprinse şi glasul:

— De la voi… Ar fi păcat de Dumnezeu să mă ating de bănişorii voştri. Aşa că să nu încercaţi să mă mânjiţi cu ceva, că nu primesc… Nu primesc!

Plecă mărunţelul. Şătrarii se luară buluc după el. Cotiră îndelung pe uliţe strâmbe şi înguste. Din porţile larg deschise ale unor case scunde, femei vopsite şi pe jumătate goale holbară ochii la ei. Unele râseră. Altele îi chemară, cu mişcări obscene şi vorbe neruşinate, să poftească înăuntru.

Cam după un sfert de oră ajunseră. Dugheana domnului Ax era măruntă, întunecoasă. În vitrine, aşezate cu dichis cine ştie de când, se uscau la soare cutii cu acadele şi şiruri de covrigi cu susan. Te-ai fi aşteptat ca dugheana să fie şi răcoroasă, însă nu era. Aerul fierbinte, acru şi apăsător al oraşului pătrunsese şi aici. Domnul Ax sta după tejghea, pitit parcă, învestmântat într-un halat larg, de bumbac, fuma ţigară uşoară, cu fum plăcut, şi din când în când sorbea câte o picătură de cafea dintr-o ceşcuţă fără toartă. Zâmbi:

— Văd că aţi venit însoţiţi de domnul Tor, prietenul meu, şi mă bucur. Sper că nu mă înşel zicând că nu doriţi să cumpăraţi zaharicale.

— Ştii dumneata bine pentru ce am venit, zise domol Him başa.

Se tocmiră mult şi, în sfârşit, când ajunseră la înţelegere, bărbaţii oacheşi scoaseră din chimirele lor late, de piele ghintuită, bani de aur şi primiră în locul lor de la domnul Ax hârtii albastre nou-nouţe de parcă ţi-era şi milă să le atingi.

— Vreţi să vă încărcaţi căruţele cu de-ale mâncării? întrebă domnul Ax.

— Întocmai, îi răspunse Him başa.

— E lucrul cel mai înţelept pe care-l aveţi de făcut, însă treaba nu e uşoară.

— De ce? De ce, domnule Ax? Plătim.

— Pentru că pe piaţă n-o să găsiţi mai nimic. Astăzi toate se dau pe cartelă şi în raţii mici.

— Atunci la ce-o să ne folosească banii de hârtie pe care ni i-ai dat dumneata în schimbul banilor noştri de aur? Cine o să ni-i primească şi pentru ce?

— Eu o să vi-i primesc, zise domnul Ax. Eu vi i-am dat, eu am să vi-i primesc. Eu şi nimeni altul…

Scoase din tejghea un caiet nou, cu foile albe. Din buzunarul halatului dădu la iveală un creion ieftin.

— Spuneţi-mi fiecare cum vă cheamă şi de ce anume mărfuri aveţi nevoie. Am să însemn totul aici, am să fac socoteala, am să vă iau banii şi, la noapte, oamenii mei au să vă aducă totul la căruţe. Totul. Absolut totul.

Sătrarii se neliniştiră. Him başa prinse glas:

— Domnule Ax, să nu te superi de cele ce ai să auzi.

— Nu, n-am să mă supăr. Dacă m-aş fi supărat de câte mi-au auzit urechile în viaţă, demult aş fi dat ortul popii.

— Ce ne facem noi dacă dumneata ne păcăleşti?

Domnul Ax sorbi ultimele picături de pe fundul ceşcuţei de cafea.

— Vezi dumneata, bulibaşă, eu vă înţeleg temerea. În alte vremuri scoteai banii, plăteai, luai marfa. Acuma însă e război. Fiecare se descurcă cum se pricepe. Unii îşi pierd averea. Alţii îşi pierd viaţa. Sunt şi dintre aceia care se zbat ca să-şi păstreze viaţa şi chiar să se îmbogăţească. Negustoria pe care o fac eu e o negustorie ascunsă, împotriva legii, dar, ca să-mi meargă bine, trebuie ca negustoria mea să fie o negustorie cinstită, adică eu să-mi ţin cuvântul dat clienţilor mei. Încredere! Trebuie să avem încredere deplină unii în alţii. Aşa că n-am să vă înşel. N-am să vă înşel, nu pentru că *aş fi cinstit*, Doamne fereşte, ci pentru că *nu am interes să vă înşel*.

Tăcu, suflând greu. Pe urmă, dintr-odată, împotriva oricărei aşteptări, rosti aproape cu aceleaşi cuvinte fraza pe care o rostise mai înainte domnul Tor:

— Dacă aş lua de la voi un singur ban pe nedrept, m-ar bate Dumnezeu.

Ochii galbeni şi bulbucaţi i se stinseră şi, în acelaşi timp, i se umplură de o adâncă mâhnire. Şi cu aceşti ochi stinşi, plini de mâhnire, îi privi îndelung pe bărbaţii oacheşi care se aflau în dugheana lui. Iar Him başa, căruia nimic nu-i scăpa, fu încredinţat că domnul Ax *se uita la ei ca la nişte morţi*, care totuşi, printr-o minunată minune, rămăseseră neîngropaţi, se mişcau, vorbeau şi mai făceau încă umbră pământului, ba chiar afaceri cu domnul Ax.

Spuse fiecare cum îl cheamă şi cam ce i-ar trebui: atâta făină, atâta mălai, atâta sare, atâta untdelemn, atâta…

Domnul Ax însemnă comenzile fără greşeală. Bărbaţii oacheşi plătiră şi plecară, mulţi dintre ei măcinaţi de îndoială. Him başa îi făcu semn lui Alimut să-l lase între patru ochi cu domnul Ax. Băiatul ieşi să-l aştepte în uliţă, lângă obloanele dughenei.

— Domnule, în afară de cele scrise şi plătite, aş mai dori ceva.

Domnul Ax întinse gâtul:

— Grăieşte.

— Ai putea dumneata, cu legăturile pe care fără îndoiala le ai cu autorităţile, să capeţi pentru noi un răgaz de încă o zi? Adică, în loc să trecem peste apă mâine dimineaţă, să trecem poimâine?

— Se poate. Socoteşte chestiunea ca şi încheiată. Altceva?

— Aş dori un bou gras şi un poloboc de vin.

Domnul Ax se miră.

— Un bou? Un bou şi un poloboc de vin?

— Mâine îmi însor băiatul.

— A!… Da… Băiatul!… Socoteşte şi această chestiune încheiată. Te costă…

Îl găsi pe Alimut aşteptându-l.

— Unde sunt ceilalţi?

— Au plecat cu domnul acela mărunţel.

— Să mergem şi noi.

Dibuiră uliţele şi ajunseră în strada înecată în arşiţa soarelui şi care părea pustie. Roiurile de muşte mari, verzi, grase şi urât mirositoare se ţineau după ei. Se opriră la o vitrină şi priviră pălăriile de paie expuse. Aveau marginile late, întocmai cum le visase Him başa.

— Hai înăuntru.

— De ce?

— Vreau să-mi cumpăr o pălărie de paie. M-a c-am bătut soarele la cap. Nu doreşti şi tu una?

— Nu, tată. Mie îmi place soarele.

Intrară în prăvălie şi Him başa, fără să se tocmească prea mult, îşi cumpără pălăria de paie visată. Plecară. Străbătură o bună parte din oraş şi când se apropiară de căruţe îi ajunse din urmă Goşu. Întâi căsca gura. Pe urmă râse:

— A!… Ţi-ai cumpărat pălărie de paie!

— Mi-am cumpărat. Dar tu ce duci în spinare?

— Găteli. *Pentru Lisandra*.

Apăsă cât putu pe cuvintele *pentru Lisandra*.

Him başa nu se miră, însă se grăbi să-l întrebe:

— Te-ai împăcat cu ea?

— Nu, bulibaşă, nu încă, dar am să mă împac. O să mă împac cu Lisandra, după ce-o să-l omor pe Ariston.

— N-ai să-l omori pe Ariston.

— Ba am să-l omor. Cu cuţitul am să-l omor.

— Vezi că eşti beat. Vino să stăm de vorbă după ce te trezeşti.

Ochii lui Goşu erau tulburi şi plini de o ţesătură deasă de vinişoare roşii. Mai erau şi umflaţi. Răsuflarea îi mirosea cumplit a băutură ieftină, de cârciumă.

— Nu sunt beat, bulibaşă, iar de vorbit ştiu bine ce vorbesc. Am să-l înjunghii pe Ariston. Orice s-ar întâmpla cu mine după aceea, eu am să-l înjunghii pe Ariston. Altfel, *ştii bine*, altfel *nu mai pot trăi*.

Spre seară şatra se adună la căruţe. Him trimise vorbă capilor de familie să vină la căruţa lui. Când îi văzu laolaltă

le spuse:

— N-o să trecem peste apă mâine, ci poimâine dimineaţă. La noapte oamenii domnului Ax au să ne aducă ceea ce am cumpărat de la el. Jandarmii n-au să ne facă niciun neajuns. Domnul Ax este înţeles cu ei. I-a uns, după obiceiul pământului.

Şătrarii răsuflară uşuraţi.

— Mai am ceva să vă spun, zise Him başa. Am cumpărat un bou şi un poloboc de vin. Boul o să-l tăiem spre ziuă şi-o să-l punem în oale şi-n frigări de cum o răsări soarele. Să nu vă atingeţi de vin până la timpul potrivit.

— Petrecem?

— Cu mâncărică, cu băuturică, cu jocuri şi cu cântece.

Şătrarii se mirară:

— Faci cinste, bulibaşă?

— Nu. Îl însor pe Alimut şi mâine i-am sorocit nunta.

Se scărpină în ceafă şi-n barbă şi zise vesel:

— Bineînţeles dacă părinţii fetei n-o să-mi ceară pentru ea pielea de pe mine.

Calub ieşi din grămadă:

— Pielea? Dar ce să fac eu cu pielea ta, bulibaşă? Ai să-mi dai zece galbeni de aur, cu zimţi. Apoi, pentru că aduseşi vorba de piele, să-mi dai pe deasupra şi pielea boului a cărui carne o s-o mâncăm mâine.

— Nu mă tocmesc, spuse Him başa râzând. Kera îmi place şi nu mă tocmesc. Bate palma!

Bătură palma, se sărutară pe obrajii bărboşi şi pe buze şi se strânseră în braţe tare, ca nişte flăcăi care ar fi vrut să se ia la trântă pentru a-şi încerca puterile.

— Dar unde e Alimut?

— S-a dus cu fata de-a lungul râului, bulibaşă.

— Tinereţe, tinereţe, ce grăbită eşti în toate şi cât de repede te topeşti!…

Vestea că a doua zi Him başa îşi va însura băiatul şi că nunta va avea loc aci, în lunca de lângă port, se răspândi repede şi umplu de bucurie inimile şatrei. Înainte de a trece

peste apă vor avea *o zi* de petrecere, o zi întreagă. Zi de vară până-n seară, iar ziua de vară e lungă…

În vreme de pace oamenii îşi socoteau viaţa în ani. Acum ajunseseră să şi-o socotească în zile, ba chiar în ore.

Mulţi dintre oamenii şatrei se înşiruiră de-a lungul fluviului şi priviră vapoarele care târau după ele şlepuri lungi şi negre. Priviră însă mai ales malul de dincolo. Fără îndoială că orăşelul spânzurat pe malurile râpoase fusese cândva plin, dacă nu de veselie, cel puţin de viaţă. Războiul îl pustiise şi-l culcase la pământ. Nu mai rămăsese din el decât colţuri de ziduri afumate şi mormane de cenuşă. În port se construiseră în grabă, din scânduri, câteva mici cabane. Şesul sec de fiinţe omeneşti începea din creasta dealului. Până unde se întindea? Şătrarii nu ştiau. Nu ştia nici măcar Him başa.

Soarele lunecă spre asfinţit. Vântul veni dinspre apă. Frunzele sălciilor şi plopilor de lângă fluviu foşniră, însă roiurile de muşte mari, verzi şi urât mirositoare nu se împrăştiară şi înţepară mai departe câinii şi urşii, caii, măgarii şi catârii şatrei. Careva strigă:

— Hai să ne scăldam.

— Să ne scăldăm, dar să băgăm de seamă să nu ne ia apa. Curge destul de repede pe aici.

Se dezbrăcară şi se aruncară în apă bărbaţii. Muierile se duseră după o cotitură şi începură şi ele să se scalde, să chiuie şi să chirăie, să înoate şi din când în când să încerce să se dea afund. Cum nu aveau curajul să se lase mai adânc, părul negru, lung, lucios şi despletit rămânea să plutească răsfirat la suprafaţă. Copiii se bălăceau pe margine, făceau zarvă, iar trupurile lor, în lumina soarelui care se apropia de asfinţit, păreau şi mai arămii, şi mai negricioase decât erau de fapt.

După ce se săturară de scăldat – şi saţul de scăldat li se arătă chiar odată cu osteneala – îşi aduseră aminte de cai, de măgari şi de catâri şi gândiră că ar fi tocmai timpul potrivit să-i scalde şi pe ei. La focurile aprinse fierbeau

oalele şi căldările de mămăligă. Până ce mâncarea de seară va fi gata, vor isprăvi şi cu scăldatul cailor, al măgarilor şi al catârilor. Drumul peste şesul neted fusese lung şi greu, animalele chinuite de căldură slăbiseră, se jigăriseră şi pielea li se umpluse de răni şi de bube.

Scăldatul cailor fu uşor. Caii se aruncară de îndată în apă, nechezară uşor şi se lăsară frecaţi cu şomoioage de iarbă şi spălaţi. Măgarii şi catârii însă zvârliră din picioare, îşi muşcară stăpânii şi se încăpăţânară. Nu ascultară de vorbe şi nu ascultară nici de ciomag. Oamenii şatrei fură nevoiţi să ia apă cu căldările din fluviu, să-i săpunească, şi să-i spele pe mal. Asupra rănilor spălate, în care mijea sângele proaspăt, curat, muştele mari, verzi şi urât mirositoare se repeziră cu pofte şi cu puteri sporite.

Şătrarii nu se dădură bătuţi: unseră cu păcură rănile şi bubele animalelor. Muştele, care nu apucaseră să se încleieze şi să piară în stratul uşor de păcură, se depărtară, continuând să bâzâie furioase.

În sfârşit se lăsă înserarea. Pe la căruţe unii îşi aduseră aminte că ştiu să cânte şi începură să încerce corzile cobzelor şi arcuşurile viorilor, alţii îşi curăţau flautele şi cimpoaiele.

Dinspre stolurile de sălcii şi de plopi se văzu venind Alimut. Băiatul mergea încet, ca de obicei, şi, tot ca de obicei, o ţinea de mână pe Kera. Fata părea ostenită şi trasă la obraji. Pe ea, în timp ce se scăldase, joaca şi lupta cu apa o istovise mai mult decât pe băiat.

— Să trăieşti şi să ne trăieşti, Alimut!

Îi puseră piedică şi-l trântiră, cât era de lung, în iarbă. Îl apucară de cap şi de picioare, îl aruncară în sus şi-l prinseră. Se jucară cu el până-l ameţiră. Kera sta de-o parte, uitată, şi nu pricepea pentru ce flăcăii aceia se purtau într-un chip atât de neobişnuit cu Alimut.

— Să trăieşti, Alimut, să ne trăieşti!

Băiatul bâlbâi:

— Dar… De ce? Ce s-a întâmplat?

— Cum ce s-a întâmplat? Într-adevăr, tu nu ştii nimic?

— Ce să ştiu?

— Mâine… Mâine te însori.

În loc să se bucure, Alimut se posomorî şi se răsti la toţi:

— Lăsaţi-mă în pace cu prostiile voastre! Auziţi? Lăsaţi-mă în pace cu prostiile voastre!

Şi plecă. După câţiva paşi o simţi în urma lui pe Kera care grăbea să-l ajungă.

— Tu, Kera… Lasă-mă şi tu-n pace! Du-te la căruţa voastră şi lasă-mă şi tu în pace…

Alimut se duse la urşi şi-i mângâie. Ursul Zazu mormăi supărat, iar ursoaica Babaia îşi arătă, duşmănoasă, dinţii. Părăsi urşii şi se depărtă de şatră. Glasul Oarbei îl chemă la masă. Nu-i ardea de masă. Nu-i ardea de nimic. O apucă de-a lungul fluviului şi când socoti că a ajuns destul de departe ca să nu mai audă zarva şatrei, se culcă în iarbă. Marele fluviu curgea susurând prin apropiere. Deasupra, cerul boltit licărea plin de stele. Plopii şi sălciile foşneau. Nu dorea el, Alimut, să se însoare cu Kera? Dorea. Atunci de ce în loc să se bucure de neaşteptata veste a căsătoriei lui se întristase? Nunta fusese hotărâtă pe la sfârşitul toamnei. Dar vara încă nu se sfârşise. Ce-l îndemnase pe Him başa să se pripească?

Se ridică în capul oaselor şi privi fluviul. Era negru şi parcă ar fi fost de smoală, era larg şi puternic, însă curgea destul de liniştit. Dincolo de fluviu, unde îi aştepta necunoscutul, nu se vedea decât un zid de întuneric. Bine! Zidul acela care se vedea dincolo de fluviu era un zid de întuneric. Dar căsătoria lui cu Kera? Căsătoria lui cu Kera era legată, în învolburatele gânduri ale lui Him başa, de trecerea peste apă. Him presupunea că dincolo de fluviu şatra putea fi aşteptată de mari nenorociri, poate chiar de pieire. Şi atunci îşi spusese: „Să se bucure fiul meu Alimut de femeia lui, Kera, măcar o noapte. Mai departe… Mai departe se va întâmpla întocmai ceea ce va voi soarta să se întâmple.”

Soarta! Se spunea că fiecare om are o soartă a lui, că ceea ce soarta a zis, în frunte ţi-e scris. Oamenii oacheşi nu credeau în soartă, nu credeau în nimic. Pe frunţile tuturor oamenilor din şatră nu scria nimic. Tinerii aveau frunţile limpezi, bătrânii le aveau încreţite din pricina anilor care trecuseră peste ei. Unii oameni, oacheşi sau neoacheşi, mureau de copii, pe alţii îi răpea moartea în plină tinereţe. De cei care rămâneau teferi moartea se atingea mai la bătrâneţe sau chiar la adâncă bătrâneţe. Asta era tot. Nici oamenii oacheşi, nici oamenii neoacheşi nu cereau să vină pe lume, dar veneau. Odată veniţi, nu cereau să plece din lume dar plecau. Era o lege care nu putea fi ocolită.

Poate dincolo de apă va fi greu, îi vor pândi nenumărate primejdii. Însă omul e totdeauna pândit de primejdii. Dacă acum, când stă pe malul apei, în iarbă, ar veni pe furiş un şarpe veninos şi l-ar muşca, Alimut ar muri. N-o să vină niciun şarpe. Dar dacă ar veni?… Dacă ar veni?

Lui Alimut îi trecu peste picioare un guşter. Îi simţi răceala de gheaţă. Sări în sus. „Pe acolo pe unde trăiesc guşteri, trăiesc şi şerpi.” Râse: „M-am speriat de un guşter. Bine că nu m-a văzut şatra. Ar fi râs de mine. Mai târziu, când zilele lui Him başa vor lua sfârşit, eu, Alimut, voi fi stăpânul şatrei. Nu trebuie să dau niciodată prilej oamenilor din şatră să râdă de viitorul lor bulibaşă.”

Ah! Viaţa! Ce dulce era şi cât de frumoasă i se părea! Cu Kera viaţa lui va fi şi mai dulce, şi mai frumoasă. Bine făcuse Him başa că se hotărâse să-l căsătorească numaidecât. Căpăta, în sfârşit, voie, după obiceiurile vechi şi de necălcat ale şatrei, să intre în via lui care se pârguise şi care acum da în copt, de câte ori ar fi avut poftă, şi să mănânce struguri până la îndestulare. Dar se va sătura el vreodată de Kera? Poate. Când el va îmbătrâni ca Him başa şi când Kera va fi tot atât de bătrână ca bătrâna soţie oarbă a lui Him başa. Atunci. Şi poate nici atunci… nici atunci…

Amintirea Oarbei îl întrista. „Mama a îmbătrânit şi a orbit. Kera va îmbătrâni şi ea. Nu se poate să nu

îmbătrânească. N-aş vrea însă ca şi ea să orbească. N-aş vrea.”

Oarba îl chema uneori lângă ea. Îl pipăia cu degetele din creştet până la călcâie.

— Ai mai crescut, Alimut, şi-ai devenit şi mai frumos.

Râdeau amândoi.

— De unde ştii că sunt frumos? Poate că sunt urât ca moartea.

— Văd cu vârfurile degetelor, spunea Oarba, şi uneori mi se pare că văd şi cu fruntea, iar de auzit, Alimut, de când am rămas oarbă, aud şi cum creşte iarba.

— Dacă spui tu, mamă, chiar aşa trebuie să fie. De când te ştiu, nu te-am auzit rostind nicio minciună.

— Nu m-ai auzit tu, însă alţii m-au auzit.

— Cine?

— Bărbaţii şi femeile cărora le-am ghicit în ghioc ori în palmă.

— Asta e altceva. Bărbaţii şi femeile acelea, nu făceau parte din şatra noastră.

— Nu, nu făceau parte din şatra noastră. Noi le ghicim altora, dar noi nu credem în ghicit.

— Chiar nu credem, deloc, mamă?

Oarba zâmbea:

— De, Alimut, uneori, măcar uneori ar trebui să credem şi noi în ghicit.

— Dacă te-ar auzi tata…

— Ei! N-ar fi nimic, fiule. S-ar supăra, însă i-ar trece repede, pentru că stăpânul nostru şi-al şatrei este om drept şi nu ţine supărare.

Acum Oarba ştia că el se va căsători mâine cu Kera. Alimut privi cerul, care între timp se umpluse tot de stele licăritoare, şi-i păru rău că în noaptea aceea, atât de însemnată pentru el, bolta nu e împodobită şi de lună plină.

Mâine, aşadar, va fi ziua nunţii lui. Şi, în cinstea nunţii lui, întreaga şatră va fi împodobită. Căruţele lungi şi grele, cu coviltir, vor fi gătite cu ramuri verzi de salcie şi cu flori

sălbatice de câmp, culese de prin împrejurimi. Caii, măgarii şi catârii vor fi hrăniţi cu ovăz. Câinii şi urşii vor primi hălci mari de carne, iar oamenii oacheşi se vor învestmânta cu tot ce au mai frumos. Muierile!… Muierile mai ales se vor găti şi la gât le vor zornăi salbele de aur, şiragurile de mărgean şi de mărgele de sticlă colorată. Va fi minunat! Totul, totul va fi minunat. Era îndeajuns? Nu, nu era îndeajuns. Inima lui Alimut voia mai mult. Inima lui Alimut voia cu ardoare ca în ziua nunţii lui – zi de care îl despărţea doar o fâşie din întunericul nopţii – întreaga lume să se gătească şi să se bucure, întreaga lume, cu soare, cu nori, cu ape şi cu păduri, cu munţi şi cu şesuri, iar războiul, în ziua aceea, să moară sau măcar să adoarmă şi să doarmă adânc, în orice caz să nu urle sirenele, să nu vină avioanele, să nu cadă bombe, să nu se audă împuşcături…

Ca un răspuns de împotrivire la acest gând din urmă, venit tocmai la ţanc, sirenele din port şi din oraş mugiră alarma, câinii şatrei se apucară să urle, iar voinicul şi bătăiosul Rob urlă a pustiu şi a moarte mai mult ca oricând. Degetele lungi, de lumină, ale reflectoarelor, începură să pipăie neîntârziat cerul.

După un timp – care lui Alimut i se păru a fi nesfârşit de lung – sirenele tăcură, câinii mai urlară ce mai urlară şi se potoliră şi ei. Reflectoarele continuară să cerceteze cerul gol, până la urmă obosiră şi se stinseră. Sirenele vestiră, de astă-dată vesele parcă, încetarea alarmei. Avioanele, care nu se vedeau şi nu se auzeau, cotiseră către altă ţintă, aşezată mai la miazănoapte sau mai la miazăzi.

Alimut se întoarse la căruţe. Mergea ca un bleg care parcă nu ştia ce e cu el pe lume. Tot uitându-se când într-o parte, când în alta, îl văzu pe Ariston întins pe rogojină lângă căruţă. Fuma, ca să simtă plăcerea fumatului şi ca să alunge roiul de muşte mari, verzi, grase şi urât mirositoare care-l împiedicau să se afunde în somn. Fiul lui Him se opri lângă el.

— L-am auzit pe Goşu lăudându-se că într-o zi, două, te înjunghie. Ai grijă şi fereşte-te, Aristoane. Bărbatul Lisandrei umblă ca un lup turbat şi e-n stare să treacă de la vorbă la faptă.

— Da, îi răspunse nepăsător Ariston, s-ar putea. Goşu e puternic şi se pricepe să mânuie cuţitul, dar nici eu nu sunt de lepădat. Aşa că…

— Tata n-ar vrea să vă mai încăieraţi.

— Nici cu n-aş vrea. Cred însă că nici tu, nici Him başa n-aţi dori să mă vedeţi că mă las spintecat ca un miel. Dacă omul se va da la mine, va trebui să mă apăr. Tu, dacă ar fi cazul, nu te-ai apăra?

— M-aş apăra.

Mai mult nu-şi vorbiră. Alimut se duse la căruţa lui Him başa. Bătrânul aţipise. Oarba îl simţi.

— Unde-ai fost, fiule?

— În zăvoi.

— Ai auzit că Him vrea să te-nsoare mâine?

— Am auzit, mamă.

— Şi… ce zici?

— Să mă-nsoare. Nu sunt contra.

— Nici cu nu sunt contra, şopti Oarba, însă mă-ntreb ce l-o fi găsit să se grăbească?!

Alimut vru să-i răspundă. N-avu când. Un şir de căruţe se îndrepta la pas către sălaşul lor. Un glas, pe care Alimut îl desluşi a fi al domnului Tor, întrebă:

— Aici e sălaşul şatrei lui Him başa?

— Aici, răspunse careva.

Pe lângă căruţele lungi, cu coviltir, începu foiala. Oamenii oacheşi se trezeau şi îşi îndreptau paşii spre locul unde-l dibuiseră cu ochii prin întunericul subţire al nopţii pe domnul Tor. Se trezi şi Him başa.

— Domnul Ax s-a ţinut de vorbă. V-am adus tot ce i-aţi comandat. Acum s-o luăm cu socoteală, să nu încurcăm mărfurile şi oamenii.

Aprinse un felinar, scoase caietul domnului Ax din buzunar şi strigă:

— Sarat? Care e Sarat?

— Eu, domnule, pe mine mă cheamă Sarat.

— Doi saci cu făină, doi saci cu mălai. Doi…

Oamenii şatrei se ajutau între ei. Luau sacii la spinare, îi duceau şi-i aşezau în căruţe.

Treaba dură mult timp şi se arătă a fi destul de obositoare, însă oamenii oacheşi nu se uitau la osteneală, cum nu se uitaseră nici la bani atunci când se aflaseră în dugheana domnului Ax. Plătiseră cinstit, iar domnul Ax îi slujise cinstit.

Acum îşi simţeau cu toţii inima mai uşoară decât înainte. Rămăseseră, fireşte, tot îngrijoraţi, pentru că nu ştiau ce-i va aştepta în ţinutul de dincolo de apă. Aveau la îndemână hrană, care, legumită, putea să le ajungă pentru câteva luni. Pe urmă… Pe urmă trebuiau să se descurce cum se vor pricepe.

— Him başa, zise domnul Tor, ţi-am adus bolobocul. Vinul e cam acrişor, dar o să-l beţi cu plăcere. Altul mai de soi n-am găsit. Cât despre bou, am văzut câţiva de vânzare. Nu mi-au plăcut. Erau numai piele şi os. Ţi-am cumpărat în schimb un viţel de toată frumuseţea. Vino să ţi-l arăt.

Him pipăi viţelul.

— Mulţumim, domnule, face parale. E gras.

— Apăi, să-l mâncaţi sănătoşi şi… petrecere bună.

Him başa îl întrebă:

— Ce ţi-a spus domnul Ax? Putem să ne bucuram mâine de răgazul cerut?

— A, da! Uitasem. Nicio grijă, bulibaşă, nicio grijă. Bacşişul a fost dat şi autorizaţia a fost căpătată.

Vizitiii care aduseseră marfa întoarseră caii, şi căruţele se pierdură în noapte, spre oraş, odată cu domnul Tor, mărunţelul cu capul cât baniţa şi cu picioarele scurte.

Trecuse de miezul nopţii. Spre răsărit cerul începu să albească şi să se lumineze. Dinspre apă, vântul adia şi

aducea cu el stropi uşori de răcoare plăcută.

În afară de copiii pe care somnul îi ţinea legaţi de culcuşuri, toţi ceilalţi oameni ai şatrei se treziră, de altfel după un somn de numai două-trei ore, şi se apucară de lucru. Băieţii se duseră cu caii, cu măgarii şi cu catârii la fluviu, să-i adape, fetişcanele se apucară să strângă uscături şi găteje pentru focuri, muierile spălară oalele, cazanele, străchinile şi lingurile, iar câţiva dintre bărbaţii care se pricepeau la astfel de treburi tăiară gâtul viţelului, îl jupuiră, îi sărară pielea şi o întinseră pe coviltirul unei căruţe să se usuce la soarele care urma să răsară. Îi scoaseră viţelului măruntaiele şi îl hărtăniră. Umplură oalele şi cazanele cu carne şi ce le mai rămase opriră pentru fript în frigări.

Răsări soarele. Şatra aprinse focurile. În port în oraş viaţa îşi reluă activitatea obişnuită.

Peste noapte Goşu se trezise din beţie. Soarele proaspăt şi plin de putere îl trezi şi din somn. Deschise ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri şi o văzu lângă el pe Lisandra. Maică-sa moşmonea ceva pe lângă căruţă. Îşi aduse aminte că ieri făcuse târguieli pentru Lisandra şi că seara ajunsese beat la căruţă, se culcase şi adormise îndată. Acum se sculă, trase lângă el pachetul şi-l desfăcu.

— Ţi-am adus botine şi papuci.

— Bine.

— Ţi-am mai adus o fustă şi o bluză.

— Bine.

— Ţi-am mai cumpărat şi nişte mărgele şi o testemea.

— Bine.

Femeia se uită la darurile pe care i le adusese bărbatul, le pipăi în grabă şi fără niciun interes, şi le puse de-o parte.

— Îţi plac?

— Da, îmi plac.

— Ai să te găteşti cu ele astăzi, la nunta lui Alimut.

— Am să mă gătesc. Cred că aşa, gătită, *o să-i plac şi mai mult lui Ariston*.

— Dar eu n-am cheltuit atâta bănet ca să-i placi şi mai mult lui Ariston. Mi-am cheltuit banii *ca să-mi placi mie*.

— Ţie îţi plac oricum. Ţi-am plăcut şi noaptea trecută, când n-aveam pe mine decât o cămaşă. Atunci când ai vrut, acolo în porumbişte, să-mi tai gâtul cu custura.

— Îmi pare rău că nu ţi l-am tăiat, rosti Goşu încet, cu glasul plin de tristeţe şi de amărăciune, îmi pare rău de tot că nu ţi l-am tăiat, dar într-o zi tot am să ţi-l tai. Întâi am să-l omor pe Ariston. După aceea am să te omor şi pe tine.

— Nu cred că tu ai să fii în stare să-l omori pe Ariston. Ţi-am mai spus-o. Dar dacă, totuşi, tu ai să izbuteşti să-l omori pe Ariston, n-o să fie nevoie să mă omori şi pe mine, pentru că eu am să *mă omor singură*.

Vorbele căzuseră grele, ca nişte bolovani. Tăcură amândoi îndelung. După un timp Lisandra se sperie de tăcerea dintre ei şi spuse aspru şi apăsat:

— Nu înţelegi, omule, că eu fără Ariston nu pot trăi? De câte ori vrei să mai rostesc vorbele astea, şi cum să le rostesc ca să-ţi intre odată pentru totdeauna în cap? Eu nu pot să trăiesc fără Ariston şi tu nu poţi trăi fără mine. Oricât te-ai lăuda, tu n-o să mă omori pe mine niciodată.

— Ba am să te omor. Am să te omor…

Se apropie de ea, îi luă mâinile şi i le strânse tare între ale lui. Lisandrei îi ardeau mâinile ca focul. Apoi îi mângâie fruntea, umerii. După aceea îi prinse iarăşi mâinile într-ale lui şi le strânse mai tare. Femeia nu spuse nimic, încet-încet însă mâinile i se răciră până începură să se asemuie cu două sloiuri de gheaţă. Nu mai trebui să-i atingă fruntea şi umerii ca mai înainte. Îşi dete limpede seama că acum întreaga făptură a femeii se schimbase într-un sloi de gheaţă.

— Adineauri te gândeai la Ariston.

— La cine altcineva ai fi vrut să mă gândesc?

— Şi acum te gândeşti la mine.

— Nu, Goşule. Tot la Ariston mă gândesc. Dar adineauri nu numai că mă gândeam la Ariston, îl şi doream.

— De ce ai îngheţat dintr-odată?

— Credeam c-ai priceput din noaptea trecută. Am îngheţat pentru că m-ai atins cu mâinile tale. Ori de câte ori pui mâna pe mine, mă cuprinde scârba şi îngheţ. *De scârba ta îngheţ, Goşule*.

— Ar trebui să te omor. Chiar acum ar trebui să te omor.

Lisandra căută sub ţolul pe care sta, scoase un cuţit îngust, cu două tăişuri, şi cu vârf ascuţit. Îi încercă tăişurile cu degetul, îl apucă de vârf şi i-l întinse.

— Hai. Nu te codi. O singură împunsătură în inimă, şi gata! Ţi-ai împlinit dorinţa.

Goşu luă cuţitul. Îi încercă şi el ascuţişul. Zise domol:

— Da. Este un cuţit grozav. Oţel curat. De unde îl ai?

— De la Ariston. Mi l-a dăruit Ariston.

— Ca să mă omori?

— Nu. Ca la nevoie să mă apăr.

— Şi… de ce mi l-ai dat?

— N-am trebuinţă de cuţit. De tine mă pot apăra cu vorba şi la o adică îmi ajung pumnii.

— Pe Ariston îl voi înjunghia chiar cu acest cuţit.

— Iar ai început să te lauzi, Goşule. Tu n-ai să-l omori nici pe Ariston şi nici pe mine n-ai să mă omori. Eşti un prostănac fără pereche, bărbate.

Goşu îi întinse cuţitul.

— Păstrează-l. S-ar putea, totuşi, ca într-o zi sau într-o noapte să-ţi fie de folos.

Lisandra luă cuţitul şi-l ascunse sub ţol.

— Ascultă-mă, Lisandro, tu nici nu-ţi dai seama cât de mult te iubesc eu pe tine.

— Ba da, Goşule. Mă iubeşti atât de mult, încât tu, sărace cu mintea, tu n-ai putea să trăieşti fără mine.

— Atunci de ce te porţi aşa?

— Pentru că eu îl iubesc pe Ariston şi numai pe Ariston. În lumea asta întreagă, cât e ea de mare, eu nu iubesc decât un bărbat şi nu doresc decât un bărbat, iar bărbatul acela e Ariston.

— Tu crezi că şi Ariston te iubeşte pe tine?

— Nu ştiu dacă mă iubeşte şi nici nu vreau să ştiu. Sunt însă încredinţată că de plăcut mă place. Ariston mă place mult, mult de tot. Pentru că sunt tânără. Pentru că sunt frumoasă. Pentru că…

— Taci! Nu mă mai chinui! Taci!

Lisandra tăcu. Goşu o întrebă:

— Dar ce crezi? Dacă ai fi urâtă şi schiloadă, Ariston te-ar mai iubi?

— Nu m-ar mai iubi. Nu. N-ar avea de ce să mi mai iubească, şi n-ar avea nici măcar de ce să se mai uite la mine.

— Eu te-aş iubi chiar dacă ai fi strâmbă, chiar dacă ai fi chioară, chiar dacă ai fi schiloadă şi plină toată de bube negre.

— Te cred, Goşule, te cred. Prost mai mare ca tine nu se află pe lume.

— Am să te omor, spuse omul trist. Orice s-ar mai întâmpla cu mine după aceea, eu am să te omor, Lisandro.

— Şi cu Ariston cum rămâne?

— Am să-l omor şi pe Ariston.

— Ha-ha-ha-ha! Vezi să nu te omoare el pe tine.

Un stol de muşte mari, verzi, grase şi urât mirositoare se năpusti asupra lor. Goşu îşi aprinse luleaua. Lisandra începu să se apere c-un ştergar. Alunga muştele însă numai pentru câteva clipe. Muştele plecau şi se întorceau şi mai furioase parcă.

Pe marele fluviu treceau vapoare trăgând după ele lungi şiruri de şlepuri negre, burticoase. Soarele fulgera luciul apei tulburi, vântul adia uşor, sălciile şi plopii îşi foşneau încet frunzele, aerul fierbinte mirosea greu, câinii dormitau slobozi sub căruţe, urşii mormăiau, iar caii, măgarii şi catârii şatrei păşteau iarba grasă pe care apropierea apei o ferise de uscăciune. Oalele şi cazanele cu ciorbă fierbeau. La jarul focurilor muierile învârteau de zor frigările. Carnea

fragedă mustea şi picături lunguieţe de grăsime se scurgeau pe jarul roşu şi sfârâiau.

Urcând sprinten pe nevăzuta scară a cerului, soarele ajunse la amiază. Pe lângă oale, pe lângă cazane şi pe lângă frigări rămăseseră câteva bătrâne. Ceilalţi – bărbaţi şi femei – se duseră la căruţe şi se gătiră de nuntă. Scoaseră din lăzi şi scuturară vestmintele de zile mari, ghete şi cizme, rochii înflorate cu multe volane şi bluze de borangic, tulpane şi cămăşi, nădragi lărgi, cu găietane şi pieptare înflorate cu fir de argint şi cu fir de aur.

Mulţi dintre bărbaţi îşi unseră pletele şi bărbile cu ulei de nucă frumos mirositor şi se pieptănară. Când se adunară laolaltă, parcă erau alţi oameni, nişte oameni ciudaţi care nu aveau nicio legătură, pe nicăieri, cu timpul crâncen ce trecea pe lângă ei şi peste ei. Păreau cu toţii ieşiţi dintr-o străveche legendă ori poate erau legenda însăşi. În urechile fetelor şi ale muierilor, şi la gâturile lor, zornăiau bani bătrâni, de aur, de argint, de aramă şi de tumbac, şiraguri roşii de mărgean şi de sticlă colorată cu toate frumuseţile curcubeului, iar în chimirele late ale bărbaţilor luceau mânerele cuţitelor de oţel.

Partea bărbătească trecu – întocmai ca la orientali – de o parte, şi partea femeiască de alta. Veni şi Him başa cu Oarba. Între ei, subţire, înalt şi ochios, cu mustaţa şi cu barba abia mijite, dar cu pletele-i lungi bătându-i umerii, călca rar şi apăsat Alimut. În urma acestora se înfăţişau şatrei ceilalţi patru fii ai lui Him başa, bărbaţi între două vârste şi doi dintre ei plecaţi chiar spre îmbătrânire, cu nevestele şi cu copiii. Alaiul înaintă mândru printre cele două rânduri de oameni oacheşi, înclinându-se adânc, şi se opri la jumătatea drumului. Aci, arătându-şi cu prefăcătorie mirarea, Him başa întrebă:

— Dar unde este supusul meu Calub? Am cumpărat ieri o fată de la el cu zece galbeni de aur. Trebuia să mi-o aducă.

Lui Him başa îi răspunse Ezet, tatăl nefericitului Ferdic, pentru că era bărbatul cel mai bătrân din şatră:

— Ai cumpărat-o cu vorba, Him başa, dar de plătit n-ai plătit-o.

— Sunt gata s-o plătesc.

— Supusul tău Calub va veni îndată şi-şi va ţine cuvântul, însă el întreabă prin mine dacă cheltuielile de nuntă sunt în afara preţului fetei.

— Pe Calub nunta nu-l va păgubi nici măcar c-o para chioară.

— Mă duc să-i spun vestea.

Ezet plecă la căruţa lui Calub şi se întoarse. Înaintea lui mergeau, aproape împleticindu-se de bucuria care-i ameţise, Calub şi nevastă-sa. Între ei, dreaptă, ochioasă şi sprâncenată, Kera, pe care ca pe orice mireasă o strângeau pantofii. Acest al doilea alai, gătit şi dichisit, se înclină în faţa lui Him başa.

— Ţi-am adus fata, bulibaşă, aşa cum ne-a fost vorba.

— Şi eu ţi-am adus galbenii, Calub, întocmai după cum ne-a fost vorba.

— Să ne fie martor Ezet, bătrânul înţelept al şatrei, zise Calub.

— Ezet să ne fie martor, spuse Him başa.

Ezet veni între ei. Him başa scoase galbenii din chimir şi-i numără rar, în văzul întregii şatre, în palma lui Ezet.

— Sunt zece galbeni?

— Zece, bulibaşă, dar nu ştiu dacă toţi sunt de aur.

— Eu, când i-am luat, i-am încercat cu dinţii. Încearcă-i şi tu.

Ezet încercă galbenii în dinţi.

— Da, bulibaşă, galbenii tăi sunt de aur.

Ezet îi numără iarăşi, unul câte unul în palma lui Calub. Acesta îi pipăi pe muche să vadă dacă au şi zimţi. Aveau. Îi băgă în chimir, îşi luă fata de mână şi-o duse lui Him başa.

— Iată fata. Bani curaţi şi cinstiţi mi-ai dat. Fata curată şi cinstită îţi dau în schimb, Him başa.

Bulibaşa se înclină. Calub adăugă arătându-i-l Kerei pe Alimut:

— De acum înainte, fată, acesta e bărbatul tău, stăpân pe viaţa ta.

Oarba întinse mâna de parcă ar fi văzut, o apucă pe mireasă şi o trase lângă ea. N-o îmbrăţişă şi, n-o sărută, pentru că în şatră nu se pomeniseră asemenea obiceiuri. Îi umblă cu mâinile pe frunte şi pe obraz, pe gât şi pe sâni, pe şolduri şi pe picioare până jos, la glezne. Îi spuse:

— De bine făcută, eşti bine făcută. Eşti şi frumoasă. Dacă n-ai să mori din prima naştere, ai să-i faci lui fiu-meu paisprezece copii.

Cuvântul *moarte* căzu greu şi oamenii oacheşi, care nu-l aşteptaseră să răsară într-o asemenea împrejurare în gura Oarbei, se întristară. Oarba simţi şi rosti tare:

— Dar eu am să trăiesc până la prima ta naştere şi-o să te ajut să treci cu bine primejdia.

Him başa ridică mâna:

— Şi acum să trecem la masă, să mâncăm, să bem şi să ne veselim.

Se aşezară jos, pe iarba luncii, turceşte. Mâncară din străchini de lut ars ciorba grasă de viţel, cu pâine şi începură să bea abia după ce gustară friptura împănată cu grăunţi mari de usturoi şi presărată cu sare şi ardei pisat. Muştele mari, verzi, grase şi urât mirositoare zumzăiau în jurul lor, îi muşcau şi-i pişcau, însă acum nuntaşii nu le mai luară în seamă.

Voinicul şi lăţosul Rob stătea smirnă în spatele lui Him başa. Ceilalţi câini stăteau şi ei, tot smirnă, în spatele stăpânilor lor. Fiecare om, după ce mânca grasa şi ardeiata carne fierbinte şi rodea bine osul, îl arunca peste umăr. Câinele, care stătea în spate şi atâta aştepta, îl prindea din zbor. Toţi câinii erau veseli. De multă vreme nu mai pomeniseră atâta belşug de oase. Numai Rob părea abătut de parcă ar fi fost bolnav. Rodea osul, se oprea din ros şi scâncea. Pe urmă se apuca să-şi roadă mai departe osul, încet şi fără nicio poftă.

Him îi spuse nevestei:

— Nu ştiu ce are Rob. Parcă ar fi bolnav.

— Nu, zise Oarba, Rob nu e bolnav. Dacă ar fi bolnav, aş şti.

— Atunci ce poate să fie?

— Să mai aşteptăm. Să vedem.

Spuse „să vedem”. Ea, Oarba, nu mai „vedea” demult. Totuşi, nu ocolea cuvântul. Simţea că *trebuie să fie tristă*, că se va întâmpla ceva neplăcut, dureros. Nu ştia însă ce anume se va întâmpla şi cui anume. Dacă ar fi pipăit palma stângă a lui Alimut şi palma stângă a Kerei, ar fi ştiut. Până acum se ferise să pipăie palma stângă a lui Alimut. De ce? Ca să nu afle că acolo era scrisă o nenorocire, dacă nenorocirea era cumva scrisă. Poate în palma lui Alimut era scrisă o *viaţă frumoasă*. Se putea să fie scrisă şi o viaţă nenorocită şi repede scurtată de moarte. Era mai bine pentru ea, muma băiatului, să nu ştie. Zise:

— Rob e neliniştit. Poate presimte că mâine în zori o să trecem *dincolo*.

Him başa hârâi:

— Mâine în zori, dacă Rob nu se potoleşte, am să pun ciomagul pe el.

— Hai să schimbăm vorba, Him.

Nu schimbară vorba. Se mulţumiră să tacă.

Lisandra se gătise cu tot ce îi adusese din oraş, cu o seară mai înainte, Goşu. Sta lângă bărbatul ei, mânca şi bea ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, şi-l sorbea din ochi pe Ariston, care se afla ceva mai departe. Goşu ar fi vrut să-i spună să nu se mai uite la Ariston. Nu îndrăzni să deschidă gura decât pentru a mânca şi pentru a bea. Dacă i-ar fi spus ceea ce-i ardea buzele să-i spună, Lisandra i-ar fi râs în nas şi ar fi ieşit ceartă. La nuntă, după vechile obiceiuri şi legi ale şatrei, cearta nu era îngăduită. Cum să calce legea, şi mai ales, cum s-o calci la nunta fiului mezin al lui Him başa, stăpânul şatrei?

Ariston da pe gât oală după oală cu vin. Cu toate acestea îşi simţea gâtul uscat. Nici Goşu nu se lăsa mai prejos. În

poloboc vinul scădea. Nimeni nu băgase de seamă că vinul era cam subţire, pentru ca domnul Tor îl botezase cu destulă apă, şi nimeni nu observase că e cam acrişor. Oamenii oacheşi, arşi de soarele amiezii, nu mai băuseră de multa vreme vin, pe deasupra mai erau şi însetaţi. Multora începuseră să le sticlească ochii, să fi se aprindă capetele şi să li se împleticească limba în gură. Războiul? Nu se mai gândiră la război. Fluviul. Trebuiau să treacă fluviul mâine în zori? Nu se mai gândiră nici la fluviu şi nici la ceea ce avea să-i aştepte *dincolo* de fluviu.

Isprăviră după mai bine de trei ceasuri, masa. În tot acest timp câţiva dintre tineri cântară. Viori şi flaute, cobze şi ţambaluri şi fluiere. Nu lipsiră nici tobele, nici dairelele. Larmă să fie! Zarvă să fie! Cât mai multă larmă! Cât mai multă zarvă!…

Nuntă,
Buntă,
Tinere
Ginere.
Mireasă
Frumoasă.

Toţi, de-abia de acum înainte, aveau chef de petrecere.

— Urşii!

— Să vină urşii!

Aduseră urşii. Zazu şi Babaia mormăiră şi căutară, zbătându-se, să scape din lanţuri. Ceilalţi se arătară mai ascultători. Zazu şi Babaia fură potoliţi cu lovituri de ciomege. Fluierul prinse glas sub degetele şi sub buzele lui Blebe. Daireaua sună. Naur îndemnă urşii la joacă nu numai cu ciomagul, ci şi cu gura:

La nunta lui Alimut
Vin cu vadra am băut,
Joacă bine, ursule,
Ursule, bursule…

De voie, de nevoie, urşii jucară. Şatra, împotriva aşteptărilor, se sătură curând de mormăielile şi de jocul lor. Pentru că se purtaseră bine, li se dădu carne crudă. Urşii, înfometaţi, o mâncară pe nemestecatelea. Careva aduse o căldare de vin, cât mai rămăsese pe fundul poloboculuí. Alimut umplu cănile cu vin. Fiecare urs, la semnul însurăţelului, se ridică în două picioare, îşi primi cana cu vin şi, dând-o peste cap, o bău din câteva înghiţituri.

Ameţiră urşii şi multă vreme după ce fură legaţi de căruţe mormăiră şi se zbătură în lanţuri. Şătrarii îi uitară.

Acum muzicanţii şatrei se puseră pe cântat şi şatra, cu mic, cu mare, se aşeza pe jucat. Goşu o luă pe Lisandra de mână şi vru să între în joc cu ea. Muierea se smuci şi alergă la Ariston. Înainte ca Ariston să înceapă să joace cu Lisandra lăutarii tăcură. Ariston scoase cuţitul şi se repezi spre ei urlând:

— De ce v-aţi oprit din cântat? Ticăloşilor! Spuneţi-mi pentru ce v-aţi oprit din cântat tocmai când am vrut să intru şi cu în joc?

De teama cuţitului lăutarii se risipiră. Chiar dacă nu s-ar fi risipit, tot n-ar fi ajuns să-i răspundă, pentru că Goşu se şi năpustise asupra lui Ariston. Acesta, luat pe neaşteptate şi izbit puternic cu pumnii, se pomenise lungit la pământ. Goşu îngenunche pe pieptul lui. Îi suci mâna şi-l sili să lepede cuţitul.

Goşu culese cuţitul, îl ridică şi se pregăti să-l împlânte în gâtul omului care, în clipa aceea, îşi văzu moartea cu ochii. Him başa se repezi şi-l pocni pe Goşu cu ciomagul peste mână. Fu lucru de mirare că nu i-o frânse. Îl apucă de plete, îl ridică şi-l suci cu faţa spre el.

— Ce te-a apucat? Păcătosule! Mi-ai stricat nunta băiatului.

— Ai văzut bine, bulibaşă. Ariston.

— Am văzut.

Şatra se adună în jurul lor. Careva zise:

— Lisandra s-a dus singură la Ariston. S-a dus la Ariston fără ca măcar Ariston s-o cheme. Ariston n-are nicio vină.

— Ba sunt vinovat, spuse Ariston. Sunt vinovat. *Am chemat-o cu ochii*. Şi când o chem cu ochii, Lisandra ştie că o doresc mai mult decât atunci când o chem cu vorba.

Zicând acestea, se chinuia să-şi scuture nădragii de praf şi nu izbutea. Se vedea bine că atât Goşu cât şi Ariston erau ameţiţi de băutură, mult mai ameţiţi decât oricare alţi bărbaţi din şatră. La amândoi le ardeau ochii în cap şi obrajii li se umflaseră şi li se roşiseră. Goşu zise arţăgos:

— Him başa, aşa cum ştie toată şatra, eu am o socoteală cu Ariston. Şi şatra mai ştie că Ariston are o socoteală cu mine. Eu am cuţit. Şi Ariston are cuţit, îngăduie-ne să ne batem acum cu cuţitele. Să ne batem până ce unul din noi va cădea. Pentru că nici în şatră şi nici măcar în lume nu se află loc pentru noi amândoi. Lasă-ne să ne batem cu cuţitele până ce numai unul din noi va rămâne să facă umbră pământului.

Se auziră strigăte:

— Îngăduie-le, Him başa, îngăduie-le.

— Îngăduie-le, Him başa, să-i vedem pe fiecare ce poate.

— La harapnic i-am văzut. A sosit timpul să-i vedem şi la cuţit.

Glasurile se înmulţiră şi deveniră mai puternice şi mai arţăgoase.

— Îngăduie-le să se bată, bulibaşă, îngăduie-le.

— Te rugăm, lasă-i să se bată, bulibaşă.

Him başa înalţă mâna.

— Să-l ascultăm pe Naur.

Bătrânul înţelept al şatrei ieşi în faţă.

— Să se bată, însă nu cu cuţitele. Să se bată cu pumnii până ce li se vor istovi şi li se vor sfârşi puterile. Să luăm lupta lor *ca o petrecere*, şi uitându-ne la ei, să petrecem. Uneori, în vechime, aveau loc asemenea petreceri, şi astfel nunta nu numai ca nu se spărgea, dar căpăta şi mai multă faimă.

— Vreţi să ascultaţi de glasul lui Naur?

— Da, răspunse Goşu.

— N-am încotro, mârâi nemulţumit Ariston. Dacă Goşu vrea să ne batem cu pumnii, o să ne batem şi cu pumnii, însă grozav de mult mi-ar fi plăcut să ne batem cu cuţitele. Îl curăţam cât ai clipi din ochi şi isprăveam odată povestea!

— Mai târziu, zise Him başa, mai târziu, dacă o să vreţi, o să vă bateţi şi cu cuţitele. După ce trecem dincolo de apă. Ori, şi mai bine, după ce vom ajunge *acolo* unde s-a hotărât de stăpânire să ajungem şi să ne statornicim.

Cei doi bărbaţi îşi lepădară cămăşile, rămaseră goi până la mijloc şi se înfoiară ca nişte cocoşi. Li se făcu loc. Atacul îl începu Goşu. Ariston primi câţiva pumni în fălci. La rândul lui, Goşu fu izbit în coaste. Apoi fu izbit în coaste Ariston şi acum lui Goşu îi veni rândul să primească o sumedenie de pumni în fălci.

Cu toată ura pe care combatanţii şi-o purtau unul altuia, lupta lor nu avea nimic spectaculos, nimic care să înfierbânte inimile privitorilor. Goşu dădea în Ariston ca într-un sac cu fasole şi tot ca într-un sac cu fasole dădea şi Ariston în Goşu.

— Fără cuţite, fără harapnice, lupta nu are rost.

Cam după un ceas, amândurora le sângerau nasurile şi gurile, însă niciunul nu izbutea să-l îngenunche pe celălalt. Cu toate acestea luptau amândoi cu disperare şi, de istoveală, li se bulbucaseră ochii.

Him başa strigă:

— Destul! O să vă bateţi şi altădată. Destul şi prea destul pentru astăzi!

Oamenii, întărâtaţi şi orbiţi de sânge, nu-l auzeau pe mai-marele şatrei, ori poate îl auzeau şi nu voiau să-i dea ascultare. Naur puse mâna pe ciomag şi-i lovi pe amândoi fără milă până îi despărţi. După ce-i văzu despărţiţi, le porunci:

— Acum duceţi-vă fiecare la căruţele voastre şi culcaţi-vă. Culcaţi-vă şi *dormiţi*. Mâine dimineaţă să vă treziţi devreme.

Trecem apa.

Lăutarii îşi reluară cântecul. Reîncepu şi jocul. Însă se vedea de departe că acum nimeni nu mai avea chef nici de cântec, nici de joc. Totul se desfăşura fără nicio inimă, fără nicio însufleţire. Viorile scârţâiau, cobzele zdrăngăneau, flautele şi cimpoaiele siteviseră. Până la urmă cântăreţii tăcură.

Şatra se răsfiră şi oamenii se răspândiră pe la căruţe. Soarele osteni şi el şi asfinţi. Focurile care mai pâlpâiau ici şi colo fură stinse. Plopii şi sălciile, căruţele lungi cu coviltir, caii şi măgării, catârii şi urşii, câinii şi oamenii şatrei rămaseră fără umbră. Încet-încet cerul se umplu de stele. Portul, în care aproape toată ziua cântaseră marinari şi hamali beţi, amorţi. Amorţi şi oraşul din apropiere. Numai fluviul continua să curgă tulbure, mai negru decât noaptea şi, în curgerea lui pe care nimeni nu era în stare s-o oprească, continua să murmure şi să clipocească pe lângă mal. Him başa şi Oarba căzură într-o adâncă tristeţe. De fapt, orice-ar fi spus bătrânul Naur, nunta lui Alimut fusese stricată. Lisandra o stricase. Lisandra, cu Goşu al ei şi cu Ariston al ei. Nenorocită zi fusese ziua în care fiica lui Sedil başa şi a Cârnei lui intrase, prin căsătoria ei cu Goşu, în şatra lui Him başa. Dar ceea ce s-a făcut atunci, acum nu se mai poate desface decât prin moarte. Dar prin a cui moarte?

Alimut luă un ţol din căruţă şi-i şopti Kerei:

— Hai să dormim în zăvoi.

— De ce numaidecât în zăvoi?

— Ca să fim singuri, îi răspunse cu glas tremurat Alimut, ca să fim singuri şi să ne iubim fără să ne vadă nimeni, fără să ne audă nimeni, fără să ne simtă nimeni.

Plecară, ţinându-se, ca de obicei, de mâna. Câinele Rob scânci şi scheună. Alimut se opri o clipă şi-l mângâie pe grumaz. Nu-i trecu, prin gând să-l slobozească din zgardă. Mânios, câinele voinic şi lăţos nu se gudură şi nici nu se potoli.

Alimut şi Kera se strecurară printre căruţe.

Ghiftuită şi ameţită de băutura, şatra căzuse în somn adânc. Dormeau, încă ameţiţi de vin, şi urşii. Zăvoiul nu era departe. Alimut şi Kera grăbiră paşii şi în curând se afundară în întunericul străveziu.

Noaptea, ca orice noapte, trecu.

A doua zi, odată cu soarele, se arătară în preajma şatrei jandarmii. Erau patru bărbaţi tineri şi voinici, bucălaţi şi graşi. Veniseră călări. Caii jandarmilor erau şi ei graşi, bine ţesălaţi, cu cozile lungi până la pământ.

— Gata, baragladinelor?

— Vom fi gata îndată, domnule. Numai să înhămăm.

Şatra îşi înhămă caii, măgarii şi catârii la căruţe. Him başa o întrebă pe Oarba:

— Dar tinerii noştri? Pe unde s-or fi ascuns?

— În zăvoi. S-au dus să-şi petreacă noaptea în zăvoi. I-am auzit când au plecat. Am vrut să-i chem îndărăt, să le spun să nu se depărteze de căruţe, însă nu m-a lăsat inima să le stric fericirea.

După ce rosti aceste cuvinte, râse încet. Îşi aduse aminte de întâia ei noapte cu Him. Tot într-un zăvoi şi-o petrecuse. Ce bărbat fusese pe atunci, în tinereţea lor, Him başa! Şi ea, ce mai pui de lele! Ce mai pui de lele!…

Him başa zise:

— În zăvoi? Bine! Dar acum trebuiau să fie aici.

Oarba râse. Se gândi la multe şi râse din toată inima.

— Or fi adormit. S-or fi muncit mult unul pe altul şi s-or fi afundat în somn greu.

Îi trimise pe Blebe şi pe Elezar să-i caute.

Băieţii se gândiră şi ei tocmai la ceea ce se gândise şi Oarba şi râseră ştrengăreşte, ba chiar cu oarecare neruşinare.

— Acum i-aducem, bulibaşă, acum îi aducem. Dacă nu vin de bună voie, îi aducem legaţi.

Nu trecu mult şi băieţii se întoarseră gâfâind şi strigând:

— Veniţi încoace… Veniţi încoace… S-a întâmplat…

Se opriră şi făcură semn spre zăvoi:

— Acolo… Acolo…

Şatra crezu că Alimut şi Kera au fost muşcaţi de şerpii zăvoiului. Blebe şi Elezar o luară la goană îndărăt, spre zăvoi:

— Acolo… Acolo…

Ajunseră. Se opriră şi văzură. Alimut, cu straiele zdrenţuite, cu obrazul umflat de lovituri, cu buzele rupte, sta legat de un copac. Gura îi era astupata cu cârpe, iar pe trupul lui aproape gol umblau întocmai ca pe un mort, furnici mari şi negre. La câţiva paşi de el se afla Kera. Mâinile şi picioarele îi erau strânse în sfori. Fata zăcea goală în iarbă, cu gura astupată. Furnicile care umblau pe pielea ei erau de alt soi decât cele care umblau pe trupul lui Alimut. Erau galbene, cu capul şi picioarele roşcate.

Le scoaseră cârpele din gură. Blebe izbuti să-şi întrebe cel dintâi prietenul:

— Cine?

— Nu ştiu. Erau patru, spuse scâncind Alimut. Erau patru. Ne-au pândit şi s-au luat după noi. Când am ajuns aici, au sărit asupra noastră.

— Cum arătau?

— Nu ştiu. Unul dintre ei era şchiop şi sărea ca o lăcustă. Acela… Cu Kera. Întâi acela…

Îi luară în braţe şi-i duseră la căruţe. Jandarmii spuseră:

— La drum. Vasul pleacă. Şi ordinul e să treceţi *dincolo* cu vasul acesta, nu cu altul.

Capitolul VI

Se scurseseră şapte zile şi şapte nopţi de când căruţele lungi, cu coviltir, trecuseră fluviul. Drumul pe care înaintau cu încetineală de melc era plin de gropi şi acoperit cu un strat gros de pulbere galbenă-roşcată. Uneori roţile căruţelor se afundau în acest strat de pulbere până aproape de osii. Atunci oamenii oacheşi puneau umărul şi împingeau la căruţe. Caii, măgarii şi catârii şatrei şchiopătau şi-şi clătinau capetele de osteneală. Sub arşiţa neîndurătoare a soarelui, rănile şi bubele lor de pe coaste şi de pe spinări se deschiseseră, sângerau şi supurau necontenit. Muştele mari, grase, verzi şi urât mirositoare se alipiseră convoiului, deveniseră şi mai grase, pentru că aveau cu ce se hrăni.

De două ori pe zi şatra în mers era ajunsă din urmă de camioane militare care alergau hodorogind şi duceau către frontul îndepărtat soldaţi ori materiale de război. Camioanele cu care se întâlneau, şi care treceau pe lângă căruţele lungi, hurducăind, aduceau ostaşi bolnavi, slabi şi galbeni, ghemuiţi unul într-altul. Norii de praf şi mirosul greu, de sânge acru, uscat, după trecerea camioanelor plutea multă vreme în văzduh, în văzduhul acela încremenit, stătut, pe care nicio adiere de vânt nu se îndura să-l clatine. Câmpul, cât vedeai cu ochii, în dreapta şi în stânga, înainte şi-ndărăt, era neted ca-n palmă. Cândva crescuse pe aici grâu şi porumb, orz şi ovăz, secară şi floarea-soarelui. Pe unde fuseseră altădată sate, acum nu mai întâlneai decât mormane de cenuşă şi resturi de ziduri arse şi afumate. Fântânile fără cumpene erau dărăpănate, iar unele din ele chiar astupate. Din toate se înălţa miasmă râncedă. Jandarmii care păzeau drumul îşi făcuseră bordeie primitive pe la marginea fostelor sate. Războiul pustiise ţinutul de oameni, şi pretutindeni iarba sălbatecă, pe care n-o mai tăia nici fierul plugului, nici gura ascuţită a sapei,

izbucnise nestânjenită, crescuse în voia ei şi acoperise cu un uriaş covor vegetal toate nesfârşirile. Urşii, cu labele umflate, cu ochii istoviţi, înecaţi de praf, ca şi stăpânii lor, abia se târau după căruţe. Câinii însă, sloboziţi din zgărzile lor îndată după trecerea marelui fluviu, alergau cât era ziua de mare, încercând să adulmece şi să prindă iepurii care se prăsiseră cu repeziciune. Destul de des se întâmpla să şi izbutească şi atunci se întorceau veseli şi cu boturile pline de sânge cald încă şi zburdau sprinteni pe lângă stăpânii lor.

Patru jandarmi călări însoţeau şatra lui Him başa. La *Posturile de control* oamenii oacheşi erau număraţi şi însemnaţi în registre. Unii iscăleau de predarea lor, alţii de primire. Jandarmii se schimbau, însă oamenilor şatrei li se părea că sunt aceiaşi. Ei vedeau mereu şi mereu aceleaşi uniforme albastre, aceleaşi chipuri nerase şi nespălate, arse de soare şi tăbăcite, aceleaşi arme, aceiaşi cai graşi şi mereu şi mereu aceleaşi cizme cu carâmbi înalţi, când lucioase, când pline de praful drumurilor.

Him mergea pe lângă caii lui, cu picioarele goale prin pulberea fierbinte şi din când în când îi îndemna, atingându-i uşor cu codirişca. Pe cap purta pălăria cu margini late, pălăria de paie pe care o cumpărase din târg, în ajunul nunţii lui Alimut, care acum zăcea în căruţă cu capul în poala Oarbei. Alimut nu avusese noroc de nuntă. Alimut n-avusese nici măcar noroc de nevastă. Şi de toate nenorocirile numai el singur, el, Him başa, era vinovat. Ce-l apucase de grăbise nunta băiatului? Teama lui că în aceste ţinuturi îşi vor găsi cu toţii pieirea se arătase a fi, cel puţin până acum, neîntemeiată. Jandarmii care-i luau în primire de la alţi jandarmi îi înjurau. Nu era nicio plăcere pentru ei să-i însoţească pe arşiţă şi prin praf, două zile, până la postul următor. Dar din înjurătură n-a murit nimeni şi nici n-o să moară cât o fi lumea lume.

De când trecuse fluviul, şatra pleca la drum la un ceas după răsăritul soarelui, făcea la amiază un scurt popas

pentru masă şi pentru odihna oamenilor şi a vitelor, şi îşi deshăma caii, măgarii şi catârii când da soarele în chindie. Adunau buruieni uscate, aprindeau focuri, şi în timp ce femeile pregăteau mâncarea, bărbaţii îşi adăpau vitele în bălţile sau lacurile din apropiere şi le lăsau să pască. După aceea oamenii oacheşi mâncau, stingeau focurile şi se culcau. Câţiva flăcăi rămâneau treji ca să păzească vitele. Jandarmii mâncau şi ei. Trei se culcau. Unul rămânea de veghe cu mâna pe armă.

Noaptea cădea repede şi toate nesfârşirile erau năpădite de un întuneric subţire, străveziu. Pe nicăieri nu se zărea o flacără sau măcar o lumină, fie ea cât de măruntă, pentru că şi în acest ţinut pustiit domnea legea războiului, care spunea: „De când scapătă soarele şi până răsare, în oraşe, în sate şi pe câmpuri să nu ardă niciun foc, să nu se aprindă nicio lumină”. Una din marile bucurii ale şatrei erau focurile de noapte. Ziua focurile sunt palide, fără putere parcă şi fără farmec. Strălucirea lor e ştearsă de uriaşa, puternica şi uimitoarea strălucire a soarelui. Poate că noaptea vine pe pământ ca să le dea şi focurilor putinţa de a străluci. Cine ştie! Atât de puţine lucruri cunosc oamenii!

Noaptea focul e viu ca o pasăre vie,
Ca o pasăre vie cu picioarele roşii,
Cu penele roşii, cu aripile roşii,
Cu ciocul roşu, cu gâtul roşu,
Noaptea focul e viu ca o pasăre vie.
Focurile stinse sunt triste ca morţii.
Focurile stinse nu mai au picioare,
Nu mai au pene, nu mai au aripi,
Nu mai au ciocuri, nu mai au ochi,
Focurile stinse sunt triste ca morţii.

Şatrei, noaptea, îi lipsea focurile. Şatra ducea lipsa focurilor. Însă în căruţele lungi, cu coviltir, dragostea nu lipsea. Bărbaţii oacheşi îşi strângeau la piept nevestele

pietroase, cu sânii rotunzişi tari, cu coapse subţiri şi cu buze cărnoase şi fierbinţi.

— Tu… Când ai să naşti?

— Cam peste două săptămâni.

— Până atunci o să ajungem *acolo*.

Niciunul din ei nu ştia ce-i aştepta *acolo*, dar toţi doreau cu ardoare să ajungă cât mai curând *acolo*.

Drumul străbătut de când primiseră poruncă să se îndrepte spre răsărit, şi mai ales partea aceasta de drum de când trecuseră fluviul şi se târau prin ţinutul lipsit de oameni, îi istovise peste măsură. Femeile însărcinate se temeau să nu le apuce ceasul naşterii înainte de a ajunge *acolo*. Zara murise din naştere şi o îngropaseră sub o salcie. Zara nu mai era! Nimeni nu-i mai vedea faţa, nimeni nu-i mai auzea glasul şi paşii ei. Dar amintirea Zarei dăinuia.

— N-aş vrea să mi se întâmple ce i s-a întâmplai Zarei.

— N-o să ţi se întâmple, puică.

— Şatra lui Him başa trebuie să crească, nu să scadă!

— O să crească, puică, o să crească, şi-o să-nflorească.

— Numai să ajungem odată *acolo*.

Pentru cei mai mulţi dintre şătrari şi şătrărese a ajunge *acolo* însemna a ajunge la adăpost de soare şi de ploaie, de vânt şi de frig, însemna a ajunge în rai.

Toţi jandarmii care însoţiseră până aici şatra erau bărbaţi tineri, care trăiau pe aceste meleaguri pustiite de luni şi luni, departe de casele lor şi de orice aşezări omeneşti. Singurătatea, într-un fel sau altul, îi înrăise, îi sălbăticise şi le ascuţise până la înnebunite poftele. Lăsau pe cel rânduit cu veghea să aibă grijă de arme, şi toţi ceilalţi se târau prin iarbă, pe furiş, şi pândeau prin întuneric ca vreuna din muierile, fetele sau fetişcanele şatrei să se depărteze de căruţe pentru a se uşura şi să sară asupra ei. Şatra prinsese de veste şi niciuna nu se mişca de lângă căruţă singură. Se duceau să-şi facă nevoile mai multe, iar bărbaţii, purtând în mâini furci, ori topoare, stăteau gata

prin apropiere, ca la primul strigăt de primejdie să le sară în ajutor.

Un jandarm rânjise la Him başa:

— Vă păziţi bine muierile!

— Sunt bolnave, domnule, toate sunt bolnave şi n-am vrea ca oamenii stăpânirii să se molipsească şi să se nenorocească. Ajunge că suntem noi toţi nenorociţi…

Într-a opta zi de călătorie, la porunca jandarmilor, căruţele lungi cu coviltir, părăsiră drumul prăfos pe care se întâlneau mereu cu camioane militare şi o apucară pe un drum simplu şi îngust, drept către răsărit.

— Mai avem mult de mers până ajungem *acolo*, domnule?

Jandarmul întrebat se uită la Him başa. Se uită la Him başa întocmai cum s-ar fi uitat la un mort. Morţii nu întreabă nimic. Mortul acesta însă întrebase, îi răspunse:

— Două-trei zile. Poate patru.

Caii jandarmilor erau voinici, înalţi, graşi. Pe lângă ei, caii, măgarii, şi catârii şatrei păreau nişte biete gloabe. Totuşi, aceste dobitoace mărunte aveau în trupurile puţine, rău hrănite şi nu îndestul îngrijite, o uimitoare putere. Duceau la greu, îndurau arşiţa cumplită a verii şi viscolul năprasnic al iernii cu aceeaşi resemnare ca şi oamenii oacheşi, stăpânii lor.

De la nefericita nuntă a lui Alimut, Lisandra nu-şi mai arătase faţa în şatră. Mai mult ca oricând se simţea acum dispreţuită şi duşmănită şi se mira că oamenii lui Him başa au rămas totuşi atât de blânzi cu ea. Dacă povestea ei de dragoste cu Goşu şi cu Ariston ar fi avut loc în şatra lui Sedil başa, demult i s-ar fi făcut de petrecanie. Gândindu-se la toate acestea râse: „Ah! Ce proastă sunt! Nu mi-au făcut de petrecanie nu pentru că sunt blânzi, ci pentru că ne aflăm sub ochii jandarmilor. Acum fiecare îşi teme viaţa lui. Şi când oamenii îşi tem viaţa lor nu le mai arde să pună capăt vieţii altora. Dar până când oamenii aceştia ai lui Him başa îşi vor teme viaţa? Dacă stăpânirea ar fi vrut să-i stârpească, de ce n-ar fi făcut-o până acum? Ce nevoie era

să-i trimită tocmai în pustiul acesta? Jandarmii!… Jandarmii ne-ar putea împuşca. Dar nu ne împuşcă. Numai că se uită la noi cu priviri ciudate. Toţi oamenii pe care i-am întâlnit s-au uitat la noi cu priviri ciudate, s-au uitat la noi *ca la nişte morţi*… Când oamenii îşi tem viaţa lor… Nu. Nu era cum gândise.”

Lisandra înceta să râdă. „Tocmai atunci se gândesc oamenii să pună capăt vieţii altora. Tocmai atunci, când îşi tem propria lor viaţă. Pentru ce, deci, n-o omorâseră bărbaţii şatrei?”

Câmpul gol.
Cerul gol.
Zările goale.

Convoiul înainta încet, încet. Era bine că înainta, totuşi. Era bine? Poate era bine. Dar poate era tocmai dimpotrivă.

Câmpul gol.
Cerul gol.
Zările goale.

De-ar zbura un erete, măcar un erete! De-ar ţâşni din aceste ierburi înalte măcar un iepure!

De multe zile întreaga şatră băgase de seamă ceea ce Him başa credea că numai el singur a observat. Bărbaţii nu-şi mărturisiseră unii altora nimic în această privinţă şi nici femeile. Ajunseseră să creadă, din dorinţa ca nu cumva teama ori chiar frica să se cuibărească în inimile lor şi să-i umple de spaimă, că acum, din pricina războiului, toţi oamenii din lume îşi schimbaseră fără să vrea şi fără să ştie căutătura şi că toţi se uitau unii la alţii ca nişte morţi, la alţi morţi. Mai curând sau mai târziu *toţi aveau să fie ai morţii*, numai că fiecare nădăjduia că de el şi de cei dragi lui moartea se va apropia după o vreme îndelungată, cât mai îndelungată.

Soarele scăpătă. Ca în fiecare seară soarele scăpătă. Focurile din preajma căruţelor fură stinse. Oarba îl întrebă

pe Alimut:

— Te simţi mai bine?

— Da, mamă, mai bine. Mi-a mai scăzut fierbinţeala.

Oarba nu-i spuse nimic despre Kera şi nici el nu cutează s-o întrebe. Se temu să nu afle ca fata s-a prăpădit sau că e pe cale să se prăpădească. Acum mintea i se mai limpezise şi dintr-odată reînvie toată întâmplarea.

Ajunsese cu Kera în zăvoi. Căutaseră un loc cu iarbă înaltă şi moale. Băiatul rostise încet:

— Aici.

— Nu, nu acolo, zisese Kera. Aici. Aici iarba e mai înaltă şi mai deasă.

Luase ţolul din mâinile băiatului, îl întinsese şi-l potrivise.

— Spre ziuă, spusese Alimut, are să cadă rouă.

— N-o să stăm noi aici până la ziuă, zisese fata. O să stăm ce-o să stăm şi pe urmă o să ne întoarcem la căruţe. Cred că ar fi bine să ne întoarcem la căruţe înainte de a se lumina.

— Îţi închipui că până la ziuă o să mă şi satur de tine?

— Nu. Îmi închipui că tu n-o să te saturi de mine niciodată.

Fata se lungise pe ţol. Alimut se uita la ea prin fumuriul străveziu al nopţii şi nu îndrăznea, încă nu îndrăznea să se culce lângă ea. Murmură cântecul de dragoste al mirelui, pe care până atunci nu-l murmurase nimănui şi niciodată:

A intrat flăcăul în vie
Şi via era toată a lui.
A intrat flăcăul în vie
Şi strugurii viei erau copţi.
Flăcăul voia să-şi culeagă via
Şi nu ştia cum să înceapă.
Veni porumbiţa şi-i spuse:
Învaţă, flăcăule, învaţă…
Cântă porumbiţa, cântă:
Învaţă să-ţi culegi via, băiete…

Patru inşi ieşiră din umbră şi se năpustiră asupra lor. Unul, deşirat, şi şchiop, care sarea ca o lăcusta, se repezise asupra fetei, o izbise cu pumnul în pântec, o ameţise, îi vârâse o cârpă pregătită mai dinainte în gură şi pe urmă tăbărâse pe ea cu picioarele. Ceilalţi trei îl pocniseră în cap cu mânerele cuţitelor pe Alimut, îi înfundaseră şi lui între dinţi o cârpă, îi rupseseră buzele, îl mursecaseră şi-l legaseră de copac. După aceea îi sfâşiaseră hainele şi cămaşa, îl lăsaseră aproape gol şi se jucaseră înţepându-l uşor între coaste. Unul spusese:

— Să-l omorâm. Dacă îl lăsăm cu viaţă, ne dă pe mâna poliţiei.

— Nu face să ne-ncărcăm sufletul. Tot o să-l omoare *acolo*. Mai bine să ne mai jucăm niţel cu el. Cât despre poliţie… Ce ştie el cine putem fi noi?

Se jucaseră cu el cât voiseră. În acest timp lunganul desfăcuse picioarele fetei leşinate, îşi împlinise repede pofta şi sărise în sus rânjind:

— Habar n-aveţi peste ce-am dat! Nici nu mă aşteptam! Trufanda. Acum e rândul vostru.

— Mai trăieşte?

— N-a murit. În orice caz, e caldă.

Derbedeii nu prea ştiau cum stau lucrurile. Poate că, într-adevăr, fata nu murise. Dacă era caldă, nu murise. Îndată ce moare, omul începe a se răci. Dar poate că, dacă n-o laşa în pace până la ziuă, o să moară. O să moară. Ori poate o să trăiască. Nu. N-o să trăiască. O să moară. Nu. N-o să moară. *Fetele şi femeile nu mor niciodată din aşa ceva*. Poate mor. Poate, totuşi, nu mor. Dacă li se scurge sângele din trup, mor.

Fluviul larg şi întunecos curgea liniştit prin apropiere. Alimut auzea cum se izbesc valurile de mal. Dinspre apă adia vântul aducând răcoare. Sălciile foşneau. Plopii foşneau. Deasupra, cerul boltit era plin de stele. Iar stelele – ce ştiau? – licăreau nepăsătoare.

— Dă-mi şi mie rând.

— Mai aşteaptă.

— Dă-mi şi mie rând, n-auzi?

— Uite că-ţi dau.

Şchiopul fuma. Sta cu spinarea rezemată de-o salcie strâmbă şi fuma. Când trăgea fumul în piept, vârful ţigării se roşea şi creştea.

— Gata?

— Gata. Dar aş mai vrea o dată. Sunt cam stătut.

— Dă-te la o parte. Acum e iarăşi rândul meu.

Aruncase mucul aprins la picioarele lui Alimut. După ce gâfâise a doua oară deasupra fetei zisese:

— Măăă! Ce mai lăcăraie!

Păreau viguroşi şi neobosiţi. Timpul trecea încet. Asupra băiatului legat de copac năpădiseră furnicile. Le simţea cum îi intră în urechi, cum îi pipăie colţurile ochilor, colţurile gurii. Gândise: „Vasăzică furnicile nu dorm noaptea. Eu, unul, crezusem până acum că furnicile dorm noaptea. Acum văd că nu dorm. Trebuie să ţiu minte? Trebuie să uit. *Trebuie să uit tot ceea ce s-a întâmplat în noaptea asta. Trebuie. Dar tocmai asta n-o să uit. Şi ce-o să se întâmple cu mine dacă n-o să pot să uit niciodată noaptea aceasta?* Nu ştiu. Acum nu ştiu decât atât: că mă doare grozav capul! Mă doare capul… Mă doare capul… Mă doare…”

Ţinutul în care căruţele lungi şi grele, cu coviltir, se afundau mergând încet către Răsărit devenea din ce în ce mai ciudat chiar pentru oamenii oacheşi care, în peregrinările lor, văzuseră atâtea. Acum, pe drumul simplu şi prăfos, de ţară, nu se mai vedea, ca pe orice drum părăsit, nicio urmă de om. Pe mari tarlale iarba sălbatică şi ţepoasă năpădise nestânjenită şi acoperise întinderile cu o ţesătură aspră şi chinuită. Pe alocuri stăpânea numai nisipul roşcat, colţuros, cu miros ascuţit de sare. Uneori şesul se afunda pe neaşteptate şi în găvanul micilor vâlcele sticleau în soare apele vinete-alburii şi stătute ale unor lacuri. Câinii şatrei le adulmecau de departe şi, însetaţi cum erau din pricina ostenelii şi a arşiţei necruţătoare a zilei, se

năpusteau în landră, îşi apropiau boturile de apă şi încercau să licăie. Săreau însă îndărăt ca arşi, lăsându-se păgubaşi. Apa mirosea urât, era mai săratră decât apa mării şi în ea nu vieţuiau decât nişte viermuşi galbeni, dezgustători.

Căruţele lungi şi grele, cu coviltir, se târau mai departe prin zăpuşeală, sub dogoarea soarelui şi întâlneau iarăşi ţinuturi îmbrăcate în iarbă sălbatecă, aspră şi ţepoasă. Pe aci, ochiurile de apă dulce erau înconjurate de stuhărişuri. Câinii licăiau până se săturau. Din loc în loc, uneori mai aproape, alteori mai departe de drumul prăfos, de ţară, zăceau pe câmp tancuri uriaşe sparte şi afumate. Trupurile ostaşilor închişi sub blindajul lor arseseră, iar cenuşa o risipise demult ploile şi vânturile. De zile şi nopţi, cerul rămânea mereu gol de nori, văzduhul rămânea mereu vâscos, mereu neclintit, iar soarele, de cum răsărea şi până se prăvălea în asfinţit, săruta cu buzele lui de foc pământul, de parcă ar fi vrut să-l aprindă şi să-l schimbe, măcar pentru câteva clipe, în alt soare. Pământul însă se împotrivea cu încăpăţânare şi nu lua foc. Se înfierbânta numai, şi frigea cu coaja lui tălpile goale ale oamenilor oacheşi, tălpile goale ale urşilor şi ale câinilor, şi copitele nepotcovite ale cailor, ale măgarilor, ale catârilor şatrei.

Blestemat să fii, soare de vară,
Blestemat să fii, blestemat să fii!
Flăcările tale seacă apele
Şi pârjolesc păduri şi câmpii.

Prin ţinuturile pe care le străbătea lungul şir de căruţe cu coviltir, soarele seca, într-adevăr, apele, iar flăcările lui pârjoleau, într-adevăr, cu neîndurare, câmpiile. Pe alocuri, iarba sălbatică, aspră şi ghimpoasă, se uscase. Se vedea bine că nu avea să mai treacă mult timp până ce totul urma să se schimbe în cenuşă. Cât despre păduri… Blestemul vorbea zadarnic despre păduri, pentru că oricât te-ai fi uitat, până în zarea gălbuie care tremura ca o uşoară pânza

bătută de vânt, nu izbuteai să zăreşti nicio pădure şi nici măcar un copac răzleţ, unul singur, de leac.

Copitele însângerate ale cailor, măgarilor şi catârilor şatrei se afundau chinuitor în pulberea alburie a drumului, iar roţile înalte ale căruţelor se afundau şi mai mult, din ce în ce mai mult în aceeaşi pulbere alburie.

Oamenii oacheşi, cu copiii şi nevestele lor se târau năduşiţi şi gâfâind pe lângă căruţe şi numai bătrânele şi borţoasele rămăseseră la umbră, sub coviltire. În căruţe însă, în pofida umbrei, era şi mai cald. Bătute într-una de soare, coviltirele se încinseseră, se scorojiseră şi dogoreau ca jarul.

Dă, Doamne, o ploaie
Să curgă şiroaie…

Se ruga careva? Nu. Nu se ruga nimeni. Oamenii oacheşi nu se rugau niciunui Dumnezeu, pentru că nu credeau în niciun Dumnezeu. Atunci, cine făurise, la începutul începuturilor, lumea, cu tot ce se vedea şi cu tot ce nu se vedea? Nimeni. Oamenii oacheşi erau încredinţaţi, ca şi străbunii străbunilor lor din cea mai veche vechime, că lumea se făurise singură. Oamenii, oacheşi sau neoacheşi, atunci, la început, răsăriseră din pământ, întocmai ca ierburile şi ca arborii. Pe urmă venise de undeva, de la marginile pământului, o vijelie şi-i smulsese din rădăcini. Fuseseră nevoiţi să umble, şi umblau, umblau…

— Vrei să mănânci ceva, Alimut?
— Nu mi-e foame.
— Vrei să bei ceva?
— Nu mi-e sete.
— Atunci ce vrei?
— Nimic.
— Chiar nimic?
— Aş vrea să mor.

Nu-i era nici foame, nu-i era nici sete. Îi ardea trupul, îi ardea trupul şi-i ardeau şi gândurile. Nu voia nimic. Ba voia

ceva. *Voia să moară*. Voia într-adevăr să moară? Poate nu voia. Zicea numai.

Când luase ţolul subsuoară şi plecase spre zăvoi cu Kera să-şi petreacă întâia lor noapte departe de ochii şi de urechile iscoditoare ale şatrei, câinele Rob se gudurase şi încercase să se ia după ei. Alimut însă nu-l slobozise din zgardă.

— Dezleagă-l, îi spusese Kera. Chiar dacă o să vadă ceva, n-o să spună. Câinii nu pot să vorbească.

— Ştiu, dar nu vreau să ne vadă şi să ne audă în noaptea asta nici păsările cerului.

— Noaptea păsările cerului dorm.

— Nu toate.

Rob se ferea. Alimut se îndârjea. Îl lovise de două-trei ori. Câinele scâncise, chelălăise. Până la urmă, Alimut îl lăsase în pace, în zgardă.

Puternici, cei patru! Puternici şi plini de vlagă. Fiecare trecuse peste trupul cald al fetei de câteva ori. Se săturaseră şi plecaseră abia când se mijise de ziuă. Şchiopul, sărind ca o lăcustă, li-l arătase pe Alimut celorlalţi şi rânjise:

— Ce ziceţi? N-ar fi bine să ne spălăm totuşi cuţitele în el?

— De! N-ar fi rău.

Şchiopul se apropiase. Cuţitul îi lucea în mână.

— În burta?

— Mai curând gâtul.

Cel mai mărunt zisese:

— Hai să-l lăsăm întreg. În dimineaţa asta trec peste apă. Şi acolo… Acolo au să aibă grijă alţii să le facă la toţi de petrecanie. De ce să ne-ncărcăm noi sufletul cu el şi să-l purtăm la spinare pe lumea cealaltă?

Plecaseră şi se pierduseră prin zăvoi, de-a lungul fluviului.

Furnicile! Dacă n-ar fi fost furnicile, ar fi îndurat totul mai uşor. Se gândea la fată. Îi ardea trupul, dar îi ardeau şi

gândurile. O fi murit fata! N-o fi murit? A murit. Fata a murit. Şi lui, ca să nu-l tulbure, nu i-au spus nimic. Ba nu. Fata n-a murit. Dacă fata ar fi murit, ar fi aflat, ar fi simţit. Mai bine-ar fi murit. Nu. Mai bine că trăieşte. *Acolo* unde vor ajunge, *acolo* unde li se va spune să poposească şi să-şi întindă corturile, acolo vor fi ucişi cu toţii. Acolo va fi ucis şi el, şi tot acolo va fi ucisă şi fata. Cine îi va ucide? Războiul. Dar ei, oamenii oacheşi, nu aveau nimic cu războiul. Acum însă, era vădit, războiul avea socoteli de încheiat cu fiecare om. Deci: războiul avea nişte socoteli şi cu ei, cu oamenii oacheşi ai şatrei lui Him başa.

Lui Alimut nu-i era teamă de moarte. Acum ar fi vrut, totuşi, să trăiască, pentru viaţa însăşi, ar fi vrut să trăiască pentru şatra lui, pentru prietenii lui, pentru… Se gândi la multe. Numai la Kera şi la dragostea lui pentru Kera nu se gândi. *Dragostea lui pentru Kera îi ieşise din trup* în chiar clipa în care o văzuse pe fată răstignită şi chinuită de şchiopul care mergea cu sărituri de lăcustă. Poate dragostea murise. Poate dragostea lui nu murise. Poate dragostea lui trăia totuşi. Trăia şi se plimba singură şi mâhnită prin zăvoiul de lângă fluviu. Poate dragostea lui trăia şi mergea în urma şirului de căruţe cu coviltir, ori poate merge înaintea convoiului. Nu ştia. Nu ştia decât atât: că dragostea lui pentru fată i-a ieşit din trup, i-a părăsit trupul. Pentru totdeauna? Poate pentru totdeauna. Poate numai pentru un timp.

— Să-ţi dau ceva să mănânci, Alimut.

— Nu mi-e foame, mamă.

— Să-ţi dau ceva de băut, Alimut.

— Rachiu, dacă vrei să-mi dai ceva de băut, dă-mi rachiu.

Oarba îi întinse plosca plină. Băiatul o luă şi o duse la gură. Bău, însetat, cu gâlgâituri îndelungi, până o goli. Rachiul tare îi trăsni mintea şi i-o adormi. După aceea îi adormi şi trupul.

Him îşi întrebă nevasta:

— Ce face băiatul?

— Doarme.

Un miros de rachiu îi izbi nările.

— A băut?

— Rachiu.

— Mult?

— O ploscă.

— E bine că a băut şi s-a îmbătat. O să doarmă adânc şi-o să se înzdrăvenească.

Muştele mari, grase şi verzi care miroseau urât se ţineau scai de şatră. Acum, după trecerea fluviului, parcă deveniseră şi mai multe, şi mai flămânde.

Cu cât şatra înainta spre răsărit, cu atât arşiţa creştea, văzduhul părea mai vâscos, mai încremenit, iarba mai coaptă de soare, mai uscată, aproape arsă. Pe cerul mereu gol nu se arăta niciun smoc de nor, niciun vultur, niciun uliu, niciun erete. Ciocârliile rămăseseră undeva în urmă, dincolo de fluviu.

Pe la chindie oamenii oacheşi opriră căruţele şi îşi deshămară caii, măgarii şi catârii la marginea unui lac rotund, cu apă dulce, înconjurat aproape în întregime cu ţipirig. Aci îşi adăpară, ca de obicei, vitele, şi le sloboziră să pască. Iarba sălbatică era vânătă şi uscată, însă părea că e bună la gust, pentru că vitele, ostenite şi flămânde, o păşteau cu lăcomie. Câinii, după ce îşi potoliseră setea, se luaseră după Rob şi se depărtaseră de sălaşul şatrei, pierzându-se prin iarba înaltă în căutarea de sălbăticiuni pe care le-ar putea vina. Fetele şi băieţandrii adunară ciulini şi scaieţi uscaţi şi, curând după oprire, în preajma fiecărei căruţe focul prinse aripi. Între focul pe care-l aprinsese Him şi căruţă, Oarba se mişca de parcă ar fi văzut. Puse oala cu linte la foc şi se ciuci pe vine. Din când în când împingea în foc, cu vătraiul, ierburi uscate şi asculta trosnetul ciulinilor şi scaieţilor care ardeau.

Pe când zăcea în căruţă, în trupul tânăr şi cuprins de somn al lui Alimut aburii rachiului se risipiră. Faţa băiatului, care până aci fusese tristă şi încruntată, se lumină, iar

buzele lui rupte, strâmbe şi umflate, încercară să zâmbească. Îşi visă clipă cu clipă nunta, nunta lui, care avusese loc pe celălalt mal al fluviului cu câteva zile mai înainte. Băiatul visa şi multă vreme nu-şi dădu seama că visează. Plecă, de mână cu fata, spre zăvoi. Rob se gudură şi se luă după ei. Alimut îl mângâie pe cap şi câinele, recunoscător, îi linse din mers picioarele. În zăvoi, cei patru derbedei săriră pe neaşteptate asupra lor. Rob se repezi să-l doboare pe şchiop. Ceilalţi trei, cuprinşi de frică, fugiră. Rob îi rupse şchiopului beregata, îi sfâşie pieptul, îi sorbi sângele şi-i mâncă inima. Ceilalţi trei derbedei se întoarseră. Purtau în mâini furci mari de fier, cu trei colţi. Îl înconjurară pe Rob, îl înţepară şi-l uciseră. La el şi la fată derbedeii nici nu se uitară. Scuipară, o luară din loc, şi se pierdură în negura zăvoiului. Câinii şatrei, atraşi de mirosul sângelui cald, veniră în landră. Mâncară ce mai rămăsese din şchiop şi-l mâncară şi pe Rob. Când moare un om, rubedeniile şi prietenii lui se grăbesc să-l îngroape. De când e lumea lume se ştie că morţii încurcă viaţa celor vii. *Când moare un câine, ceilalţi câini se reped şi-l mănâncă*. Da, da, se reped şi-l mănâncă.

Mai departe, visul se urâţi cu totul. Alimut nu-şi dădu seama cum se întâmplă, însă se pomeni că a devenit câine, un câine mare, lăţos, cu labe mari, puternice şi cu colţi albi, ascuţiţi. Acum fata dormea în iarbă. Câinele lăţos se năpustise asupra ei s-o sfâşie. Fata se trezi şi ţipă. Ţipătul ei puternic îl făcu pe Alimut să-şi lepede somnul. Cum se trezi, se frecă speriat la ochi. Îşi pipăi repede trupul. Nu, nu era câine. Era om, ca toţi oamenii. Îi trecu spaima. Râse. Gura, cu buzele rupte şi umflate, i se strâmbă.

Oarba simţi că i s-a trezit fiul.

— Ţi-e foame, Alimut?

— Da, mamă, mi-e foame. Acum… Acum mă simt mai flămând ca un lup.

— Dacă-i aşa, e bine. Dă-te jos din căruţă şi vino să mănânci.

Him îl privi. Oarba îi mângâie faţa şi i se păru ca i-o vede cu buricele degetelor. I se părea numai, ori i-o vedea cu adevărat?! Pe neaşteptate, lui Him başa îi veni să plângă. Era bărbat, şi încă un bărbat destul de în vârstă, trecut demult prin ciur şi prin dârmon. Până atunci nu-l văzuse nimeni plângând. N-avea să-l vadă nici acum. Clipi de câteva ori şi ochii, care cu o secundă mai înainte începuseră să i se împăienjenească de lacrimi, i se uscară.

Prin apropierea căruţelor ardeau domoale, fumegând, focurile. Mai era puţin până la asfinţit.

Ariston, după ce mâncă şi bău de unul singur o butelcă de rachiu vechi, se înveseli. Luă un sac gol, îl făcu sul şi plecă fluierând pe câmp. Caii, măgarii şi catârii şatrei păşteau liniştiţi şi se apărau cu cozile de muşte. Lângă stolurile mari de muşte verzi şi grase, veniseră, nu se ştia de unde, alte stoluri şi mai numeroase parcă, şi mai flămânde, de muşte tot atât de pântecoase şi tot atât de grase ca şi celelalte, însă galbene, de un galben urâcios, murdar, care supăra ochii. Muştele încă nu se puteau apropia de şatră. Focurile erau vii, îşi zbăteau aripele, iar fumul cu miros aspru plutea prin aerul stătut dintre căruţe. Şatra privi după Ariston. Uj Hoţul spuse:

— Se duce să-şi umple sacul cu iarbă. Vrea să doarmă pe moale. Se vede treaba că tot nu i s-a vindecat pielea.

Mulţi râseră. Matahala se uită cu înţeles la Uj Hoţul şi zise:

— Bărbatul care doarme pe moale, nu mai e bărbat.

Dar Ariston îşi umplu sacul, îl luă la spinare şi se întoarse fluierând. Scoase din căruţă un par şi-l bătu, ceva mai departe, în pământ. Aduse sacul, îl înfipse în par şi se apucă să-l lovească năprasnic cu harapnicul.

Şatra, mirată, se adună roată în jurul lui. Goşu nu se putu stăpâni şi se amestecă şi el printre ceilalţi. Ariston ridică harapnicul, îl făcu să şuiere pe deasupra capului şi izbi sacul când în partea de sus, când la mijloc, când jos de tot. La fiecare lovitură Goşu tresărea de parcă Ariston nu în

sacul umplut cu iarbă uscată ar fi izbit, ci în trupul lui, al lui Goşu. Oamenii şatrei pricepură.

— Ariston se pregăteşte să se mai bată o dată cu Goşu.

— Degeaba. Nu e tot una. Sacul stă neclintit. În timpul luptei Goşu se mişcă şi întoarce loviturile.

Veniră să se uite şi jandarmii care îi însoţeau. Şătrarii îşi despicară rândurile şi le făcură loc. Plutonierul întrebă:

— Ce l-a apucat pe ăsta?

— Nimic, ce să-l apuce?! Se joaca şi el cu harapnicul.

— Toţi ştiţi să vă jucaţi aşa cu harapnicul?

— Toţi. Nu e greu.

— Atunci de ce se joacă numai el?

— Ariston e mai vânjos. Pe noi ne-a ostenit drumul şi zăpuşeala.

În seara aceea jandarmii şi plutonierul lor se culcară mai departe de şatră. Jandarmul pus să păzească odihna celorlalţi primi ordin să nu cumva să se lase copleşit de somn şi să aţipească.

— Să fii cu ochii în patru. Ai înţeles?

— Am înţeles, domnule plutonier. Ăştia, cum sunt mulţi, dacă ar vrea, ne-ar face harcea-parcea.

— N-au să îndrăznească, însă paza bună trece primejdia rea.

Ariston ţopăi un ceas şi mai bine în jurul sacului umplut cu iarbă uscată şi nu se lăsă până nu-l văzu hărtănit şi împrăştiat. Lac de sudoare, scoase parul din pământ, îşi strânse harapnicul şi se duse la căruţă, întinse pe jos o rogojină, trase o duşcă de rachiu din plosca plină şi se culcă. Deasupra întinderilor dezolante cerul învineţi şi, încetul cu încetul, se întunecă. Acum toate focurile erau stinse. Câinii, ţinându-se scai după Rob, alergau departe, prin iarba înaltă şi uscată, chelălăiau, scânceau, lătrau. În stuhărişul lacului rotund, cu apă dulce, bună de băut, orăcăiau, speriate poate de întuneric, broaştele.

Alimut se gândi la visul lui şi se temu de somn.

— Dacă adorm, visez iarăşi că mă schimb în câine lăţos şi că mă reped s-o sfâşii pe Kera.

La un moment dat i se păru că a şi adormit, i se păru că a şi început să viseze. Se pipăi să vadă dacă nu cumva pielea i s-a acoperit de păr. Nu. Pielea nu se acoperise de păr, dar pleoapele, ostenite, îi căzdeau. Se frecă la ochi şi alungă somnul.

Fata! Trebuia să nu se mai gândească niciodată la fată.

După ce văzuse tot ce se petrecuse în zăvoi, nu mai avea poftă nici s-o sărute, nici s-o mângâie şi cu atât mai mult s-o păstreze de nevastă, să se culce cu ea şi să aştepte să-i nască fii şi fiice.

Poate Kera murise. Dar dacă fata murise de ce nu-i vorbise nimeni de moartea ei? Poate trăia.

— Mamă…

— Da, Alimut…

— Ce s-a întâmplat cu Kera?

— Nimic, ce să i se întâmple?! Nimic.

— O să moară?

— Nu. O să mai zacă ce-o să mai zacă. Pe urmă o să se înzdrăvenească.

Nu era nicio bucurie în glasul Oarbei. Şi nicio tristeţe. Oarba adăugă după un timp, cu acelaşi glas şters:

— Din ce i s-a-ntâmplat în zăvoi, Kera n-a murit. *Dar era mai bine dacă murea*.

Întocmai aşa se gândise şi el. „Ar fi fost mai bine dacă Kera ar fi murit. Da. Ar fi fost mult mai bine.”

— Tu ce spui, Alimut? Nu e aşa că ar fi fost mai bine dacă fata ar fi murit? După cinci-şase săptămâni ai fi avut dreptul să te însori cu alta.

— Da. Ar fi fost mai bine. Acum, spurcată cum a fost de cei patru, mie nu-mi mai trebuie. Eu, unul, nu mai am chef să mă apropii de ea.

Întâi zbieră îndelung în noapte un măgar. Pe urmă se auziră împuşcături. La început pârâi arma automată a

jandarmului de pază. După aceea pârâiră mânioase şi automatele celorlalţi. Se auzi şi un vaiet.

— Văleuu! Mamă-mămulică!... M-au împuşcat... Mamă-mămulică... M-au împuşcat... Văleuu...

Şatra, ca la poruncă, se trezi şi sări în picioare. Bărbaţii oacheşi, mişcându-se şi strecurându-se printre căruţe, puseră mâna pe cuţite, pe furci, pe topoare.

— Mamă-mămulică... M-au împuşcat... Mamă-mămulică...

Era glas de om străin. Împuşcăturile se răriră şi încetară. Acum toţi cei patru jandarmi veneau spre căruţe. Unul dintre ei ducea un om la spinare. Plutonierul răcni:

— Aprindeţi focul!

— Păi..

— Pe răspunderea mea. Aprindeţi focul...

Jandarmul aruncă la pământ omul rănit pe care-l purtase la spinare.

— Grijania... Mi-ai rupt oasele... Parcă ai fi de plumb...

Flăcările focului aprins la repezeală se înălţară biruitoare şi începură să pâlpâie şi să joace vesele, luminând pământul în jur. Rănitul gemu înfundat şi se strânse covrig.

— Mămulică... M-au omorât, mămulică...

— Gura! îi ordonă plutonierul. Gura, că te ia mama dracului! Acum îţi descarc automatul în scăfârlie!

Rănitul amuţi. Se uită la jandarmii care-l prinseseră. Cu spaimă se uită. Şi tot cu spaimă se uită şi la bărbaţii oacheşi, bărboşi, ochioşi care mai ţineau încă la vedere cuţite şi topoare, furci şi dârjale.

— Să-mi spui tot. Auzi?

— Am să vă spun.

— Dezertor?

— Da. Dezertor.

— Câţi eraţi cu toţii?

— Cinci.

— De unde veniţi?

— De *acolo*.

Arătă cu mâna spre Răsărit.

— De ce-aţi părăsit frontul?

— Nu mai puteam îndura.

— Ştii că dacă aş vrea, aş avea dreptul să te împuşc?

— Ştiu.

— Ce căutaţi prin preajma şatrei?

— Cai. Voiam să furăm cai, ca să ajungem mai repede acasă.

Plutonierul îl scormoni şi-i luă actele. Se întoarse spre Him başa şi-l întrebă:

— Ce să fac cu el? A? Ce să fac cu el? De îngrijit, n-am cu ce să-l îngrijesc. De trimis dincolo de fluviu, n-am cum. Trebuie să-l împuşc.

Tăcu un timp. După aceea se apucă să se văicărească:

— Altă soluţie n-am. Trebuie să-l împuşc. Dumnezeu să mă ierte, dar altă soluţie n-am. Trebuie să-l împuşc… Să-l împuşc!

Rănitul se răsuci lângă foc, în ţărână şi se apucă să scâncească:

— Faceţi-vă milă de mine şi nu mă împuşcaţi, domnule plutonier. Mă aşteaptă nevasta acasă… Nevasta şi copiii… Şi-o mamă bătrână… Şi-un bunic şi mai bătrân…

Începu să plângă de-a binelea. Subofiţerului i se acri saliva în gură. Simţi că-l năpădesc lacrimile şi, ca să le împiedice, urlă:

— Dar pe mine nu mă aşteaptă nevasta? Pe mine nu mă aşteaptă copiii? Pe mine nu mă aşteaptă părinţii? Porcule! Toţi avem neveste şi copii, unii mai avem şi părinţi, dar războiul e război. Trebuie să ne facem datoria. Cu orice preţ… Cu orice preţ… datoria… dato…

Bătrânele şatrei făcură roată în jurul rănitului să-l dezbrace. Îi traseră pantalonii şi izmenele, îi scoaseră tunica şi-l lăsară numai în bocanci şi cămaşă. Sângele gâlgâia din trupul lui ca dintr-o butie spartă. Încălziră la repezeală apă, aduseră cârpe curate, îi spălară, îi astupară şi-i oblojiră rana.

— Moare? întrebă plutonierul.

— Are zile, răspunse Oarba. Glonţul nu i-a atins măruntaiele, aşa că omul mai are zile.

— Are zile, dar nu multe, zise plutonierul. Am să fac pe dracu-n patru şi-am să-l trimit în urmă, la oraş. Au să-l judece acolo pentru dezertare şi-au să-l împuşte. Au să-l pună la gard şi-au să-l împuşte…

Oarba căută cu ochii ei stinşi faţa jandarmului şi când i se păru c-a găsit-o spuse:

— Judecătorii aceia puşi să-l judece sunt şi ei oameni. Poate au să-l ierte. Dezertorul are acasă copii. Dacă-l împuşcă, cine o să-i crească mari copiii? Cine-o să-i hrănească pe bătrânii casei?

Jandarmul îi răspunse acru:

— La război nu încape iertare.

Apoi se întoarse către Him başa:

— Dacă nu băgăm de seamă, dezertorii vă furau caii.

— Mâine, când ajungem *acolo*, o să vă răsplătim, domnule plutonier.

— Dar, bulibaşă, cu rănitul ce facem?

— Lăsaţi-l deocamdată în grija noastră. Îl însănătoşim şi-l păzim. Mai târziu, dacă vă trebuie, trimiteţi şi-l luaţi.

— Răspundeţi de el cu capul.

— Răspundem.

— Peste o săptămână trimit să-l ia.

— Voia dumneavoastră. Puteţi să trimiteţi şi peste două.

Jandarmii plecară. Ajunşi la culcuş, îi acoperi noaptea. Traseră câteva rafale în vânt, de sperietură, şi se culcară.

Ferdic aduse plosca. I-o întinse rănitului:

— Rachiu. Vechi şi tare. Adoarme îndată. Bea. Bea, omule.

Rănitul întinse mâna şi-o luă. Se gândi: să bea ori să nu bea?

Ferdic îl îndemnă:

— Bea, omule, bea. Băutura alină durerile şi adoarme. De când mi-a fost ucisă femeia, eu beau într-una… Beau într-una… Şi dacă beau mi se pare că sufletul mă doare mai

puţin. Şi… Şi… mi se pare că dorm chiar atunci când sunt treaz.

Rănitul duse plosca la gură şi n-o dezlipi de buzele-i uscate şi pleznite de soare până nu sorbi ultima picătură.

Şatra se risipi. Fiecare se culcă în căruţa ori lângă căruţa lui.

Oarba tot n-avea somn. Rămase să vegheze lângă rănitul întins pe rogojină, în care viaţa începea să se întoarcă încet şi să se statornicească.

Muştelor li se adăugaseră ţânţarii. Se părea că lacul cu apă dulce, înconjurat pe trei sferturi de papură şi acoperit în bună parte de lintiţă verde, era raiul lor.

Înainte de asfinţitul soarelui, copiii şatrei intraseră goi în apă să se răcorească şi să se spele de jegul care se prinsese pe trupurile lor în timpul călătoriei. Apa care, privită de pe mal, părea atât de ademenitoare, îi dezamăgi. Era noroioasă şi mai caldă decât aerul vâscos şi încărcat de praf pe care-l respirau. Începură, totuşi, să se bălăcească, iar câţiva, mai mărişori, chiar să înoate.

Dar ce se întâmplase? Întâi ţipase unul. Pe urmă ţipaseră, cu ţipete ascuţite şi pline de spaimă, aproape toţi, şi se repeziră spre mal. Văzându-se plini, de la glezne şi până mai sus de mijloc de lipitori, copiii o luaseră la fugă spre căruţe. Fuga însă nu le ajuta la nimic. Muierile şatrei îşi păstraseră sângele rece, încercând să-i potolească şi să-i cureţe. Loveau puternic, cu latul palmei, drept la mijloc, fiecare lipitoare. Unele, care apucaseră să se umfle de sângele supt, se desprindeau mai uşor şi cădeau în ţărână unde se zvârcoleau neputincioase. Altele, cu cât erau lovite mai tare, cu atât se încăpăţânau să se prindă şi mai tare de pielea tuciurie.

După ce-i curăţară de lipitori, şi după ce lipitorile căzute în ţărână fură strivite cu călcâiele, copiii fură unşi cu gaz. Mâncărimea şi usturimea pielii nu trecu uşor, aşa că fiecare avu de furcă cu ai săi până-i culcă şi-i îndemnă să se liniştească şi să adoarmă.

— Goşule…

— Da…

— Ai fost martor la isprava lui Ariston?

— La care ispravă?

— La aceea cu sacul.

— Am fost, răspunse în silă.

— Lovea în sacul cu iarbă cu aceeaşi bucurie cu care ar fi lovit în tine.

— Lovea…

— Eu cred că numai la tine se gândea. Prea lovea năprasnic.

— Dar eu nu sunt un sac plin cu iarbă! Sunt om. Şi am să-l poftesc, după ce vom ajunge *acolo*, şi după ce scăpăm de jandarmii care ne însoţesc, să ne mai batem o dată.

— Tot cu harapnicele?

— Nu ştiu, O să mă mai gândesc.

Lisandra râse. Râsul ei îl întărâtă.

— Da. Tot cu harapnicele. Am să-l bat cu harapnicul până am să-l omor.

— Cu harapnicul n-ai să-l poţi doborî, Goşule. Cel mult o să-l schilodeşti şi-ar fi păcat de el. E frumos. E tare frumos. Ariston e bărbatul cel mai frumos pe care l-am văzut eu până acum. Cel mai frumos… Cel mai frumos…

— O să-i arăt eu lui frumuseţe. O să-l sfârtec…

— Mai curând o să te sfârtece el pe tine. O să te schilodească ori poate chiar o să te şi omoare.

— Niciodată! Înţelegi? Asta n-o să se întâmple niciodată.

— Dacă v-aţi bate cu cuţitele, spuse muierea, ar fi altceva. Tu ştii să te baţi mai bine cu cuţitul decât cu harapnicul.

Privind-o cu ochi de piatră, Goşu mormăi:

— De fapt, tu spui una şi gândeşti alta. Tu crezi că, într-o luptă cu cuţitele, lui Ariston i-ar fi mai uşor să mă omoare. Ai scăpa de mine. Tu numai la asta te gândeşti: să mă omoare Ariston, să scapi cât mai curând de mine.

Muierea tăcu. Goşu zise apăsat:.

— N-ai să scapi tu aşa de curând de mine. Într-un fel sau într-altul, eu pe Ariston tot am să-l omor.

— De când te lauzi… Mi s-a şi acrit să te tot aud: am să-l omor, am să-l omor… Şi nu eşti în stare să-i clinteşti un fir de păr din cap.

Muma lui Goşu ridică glasul:

— Dar mai tăceţi odată! Mi-e somn şi nu pot să adorm de gura voastră.

Şatra dormea dusă, acoperită de întunericul străveziu al nopţii. Pământul era cald. Ierburile erau uscate. Câinii, întorşi lângă căruţe, căscau şi picoteau. Urşii mormăiau prin somn. Babaia visa că mănâncă miere şi că bătrânul Zazu se bătea cu un întreg roi de albine. Iar câinele Rob… Câinele Rob avea şi el un vis: se făcea că se află într-o poiană înflorită în mijlocul unui câmp verde… verde. Dar câmpul verde era plin de cârduri de iepuri. Unii erau galbeni la păr, alţii roşcaţi, dar toţi se îngrăşaseră aşa de mult că abia se mişcau. Veneau, se opreau în faţa lui Rob, se ridicau în două picioare şi se rugau:

— Mănâncă-ne, Rob. Suntem graşi şi gustoşi, mănâncă-ne, Rob.

Câinele Rob râdea:

— Acum sunt sătul. Să veniţi la mine la iarnă. Atunci o să vă fac la toţi plăcerea să vă mănânc. Acum duceţi-vă. Duceţi-vă şi lăsaţi-mă în pace să dorm…

Rănitul, care peste noapte dormise adânc din pricina rachiului băut, se trezi odată cu venirea zorilor şi cum se trezi îşi pipăi partea lovită şi oblojită a trupului. Carnea, ieşită din amorţire, îl durea adânc. Se răsuci pe şold. Vru să strige. Se temu să n-o scoale din somn pe femeia de lângă el, care sta neclintită de parcă ar fi fost o mogâldeaţă neînsufleţită de piatră sau de pământ. Oarba, de care somnul nu se lipise nicio clipă, îl întrebă:

— Spune-mi, omule, ai într-adevăr acasă patru copii? Pari a fi destul de tinerel.

— Nu, răspunse soldatul rănit, am minţit.

— De ce?

— Pentru că dacă i-aş fi mărturisit că am şase, plutonierul de jandarmi nu m-ar fi crezut.

Oarba se miră:

— Aşa de tânăr! După glas pari a fi atât de tânăr. Şi ai şase copii!…

— Mi-a murit mama. Trebuia femeie la casă şi tata m-a silit să mă însor la şaptesprezece ani. În cinci ani nevastă-mea a născut cinci copii. Cu al şaselea m-a pricopsit taica după ce am plecat la război.

Oarba nu pricepu dintr-odată.

— Cum adică?

— După ce am plecat la război, taica s-a încurcat cu nevastă-mea şi nevastă-mea a mai născut încă un copil care e fiul tatei.

— Au crezut că ai murit?

— Poate au crezut că am murit, poate n-au crezut. Nu ştiu. Şi dacă nu ştiu, nu ştiu.

— Şi cum ai aflat?

— De la un văr care a venit pe front acum o lună.

— Şi acum… Acum ce vrei să faci?

— Nu ştiu. Poate au să mă judece şi-au să mă împuşte pentru dezertare. În vreme de război oamenii sunt ieftini. Şi dacă unii au prilejul să-i omoare pe alţii, îi omoară, fără prea multă vorbă, iar în unele cazuri *chiar cu plăcere*.

— Ai plecat de pe front pentru…

— Mă săturasem de război. Însă n-am plecat numai pentru asta. Vroiam să ajung cât mai repede acasă, ca să-l ucid pe tata.

— Şi nevasta? Cu nevasta n-ai de încheiat nicio socoteală?

— Cu nevasta, săraca, n-am nimic. O fi silit-o, o fi ademenit-o, cine ştie! Muiere singură, minte slabă, carne slabă.

Şatra aprinse focuri, îşi astâmpără foamea, îşi înhămă caii, măgarii şi catârii şi plecă mai departe spre răsărit,

mereu mai departe spre Răsărit, mereu spre Răsărit.

Călări pe caii lor voinici şi graşi jandarmii mergeau şi ei tot spre Răsărit, păzind de departe convoiul lung şi ostenit de atâta zăpuşeală şi de atâta drum al oamenilor oacheşi.

Câinii se ţineau cum se mai ţineau, însă urşii se aflau la capătul puterilor. Îi istovise nu numai lungimea şi greutatea drumului străbătut, cumplita arşiţă a secetoasei veri, ci şi uriaşele roiuri de muşte de război care nu se îndurau să se despartă de şatră.

Pe fugarul rănit îl luă Ariston în căruţa lui.

Oarba îl întrebă pe Alimut:

— Ţi-e mai bine?

— Mai bine, mamă. Când ajungem *acolo*, mă dau jos din căruţă şi încep să umblu. În curând am să fiu sănătos-tun.

Him asculta cuvintele pe care le schimbau între ei nevasta şi fiul lui. Asculta şi parcă se îngrăşa de mulţumire şi de bucurie. *Fiul lui trăia*. Fiul lui ar fi putut fi ucis. Nu fusese ucis. Trăia. Trăia şi avea să mai trăiască… să mai trăiască… Cei patru derbedei… Cei patru derbedei, dacă ar fi vrut, ar fi putut să-l omoare acolo lângă fluviu, în zăvoi. Nu-l omorâseră. Îl scuipaseră, îl bătuseră, îl batjocoriseră, îl înţepaseră cu cuţitele, însă îi iertaseră viaţa. *Nimic nu era mai scump pe lume ca viaţa*. De ce oamenii încercau mereu să şi-o ia unii altora?

— Hii, murgule!…

— Hii, bălane…

Moartea!… Poate *acolo*, în localitatea aceea necunoscută către care se îndreptau cu căruţele lor grele, lungi, cu coviltir, îi aştepta moartea. Dar poate îi aştepta şi viaţa. Dacă stăpânirea ar fi voit să scape de ei, ar fi dat poruncă jandarmilor care-i însoţiseră de la trecerea fluviului, să-i omoare. Patru jandarmi – trei soldaţi şi un plutonier – cu patru puşti automate, într-un sfert de oră n-ar fi avut ce împuşca.

Bine. Stăpânirea nu le vrea moartea. Atunci de ce-i mâna din urmă, departe de ochii lumii, prin aceste ţinuturi pustii,

către un ţinut care va fi, poate, şi mai pustiu?

— Hii, bălane!…

— Hii, murgule!…

Loviţi din când în când uşor cu codirişca biciului, murgul şi bălanul călcau încet prin pulberea adâncă şi fierbinte a şoselei şi se apărau cu cozile de muştele mari, verzi şi grase şi de muştele mari, galbene şi grase care-i însoţeau. Noroc că ţânţarii, după ce se ţinuseră un timp de căruţele cu coviltir, se întorseseră la balta cu apă dulce şi la stuful lor.

Lui Alimut, care n-a avut parte de Kera, el, Him başa, o să-i găsească altă nevastă. Se aflau destule fete tinere şi chipoase în şatră! Încercă să şi le amintească. Da. Erau destule.

Calub!.. N-ar fi vrut să aibă neplăceri cu Calub. Până la urmă tatăl Kerei va trebui să înţeleagă. După întâmplarea din zăvoi, Calub nu avea decât să-şi păstreze fata – care nu mai era fată – şi să-i dea îndărăt galbenii primiţi. Buni galbeni! Toţi cu zimţi! Toţi de aur vechi, turcesc! Zece la număr! Zece! Parcă îi şi vedea strălucind în palma lui bătucită! Parcă îi şi auzea zornăind! Nimic nu e mai plăcut auzului omenesc decât zornăitul banilor de aur… Zornăitul banilor de aur!…

Moartea!… moartea şi viaţa!… El, Him başa, nu se speria de moarte şi nu se speria nici de viaţă.

— Hii, murgule!…

— Hii, bălane!…

De fapt, fiecare om, înainte de a muri pentru totdeauna, moare de câteva ori. Şi el, Him başa, murise de nenumărate ori. Odată murise copilul Him. Şi din trupul mort al copilului Him răsărise tânărul Him. Pe urmă murise şi tânărul Him. Iar din trupul mort al tânărului Him se iscase pe lume omul matur Him. Nu trecuse prea multă vreme şi din trupul omului matur Him ieşise la iveală bătrânul Him. Într-o zi… Într-o zi va muri şi bătrânul Him. Şi din trupul mort al bătrânului Him nu se va mai arăta niciun alt om. Odată mort, bătrânul Him va rămâne pentru totdeauna mort. Cel

mult din trupul mort al bătrânului Him va răsări iarbă, ciulini, mărăcini…

— Hii, murgule!…

— Hii, bălane!…

— Hii, moarte!…

— Hii, viaţă!…

Caii merg încet. Măgarii merg încet. Catârii merg parcă şi mai încet… Şi mai încet… Copitele lor sângeră, sunt pline de răni şi de bube, şi se afundă în pulberea fierbinte şi alburie a drumului. Şi tot în pulberea fierbinte şi alburie a drumului se afundă şi roţile înalte ale căruţei lungi şi grele, cu coviltir.

Pulbere alburie, poate ai fost odată
Trup sprinten de sprintenă fată.
Pământ negru, aspru, uscat,
Poate ai fost cândva trup de tânăr bărbat.

Cândva!… Cândva!… Ce tânără şi frumoasă fusese odinioară Sina! Atunci se căsătorise tânărul Him cu ea. Îi dăruise cinci fii. Cu fiecare naştere murise ceva din ea. Şi murea ceva din ea cu fiecare an. Femeia se uscase şi se smochinise. Îşi pierduse vederea. Acum numai el, Him başa, îşi mai aducea aminte că altădată o chemase Sina. Acum numai el, Him başa, îşi mai aducea aminte că altădată Sina fusese tânără, fusese frumoasă şi-i dăruise zile pline de bucurie şi nopţi pline de arzătoare dragoste. Şatra, de mulţi, de foarte mulţi ani, o numea Oarba, Oarba lui Him, Oarba lui Him başa… Oarba… Oarba.

Him lăsă caii să meargă în voie. Nu-i mai lovi cu biciul. Nu-i mai lovi nici cu codirişca.

Mergând pe lângă cai, Him başa călcase din întâmplare în nişte ghimpi ascuţiţi, crescuţi la marginea drumului. Acum îl usturau tălpile înţepate. Se urcă în căruţă. Alimut dormea, somn adânc dormea Alimut. Oarba îl veghea. O rugă:

— Sina, dă-mi plosca. Mi s-a uscat gura.

Oarba pipăi coviltirul. Găsi plosca. I-o întinse. Him înghiţi câteva guri de rachiu. Se întoarse.

— Pune-o la loc.

Oarba întinse mâna, luă plosca şi o atârnă la locul ei.

Him başa îi văzu faţa uscată, zbârcită, smochinită, cu care de atâta amar de vreme se obişnuise. Şi-i văzu şi ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de frumoşi şi de negri care de mulţi ani erau lipsiţi de vedere.

— Dar ce e cu tine? Plângi?

— Fără să vreau, Him, fără să vreau.

— Băiatul?

— Nu. Băiatul s-a liniştit. Doarme.

— Atunci de ce plângi?

— Him, nu te supăra, Him. *Au trecut doisprezece ani, patru luni şi treisprezece zile de când tu nu mi-ai mai spus pe nume, de când tu nu mi-ai mai zis Sina. Şi acum eu mă-ntreb, Him, ce te-o fi apucat pe tine de mi-ai zis Sina?*

Lacrimile care îi curgeau Oarbei din ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri şi frumoşi, dar fără vedere, îi arseră lui Him başa inima. Apucă mâinile Oarbei şi vru să i le mângâie. Abia acum Him başa băgă de seamă că mâinile soţiei lui erau negre ca pământul şi uscate ca nişte cioturi. Oarba şopti:

— Dragule… dragule…

Ce-o apucase? Ce-i venise să-i spună aşa? Him sări din căruţa şi începu să-şi bată caii cu biciul.

— Na! Una! Mai ţine una! Mai na încă una! Şi încă una! Mai na? Mai na!

Caii se opintiră în hamuri şi voiră să alerge ca să împlinească voia stăpânului. De ani de zile îl cunoşteau pe Him başa, se temeau de biciul şi de mânia lui, însă atât de aprig şi atât de mânios ca acum caii nu-l văzuseră niciodată.

— Hii! Hii! Mai na!… Mai ţine!… Mai na!…

Căruţa lungă, cu coviltir, era grea şi roţile ei înalte intrau adânc în ţărâna arzătoare a drumului. Murgul îngenunche sub lovituri şi căzu. Bălanul se opri.

Odată cu căruţa lui Him başa se opri întregul convoi. Oamenii oacheşi alergară să vadă ce s-a întâmplat. Îl găsiră pe Him başa lovindu-şi cu sălbăticie calul căzut. Urla, înjura şi îşi izbea calul de parcă ar fi vrut să-l omoare. Murgul clipea din ochi, rămânea nemişcat, însă la fiecare lovitură pe care o primea tresărea.

— Lasă calul, Him başa.

— Nu omorî calul, Him başa.

Plin de mânie, omul parcă nu-i auzea. Îşi suduia şi-şi lovea mai departe calul. Auzi râsete batjocoritoare. Întoarse capul. Cei patru jandarmi călări pe caii lor voinici şi graşi îl priveau şi râdeau. Plutonierul îi spuse rânjind:

— Aşa! Arde-l, Him başa. Omoară-l, Him başa. Nu-l ierta, Him başa.

Îl cuprinse ruşinea, aruncă biciul şi se îndepărtă de căruţă. O luă pe jos peste câmp. Apoi, dezmeticindu-se, se întoarse şi o porni drept înainte, pe drumul simplu şi prăfos care ducea către Răsărit, către *acolo*. Oamenii oacheşi ridicară calul căzut în ţărână, împinseră căruţa şi unul dintre ei, apucând hăţurile, strigă blajin:

— Dii!…

Caii o porniră la drum cu paşi înceţi, obosiţi. Întregul convoi se puse în mişcare.

La amiază plutonierul nu le îngădui oamenilor oacheşi să deshame şi să-şi pregătească masa. Zise:

— Mai avem numai un ceas şi ajungem *acolo*.

Unii se bucurară.

— În sfârşit ajungem.

Alţii se posomorâră:

— Dar dacă odată ajunşi *acolo*, jandarmii ne…

Câmpul neted, acoperit cu iarbă sălbatică, înaltă şi uscată rămăsese în urmă. Acum drumul simplu, de ţară, străbătea un ţinut în care pământul era galben, tare ca piatra, zgrunţuros şi lipsit de orice urmă de vegetaţie. Crăpături largi şi adânci plecau de lângă marginile drumului şi se înşiruiau până în depărtare. Câinii se încârduiră pe lângă

căruţe şi tot pe lângă căruţe se încârduiră şi copiii şatrei. Caii, măgarii şi catârii începură să meargă şi mai încet, căutând ca fiecare pas să fie făcut cu nesfârşită grijă. Urşii gemeau şi mormăiau, mergeau înainte, mereu înainte şi îşi sunau lanţurile grele… lanţurile grele…

Him başa se afla cu câteva sute de paşi înaintea convoiului. Călca şi el cu grijă, ferindu-se să nu alunece în crăpături. În urma lui, la mică înălţime, plutea în aerul vâscos şi fierbinte un nouraş de praf. Acum buzele îi tremurau de parcă ar fi fost bolnav de friguri şi din ochi i se prelingeau în barbă lacrimi. Din pricina mustăţilor stufoase lacrimile nu-i ajungeau până la buze, aşa că nu-şi dădea seama dacă sunt sau nu amare.

Nu mai plânsese de pe vremea când fusese copil. Pe atunci, într-o zi, făcuse o poznă şi tată-său, îl bătuse cu biciul. Plânsese pentru că fusese bătut cu biciul. Dar… acum… acum ce era cu el? Viaţa multă pe care o trăise şi care rămăsese, toată, în urmă, ori scurtul crâmpei de timp pe care îl mai avea de trăit de acum înainte? Viaţa, oricum ar fi trăită, nu este decât un crâmpei de lumină. Pentru fiecare om atât e viaţa: un crâmpei de lumină. Înaintea acestui crâmpei de lumină: oceane de întuneric. După ce se va isprăvi acest crâmpei de lumină: oceane de întuneric, oceane de întuneric şi nimic altceva.

Când s-a căsătorit cu Sina, el, Him başa, avea douăzeci de ani, iar Sina… Sina nici nu împlinise cincisprezece. I-a născut patru feciori. Credeau amândoi că izvorul copiilor lor a secat şi, pe neaşteptate, după ce Sina trecuse de patruzeci de ani, într-o noapte, sub cort, i-a şoptit la ureche:

— Him, dragule, o să mai avem un copil.

— Ţi se pare, Sina.

— Ba nu mi se pare deloc, Him. Sunt într-a treia lună.

Îşi căsătorise feciorii. Şi fiecare dintre feciorii lui aveau acum alţi băieţi şi alte fete. Nurorile, se întâmplase, toate erau grase şi mândre. Niciuna n-o iubise pe Sina, şi nici

Sina nu-şi lipise inima de inima vreuneia dintre ele. Abia dacă-şi vorbeau. Nepoţii şi nepoatele, când se nimerea să vorbească despre bunica lor, îi spuneau Bătrâna, ori, şi mai cu plăcere, Oarba. Iar el, el Him başa, îi uitase parcă numele. În gândurile ori în vorbele lui îi zicea: nevastă-mea, muierea mea, oaşca mea, băbătia mea. Dragostea lui pentru ea o topiseră anii. Anii aprind în inimile oamenilor dragostea, şi tot anii o topesc. Şi o sting.

Nimeri cu piciorul într-o crăpătură, se poticni şi căzu. Avu vreme să se proptească în mâini. Se ridică greoi şi înainte de a porni mai departe îşi aruncă ochii în jur. Pământul era, ca şi mai înainte, galben, uscat, amestecat cu bolovani şi cu pietriş, însă nu mai părea atât de pustiu. Muşuroaie dese, unele vechi, altele proaspete de tot, arătau că în coaja acestui ţinut sărac vieţuiau cârtiţe. Dacă vieţuiau cârtiţe, mai vieţuiau şi viermuşi. Cârtiţele sunt oarbe. Începu să le numere muşuroaiele. Plecă mai departe, numărându-le. O sută. Două sute. Când trecu de trei sute se lăsă păgubaş. Aci, pământul era al viermuşilor şi al cârtiţelor oarbe. Dar, pe lumea asta, nu numai cârtiţele erau oarbe. Oarbă era şi Sina lui. De ani de zile el, Him başa, uitase să-i spună Sinei pe nume. Iar femeia care-i dăruise cinci feciori *numărase anii, numărase lunile, numărase şi zilele de când pierduse dragostea lui*. Căci femeia lega faptul că uitase să-i spună pe nume, cu moartea dragostei lui pentru ea. Poate numărase şi clipele. Tăcuse. Tăcuse şi numărase: anii, lunile, zilele, orele, clipele. Cum să nu-i vină să se lungească în drum şi să moară?

Ochii i se uscaseră şi începură să-l usture. În schimb i se umplu gura de salivă. O scuipă. N-apucă s-o scuipe bine, că gura i se umplu iarăşi. Şi abia acum băgă de seamă că saliva lui e zgrunţuroasă şi că are gustul fierturii de coajă de salcie. Îşi amintea bine gustul fierturii de salcie. În copilărie se bolnăvise de friguri. Zăcuse şi tremurase zile întregi pe rogojină.

Soarele trecu de amiază. Vâlvătăile lui însă nu scădeau. Aerul era fierbinte şi nicio adiere de vânt nu-l clătina, iar ţărâna roşcată, amestecată cu pietriş colţuros, era şi mai fierbinte. Sudoarea curgea de pe trupurile oamenilor oacheşi şi de pe vite. Jandarmii înjurau plini de ciudă. Şatra! Din pricina ei trebuiau să străbată un asemenea ţinut şi pe o asemenea vreme! N-ar fi fost mai potrivit să-i fi înecat pe toţi în fluviu? Mare lucru! Acum oamenii mureau cu miile şi nimeni nu cerea cuiva vreo socoteală. Războiul de aceea era război: ca să mănânce oameni, cât mai mulţi oameni.

Him başa mergea clătinându-se şi plângea. Nu bănuise niciodată că păstrase în trupul lui uscat de bătrâneţe, şi în parte secat de puteri, atâtea lacrimi.

Crăpăturile începură să se micşoreze şi să se rărească. Se răriră, se răriră până nu se mai văzură deloc. Pulberea drumului deveni mai măruntă şi mai alburie. Câmpul neted se acoperi iarăşi cu iarbă sălbatecă, înaltă şi scorojită de soare. Şatra, care mai înainte se temuse că i se va porunci să-şi întindă corturile pe nisipurile acelea goale, se mai învioră. Tancurile sparte şi afumate rămăseseră demult în urmă. Acum, din loc în loc, când într-o parte a drumului, când în alta, se zăreau lungite şi deşirate în iarbă schelete de cai şi de oameni. Ploile spălaseră scheletele, vânturile iuţi le uscaseră, iar soarele, tot dogorindu-le, le dăruise un luciu gălbui, de smalţ vechi. Unele schelete omeneşti mai purtau resturi putrede şi puţine de vestminte, altele nu.

Oamenii oacheşi le priveau o clipă, pe urmă, îşi lăsau capetele şi se uitau numai la panglica îngustă şi alburie a drumului. Cerul parcă era blestemat, continua să rămână albastru şi pustiu, fără niciun zbor de pasăre şi fără nicio urmă de nor. Văzduhul continua să rămână vâscos, încremenit şi fierbinte, iar ţărâna continua şi ea să frigă tălpile desculţe ale oamenilor oacheşi, labele urşilor şi ale câinilor, copitele pline de bube şi de răni ale cailor, măgarilor şi catârilor. Zările pâlpâiau şi pe toată nesfârşirea

cerului şi a pământului nu se auzea decât scârţâitul şi scrâşnetul roţilor şi lipăitul picioarelor târşâite prin pulberea fierbinte. Mirosea a pământ tare care ducea demult dorul ploii, şi mirosea şi a iarbă uscată, sfărâmicioasa. Cum o atingeai, iarba se sfărâma şi nici nu era nevoie s-o freci în palmă ca să se asemuie cenuşii. Caii, măgării şi catârii înhămaţi la căruţele lungi şi grele cu coviltir, abia se mai târau. Muştele de război, mari şi grase, verzi şi galbene îi chinuiau, îi chinuia foamea şi-i mai chinuia şi setea. Un cal de pe la mijlocul convoiului îngenunche şi căzu. Şirul de căruţe se opri. Oamenii oacheşi săriră şi încercară să-l ridice. Se opintiră cât putură, însă totul fu în zadar. Calul, lungit în ţărână, era pe sfârşite. Zvâcni de câteva ori din picioare şi muri tăcut, cu zăbala în gură şi cu hamul pe el. Îl deshămară cu greu, îl traseră la margine, îi luară repede carnea bună de mâncat şi pielea, şi-l părăsiră. Avea careva un cal, un măgar ori un catâr de prisos? N-avea nimeni. Ferdic mai aruncă o privire calului jupuit şi descărnat, se înhămă în locul lui şi convoiul plecă mai departe. Mereu mai departe… Mai departe… Spre Răsărit.

— Mai avem mult până ajungem *acolo*, domnule plutonier?

— Cam o jumătate de ceas, dacă mergem întins.

Soarele pogora domol pe scara nevăzuta a cerului, însă mai avea de mers până să atingă marginea zării şi să asfinţească. Şatra ridică ochii. Careva strigă:

— O barză. Ne apropiem de ţinuturi locuite. O barză!

Nu-i răspunse nimeni. Barza, care ţinea un şarpe în cioc, trecu în zbor lin pe deasupra convoiului, făcu un ocol, se înălţă şi o luă spre miazăzi. Aşadar, spre Răsărit, nu se nădăjduia în nicio aşezare omenească mai apropiată. Pustiu şi iarăşi pustiu.

Umbrele se lungiră. Caii, măgarii şi catârii, înhămaţi la căruţe, călcau acum pe umbrele lor. Şi tot pe umbrele lor

călcau şi oamenii oacheşi care mergeau pe lângă căruţe cu câinii şi cu urşii…

Pe zarea gălbuie şi tremurătoare dinspre răsărit se ivi o dungă roşcată. Caii, măgarii şi catârii înhămaţi la căruţe îşi adunară puterile şi, neîndemnaţi de nimeni, lungiră pasul. Merseră… Merseră… Dunga roşcată crescu şi, când se mai apropiară de ea, oamenii şatrei văzură cu mirare că era o pădurice săracă, de arbuşti, toată numai cotloane şi hăţişuri. Soarele aprig al verii îi pârjolise şi-i roşise de timpuriu ramurile încâlcite şi frunzele. Drumul simplu, de ţară, coti, o ocoli şi o apucă iarăşi drept către Răsărit. Dincolo de pădurice, luci pe neaşteptate apa sticloasă, lâncedă şi stătută a unui lac. Dintr-odată aerul se umplu de miros ascuţit, înţepător şi sărat. Spre răsărit de lac îşi arăta povârnişul râpos şi pietros un deal mărunt.

— Mai avem mult până *acolo*, domnule plutonier?

— Încă puţin… încă puţin şi ajungem.

Ferdic trăgea sârguincios la ham alături de calul care-i mai rămăsese. Ochii îi ieşiseră pe jumătate din cap, buzele şi crăpaseră, iar obrazul bărbos i se umfla şi i se dezumfla ca un cimpoi. Puterile îl părăsiră, şi căzu întocmai cum, cu puţin mai înainte, îi căzuse calul.

— Hooo! Opriţi!…

Blebe şi Ivar îl ridicară, îl culcară în căruţa şi-i duseră la gură plosca cu rachiu.

— Ţi-e rău?

— Nu. Osteneala. Numai osteneala.

Blebe îi luă locul la ham.

Între lac şi râpele pietroase se întindea o limbă de pământ nisipos pe care izbutiseră totuşi să prindă rădăcini şi să crească ici şi colo tufişuri de iarbă ghimpoasă. Dintr-una din râpele pietroase ţâşnea un şuvoi de apă limpede. Făcându-şi anevoie drum printre pietre şi ierburi, şuvoiul se schimba într-un pârâu care tăia în două lunca nisipoasă şi se vărsa printr-o gură răsfirată în lac.

Jandarmii îşi opriră caii. Plutonierul spuse:

— Aici.

— Pentru câtă vreme?

— Nu ştiu. Poate pentru o lună. Poate pentru un an. Dacă va veni ordin să plecaţi mai departe, veţi pleca. Dacă nu, veţi rămâne aici.

Oamenii oacheşi înţeleseră că ar fi fost zadarnic să le mai pună jandarmilor şi alte întrebări. Se întristară şi se împosocară. Ţinutul era sărac şi înconjurat numai de pustiu. Îşi înşiruiră căruţele sub râpe cu oiştile îndreptate către apus, îşi deshămară caii, măgarii şi catârii, şi-i sloboziră să se adape singuri şi să pască. Urşii, osteniţi de drum şi de arşiţa atâtor săptămâni însorite, băură apă pe săturate, îmbucară în grabă puţina hrană care li se aruncă, mormăiră şi se culcară, ca de obicei, în lanţuri, lângă căruţe. Câinii plecară încârduiţi să miroase şi să ia seama la împrejurimi. Jandarmii descălecară. Unul dintre ei duse caii la pârâu şi-i adapă. Plutonierul îl chemă pe Him başa care între timp îşi venise în fire.

— Până la noi ordine, *aici veţi trăi*. Nu aveţi voie să vă depărtaţi de căruţe mai mult de trei kilometri. Trebuie să vă descurcaţi, în toate privinţele, cum v-o învăţa şi cum v-o ajuta Dumnezeu. O patrulă de jandarmi călări va trece pe la voi o dată pe săptămână. *Să nu încercaţi să fugiţi, că n-aveţi unde*. Sate sau oraşe prin apropiere nu sunt. Orice încercare de fugă se pedepseşte cu împuşcarea pe loc, fără cercetări şi fără judecată. Aţi înţeles?

— Am înţeles, domnule plutonier.

— Vă povăţuiesc să vă păziţi caii. S-ar putea să treacă pe aici dezertori şi să încerce să vi-i fure.

— Cum să-i păzim? N-avem arme.

— Cu ciomegele.

— De!…

— Pe dezertorul rănit nu-l putem lua cu noi. O să trimitem peste câteva zile doi jandarmi cu o căruţă, să-l ridice. Până atunci, bulibaşă, răspunzi de el, aşa cam ţi-am mai spus, cu capul.

Încălecară, întoarseră caii şi plecară.

Him başa nu se înşelase. Înainte de a pleca cei patru jandarmi se uitaseră la el şi la ceilalţi oameni ai şatrei ca la nişte morţi, *întocmai ca la nişte morţi*.

Acum, în sfârşit, soarele se apropiase de scăpătat. Lumina lui gălbuie nu mai pârjolea pământul, însă aerul rămânea mai departe vâscos, uscat şi fierbinte. Muierile şi copiii uitară că sunt osteniţi şi se grăbiră să adune ierburi uscate, mărăcini şi scaieţi şi să aprindă focuri pentru pregătirea cinei. Bărbaţii luară între dinţi lulelele şi priviră în toate părţile. Ajunseră *acolo*. Aici era acel *acolo*, unde aveau să trăiască de acum înainte. Poate să trăiască. Poate să moară. *Să moară? Dar de ce să moară?* Vor trăi aici. Vor trăi greu, dar vor trăi. Războiul se va isprăvi într-o zi. Poate ziua aceea nu e prea depărtată. Şi atunci… Atunci şatra va face calea întoarsă şi…

Lui Ariston nu-i păsa de nimic. Fluiera vesel un cântec săltăreţ. Căută în căruţă un sac, îl luă subsuoară, îl umplu cu iarbă uscată, îl înfipse într-un par şi se apucă, la fel cum făcuse cu o seară înainte, să sară în jurul lui, să se schimonosească şi să-l plesnească cu harapnicul.

Sarat îi spuse lui Him başa:

— Bulibaşă, o să avem bucluc cu Ariston. A înnebunit.

Him başa îi răspunse:

— Nu, n-a înnebunit. Din păcate n-a înnebunit. Dar o să avem cu el destule necazuri, mai multe chiar decât ne-am putea închipui.

Ariston, gol până la brâu, bătu sacul cu iarbă până-l zdrenţui, însă de data aceasta nu mai stârni mirarea şatrei. Numai câţiva copii se uitară la el şi râseră:

— Nenea Ariston bate sacul… Nenea Ariston bate sacul…

Goşu îi aruncă lui Ariston o privire fugară, zâmbi, scoase din căruţă un cuţit lung, cu două tăişuri şi începu să-l ascută pe gresie. Lisandra îl întrebă:

— Ce vrei să tai cu el, Goşule?

— Un berbec.

— Şi unde ai să găseşti un berbec?

— Pe-aci, prin apropiere.

— Prostule! N-o să ai niciodată curaj să te atingi de Ariston!

— De! O să vedem noi până la urmă cine-a fost prost!

Soarele atinse marginea orizontului, lacul luci sticlos, oamenii mâncară, împinseră în focuri balegi de vită şi le acoperiră uşor cu cenuşă. Flăcările pieriseră. Din vetre nu se mai ridicau acum decât şuviţe groase de fum negru care răspândeau în jur miros tare şi acru. Roiurile de muşte mari şi grase se depărtară de căruţe şi se năpustiră asupra cailor, măgarilor şi catârilor împrăştiaţi în lunca nisipoasă. Soarele scăpătă şi întunericul căzu îndată. Era un întuneric subţire, catifelat şi aproape străveziu care nu îndemna la somn. Totuşi, ostenită, şatra îşi întinse rogojinile pe lângă căruţe şi adormi. Patru tineri se orânduiră să stea de pază. Dacă, din întâmplare, aveau să se ivească hoţi de cai, trebuia să facă gălăgie şi să trezească şatra. Him başa se culcă. Îşi chemă nevasta:

— Sina, vino lângă mine. De acum înainte vreau să dormi în fiecare seară lângă mine.

Tăcută, Oarba se culcă lângă omul ei, pe mâna lui, lângă pieptul lui. Îi auzi inima bătând. O ascultă. Şi i se păru c-a pătruns chiar în inima lui şi că e gata să adoarmă chiar în inima lui. Pe buzele-i bătrâne, subţiri şi uscate îi înflori un surâs. Şi aşa adormi.

Capitolul VII

Şatra adormi adânc şi îndelung, poate mai adânc şi mai îndelung ca niciodată. Soarele se înălţă dogoritor deasupra râpelor pietroase, pe acelaşi cer albastru, gol şi vâscos.

Cei dintâi se treziră copiii. Nu aşteptară să-şi potolească foamea care încă din timpul somnului le rodea pântecele. Se adunară şi alergară spre lac.

— La scaldă!... Hai la scaldă... La scaldă...

Aruncară straiele de pe ei şi se zvârliră în apă.

Câţiva începură să înoate spre larg cu îndrăzneală. Ceilalţi se ciuciră pe lângă mal şi se apucară să se stropească unii pe alţii.

— Au! Ce apă sărată!

— Pe mine mă ustură ochii.

— Eu am înghiţit câteva guri. Îmi vine să vărs!

— Varsă...

Toţi cei care, din nebăgare de seamă, înghiţiseră apă, ieşiră la mal şi vărsară. Pe urmă intrară iarăşi în apă. Ispita era mare.

Târziu, spre amiază, când se întoarseră la sălaş, găsiră corturile întinse şi masa pregătită. Focurile îşi jucau flăcările gălbui-roşietice şi fumegau din belşug, iar fumul alunga departe de corturi nesfârşitele roiuri de muşte mari şi grase, de muşte de război.

După ce mâncară, oamenii oacheşi îşi mânară caii, măgarii şi catârii spre lac. Cu lovituri de harapnic şi de ciomege îi siliră să intre în apă. Intrară după ei şi se apucară să-i spele şi să le cureţe rănile şi bubele de puroi. Spălate, rănile şi bubele sângerau, însă apa grasă şi sărată a lacului astupa repede rănile şi oprea curgerea sângelui. Lacul era plin de viermuşi roşii care miroseau puternic a iod.

După ce îşi scoaseră dobitoacele din lac şi le mânară la păscut pe lunca nisipoasă, oamenii şatrei se întoarseră şi se

spălară şi ei. Nici nu era nevoie să înoate. Apa îi ţinea deasupra ca pe nişte butoaie goale. Se uscară la soare. Fiecăruia îi rămase pe trup, pe barbă, pe mustăţi şi în plete un strat albicios de sare.

Către seară se duseră la scăldat şi muierile. O căutară cu ochii pe Kera. Voiau s-o vadă, să-şi dea seama cum arata, s-o întrebe, s-o tragă de limbă, s-o silească să le spună *cum* a fost atunci, când i s-a întâmplat în pădurea de lângă fluviu ceea ce toată şatra ştia că i s-a întâmplat.

— Afurisita! A rămas la cort! Nu vrea să se arate!

— I-o fi ruşine.

— Aş! Eu, una, cred că i-a şi plăcut.

— Cum să nu-i placă? În loc de unul, patru. Şi toţi zdraveni. Toţi stătuţi. Toţi unul şi unul…

— Se zice că n-ar fi ştiut şi n-ar fi simţit nimic, c-ar fi fost tot timpul leşinată.

— Leşinată? Nu leşină nimeni din aşa ceva.

Râsete. Hohote. Chiuituri. Niciodată femeile nu sunt mai vesele decât atunci când se scaldă goale, în apă, sub soare.

— Eu, chiar dacă la început aş fi leşinat, m-aş fi trezit îndată şi m-aş fi bucurat, *m-aş fi bucurat*. Aşa ceva nu ţi se întâmplă de multe ori în viaţă. Uneori nu ţi se întâmplă nici măcar o dată… Nici măcar o dată…

Oarba se scalda şi ea. Era toată numai urechi. Apa grea, groasă şi sărată a lacului n-o răcorea. Era caldă. Dar parcă îi pătrundea în trup, parcă-i spăla nu numai pielea bătrână, ci şi oasele. Se scăldă mult timp. Se scălda până simţi că toată oboseala pe care o purta de săptămâni de zile în trup i-a pierit.

Celelalte femei plecară la corturi. Plecară şi cele patru nurori ale ei, nurori pe care le cunoştea nu numai după glas, ci şi după sunetul uşor pe care paşii lor îl făcuseră pe nisipul fierbinte. Niciuna n-o întrebase dacă nu vrea să meargă cu ea, s-o ajute să găsească mai lesne drumul spre cort. „Proastele! Poate le-ar părea bine dacă aş rămâne aici şi m-aş îneca! Dar ce folos ar avea ele dacă eu aş muri?”

Îşi apropie obrazul de apă. Lacul era tăcut de parcă ar fi fost mort. Era tot atât de tăcut ca şi câmpul nesfârşit şi pustiit din jur. Numai dinspre râpele pietroase se auzea larmă îndepărtată. Acolo era şatra. Într-acolo trebuia să meargă. Însă înainte de a merge într-acolo, trebuia să iasă din apă, să se usuce pe mal, la soare şi să se îmbrace.

Ieşi din apă. Pipăi malul cu picioarele. Doi paşi înainte. Pe urmă doi paşi la dreapta. Se aplecă şi dibui. Nu-i luase nimeni straiele. Se bucură, pentru că s-ar fi putut găsi careva să i le mute în altă parte şi, văzând că le caută şi nu le găseşte, să aibă de ce râde. Poate chiar una din nurorile ei ar fi fost în stare de aşa ceva. Nu i le mutaseră. De fapt nurorile ei nu erau chiar atât de rele cum i se păreau ei uneori.

Ciuli urechea. Cine venea? Paşii erau uşori. Paşi de copil. Înainte de a apuca să se aplece să-şi ia cămaşa şi să se îmbrace, auzi:

— Oarbo! îmbracă-te, Oarbo, că ţi se vede bidineaua!

— Neruşinatule…

Copilul rămase pe loc. Oarba se îmbrăcă.

— Să viu să te ajut să-ţi găseşti drumul?

— Nu veni. Te-aş trage de urechi.

Cu părere de rău în glas, copilul spuse:

— N-aş fi venit, dar m-a trimis mama.

Era Bus, băiatul celui de-al doilea fiu al ei.

— Spune-i că n-am nevoie nici de ea, nici de tine ca să găsesc drumul spre cortul lui bunică-tău.

— Cum vrei…

Paşii uşori ai copilului se depărtară. Oarba plecă şi ajunse la cort fără să întrebe pe nimeni.

— Alimut, tu de ce nu te-ai dus la scaldă? Apa lacului e sărată şi dă sănătate.

— O să mă duc altădată. N-au intrat zilele în sac. Dacă m-aş fi dus acum, ar fi sărit toţi cu gura pe mine. N-am chef de vorbă. N-am niciun chef de vorbă.

Băiatul se ascundea de lume. Fata se ascundea de lume. Era adevărat că lumea, lumea în care trăiesc toţi oamenii, era mare. Totdeauna oamenilor oacheşi li se păruse lumea nesfârşit de mare. Ei, oamenii oacheşi, trăiau când într-o ţară, când în alta, după cum găseau de lucru sau după cum le era dorinţa. Toate graniţele li se deschideau. În timp de pace, căruţele lungi şi grele, cu coviltir, trase de caii, măgarii şi catârii lor, şi pe lângă care mergeau la pas câinii şi urşii, străbătuseră ţinuturi şi ţări. Ei nu izbutiseră să vadă chiar tot pământul, dar văzuseră o mare parte din el. Cu doi ani în urmă izbucnise războiul. Graniţele se închiseseră. Mureau oameni.

Mureau pe front şi mureau şi în spatele fronturilor. Ardeau oraşe întregi şi ardeau şi sate. Ardeau păduri şi ardeau şi câmpuri acoperite de recolte. Lumea în care ei, oamenii oacheşi, se puteau mişca, devenise dintr-odată mică, iar acum devenise şi mai mică. Şatra primise ordin să rămână aici, lângă râpele roşcate şi pietroase, lângă lacul cu apă grea şi groasă, sărată, pe limba de pământ nisipoasă pe care crescuse totuşi iarbă aspră şi ghimpoasă, ciulini şi scaieţi. Spre răsărit, ţinutul, până departe, era sec de oameni. Sec de oameni era ţinutul şi spre apus, până la fluviul cel mare, pe care ei îl trecuseră. Spre miazăzi, pustiu. Pustiu şi către miazănoapte. *Acum şatra trebuia să trăiască aci la fel cum ar fi trăit pe o insulă uscată, săracă, înconjurată de ape pustii, duşmănoase*. Până când? Până se va isprăvi războiul! Nimeni nu ştia când se va isprăvi războiul. Se părea că acum războiul este în toi. Se părea numai. De ştiut limpede nu se ştia, nu se ştia nimic, nimic, nimic…

Dacă n-ar fi fost războiul! Dacă n-ar fi fost pustiul! Şi mai ales dacă n-ar fi fost muştele acestea *de război*, milioane şi milioane de roiuri de muşte, unele verzi, altele galbene, dar toate mari şi grase…

Ah! Va veni toamna! Zilele acestea!… Chiar zilele acestea va veni toamna! O singură ploaie rece! O singură dimineaţă cu îngheţ şi muştele, toate muştele vor pieri.

Pier repede muştele: repede se înmulţesc şi repede mor. Oamenii se prăsesc ceva mai greu, dar în vreme de război ei pier tot atât de repede şi tot atât de uşor, ca muştele, iar în unele împrejurări chiar mai uşor, chiar mai repede.

Him başa se plimba prin faţa corturilor. Număra în gând oamenii pe care îi pierduse pe drum şi-i număra şi pe cei care îi rămăseseră. Nouăzeci şi şapte de suflete. Nouăzeci şi şapte de suflete trăiau în şatra lui, sub oblăduirea lui. Sub oblăduirea lui şi a vechilor legi nescrise ale şatrei. Era ceva, dar nu era totul. Până la ivirea iernii, toate femeile cu burta mare aveau să nască. Unele se aflau în a noua lună, altele într-a opta, altele într-a şaptea sau într-a şasea. Adunate la un loc erau şaptesprezece. Şaptesprezece? Nu. Optsprezece. La acestea trebuiau adăugate şi acelea al căror borţ abia se cunoştea sau încă nu se cunoştea. Până la primăvară… Până la primăvară numărul sufletelor şatrei va trece de o sută douăzeci. Stai! Stai, Him başa! Ai uitat moartea! Până la primăvară e mult. S-ar putea ca iarna să fie crâncenă. Câte suflete din şatră, până la primăvară, se vor despărţi de trupurile în care sunt închise? Socoteala asta Him başa nu mai era în stare s-o ducă până la capăt.

În jurul cortului domnea pustiul, domnea golul, iar în corturi, pe lângă corturi, în sufletele oamenilor oacheşi stăpânea tristeţea şi stăpânea deznădejdea. Câinii umblau cu boturile în jos şi cu cozile între picioare. Câinele Rob se ţinea ceva mai bine. Uneori pleca singur şi alerga un timp prin împrejurimile pustii. Din aceste plimbări se întorcea ostenit şi cu un cap jalnic, jalnic…

Urşii, osteniţi, ajunseseră numai piele şi oase, abia mai mormăiau din când în când. Caii, măgarii şi catârii parcă erau bolnavi de o boală ciudată, rămasă până acum cu totul necunoscută. Iarba, uscată şi ghimpoasă, care se sfărâma de cum puneau gura pe ea, nu le plăcea, nu le plăcea apa

din pârâu, deşi nu era sărată, şi parcă nu le plăcea nici lunca nisipoasa în care picioarele lor pline de bube şi răni se afundau până mai sus de copite. În ochii urşilor şi ai câinilor, în ochii cailor, măgarilor şi catârilor era tristeţe şi deznădejde. Tristeţe şi deznădejde nemărturisită prin grai era şi în ochii oamenilor oacheşi din şatra lui Him başa. Numai în ochii orbi ai Sinei nu citise Him başa nimic, pentru că nimeni, niciodată, nu izbutise să citească ceva în ochii orbilor. Ochii orbilor sunt morţi întocmai ca ochii morţi ai morţilor. Oamenii oacheşi aveau ochii negri ca smoala, rotunzi şi mari, neobişnuit de mari. Ochii rotunzi şi mari se ascund mai greu sub gene şi sub pleoape. În ochii rotunzi şi mari se vede mai uşor şi bucuria şi tristeţea, şi spaima şi deznădejdea, şi chiar ceea ce încearcă să ascundă inima.

Sina! Când Sina fusese tânără avusese cei mai frumoşi ochi din şatră, poate cei mai frumoşi ochi din lume! Şi acum…

Him o culcase pe braţul lui, o strânsese la piept: un sac de piele bătrână şi uscată plin cu ciolane! Atât, şi nimic altceva nu rămăsese din focoasa şi pătimaşa lui Sina de altădată, care-i dăruise cinci feciori. Femeia plânsese tăcută, îndelung. Apoi nu mai plânsese. Simţise că bărbatul ei nu doarme. Îl întrebase şoptind:

— Him, cum arată lumea? Tot aşa cum o ştiu eu?

— Tot aşa, Sina, nici mai frumoasă, nici mai urâtă. Poate ceva mai rea. Poate ceva mai nechibzuită…

— Dar cerul? Dar soarele? Dar stelele?

— Nici cerul, nici soarele, nici stelele nu se schimbă, Sina. Rămân la fel. Pentru vecii vecilor rămân la fel.

— Numai noi, bieţii de noi, numai noi, oamenii, ne schimbăm, Him.

— Ne schimbăm, Sina, şi nu e deloc rău că ne schimbăm…

— Tu îţi aduci aminte cum arătam eu altădată?

— N-am uitat, Sina, nimic n-am uitat. N-am uitat cum arătai tu şi n-am uitat nici cum arătam eu.

— Acum nu e lună pe cer, Him.

— Nu e. O să răsară peste trei zile.

Punea întrebări copilăreşti şi i se răspundea ca unui copil.

— Him, astăzi m-a supărat Bus.

— O să-l trag de urechi. Cum îl văd, cum îl trag de urechi, Sina.

— Să nu-l tragi, Him. Bus e carne din carnea fiului meu şi fiul meu e carne din carnea mea. Dacă-l tragi pe Bus de urechi, o să mă doară şi pe mine urechile, Him.

— Bine, bine, n-am să-l trag. Dar de certat tot am să-l cert.

— Să nu-l certi, Him. Dacă ai să-l certi, Bus are să cadă în mâhnire. Şi dacă o să cadă Bus în mâhnire, am să fiu şi eu mâhnită, Him. Şi nu e bine să ne umplem viaţa cu mâhniri. Nu, nu, nu e deloc bine.

— Ai dreptate, Sina. N-am să-l cert pe Bus, deşi ar merita-o.

Nu era bine ca viaţa şatrei să fie plină de mâhniri! Dar acum toată viaţa şatrei era plină cu amărăciune şi cu tristeţe, cu deznădejde şi cu spaimă.

Dacă eşti trist, omule oacheş,
Cântare de bucurie cântă.
Şi dacă eşti vesel, omule oacheş,
Tot cântare de bucurie cântă.

Him başa ar fi vrut să cheme bărbaţii şatrei, cu nevestele şi copiii lângă cortul lui, cum făcuse de atâtea ori, să-i pună să cânte, să povestească snoave şi să joace, dar nu-l lăsa inima. Alimut ar fi rămas tot ascuns în cort. Kera ar fi rămas tot ascunsă în cort. Trebuia să pună capăt, într-un fel sau altul, întregii întâmplări. După cele petrecute în zăvoiul de lângă fluviul cel mare, Alimut avea dreptul s-o lepede pe fata lui Calub. Iar Calub trebuia să-i dea îndărăt lui Him başa cei zece galbeni de aur vechi, cu zimţi. Calub trebuia să-i dea îndărăt lui Him başa şi pielea viţelului tăiat la

nuntă. Peste o zi ori peste cel mult două, avea să vorbească toate acestea deschis cu tatăl Kerei.

Şatra! El, Him başa, răspundea de şatră. Trebuia să pună ceva la cale, să născocească ceva şi să scoată întreaga şatră din marasm. Va vedea el, Him başa, ce şi cum. Pământul nisipos îi frigea tălpile goale. Aerul cald, vâscos, stătut îi apăsa pieptul şi-i înăbuşea parcă şi inima.

Ariston, gol până la brâu, umplu iarăşi sacul cu iarbă, îl înfipse în parul de lângă cort şi se apucă să-l bată cu harapnicul. Acum nu-l mai luau în seamă nici măcar copiii.

Pe neaşteptate însă, Lisandra ţâşni din cortul lui Goşu şi începu să strige ca muşcată de şarpe:

— Nu mai pot să îndur!… Nu mai pooot!… Nu mai poot!… Nu mai pot să îndur!…

Şatra ieşi din amorţeală. Oamenii săriră cu toţii în picioare şi, din faţa corturilor, holbară ochii. Aşteptară să iasă din cort după ea, cu reteveiul în mână, Goşu.

— O fi bătut-o.

— Aş! N-a atins-o. Nu vezi? Nu seamănă nici pe departe c-o femeie bătută.

— Atunci?

— Au apucat-o pandaliile. Şi când o apuca pe femeie pandaliile e greu s-o potoleşti.

Ca ieşită din minţi, Lisandra alerga pe dinaintea corturilor, îşi smulgea părul, încerca să-şi rupă straiele de pe trup şi răcnea cât o ţinea gura:

— Nu mai poot!… Nu mai pot să îndur!… Nu mai poot!…

Toţi se uitau. Toţi zgâiau ochii, dar nimeni nu îndrăznea să se apropie de ea, să încerce s-o liniştească şi s-o întrebe măcar ce anume nu mai era în stare să îndure şi ce o făcuse să-şi iasă în asemenea măsură din fire.

— Nu mai pot să îndur!… Nu mai pot!… Nu mai poot!…

Goşu, cu mâinile în şolduri, se uita la ea şi râdea. Din cealaltă parte a corturilor se uita la ea, fără să râdă, Ariston. Him başa îi spuse lui Goşu:

— Pune mâna pe dârjală, ia-te după ea, şi rupe-i oasele.

— Nu, Him başa, n-o bat. De omorât sunt gata s-o omor, dar de bătut n-o bat.

— Aristoane, tăvăleşte-o tu.

— N-am nimic cu ea, bulibaşă. Nu mie mi-e nevastă, ci lui Goşu. Dacă trebuie s-o bată cineva, atunci s-o bată Goşu.

Lisandra îşi căuta mai departe beleaua cu lumânarea. Se repezi la un cârd de muieri şi încercă să le păruie. Muierile o împinseră, o îmbrânciră şi una îi puse piedică. Lisandra căzu, se ridică şi începu iarăşi să urle:

— Nu mai poot!… Nu mai poot să îndur!… Nu mai poot!…

Tăcu. Câteva clipe numai. Adăugă cu glas rugător:

— Oameni buni, omorâţi-mă, oameni buni, aveţi milă de mine şi omorâţi-mă, oameni buni!

— S-o legăm, spuse careva.

Oarba zise:

— Are prea mult sânge stătut. Culcaţi-o la pământ şi lăsaţi-i sânge.

Câţiva flăcăi se aruncară asupra ei. Lisandra se apără şi vru să le scoată ochii, ori măcar să-i zgârie cu unghiile. Flăcăii se feriră, o apucară bine de mâini şi de picioare, o doborâră în ţărână şi o întoarseră cu faţa în sus. O răstigniră aproape. Doi o ţineau de mâini şi de umeri, doi de picioare. Unul îi pipai sânii. Altul, prefăcându-se că-i potriveşte fustele pe trup, îi mângâie în fugă născătoarea. Lisandra îi scuipă. Pe urmă buzele şi barba i se umplură de spumă albă. Bătrânul Sarat scoase cechia din brâu; îi apucă mâna şi deschise o vână. Sângele negru-roşu ţâşni şi se scurse în ţărâna nisipoasă bătătorită de curând de picioarele şatrei. Pământul uscat supse repede o parte din sânge. Altă parte se închegă. Asupra băltoacei de sânge năvăliră roiuri de muşte mari şi grase, verzi şi galbene, roiuri de muşte de război.

— Destul! zise Sarat. Daţi-mi o faşă.

Îi întinseră o bucată îngustă de pânză. Sarat îi legă strâns mâna deasupra tăieturii şi ţâşnirea sângelui se opri.

— Acum s-a potolit. Duceţi-o la cort şi lăsaţi-o să se odihnească. O să adoarmă îndată şi o să doarmă mult şi adânc.

O ridicară şi vruseră s-o sprijine. Lisandra se smuci din strânsoarea flăcăilor şi-i îmbrânci.

— Ticăloşilor! O să mi-o plătiţi!

Glasul îi era dârz, însă fără puterea obişnuită. Se îndreptă, clătinându-se şi şovăind, cu paşi împleticiţi spre cort. Him başa îl întrebă pe Goşu:

— Nu te duci după ea?

— Nici nu mă gândesc, bulibaşă.

Goşu părăsi şatra, urcă râpele pietroase, ajunse pe culme, puse mâinile streaşină la ochi şi se uită mult spre răsărit. Dincolo de deal, câmpul devenea iarăşi neted ca în palmă. Era acoperit de nisip roşcat, de tufărişuri rare, de scaieţi, de muşuroaie de cârtiţe, de sute ori poate de mii de muşuroaie de cârtiţe. Pustiu. Numai pustiu. Ba nu. Departe, tare departe, la orizont, acolo unde cerul părea a se împreună cu pământul, se ridicau prin aerul nemişcat şi vâscos, drept către cer, trei coloane albăstrui de fum. Poate acolo, la marginea orizontului, se afla un sat. Poate se afla o altă şatră. Ori poate numai cete bezmetice de dezertori. Nu. N-avea încotro să fugă cu Lisandra. N-avea încotro.

Him o întrebă pe oarbă:

— Cum de ţi-a dat prin gând să le spui să-i lase sânge?

— Am mai văzut ceva asemănător când eram fetişcană şi trăiam în şatra lui Berber başa.

— Şi… cum s-a isprăvit povestea?

— Cei doi bărbaţi au cerut să se lupte cu cuţitele. Şatra le-a îngăduit. S-au luptat cu cuţitele. Şi s-au tot înţepat până au murit amândoi.

— Şi femeia?

— Au alungat-o din şatră. Femeia a plecat în lume şi de atunci i s-a pierdut urma. Lumea e mare.

— N-o să las ca în şatra mea să se întâmple la fel.

— Dacă o fi să se întâmple, o să se întâmple, Him.

Oamenii oacheşi uitară pentru câtva timp spăimântătorul pustiu din jurul lor. Nu se mai gândiră nici la toamna care se apropia, nici la iarna care nici ea nu era prea departe şi care avea să le aducă frig şi foamete şi pentru mulţi dintre ei boli şi moarte. Găsiră sămânţă de vorbă. Unii erau de partea lui Goşu, alţii de partea lui Ariston.

— Ce vrei să facă femeia? Nu-l mai iubeşte pe Goşu. Şi dacă nu-l mai iubeşte, nu-l mai iubeşte!

— Îi ard călcâiele după Ariston.

— Să se stăpânească, să sufere şi să se stăpânească. Dacă ne-am lăsa în voia poftelor… Demult ar fi pierit şatra noastră, dacă ne-am fi lăsat în voia poftelor.

— Dar nu e drept să sufere. Dacă-l iubeşte pe Ariston, să se ducă după Ariston.

— Şi Goşu?

— Să i-o vândă lui Ariston. Cu banii luaţi de la Ariston, ar putea să-şi cumpere altă nevastă. E plină şatra de fete frumoase.

— Niciuna nu e ca Lisandra.

— Cum nu e, mă, cum nu e? Dar Zuzuca?

— De! Nici Zuzuca nu e urâtă, însă e departe griva de iepure.

De la vorbe de bârfă, oamenii oacheşi trecură la ceartă, de la ceartă la bălăcăreală şi de la bălăcăreală la bătaia cu pumnii şi cu ciomegele. Până la încăierarea cu cuţitele nu mai era decât un pas. Bătrânii se alarmară. Veniră! în păr la Him. Vorbi Sarat:

— A intrat dihonia între oameni, bulibaşă. Fă ceva să se liniştească.

După ce stolul de bătrâni plecă ciorovăindu-se, Oarba zise:

— Ştii bine, Him, că niciodată nu m-am amestecat în treburile tale cu vorba sau cu faptul. Nici acum n-am să mă amestec, dar dacă mi-ai îngădui, ţi-aş da un sfat.

— Dă-mi-l Sina, mai mult decât oricând acum am nevoie de un sfat, bineînţeles de un sfat bun.

— Cel mai nimerit ar fi *să nu faci nimic*. Lasă oamenii să vorbească, să se bată, dacă au chef să se bată. Tu trebuie să ai o singură grijă: să nu se ajungă la omor de om.

Him başa tăcu. Ascultă şi tăcu. Sina continuă:

— Altfel, Him, altfel se vor gândi la nenorocirea care ne-a lovit, se vor gândi la moarte, vor cădea în întristare şi în deznădejde şi nu vor mai fi buni de nimic… nu vor mai fi buni de nimic.

— Poate ai dreptate, Sina. Am să ţin seama de sfat. Tu, cap de muiere, poate ai dreptate. Poate ai toată dreptatea.

În zori şatra se trezi. Bărbaţii săriră de pe rogojini şi puseră mâna pe furci, pe ciomege, pe topoare. Băieţii rămaşi de pază strigau să-şi rupă gâturile:

— Hoţii! Au venit hoţii la cai!… Hoţii!… Hoţii!…

Nici nu apucară oamenii oacheşi să iasă cu toţii din corturi şi fură nevoiţi să se lipească cu burţile de pământ. Două sau trei puşti automate pârâiră pe undeva pe aproape câteva clipe. Pe urmă căzu liniştea, o linişte deplină, de piatră. Şi, îndată, prin această linişte deplină, se auzi glas de om:

— Nu suntem hoţi. Suntem numai nişte oameni necăjiţi. Venim de departe şi mai avem mult de mers până să ajungem unde ne-am pus de gând să ajungem.

— Şi ce vreţi de la sufletul şi de la sărăcia noastră? îl întrebă Him başa.

— Nimic altceva decât patru cai.

— Nu vă dăm. Nu putem să vă dăm.

— Îi luăm cu sila. Ne trebuie. Pentru noi, procurarea cailor este o chestiune de viaţă sau de moarte.

— O să ne împotrivim.

— Atunci o să fim nevoiţi să vă împuşcăm. N-avem încotro.

— De ce să ne împuşcaţi? Ne-om înţelege. Suntem oameni, zise Him başa. Şi dacă suntem oameni, găsim cum să ne înţelegem.

După câteva clipe adăugă:

— Rămâneţi acolo unde vă aflaţi până răsare soarele. Pe urmă ne-om vedea la faţă, vom vorbi şi vom cădea la învoială.

— Bine, fie şi-aşa. Acum… Acum tot n-am avea cum alege caii cei mai buni. Dar să nu vă pună dracul să-ncercaţi să ne-ntindeţi vreo cursă, că vă curăţăm până la unul. Nu iertăm nici pruncii din faşă.

— Cum să ne curăţaţi? Avem neveste, avem copii, avem nepoţi. Cum să ne curăţaţi, şi de ce să ne curăţaţi?

— Războiul ne-a învăţat să omorâm tot felul de oameni, fără alegere, şi să nu ne înfricoşăm de nicio faptă.

— Şi mila? Unde e mila?

— A pierit în prima zi de război. Mila a fost omorâtă în prima zi de război.

— Şi dreptatea?

— Care dreptate? De când am plecat de acasă şi ni s-au pus raniţele în spinare, am uitat de dreptate şi acum am ajuns să credem că nu există pe lume niciun fel de dreptate.

— Şi omenia?

— Ha-ha-ha!… Ha-ha ha!…

Undeva, în luncă, necheză un cal. Câinii, care de la începutul larmei lătrau a primejdie, tăcură. Tăcură şi oamenii. Dezertorii se lungiră în iarbă cu armele lângă ei, aşteptând răsăritul soarelui. Şatra rămase şi ea într-o încordată aşteptare. Din când în când un sugar înfometat şi speriat începea să plângă.

— Taci cu mama… Taci cu mama… Taci cu mama…

Vorbele nu slujeau la nimic. Sugarul se potolea numai după ce i se vâra între gingiile goale sfârcul ţâţei.

Ultimele rămăşiţe ale nopţii se topiră în depărtări. Asupra întinderilor năvăliră zorile roşietice şi găsiră iarba tot atât de uscată cum o lăsase asfinţitul. Pe nicăieri nu se afla un strop de răcoare, un strop de rouă. Cerul era tot gol. Văzduhul era tot încremenit. Aerul era tot cald, tot vâscos.

În lumina zorilor răsări, muiat parcă în sânge, soarele. Unul dintre soldaţi trecu pe lângă corturi cu arma într-o

mână şi cu patru bidoane într-alta. Se duse la pârâu, le umplu cu apă şi se întoarse la ceilalţi trei.

— Hai! Ne daţi caii, ori ne siliţi să vi-i luăm cu forţa?

— De bunăvoie nu vi-i dăm, zise Him. Pentru voi caii sunt, într-adevăr, chestiune de viaţă sau de moarte. Însă şi pentru noi caii sunt acelaşi lucru. Ce ne facem noi fără cai? Cu cai ori fără cai pentru voi e tot una.

— Cum tot una?

Dezertorul cu care vorbea în lumina dimineţii era cam la douăzeci de paşi depărtare, însă Him başa tot izbuti să-i vadă ochii şi numaidecât băgă de seamă că omul acela, scurt şi îndesat, cu care vorbea, ca şi ceilalţi trei care stăteau lângă el, *se uitaţi la oamenii şatrei ca la nişte morţi*, întocmai ca la nişte morţi pe care cei ce îi omorâseră uitaseră să-i îngroape.

Dezertorul, lăsat cu o zi înainte de jandarmi în grija şi în paza şatrei, părăsi cortul lui Ariston şi se târî până lângă Him başa.

— Fraţilor, strigă el către cei patru soldaţi fugiţi de pe front, fraţilor, luaţi-mă şi pe mine cu voi.

— Dar tu cine eşti?

— Unul ca voi. M-au împuşcat jandarmii în şold şi m-au lăsat aici în paza şatrei.

— Până când?

— Până peste două-trei zile, când vor veni să mă ridice cu o căruţă. Dacă mă găsesc aici, mă duc dincolo de apă la judecată şi mă împuşcă.

— Poţi să umbli?

— Pot să mă târăsc.

— Târăşte-te până aici.

Se târî. Ajunse lângă ei.

— Unde eşti rănit?

— În şold.

Îi lăsară pantalonii în jos, îi ridicară cămaşa şi-i cercetară rana.

— Mai curând de opt-zece zile nu vei fi în stare să mergi. Dacă te luăm cu noi, în starea în care te afli, ne încurci.

— Şi eu vă spun că, dacă mă lăsaţi aici, mă împuşcă.

— De, frate, *fiecare cu soarta lui*. Cum ţi-o fi norocul!

Dezertorul rănit se întoarse între oamenii şatrei. Ceilalţi patru se duseră să-şi aleagă caii. Se uitară la unii, se uitară la alţii. Ridicau din umeri, înjurau, n-aveau ce să aleagă. Caii şatrei erau toţi costelivi, sleiţi de puteri, adevărate gloabe. Veniră în apropierea corturilor mânând din urmă patru mârţoage luate la întâmplare.

— Daţi-ne căpestre.

Unde mersese mia, putea, la urma urmelor, să meargă şi suta. Blebe culese patru căpestre de pe la corturi şi le duse soldatului care le ceruse.

— Mulţumim.

Le puseră cailor căpestrele în cap, încălecară şi plecară repede către scăpătat. Câinii, în frunte cu Rob, se încârduiră lătrând după ei. Îi însoţiră până osteniră. Atunci se opriră şi după ce mai aruncară câteva lătrături în vânt se întoarseră la corturi.

Him başa se duse la cortul lui Ariston. Îl găsi pe soldatul rănit lungit pe rogojină. Omul fuma cu sete şi era uşor de înţeles că avea faţa plină de frică. Nici nu se uită la Him başa.

— Carevasăzică, aşa, ostaşule! Voiai să pleci cu ceilalţi.

— Da. Voiam.

Tăcu un timp. Ridica glasul:

— Da. Voiam să plec. Şi ce pofteşti de la mine?

— Nimic. Ţineam numai să-ţi amintesc că jandarmii te-au lăsat în seama mea. Dacă fugi, ştii bine, plătesc cu capul.

— Ştiu. Însă ţin mai mult la capul meu, decât la al tău.

— Fiecare om ţine la capul lui… Fiecare… Fiecare…

Ariston îi privea şi-i asculta pe amândoi.

— Tocmai de aceea voiam să plec cu ceilalţi, pentru că *fiecare om ţine la capul lui*. Nebun vrednic de legat aş fi, dacă n-aş ţine mai mult la capul meu, decât la al altuia.

— O să fiu nevoit să poruncesc să te lege şi să te păzească, spuse liniştit Him başa.

Soldatul se răsuci pe rogojină şi-l apucă de picioare. Him se întoarse. Crezu că soldatul vrea să-l trântească. Se smuci şi făcu un pas îndărăt. Soldatul se târî spre el. Him rămase pe loc şi gândi: „Dacă va încerca să mă apuce de picioare şi să mă răstoarne pe spate, am să sar pe el, n-am să mai iau seama că e rănit, şi-am să-l zobesc”. În ciuda celor aşteptate, auzi:

— Tăicuţule, dă-mi un cal şi lasă-mă să fug, aşa bolnav cum sunt. Şase copii mă aşteaptă acasă, tăicuţule. Şase copii şi nevasta. Şi pe deasupra mai am şi-o răfuială cu porcul de taică-meu! Îndură-te şi dă-mi un cal şi lasă-mă să fug, tăicuţule. Fă-ţi milă de mine, tăicuţule, fie-ţi milă de copilaşii mei şi de nevasta mea. Fie-ţi milă, tăicuţule.

Lui Him başa i se muie inima. Se ţinu tare şi răspunse blajin:

— Dar, de mine şi de nevasta mea, de copiii şi de nepoţii mei, cine o să aibă milă, omule? Unul dintre cei patru care ne luară caii spunea că mila a murit în prima zi de război. A? Tu ce spui? Spune şi tu ceva… Spune ceva…

Soldatul tăcu. Se târî şi mai mult pe burtă. Ajunse lângă picioarele goale, negre, aspre şi pline de crăpături ale lui Him başa şi i le sărută. După aceea se trase îndărăt şi se făcu covrig pe rogojină, de parcă o durere neînchipuit de puternică i-ar fi sfărâmat şi mâncat măruntaiele.

Him başa îl întrebă pe Ariston.

— Tu ce spui, Aristoane?

— Eu? Eu n-am nimic de spus, bulibaşă, nimic, nimic.

— Pot să ţi-l las ţie în pază? Să mă încred în tine?

— Lasă-mi-l, bulibaşă. Cum l-oi prinde că-ncearcă să fugă, îl sfărâm cu harapnicul, îl sfărâm până-i scot sufletul din trup.

Dezertorul rămase în paza şi în grija lui Ariston. Zăpuşeala crescu. Copiii şatrei plecară iarăşi la scaldă. Ceilalţi se risipiră prin împrejurimi să culeagă ciulini, scaieţi

şi balega cailor, măgarilor şi catârilor. Nimeni nu plânse caii furaţi. Întâmplarea cu Lisandra, cu Goşu şi cu Ariston fu uitată. Fu uitată şi nenorocirea mai mare a Kerei şi a lui Alimut. Acum, mari şi mici nu mai vorbeau decât de caii lor.

— Au să mai vină soldaţi şi-au să ne mai ia cai.

— Dacă o merge ca până acum, până la căderea zăpezii n-o să ne mai rămână nicio vită.

— Până atunci… Până atunci poate se isprăveşte războiul. Odată războiul isprăvit, o să ne cumpărăm alţi cai. Dar nu numai alţi cai, ci şi alte căruţe.

— Războiul n-o să ţină până la sfârşitul lumii. O să vie şi ziua de pace. Dar până atunci… Până atunci n-ar strica dacă am avea arme de foc. Ne-am împotrivi, în orice caz n-am mai fi ca acum, la cheremul oricui…

— Ce să facem cu armele de foc? Nu ştim să umblam cu ele.

— O să învăţăm.

— Şi dacă învăţăm să umblam cu ele, omorâm oameni.

— Nu face nimic. Acum e război. Acum aproape toţi oamenii omoară oameni.

— Poate n-or să mai vină dezertori.

— Ba au să vină… Cu cât se va lungi războiul, cu atât vor veni mai mulţi, mai sălbatici, mai răi…

Berber spusese „ba au să mai vină”. Şi parcă spusese într-un ceas rău. Sarat strigă:

— Ia uitaţi-vă către râpe! Ne mai cade pe cap încă o pacoste.

Pogora, abia târându-şi picioarele, un soldat asemănător celui care zăcea în cortul lui Ariston. Se adunară cu toţii la corturi şi-l aşteptară. Soldatul, ostenit de lunga cale străbătută, şi poate flămând şi bolnav, mergea clătinându-se şi se vedea de departe cât de greu îi vine să-şi poarte la spinare puşca. Călătorul se opri la câţiva paşi de oamenii oacheşi, duse mâna la capelă şi zise:

— Bine v-am găsit, oameni buni!

Îi răspunse Dundera un bărbat colţos şi chior.

— Acum nu mai sunt pe nicăieri oameni buni.

— Ba sunt, spuse soldatul care nu aşteptase să fie primit cu pâine şi sare. Pământul lui Dumnezeu e plin de oameni buni, numai că… numai că ne-a înrăit şi ne-a schimbat în fiare războiul.

Dundera nu se lăsă înduioşat:

— Nu cumva vrei şi tu un cal?

Soldatul înţelese că mai trecuseră pe acolo şi alţii ca el.

— Nu, oameni buni, n-am venit nici să vă cer, nici să vă fur un cal. Pe-aici s-a nimerit să-mi fie drumul.

— Dar ceva tot trebuie să ne ceri. Nu trece nimeni pe aici fără să nu ne ceară ceva.

— Asta e adevărat, zise soldatul râzând. Am nevoie de-o cană cu apă şi, dacă s-ar putea şi de un coltuc de pâine, bineînţeles dacă aveţi şi dacă vreţi să mă miluiţi.

Dundera era gata să-i spună că n-o să capete nimic.

Veni însă Him, care-l pofti la cortul lui.

Noul-sosit se aşeză turceşte pe rogojină şi puse puşca lângă el. I se dădu apă şi brânză cu pâine. Soldatul bău mult, mâncă încet, mestecă îndelung fiecare îmbucătură şi după ce se sătură spuse c-ar vrea să doarmă.

Îl duseră la cortul lui Ariston. Văzând acolo ostaşul rănit, nu se miră deloc. Oamenii oacheşi îi lăsară împreună, să vorbească între ei, să doarmă, să viseze. Him plecă de la cortul lui Ariston neliniştit. Văzuse în ochii dezertorului rănit sclipiri care nu-i plăcuseră. Dar, ca de obicei, îşi puse în gând întrebarea: „Nu cumva m-am înşelat? Poate mi s-a părut numai.” Nu trecu mult şi se gândi la altele.

Până spre seară nu se mai petrecu nimic în şatra poposită lângă râpe. Când se apropie înserarea, Ariston înfipse iarăşi un sac cu ierburi uscate în parul bătut în pământ în faţa cortului şi se apucă să-l sfârtece cu harapnicul. Pocnetele răsunătoare ale harapnicului îi treziră pe cei doi fugari. Se târâră mai aproape de Ariston, şi-l întrebară:

— De ce baţi, omule, sacul? Cu ce ţi-a greşit?

Ariston rânji şi le zise:

— Plecaţi. S-ar putea să greşesc şi în loc să sfârtec sacul, să vă sfârtec pe voi.

— Mare ispravă ai face!

— Mare-nemare…

Dezertorii se întoarseră în cort. Nimeni nu se mai uita la Ariston, în afara de Lisandra. Nevasta lui Goşu ieşise din cort, gătită ca de sărbătoare şi se oprise la câţiva paşi de Ariston. Îl privise cât îl privise, pe urmă începuse să-i strige:

— Aşa, Aristoane! Atinge-l, Ariston! Mai dă-i, Ariston! Nu te lăsa, Ariston! Omoară-l, Ariston! Omoară-l, omule, omoară-l!…

Acum, aşteptându-se la o încăierare sângeroasă, şatra se strânse în jurul lor. Ariston asculta aţâţările muierii, sărea ca un sălbatic, se opintea şi izbea cu putere. Sacul se zdrenţui. Sfârtecate, buruienile uscate începură să plutească în aerul cald şi vâscos. Când nu mai avu ce să lovească, Ariston, leoarcă de sudoare, îşi strânse harapnicul, se duse şi se înclină adânc în faţa Lisandrei:

— Ţi-a plăcut?

— Mi-a plăcut, Aristoane, mult mi-a plăcut. Dar mâine seară…

— Mâine seară va fi cum gândeşti tu. Întocmai cum gândeşti tu…

— Mâine seară va fi cum voi hotărî cu, spuse Goşu, care până atunci stătuse de-o parte, privise şi tăcuse.

Trecu seara, noaptea se apropie de corturi, le învălui în scama ei şi plecă mai departe. Adormiră urşii. Adormiră oamenii oacheşi. Adormiră şi câinii. În lunca nisipoasă unii cai îngenunchează şi se culcară, alţii păscură. Măgarii şi catârii făcură la fel. Ariston îi lăsă în cort pe cei doi soldaţi fugari. Unul icnea prin somn, altul – cel rănit la şold – sforăia. „Dorm, îşi spuse Ariston, n-am de ce să-i păzesc.” Se strecură spre râpe. Ajuns în apropierea lor auzi:

— Sunt aici, Aristoane.

— Şi Goşu?

— Doarme somn de piatră.

— Atunci e bine, Lisandro.

— E bine, Aristoane, dar aş vrea ca începând de mâine să fie şi mai bine. Pricepi?

— Pricep, Lisandro.

Celor ce dormeau în corturi sau pe lângă corturi noaptea nu li se păru nici lungă, nici scurtă. Nu li se păru în niciun fel. Când dormi, nu-ţi dai seama de nimic, pentru că somnul, într-un anumit sens, seamănă cu moartea. *În somn, visezi. Mort, nu visezi. Din somn, te trezeşti. Din moarte, nu te mai trezeşti niciodată*.

Lui Ariston şi Lisandrei noaptea li se păru scurtă. Către ziua îi cuprinse un fel de toropeala care, pe undeva, semăna cu somnul, fără să fie însă somn. Îi dezmetici lumina tulbure care prevestea venirea zorilor. Întâi plecă femeia. Merse cu paşi de vulpe şi intră în cort. Îl găsi pe Goşu cu luleaua aprinsă.

— Unde mi-ai fost?

— La râpe.

— Ce-ai căutat acolo?

— Mă durea burta. M-am dus să mă golesc.

— Nu cumva se afla şi Ariston pe-acolo?

— Du-te şi-l întreabă. Eu nu l-am văzut.

Goşu ieşi în faţa cortului. Îl văzu pe Ariston. Venea dinspre râpe. Trecu pe lângă Goşu şi se prefăcu a nu-l vedea. Ajunse la cortul lui.. Intră înăuntru. Peste câteva clipe ieşi strigând;

— Goşule… Goşule…

— Ce vrei?

— Trezeşte lumea şi veniţi încoace. Trezeşte-l şi pe Him başa.

— Dar ce s-a întâmplat?

— O să vedeţi.

Nu mai era nevoie ca Goşu să trezească oamenii, îi trezise strigătele lui Ariston.

— Ce e, Aristoane? Ce s-a întâmplat, Aristoane?

— Voi nu vedeţi? Soldatul rănit l-a omorât pe cel care a venit aseară.

— Cum l-a omorât?

— Nu ştiu. I-a tăiat beregata, i-a furat puşca şi-a fugit.

— Dar tu unde erai?

— Eu?… Eu… mă dusesem în poiană, să-mi fac nevoile.

— Ucigaşul trebuie să fie pe aproape. Nu putea să umble.

— Dac-a ajuns la cai, prinde orbul, scoate-i ochii.

Se luminase bine de ziuă. Plecară spre caii, măgarii şi catârii şatrei, care-şi isprăviseră odihna, se treziseră şi se apucaseră să pască.

— Uite-l… Uite-l…

Dezertorul rănit se târa spre cai pe burtă, cu puşca mortului în mână. Săriră pe el şi-i smulseră puşca.

— Lăsaţi-mi-l! E-al meu, urlă Ariston. Să nu v-atingeţi de el. E-al meu.

I-l lăsară.

— Nu-l lovi! strigă Him başa. Nu-l lovi, Aristoane. Ia-l la spinare şi du-l la cort. O să stăm de vorbă cu el acolo.

Ariston se supuse poruncii. Dezertorul, văzând că totul e pierdut, nu încercă nicio împotrivire. Ariston îl luă în spinare. „E uşor, îşi spuse în gând, e uşor ca un fulg, săracul. Cine ştie cât o fi suferit. A mai pierdut şi sânge.” Şi dintr-odată îi pieri mânia şi-l copleşi mila, o milă adâncă, dulce, cum el, Ariston, nu simţise niciodată pentru nimeni. Ajunse cu el în faţa cortului şi-n loc să-l arunce ca pe un bolovan, cum hotărâse cu câteva clipe mai înainte, îngenunche şi-l culcă lin la pământ, ca pe-un băieţandru, bolnav. Soldatul se sprijini în mâini şi se aşeză.

— Ce-ai făcut? îl întrebă Him başa.

— Ce mă mai întrebaţi? Voi nu vedeţi? L-am omorât. Şi după ce l-am omorât, am băgat în buzunarul lui livretul meu şi în buzunarul meu livretul lui.

— Şi de ce-ai făcut asta?

— Cum de ce? Ca să scap de judecată şi de împuşcare.

— Şi crezi c-ai să scapi?

— Da, bulibaşă, am să scap. Şi pentru că vă văd nedumeriţi, iată, am să vă spun. Eu am fost dat în paza voastră. Este?

— Este.

— Tu, bulibaşă, răspunzi de mine cu capul. Este?

— Este, zise moale Him başa.

— Eu tot aş fi fugit. Dacă nu azi, mâine. Dar de fugit tot aş fi fugit. Şi dacă aş fi fugit, tu, Him başa, ai fi plătit fuga mea cu capul. Jandarmii nu te-ar fi iertat.

— Nu, nu m-ar fi iertat, rosti încet Him.

— Dar voi v-aţi purtat bine cu mine. M-aţi oblojit, mi-aţi dat să beau, mi-aţi dat să mănânc.

— Aşa este.

— M-am gândit că nu se cade să vă fac rău.

Him başa răcni:

— Unde vrei să ajungi?

— Acolo unde am şi ajuns. Am omorât, ca să-ţi scap ţie capul, Him başa. De aceea am omorât pe cine-am omorât.

Oamenii oacheşi tăcură. Tăcu şi soldatul un timp. După ce i se păru că a tăcut îndeajuns, zise:

— Mie să-mi daţi un cal ca să plec. Chiar acum vreau să plec. Vouă vă rămâne mortul. Îl îngropaţi. Păstraţi-i livretul. Când vin jandarmii le spuneţi: „Soldatul pe care ni l-aţi dat în pază a murit. I s-a obrintit rana şi-a murit. L-am îngropat.” Îi arătaţi mormântul şi le daţi livretul.

— Şi dacă ne pun să dezgropăm mortul şi văd că e altul şi că acel altul are gâtul tăiat?

— Îl dezgropaţi. Toţi soldaţii sunt la fel. Cât despre gât, să nu va faceţi nicio grijă. Jandarmii n-o să vină mai curând de-o săptămână. Până atunci mortul a şi intrat în gura viermilor. E vară… Nu uitaţi că e vară…

Niciunul nu mai spuse nimic, nici măcar Him başa. Blebe, fără să-i poruncească bulibaşa, aduse un cal cu căpăstru cu tot, şi-i spuse soldatului:

— Încalecă… Încalecă şi pleacă din ochii noştri cât mai curând!

— Ajutaţi-mă. Vedeţi că singur nu sunt în stare. Ajutaţi-mă să încalec.

Îl ajutară şi încălecă. Când se văzu călare, soldatul spuse:

— Daţi-mi şi puşca.

I-o întinseră. Călăreţul mângâie gâtul calului, îl îmboldi cu călcâiele şi-l îndemnă dulce:

— Hii, căluţule… Hii, căluţule…

Plecă şi merse la pas, fără grabă, până îl înghiţi zarea. Nu se uită nici măcar o dată îndărăt.

Oarba îl simţi pe Him intrând în cort. Îi spuse:

— Mi se pare că ieri ucigaşul care a plecat acum ţi-a sărutat picioarele.

— Da, zise Him, e-adevărat. Mi-a sărutat picioarele. Eu n-am vrut, m-am ferit, dar el mi-a sărutat picioarele.

— Ia o bucată de săpun. O găseşti în traista de lângă uşă. Ia-o şi du-te la pârâu. Spală-ţi bine picioarele. Spală-ţi-le cât poţi mai bine, dragul meu.

În drum spre pârâu trecu pe lângă oamenii care vorbeau în pâlcuri. Unul îl întrebă:

— Ce facem, bulibaşă, cu mortul?

— Săpaţi-i o groapă şi îngropaţi-l.

— Unde?

— Undeva mai departe de sălaş; pe lângă lac.

Făcu câţiva paşi, se opri şi se întoarse:

— Băgaţi de seamă, când îl duceţi la groapă să nu-i picure sângele şi să lase urme. Înfăşuraţi-i gâtul într-un sac. Şi… Ariston să-şi cureţe de îndată cortul, să şteargă sângele.

— Chiar acum să-l îngropăm?

— Chiar acum. Dacă nu-l îngropăm, până la prânz se împute. Aşa sunt morţii. Vara, dacă nu-i îngropi numaidecât, morţii se împut.

Câţiva bărbaţi luară cazmale şi lopeţi şi plecară să caute locul de înmormântare şi să sape groapa. Ajunseră în apropierea lacului.

— Să-i săpăm groapa aici, pe povârnişul dâmbului.

Unul vorbise. Ceilalţi tăcură. Nu se cădea să vorbeşti prea mult la săpatul gropii. Măsurară pământul cu paşii, de la răsărit la apus, făcură semne cu vârfurile cazmalelor şi se apucară de lucru. Ziua era, ca toate cele pe care le trăiseră în ultimele săptămâni, caldă. Pământul nisipos şi pietros scrâşnea sub tăişul cazmalelor, împotrivindu-se parcă să primească în sânul lui sănătos trup de mort. Oamenii oacheşi năduşiră, dar până la urmă izbutiră să sape groapa.

— O fi destul de încăpătoare?

— Destul şi prea destul.

Strigară să aducă mortul, se-ntinseră să se odihnească şi îşi aprinseră ţigări ca să mai alunge muştele mari şi grase, verzi şi galbene, cumplitele muşte de război, care nu le dădeau pace.

Nu trecu mult şi dinspre corturi se văzu venind alaiul. Unul îl ţinea pe mort de picioare, altul de mâini. După mort veneau copiii şatrei şi câteva muieri. Nu jelea nimeni. Îl culcară lângă marginea gropii. Soldatul era galben la faţă. I se scursese aproape tot sângele. Avea beregata tăiată dintr-o singură retezătură.

— Cu cuţitul?

— Nu, asta nu e tăietură de cuţit, e tăietură de brici.

— Nici nu ştim cum l-o fi chemând.

— Nu face nimic. Pământul o să-l primească fără să-l întrebe.

— Pământul nu întreabă niciodată nimic. Nici nu spune.

Roiurile de muşte mari şi grase, verzi şi galbene, se roteau în jurul mortului şi în jurul viilor.

— Să-l dăruim ţărânii.

— Să-l dăruim.

Îl culcară pe fundul gropii, cu picioarele spre răsărit şi cu capul spre apus, cum ştiau că se îngroapă morţii prin ţinuturile acestea. Îi acoperiră faţa cu capela – o capelă veche, soioasă – ca să nu-i strice ochii pietrişul, şi-l acoperiră cu ceea ce scoseseră din groapă. Muşuroiul lunguieţ îl mai crescuseră cu câţiva bolovani adunaţi de pe

lângă lac şi plecară. La întoarcere se spălară cu toţii pe mâini şi pe picioare în pârâu. Unii găsiră prilejul să se spele şi pe obraz. Soarele, care ajunsese la amiază, îi învăluia mai departe în lumina lui mătăsoasă şi în dogoarea lui neîndurătoare.

Oarba simţi că Him a intrat în cort. Îl întrebă:

— Ţi-ai curăţat picioarele de sărutările ucigaşului?

— Da, mi le-am curăţat.

— Atunci să ne aşezăm la masă.

Him başa îl căută cu ochii pe Alimut. Nu-l găsi.

— Dar unde e băiatul?

— A plecat.

— De mult?

— Să tot fie două ceasuri.

— Nu ţi-a spus unde se duce?

— Nu mi-a spus nimic. S-a sculat, s-a îmbrăcat şi-a plecat.

Mâncară tăcuţi. Him îşi aprinse luleaua. Fumul iute al tutunului negru alunga din cort muştele mari şi grase. Oarba zise:

— Crezi c-o să scapi uşor din întâmplarea cu soldatul fugit şi cu cel mort?

— Nu ştiu. S-ar putea să scap uşor şi s-ar putea să nu scap deloc.

— Mă macină grija, şopti Oarba.

— Nu trebuie, zise Him başa, nu le pune toate la inimă. N-are niciun rost să suferim dinainte. Dacă va fi să suferim, avem destul timp să suferim *după*. Acum mă îngrijorează Alimut. Tu ce crezi? Ce facem cu…

Vru să spună „cu nenorocirea întâmplată în zăvoiul de lângă fluviu”, însă nu-i plăcea să rostească cuvântul „nenorocire” şi se opri la timp. Oarba pricepu.

— Te gândeşti la Alimut şi la fata lui Calub?

— Întocmai.

— Eu zic că după cele petrecute n-avem de făcut decât un singur lucru.

— Care?

— Ei! Parcă tu nu ştii… Ştii prea bine, Him. Fata lui Calub nu mai are ce căuta în cortul nostru. Calub să facă bine să-ţi dea îndărăt galbenii, galbenii şi pielea viţelului.

— Fata nu e vinovată cu nimic.

— Ba este, zise apăsat Oarba, este, cum să nu fie?!

— Ce putea să facă? *Erau patru*.

— Să fi murit. Putea să moară şi n-a murit. Să fi murit…

Him nu-i răspunse. Îşi stinse luleaua şi se întinse pe rogojină să doarmă. Cu o clipă mai înainte nu se simţise nici măcar ostenit. Şi dintr-odată venise somnul, îl copleşise şi-l doborâse. Oarba îşi spuse în gând: „Ce-o fi cu Him? N-avea obiceiul să doarmă ziua. Şi-acum…” Se dusese lângă el şi-i auzise respiraţia rară şi liniştită a somnului adânc.

Spre seară se trezi. Oarba auzi cum se întinde şi cum îi trosnesc oasele bătrâne dar încă viguroase. Surâse şi zise:

— Ai făcut ochi.

— Da. Am dormit mult?

— Destul.

— Asculta, Sina. Tu… Tu te întrebi de ce n-a murit fata lui Calub sau de ce nu s-a omorât. *Cum să se omoare?*

— Să se omoare! Când omul vrea să se omoare, găseşte el mijlocul. Uite… Lacul e la o palmă de loc de corturi. Să se afunde, să înghită apă şi să nu iasă la suprafaţă decât umflată, după ce-o muri. Calub… De! Eu zic că lui Calub nu i-ar părea rău. Pentru că tu nu i-ai mai cere galbenii îndărăt. Tu nu i-ai mai cere îndărăt nici galbenii daţi pe fată, nici pielea viţelului.

— Dar eu… Eu de ce să păgubesc? Zece galbeni de aur sunt bani buni, nu glumă.

Sina nu mai apucă să-i răspundă. În şatră se iscă zarvă şi în faţa cortului lui Him başa năvăliră, gălăgioşi, o sumedenie de oameni. Mulţimea îi împingea din urmă, cu lovituri de pumni pe Ariston şi pe Goşu. Him başa sări în sus, ieşi din cort şi întrebă răstit:

— Ce s-a întâmplat? A? Ce s-a întâmplat? Nu cumva aţi înnebunit?

Ariston şi Goşu se uitau, ruşinaţi, în pământ şi tăceau. Careva îi spuse bulibaşei:

— Ăştia doi... S-au depărtat de corturi... Credeam ca vor să vorbească între ei. Să se împace. Au ajuns în apropierea pârâului, şi-au lepădat cămăşile şi au început să se bată cu cuţitele. Dacă nu alergam să-i despărţim şi să-i aducem aici, se omorau.

Him îi întreba blajin:

— De ce-aţi făcut asta? Ştiţi că fără îngăduinţa mea bărbaţii din şatra n-au voie să se lupte între ei nici cu harapnicele, nici cu cuţitele?

— Ştim, bulibaşă.

— Atunci pentru ce aţi călcat străvechea şi dreapta lege a şatrei?

Răspunse, ţinând mereu ochii în jos, Ariston:

— Nu ne-am mai putut stăpâni, bulibaşă.

— Şi tu ce spui, Goşule?

— La fel, bulibaşă, la fel cu Ariston. Nu ne-am mai putut stăpâni. Unul din noi trebuie să moară. Negreşit, unul din noi trebuie să moară.

— Bine, înţeleg, unul din voi trebuie să moară. Dar de ce n-aţi venit să-mi cereţi învoire?

— Am presupus că ai să te împotriveşti, bulibaşă.

Him başa gândi: „Presupunerea lor nu era fără temei. Nu i-aş fi lăsat să se bată cu cuţitele. Nu-mi trebuie morţi în şatră. Am şi aşa destule necazuri.” Rosti blând:

— Aduceţi-mi biciul, biciul, nu harapnicul. Pentru ce-au făcut, harapnicul nu e de nasul lor.

Un băietan, Ary, intră în cort şi-i aduse biciul. Era un bici cu trei sfârcuri, cu codirişca scurtă şi lucioasă. Nu era om în şatră care să nu fi cunoscut biciul lui Him başa.

Cu glas aspru, puternic, bulibaşa porunci:

— Întoarceţi-vă cu spatele.

Ariston şi Goşu împliniră porunca.

Him başa se înţepeni bine pe picioare, îşi îndreptă spinarea şi ridică biciul. Întâi îl plezni pe Ariston. Pe urmă îl

plezni pe Goşu. Biciul şuieră prin aerul fierbinte şi vâscos şi sfârtecă îndelung pielea celor doi. La fiecare izbitură pe care o primea, Ariston icnea scurt, îşi muşca buzele şi aştepta să audă izbitura următoare pe spinarea lui Goşu. Bărbatul Lisandrei avea o mai mare putere de stăpânire. De muşcat buzele şi le muşca şi el, însă de icnit nu icnea.

Oamenii oacheşi priveau totul. Li se uscaseră ochii şi li se uscaseră şi gurile. Unii rămăseseră încremeniţi. Alţii săreau când pe un picior, când pe altul, de parcă biciul cu trei sfârcuri i-ar fi lovit şi pe ei.

Him başa osteni. Aruncă biciul. Îşi şterse sudoarea de pe frunte cu dosul mâinii şi spuse:

— Luaţi-i! Nădăjduiesc să le fie învăţătură de minte.

Prin tăcerea care se lăsase asupra şatrei se auzi glasul Lisandrei:

— Ba n-o să le fie deloc, Him başa. Mâine-poimâine se vor încăiera iarăşi. Auzi, Him başa? Aşa nu mai poate să meargă. Trebuiesc lăsaţi să se bată în faţa şatrei cu cuţitele. Aşa nu mai merge. Nu mai poate să meargă. Him başa… nu mai poate să meargă.

N-o învrednici nimeni cu niciun răspuns.

În cort, Him căută plosca cu rachiu, o găsi, o puse la gură şi trase câteva înghiţituri zdravene.

Oarba, care numărase loviturile, îl mângâie pe Him pe frunte şi pe obrazul bărbos. Zise dulce:

— Him, dragul meu, ai ostenit.

Bulibaşa zâmbi şi Oarba simţi că el zâmbeşte şi se luminează obrazul atât, numai atât cât se poate lumina obrazul unei femei bătrâne şi oarbe.

— Mi se pare ciudat, spuse Him, am obosit înainte de a-i bate. Am obosit şi-am adormit. Mă simt odihnit de parcă acum m-aş fi trezit din somn. Dar… Alimut nu s-a întors?

— Nu, spuse Oarba încet, nu s-a întors.

Ieşiră în faţa cortului. Focul ardea. Flăcările roşii jucau uşor. Fumul gros şi negru alunga muştele mari şi grase,

muştele de război care nu se îndepărtau o singură clipă de şatră.

Se lăsă seara. Flăcările muriră şi numai fumul negru care se înălţa spre cer în coloane rotunde arăta că, sub cenuşa caldă, bălegarul continua să ardă mocnit. Oamenii oacheşi adormiră. Adormiră urşii. Câinii dormeau şi ei, însă cu urechile treze. Pe lunca nisipoasă caii, măgarii şi catârii picoteau. Picoteau şi băieţii rânduiţi pentru pază. Cerul spuzit de stele se apropie de pământ. Răsări luna. Se asemuia unei jumătăţi de covrig şi era gălbuie ca mierea în fagure. Lângă focul fumegând Oarba tăcea. Nu aştepta somnul. Îl aştepta pe Alimut. Şi tot pe Alimut îl aştepta, treaz şi îngrijorat, şi Him başa. În sfârşit, băiatul veni.

— Unde ai fost?

— Dincolo de râpe, spre răsărit.

— Până unde?

— Până unde m-au ţinut picioarele.

— Şi ce-ai văzut?

— Pustiu, tată, nimic altceva decât pustiu.

Se culcară pe rogojină, în cort. Târziu, băiatul simţind că nici Oarba, nici Him başa nu dorm, adăugă:

— Ba, în pustiu, am văzut ceva: sute şi mii de muşuroaie de cârtiţe.

Prin mintea lui Him başa fulgeră un gând, însă nu-l mărturisi. Îl păstră pentru sine. De grăit, grăi numai atât:

— Mâine să mergi să-mi arăţi şi mie muşuroaiele.

Toată noaptea Him se zvârcoli pe rogojină. Nu închise ochii, ochii fără vedere, nici Oarba.

A doua zi Him başa chemă şatra.

— E cald încă. Na se arată semne de vânt şi nu se arată nici semne de ploaie. Toamna însă e aproape şi n-o să mai treacă mult până va ajunge aici. Nu ştiu cât o să rămânem pe aici. Bine ar fi să rămânem cât mai puţin şi să ne întoarcem dincolo de apă. S-ar putea însă nu numai să întomnăm, ci să şi iernăm aici. Trebuie să ne pregătim de iarnă. Culegeţi iarbă şi aşezaţi-o în stoguri. Culegeţi

mărăcini şi scaieţi. Culegeţi vreascuri uscate din pădurice. Culegeţi şi balegile vitelor. Iarna va fi lungă. Poate va fi şi grea. Trebuie s-o înfruntăm şi s-o biruim. Cât despre celelalte, vom mai vorbi… Vom mai vorbi…

Oamenii oacheşi îl ascultară tăcuţi şi îngrijoraţi. Him başa nu vru să le risipească îngrijorarea. Dimpotrivă.

— N-avem nicio clipă de pierdut.

Îşi luară nevestele şi copiii. Unii se îndreptară spre pădurice. Alţii urcară de-a buşilea râpele şi se răspândiră pe câmpia întinsă dinspre răsărit.

Peste o săptămână văzură venind o căruţă. Lăsară lucrul baltă şi se repeziră spre corturi. Căruţa, la care erau înhămaţi doi cai voinici, graşi şi lucioşi, se opri şi din ea săriră doi jandarmi. Unul era plutonierul care-i însoţise până aci şi care-l dăduse în seamă lui Him başa pe soldatul rănit. Celălalt era un jandarm tinerel, rotofei, cu mustaţă subţire pe buză. Plutonierul veni zâmbind spre Him başa. Jandarmul tinerel deshămă caii plini de spumă şi se apucă să-i plimbe la pas. Him başa îşi păstră firea.

— Am de vorbit cu tine, îi spuse plutonierul. Vrei să vorbim, între patru ochi, ori în faţa şatrei?

— În faţa şatrei, îi răspunse Him başa.

Oamenii oacheşi îşi strânseră rândurile şi deveniră numai urechi. Un sugar scânci. Muierea care-l ţinea în braţe îi vârî în gură sfârcul ţâţei şi sugarul se potoli.

— Ţi-am lăsat în pază un soldat dezertor, bulibaşă. Poţi să ni-l predai?

Him başa simţi că s-a petrecut ceva neaşteptat, ce anume, nu-şi dădea seama. Îşi ţinu firea şi răspunse:

— De vrut, cu dragă inimă aş vrea, domnule plutonier, dar nu mai e cu putinţă. Soldatul, la câteva zile după ce aţi plecat de aici, a murit.

Se scurmă în chimir, scoase livretul militar al soldatului fugar şi i-l întinse zicând:

— Soldatul a murit. A murit. Iar noi l-am îngropat. Iată livretul…

— Şi mormântul mortului? Unde se află mormântul mortului?

Îi arătă cu mâna dâmbul din apropierea lacului.

— Acolo.

— Aşa cum l-aţi îngropat, aşa să mi-l dezgropaţi. Vreau să-l văd. Vă pot spune însă de pe acum că în mormântul acela nu vom găsi niciun trup de soldat.

Him başa se mai linişti. „Nu ştie nimic. Când va vedea cadavrul se va mira, şi se va potoli.”

Him başa plecă spre dâmb cu plutonierul şi cu jandarmul cel tinerel. În urma lor, toată şatra. Câţiva purtau cazmale şi lopeţi. Plutonierul şi jandarmul tinerel îşi păstraseră automatele, mergeau în rând cu oamenii oacheşi, însă ceva mai departe de ei. Ajunseră. Him başa zise:

— Desfaceţi mormântul. Domnul plutonier o să-şi vadă fugarul. Noi… Noi o să-i cerem iertare răposatului, că i-am tulburat liniştea gropii.

O duhoare nesuferită se ridică din groapă. Oamenii oacheşi curăţară ţărâna nisipoasă şi pietroasă. Cadavrul ieşi la iveală. Nu mai avea obraz, iar tăietura de sub bărbie nu se mai cunoştea. Plutonierul holbă ochii. Spuse mirat:

— Nu se poate. Acesta e alt soldat. Cine l-a omorât?

— Ba e acela pe care ni l-aţi lăsat să-l ţinem sub pază, zise Him başa.

— Nu. Nu e acela, ripostă plutonierul. Dar despre asta vreau să vorbesc cu tine între patru ochi, bulibaşă.

Him başa îl întrebă:

— Să-l acoperim?

— Acoperiţi-l.

Plutonierul plecă cu Him başa. Flăcăii rămaseră să acopere mortul prins de putrezire. Ceilalţi se înşiruiră în urma bulibaşei.

— Să intrăm la tine în cort, zise plutonierul, şi să rămânem între patru ochi.

— Poftiţi.

Oarba şi Alimut fură rugaţi să plece prin vecini. Se aşezară amândoi turceşte pe rogojină.

— Te pomeneşti că aveţi purici prin cort, spuse plutonierul.

— N-avem. N-avem nimic, nici păduchi, nici purici, zise Him başa.

— O să aveţi la iarnă.

— Dar ce, o să iernăm aici?

— Unde credeai?

— O să ne fie greu, oftă bulibaşa.

— Fără îndoială. Stăpânirea nu v-a trimis aici ca să vă fie uşor.

Tăcu plutonierul. Tăcu şi Him başa. Undeva, în luncă, lătrară câinii. Plutonierul spuse:

— Fugarul rănit pe care vi l-am lăsat în pază a fugit. L-au prins patrulele şi-l ţinem la păstrare. Cum a fugit? Şi cine e ostaşul din groapă?

Him başa, nemaiavând nimic de ascuns, povesti totul pe îndelete. Plutonierul îl asculta cu luare-aminte. Cumpănindu-şi cuvintele, spuse:

— Nu mă îndoiesc că tot ce mi-ai povestit este adevărat. Însă trebuie să-ţi dai seama că te afli într-o situaţie grea. Şi în aceeaşi situaţie grea se află şi ceilalţi bărbaţi ai şatrei.

— Cu ce suntem vinovaţi?

— Întâi, v-am lăsat un dezertor în pază. V-am spus că răspundeţi de el cu capul. Voi l-aţi lăsat să fugă. Aceasta, în împrejurările în care trăim, se plăteşte cu capul. Al doilea, în şatra voastră şi sub ochii voştri a fost ucis un ostaş. Şi aceasta se plăteşte tot cu capul.

Him başa se simţi prins ca într-un cleşte. Oare plutonierul era hotărât într-adevăr să-i ia capul? Nu s-ar fi părut, după felul în care vorbea! Trebuia să încerce să scape. Jandarmii, fie că aveau grade pe umăr, fie că nu – îi cunoştea el – nu erau uşi de biserică.

— Înţeleg. Atât eu, cât şi ceilalţi din şatră, ne aflam în mâinile dumneavoastră. Puteţi să ne luaţi capetele şi puteţi

să ne lăsaţi capetele. Ţineţi seama că ostaşul mort n-a fost omorât de noi, ci de celălalt ostaş fugar. Şi mai ţineţi seama…

— N-am să ţin seama de nimic. Vă legăm şi vă ducem la judecată. Pe drum…

— Pe drum vom fi ucişi. Niciunul din noi n-am mai ajunge la judecată.

— N-aş jura că nu s-ar întâmpla chiar aşa.

— Şi nevestele noastre! Şi copiii noştri?

— N-are nimeni vreme să se gândească la asta. Acum e război, un război cumplit, dus fără milă, cum nici n-a mai fost altul, şi pretutindeni mor oamenii cu miile şi cu sutele de mii.

— Noi nu avem nimic cu războiul.

Plutonierul se uită la el *ca la un mort*, se uită la el întocmai cum se uitase la trupul mort al ostaşului dezgropat pentru câteva clipe. Îşi aprinse o ţigară şi-l întinse şi lui Him başa una. Muştele mari şi grase, verzi şi galbene le dădeau ocol.

— Şi… nu s-ar găsi nicio portiţă de scăpare, domnule plutonier?

Jandarmul râse:

— În sfârşit, ai pus degetul pe rană.

— Aşadar, aş putea nădăjdui?

— Îmi daţi patruzeci de galbeni de aur – am auzit că sunteţi plini de bani – şi înmormântăm toată afacerea! Vorba ceea: nici usturoi n-am mâncat, nici gura nu ne miroase.

— E mult, suspină Him başa.

Jandarmul se încruntă:

— Nu te tocmi bulibaşă. Dacă te tocmeşti, îţi cer îndoit.

De data asta jandarmul vorbise aspru, poruncitor.

— Veţi avea banii mâine dimineaţă.

— Nu s-ar putea până diseară?

— N-am toată suma. Trebuie să-i adun de pe la oameni. Şi aşa, banii se dau greu, dumneavoastră ştiţi…

— Fie. O să aştept mâine până la răsăritul soarelui. Aveţi grijă şi pregătiţi-ne ceva de mâncare.

Him başa îşi adună oamenii. Plecă însoţit de ei şi se duse la marginea pârâului. Muierile şi copiii rămaseră în corturi. Le spuse năpasta care a căzut peste ei toţi şi-i întrebă. Unii fuseseră de părere să dea banii şi să isprăvească odată cu toată povestea asta. Alţii se împotriviră:

— Ne-au luat fugarii aceia caii şi am tăcut. Acum jandarmul vrea să ne ia banii.

— Ce altceva, decât să-i dăm, am putea face?

— Ei sunt numai doi. Noi suntem mulţi. Să ne folosim de întunericul nopţii şi să-i omorâm.

— Au arme… Arme automate…

— Vor dormi. Omului adormit arma nu-i mai e de folos.

— Şi după ce-i omorâm?

— Le ştergem urmele. În pustietatea asta, dacă va fi să ne întrebe cineva de ei, vom spune că multe se pot petrece fără ştirea noastră.

Se ciorovăiră îndelung. Ascultaseră totdeauna stăpânirea, oricare ar fi fost ea. Pe ei, oamenii oacheşi, nu-i proteguia nicio lege. Fuseseră întotdeauna la bunul plac al oamenilor stăpânirii. Trebuiau să fie şi acum.

Hotărâră ca în timpul serii fiecare să treacă pe la cortul lui Him başa şi să-şi dea partea.

La răsăritul soarelui, plutonierul veni la Him başa.

— Gata?

— Gata, îi răspunse bătrânul, şi-i întinse un pungoci plin cu galbeni de aur vechi, turcesc, cu zimţi.

— Sunt patruzeci?

— Număraţi-i.

Jandarmul îi numără, închise şiretul şi băgă pungociul greu şi plin doldora în buzunar.

— Ei, s-auzim de bine, Him başa.

— S-auzim numai de bine, domnule plutonier.

Jandarmul tinerel înhămase caii. Se urcară în căruţă şi plecară în grabă. Un timp se văzu căruţa. Pe urmă se văzu

numai praful stârnit de roţile ei şi de copitele cailor voinici, lucioşi şi graşi. După aceea, oamenii şatrei nu mai văzură decât pustiul din jurul lor, cerul albastru, limpede ca sticla, şi soarele rotund şi galben, ca un uriaş ban de aur vechi, turcesc, cu zimţi, ridicându-se falnic, deasupra orizontului.

— Ei! Acum la treabă! zise Him başa. Toamna e aproape. Şi nu uitaţi că iarna îi calcă pe urme.

La amiază plutonierul îi porunci jandarmului tinerel să oprească, să deshame şi să lase caii să pască.

— Între timp să ne ocupăm cu d-ale gurii.

Mâncară pe iarbă, lângă căruţă. Băură apă şi băură şi rachiu din plosca pe care, la plecare, plutonierul i-o ceruse lui Him başa.

Se odihniră, şi sub soarele arzător fumară, însă de vorbit nu vorbiră mare lucru.

— Înhamă. E timpul.

Jandarmul tinerel înhămă caii. Plutonierul se depărtă de căruţă, se întoarse cu spatele spre ea şi se descheie la pantaloni să urineze. Jandarmul tinerel luă un automat şi apăsă o clipă pe trăgaci. Plutonierul se prăbuşi. Caii nu se speriară. Jandarmul tinerel se duse la plutonier, îi luă pungociul şi-l puse în buzunarul lui. Pe plutonier îl trase de picioare şi se chinui mult până-l urcă în căruţă.

— E gras ca un porc, spuse el tare, cred că atârnă mai mult de-o sută de chile... E gras ca un porc... Ca un adevărat porc..

Se urcă în căruţă şi dădu bici cailor. Se gândi: „Am să spun că ne-au atacat nişte fugari şi că eu am scăpat ca prin urechile acului. Punga! Am s-o pun bine. Mă voi întoarce acasă, după ce se va isprăvi războiul, *mă voi întoarce om, nu glumă!”*

Capitolul VIII

Văzduh fierbinte. Pământ nisipos fierbinte. Totuşi vara se apropia de sfârşit. Fierbinţi sunt zilele. Fierbinţi sunt şi nopţile. Urşii mormăie. Câinii, toropiţi, zac pe lângă căruţe sau pe lângă corturi. Caii pasc şi se apără alene de muşte. Copiii se scaldă în apa caldă şi sărată a lacului. Prind viermuşi roşii-gălbui şi-i strivesc în palmă. Viermuşii miros puternic a iod. Bărbaţii şi femeile şatrei adună iarba uscată, sfărâmicioasa de pe câmp, o pun în saci încăpători, de cânepă, o duc la corturi. Fiecare cap de familie îşi are şura lui de nutreţ alături de şura de mărăcini şi scaieţi. Vara a fost neobişnuit de lungă şi neobişnuit de călduroasă. Oamenii oacheşi nu ştiu cum va fi toamna şi nici n-ar prea dori să ştie, pentru că lor nu le este teamă de toamnă. De iarnă se tem oamenii şatrei şi presupun că iarna care-i va găsi *acolo*, în pustiu, va fi neobişnuit de lungă şi neobişnuit de aspră, cu viscole repezi şi înfricoşătoare, cu geruri tari, cu nămeţi uriaşi de zăpadă.

— Să dăm zor… Să dăm zor…

— S-ar putea ca toamna să-şi arate obrazul chiar mâine.

Uneori obrazul toamnei e uscat,
Alteori e înecat în plâns,
Te uiţi ziua pe cer, ţi se pare
Că soarele s-a-ntunecat, s-a stins.

Undeva, spre răsărit, bat tunurile. Şatra nu le aude. Războiul e departe, departe…

În săptămâna din urmă n-au mai trecut fugari, ori au trecut fără să încerce să fure cai. Jandarmii nu s-au mai arătat. Zgomotul motoarelor avioanelor n-a mai cutremurat văzduhul. S-a isprăvit cumva războiul? Nu. Nu s-a isprăvit. Acum războiul e departe, departe…

În jurul şatrei aciuate între povârnişuri şi lac, întinderile, cât le poţi cuprinde cu ochii, sunt goale. Spaima însă s-a lipit de fiecare om din şatră. Când lucrează, când se odihnesc, când vorbesc între ei, când tac sau când dorm, fiecare om din şatră simte că spaima stă lângă el, lipită de el. Războiul e departe, departe. În fiecare clipă însă războiul poate întinde o mână spre ei. O mână? Nu. E îndeajuns ca războiul să întindă spre ei toţi un singur deget, ca într-un chip sau altul să-i nimicească. Fiecare om oacheş se gândeşte la el, la căruţa lui, la caii lui, la măgarii lui, la catârii şi la câinii lui, la nevasta lui, la copiii lui. Dar Him başa se gândeşte la întreaga şatră. Se gândeşte la păcătoasa de Lisandra şi la cei doi nemernici – Goşu şi Ariston – care s-au apucat să se lupte între ei cu cuţite lungi fără ştirea şi fără voia căpeteniei şatrei, fără ştirea şi voia lui, a lui Him başa. I-a biciuit îndestul? Încă nu. Se pândesc unul pe altul cu ochi de lup şi n-ar fi de mirare ca unul din ei să fie găsit într-o dimineaţă cu pieptul şi cu pântecul spintecat. Poate ar fi bine să-i lase să se răcorească în faţa şatrei. Cu harapnicele? Nu. Cu cuţite lungi? Nu. Nici cu cuţite lungi. O să le îngăduie să se lupte cu cuţite scurte.

Îşi umplu sacul, îl înghesui cu genunchiul şi-l legă la gură cu un crâmpei de sfoară. Oarba veni lângă el.

— Ajută-mă, Him, să-mi ridic şi eu sacul.

Râse şi adăugă:

— După cum ştii, nu mai sunt nici tânăra, nici puternică. Am fost. Altădată. Pe atunci eram şi frumoasă, Him…

Pe Him başa îl podidiră lacrimile. Era a doua sau a treia oară când i se întâmpla în ultimele săptămâni. Nu-i răspunse. Vorbele gingaşe pe care voise să le rostească îi rămaseră în gât. Dacă le-ar fi rostit, buzele i-ar fi tremurat, glasul i-ar fi tremurat, şi s-ar fi dat de gol. Ridică sacul şi i-l puse în spinare. Îşi luă şi el sacul. Plecă. Oarba simţi. Râsul de pe gură i se stinse,. Însă bucuria îi rămase întreagă în inimă. „Him mă iubeşte încă. Cu toate că sunt bătrână şi stafidită şi nu mai am decât puţină putere, *Him al meu a*

rămas al meu. E un om grozav de aspru, dar m-a iubit întotdeauna, chiar în anii mulţi şi lungi în care se părea că a uitat şi cum mă cheamă…”

Rămase trei paşi în urmă şi-şi potrivi mersul după al lui Him başa. Cânta în gând:

Toamna veştejesc toate florile,
Dar muşcata şi tufănica-nfloresc
Până ce cad, albe, zăpezile…

Poate azi va veni toamna. Poate mâine va veni toamna. Poate tocmai poimâine. Şi după toamnă va veni iarna, iarna neobişnuit de aspră şi neobişnuit de lungă. În vreme de război totdeauna se întâmplă aşa. Primăverile şi toamnele sunt scurte, verile lungi şi călduroase, iernile lungi şi cumplite. De ce? Nu ştie nimeni. Şi dacă nu ştie nimeni, pe cine să întrebi?

Numără iernile pe care le trăise. Erau multe. Verile nu le mai numără, căci erau tot atâtea cât şi iernile. O să mai trăiască o iarnă şi pe urmă încă o iarnă-şi încă o iarnă. Iarăşi zâmbi. De unde ştia ea câte ierni o să mai trăiască? Nimeni nu ştie când va muri. Nimeni. Omul, când se uită înainte, i se pare că viaţa lui va fi lungă, nesfârşit de lungă. Şi, de asemenea, i se pare că viaţa e *ceva*, că viaţa e *mult*, că viaţa e *totul*. Poate să fie aşa, şi poate să fie şi altfel. Pentru că, atunci când omul se uită în urmă, i se pare că viaţa a fost *puţină*, dacă nu chiar *nimic*. Cum *nimic*? Cum putuse să-i treacă prin minte acest gând? Viaţa era mult. Viaţa era *totul*. Şi în viaţa ei încăpuse totul: dragostea ei pentru Him, care nu se va stinge decât odată cu ea, dragostea ei pentru cei cinci fii ai ei şi pentru toate odraslele lor. Dragostea ei pentru Him se va stinge o dată cu ea? Nu. Dragostea ei pentru Him nu se va stinge niciodată. Un cântec născocit în veche vechime, nu se cunoştea de cine, spunea:

Chiar după ce voi muri, dragul meu,
Şi voi fi-ngropată adânc în pământ, dragul meu,

Deasupra mormântului meu va arde veşnic o flacără, dragul meu.

Ziua, flacăra va fi albă, dragul meu,

Noaptea, flacăra va fi neagră, dragul meu.

Şi tu n-o vei vedea niciodată, dragul meu,

Flacăra albă va fi dragostea mea pentru tine, dragul meu.

Flacăra neagră va fi dragostea mea pentru tine, dragul meu.

Flacăra albă va fi flacăra neagră, dragul meu,

Nu se vor stinge niciodată, dragul meu,

Niciodată, niciodată, dragul meu.

Văzduh fierbinte. Cer fierbinte. Pământ sălbatic. Nisipos. Fierbinte. Oamenii oacheşi adună iarbă uscată, adună scaieţi, adună mărăcini, adună uscături din crângul mărunt. Adună… Adună… În orice împrejurări viaţa trebuie păzită, viaţa trebuie păstrată mult, cât mai mult cu putinţă. Şatra va avea de înfruntat o iarnă lungă şi aspră, cu geruri, cu viscole, cu furtuni de zăpadă. O s-o înfrunte.

Him başa aruncă sacul cu iarbă, lângă cort. Se întoarse şi luă sacul din spinarea Oarbei. Cârduri de copii goi veneau dinspre lac făcând hărmălaie. În faţa corturilor se aprinseră, ca de obicei, focuri pentru pregătirea mesei de amiază. Dar, abia aprinse, focurile începură să-şi joace repede flăcările. Aerul încremenit şi stătut se clătină.

— Vântul! S-a trezit din somn vântul.

Soarele continuă să strălucească şi să verse asupra pământului valuri de căldură apăsătoare, dar către miazănoapte orizontul se înnegri. Vântul, până aci domol, se înteţi şi se apucă să şuiere şerpeşte. Ierburile uscate şi sfărâmicioase, luate de vânt, se amestecata cu pulberea câmpurilor şi umplură văzduhul. Caii, măgarii şi catârii, risipiţi, pe luncă, se strânseră unii într-alţii. Muştele mari şi grase, verzi şi galbene – muştele de război – se lipiră de pielea vitelor. Corturile se zbătură, vrând parcă să se

smulgă de lângă ţăruşii de care erau legate şi să zboare. Câinii se treziră din toropeală şi se aciuară şi mai cu temei pe sub căruţe. Urşii mormăiră şi încercară să scape din lanţuri. Oamenii oacheşi stinseră de îndată focurile, călcând scaieţii şi ciulinii care ardeau cu picioarele. Câinele Rob ţâşni de sub căruţa lui Him başa, se depărtă de corturi, se opri şi, îndreptându-şi botul spre cer, urlă îndelung a pustiu… a pustiu şi a moarte.

— Vântul s-a schimbat în furtună…

— A venit toamna…

Maldărele de nori negri, iviţi spre miazănoapte, se umflară, crescură neînchipuit de repede şi se grăbiră să acopere soarele. Şatra, pitulată în corturi, aşteptă să fulgere şi să tune. Nu se văzură fulgere şi nu se auziră tunete. Se auzi numai vuietul năprasnic al furtunii alergând pe nesfârşirile goale, pustii şi, după puţină vreme, răpăitul furios al ploii care se apropia. Aerul se răci brusc. Ploaia se repezi asupra corturilor. Acum întregul cer, de la zare la zare, era acoperit de nori negri, groşi, bolovănoşi, care se izbeau unul de altul, care intrau şi se topeau unul într-altul.

— Plouă cu găleata.

— Cam de multişor n-am mai pomenit asemenea ploaie.

— Numai de n-ar ţine mult.

— O să ţie.

— Muşca-ţi limba.

Ploaia crescu clipă cu clipă până deveni un adevărat potop. Ar fi trebuit să curgă şiroaie pe lângă cort. Pământul nisipos însă, ars luni şi luni de zile de soarele neîndurător al verii care se sfârşea, părea ca a deschis pretutindeni guri uriaşe care, însetate peste măsură, înghiţeau totul, sorbeau totul. Potopul se amestecă dintr-odată cu bulgări de gheaţă rotunzi, de mărimea oului de pitulice.

— Grindină.

— Are să ne strice corturile.

Corturile ude răpăiau, sunau înfundat de parcă ar fi fost tobe, rezistau însă şi ploii şi grindinii. Frigul se întări şi se

ascuţi. Oamenii oacheşi şi mai ales copiii începură să dârdâie. Umblară la lăzile cu ţoale, scoaseră zăbunele şi cojoacele, gherocurile şi dulămile, şi se îmbrăcară repede cu ele ca în miez de iarnă. Bărbaţii îşi puseră căciulile în cap, iar femeile se înfăşurară în broboade.

— Brr!

— Mor de frig!

— Brr!

— Mai acum un ceas mureai de căldură.

— Blestemat ţinut. Aici o să ne rămâie oasele.

— Ba n-o să ne rămâie deloc.

— Urşii… Ce e cu urşii?

— S-au adăpostit, ca şi câinii, sub căruţe.

Câţiva, mai grijulii, ieşiră în pragul corturilor şi priviră spre lunca acoperita toată de bolovani rotunzi de gheaţă. Caii, măgarii şi catârii şatrei se adunaseră într-o singură grămadă. Înghesuiţi unul într-altul se izbeau şi se muşcau între ei, căutând să-şi ferească, în primul rând, capetele de grindina care se prăvălea nemiloasă de sus.

— La primejdie, vitele, ca şi oamenii, îşi feresc capetele.

Oamenii şatrei îşi simţiră inimile sfâşiate, era însă cu neputinţă să le sară, într-un chip oarecare, în ajutor.

— Dacă mai ţine grindina, ne lasă fără vite.

Ariston, gol până la brâu, ieşi din cort şi se îndreptă alergând spre luncă. Îşi acoperise capul cu un sac gros de cânepă, iar deasupra capului ţinea cu amândouă mâinile o tingire mare, cu fundul afumat. Grindina, învârtejită de furtună, îl pocnea duşmănoasă prin toate părţile, tingirea răpăia, dar omul alerga mai departe, cu picioarele goale şi păroase prin apă, fără să se sinchisească.

— Ce vrea să facă?

— Nu pricepi?

— Nu.

— Aleargă la vite. O să le aducă la corturi, să le adăpostească.

Ariston desfăcu grămada vitelor cu câteva lovituri, îşi alese caii şi, mai lovindu-i cu palma pe şolduri, mai îndemnându-i cu răcnete, îi mână spre cortul lui şi-i împinse înăuntru.

Grindina se înteţi şi mai mult.

— Vitele!… Ne omoară grindina vitele…

Urlau, se văitau, îşi smulgeau bărbile şi pletele, dar de mişcat nu se mişcau din pragul corturilor, deşi Ariston le arătase tuturor ce au de făcut.

Pe când ceilalţi oameni ai şatrei stăteau încă pe gânduri, Him başa şi Alimut, cu capetele acoperite cu saci şi cu tingiri, goi şi ei până la brâu şi cu izmenele suflecate până deasupra genunchilor, o luară la goană către luncă. Privindu-i, îţi venea să crezi ca niciunul dintre ei n-a trecut de douăzeci de ani. Him başa, dacă-l judecai după iuţeala picioarelor şi agerimea întregului trup, părea chiar mai tânăr decât Alimut.

Atunci, într-o singură clipă, oamenii oacheşi se scuturară de frică. În mai puţin de jumătate de ceas, caii, măgarii şi catârii şatrei se aflau la adăpost, în corturi.

Pământul nisipos, în sfârşit, îşi astâmpără şi-şi sătură setea. Apa începu să se adune şi să curgă la vale, spre lac. Până să-şi dea seama de ce se întâmplă, şătrarii se pomeniră cu clăile şi stogurile de iarbă risipite.

— O nenorocire nu vine niciodată singură.

— Vezi bine c-aşa e…

Spre seară, grindina la început se rari şi după aceea încetă cu totul. Ploaia însă continuă să se prăvălească din norii negri şi groşi cu aceeaşi îndârjire. Şuvoaiele curseră şi pătrunseră în corturi. Vântul vui şi învălmăşi mai departe firele repezi şi vânjoase ale ploii.

Potopul ţinu trei zile şi trei nopţi. În tot acest timp oamenii oacheşi dârdâiră de frig, nu mâncară şi nu băură nimic, n-avură cum s-aprindă focuri şi nici somnul nu se lipi de nimeni. Caii, măgarii şi catârii rămaseră şi ei în picioare, se zgribuliră de frig şi tremurară ca şi oamenii.

Într-a patra zi, spre dimineaţă, vântul sparse norii şi-i alungă. Cerul se limpezi. Soarele răsări vesel peste întinderile îmbuibate ori chiar acoperite de ape, şi după ce se ridică deasupra orizontului începu să pripească şi să verse iarăşi asupra pământului valuri de căldură ca-n plină vară. Oamenii oacheşi îşi întinseră straiele ude leoarcă, păturile şi aşternuturile la uscat pe oiştile căruţelor şi ieşiră aproape goi din corturi mânându-şi din urmă vitele.

— Câinii trăiesc?

— Nu s-a prăpădit niciunul.

— Dar urşii?

— Trăiesc şi urşii.

Him başa vru să-l mai întrebe pe Blebe şi altceva, dar se răzgândi. Socoti că e mai bine să treacă el însuşi de la cort la cort şi să întrebe de sănătatea oamenilor.

— Să fii tare, Him, îl povăţui Oarba. Nu puţine veşti rele vei afla.

— Morţi?

— Destui.

— De unde ştii? Nu te-ai mişcat de lângă mine şi de vorbit n-ai schimbat o vorbă cu nimeni.

— Presupun, Him. Femei cu burta mare, copii de ţâţă, bătrâni. Cele trei zile şi cele trei nopţi de prăpăd n-au fost uşoare.

Him se supără:

— Cobe! Totdeauna ai cobit!

— Du-te şi vezi, Him, şi pe urmă să vii să-mi spui că am cobit, dacă am cobit cumva.

Oarbei îi păru rău că i-a stricat inima lui Him başa. Vorbele însă fuseseră spuse şi nu mai puteau fi prinse din văzduhul în care se risipiseră şi înghiţite.

Him başa cercetă cort cu cort, şi, nu după mult timp, se întoarse abătut. Oarba îl simţi. Şi pentru că Him tăcu îndelung, cutează să-l întrebe:

— Ei, cum stau lucrurile? Am cobit?

— Din nenorocire, nu. Au murit două femei din cele ce aşteptau să nască şi cinci sugari.

Oarba nu-l mai întrebă cine anume. Spuse simplu:

— Trebuie să găsiţi *un loc bun de îngropare*. Cât o să rămânem aici, cimitirul o să tot crească. *Ceea ce s-a întâmplat acum e numai începutul... numai începutul*.

Him îl privi pe Alimut. Băiatul sta în faţa cortului aproape gol şi-şi prăjea pielea arămie la soare. Din când în când îşi clătina capul şi dârdâia scurt, de parcă frigul încă nu izbutise să iasă din trupul lui. În faţa tuturor corturilor oamenii oacheşi se încălzeau la soare, copleşiţi de nemâncare, de osteneală, de somn. Numai morţii rămăseseră în corturi. Morţilor le era tot una dacă afară era cald sau frig. Unii şătrari îşi aduseră aminte că nu mâncaseră din ziua în care începuse să cadă ploaia şi grindina.

— Ar trebui să aprindem focuri.

— Cu ce?

— Crângul! O să găsim uscături în crâng.

Se încârduiră într-acolo. Faţa liniştită a lacului, ca şi lunca dintre râpe şi lac, fumega. De pretutindeni, în aerul cald şi plăcut, se ridicau aburi alburii, subţiri care nu apucau să se închege, pentru că soarele îi destrăma şi-i topea. Caii, măgarii şi catârii aproape că nu mai aveau ce să pască. Ploaia rupsese, sfărâmase şi risipise firele de iarbă, ciulinii şi scaieţii şubrezi. Animalele scurmau cu boturile pământul nisipos, umed şi moale şi se mulţumeau cu rădăcinile, atunci când le găseau.

Către amiază băieţandrii se întoarseră din crâng cu maldăre de găteje la spinare. Veneau încet, legănându-se. Ajunseră la corturi şi aruncară jos gătejele. Ploaia le pătrunsese adânc şi nu luară foc decât după ce fură stropite cu gaz. Focurile începură să ardă cu fum gros, negricios, şi curând căldările aşezate pe pirostrii dădură în clocot.

— Mămăligile o să fie gata îndată.

— Dar fasolea?

— A dat şi ea în fiert.

Mâncară hulpavi până se săturară. Odată cu astâmpărarea foamei, veni şi voia bună. Bus îi spuse Oarbei:

— Bunico, *tu ai văzut?* Au murit muştele. Au murit toate muştele, bunico. Toate! Toate!

— De văzut, n-am văzut, Bus, însă am simţit.

Bucuroşi, copiii şatrei strigară, jucându-se printre corturi:

— Au murit muştele…

— Au murit muştele…

— Au murit muştele…

Joaca şi strigatele pline de veselie care împrăştiau vestea morţii muştelor verzi şi grase, galbene şi grase, *a muştelor de război*, care chinuiseră săptămâni de zile şatra şi care răspândeau în jurul lor miros greu şi greţos de hoit, le aduse aminte oamenilor oacheşi de morţii care se odihneau ţepeni în corturi şi care începuseră să miroase urât. Him cheamă oamenii.

— Trebuie să îngropăm morţii.

— Să-i îngropăm, dar unde?

— Acolo unde l-am îngropat pe soldatul acela.

— Facem şapte gropi sau una singură?

Him başa se gândi un timp. Pe urmă, văzând că oamenii aşteaptă hotărârea lui, zise:

— Una singură, dar aveţi grijă să fie largă şi adâncă. Morţii au dreptul la odihnă deplină.

Acum, în corturi, printre corturi, pe lângă corturi nu se aflau decât oamenii vii. Pământul, izbit necontenit de valurile soarelui arzător, începu să se usuce şi să se întărească sub tălpile goale ale oamenilor oacheşi, sub tălpile goale ale câinilor şi ale urşilor şi sub copitele cailor, măgarilor şi catârilor răspândiţi pe lunca nisipoasă dintre râpele roşcate şi lacul cu ape grele şi sărate.

Alimut, care de la întâmplarea petrecută pe întuneric în zăvoiul de lângă fluviul cel mare se ferea de ochii iscoditori

ai şatrei, prinse curaj, se îmbrăcă şi trecu semeţ, cu fruntea sus, printre corturi. Toţi întinseră gâturile şi zgâiră ochii:

— I-a trecut mâhnirea.

— Se-ndreaptă spre cortul lui Calub.

— O să se-mpace cu Kera.

— Până la urmă, omul rămâne om. I s-a făcut dor de…

— Săracul! Trebuie să-l înţelegem. Nici nu apucase să-i dea cep.

— Lasă că i-au dat alţii.

— L-au scutit de osteneală.

— De la asemenea osteneală, eu unul nu m-aş da îndărăt.

— Cine mai e ca tine?!

Vorbeau tare. Aerul, era limpede, curat. Cuvintele îl ajungeau din urmă pe Alimut şi-i intrau în urechi. Dacă l-ar fi înjurat şi l-ar fi huiduit, dacă ar fi aruncat după el cu pietre ori cu ciomege, i-ar fi fost mai uşor de îndurat.

— Măcar de-ar fi început-o unul! Dar au început-o patru! Patru, mă! Vă daţi seama? Şi toţi patru arătau ca nişte namile.

— I-ai văzut?

— Nu. De văzut nu i-am văzut. Am auzit numai. Am auzit de la alţii care i-au văzut.

— De la cine?

— Ia du-te dracului şi nu mă sucăli!

— De ce să mă duc, mă, dracului? A? De ce şi mă duc dracului?

— Pentru că mă sucăleşti.

Alimut ocoli cortul lui Calub fără ca măcar să încerce să arunce o privire înăuntru. De altfel, nici nu se gândi să se ducă la tatăl Kerei. I se făcuse dor de urşi. *Se ducea la urşi* să-i vadă, şi drumul trecea pe lângă cortul acela. Ce vină avea el?

Elezar se afla lângă cort, lungit pe rogojină. Asfinţitul se apropia, dar soarele tot nu-şi pierduse puterea şi băiatul se simţea plăcut mângâiat de razele călduţe care-i înfăşurau trupul. Când îl văzu pe Alimut se ridică şi se uită lung la el.

Feciorul lui Him başa nu se osteni nici măcar să-i dea bună ziua. Întărâtat şi ruşinat cum era, îl întrebă scurt:

— Unde sunt urşii?

Fără să se mire nici de glasul lui aspru, nici de chipu-i încruntat, Elezar îi răspunse:

— După cort, unde vrei să fie?! Sunt după cort.

Alimut trecu după cort. Elezar îl urmă. Văzându-i, urşii mormăiră şi mai tare şi se zbătură în lanţuri, cum aveau obiceiul să facă ori de câte ori se apropia cineva de ei. Numai bătrânul Zazu rămase liniştit în patru labe. Îi curgeau ochii şi din când în când dârdâia de parcă ar fi fost bolnav de friguri. Babaia se freca de coastele lui ca să-l încălzească. Alimut îl întrebă pe Elezar:

— Dar ce e cu Zazu?

— Tu nu vezi? E bolnav.

— Crezi c-o să moară?

— Poate. Peste câteva zile. A răcit în timpul ploii. Cred că altceva nu poate să fie la mijloc.

Ceilalţi urşi slăbiseră, dar acum, după ce-i dogorise soarele o zi întreagă, arătau veseli. Arăta veselă şi ursoaica Babaia, care nu se dezlipea o clipă de ursul ei, de bătrânul ei urs Zazu.

— Să-i spunem lui Him başa, zise Alimut, el ţine mult de tot la urşi, şi ţine mai ales la Zazu.

— Spune-i.

Alimut plecă. Trecu iarăşi pe lângă cortul lui Calub, tot fără să arunce o privire.

Vestea că bătrânul Zazu s-a îmbolnăvit îl tulbură adânc pe stăpânul şatrei. Tocmai de asta nu avea nevoie acum, să i se îmbolnăvească şi să-nceapă să-i moară urşii. Nu era destul că-i mureau oamenii?

De boala lui Zazu se află îndată şi când Him başa ajunse la urşi se adunase acolo aproape întreaga şatră. Sarat se târa pe genunchi în jurul ursului bolnav, îl pipăia, se uita la ochii lui stinşi şi urduroşi şi iarăşi îl pipăia.

— Ei, ce spui?

— Nu mai are zile multe, Him başa.

— I s-au aprins plămânii?

— Ploaia…

— Ce facem cu el? Îl lăsăm să moară, ori?…

— Altădată, zise Him başa încet, altădată l-am fi lăsat să moară, nu i-am fi luat nici pielea şi l-am fi îngropat cum se cuvine. Acum… *Acum e altceva*…

— Să-i luăm pielea şi restul să-l aruncăm la câini.

Him ridică fruntea:

— De ce la câini? Voi tot nu pricepeţi în ce stare ne aflăm? *De ce să dăm bunătatea de carne la câini?*

Pe Sarat îl podidiră lacrimile. Îi mai podidiră lacrimile şi pe alţii. Pentru cele două borţoase moarte în plină tinereţe nu vărsase nimeni o lacrimă şi nici pentru sugarii abia îngropaţi. Careva zise, smiorcăindu-şi nasul:

— Dar cum o să mâncăm noi carnea lui Zazu? *Ursul Zazu a fost pentru noi ca un frate… Ca un frate*…

Him gândi: „Nu ştiu dacă până la primăvară n-o să ajungem să ne mâncăm unii pe alţii”. Nu-şi rosti gândul cu glas tare. N-avea niciun rost să-şi neliniştească şi să-şi întristeze şi mai mult şatra. Spuse cu glas moale:

— Cine vrea să mănânce din carnea ursului, să mănânce.

Urcan îl întrebă:

— Şi… când o să fie tăiat şi jupuit Zazu?

— Mâine, spre seară, zise Him başa. Să-i mai dăruim o zi şi o noapte de viaţă. Într-adevăr, pentru noi toţi ursul Zazu a fost ca un frate… Ca un frate. Dar acum s-a bolnăvit şi noi trebuie să-l tăiem şi să-l mâncăm.

— Nu e cine ştie ce de el. L-a slăbit drumul şi l-a slăbit şi zăcerea. Până mâine seară i se topeşte toată carnea. Dacă tot ne-am hotărât să-l tăiem, hai să-l tăiem acum.

Him tăcu. Tăcură şi ceilalţi şătrari. Urcan stărui:

— Spuneai, bulibaşă, să-i mai lăsăm ursului o noapte şi o zi de viaţă. Ce să mai facă ursul cu viaţa? Acum n-are ce să mai facă Zazu cu viaţa. Mie… Mie îmi chiorăie maţele de foame.

Urcan nu rostise nicio minciună. În şatră, multora le chiorăiau maţele de foame, însă le era ruşine să mărturisească.

Başa hotărî:

— Până mâine seară să nu se atingă nimeni de Zazu.

— Şi dacă moare?

— Dacă moare… Dacă moare, îl îngropăm ca pe un om.

— Nu te înţeleg, bulibaşă, la ce-i mai trebuie lui Zazu viaţă?

Him nu mai izbuti să se stăpânească:

— Dar ţie, ţie, Urcane, care ai trecut demult de optzeci de ani, ţie la ce-ţi mai trebuie viaţa?

Pe neaşteptate se lăsă o tăcere adâncă. Oamenii oacheşi se scărpinară la ceafă şi, după ce li se păru că s-au scărpinat îndeajuns, rânjiră. Bătrânul Urcan spuse ceea ce gândiseră toţi:

— Eu sunt om, bulibaşă, om nu urs. Şi omului, chiar celui bătrân, oricât ar fi trăit, tot o să i se pară că n-a trăit destul. Omul nu se satură niciodată de viaţă… niciodată.

— Aşa e, başa, noi suntem oameni şi vrem să trăim, cu orice preţ vrem să trăim.

Him başa nu crezu că este nevoie să se mai întindă la vorbă. Le întoarse spatele şi plecă. Din urma, Urcan îi striga:

— Cu ursul cum rămâne?

— Aşa cum am hotărât, zise Him. Aţi uitat că ursul e-al meu?

Nimeni nu mai spuse nimic. Soarele asfinţi. Văzduhul se răcori. Pământul umed se răci. Oamenii stinseră focurile, însă întârziară mult timp pe lângă vetrele calde, cu lulelele aprinse, Tăceau. Unii se gândeau la morţii lor îngropaţi pe colină, alţii la ursul Zazu care fusese mai bine de cincisprezece ani mândria şatrei şi care, acum, avea să fie tăiat, hârtănit şi aruncat în oale pentru ciorbă, ori fript în frigări la foc domol. Moartea începuse, în corturi, să se

arate în toate felurile. Se putea cineva feri de moarte? Nu. Nu se putea feri.

Noaptea, uşor luminată de stele şi de lună, fu friguroasă. Oamenii dormiră puţin şi cu somnul deseori întrerupt.

Lisandra nu se temu nici de lumina subţire a stelelor şi a lunii, şi nu se temu nici că Goşu se va trezi şi va băga de seamă că ea lipseşte din cort. De cum simţi că bărbatul s-a afundat în deplină odihnă, se ridică de pe rogojină, îşi acoperi umerii şi spatele cu broboada şi plecă spre pârâu. Mergea încet, cu fruntea sus şi-i plăcea că pământul aspru şi rece îi răcorea tălpile goale. Trupul îi ardea ca focul, însă inima îi bătea în piept liniştită. Ariston o aştepta lângă pârâu, întins pe o pătură pe care o adusese de la cort. Fără să se ridice în picioare, desfăcu braţele şi o primi lângă el. După câteva clipe şopti:

— Dar ce ai? Parcă-ai fi o flacără. Nu cumva eşti şi tu bolnavă ca ursul Zazu?

Lisandra zâmbi:

— Da, sunt. *De dorul tău*.

Se despărţiră spre ziuă.

Când ajunse la cortul lui Goşu, acesta n-o certă. O întrebă:

— Te-ai săturat de Ariston?

— Nu, Goşule, îi răspunse dulce Lisandra. Nu m-am săturat… Nu m-am săturat… Şi află că eu n-o să mă satur niciodată de Ariston… niciodată… niciodată… Auzi? Niciodată… niciodată.

— Aud. Am să-l omor pe Ariston. Cât de curând am să-l omor pe Ariston. Când ai să-l vezi mort, n-o să-ţi mai placă. Muierile vii, şi mai ales cele rele de muscă, n-au ce face cu bărbaţii morţi.

— Te lauzi, Goşule. Iar te lauzi. Mie mi s-a şi acrit de când te tot aud lăudându-te. Tu n-o să-l omori niciodată pe Ariston.

— Poate crezi că Ariston n-are moarte.

— Ariston nu va muri niciodată. Dragostea mea îl va ţine viu şi-l va apăra de moarte.

— Chiar după ce vei muri tu?

— Chiar. Pentru că dragostea mea va trăi şi după moartea mea.

Goşu râse. Lisandra se răsti:

— Dacă mai râzi, îţi rup dinţii.

— Încearcă numai…

Tinerii soţi s-ar mai fi dondănit cine ştie cât, dacă n-ar fi auzit prin văzduhul rece şi fumuriu al zorilor care se apropiau zgomote de motoare. Aerul tremura şi gemea. Câinele Rob se trezi, se depărtă de corturi, ridică botul şi urlă a pustiu şi a moarte, mereu a pustiu şi a moarte, mereu, mereu… Se treziră şi ceilalţi câini şi lătrară cu toţii speriaţi. Urşii mormăiră şi se zbăturră în lanţuri. Şatra se scuturră de somn şi oamenii oacheşi ieşiră, cu mic cu mare, în faţa corturilor răpănoase, şi începură să caute cu ochii pe cer. Stelele păleau şi se topeau în lumina care creştea şi se limpezea. Motoarele avioanelor gemeau tot mai adânc. Şi tot mai aproape.

— Uite-le! Sunt multe…

— Ba nu sunt multe deloc, sunt numai trei.

— Dar ce? Trei sunt puţine?

Zburau sus de tot şi soarele, care nu se ivise încă la orizont le aurea din plin trupurile greoaie şi aripile largi. Trecură mai departe şi se pierdură repede în alburiul răsăritului de soare. Se auziră, după puţin timp, câteva explozii. Erau departe şi totul se auzea înfundat, catifelat parcă. Totuşi aerul vibra şi fremăta. Şatra rămase neclintită. Careva spuse:

— Au bombardat convoaie de tancuri pe şoseaua cea mare.

— Dar cum de ştiau aviatorii că azi, în zori, pe şoseaua aceea vor merge tancuri?

— Ştiau. În vreme de război toate, sau aproape toate se află, se ştiu şi se răspândesc.

Zgomotul motoarelor, care acum veneau dinspre apus, se apropie. Soarele răsări într-o baltă de sânge. Avioanele apărură. Acum, la întoarcere, zburau ca şi la venire, în triunghi. Trecură chiar pe deasupra şatrei, într-o plutire repede, lină şi parcă veselă, şi peste puţin timp se pierdură către răsărit, în lumina orbitor de bogată a soarelui. După ce văzduhul se linişti şi amuţi orice zgomot, şătrarii aprinseră focuri. Soarele începu să pripească.

— Vom avea încă o zi caldă, zise başa.

— Poate vor fi mai multe, spuse Oarba. Ţinutul e ciudat. Nu-l văd, însă îl simt şi e ca şi cum l-aş vedea. Într-o zi pot să înceapă să curgă iarăşi ploile. Tot aşa, dintr-o zi într-alta, poate veni iarna. Dacă şatra nu se pregăteşte cu temei pentru iernat, puţini dintre noi vor mai apuca să se bucure de primăvară.

— M-am gândit şi eu, Sina. La toate m-am gândit.

— Chiar la toate?

— Iarna va fi grea.

— Va fi! Nu ştiu de ce, dar din veche vechime se ştie că în timp de război iernile sunt mai lungi şi mai grele ca de obicei.

— Ar trebui să pun oamenii să sape bordeie, bordeie adânci şi largi. Dacă vom locui laolaltă cu vitele, o să ne fie mai cald.

— Omule, omule, dar la lemne te-ai gândit? Pentru bordeie trebuie grinzi. Trebuie bulumaci! În pustietatea asta…

— N-avem de unde lua nici grinzi, nici bulumaci.

— Atunci? Dacă iernăm în corturi, ne prăpădim cu zile. Trebuie să ajungem vii până la primăvara, până înverzeşte lunca. Pe urmă…

— Pe urma, spuse râzând Him, *pe urmă suntem călifari, nu ne mai doare nici capul*.

— Demult nu te-am mai auzit râzând, Him.

— Fac şi cu haz de necaz… Haz de necaz..

Alimut zise scurt, cu glasul plin de veselie:

— Vin!

Him tresări:

— Cine?

În clipa în care arunca întrebarea întoarse capul şi nu mai avu nevoie de răspunsul lui Alimut ca să priceapă de cine anume era vorba. Aproape toţi oamenii din şatră se îndreptau bombănind spre cortul bulibaşei. În capul cârdului se aflau Goşu şi Ariston la un pas în urma lor, mândră şi gătită ca de nuntă, Lisandra. Oamenii oacheşi tăcură şi se opriră. Him îi întrebă:

— Ce s-a întâmplat?

Aşa cum se petrecea de cele mai adeseori când întrebarea era pusă mai multora, nu răspunse niciunul. Başa se încruntă:

— Ei? Spuneţi-mi! Ce vreţi?

Răspunse amărâtul de Ferdic:

— Nu te supăra, bulibaşă, dar trebuie să iei o hotărâre.

Îi arătă cu mâna pe Goşu şi pe Ariston şi continuă:

— Cu ăştia doi nu mai e de trăit în şatră. S-au apucat să se bată cu pumnii între corturi. Dacă nu săream să-i despărţim cu sila, îşi scoteau ochii ori se sugrumau unul pe altul. Nu, bulibaşă, aşa nu poate să meargă mai departe. Se bat toată ziua, se înjură într-una, noaptea se pândesc…

— Din pricina Lisandrei?

— D-apoi dintr-a cui crezi?

— Şi ce hotărâre ar vrea şatra să iau?

Aproape toţi strigară într-un glas:

— Să se bată cu cuţitele.

— Să se bată până ce unul din ei va muri.

— Să se bată fără cruţare.

— Să se bată…

— Să moară unul…

Him tăcu. Ascultă gălăgia, tăcu şi privi cu băgare de seamă chipurile oamenilor. Cunoştea fiecare chip în parte şi fiecare cută, fiecare zbârcitură de pe fiecare chip. Pe măsură ce şătrarii strigau şi se întărâtau, feţele li se roşeau,

ochii rotunzi, neobişnuit da mari şi neobişnuit de negri, li se aprindeau şi li se bulbucau de parcă ar fi vrut să le iasă cu totul din cap.

— Să se bată…

— Cu cuţitele…

— Până moare unul din ei…

— Nu e loc pe lume pentru amândoi…

— Nu, nu e loc pe lume…

Cu o zi înainte, numai cu o zi înainte, şatra îngropase şapte morţi: două muieri cu copii în pântec şi cinci sugari. De la nouăzeci şi şapte de suflete, şatra scăzuse la nouăzeci. Era neîndoios că iarna avea să fie grea. Mulţi vor cădea de ger, poate şi mai mulţi de foame. Oamenii nu se gândeau la morţii abia îngropaţi, nici la cei ce urmau să moară în zilele ori săptămânile apropiate, ci voiau să vadă *acum* cum moare un om sau, mai bine zis, cum este omorât un om.

— Să se bată cu cuţite lungi.

— Ba mai bine să se bată cu cuţite scurte.

— Să se bată…

— Acum…

— Să se bată până moare unul din ei.

Şatra parcă îşi pierduse minţile. Şatra voia să simtă în nări miros de sânge omenesc, cald. Şatra voia să vadă cum moare un om. Nu. Nu. *Şatra voia să vadă cum este omorât un om*.

Nevăzută, *moartea da târcoale şatrei*. Săptămâni după săptămâni, cu încăpăţânată stăruinţă, moartea da târcoale şatrei şi din când în când îşi clănţănea dinţii, îi înfigea în ea şi-i împuţina sufletele. Oamenii oacheşi se temeau, ca şi ceilalţi oameni de pe scoarţa pământului, de moarte. Cumplit se temeau de moarte. Dar acum simţeau nevoia s-o ajute, acum şatra ţinea negreşit să vadă cum este omorât un om al şatrei de către un alt om la şatrei.

Corturile se goliră. Toată şatra se adună şi se înghesui acolo, în faţa cortului lui Him başa. Veni şi Kera. Avea

obrazul tras, ochii afundaţi în cap. Lăsase la o parte sfiala, ruşinea, îşi călcase pe inimă, venise acolo, se arătase iar în lume ca să vadă cum doi bărbaţi, goi până la brâu, se vor bate cu îndârjire, cu cuţite lungi sau cu cuţite scurte, se vor însângera, se vor izbi până ce unul din ei va fi omorât... Până ce unul din ei va fi omorât...

Multe văzuse Him în anii aspri pe care îi trăise şi multe ştia. Printre altele ştia că lumea se înghesuia acolo unde este omorât un om, că oamenilor le place să vadă cum sunt omorâţi oamenii. Unii oameni simt chiar plăcerea să omoare alţi oameni. La război? La război, însă nu numai la război.

În jurul şatrei se aflau numai câmpuri goale, câmpuri goale de oameni şi parcă goale de orice viaţă. Lacul sărat şi mâlos din apropiere era şi el lipsit de viaţă. Lipsit de viaţă părea şi cerul pe care rareori se scria zborul avioanelor ori al păsărilor.

— Să se bată cu cuţitele.

— Acum. Chiar acum să se bată.

Lisandra zâmbea. Goşu şi Ariston se uitau în pământ. Celorlalţi le ieşiseră ochii din cap. Câţiva, din pricina prea multor strigăte, răguşiseră. Ei continuau totuşi să strige, aşa răguşiţi cum erau, cu îndârjire:

— Să se bată, cu cuţitele să se bată!

— Acum. Chiar acum!

— Să se bată până când unul din ei va muri sub ochii noştri.

— Aşa! Aşa!... Să se bată. Unul din ei trebuie să moară sub ochii noştri.

— Sub ochii noştri!

— Sub ochii noştri! Acum!

— Chiar acum!

— Dacă unul din ei n-o să moară astăzi, şatra n-o să aibă linişte.

— N-o să aibă linişte...

Him era stăpânul şatrei. Stăpânul temut. Stăpânul ascultat fără crâcnire. Avea dreptul să îngăduie lupta. Avea însă şi dreptul s-o oprească.

Şatra era întărâtată. Oamenii oacheşi îşi pierduseră minţile? Poate da. Poate nu. Mai curând, în împrejurările în care trăiau aci, pândiţi de pretutindeni de moarte, voiau s-o cheme, să-i arunce un suflet, s-o potolească. Poate moartea se va mulţumi cu sufletul acela şi lor, celorlalţi, le va ierta viaţa. Credinţa aceasta veche, uitată demult, înviase acum şi căpătase glas. Credinţă zadarnică. Moartea unuia nu-i va feri pe ceilalţi de moarte. „Am să intru în cort, îşi spuse în gând Him başa. Am să iau harapnicul şi-am să-i lovesc năprasnic, până ce-i voi împrăştia.”

— Să se bată cu cuţitele…

— Până ce unul din ei va muri sub ochii noştri…

Şatra voia ca un om să moară sub ochii ei.

Îi lăsă pe toţi să strige şi să urle, intră în cort şi puse mâna pe harapnic. Oamenii oacheşi îl văzură ieşind şi pricepură că voia lor, arzătoarea lor dorinţă de a vedea cum este omorât un om, nu se va împlini. Tăcură de parcă cineva le-ar fi retezat dintr-odată glasurile cu o singură lovitură de sabie.

Him îşi scuipă în palmă şi ridică harapnicul. Nimeni nu se clinti. În ochii neobişnuit de mari, rotunzi şi neobişnuit de negri ai oamenilor oacheşi se ivi *spaima fi aşteptarea*. Spaima era mare. Aşteptarea însă era şi mai mare. Pe cine va izbi întâi Him başa? Pe Goşu şi pe Ariston? Sau pe cei adunaţi în jurul lor şi care cercau cu stăruinţă lupta?

Spre mirarea întregii şatre, Him başa nu lovi pe nimeni şi nici măcar nu pocni cu harapnicul pe deasupra capetelor. Lăsă mâna în jos şi spuse moale:

— Bine. Să se îndeplinească voinţa voastră. Să se bată Goşu cu Ariston cu cuţite scurte, acum…

Nu adăugă, cum s-ar fi cuvenit, „până când unul din ei moare”, dar şatra, întărâtată şi uimită cum era, nu băgă de seamă această lipsă.

Şătrarii ieşiră dintre corturi, aleseră un loc de pe care smulseră scaieţii şi ciulinii şi se aşezară roată. Bătrânilor li se făcu loc în faţă. Copiii se aciuară printre picioarele părinţilor, iar cei mici fură luaţi pe umeri. Him başa sta între Oarbă şi Alimut. La dreapta şi la stânga bulibaşei se rânduiră ceilalţi feciori ai lui, cu nevestele şi cu copiii lor. Bus se lipi de Oarba. Goşu şi Ariston îşi scoaseră cămăşile şi rămaseră goi până la brâu. Ferdic aduse de la corturi cuţite scurte cu vârful ascuţit şi cu două tăişuri. Him le încercă tăişurile şi alese două din ele. Erau aidoma. Îi chemă lângă el pe Goşu şi pe Ariston:

— Cuţitele sunt la fel.

Cei doi bărbaţi goi până la brâu le priviră. Pe urmă le pipăiră ascuţişurile şi vârfurile.

— Da bulibaşă, cuţitele sunt la fel, zise Goşu.

— Şi eu sunt de aceeaşi părere, rosti Ariston.

Luară câte unul, se duseră în mijlocul cercului şi se aşezară, gata de încăierare, la trei paşi unul de altul. Goşu îşi scuipă în palmă. Îşi scuipă în palmă şi Ariston. Him ridică harapnicul. Spuse:

— Începeţi când veţi auzi pocnetul harapnicului.

Şatra tăcu. Multora începu să le zvâcnească tâmplele şi să li se bulbuce ochii. Başa pocni din harapnic. Deşi aşteptau pocnetul, oamenii oacheşi tresăriră. Cei doi, din mijlocul cercului, se încordară şi fiecare se uită adânc în ochii celuilalt, de parcă ar fi vrut să-şi ghicească gândurile, cum va sări şi unde va încerca să-şi înfigă cuţitul. Ariston, care părea a fi cel mai îndârjit, rămase nemişcat, la pândă. Goşu începu să-i dea târcoale, socotind şi chibzuind din care parte să-l atace, cum să se ferească de cuţitul lui Ariston şi unde să-l împlânte pe al său. Liniştit, Ariston se întorcea uşor pe călcâie şi nu-şi scăpa din ochi duşmanul. Nu se auzea nimic. Era ca şi cum nu numai nesfârşirile acelui ţinut ar fi fost pustii şi moarte, ci şi toate făpturile şatrei.

Trecuseră numai câteva clipe de când Him pocnise din harapnic, dar oamenilor oacheşi li se păru că trecuse o veşnicie. Lisandra era, toată, numai zâmbet, numai ochi, numai fericire. Zâmbetul i se schimbă însă repede în rânjet. Privi întâi vârful cuţitului lucios al lui Ariston şi pe urmă faţa liniştită şi plină de încredere a acestuia, rupse tăcerea, spunând batjocoritoare:

— Of! Goşule, Goşule!… N-ai curaj nici cât un cocoş, Goşule!… Nici cât un cocoş…

Câţiva râseră, însă cei mai mulţi rămaseră, ca şi mai înainte, numai ochi şi numai tăcere. Goşu nu auzi nimic, sau se prefăcu numai că nu aude. În lunca săracă, un măgar se apucă să zbiere din senin. Lisandra hohoti:

— Au ajuns să râdă de tine până şi măgarii.

Ariston zâmbi şi cum se întâmplă ca în clipa aceea muierea să se afle chiar în faţa lui, nu se putu stăpâni să nu-i arunce o privire fugară. Se petrecu întocmai ceea ce aşteptase Goşu. Sări fulgerător şi dibui cu vârful cuţitului coastele lui Ariston. Acesta găsi vreme să înlăture înţepătura, însă nu cu totul. Vârful cuţitului lui Goşu îi sfâşie pielea, dar mai departe nu pătrunse. Sângele ţâşni. Şatra scoase un ţipăt de bucurie. Ariston nu o luă în seamă şi, păstrându-şi mai departe firea, rămase în apărare. În clipa următoare, găsi prilejul să-l sângere şi el pe Goşu la umăr. Simţind acuma nu numai mirosul sângelui său, dar şi mirosul sângelui lui Goşu, Ariston trecu şi el la atac. Lupta crescu şi se învioră.

Lisandra nu mai glumi şi nu mai surâse. Cei doi bărbaţi goi până la brâu, pletoşi, bărboşi, mustăcioşi, se apropiau, se izbeau, se depărtau şi se aruncau iarăşi, cu iscusinţă şi repeziciune, unul asupra altuia şi rareori se întâmplă să nu se înţepe cu cuţitele. Amândoi sângerau din plin, continuau să se înţepe şi cu cât se înţepau şi sângerau mai mult, cu atât îndârjirea şi pofta lor de a se bate creştea.

Văzduhul era albastru şi gol. Şesurile nemărginite din jur, ca şi râpele din apropiere, erau pustii. Soarele, cu toate că

nu mai avea puterea din vară, încălzea încă pământul şi sudoarea curgea nestânjenită nu numai pe feţele şi trupurile celor doi bărbaţi tineri, vânjoşi şi frumoşi care se încăierau cu cruzime, săreau, icneau şi se izbeau cu cuţitele, ci şi pe feţele şi trupurile privitorilor care rămăseseră toţi cu sufletul la gură.

Ciucit lângă picioarele bătrâne şi uscate ale Oarbei, Bus tremura de plăcere la fiecare lovitură pe care unul sau altul dintre cei doi luptători o primea. Oarba se sprijinea cu mâna dreaptă de umărul băiatului şi urmărea desfăşurarea încăierării după zvâcniturile trupului fraged al lui Bus. Se aplecă spre băiat şi-l întrebă în şoaptă:

— Ţi-e frică?

— Nu, bunică, n-are de ce să-mi fie frică. Vreau să văd care dintre ei o să cadă până la urmă înjunghiat.

— Tu care ai vrea să moară?

— Amândoi, răspunse, nevinovat, băiatul.

— De ce?

— Cum de ce, bunică? De-aia!…

Şatra, pe neaşteptate, scoase un urlet. Oarba îl întreabă pe Bus:

— Cine-a căzut?

— Niciunul, bunică. Ariston a scăpat cuţitul.

Nici Ariston, nici Goşu, nici privitorii nu-şi dădură seama cum se făcuse, dar lui Ariston îi scăpase cuţitul din mână. N-avea cum să se aplece să-l culeagă din ţărână. În clipa în care ar fi încercat, Goşu l-ar fi înjunghiat.

Goşu îşi arătă dinţii albi şi mari şi se apucă să-i dea târcoale, întocmai cum făcuse la începutul luptei. În ochii lui Ariston năvăli spaima. Acum nu se mai putea apăra decât cu pumnii. Goşu se apropia de el, se depărta, se apropia şi îşi arăta mereu dinţii mari şi albi. Îl avu pe Ariston de câteva ori în vârful cuţitului, însă nu-l atinse. Lisandra îşi muşcă buzele. Şatra strigă:

— Omoară-l, Goşule, omoară-l acum, că dacă nu-l omori tu pe el acum, te omoară el pe tine!

— Ai dreptul să-l omori, Goşule. Nu uita *că ai dreptul să-l omori… ai dreptul să-l omori…*

Him tăcu. Goşu îşi aruncă jos cuţitul şi-l împinse cu piciorul la marginea cercului. După aceea se aruncă cu mâinile goale asupra lui Ariston. Acestuia nu-i veni să creadă. Rămase o clipă descumpănit. Şi în clipa aceea, în loc să-l pocnească în pântec sau în tâmplă, să-l doboare şi să încalece pe el, Goşu îl plezni cu pumnul peste gură şi-i căută ochii. Apăsă o singură dată cu vârful degetului gros, îi crăpă ochiul stâng şi i-l şi scoase. Înnebunit de dureri, Ariston scoase din piept un strigăt sălbatic. Goşu îi întoarse spatele. Era plin de sudoare şi de sânge. Ieşi din cerc şi se duse la pârâu să se spele. După câţiva paşi se întoarse şi strigă către muierile şatrei:

— Oblojiţi-l şi aveţi grijă de el, să se vindece. Nu-l iert şi-am să mă mai bat o dată cu Ariston Chiorul. Ba poate chiar de mai multe ori.

Ajunse la pârâu, se dezbrăcă la piele şi se spălă îndelung. Până la el, şuvoiul de apă care izvora din râpe venea limpede ca lacrima. De lângă el, până ce se vărsa în lacul cu ape sărate, pârâul era roşu. Îşi curăţă cu grijă fiecare înţepătură şi, pentru a opri sângele care se încăpăţâna să curgă, presără rănile cu pământ umed. După aceea se întinse şi se uscă mult timp la soare.

Când se întoarse în cort, flămândă dar mulţumită de tot ce se întâmplase, şatra mâncă pe lângă focuri. Soarele era la amiază. Lisandra îl întrebă cu glas şters:

— De ce nu l-ai ucis? Îl aveai în mâna pe Ariston! De ce te-ai mulţumit numai cu scoaterea unui ochi? Îl aveai în mână şi pe deasupra aveai şi dreptul să-l omori! De ce nu l-ai ucis?

Goşu ridică din umeri, deveni blajin şi-i şopti:

— De ce să-l ucid? Mi-ai spus de atâtea ori că tu fără Ariston nu poţi să trăieşti. Mi-ai spus ori nu mi-ai spus?

— Ţi-am spus, Goşule.

— Iar eu ţi-am spus că nu pot să trăiesc fără tine. E limpede?

— Limpede.

— Ţi-ar fi plăcut dacă Ariston mă omora?

— Mi-ar fi plăcut.

— Ariston n-o să mă omoare.

— Dar nici tu pe el n-ai să-l omori, Goşule, tu n-ai curaj să omori om. Şi dacă n-ai curaj să omori om, nu ai nici curajul să-l omori pe Ariston.

— Într-o vreme vroiam să-l omor. Din toată inima vroiam să-l omor.

— Puteai să-l omori astăzi.

— Puteam. Însă când l-am văzut fără cuţit, m-am răzgândit. Mi-am zis că e mai bine să-l schilodesc, decât să-l omor.

— Şi ce-ţi foloseşte ţie că l-ai lăsat chior?

— Vreau să văd dacă Ariston, fiind chior, tu o să-l mai iubeşti ca până acum.

Lisandra zâmbi. Pe urmă râse. Apoi se prinse cu mâinile de pântec şi hohoti. Goşu se uită la ea prosteşte. Lisandra tăcu. Îşi încruntă sprâncenele. Se aspri:

— Omule, omule! Puţină minte ai! Eu am să-l iubesc pe Ariston chiar dacă tu ai să-i scoţi şi celălalt ochi şi ai să-l laşi orb buştean. Eu am să-l iubesc pe Ariston chiar dacă tu ai să-i rupi mâinile şi picioarele şi n-o să mai rămână din el decât un butuc. Tu n-ai înţeles niciodată ce este dragostea… niciodată… niciodată…

— De ce crezi tu asta?

— Nu ştiu. Şi dacă nu ştiu, n-am ce-ţi răspunde.

Nu-şi mai spuseră nimic. Se aşezară la masă, mâncară până se săturară şi se traseră la umbră în cort. Goşu se culcă şi adormi îndată. Ceva mai departe de el, pe aceeaşi rogojină, se culcă Lisandra, însă de ea somnul nu se lipi.

Trecu amiaza. Şatra începu să freamăte.

— Ce facem cu Zazu? Ursul suflă greu. Îl tăiem ori nu-l tăiem?

Câţiva se duseră la cortul lui Him başa. Îl găsiră stând turceşte pe rogojină.

— Ce facem cu ursul, bulibaşă?

— Tăiaţi-l.

— Nu vii cu noi?

— Ba viu.

Se ridică. Oasele bătrâne îi trosniră. Mergea încet de parcă picioarele i-ar fi fost de plumb.

Zazu sufla greu. Nici ursoaica Babaia, nici ceilalţi urşi nu-l învredniciră cu vreo privire. La apropierea oamenilor oacheşi urşii începură să se zbată în lanţuri. Numai Zazu rămase liniştit. Blebe, care adusese cu el un cuţit lung, întrebă:

— Îl tăiem aici ori în altă parte?

— Lângă pârâu, spuse başa, să nu vadă ceilalţi urşi ce facem cu Zazu.

Se duseră lângă Zazu, îl ajutară să se ridice pe picioare şi încercară să-l tragă după ei. Ursul, presimţind parcă ce-l aşteaptă, îşi adună puterile ce-i mai rămăseseră, mormăi furios, îşi arătă dinţii mari şi galbeni de bătrâneţe şi se împotrivi. Sarat vru să-l ciomăgească pe Zazu şi să-l silească să meargă. Him îl opri:

— Îi ajunge că-l tăiem. De ce înainte de a-l tăia să-l mai şi batem? *Zazu nu e om, e urs*.

Cu toate că nu era om ci urs, acum bătrânul Zazu se purta întocmai ca un om. Văzu şatra în jurul lui, văzu cuţitul lucind în soare în mâna lui Blebe şi, mai ales, văzu că în ochii şătrarilor nu se găsea niciun pic de milă. Înţelese că i s-a apropiat sfârşitul.

Printre picioarele oamenilor oacheşi se târau pe burtă câinii, aşteptând să lingă sângele fierbinte ce va începe să curgă. Câinele Rob părea a fi tot atât de nerăbdător, pe cât de hămesit. Şi câte nopţi, câte zile fericite trăiseră laolaltă câinii cu urşii şatrei!

Başa se duse lângă urs şi vru să-l mângâie pe cap, între urechi, cum făcuse de atâtea ori de-a lungul anilor. Mai

înainte, când Him ori feciorii lui Him îl mângâiau între urechi, Zazu mormăia dulce şi duios ca un copil. Acum se întoarse şi muşcă adânc mâna lui Him başa.

— Tăiaţi-l pe loc! porunci mânios stăpânul şatrei. Şi fără întârziere… Fără întârziere… Aici… Pe loc!

Oamenii se bulucirăă. Unii îl traseră de gât, alţii îl împinseră până la câţiva paşi de ceilalţi urşi. Îl ţinură, îngenunchind pe trupul lui slăbit de osteneală şi de boală, şi Blebe îi tăie gâtul. Ursul Zazu abia apucă să mormăie de câteva ori, horcăi, rămase nemişcat. Atunci îl apucară de picioare şi-l târâră între corturi. Îl jupuiră. Câinelui Rob i se îngădui să lingă sângele care umpluse pământul. Celorlalţi câini ai şatrei li se aruncară măruntaiele. Pielea o sărară şi o puseră la uscat pe-o prăjină.

Dar la ursul Zazu carnea era totul. Carnea dulce, zemoasă parcă! O tăiară bucăţi-bucăţele şi fiecare cort îşi avu partea lui. O halcă întreagă i se trimise lui Him başa. Oarba n-o primi.

— Noi am ţinut la Zazu ca la un om. L-am cumpărat de puiandru. Nu ne putem atinge de carnea lui…

Seara, şatra mâncă ciorbă de urs şi friptură de urs.

Unii, mâncându-i carnea, îl căinară pe Zazu.

— A fost un urs bun.

— Juca frumos.

— Multe parale a câştigat Him de pe urma lui.

Alţii mâncară fără să zică nimic.

— La masă bună…

— La masă bună nu trebuia să lipsească băutura şi cântecul.

— Să bem şi să cântăm.

— Nu se supără başa?

— De ce să se supere? După tăierea lui Zazu s-a dus în cort şi a băut singur o butelcă întreagă de rachiu. Acum…

— Acum başa doarme dus.

Şătrarii acoperiră focurile cu cenuşă şi rămaseră mai departe pe lângă vetrele calde. Amurgul se stinse. Pe cer

înfloriră stelele şi după puţin timp luna îşi arătă şi ea obrazul galben, strâmb şi ciuntit. Văzduhul rămase tot neclintit, însă se răcori. Tăierea ursului Zazu şi lupta în care Ariston rămăsese chior umpluse bine ziua. Acum trebuia să fie umplută şi seara. Dar cum?

Întâi se auzi suspinând o vioară. Pe urmă zumzăi altă vioară. Nu trecu mult şi se apucă să le ţină isonul un ţambal. Cântecele vechi, pe care şatra nu le mai ascultase de multe săptămâni, bucurau şi în acelaşi timp întristau sufletele. Cu ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, şătrarii vedeau stelele şi vedeau, dacă se uitau spre ea, şi luna cu obraz galben, strâmb şi ciuntit. Cu aceiaşi ochi rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri vedeau licărind apa neclintită a lacului, vedeau câmpurile din jur acoperite de întunericul subţire şi străveziu al nopţii, vedeau râpele din apropiere şi-şi mai vedeau corturile şi căruţele. Toate acestea le vedeau şi, totuşi, nu le luau în seamă. Acum ochii lor vedeau prin închipuire ţinuturile în care trăiseră odinioară – niciunul din ei nu ştia când a fost acest odinioară – strămoşii strămoşilor lor. Păduri uriaşe. Fluvii uriaşe. Câmpii uriaşe. Fiare multe şi crude. Pasări neînchipuit de mari şi păsări neînchipuit de mici.

Sfios la început şi niţeluş rece, cutezător şi din ce în ce mai cald, glasul Kerei cântă:

Nu ştim de când umblăm cu negrele noastre corturi prin lume,
Nu ştim de ce colindăm cu lungile noastre căruţe prin lume,
Nu credem în ursitori, dar cineva ne-a ursit
Să fim mereu pe drumuri fără sfârşit.
Nu credem în soarta haină
Dar cineva ne-a sortit să n-avem hodină.
Credem în viaţă şi viaţa ne este amară,
Credem în dragoste şi dragostea ne omoară.
Credem în dragoste şi dragostea ne omoară…

Oamenii oacheşi, orice li s-ar fi întâmplat, erau obişnuiţi să se bucure, să se veselească, să chiuie. Erau grozav de zgârciţi cu lacrimile. Nu le risipeau oricum şi pentru orice. Acum însă ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, lăcrimară din belşug. Oarba nu mai izbuti să se stăpânească. Se tângui:

— Ştiaţi că sunt aici şi ştiaţi că de ani de zile nu mai am vedere. De ce m-aţi făcut să plâng? Am mai plâns şi acum câteva zile. Şi nu mai vreau să plâng. Pentru că orbilor lacrimile le ard şi ceea ce le-a mai rămas din ochi.

— Dar ce-ai vrea să facem, mătuşă Sina?

— Cântaţi cântece vesele şi jucaţi jocuri săltăreţe. Jocul o să alunge tristeţea.

— Dacă vrem să fim veseli, trebuie negreşit să ne-mbătăm.

— Îmbătaţi-vă, zise Oarba, îmbătaţi-vă, dacă aveţi cu ce.

Unii se îmbătară cu rachiu. Alţii cu secărică se ameţiră. Jucară cu mari, cu mici, până li se sleiră puterile, de veselit însă nu izbutiră să se veselească. Întunericul subţire şi străveziu al nopţii atârna greu deasupra lor, îi înconjura din toate părţile, îi apăsa.

Când biata lor petrecere se sparse şi şătrarii se risipiră pe la corturi, Oarba îl chemă pe Alimut.

— Ai văzut fata?

— Am văzut-o şi am ascultat-o.

— Ce-ai de gând să faci cu ea?

— Nimic. N-o pot suferi. De câte ori mă gândesc la ea, şi de câte ori o văd, mi se pare că-i am înaintea ochilor *pe cei patru* care şi-au făcut pe rând râs de ea. Şi atunci mă cuprinde sila şi-mi vine să vărs. Uite, şi-acum îmi vine să vărs. De sila ei îmi vine să vărs. Cum mă gândesc la ea, cum îmi vine să vărs…

— Varsă… Varsă până vei lepăda tot veninul din tine.

Dimineaţa, şatra se trezi mahmură. Oamenii oacheşi îşi aduseră aminte de tot ceea ce se întâmplase în corturi,

între corturi şi lângă corturi, şi se ruşinară. Unora le păru rău că stăruiseră ca Goşu şi Ariston să se bată cu cuţitele până ce unul din ei va muri. Altora le veni greaţă pentru că mâncaseră din carnea lui Zazu ori pentru că se îmbătaseră. Soarele strălucea mândru şi tânăr. Cerul era limpede. Pământul, sub tălpile goale, mai păstra o parte din frigul ascuţit al nopţii, dar aerul neclintit era cald şi plăcut. Caii, măgarii şi catârii se chinuiau să prindă în bot ceea ce mai rămăsese din iarba, scaieţii şi mărăcinii verii. Câinii, tolăniţi la soare, dormitau leneşi. Urşii mormăiau în lanţuri şi ursoaica Babaia nu dădea niciun semn de mirare că trăieşte întâia zi în care, după ani şi ani, ursul Zazu nu-şi mai zornăie lanţul alături de ea. Pielea lui Zazu, sărată şi atârnată pe o prăjină, se usca la soare. Bus, despuiat, se juca mai departe de corturi, cu alţi copii de seama lui, despuiaţi şi aceia. Băiatul, ameţit de joacă, văzu venind spre şatră doi oameni călări. Crezu că sunt jandarmi. Îi privi mai bine. Puşti aveau pe umăr, însă nu erau îmbrăcaţi în uniforme albastre, iar caii lor nu erau înalţi şi graşi ca ai jandarmilor, ci mărunţi şi flocoşi. Intră frica în el, se repezi spre corturi şi se apucă să strige cât îl ţinea gura:

— Străini… Oameni străini!… Oameni străini şi înarmaţi!…

— Unde sunt?

— Uite-i. Vin pe lângă lac.

Şatra îşi aruncă privirile. Doi oameni călări veneau la pas, ca şi cum n-ar fi avut nicio grabă, spre corturi. Şătrarii se adunară grămadă să-i aştepte. Îl chemară şi pe Him başa.

Cei doi străini se apropiară şi îşi opriră dintr-o smucitură caii. Unul era mărunţel, îndesat, cu obrazul adânc ciupit de vărsat şi purta mustăţi lungi, celălalt, roşcovan, ras, deşirat, cu ochii mici, verzi. Amândoi purtau bocanci soldăţeşti, pantaloni groşi, de postav, cojoace şi căciuli de miei, cu fund ţuguiat. Pe umăr ţineau puşti. Deteră bună ziua, zâmbiră, se uitară la şatra adunată în păr şi tăcură. Tăcură şi oamenii oacheşi. Într-un târziu, ciupitul de vărsat întrebă:

— Ei, cum vă simţiţi?

— Bine, răspunse în numele şatrei başa, cum nu se poate mai bine.

— Atunci, zise lunganul roşcovan, atunci, oameni buni, nu ne rămâne decât să vă urăm multă sănătate şi să plecăm.

— Dar ce va adus la noi?

— Ne-am gândit, spuse ciupitul de vărsat, că n-o duceţi tocmai bine, că s-ar putea să vă lipsească una sau alta şi-n cazul acesta, de, oameni suntem, hotărâsem să facem pe dracu-n patru şi să vă dăm o mână de ajutor. Dar… Dacă o duceţi bine, dacă n-aveţi nevoie de nimic, plecăm în drumul nostru.

— Aş vrea, dacă nu e cu supărare, să vă pun o întrebare, zise başa.

— Pune-o. N-o să ne supărăm noi de câteva vorbe.

— Sunteţi oamenii stăpânirii?

Străinii râseră.

— De ce ne întrebaţi?

— Ca să ştim cu cine avem de-a face.

— Nu suntem oamenii stăpânirii.

— Atunci cum de purtaţi arme? Acum numai oamenii stăpânirii au voie să poarte arme.

— Iacă, purtăm arme. Nu suntem oamenii stăpânirii, dar purtăm arme. Pe meleagurile astea e cam primejdios să umbli cu mâinile goale.

— Sunteţi cumva… negustori?

— Într-un fel, da. Dar dacă spuneţi c-o duceţi bine, că nu vă lipseşte nimic, n-avem ce vorbi. Ne luăm rămas bun şi ne ducem pe drumul nostru. Găsim alte şatre.

Him başa tăcu un timp. Apoi spuse:

— Descălecaţi şi poftiţi în cortul meu, să bem o duşcă.

— Dumneata eşti bulibaşa?

— Da. Eu sunt bulibaşa şi mă cheamă Him.

— Am auzit de dumneata.

— Unde?

— Acolo, în oraş, lângă fluviu. Aţi cumpărat grâu şi făină. Şi-aţi plătit totul cu aur.

— Am plătit cu ce-am avut. Acum aur nu mai avem.

Ciupitul de vărsat râse:

— Nu zi vorbă mare, Him başa. Poate mai aveţi.

Descălecară, legară caii de loitra unei căruţe şi-l urmară pe başa în cort.

Oarba întrebă:

— Him, să plec ori să rămân?

— Dă-ne ceva de băut şi rămâi.

Dibui plosca plină de rachiu şi-o întinse bulibaşei. Străinii băură pe rând câte-o înghiţitură. Pe urma bău şi Him başa. Roşcovanul zise:

— Avem de vânzare făină. V-o aducem până la crâng. Acolo ne-o plătiţi cu aur şi o luaţi.

— La ce preţ?

— Cinci galbeni de aur sacul. Făină bună, din grâu nou, măcinată mărunt.

— E scumpă, zise başa, pentru pungile noastre e prea scumpă.

— Nu uita bulibaşă, că ne aflăm în pragul iernii. Pe aci iernile sunt grele şi lungi. După ce cade zăpada, nu mai calcă pe la voi picior de om. Muriţi de foame. Până la primăvară muriţi cu toţii de foame, afară de cazul când vă cade mâncarea din cer.

— Din cer, spuse ciupitul de vărsat, din cer acum nu mai cad decât bombe.

— Mai lăsaţi-ne ceva din preţ.

— Avem risc mare, zise roşcovanul. Dacă ne prind oamenii stăpânirii, s-a zis cu noi.

— Nu vi se întâmplă nimic, rosti încet Him. Mişcaţi din urechi şi nu vi se întâmplă nimic.

— Mişcatul din urechi ne-ar lăsa săraci.

Se tocmiră îndelung. Până la urmă se înţeleseră: patru galbeni de aur pentru un sac de făină.

— Şi când o şi ne-o aduceţi?

— Peste o săptămână. Venim cu două căruţe şi ne oprim lângă crâng. Ne daţi banii şi vă luaţi făina. Noi o să fim trei. Şi-o să fim, ca şi acum, înarmaţi. Nu de alta, dar dacă vă trece prin cap să ne omorâţi şi să ne luaţi făina pe degeaba, s-avem cu ce să vă curăţăm.

— Până acum n-am omorât pe nimeni, zise Him başa.

— Mulţi oameni, până la războiul ăsta, n-au omorât pe nimeni. Şi-acum omoară fără să clipească din ochi. Acum aproape că nu e om care să nu fi omorât cel puţin un alt om. Războiul… Războiul calcă în picioare toate legile.

Cei doi târgoveţi salutară şatra şi plecară călări, la pas, aşa cum veniseră. Him başa chemă bărbaţii din şatră şi le spuse ce anume a vorbit-cu străinii şi la ce înţelegere au căzut.

— Dacă lucrurile vor merge tot aşa, spuse Sarat, n-o să treacă mult şi n-o să mai avem asupra noastră nicio para.

— S-ar putea ca lucrurile să meargă şi mai rău, spuse Him. Iarna e ca şi venită. Iar până la primăvară… Până la primăvară e mult. *Trebuie s-apucăm primăvara cu zile*. Pe urmă… Pe urmă vom vedea noi ce-o mai fi de făcut… dacă o mai fi ceva de făcut.

— Şi dacă rămânem fără aur?

— Totul e să nu rămânem fără viaţă.

Oarba asculta şi tăcea. Him avea dreptate. Totul era ca primăvara să găsească în viaţă cât mai mulţi oameni în şatră. Cum de nu înţelegeau cu toţii un lucru atât de simplu dar atât de trebuitor?

— Şi pentru că tot ne aflăm aici, zise başa, cred că s-ar cuveni să mai vorbim şi despre altele.

— Vorbeşte şi te vom asculta.

— Cu mâncarea, într-un fel sau altul, o s-o scoatem noi la capăt, dacă o să-ntrebuinţăm ceea ce avem şi ceea ce vom mai cumpăra, cu măsură. Dar în afară de foamete, ne mai pândeşte un duşman tot atât de cumplit. Şi acest duşman este frigul. N-o să avem cum să-l înfruntăm în corturi. Ar fi bine dacă ne-am face bordeie. Pentru bordeie însă ne

lipsesc lemnele. Nu ne rămâne decât să scobim bordeie cu cazmalele în pereţii râpelor. M-am gândit să scobim patru bordeie mari în care să aibă loc şi vitele. Iar în timp ce noi, bărbaţii, vom trece la această lucrare, femeile şi copiii noştri să strângă din crâng toate uscăturile. Frigul se biruie cu focul, cu focul întreţinut cu grijă în adăpost.

— Şi cam când ar trebui să pornim la treabă?

— Chiar astăzi, dacă n-aveţi nimic împotrivă.

— N-avem nimic împotrivă, bulibaşă. Vremea se poate schimba de la ceas la ceas şi pe timp urât munca nu dă spor.

Când oamenii oacheşi porniră la asalt cu uneltele lor, povârnişul se arătă destul de îndărătnic. Cazmalele se rupeau, târnăcoapelor li se tocea şi li se strâmba ascuţişul, şătrarii, neînvăţaţi cu o muncă atât de grea, osteneau repede şi stau gata să se lase păgubaşi. Timpul se menţinea frumos. Era adevărat că nopţile deveneau din ce în ce mai reci, însă zilele se asemuiau deseori cu acelea ale verii: cer limpede, văzduh cald şi încremenit, soare dogoritor.

— După o toamnă atât de lungă şi atât de frumoasă, n-are de ce să vina o iarnă aspră.

— Ce-ar fi să…

— Să lăsam lucrul?

— De ce nu? Suntem obişnuiţi să petrecem iarna în corturi.

Înşelaţi de blajinătatea toamnei, oamenii lui Him başa se arătau înclinaţi să se lase pe tânjală. Atunci mai-marele şatrei, dacă vedea că porunca lui nu găsea destulă trecere, punea mâna pe bici.

— Nu se poate să pierim cu toţii din pricina lenei voastre.

Biciul izbea spinări goale şi gura bătrână a lui Him vărsa necontenit râuri de sudălmi… râuri de sudălmi…

— Dar ce ai cu noi, bulibaşă? O să iernăm pe răspunderea noastră, în corturi.

— Au să vă moară femeile şi copiii de frig.

— N-o să ne moară.

Goşu săpa cu hărnicie şi tot cu hărnicie săpa şi Ariston. Peste ochiul scos, iubitul Lisandrei era legat cu o faşă moale, mângâietoare, din pânză galbenă de borangic. Rana, spălată cu fiertură de ierburi şi oblojită în fiecare seară de maică-sa, se vindeca încet, dar se vindeca. Acum, oamenii şatrei, când pomeneau de el, nu-i mai spuneau Ariston, ci Chiorul. Bus se învârtea mereu pe lângă el şi din „nene Chiorule” în jos şi „nene Chiorule” în sus, nu-l mai scotea.

Şatra aştepta ca Ariston să izbucnească. Chiorul însă îşi păstra firea, ba chiar zâmbea. În cele dintâi zile după încăierarea cu Goşu, se lăsase mâncat de supărare şi de mânie. Cum de-i scăpase cuţitul din mâini? Dacă nu i-ar fi scăpat cuţitul!… Zile şi nopţi, îşi tot bătea capul, însă tot nu înţelegea pentru ce-i iertase Goşu viaţa. Să-i fi scăpat lui Goşu cuţitul!…

Lisandra căra, alături de alte femei tinere, bolovanii afară din peştera pe care o săpau bărbaţii. Trecea pe lângă Goşu şi nici nu se uita la el. Trecea şi pe lângă Ariston, îi zâmbea şi-l sorbea din ochi. Într-o zi găsi prilejul să-i şoptească:

— Deşi te-a schilodit Goşu, dragule, mie mi-ai rămas tot atât de scump ca înainte.

— Am să-l omor, spuse tot pe şoptite Ariston. Am să-i dau una cu târnăcopul în cap şi-am să-l omor… negreşit am să-l omor… am să-l omor…

— Şi după aceea?

— Fugim din şatră. Ne luăm de mână şi fugim amândoi din şatră.

— Au să ne prindă, Aristoane, au să ne prindă.

— Atunci ce să fac? *De omorât tot trebuie să-l omor*.

— Omoară-l noaptea. Pândeşte-l noaptea, când se duce la umblătoare, şi omoară-l pe tăcute, cu cuţitul. După ce-l omori, dai fuga la mine la cort, mă iei, şi fugim.

Goşu îi văzu că tăinuiesc. Lăsă lucrul şi se apropie de ei.

— Plănui cu nevastă-mea cum să mă omori?

— Da, tocmai asta plănuiam. Cum de-ai ghicit?

— Nu era greu. Şi ţie şi Lisandrei numai asta vă umbla prin cap… Numai asta…

Ariston zâmbi.

— E adevărat. Numai asta ne umblă prin cap, însă, după ce-o să te omor, nici eu nici Lisandra n-o să ne mai gândim deloc la tine. Cel puţin eu, unul, ţi-o făgăduiesc.

— N-o să mă omori, Chiorule, n-ai putere şi n-ai pricepere. În schimb eu…

— Vrei să spui c-ai să mă omori tu pe mine?

— Înainte de a te omorî, am să-ţi scot şi celălalt ochi. Atunci… Atunci Lisandra o să umble cu tine prin sate şi, arătându-te cu degetul, o să cânte cu glas plângăreţ pe la porţi: „Oameni buni, daţi-mi ce vă lasă inima pentru un biet orb… daţi-mi ce vă lasă inima”.

Goşu nu apucă să cânte mai departe batjocoritor cântecul orbilor. Ariston aruncă târnăcopul şi se repezi ca fulgerul asupra lui.

Goşu era, ca şi Ariston, cu mâinile goale. Lisandra nu se aştepta la încăierare. Îşi pierdu cumpătul şi dădu un ţipăt. Ariston sărise pe neaşteptate asupra lui Goşu. Acesta însă se ferise la timp şi-i pusese piedică. Ariston căzuse cu faţa în jos şi, temându-se că duşmanul va căuta să-i scoată şi ochiul sănătos aşa cum se lăudase, se grăbise să-şi acopere obrazul cu mâinile. Goşu încălecă pe Ariston şi, folosind briceagul, în loc să-i caute ochii, se întoarse, îi pipăi şoldurile şi-şi vârî mâinile sub pântecul duşmanului.

— Săriţi! strigă Lisandra înnebunită. Săriţi că Goşu îl lasă pe Ariston neom!…

Şătrarii, care-şi părăsiseră uneltele de lucru şi alergaseră să privească noua încăierare a celor doi bărbaţi, nu se clintiră. Râseră. Careva zise:

— Acum Chiorul o să pătimească pe unde-a păcătuit.

Lisandra pricepu că Ariston nu va primi niciun ajutor de la oamenii aceia. Se hotărî să intre ea însăşi în luptă. Se repezi la Goşu, îl lovi cu pumnii şi, în cele din urmă, zgâriindu-i adânc obrazul, izbuti să-l descleşteze de Ariston.

Pe când îl împingea şi-l îmbrâncea, Him başa, care auzise ţipetele Lisandrei, se ivi în pragul peşterii cu biciul.

— Iar v-aţi luat la bătaie?

— Iar, îi răspunse Goşu, iar, dar nu din vina mea.

— Cine a început?

— Chiorul.

Him îi trase câteva bice lui Ariston pe spinare. Nu-l iertă nici pe Goşu.

— Dacă nu vă băgaţi minţile-n cap, o să vă alung pe amândoi din cuprinsul şatrei.

— N-o să faci asta, bulibaşă, zise Goşu râzând, n-ai dreptul. A ne alunga din şatră în împrejurările în care trăim e totuna cu a ne osândi la moarte. Nu, Him başa, acest drept nu-l ai.

— O să vedem noi dacă am sau nu acest drept. Deocamdată apucaţi-vă de lucru.

Se întoarseră cu toţii la cazmalele şi la târnăcoapele lor, însă niciunul nu mai avea poftă de lucru. Se adunau prin colţuri, şuşoteau între ei, râdeau.

— N-are dreptate başa. A izgoni astăzi un om din şatră este totuna cu a-l osândi la moarte. Unde să se ducă Ariston? Şi unde să se ducă Goşu cu Lisandra? În jur, cât vedem cu ochii, pustiu şi numai pustiu.

— Dar nici aşa nu mai poate să meargă. Mereu certuri. Mereu încăierări.

De fapt, acum oamenii şatrei nu mai aveau nicio poftă de lucru. Aruncară uneltele, şi părăsiră peştera. Him se supără, însă îşi dădu seama că n-are ce le face şi-i lăsă în plata Domnului. Seara îi chemă:

— De mâine, munca începe odată cu răsăritul soarelui şi încetează odată cu scăpătatul.

Cuvintele mai-marelui şatrei fuseseră aspre şi ferme, însă a doua zi lucrul începu totuşi destul de târziu. Câteva focuri răsunătoare de armă treziră din zori şatra şi o speriară. Him îi linişti:

— Trebuie să fie străinii cu care m-am înţeles să ne aducă făina.

Adunase de la fiecare cort banii. Îi avea gata. Intră în cort, luă punga şi o vârî în brâu. Plecă spre crâng. La câţiva paşi în urmă veneau somnoroşi şi mahmuri toţi bărbaţii şatrei. Erau cu mâinile goale. Se apropiară de crâng. Văzură trei căruţe încărcate cu saci. Caii deshămaţi încercau să pască firele de iarbă uscată pe care ploaia ce căzuse de curând le mai înviorase. Lângă căruţe se aflau cinci oameni şi toţi cinci purtau arme. Ciupitul de vărsat le ieşi în drum şi le strigă:

— Rămâneţi pe loc. Să vie încoace cu banii numai bulibaşa.

Oamenii oacheşi se opriră. Him başa îl întrebă pe ciupit:

— De ce să nu venim mai mulţi? Noi n-avem arme. Iar voi aţi venit mai mulţi decât ne-a fost vorba.

— Nu ne temem de voi, zise ciupitul, dar paza bună trece primejdia rea.

Se ciorovăiră îndelung. Până la urmă se învoiră. Ciupitul veni singur între oamenii oacheşi şi fără puşcă. Iar Him başa se duse la căruţe fără bani. Ciupitul numără banii şi-i încercă cu dinţii să vadă dacă aurul e într-adevăr aur curat. Iar Him başa desfăcu sacii ca să se încredinţeze că făina este, într-adevăr, curată. După ce şi o parte şi alta se încredinţă că nu era la mijloc nicio înşelătorie, ciupitul intră în stăpânirea pungii, iar oamenii oacheşi descărcară la marginea crângului sacii şi-i numărară.

— Negustorie cinstită, zise ciupitul.

— Aproape cinstită, îi răspunse Him.

— Ca-n vreme de război.

Negustorii înhămară caii la căruţe şi o luară din loc. Căruţele se văzură un timp. Pe urma cotiră, se depărtară şi nici nu se mai văzură, nici nu se mai auziră huruind.

— Cum ducem faina la corturi?

— Cu căruţele, spuse başa. Duceţi-vă şi veniţi cu căruţe.

— Dar de împărţit, când o împărţim, bulibaşa?

— Când vor fi isprăvite adăposturile pentru iarnă. Atunci vom da fiecăruia cât i se cu vine.

La întoarcere, Him se răzleţi de oamenii care încărcaseră făina în căruţe. Venea încet şi gânditor în urma lor. Pământul aspru şi rece îi răcorea tălpile goale, dar soarele îi încălzea trupul bătrân şi istovit şi parcă, în acelaşi timp, îi alunga din trup şi bătrâneţea şi osteneala. Kera, care îl pândea de multă vreme, văzându-l singur, îi ieşi în drum. Him se miră şi se opri. Fata îi zâmbea cutezătoare. O întrebă cu glasul blajin pe jumătate, supărat pe jumătate:

— Ce vrei? Spune-mi, te rog, ce vrei?

— Mai nimica, socrule. Aş dori numai să ştiu, pentru ce Alimut mă ocoleşte şi pentru ce dumneata mă prigoneşti?

— Pentru că… pentru că…

Vorbele i se opriră în gât şi nu le putea rosti.

Fata zise:

— Pentru ce s-a întâmplat acolo în zăvoi, cu nu sunt vinovată. Nici eu nu sunt vinovată şi nici Alimut nu e vinovat.

Him başa nu-i răspunse. O ocoli şi întinse pasul. Fata rămase multă vreme în drum. Se uită la soare, se uită la apele negre, grele şi sărate ale lacului, se uită la şesurile nesfârşite care se întindeau până în zare, se uită la povârnişul roşcat în care şatra îşi scobea cu trudă adăposturi pentru iarnă, şi se uită şi la caii, măgarii şi catârii, care se chinuiau să pască firele de iarbă săracă, înviorate de ploaie. Şi deodată se apucă cu mâinile de păr, începu să plângă şi începu să se vaiete.

— Maicăăă!… Maicăăaă!… Măiculiţa mea dragă, pentru ce m-oi fi adus tu pe mine pe lume?… Pentru ce m-oi fi adus tu pe mine pe lume?…

Capitolul IX

Zilele cu soare se isprăviră. Vântul de miazăzi adunase nori negri, bolovănoşi, care începură să se cearnă în ploaie măruntă. Aerul rămase călduţ şi plăcut de parcă ar fi fost primăvară, însă oamenii oacheşi nu se lăsară înşelaţi. Adăposturile, trei la număr, erau gata. Îşi aşezară căruţele lungi, cu coviltir, una lângă alta, în apropierea povârnişului, le goliră şi îşi aduseră avutul în adăposturi: sacii cu mălai şi cu făină, gazul şi untdelemnul, puţina băutură care le mai rămăsese, droburile de sare, orzul şi ovăzul, păturile şi aşternuturile de zile mari, uneltele şi lăzile cu mărunţişuri.

Adăposturile scobite în coasta povârnişului apărau de ploaie şi de ninsoare, apărau şi de vânt şi viscol, dar numai din trei părţi. A patra parte, deschisă, urmau, când se va înteţi gerul, s-o acopere, măcar în parte, cu păturі. Se aciuară, familie lângă familie, de-a lungul pereţilor strâmbi şi zgrunţuroşi. Mai înainte se temuseră că pereţii vor musti apă. Avuseseră noroc. În partea aleasă de ei pentru scobirea adăposturilor povârnişul nu era străbătut de fire de apă. Focul va arde la mijloc. Fumul... Fumul va ieşi pe unde va găsi loc.

Vântul se opri. Ploaia încetă şi întregul ţinut fu năpădit de ceaţă alburie, aproape lăptoasă. Caii, măgarii şi catârii fură lăsaţi mai departe în luncă. Slăbiseră din pricina nemâncării, li se puteau număra coastele, picioarele li se subţiaseră şi capetele parcă li se lungiseră. Rănile şi bubele li se uscaseră şi se vindecaseră. Muştele, mari şi grase, galbene şi verzi, care fuseseră numite muşte de război, pieriseră şi nu-i mai supărau. Slăbiseră şi câinii, şi de când slăbiseră se şi prostiseră. În afară de Rob, niciunul nu mai avea chef să zburde şi să alerge. Un timp, câinii pândiseră, departe de corturi, în câmpul plin de muşuroaie, să vadă dacă nu cumva pot vâna cârtiţe. Unele muşuroaie rămâneau nemişcate. Acolo nu era nicio nădejde. Altele,

mai proaspete, îşi clătinau vârful de pământ afânat amestecat cu nisip mărunt şi roşcat şi creşteau. Câinii flămânzi se repezeau şi scormoneau muşuroiul cu labele. Cârtiţele oarbe simţeau, se retrăgeau în galeriile lor întortocheate, acolo rămânând ceasuri întregi nemişcate. După multe încercări de a le sili să iasă la suprafaţă, câinii pricepuseră că nu vor izbuti şi nu mai stăruiră. Urşii slăbiseră şi ei. Ursoaica Babaia rămăsese numai piele şi oase. Acum toţi mormăiau în lanţuri şi trăiau în adăpostul în care başa îşi adusese toţi fiii, toate nurorile, toţi nepoţii şi toate nepoatele. Bus dormea lângă Oarbă, ceilalţi pe unde apucau.

Mai bine de o săptămână ceaţa lăptoasă nu se dezlipi de pământ şi nu se destrămă.

Într-un miez de noapte se iscă vânt dinspre răsărit. La început vântul veni domol, risipi ceaţa şi limpezi cerul. Se arătă iarăşi soarele, dar oamenii oacheşi aproape că nu-l recunoscură: era galben, rece, mic, aproape sfrijit. Se mirară că soarelui nu i se văd coastele. Vântul se ascuţi, se aspri şi cerul nemărginit se acoperi iarăşi de nori. Începu să fulgere. Peste un ceas fulgerele se schimbară în viscol. Câinii se vârâră în sălaşe şi-şi căutară şi ei locuri de odihnă pe lângă focuri. Focurile pâlpâiau cu aripi roşii. Fumul albăstrui se ridica, se izbea de tavanul scund şi de pereţii zgrunţuroşi ai adăposturilor şi încerca să iasă afară, însă vântul puternic îl împingea în adăposturi. Oamenii oacheşi se frecau la ochii care îi usturau şi le lăcrimau. Ursoaica Babaia mormăia şi se zbătea în lanţ, pielea lui Zazu, atârnată la intrare, între două pături, ca să oprească pătrunderea zăpezii în adăpost, se legăna. Poate ursoaica Babaia aştepta ca Zazu să intre din nou în pielea aceea a lui, să vină alături de ea şi, ca altădată, să-i încălzească trupul bătrân. Cu toate că vântul aprig o învălmăşea şi o spulbera, de parcă ar fi bătut în acelaşi timp din toate părţile, până la ziuă zăpada bogata se aşternu înaltă.

Şătrarii îşi aduseră aminte de caii, măgarii şi catârii lăsaţi slobozi.

— Vântul a adus viscolul, iar viscolul o să aducă lupi.

— Rămânem fără vite! Ce-o să ne facem noi dacă o să rămânem fără vite?

Se îmbrăcară cu ce aveau mai gros, se încălţară cu cizme cu carâmbi înalţi şi îşi acoperiră capetele cu căciuli. Luară harapnice sau dârjale şi plecară să-şi caute vitele. Abia ieşiră dincolo de pragul adăposturilor că se şi pomeniră afundaţi în zăpada moale şi afânată până aproape la brâu. Vântul se năpusti asupra lor să-i doboare, viscolul îi orbi. Trecu un timp. Oamenii se obişnuiră cu zăpada. Se obişnuiră cu vântul. Se obişnuiră şi cu viscolul. Se încârduiră unul după altul. Din când în când, omul oacheş din fruntea rândului, şi care cel dintâi lua în piept nămeţii, făcea un pas în lături şi-i dădea altuia locul.

Pe Alimut îl apucase sfârşeala. Înainta greu, i se părea că întregul cer şi întregul pământ se clatină în jurul lui. Îi veni să rămână în urmă, s-o ia pieziş prin viscol, să se depărteze de căruţe şi de adăposturi, să se îngroape cât mai adânc în zăpadă, să se întindă şi să-şi aştepte acolo sfârşitul. O auzise şi el pe Kera cum o mai auziseră şi alţi oameni din şatră, plângând şi văitându-se:

— Mamăăă!… Mamăăă!… Măiculiţa mea dragă pentru ce m-oi fi adus tu pe mine pe lume?

Cuvintele pe care fata, în deznădejdea ei, le rostise, n-aveau nimic deosebit în ele. Erau cuvinte simple. Poate erau chiar cele mai simple cuvinte. Ele însă îi pătrunseseră în inimă ca nişte cuţite şi i-o tăiaseră în bucăţi.

— Măiculiţa mea dragă, pentru ce m-oi fi adus tu pe mine pe lume?!…

O pală de viscol îl izbi puternic peste obraz şi-l orbi. Alimut îşi acoperi faţa cu mâinile şi continuă să meargă. Departe de adăposturi şi de căruţele lungi, cu coviltir, viscolul vuia şi şuiera şi mai puternic, alergând peste câmpurile netede şi nesfârşite. Pe neaşteptate, picioarele îi

lunecară înainte şi, până să-şi dea seama ce se întâmplă cu el, se pomeni lungit pe spate în zăpada moale şi afânată. Acum viscolul trecea pe deasupra lui, fulgii mari şi albi care îi cădeau pe obraz se topeau de îndată şi se schimbau în stropi de apă care se asemuiau cu lacrimile.

— Mamăăă Mamăăă!… Măiculiţa mea dragă, pentru ce m-oi fi adus tu pe mine pe lume?

Dar pe el, pe Alimut, pentru ce l-o fi adus Oarba pe lume? *Şi pe toţi ceilalţi oameni oacheşi şi neoacheşi, pentru ce i-or fi adus mamele lor pe lume?* Nesfârşirile erau învălmăşite de viscol. Vântul aducea pe aripile lui norii. Şi norii aduceau zăpezi. Norii plecau mai departe, pluteau în văzduh până se destrămau şi piereau. Zăpezile îmbrăcau pământul, pământul aspru şi nisipos, şi pământul negru şi gras ca untul. Pe urmă iarna se sfârşea. Apărea soarele, topea zăpezile şi pământul le sorbea şi le ascundea în pântecul lui nesătul. Oamenii erau aduşi pe lume, unii oacheşi, alţii neoacheşi, trăiau un timp, mureau, iar pământul îi primea în scoarţa lui aspră şi nisipoasă sau neagră şi grasă ca untul şi-i topea, îi schimba în pământ…

Rămase mult timp culcat. Zăpada crescu peste trupul lui nemişcat. Fulgii mari şi albi care îi cădeau peste faţă nu se mai topeau. Închise ochii. Îl năpădi o căldură dulce, plăcută, care-l ademenea să se lase cuprins de somn. Se întrebă: „O fi moartea?” Se hotărî să aştepte acolo întâi somnul. După somn va veni moartea. După moarte va veni… Cine va veni după moarte? *După moarte nu va mai veni nimic*. E bun şi nimicul.

Auzi tropot moale prin vuietul vântului. Auzi şi glasuri. Mânaţi din urmă, cu harapnice şi cu dârjale, caii, măgarii şi catârii şatrei se întorceau grăbiţi spre sălaşul şatrei lui Him başa. Mai trăia pe lume Him başa, mai trăia Oarba, mai trăia şi şatra lui Him Başa. Trăiau cu toţii. De ce atunci, acum, să moară numai el, Alimut? Sări ca ars, se scutură de zăpadă şi abia avu vreme să ridice harapnicul şi să izbească în toate părţile strigând speriat la vitele care erau cât pe-

aci să-l prindă culcat în zăpadă şi să-l strivească în copite. Caii, măgarii şi catârii trecură pe lângă el. Tremurau, deşi goana îi încălzea şi mulţi purtau încă pe spinare bucăţi de zăpadă pe jumătate topite şi îngheţate.

Când îl văzură, oamenii oacheşi se mirară. Careva îl întrebă:

— Dar ce? Tu erai pe-aici? Credeam să te-ai speriat de viscol şi te-ai întors lângă fusta Oarbei, la adăpost.

— Am lunecat, spuse ruşinat Alimut, am lunecat şi-am căzut în zăpadă. M-a cuprins un fel de sfârşeală şi eram gata să adorm.

— Apăi, dacă adormeai, băiatule, nu te mai trezeai în vecii verilor. Somnul în zăpadă e înşelător. Te cuprinde adânc şi după ce te cuprinde adânc te dă morţii.

Mânară vitele şi le adăpostiră lângă căruţe şi lângă povârniş. Aduseră iarbă uscată şi frunze scorojite culese din crâng şi le risipiră pe zăpadă. Hrana era săracă şi n-avea cum să astâmpere foamea, însă vitele flămânde se repeziră asupra ei. Şătrarii se întoarseră abătuţi la adăpost. Tăceau. Niciunul nu spunea nimic, însă acum fiecare îşi dădea seama de primejdia foametei şi de primejdia frigului. Foamea şi frigul pândeau deopotrivă vieţile animalelor şi vieţile oamenilor. Ca o uriaşă fiară scăpată din cuşcă, vântul se zbătea aprig şi alerga între cer şi pământ, prindea zăpada, o învârtejea şi o învălmăşea, o destrăma în pulbere măruntă, o risipea, o aduna, ca iarăşi să se joace cu ea şi s-o împrăştie peste câmpuri. Norii coborau parcă din ce în ce mai aproape de pământul îngheţat pe care ar fi vrut să-l înăbuşe, să-l acopere de pustiu şi de moarte… de pustiu şi de moarte…

În adăposturile scobite în povârnişul pietros, focurile ardeau umplând încăperile de fum cu miros acru şi înecăcios, de ierburi stătute, putrede şi de balegă. Pe lângă focuri fierbeau oale burticoase cu linte, cu varză sau cu fasole. Pe pirostrii, deasupra focurilor, clocoteau căldările de aramă, pline cu păsatul din care în curând avea să se

închege mămăliga. Copiii, în zdrenţe unii, alţii goi sau aproape goi, se hârjoneau, se îmbrânceau, se luau la trântă şi chiar la bătaie.

— Ce faceţi, mă, diavolilor?

— Nimic, ce să facem?! Ne încercăm puterile, ca să mai omorâm timpul. N-avem voie?

— Ba aveţi.

Viscolul înteţit începea să se asemuie cu prăpădul, şuiera şi vuia, zăpada cădea într-una.

Cât ţinu ziua, lumina vânătă se amestecă şi se învălmăşi cu întunericul. Caii, măgarii şi catârii dârdâiră în viscol, urşii şi câinii însă nu suferiră mai mult decât oamenii oacheşi din adăposturi. Seara căzu repede şi atunci întunericul puse stăpânire deplină pe toate întinderile. Focurile ardeau cu flăcări mici. Paiele ude, crengile putrede, balega, se schimbau mai mult în fum decât în flăcări. Oamenii oacheşi acoperiră focurile care nu le mai puteau aduce folos, se aciuară în culcuşuri, îşi chemară copiii şi le porunciră să se astâmpere şi să se culce. Copiii se culcară şi se astâmpărară. A se astâmpăra şi a se culca era una, a adormi era alta. Somnul nu se apropia de nimeni. Frigul muşca puternic. Oamenii se acopereau cu tot ce aveau: pături şi aşternuturi, straie vechi şi cojoace răpănoase, soioase, urât mirositoare şi se înghesuiau unii într-alţii, fiecare căutând să fure ceva din căldura trupului celuilalt. Mamele îşi strângeau copiii la sân şi, dacă erau sugari, le astupau gurile flămânde şi gălăgioase cu bonţul ţâţei.

— Întoarce-te, fă, cu faţa în sus.

— Copiii…

— Ce e cu copiii?

— Încă n-au adormit.

Perechile aşteptau să adoarmă copiii, să adoarmă bătrânii, să adoarmă bătrânele. Copiii adormeau greu, bătrânii se prefăceau că dorm sforăind gros, invidioase, bătrânele tuşeau. Oamenii tineri însă îşi pierdeau răbdarea.

Ah-uri şi oh-uri, gemete şi scrâşnete, chiuituri repede înăbuşite şi şoapte pripite umpleau adăpostul de cum se lăsa noaptea şi până către ziuă. Atunci îi năpădea pe toţi osteneala. Trupurile arămii, ostenite, nu se mai sinchiseau de muşcăturile frigului şi se prăvăleau în prăpastia adâncă a somnului.

Viscolul năprasnic, cum până atunci şatra nu mai trăise altul, ţinu o săptămână. Pe urmă se potoli. Cerul rămase tot acoperit de nori vineţi, tot crunt, tot împosocat, tot ameninţător. Câmpurile erau acum albe şi acoperite cu nămeţi uriaşi până la marginea zării.

În cele trei adăposturi nu muri niciun om, dimpotrivă, se mai iviră cinci. Erau cinci copii arămii, trei băieţi şi două fete, cu capetele ţuguiate şi acoperite de păr des, cu ochi rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, ieşiţi mult din orbite. Unii veniseră pe lume în vântul viforos al zilelor, alţii în miezul nopţilor de smoală. Bătrânele şatrei îi moşiseră pe lumină sau pe întuneric, după cum ceruse nevoia, le tăiaseră şi le legaseră buricele, luaseră noii născuţi în braţe, ieşiseră cu ei afară din adăposturi şi-i tăvăliseră îndelung prin zăpadă, spunându-le:

— Să fii, maică, tare ca fierul, iute ca oţelul, frumos şi sănătos ca un baros!…

După ce-i spălaseră în albie şi-i înfăşuraseră în cojoace, se duseseră cu ei la Him başa.

— Ţi s-a mărit şatra, Him başa!

— Să-ţi trăiască, Him başa!

Bătrânul stăpân al şatrei zâmbea mulţumit. Ce ciudată i se părea acum rânduiala lumii! Din când în când, şi mai ales de când cu războiul acesta, moartea intra cu coasa în şatra lui şi-i rărea rândurile. Viaţa însă nu se lăsa învinsă. Muierile borţoase năşteau copii voinici şi sănătoşi, şi numărul scăzut pentru un timp al sufletelor şatrei creştea iarăşi. Ochii lui Him, rotunzi, neobişnuit de mari, neobişnuit de negri şi focoşi, îmbătrâniseră, însă rămăseseră tot ageri. Ochii lui ageri, cărora nimic nu le scăpa, îl încredinţau că

aproape nicio muiere tânără, ori chiar mai în vârstă din şatră nu rămăsese neînsărcinată.

În timpul viscolului niciun om nu murise, însă trei cai îşi pierduseră viaţa, îi găsiseră culcaţi, îngheţaţi, pe jumătate acoperiţi cu zăpadă. Erau trei cai bătrâni. Nu-şi sfârşiseră zilele de boală, ci de frig. Aşadar *erau buni de mâncat*. Îi jupuiseră, îi hărtăniseră şi împărţiseră carnea tare pe cap de familie.

— O săptămână n-o să ducem nicio lipsă.

— Până la primăvară, mai sunt multe săptămâni. Abia a început iarna.

Teama de lupi, cel puţin deocamdată, se dovedi a fi neîntemeiată. După cum tot neîntemeiată se dovedi a fi şi părerea acelora care spuseseră că viscolul şi zăpezile uriaşe aduse de el vor feri şatra de vizitele nedorite ale dezertorilor. La mai puţin de o săptămână de la încetarea viscolului, oamenii oacheşi se pomeniră cam pe înserate cu doi soldaţi obosiţi, cu barba nerasă demult şi cu mustăţi lungi, căzute pe oală. Pe cap purtau căciuli mocăneşti şi în picioare opinci, iar peste hainele militare, cam subţirele şi cam sărăcuţe, îmbrăcaseră cojoace miţoase, ciobăneşti. Puşti nu aveau asupra lor, însă după ce intrară în adăpostul lui başa şi se dezbrăcară de cojoace, nu pentru că în adăpost ar fi fost cald, ci pentru a se simţi, la nevoie, mai liberi în mişcări, se văzu că au pistoale de front şi buzunarele pline de grenade. Râseră, arătându-şi dinţii mari şi galbeni şi spuseră:

— Avem trebuinţă de mâncare şi de culcuş pentru o noapte. Venim de departe şi suntem lihniţi de foame.

— Vă vom da şi hrăni şi adăpost, zise Him başa, deşi hrana ne cam lipseşte şi nouă, şi adăpostul arată întocmai cum îl vedeţi.

— Mai bine ceva, cât de puţin, spuse unul din ei, decât nimic.

Îi ospăta Oarba, care le dădu să mănânce o oală de fasole, o mămăligă întreagă şi o halcă de carne de cal mai

mult părpălită prin cenuşă decât friptă. Străinii mâncară totul cu o foame de lup. Cerură băutură. Him başa le aduse o căldare de apă şi le arătă căuşul.

— Beţi până vă săturaţi.

— Apă?

— Altceva n-avem în pustietatea asta.

— Totuşi… mârâi unul dintre străini. În peştera voastră miroase, între altele, şi a băuturică.

— Am avut. Mirosul vine de la vasele goale.

Străinii nu mai stăruiră. Pentru dormit, Him başa îi duse la al doilea adăpost, îi spuse lui Goşu:

— Ai grijă. Lăsaţi-i să doarmă însă vegheaţi-i.

Goşu nu pricepu:

— De ce să-i veghem?

— S-ar putea ca în timpul nopţii să le vină poftă de muieri. La nevoie…

— Ştiu eu ce am de făcut la nevoie, bulibaşă, nu trebuie să mă înveţi.

Străinii se culcară pe paie, lângă peretele din fundul adăpostului şi se înfăşurară în cojoacele lor după ce-şi aşezară, sub cap pistoalele şi lângă cap grenadele de mână. Privind-o pe Lisandra, a cărei faţă o luminau slab flăcările puţine şi sărace ale focului, unul dintre ei îi şopti celuilalt:

— Bun lemn de lucru! A? Ce spui?

— Nu te gândi. Oamenii s-au purtat frumos cu noi.

— Ce-are a-face!

— Eu îţi spun să rămâi om de treabă.

Celălalt mormăi printre dinţi:

— Om de treabă! Cine are nevoie acum de oameni de treabă?

Se mai ciondăniră un timp între ei, apoi adormiră şi se apucară să sforăie.

Goşu rămase lângă foc şi ţinu vii flăcările subţiri până se lumină de ziuă. Străinilor li se pregăti o pâine coaptă la repezeală în cenuşă şi o halcă de carne de cal. Înainte de a pleca, Him îi întrebă:

— Şi… la noapte unde-o să dormiţi?

— Cum unde? În zăpadă.

— Nu vă e teamă de oameni sau de lupi?

— Nu. Unul doarme, altul stă de pază. Pentru oameni cu gânduri rele, ca şi pentru lupi, avem pistoalele noastre şi grenadele.

— Drum bun!

— Rămâneţi sănătoşi!

Plecară încet printre nămeţii uriaşi şi după puţină vreme nu se mai văzură. Câmpurile erau toate albe. Ziua era vânătă, urâtă şi geroasă. Şi tot vânăt şi urât era lacul cu apele grele, sărate, pe care gerul nu izbutise să le acopere cu gheaţă. Câmpul fusese şi el acoperit de zăpada, însă vârfurile arbuştilor rămăseseră deasupra şi formau, ici şi colo, mici pete negre care stricau parcă frumuseţea ciudată şi sălbatică a zăpezilor pure.

Pârâi scurt o rafală de puşcă-mitralieră. Făcu explozie o grenadă de mână. Pocniră câteva focuri de pistol. Pe urmă, puşca mitralieră mai latră de câteva ori ca o căţea apucată de turbare şi tăcu mulţumită. După aceea, tăcerea desăvârşită, care stăpânea întinderile albe şi nesfârşite şi care fusese tocată un scurt răstimp de împuşcăturile din crâng sau de lângă crâng, se aşează iarăşi pe temeliile ei. Şatra ieşi din adăposturi. Oamenii oacheşi puseră mâinile streaşină la ochi şi cercetară depărtarea. Nimic nu se vedea şi nimic cu se mai auzea.

— Ce-a fost asta, Him başa?

— Nu ştiu. Presupun însă că cei doi care au dormit astă-noapte aici au fost atacaţi şi ucişi de alţii. Acum viaţa oamenilor e tare ieftină.

— Dar cine ar putea fi cei care au atacat?

— Vom vedea, deşi ar fi mai bine dacă n-am vedea nimic.

Câţiva băieţandri, printre care se aflau Blebe şi Alimut, voiau să se ducă spre crâng. Urmele celor doi străini se scriseseră adânc în zăpadă. Doreau să se ducă să vadă ce-a

fost şi pe urmă să se întoarcă pe acelaşi drum însemnat pe zăpadă la sălaşul şatrei. Him başa le porunci să stea liniştiţi.

— Celor doi, dacă au fost împuşcaţi, nu le putem da niciun ajutor. Iar celorlalţi… Cel mult le-aţi da prilejul să tragă şi-n voi.

Flăcăiandrii se potoliră. Ziua trecea greu. Şatra era cuprinsă de adâncă nelinişte. Oamenii oacheşi se aşteptau ca din clipă în clipă să se arate dintre nămeţi ostaşii înarmaţi cu puşti mitraliere care-i pândiseră şi-i omorâseră pe cei doi fugari. Vor fi oare jandarmi? Ori, poate, vor fi tot fugari? Şi dacă vor veni până la adăposturi, ce le vor cere oamenilor şatrei?

Luară lopeţi şi se apucară să facă pârtii. O pârtie spre căruţele lungi, cu coviltir. O pârtie către locul unde-şi treceau timpul vitele. Alta, către izvorul unde-şi adăpau caii, măgarii şi catârii şi de unde femeile aduceau apă pentru băut şi pentru gătit. Mânuind lopeţile cu râvnă, se încălziră.

Spre amiază norii se mai răriră, se sparseră şi prin spărturile lor se văzu soarele, aceiaşi soare mic, galben, zgribulit parcă şi el de frig, din care curgeau în văzduh valuri de lumină lăptoasă.

— Soarele…

— Mai bine nu s-ar mai arăta.

— Soare e ăsta? Seamănă c-un dovleac putred.

De pe câmpurile albe începu să se ridice maldăre de ceaţă alburie. Soarele se ascunse. Gerul se îndulci. Zăpada îşi pierdu strălucirea, se muie şi nu mai scârţâi sub picioare. Copiii aruncau zdrenţele de pe ei şi, rămaşi în pielea goală, năvăliră afară din adăposturi, intrară în nămeţi. Chiuind şi sărind, unii de frig, alţii de plăcere, se apucară să se frece repede cu zăpadă pe trup. Muierile, fetele şi fetişcanele şatrei ieşiră la gura adăposturilor să-i privească. Ceaţa creştea, şi cum vântul nu adia din nicio parte, rămânea neclintită, încremenită pentru totdeauna deasupra zăpezilor. Bucuria copiilor goi care, în lipsa unui râu, se scăldau în nămeţi îi cuprinse pe toţi. Îşi aruncară straiele.

Zăpada îi primea, se lăsa sfărâmată în mâini şi călcată în picioare. Obişnuiţi să vieţuiască laolaltă, în căruţele lor lungi, cu coviltir şi în corturile lor bătute de toate vânturile şi de toate ploile lumii, oamenii oacheşi nu se mai sfiiau unii de alţii, se cunoşteau atât de bine şi atât de amănunţit, ca nici nu se mai uitau unii la alţii. Acum, totuşi, se uitară. Se uitară la Lisandra. Fata Cârnei, pentru care se încăierau mereu şi umblau să se omoare Goşu şi Ariston, în ciuda întâmplărilor prin care trecuse, se rotunjise, se împlinise, urmele harapnicului se şterseseră de pe trupul ei falnic şi tânăr, şi era mai frumoasă decât oricând. Dacă oamenii oacheşi ar fi crezut în Dumnezeu ar fi spus într-un glas că Lisandra este, într-adevăr, „o minune a lui Dumnezeu”! Ei însă nu credeau în niciun Dumnezeu, nu credeau în nimic. Se temeau de Him başa, şi mai ales de harapnicul lui Him başa. Se temeau de oamenii stăpânirii şi, de când se aprinsese războiul, se temeau şi de război. Căscară ochii – ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri – şi gândiră: „Frumoasă e fata Cârnei! Face să trăieşti, dar face să şi mori pentru ea!” Pe urmă se uitară şi la Kera. Fata slăbise, se uscase aproape, şoldurile pe care i le ştiau rotunde i se scobiseră, iar sânii, altădată ca două piersici în pârg, se asemuiau acum cu două smochine veştede, zbârcite.

Alimut nu văzu nimic. Ligav de viaţă, tândălea în adăpost, lângă foc. Copiii, sătui de joacă şi de scalda în zăpadă, muşcaţi totuşi şi de frig, intrau gălăgioşi în adăposturi, se repezeau spre focuri şi se întorceau spre flăcările lor când cu o parte a trupului, când cu alta, până se uscau şi se mai încălzeau. La amiază nu se mai afla în afara adăposturilor niciun om. Şatra, încălzită de flăcările focurilor şi pe jumătate orbită de fumul lor, mânca. Urşii mormăiau. Câinii, culcaţi pe labe, aşteptau să li se arunce resturile. Toţi erau veseli, în afară de câinele Rob care rămânea mai departe grav, tăcut, ca în serile în care se depărta de şatră şi urla,

cu botul spre cer, lung şi trist, a pustiu şi a moarte… a pustiu şi a moarte.

Him se aciuase în primul adăpost cu fiii, cu nurorile, cu nepoţii şi cu nepoatele lui. Tot acolo se mai aciuaseră Ferdic, Sarat şi alţi câţiva. Într-al doilea adăpost îşi făcuse loc Goşu cu Lisandra. Vrusese să ierneze alături de ei şi Ariston Chiorul, însă başa îl silise să se aşeze în adăpostul al treilea. Oamenii oacheşi stăteau la masă, mâncau, carnea de cal era tare, însă ei aveau dinţii ascuţiţi şi sănătoşi, iar stomacurile şi mai sănătoase. Se luptau cu hălcile fierte ori numai pârpălite prin cenuşa caldă, înghiţeau carnea aproape nemestecată şi erau mulţumiţi că au, deocamdată, cu ce-şi astâmpăra foamea. Tăceau. Lupta cu zăpada uriaşă, dusă întâi la făcutul pârtiilor – pe mulţi greutatea zăpezii îi spetise de-a binelea – şi apoi cu scalda nebunească în nămeţi, îi ostenise. Osteneala însă era plăcută. Munciseră cu voie bună. Se scăldaseră în zăpadă tot cu voie bună.

Acum, înfometaţi de muncă şi de aerul tare şi curat al iernii, îşi potoleau foamea, ba chiar se săturau. Frigul din adăposturi putea fi îndurat. Putea fi îndurat şi fumul care le cam supăra ochii. Ce altceva ar mai fi avut de cerut vieţii? *Să treacă timpul mai repede*.

De ce să treacă timpul mai repede?

Dar de ce să nu treacă?

În vară, oamenii oacheşi aşteptau să treacă vara şi să vină toamna. Vara trecuse şi trecuse şi toamna. Iarna sosise. Şi cum sosise, acoperise întregul pământ cu povara înalţilor nămeţi de zăpadă. Şi acum? Ei! Acum era bine. Oamenii oacheşi aşteptau să treacă iarna, aşteptau să treacă şi această iarnă cum trecuseră toate celelalte ierni pe care ei le trăiseră ori numai auziseră despre ele, şi să vină primăvara…

Să vină primăvara dulce, cu soare dulce, cu adieri dulci de vânt, abia simţite. Mor oamenii şi primăvara. În toate anotimpurile mor oameni. Şi în toate anotimpurile se nasc oameni.

— Mamăăă!… Mamăăă!… Măiculiţa mea dragă, pentru ce m-oi fi adus tu pe mine pe lume?…

Maică, măiculiţa dragă, nu răspundea. Şi nu răspundea nu pentru că n-ar fi vrut să răspundă. Maica, măiculiţa dragă, nu răspundea, pentru că nu ştia ce să răspundă. Unei asemenea întrebări simple nimeni nu ştie să-i dea răspuns, nimeni… nimeni… Nimeni.

Trecu amiaza. Ceaţa se îngroşă şi se învineţi. Cerul nu se mai văzu, nu se mai văzură zările, nu se mai văzu decât la un pas. Câinii, care încercaseră să găsească şi să vâneze iepuri pe zăpada moale, se întoarseră osteniţi de alergătură, cu cozile între picioare, întrară în adăposturi şi-şi făcură loc pe lângă focuri. Se încălziră, se întinseră, căscară şi căzură într-un somn leneş, uşor. Într-un adăpost suspină o vioară, în altul prinse glas vesel un flaut. Veselia izbucni şi în al treilea, unde Blebe începu să scarpine corzile unei cobze. Sunetele se împleteau, vrând să închege un cântec. Câinii se treziră, se repeziră afară şi lătrară. Cel mai tare şi mai duşmănos lătra câinele Rob.

— Străini!

— Poate sunt cei care au tras cu automatele în crâng.

— Aceia sau alţii. *Tot un drac*.

Oamenii oacheşi săriră de pe unde se aflau tolăniţi. Vioara, flautul şi cobza amuţiră. Câinii lătrau furioşi pe pârtia îngustă care urca spre adăposturile scobite în povârniş, iar Rob părea de-a dreptul turbat.

Oamenii oacheşi voiră să străbată ceaţa cu privirile. Nu izbutiră. Careva îşi luă inima în dinţi şi strigă:

— Care sunteţi acolo, mă?

Se răspunse îndată:

— Călători necăjiţi. Numai nişte călători necăjiţi…

— Cu inimă bună sau cu inimă rea?

Călătorii necăjiţi râseră. Oamenii oacheşi băgară de seamă după râsete că sunt mai mulţi. Unul dintre ei răspunse:

— O să aveţi destul timp să vă daţi singuri seama.

Patru bărbaţi murdari, zdrenţăroşi şi bărboşi ieşiră din ceaţă. Doi purtau vestoane de vară şi capele slinoase. Ceilalţi se îmbrăcaseră cu cojoacele celor împuşcaţi în crâng sau lângă crâng. Le luaseră şi căciulile. Se vedea că de multă vreme umblă, cu rosturi sau fără rosturi, pe drumuri furişe, pustii şi că frigul şi foamea muşcase adânc din trupurile lor împuţinate. În pofida înfăţişării lor jalnice, râdeau şi arătau a fi plini de voie bună. Unul zise:

— Bine v-am găsit!

Nu i se răspunse. Him başa se uită la oamenii oacheşi din jurul lui. Îi văzu îngrijoraţi.

— Bine v-am găsit, spuse încă o dată unul din cei patru.

Bună voia din glas îi sperie. Başa răspunse colţos:

— Mulţumim pentru vorbele grăite, însă eu cred că era mai bine dacă nu ne găseaţi… Mult… mult mai bine.

— Ce vrei să spui, baragladină?

— Vreau să spun că era mai bine dacă vă vedeaţi de drumul vostru fără să vă mai abateţi pe la sărăcia şi necazurile noastre.

Dezertorii, căci era vădit că sunt dezertori, râseră. Oamenii oacheşi tăcură. Deocamdată nu aveau de ce să plângă, însă nu aveau nici de ce să râdă.

— Era mai bine de voi, sau era mai bine de noi?

Başa se grăbi să-i răspundă:

— Nu ştiu, dar mi se pare că ar fi fost mai bine şi de unii şi de alţii.

Dezertorii râseră iarăşi.

— Aveţi haz! Dar nu cumva în acelaşi timp aveţi de gând să ne ţineţi mai departe cu picioarele-n zăpadă? Hai? Poftiţi-ne în adăpostul vostru. O să stăm acolo de vorbă mai pe-ndelete. Ne-au îngheţat picioarele. N-avem poftă să degerăm tocmai acum.

Ceata oamenilor oacheşi se despică în două. Him başa le arătă intrarea în adăpost.

— Intraţi.

— După voi.

Oamenii oacheşi intrară în adăpostul lui Him başa. Intrară şi cei patru străini. Focurile pâlpâiau mici flăcări gălbui şi sărace. Fumul se izbea de tavan şi, negăsind gura niciunui coş, se prelingeau spre deschizătura de la intrare. Ajuns afară, se amesteca îndată cu ceaţa, se pierdea în ceaţă.

Muierile, fetele şi copiii se traseră lângă pereţii adăpostului. Oarba îl apucă de mână pe Bus care, la vederea străinilor, se ghemuise lângă ea. Dezertorii se aşezară lângă foc. Unul, cu colţii de sus ieşiţi peste buză, îl întreba pe Him başa:

— Câte adăposturi aveţi voi aici?

— Trei, îi răspunse bulibaşa, numai trei, pentru aproape o sută de suflete. Aşa că… Aşa că stăm destul de înghesuiţi.

— Sufletele n-au nevoie de adăposturi, zise colţosul, sufletele nu mai au nevoie de nimic.

— Aşa o fi, zise başa, dar noi aici trăim destul de greu, cum vă mai spusei, destul de înghesuiţi.

Colţosul râse. Râseră şi ceilalţi trei.

— E-he! Ziceţi că trăiţi destul de greu şi destul de înghesuiţi. Dac-o să mai spuneţi vorbele astea, o să-l mâniaţi pe Dumnezeu. Voi! Trăiţi voi rău! Trăiţi voi înghesuiţi! Ha-ha! Dac-aţi vedea cum trăiesc oamenii *acolo* de unde-am plecat noi… Ha-ha-ha! Dac-aţi vedea numai…

— Vă credem. Războiul. Noi nu suntem vinovaţi c-a început războiul. Noi nu avem nimic cu războiul. Noi nu avem nimic cu nimeni…

— Parcă noi avem?! Dar dacă e război! Dacă e război se cheamă că e război.

Oarba îl lăsă pe Bus singur. Se strecură lângă foc şi-şi făcu loc alături de Him. Colţosul îi privi un timp obrazul smochinit şi ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, şi nu-şi dădu seama că sunt fără vedere. Glumi:

— Ai vrea să-mi ghiceşti în palmă, bătrâno?

Sina tăcu. Răspunse în locul ei Him, încet şi oarecum ruşinat:

— Nevastă-mea e oarbă.

Oarba zâmbi:

— Am să-ţi ghicesc, omule. Cu toate că sunt oarbă, am să-ţi ghicesc.

— Ei, spuse colţosul, asta e bună. Cum o să-mi ghiceşti în palmă dacă nu vezi?

— Nu văd cu ochii, însă pot să citesc cu degetele tot ceea ce scrie în palma ta.

Him ridică din umeri.

— Dacă vrei să-i ghiceşti... Treaba ta... Bagă de seamă ce-o să-i spui.

— O să-i spun tot ce scrie în palma lui. Tot ce scrie în palma lui şi nimic mai mult.

În adăpost se lăsă o tăcere adâncă. Oarba se duse drept la colţos, se aşează pe vine lângă el şi-i ceru palma stângă. Colţosul i-o întinse neîncrezător şi plin de teamă ascunsă. Oarba nu se uită la palma omului. N-avea cu ce să se uite! I-o pipăi îndelung. Se opri. Se gândi. Şi iarăşi i-o pipăi îndelung. Pe urmă spuse:

— Te-ai însurat de tinerel, omule, şi ţi-ai luat o nevastă bună. Ai înjurat-o în fiecare zi şi-ai rupt-o-n bătăi cel puţin o dată la şapte zile. Este adevărat ce-ţi spun eu, ori nu este adevărat?

Colţosul căscă ochii. Tăcu şi căscă ochii.

— Nu căsca ochii, zise Oarba, şi nu te mânia. Răspunde-mi la ce te-am întrebat şi spune-mi adevărul.

— Şi dacă nu vreau?

— Dacă nu vrei?... Dacă nu vrei, nu pot să-ţi ghicesc mai departe.

— Este adevărat, mărturisi colţosul, tot ceea ce mi-ai spus este adevărat, cârtiţă bătrână. Zi-i mai departe.

— Până acum nevasta ţi-a născut patru copii, trei băieţi şi o fată. Este adevărat?

— Adevărat, zise colţosul. Şi mai departe?

— Fetiţa a murit, grăi Oarba cu tristeţe, a împuns-o un bou nărăvaş. A împuns-o cu cornul în pântec şi fata a murit.

— Şi asta e adevărat, coţofano.

— După ce-ai îngropat fetiţa…

Colţosul urla:

— Taci, cioara dracului! Taci, că dacă nu taci, îţi rup clonţul!

Oarba zâmbi:

— Tu m-ai rugat să-ţi ghicesc, om rău! Tu m-ai rugat!

Se ridică de lângă colţos şi se întoarse la Him. Bărbatul o certă:

— Nu trebuia să-i spui ce-ai aflat că scrie în palma lui, Sina.

— Dar ce trebuia să fac? Dacă aşa scria…

— Să-i fi îndrugat niscaiva palavre. Oamenilor nu le place să le aminteşti adevărul cu privire la viaţa lor.

— Adevărul! Dar cui îi place adevărul?

Colţosul era furios. Furios şi mirat. Ce puteri avea Oarba? Şi acele puteri, cine i le dăruise? Dumnezeu sau dracul? Dumnezeu n-avea de ce să intre în cârdăşie cu smochinita lui Him başa. Rămânea dracul… Numai dracul…

Colţosul dârdâia. Dârdâiau şi ceilalţi trei fugari, care veniseră odată cu el. Him împinse pe foc un snop sărac de vreascuri. Focul prinse puteri noi, se învioră, flăcările pâlpâiră moale şi adăpostul se mai lumină.

— De fapt, ce doriţi de la noi? îl întrebă Him başa.

Colţosul rânji:

— Unul din adăposturile voastre, mâncare, şi…

Se opri. Îşi înghiţi vorbele se uită la ceilalţi trei şi adăugă:

— Şi ce ne-o mai trebui, că, de! oameni suntem şi noi!

— Un adăpost o să vă dăm. O să vă dăm şi de mâncare, că n-avem încotro. Altceva însă să nu ne mai cereţi.

— Pentru astă-seară e de-ajuns.

— Dar cam pentru câtă vreme aveţi voi nevoie de adăpost?

— Vom vedea. Poate pentru o săptămână. Poate pentru o lună, după cum au să se împlinească ori n-au să se împlinească anumite planuri de-ale noastre.

Him başa tăcu un timp. Pe urmă spuse:

— Deşi vedem că nu sunteţi oameni cu gânduri bune, trebuie să fim cinstiţi cu voi, aşa că aflaţi că mâine sau cel mai târziu poimâine, aici vor veni jandarmii să vadă dacă n-am fugit. După câte înţelegem, nu prea vă aveţi bine cu legile pe care le păzesc jandarmii. Ar fi bine dacă nu v-ar găsi aici. Când vin pe aici, jandarmii sunt înarmaţi până-n dinţi!

— Avem noi ac de cojoacele lor! He-he! Numai să vie!

— Cum aţi avut azi dimineaţă faţă de…

— De unde ştiţi?

— Am auzit împuşcăturile, spuse liniştit başa. De ştiut nu ştim nimic, de văzut n-am văzut nimic. Am auzit împuşcăturile. Am presupus. Iar acum avem şi dovada.

— Ce dovadă?

— Doi dintre voi poartă cojoacele şi căciulile celorlalţi. Pentru cojoace şi căciuli i-aţi omorât?…

Colţosul mărturisi:

— Pentru cojoace. Pentru cojoace şi pentru căciuli.

— Erau fugari ca şi voi…

— Şi ce? Acum… Acum… He-he-he! Acum viaţa omului nu preţuieşte nici cât o ceapă degerată. Acum… Acum viaţa omului… E ca şi cum ai sufla într-o lumânare aprinsă. Pfuu! sufli o dată, şi gata! Rareori… numai rareori e nevoie să sufli de două ori.

— Numai că lumânarea o poţi aprinde iarăşi, pe câtă vreme viaţa omului, odată luata, luată rămâne…

— Ei şi?

Străinii râseră toţi patru. Him îi privi îndelung. Nu râdeau din toată inima. Râdeau numai din gură. Râdeau şi vorbeau ca nişte fanfaroni ca să-i sperie pe ei, pe oamenii oacheşi. Zise:

— Tot aşa aţi râde şi tot aşa aţi vorbi, dacă ar fi în joc viaţa voastră?

Colţosul se încruntă:

— Dacă ar fi în joc viaţa noastră… Dar adică, de ce să fie în joc viaţa noastră? Nu cumva… Ce-aveţi de gând?

— Nimic, spuse başa. Noi nu omorâm oameni şi nu ne plac oamenii care omoară oameni.

— Noi am omorât oameni. Şi dacă o să fie nevoie, o să mai omorâm. Înţelegeţi? *Dacă o să fie nevoie*…

— Treaba voastră.

— Iar dacă ar fi în joc viaţa noastră…

Puse mâna pe automat şi adăugă cu mândrie:

— Dacă ar fi în joc viaţa noastră… He-he-he! He-he-he!……

Acum râse numai colţosul. Ceilalţi trei fugari tăcură. Unul dintre ei se închină şi începu să cânte popeşte, pe nas:

Viaţa omului
E-n mâinile Domnului.
În mâinile Domnului…

Nu făcu nimeni haz de gluma lui. Tăcu ruşinat După câteva clipe se explică:

— Acasă, la mine acasă, undeva în munţi, am fost ţârcovnic. Satul, mic. Bisericuţa mică, de lemn. Îi ajutam popii să boteze copiii, să cunune tinerii, să-ngroape morţii.

Doamne miluieşte,
Doamne miluieşte,
Doamne miluieşte…

Cântă mai departe slujba mortului. Toţi tăceau. Unora li se usca gura. Altora li se umeziră ochii. Colţosul strigă:

— Morţii!… Fir-ar ai dracului să fie de morţi! Bine-au făcut c-au murit. Dacă nu mureau, oamenii n-ar mai fi avut loc unii de alţii pe pământ. Dacă nu mureau, oamenii…

Nu-şi duse gândul până la capăt. Başa îl întrebă pe colţos:

— Şi cu *cei doi*, după ce i-aţi împuşcat şi i-aţi dezbrăcat de straie, ce-aţi făcut?

— I-am lăsat întinşi pe zăpadă.

— Ne vom duce noi mâine dimineaţa să-i îngropăm.

— De ce? îngropaţi ori neîngropaţi, morţii tot morţi rămân.

— Avem câini, zise Mim başa, au să dea câinii peste ei şi-au să-i mănânce.

— Pentru morţi e totuna dacă-i mănâncă *javrele* voastre ori Tata nostru cel bun, *pământul*.

— Poate, însă câinii noştri nu trebuie să se-nveţe cu carne de om.

— Câinii voştri! Vreţi cumva să faceţi din câinii voştri călugări?

Ţârcovnicul cântă pe nas:

Doamne miluieşte,
Doamne miluieşte,
Doamne miluieşte…

— Ţârcovnicule, strigă colţosul, dacă nu taci, îţi tai limba.

— Iaca tac. Dar mi-e tare dor de casa *mea*, de nevasta *mea*, de copilaşii *mei*, de bisericuţa *mea*.

Colţosul se zburli:

— De mă-ta nu ţi-e dor?

— Ba-mi este.

— Atunci du-te şi intră-n mă-ta..

— Ascultă, zise ţâfnos ţârcovnicul, tu să nu te legi de mama, că…

Îşi pipăi automatul de pe genunchi.

Oamenii oacheşi se traseră deoparte, spre fundul peşterii. De perete atârna lampa aprinsă. Era o lampă veche, de metal. Flăcăruia ei ardea domol, împrăştiind în jur o lumină gălbuie, săracă. Numai Him şi Oarba nu se clintiră din loc. Oarba grăi:

— Nu vă certaţi, maică, nu vă certaţi. Şi aşa sunteţi destul de nefericiţi! Nu vă certaţi, maică…

— Nu ne certăm, zise moale colţosul, dar suntem grozav de nefericiţi. Dacă aveţi ceva de băut, daţi-ne ceva de băut şi ne-om potoli. Şi dacă aveţi ceva de mâncat, daţi-ne şi ceva de mâncat.

Başa căută într-o scobitura a zidului pietros şi zgrunţuros, găsi o plosca plină cu rachiu vechi şi tare, o luă, mângâie o clipă pântecul rotund şi i-o întinse colţosului.

— Beţi, dacă vă place băutura, goliţi-o până la ultima picătură.

— Mulţumim, spuse colţosul, mulţumim din toată inima.

În timp ce plosca gâlgâia la gura colţosului, Him îl întrebă:

— Din inima cea rea sau din inima cea bună?

Colţosul întinse plosca ţârcovnicului. Pe urmă îi răspunse:

— Omul, baragladină, are o singură inimă şi în această singură inimă încape şi bunătatea şi răutatea. Uneori iese la iveală bunătatea, alteori răutatea. După împrejurări. Acum, *de când cu războiul*, bunătatea a pierit din inimile noastre, a rămas numai răutatea… Numai răutatea…

Plosca trecea de la gură la gură. Ajunse iarăşi la gura colţosului care n-o lăsă până n-o goli. Goală, i-o aruncă lui Him başa, care o prinse din zbor. Ochii colţosului se aprinseră şi luciră. Mângâie automatul şi-l îndreptă cu ţeava spre stăpânul şatrei:

— Umple-o, baragladină.

Him tăcu. Pe obrazul bărbos nu se arătă niciun pic de teamă.

— Umple-o. Dacă n-o umpli numaidecât, te curăţ.

Oarba zise:

— Dragul meu Him, împlineşte voia omului. E tare necăjit. Dă-i să bea. Dă-le tuturor să bea până s-or sătura. Sunt toţi patru tare necăjiţi… Tare necăjiţi… Şi băutura… Băutura o să-i liniştească.

Încă de trei ori le mai umplu başa plosca. Obrajii fugarilor se roşiseră. Pe urmă se îngălbeniseră. Colţosul începu să se joace cu automatul. Îl îndrepta când spre Him başa, când spre Oarbă, când spre oamenii oacheşi care se tupilaseră cu nevestele şi copiii lor lângă peretele pietros şi zgrunţuros, din fundul adăpostului, sub lumina săracă a lămpii de metal. Spuse:

— Dacă vreau, vă curăţ pe toţi. Suflu în lumânare: Pffuui! Şi gata! Vă curăţ pe toţi. Dar eu nu vreau să vă curăţ. Aici miroase nu numai a fum acru. *Aici miroase şi a muiere*. A c… cald de muiere şi a p… de muiere! Iar noi suntem stătuţi. De luni de zile n-am mai… o muiere. Pricepeţi? Lăsaţi-ne aici patru muieri şi căraţi-vă la dracu. Altfel… Pffuu! Suflu în lumânare… Vă curăţ până la unul… Cu mic, cu mare… Până la unul vă curăţ…

Vorbind astfel se juca mereu cu automatul. Ochii îi sticleau. Salivă albă şi groasă i se scurgea pe barba murdară şi ţepoasă, nerasă, nespălată şi nepieptănată de săptămâni. O singură apăsare pe trăgaci şi…

Him başa tăcea. Tăcea şi se gândea să sară asupra lui? Poate ar izbuti. Mai erau însă şi ceilalţi. Oarba găsi în ea puterea să râdă, ba chiar şi puterea să vorbească:

— Dacă pricepem! Cum să nu pricepem? *Vreţi muieri! Vreţi muieri să vă culcaţi cu ele*. O să vă dăm şi muieri, voinicilor. Numai să fiţi în stare să le călăriţi cum trebuie, frumoşilor! Că muierile noastre, de, nu se mulţumesc cu bărbaţii care nu sunt decât pe jumătate bărbaţi.

— Aşa, băbuţo, zi-i, băbuţo, că bine-i zici. Prin gura ta parcă ar vorbi Dumnezeu.

Colţosului îi plăceau vorbele Oarbei. Ţârcovnicul deveni bănuitor:

— Smochinita! Crede c-o să-şi aibă şi ea partea…

Toţi cei patru fugari hohotiră. Oarba îi şopti lui Him başa:

— Mai adu băutură… Adu băutură… Repede…

Him başa se strecură spre scobitura din perete.

Veni cu două sticle.

— Am mai găsit ceva. Două sticle. Rachiu vechi şi tare, frumos mirositor. V-aş ruga să-l încercaţi.

— Muierile… Lăsaţi-ne cu muierile…

— O să vă lăsăm şi cu muierile. Încercaţi, gustaţi rachiul.

Ispita era prea mare. Colţosul întinse mâna. Luă o sticlă. O duse la gură. Pentru a doua sticlă întinseră mâinile ceilalţi trei. Him başa i-o dete ţârcovnicului.

Parcă nu băuseră nimic de la începutul lumii, atât se arătară ostaşii de grăbiţi. Băură totul. Limbile li se împleticiră. Gâturile li se muiară. Colţosul abia bălmăji:

— Muierile… Acum să ne lăsaţi cu muierile. Să le… Patru… Câte una de fiecare… Nu suntem lacomi… Numai câte una de fiecare… Numai câte una…

— Cu patru o să vă lăsăm, maică, cu patru. Câte una de fiecare… Câte una de fiecare… Numai să fiţi în stare să le călăriţi cum trebuie…

Oarba plecă de lângă foc. Se duse la oamenii oacheşi care aşteptau lângă perete şi le şopti. Multe cuvinte repezi le şopti Oarba.

Muierile şi fetele care se aflau acolo ieşiră în faţă şi începură să se apropie de foc. Pline de frică, mergeau încet, cu paşi mici, măsuraţi. Pitulaţi după ele se apropiau şi bărbaţii. Când simţi că femeile s-au oprit, Oarba le spuse străinilor:

— Astea sunt muierile şi fetele şatrei, oameni buni. Alegeţi-vă fiecare ce vă place.

Colţosul îşi uită automatul pe genunchi:

— Două. Acum vreau două. Să vină două.

Ridică braţele în sus. Le ridicară şi ceilalţi străini.

Muierile cele mai vânjoase săriră asupra lor, îi lungiră la pământ, se întinseră deasupra lor şi se apucară să-i mozolească cu scuipat pe obraji, să-i gâdile pe la subsuori şi să-i descheie la pantaloni. Dezertorii, băuţi cum erau, uitară de tot. Râdeau. Se lăsau mângâiaţi, rostogoliţi, pipăiţi, întărâtaţi, încălziţi. Bărbaţii oacheşi le luară armele, le goliră cu dibăcie buzunarele de cartuşe şi de grenade, nu întâmpinară nicio împotrivire şi-i legară fedeleş.

Muierile şi fetele şatrei se întoarseră lângă copii, sub lampă. Ameţiţi de rachiul tare şi vechi, frumos mirositor, dezertorii nici măcar nu-şi dădeau seama ce li s-a întâmplat. Rămăseseră ghemuiţi lângă foc, nemişcaţi şi căutând să priceapă ce fel de glumă era aceea. Băieţandrul Per apucă un ciot de lemn aprins şi-l apropie de obrazul colţosului.

Până să bage de seamă Him, băieţandrul îi pârli colţosului barba şi-i arse niţeluş obrazul. Colţosul scăpă printre dinţi un chiot de durere, şi într-o clipă ochii care-i erau tulburi ca o băltoacă mocirloasă i se limpeziră. Se trezi:

— Daţi-ne automatele… Dezlegaţi-ne şi daţi-ne automatele… Vă arătăm noi vouă…

Oamenii oacheşi râseră. Acum le venise lor rândul să râdă.

— Să vă dezlegăm şi să vă dăm automatele? De ce?

Această întrebare i se păru colţosului copilărească.

— Cum de ce? Ca să vă împuşcăm. Dezlegaţi-ne şi daţi-ne automatele ca să vă împuşcăm. Baragladinelor!

— Omule rău, omule rău, încă nu te-ai trezit! Aşteptăm să vă treziţi bine din beţie, ca să stăm de vorbă cu voi. Până atunci vă sfătuim să staţi liniştiţi şi să-i trageţi un pui de somn. Somnul vă va limpezi minţile şi s-ar putea ca noaptea să vă aducă gânduri bune.

— O să vă arătăm noi vouă. O să vă belim de vii. O să vă…

Ceilalţi fugari se uitau prostiţi când la colţos, când la Him başa. Ţârcovnicul cânta încet, pe nas:

Doamne miluieşte,
Doamne miluieşte,
Doamne miluieşte…

Sarat îl întrebă pe Him başa:

— Şi acum ce facem cu ei, bulibaşă?

— Tu ce zici să facem?

— Să-i omorâm. Să-i omorâm chiar acum, să-i ducem în crâng, lângă ceilalţi şi să-i acoperim cu zăpadă. Până la primăvară putrezesc şi li se pierde urma.

Him îi întrebă şi pe ceilalţi:

— Şi voi? Voi ce spuneţi?

Oamenii oacheşi ridicară din umeri. Ridicară din umeri şi tăcură..

— Ce să înţeleg din tăcerea voastră?

— Sarat a spus. Să facem ce-a spus Sarat.

Him başa lăsă fruntea în jos.

— Noi n-am omorât niciodată oameni. Cum o să omorâm acum?

— Acuma trebuie, bulibaşă, acuma trebuie să omorâm şi noi om. Altfel…

— Dacă nu-i omorâm noi pe ei, scapă, şi ne omoară ei pe noi.

Him başa rămase mai departe trist.

— Noi n-am omorât până acum oameni şi, orice s-ar întâmplă, noi nu trebuie să omorâm oameni nici de acum înainte.

— Să nu-i omorâm, spuse Sarat, să-i dezbrăcăm, să-i ducem cât mai departe de sălaşul nostru şi să-i părăsim goi în zăpadă. Vor muri de ger şi de foame.

— Totuna. Ori îi omorâm cu mâinile noastre, ori îi părăsim în pustietate şi-i lăsăm să moară. Totuna.

— Atunci?

— Să ne mai gândim.

Per băieţandrul spuse:

— Să-i păzim până vin jandarmii. Să-i dăm pe mâna jandarmilor, să-i omoare ei.

Başa se încruntă:

— Asta n-o s-o facem niciodată, băiatule, mai ales asta n-o s-o facem niciodată.

Femeile şi fetele şatrei se uitau la oamenii legaţi fedeleş. Ieşeau încet din starea de beţie. Şi pe măsură ce ieşeau din starea de beţie şi îşi dădeau seama că sunt legaţi şi că viaţa sau moartea lor atârnă de hotărârea oamenilor oacheşi a căror tihnă veniseră s-o tulbure cu ifosele şi cu cererile lor, îngălbeneau. Simţeau cum se topeşte carnea pe ei de teamă, cum îi cuprinde frica, cum pleacă frica şi cum în locul ei vine şi li se furişează în trupuri spaima. Ţârcovnicul bâigui cu glas de milog:

— Să nu ne omorâţi, fraţilor! Să ne iertaţi viaţa, fraţilor, şi-o să vă aibă în grija lui Domnul-Dumnezeul nostru din ceruri!

Se agăţă cu un fir de nădejde de aceste cuvinte:

— Domnul-Dumnezeul nostru din ceruri… Domnul-Dumnezeul nostru din ceruri… din ceruri… din…

S-ar mai fi tânguit cine ştie cât, dacă fugarul colţos nu i-ar fi izbit puternic pântecul cu o lovitură de picior.

— Mai taci, prostănacule, şi mai du-te-n mă-ta cu Domnu-Dumnezeul tău din ceruri! Tu nu ştii că baragladinele astea nu cred în niciun Dumnezeu?

Se dondăniră mult între ei. Nici Him, nici ceilalţi oameni oacheşi nu-i mai luară în seamă. Se sfătuiră între ei. Îi luară pe toţi patru de mâini şi de picioare, ca pe nişte mortăciuni şi-i duseră într-al treilea adăpost. Ariston se mută în adăpostul în care se afla başa. Celorlalţi li se făcu loc în adăpostul în care trăiau Lisandra cu Goşu. Îi aruncară în fundul adăpostului, cercetară legăturile şi rânduiră pază.

— Dacă încearcă să se dezlege şi să fuga, ne chemi.

— Dar cum am să văd?

— Ţii lampa aprinsă până la ziuă.

— Şi dacă mi se face somn şi adorm?

— Să nu ţi se facă. Să rămâi treaz, Blebe. Mâine în zori vei fi schimbat cu altul.

Blebe mai avu de pus bulibaşei o întrebare:

— Şi dacă vor să-şi facă nevoile?

— Să şi le facă pe ei, hotărî Him başa. Ca *acolo*, de unde au fugit. Întocmai *ca acolo*…

— Au să impută adăpostul.

— Nu face nimic. O să-l curăţăm după ce scăpăm de ei.

— Dar când o să scăpăm de ei?

— Nu ştiu, zise Him başa. Poate mâine. Poate poimâine. O să vedem.

Trecu o zi. Trecu o noapte. Mai trecu o zi şi mai trecu încă o noapte. Fugarii din adăpost, în loc să se moaie, se îndârjeau. Cereau mâncare şi cereau băutură, cereau tutun şi se plângeau că-n adăpost e frig. Oamenii oacheşi se rânduiau de pază. Ziua şi noaptea. Noaptea şi ziua. Ziua şi noaptea. Mâncare li se dădu, puţină, atât cât să nu moară

de foame. Băutură? De unde băutură şi pentru ce? Dacă le era sete puteau să bea şi apă. Puteau să bea apă cât voiau. Tutun? Nu se găsea tutun. Pentru unii ca ei nici nu se cuvenea să se găsească.

Într-adevăr, în adăpostul în care fuseseră găzduiţi era frig. Dar frig era şi în celelalte adăposturi. Frig era pretutindeni. Frig. Frig. Frig…

Vântul dinspre miazănoapte se apucă iarăşi să bată. Ceaţa pieri. Zăpada prinse deasupra ei pojghiţă groasă, sticloasă. Câinii plecară spre crâng. În fruntea lor alerga, ca de obicei, Rob. Către seară se întoarseră la adăposturi cu boturile şi cu labele pline de sânge negru închegat şi îngheţat. Umblau cu boturile în jos şi se fereau să se uite în ochii stăpânilor. Cel mai ruşinat dintre toţi părea Rob, câinele lui Him başa, al Oarbei şi al lui Alimut.

— I-au mâncat pe *cei doi*.

— Miroase a mort. Fiecare câine a mâncat carne de mort şi acum miroase a om mort.

Oamenii oacheşi puseră mâna pe dârjale şi-i alungară afară din adăposturi. Câinii scheunară un timp. Rob lătră cu botul ridicat a moarte şi a pustiu, însă văzură cu toţii că nimănui nu i se face milă de ei şi se resemnară, nu mai scânciră, se îngropară în zăpadă, se încolăciră şi încercară să doarmă.

În cel de al treilea adăpost, fugarii tremurau legaţi cobză, nu se puteau mişca şi nici măcar n-aveau cum să-şi ducă mâinile la nasuri să şi le şteargă de muci. Răciseră. Tuşeau, şi când nu tuşeau piepturile le hârâiau ca nişte armonici vechi, stricate. Îşi făceau nevoile mari şi nevoile mici pe ei. Oamenii oacheşi care se rânduiau să stea de pază tremurau, îşi ţineau degetele la nas, dar totul era zadarnic. Mirosul greu, urât, pe care îl împrăştiau cei patru în jurul lor îi chinuia. Unii oameni oacheşi ajunseseră să vomite de cum se apropiau de hruba dezertorilor. Iarna cruntă se apropia de miezul ei şi vântul se înteţi. Acum alerga peste câmpurile sticloase şi îngheţate, vuia şi şuiera

înspăimântător. Norii se îngroşară şi pântecele lor umflate, târându-se la mica înălţime deasupra pământului, prinseră să lepede zăpadă. Nămeţii mai vechi crescură, şi lângă ei şi printre ei se iviră, proaspeţi, alţii. Acum nopţile erau negre, negre, iar zilele veneau şi plecau una mai vânătă şi mai împosocată ca alta. Aproape în fiecare dimineaţă oamenii oacheşi găseau un cal, un măgar sau un catâr mort. Luptându-se cu viscolul cumplit care-i orbea şi le-ngheţa până şi măduva din oase, ei trăgeau vita moartă cu cârligul până în apropierea adăposturilor, o jupuiau, îi luau pielea şi-i împărţeau carnea roşie şi tare în mari hartane. Măruntaiele şi oasele le aruncau câinilor care se repezeau flămânzi şi răi asupra lor şi se încăierau muşcându-se uneori până la sânge. De când mâncaseră carne de om şi nu mai fuseseră primiţi să doarmă în adăposturi alături de oamenii şatrei, câinii se înrăiseră şi parcă se şi sălbăticiseră. Dacă erau loviţi cu ciomagul, fugeau. Când însă erau izbiţi cu piciorul în burtă se întorceau, mârâiau şi-şi arătau colţii ascuţiţi vrând parcă să spună: „Am mâncat om. Omul nu e cine ştie ce. Ca mâine o să te mănânc şi pe tine”.

Viscolul, cu mici întreruperi în care parcă şi norii şi vântul se mai odihneau, ţinu aproape două săptămâni. După viscol nămeţii se asemuiau cu măgurile, cu nişte măguri uriaşe, moi şi pufoase, gata, dacă nu te păzeai, să te prindă şi să te păstreze în cuprinsul lor până-n primăvară. Gerul nu slăbi. Rămase la fel de puternic ziua şi noaptea. Mai mult de jumătate din caii, măgarii şi catârii şatrei muriră. Şatra era acum sătulă de carne. Cum nu izbuteau s-o înfulece deodată, sărară maldăre întregi şi o puseră la afumat.

Mutat în hruba pe care o locuia Him başa, cu feciorii lui şi cu nurorile lui, cu nepoţii lui şi cu nurorile lui, Ariston făcu totul ca să-şi atragă dragostea Oarbei. Curăţă adăpostul, îl mătură, culese cenuşa şi o duse afară, ajută la întreţinutul focului, la aducerea apei şi chiar la gătitul bucatelor. Oarba îi auzea fiecare cuvânt şi fiecare suflare şi-i simţea fiecare

pas încotro îl făcea şi pentru ce-l făcea. Când o întreba câte ceva, îi răspundea scurt, folosind cuvinte seci şi uscate sau se prefăcea că nu l-a auzit şi nu-i răspundea.

Cu tot prăpădul care stăpânea ţinutul, Ariston găsea prilejul s-o vadă pe Lisandra, să schimbe cu ea câteva vorbe repezi şi chiar s-o îmbrăţişeze. De câteva ori, în miez de noapte, când toată lumea, în afară de omul pus să-i păzească pe fugari, dormea, avură îndrăzneala să se furişeze afară din adăposturi, să se întâlnească, să plece ţinându-se de mână prin întunericul orb, să se depărteze şi să-şi guste unul altuia trupul pe tăcute şi pe repezite. Îi înconjurau munţi de zăpadă, viscolul îi înfăşura din toate părţile, frigul muşca din carnea lor, dar ei nu se sinchiseau de nimic… nu se sinchiseau de nimic…

— Poate până mâine seară, ori poate chiar până mâine dimineaţă murim. Să ne iubim… Să ne iubim acum, Aristoane… Să ne trăim acum toată dragostea noastră… Toată… Toată… Până la capăt. Dar dragostea n-are capăt… Numai viaţa are capăt, Aristoane…

Lisandra găsea în ea cuvinte la care nu se gândise mai înainte. Se mira singură de ceea ce simţea şi de ceea ce spunea.

— Dar de ce crezi tu că s-ar putea să murim până mâine seară sau chiar până mâine dimineaţă?

— Goşu!… Ţi-a scos un ochi. Goşu n-o să se liniştească, Aristoane, până n-o să-ţi scoată şi celălalt ochi, până n-o să te omoare.

— Nu-mi pasă mie de Goşu. N-o să mă omoare. Nici pe mine n-o să mă omoare, nici pe tine. Mai curând *o să-l omor eu pe el*.

— Să-l omori, Aristoane, dar tu să trăieşti, pentru că fără tine nici cu n-aş mai avea pofta de viaţă.

Mergeau pe zăpadă, printre nămeţi. Se depărtau de povârniş şi de hrubele scobite în coasta lui.

— Fără tine, Aristoane, fără tine n-aş mai putea trăi, n-aş mai avea de ce trăi.

— Culcă-te în zăpadă, îi spunea Ariston, culcă-te pe zăpadă cu faţa în sus şi nu uita să-ţi ridici fusta. De vorbit o să mai vorbim şi *după*.

Vântul alerga pe câmpurile nesfârşite. Peste zăpada veche norii scuturau întruna zăpadă nouă, albă, proaspătă, pură. Întunericul nopţii atârna greoi laolaltă cu norii deasupra pământului înfăşurat în zăpadă.

— Şi zici că fără mine n-ai mai trăi…

— N-aş mai trăi, Aristoane, fără tine n-aş mai putea să trăiesc şi n-aş mai vrea să trăiesc, Aristoane.

Ariston râdea. Trupul fierbinte al Lisandrei topea zăpada. Straiele ei se udau leoarcă, dar ea rămânea mai departe flămândă de dragoste, cu picioarele şi cu braţele desfăcute.

— Mai vreau, Aristoane. Nu ştiu cum se face, dar niciodată nu mă satur de tine, Aristoane. Mai vreau… Mai vreau…

Nu-i spunea lui Ariston ce anume mai vrea, dar Chiorul avea destulă minte ca să înţeleagă.

— Iapă! Eşti ca o iapă. Aşa muiere n-am mai întâlnit de când am venit pe lume… Iapă! Eşti ca o iapă adevărată… Ca o iapă…

— Dacă-mi zici tu iapă, iapă oi fi, Aristoane, dar eu de tine nu mă satur niciodată, aşa iapă cum sunt, sau cum zici tu că sunt.

Uneori îl găsea pe Goşu aşa cum îl lăsase, adormit-covrig, lângă foc. Alteori îl găsea treaz, cu ţigara aprinsă.

— Unde fuseşi, fa?

— Parcă nu ştii? Afară. Ca omul. Că doar n-oi vrea să-mi fac nevoile pe mine, ca nenorociţii ăia pe care nici nu-i lăsaţi să trăiască, nici nu-i omorâţi… ca nenorociţii ăia de soldaţi…

Se trezea careva din somn şi le striga:

— Mai tăceţi odată, afurisiţilor! În fiecare noapte vă hârâiţi şi vă dondăniţi. Nu poate nimeni să se odihnească din pricina voastră.

Se culcau şi încercau să adoarmă. Lisandra adormea îndată. De Goşu nu se lipea somnul.

Fugarii ajunseseră piele şi os. Colcăiau păduchii pe ei. În mijlocul hrubei se aprindea seara un foc sărac. Omul oacheş pus de pază nu-i lăsa să se apropie. Dacă unul din ei încerca să se târască până la foc, ridica ciomagul.

— Lasă-ne să ne încălzim niţeluş.

— Nici nu mă gândesc. Ştiu eu ce vreţi voi! Să ardeţi legăturile, să săriţi asupra mea, să mă omorâţi şi s-o luaţi la sănătoasa. Lasă că ştiu eu ce vreţi voi! Îndărăt! Că altfel vă izbesc între ochi. Îndărăt, n-auziţi? Rămâneţi nemişcaţi…

Nimeni nu voia să fie izbit cu bâta între ochi, nici măcar nenorociţii aceia de dezertori.

— N-avem putere nici să te omorâm, nici să fugim, vezi bine, lasă-ne să ne apropiem de foc.

— Nu văd nimic. Şi de foc nu vă las să vă apropiaţi. Ştiu că la disperare omul găseşte în el mai multă putere decât crede că are. Lasă că ştiu eu…

Bărbaţii şatrei se adunau între ei, şopteau, se sfătuiau şi erau din ce în ce mai încruntaţi. Se vedea că mocneşte în ei mânia cruntă. Se duseră la Him başa şi-i cerură să le dea voie să-i vorbească. Unul zise:

— Nu mai putem îndura, bulibaşă. De câteva săptămâni fugarii ne mănâncă mâncarea. Avem puţină, şi până la primăvară mai e mult. Îi păzim în frig ziua şi noaptea. Am ostenit şi ne-am istovit cu toţii din pricina lor. Trebuie să ne hotărâm odată: ori îi omorâm, ori îi lăsăm să se ducă încotro vor vedea cu ochii.

— De omorât, zise Him başa, n-avem dreptul să-i omorâm. Iar dacă-i alungăm dintre noi, este ca şi cum i-am omorî.

— Atunci ce să facem?

— Să-i hrănim şi să-i păzim până se topesc zăpezile. Până atunci n-or să ne calce jandarmii. După ce se topesc zăpezile, le dăm drumul. Dacă vor scăpa cu zile, bine. Dacă nu, cu atât mai rău pentru ei.

— Aceasta este o poruncă?

— Da, o poruncă, aceasta este o poruncă. Şi după cum ştiţi, în şatra noastră poruncile trebuie să fie împlinite fără crâcnire.

Lui Mercu îi veni rândul, pentru a treia oară în aceeaşi săptămână, să-i păzească pe fugari. Câte ceasuri? De când se întuneca de seara şi până se lumina de ziuă. Iarna nopţile sunt lungi, lungi... În ţinutul potopit de zăpezi şi de pustietăţi nopţile sunt şi mai lungi. Mereu era un bărbat ca de patruzeci de ani şi nu avea mulţi copii: numai şase. Era poate cel mai sărac din şatră. Muncea şi umbla mai puţin decât alţii, în schimb dormea cât şapte. Unii îl porecliseră Somnorosul, însă porecla, deşi îndreptăţită, nu se prea lipise de el. Când vorbeau despre el, unii îi ziceau Somnorosul, dar cei mai mulţi îi ziceau, ca şi mai înainte de a i se fi născocit porecla, tot Mercu.

Omul se duse pe înserat la gura hrubei, luă în primire ciomagul, se rezemă în el şi, cu tot frigul care-l împrejmuia şi-l făcea să dârdâie, începu să moţăie. Şatra mâncă şi se culcă. Urşii mormăiră şi se liniştiră. Câinii se îngropară în zăpadă şi aţipiră. Mercu se pomeni apucat de mânecă. Strigă speriat:

— Care eşti?

Îi răspunse un glas de femeie:

— Stai, Mercule, nu striga. Nu striga, că sunt eu, văduva lui Boz.

— Şi ce vrei?

— Mercule, daică, n-am somn. Mă gândesc la văduvia mea. La văduvia mea de zece ani. Şi nu pot să dorm. Iar tu, bietul de tine, Mercule daică, nu mai poţi de somn. Du-te, Mercule daică, şi dormi un ceas, două. Pe urmă te trezeşti şi vii îndărăt.

— Şi până atunci pe nenorociţii ăştia cine-i păzeşte?

— Eu, Mercule, daică, eu am să-i păzesc. Ce? Parcă pot să fugă?! Nu pot. Şi cum mişcă unul, îl pocnesc, şi gata.

Prostănacul îi dete văduvei lui Boz ciomagul, se furişă în adăpost, se lungi lângă nevastă şi adormi.

Văduva lui Boz intră în hrubă, se duse drept la peretele din fund şi mări lumina lămpii. Se întoarse, se uită cu ochii ei rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, la cei patru fugari. Inima i se muie şi i se încălzi de milă. Obrazul însă i se aspri. Ridică ciomagul şi, pe când ea îşi plimba încet privirea de la unul la altul, de parcă n-ar fi ştiut pe care să înceapă să-l ciomăgească întâi, fiecare din cei patru fugari gândea: „Ticăloşii! Au trimis o muiere să ne omoare!”

Colţosul îşi păstră firea. Zâmbi chiar. Şi înainte de a i se stinge zâmbetul pe gura uscată, cu buze umflate şi pleznite, o întrebă:

— Ai venit să ne omori, frumuşico? Începe cu mine. Că cu toată viaţa pe care am avut-o până acum numai atâta mi-am dorit: când o fi să mor, şi dacă-mi va fi dat să mor omorât, măcar să mă omoare o muiere frumuşică şi arzoaie ca tine.

Văduva lui Boz nu-i răspunse, îi mângâie spinarea cu două lovituri uşurele. Oasele, acoperite numai de pielea subţire, sunară ca nişte scânduri.

— Ah, zise colţosul fără să se vaite, muierea tot muiere! Dacă vrei într-adevăr să mă omori, frumuşico, loveşte-mă în cap nu pe spinare, în creştetul capului! Drept în creştetul capului…

— Am să te lovesc eu şi în cap, dacă va trebui, însă n-am venit aici cu gândul să vă omor.

— Atunci cu ce fel de gând ai venit?

Văduva lui Boz făcu câţiva paşi de-a-ndărătelea, se opri şi începu să se scarpine uşor sub pântec.

Fugarii holbară ochii. Aşa ceva încă nu li se întâmplase. Totuşi, nu înţelegeau ce vroia muierea.

— Sunt văduvă de zece ani, zise ea încet, cu glasul plin de tristeţe. Şi-n tot acest timp niciun bărbat nu s-a atins de mine. Niciun bărbat. Fiecare bărbat din şatră îşi are nevasta lui cu care… Pricepeţi? Iar eu stau şi mă usuc…

stau şi mă usuc şi inima-mi dă brânci… şi stau şi mă usuc şi inima-mi dă brânci…

Parc-ar fi cântat, parcă s-ar fi jeluit, parcă s-ar fi rugat.

Colţosul încremeni. Ţârcovnicul spuse pe nas:

Doamne miluieşte,
Doamne miluieşte…

Ceilalţi se mulţumiră să se uite la văduva lui Boz şi să tacă.

Şuieră a mirare Colţosul. Tăcu. Plescăi din limbă şi o întrebă:

— Nu cumva ai venit să ne ceri să ne culcăm cu tine?

Ruşinată peste măsură, văduva lăsă nasul în jos. Ochii ei rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri se umplură de lacrimi.

Colţosul se îmblânzi. Zise încet, cu glas blajin şi dulce:

— N-avem cum, femeie, vezi bine ca n-avem cum! Legaţi cobză cum suntem… Plini de necurăţenii cum ne aflăm. Noi, toţi patru, am vrea, că mai avem în noi ceva snagă. Pentru atâta lucru mai avem în noi ceva snagă. Dar n-avem cum… Legaţi cobza… n-avem cum.

— De dezlegat, v-aş dezlega eu. Am adus cu mine un cuţitaş. Tai frânghiile. Iar cu necurăţenia, ieşiţi în zăpadă şi vă spălaţi cu zăpadă. Spălatul cu zăpadă e sănătos.

Fugarii tăcură mult timp. Tăcură şi se gândiră.

Vorbi tot colţosul:

— Şi pe urmă?

— Cum pe urmă?

— Pe urmă. Adică după ce fiecare din noi te-a…

— Vă îmbrăcaţi cu ce aveţi şi plecaţi încotro v-or îndemna inimile.

Zâmbi şăgalnic şi adăugă:

— V-am adus un chibrit şi-o pungă de tutun. Măcar atât. S-aveţi tutun şi chibrituri la voi. Altceva… Altceva n-am avut ce să vă aduc.

Întunericul gros atârna deasupra zăpezilor albe şi înalte. Ca o povară atârna. Vântul mergea spre potolire. Norii lunecau pe cerul negru şi fulgii de zăpadă, mari, cădeau din ce în ce mai rar… Din ce în ce mai rar.

Capitolul X

Alie se trezi înaintea celorlalţi, se frecă la ochi, se încălţă la repezeala, îşi luă cojocul şi căciula, şi ieşi afară din hrubă. Acum vântul se potolise cu totul, norii pieriseră şi dimineaţa se rostogolea domoală între cerul limpede, albastru şi înalt, şi între întinderile nesfârşite acoperite cu straturi uriaşe de zăpadă şi cu nămeţi mai mari decât măgurile. Soarele tocmai răsărise. Era mic şi rotund, pricăjit parcă, şi roşu-gălbui. Zăpada moale şi afânată sclipea uşor. Omul oacheş trase o dată adânc aerul rece şi tare în piept şi spuse ca pentru sine:

— Ce timp frumos! Cine-a murit ieri, dac-ar vedea ziua de azi, i-ar părea rău… Tare rău i-ar părea!…

Râse singur de vorbele care-i ieşiseră din gură. Cine-a murit ieri sau alaltăieri, acum un an ori acum o mie de ani, ori acum o mie de mii de ani, nu mai vede nimic, nu mai simte nimic, nu-i mai pare rău după nimic. *Mortul e mort*. Mortului nu-i mai pare rău după nimic. Nu-i mai pare rău nici măcar după viaţa lui.

Se aplecă, luă un pumn de zăpadă proaspătă şi se spălă cu ea pe obraz şi pe mâini. Câţiva copii ieşiră desculţi şi aproape goi din hruba vecină, făcură câţiva paşi prin zăpadă, urinară, şi se întoarseră, somnoroşi încă, la culcuşuri.

Alic se îndreptă spre hruba prinşilor, împinse într-o parte pătura veche care acoperea intrarea şi se uită înăuntru. Mercu lipsea. Lampa ardea cu flăcăruia mărită, agăţată de perete. Dar nu numai Mercu lipsea, lipseau şi fugarii pe care Mercu ar fi trebuit să-i păzească. Rosti:

— Fugarii au izbutit să se dezlege, l-au omorât pe Mercu, l-au îngropat în zăpadă şi-au plecat. Iar acum… Acum ia-i de unde nu sunt.

Ieşi din hrubă ameţit, şi începu să strige cât îl ţinea gura:

— Au fugit!… Cei patru l-au omorât pe Mercu şi-au fugit!… Săriţi!… Săriţi, c-au fugit!.

Şatra se trezi şi năvăli spre Alie, unii în ciorapi, alţii desculţi. Fiecare îşi aruncase pe umeri ce găsise la repezeală.

Soarele, care abia se ridicase deasupra zării, lumina din plin zăpada care acoperea câmpurile.

Printre cei ce se înghesuiau spre Alie se afla şi Mercu. Îşi făcu loc mai în faţă şi, când oamenii oacheşi se opriră în pragul hrubei, spuse:

— De fugit se poate ca hoţomanii ăia să fi fugit, însă pe mine nu m-au omorât.

Him başa îl apucă de piept.

— Tu le-ai dat drumul. Spune-ne, păcătosule, pentru ce le-ai dat drumul?

— Nu eu le-am dat drumul.

— Atunci cine?

— Nu ştiu, răspunse moale Mercu, şi dacă nu ştiu, nu ştiu…

— Cum nu ştii? Nu trebuia să-i păzeşti tu?

— Da, Him başa, recunosc. Eu trebuia să-i păzesc, însă…

— Însă ce?

— Nu i-am păzit. Mi s-a făcut somn.

— Şi-ai plecat să te culci?

— Nu, n-am plecat. A venit la mine văduva lui Boz. Unde eşti, fă?

— Aici sunt, Mercule, aici.

— A venit la mine văduva lui Boz. M-a rugat s-o las pe ea să-i păzească. Spunea că mie tot mi-e somn. Şi mai spunea că ei tot nu-i e somn. Aşa că pe mine m-a rugat să mă duc să mă culc şi s-o las pe ea să-i păzească. Spunea că mie tot mi-e somn.

— Şi tu ai lăsat-o?

— De ce să n-o las? Că mie tot mi-era somn, iar ei tot nu-i era somn.

Unii rămaseră tăcuţi. Alţii râseră. Mercu, mânios, se întoarse spre văduva lui Boz:

— De ce nu i-ai păzit, fă? De ce nu i-ai păzit? A? Că ţi-am dat şi bâta să-i păzeşti. Şi nu-ţi era greu să-i păzeşti, afurisito, că erau legaţi… toţi patru erau legaţi fedeleş.

— I-am păzit, zise sfioasă dar veselă văduva lui Boz. I-am păzit cât i-am păzit şi pe urmă mi s-a făcut milă de noi.

Lui Him başa i se păru că n-a înţeles bine spusele femeii, o întrerupse şi o întrebă:

— De ei ţi s-a făcut milă, ori de noi?

— De noi mi s-a făcut milă, Him başa, de noi, nu de ei! Că mi-am zis aşa: cu ce suntem vinovaţi? N-avem destulă mâncare şi le dăm şi lor mâncare. N-avem destule vreascuri pentru foc şi le dăm şi lor vreascuri pentru foc. N-avem destul loc pentru noi, trăim aproape o sută de suflete în două hrube şi ei patru, numai patru, într-o singură hrubă. Pe deasupra mai trebuia să ne şi istovim de nesomn, păzindu-i. I-am dezlegat şi i-am lăsat să plece.

— I-ai lăsat să plece… I-ai lăsat să plece… Dar după ce i-ai dezlegat, nu ţi-au făcut nimic? N-au căutat să te omoare?

— De ce să mă omoare? Nu s-alegeau cu nimic dacă mă omorau.

— Bine. N-au încercat să te omoare… Dar altceva nu ţi-au făcut?

Muierea lăsă capul în jos. Un zâmbet larg şi cald de fericire trecută i se scrise pe buze.

— Ba, mi-au făcut, Him başa. Bărbaţi şi ei… Toţi patru bărbaţi… Şi toţi patru tinerei… Tinerei… Mi-au făcut… Oameni de treabă… Şi dacă mi-au făcut ce mi-au făcut, de ce să nu spun că mi-au făcut ce mi-au făcut…

Se citea dincolo de înţelesul vorbelor ei adânca părere de rău a văduvei că cei patru fuseseră numai patru. Şi după ce fuseseră numai patru, plecaseră toţi patru, pentru totdeauna.

Una, între două vârste, spuse:

— Ce neruşinare!

Văduva lui Boz sări ca friptă:

— De ce neruşinare? De zece ani nu s-a atins nimeni de mine, pe câtă vreme tu nici n-aştepţi să-ţi adoarmă copiii bine şi-ncepi să te zbânţui cu bărbatul! Şi până la ziuă te zbânţui... te zbânţui... Ce!... Parcă eu n-aud? Aud tot, că încă n-am rămas surdă. Am rămas văduvă dar surdă n-am rămas. N-am rămas surdă, nu.

Râseră cu toţii, făcură, cum se spune, haz de necaz. De fapt însă, atât Him cât şi ceilalţi oameni ai şatrei simţiră o mare uşurare. Nu-i omorâseră pe fugari, nu-şi mânjiseră mâinile cu sânge şi nici nu-i alungaseră în pustietatea rece să piară de foame şi de frig. Hoţomanii aceia o ademeniseră pe văduva lui Boz să-i dezlege, se culcaseră cu ea la repezeală şi plecaseră singuri, de bunăvoia lor, în miez de noapte. Vor trăi, să le fie de bine! Vor muri, să le fie ţărâna uşoară!...

Muierile curăţară adăpostul în care vieţuiseră atâta timp fugarii, şi Ariston se mută iarăşi acolo, laolaltă cu toţi ceilalţi care părăsiseră hruba odată cu el. Văduva lui Boz fu multă vreme bârfită de unii, lăudată de alţii, până când în viaţa şatrei se iviră, cu voia sau fără voia oamenilor oacheşi, alte întâmplări.

După ce părăsiră hruba, dezertorii o luară printre nămeţi către crâng. Întunericul atârna greu deasupra pământului, ningea încă, bătea încă vântul, zăpada era moale, afânată şi adâncă, şi uneori se îngropau în ea până la brâu. Fugarii erau oameni de la ţară. Ochii lor erau ascuţiţi şi cu oarecare sforţări vedeau şi pe întuneric, îşi dădeau seama încotro se află răsăritul şi încotro se află apusul, şi se hotărâseră să meargă încet însă cu stăruinţă către apus, mereu către apus. Vor îndura frigul şi vor îndura şi foamea. Până când? Până vor întâlni în calea lor sate. Sau până ce vor pieri. Dar de ce să piară?

Se depărtară de şatră. Câinii nu-i simţiră. Ori poate îi simţiră, dar nu se îndurară să-şi părăsească fie şi pentru câteva clipe culcuşul pentru a-i lătra. Se opriră la adăpostul

unui nămete. Ţârcovnicul înşiră printre dinţi un „doamne miluieşte”. Pe urmă întrebă:

— Colţosule, la tine e tutunul?

— La mine.

— Şi chibriturile?

— Şi.

— Hai să răsucim câte-o ţigară.

Colţosul scoase tutunul. Ţigările erau gata răsucite. Luară fiecare câte una. Le aprinseră. Fumară până când sfârcul de foc al ţigărilor le fripse buzele.

— Grozave ţigări! Niciodată n-am fumat ţigări atât de grozave!

— Grozave, dar văduva a fost şi mai grozavă!

— Să-i dea Dumnezeu sănătate! Mare pomană şi-a făcut cu noi! spuse recunoscător ţârcovnicul. Mare pomană!

Colţosul aruncă, chiştocul aprins în zăpadă. Vârful de foc al ţigării licări o clipă. Pe urmă se stinse. Zise:

— Dar şi nouă s-ar cuveni să ne dea Dumnezeu sănătate, pentru că, fraţilor, şi noi ne-am făcut pomană cu ea!

Plecară. Mergeau unul după altul. Se poticneau. Se ridicau. Mergeau mai departe. Mai departe. Mereu mai departe. Fumul acru şi amar al ţigărilor îi mai înviorase. Vorbeau. Despre muieri. Povesteau, folosind cuvinte tari, bolovănoase şi deseori cuvinte ţărăneşti urâte şi grase, întâmplări cu muieri de mahala de prin târgurile şi târguleţele în care îşi făcuseră ei armata, şi întâmplări cu muieri de prin ţinuturile pe care le străbătuseră, cu arma în mână, în anii aceştia din urmă, ai războiului. Îi înconjura şi-i înfăşura frigul şi întunericul, muşca din ei foamea, îşi târâiau picioarele ude prin zăpada moale şi afânată, şi vorbeau voioşi de muieri frumoase şi de muieri urâte, de muieri tinere şi de muieri bătrâioare, de muieri cinstite şi de muieri rele de muscă.

— Să vedeţi… Pe când mă aflam la…

Frânturi de vorbe. Vorbe întregi. Fraze legate între ele şi fraze nelegate între ele. Toate acestea răsăreau când din

gura unuia, când dintr-a altuia. Vorbeau ca să vorbească şi vorbeau ca să-şi păstreze vie nădejdea că în curând vor ajunge la o casă omenească unde vor găsi un pat cald, o strachină de ciorbă caldă, un coltuc de pâine. Şi mai vorbeau şi ca să omoare timpul. Toţi oamenii vor să omoare timpul. Şi puţini îşi dau seama că, de fapt, timpul mestecă tot, înghite tot, mistuie tot, omoară tot.

— Mă-ncurcasem cu una… Nu şi nu, că vine după mine acasă, la ţară. Nu ştiam ce să fac. Tocmai atunci am primit o scrisoare de la nevastă-mea. „Ţi-am născut un băiat – îmi scria – şi băiatul e frumuşel foc.” I-am arătat fetei scrisoarea: „Sunt însurat, i-am spus, şi-acum, colac peste pupăză, am mai devenit şi tată.” A plâns… A plâns… Dar spuneţi-mi şi voi ce puteam să fac?…

Uitaseră! Niciunul nu ştia cum se făcuse, dar *toţi uitaseră că sunt însuraţi*, că acasă îi adastă nevestele, copiii. Vorbiseră de muierile fără căpătâi, vorbiseră de muierile altora, vorbiseră de curve şi nu rostiseră un cuvânt, un singur cuvânt de muierile lor de acasă, de nevestele lor. Şi acum, dintr-odată, unul dintre ei, chiar acela mocofanul, care rareori se îndura să deschidă gura, pomenise despre nevastă-sa. Şi ei toţi în aceeaşi clipă, ca la poruncă, îşi aduseră aminte că undeva sunt nişte case, ale lor, în care trăiesc nişte muieri, muierile lor, nevestele lor, cu copiii lor. Se ruşinară. Adânc se ruşinară de tot ce gândiseră şi de tot ce rostiseră. Îi cuprinse dorul de viaţa lor de altădată şi-i cuprinse şi duioşia. Tăcură. Merseră tăcuţi, încet şi cu băgare de seamă printre nămeţi, mai departe, mereu mai departe, mereu şi mereu mai departe. Tăcuţi merseră. Îndelung merseră. Unul grăi:

— Nu ştiu ce am. M-au podidit lacrimile. Nu vreau să plâng şi totuşi plâng. Îmi vine să plâng ca un copil şi plâng ca un copil.

— Din pricina gerului.

— Da. Tot aşa socotesc şi eu. Nu poate fi altă pricină decât gerul. Dar de ce îmi vine să plâng ca un copil şi plâng

ca un copil?

Toţi tăcură. Şi toţi merseră iarăşi încet şi tăcuţi mai departe, mereu mai departe, mereu şi mereu mai departe, tot mai departe.

— Să ne oprim la azăvada unui nămete şi să mai tragem câte-un fum, propuse ţârcovnicul.

— Să ne oprim, zise colţosul.

Se opriră. Fumară. Plecară. Abia făcură trei-patru paşi şi-l auziră pe colţos spunând:

— Dacă-mi dă Dumnezeu zile şi-ajung zdravăn acasă, primul lucru pe care-l fac o omor pe nevastă-mea. Îi frâng gâtul, o rup în bătăi, o stâlcesc, o calc în picioare până o omor.

— Doamne miluieşte. Zise ţârcovnicul, *şi eu tot la asta mă gândeam*. Doamne miluieşte! De bătut am s-o bat. Am s-o las latră. De omorât însă n-am s-o omor.

— De ce să n-o omori? întrebă colţosul. Trebuie s-o omori.

— Aş omorî-o. Dar dac-o omor, cine-mi creşte copilaşii?

— Găseşti alta. Acum pretutindeni sunt muieri cu duiumul, văduve de război. Toate au devenit curve. Toate. Toate. Cum văd un bărbat, cum ridică fustele.

Ajunseră la crâng. Noaptea atârna încă, cu tot întunericul ei deasupra lumii. Vântul se potolea. Ninsoarea se rărea. Intrară în crâng. Aproape orbeşte dibuiră prin mormanele de zăpadă arbuştii şi începură să frângă şi să adune ramuri. După ce adunară destule, bătătoriră zăpada cu picioarele şi aprinseră, cu mare caznă, focul. Focul întâi fumegă, pe urmă flăcările se ridicară zbătându-se vesele. Dezertorii îşi încălziră mâinile, îşi încălziră picioarele şi îndată le reveni voioşia. Colţosul zise:

— Ne-ar prinde bine dacă am avea la îndemână câte-o strachină de ciorbă şi câte-un codru de pâine.

— Doamne miluieşte, spuse ţârcovnicul, eu unul m-aş mulţumi şi cu o bucată de mămăligă. Aş înfige-o într-un băţ şi-aş prăji-o la foc. Acasă, în lipsă de altceva, mâncam deseori mămăligă prăjită. Şi atunci mi se părea că

mămăligă prăjită e cea mai buna mâncare din lume, cea mai gustoasă, cea mai…

Vorbiră îndelung despre mâncare. Pe urmă vorbiră tot despre mâncare. Ce mâncaseră acasă, ce mâncaseră la cazarmă când fuseseră soldaţi tineri, cum şi cu ce se hrăniseră pe front. Acum… Le ghiorăiau maţele. Le lăsa gura apă. La amintirea fiecărui fel de mâncare făceau zâmbre.

— Să mai fumăm o ţigară.

— Dacă o să fumăm atât de des, până dimineaţă isprăvim tutunul.

Rupseră două ţigări şi fiecare fumă câte o jumătate. Cât timp fumară nu scoaseră niciun cuvânt. Stinseră chiştoacele şi le puseră la păstru, în buzunare. Colţosul alungă tăcerea:

— Nu ştiu de ce, însă mie mi se pare că de aseară, de când am plecat de la şatră, am devenit mai bun, mai milos, mai omenos. Parcă aş fi alt om… Alt om…

Doi tăcură. Ţârcovnicul zise:

— Cum nu ştii de ce? E simplu. Ai scăpat de primejdia de a fi omorât.

Colţosul clătină din cap.

— Nu poate fi asta. Am scăpat de primejdia de a fi omorât de oamenii şatrei. De primejdia de a fi omorât de alţi oameni n-am scăpat încă şi nici n-o să scap aşa de curând. Dar mai e o primejdie care mă pândeşte şi pe mine ca şi pe voi: primejdia de a muri prin această pustietate, de frig sau de foame. Nu, nu poate fi aceea, ţârcovnicule, nu, nu poate fi ce ai spus tu că este.

Unul din cei doi râse, iar celălalt grăi:

— Şi eu simt că am devenit mai bun, mai milos, mai omenos, dar nu de aseară, ci de atunci de când, după beţie, m-am trezit legat fedeleş şi fără armă. Cred că, de fapt, am devenit mai bun, mai milos, mai omenos nu pentru că eram legat fedeleş, ci pentru că *nu mai aveam armă*.

Acela, care până atunci tăcuse într-una, şopti:

— Asta e. *Arma îl înrăieşte pe om*. Uneori îl înrăieşte în aşa măsură, încât omul se schimbă în fiară.

Tăcu un timp. Merse mai departe după ceilalţi. Tăcu. Tăcu. Apoi adăugă:

— Cu cât arma pe care o ţine omul în mâini e mai grozavă, cu atât omul devine mai rău, mai ticălos, mai pornit pe crime.

— De când ni s-au dat arme şi-am fost trimişi la război să omorâm oameni, toţi am devenit fiare, mărturisi colţosul, toţi, toţi, fiare adevărate. N-aş mai vrea să pun mâna pe-o armă în viaţa mea. Şi, dacă s-ar putea, nici măcar pe-un ciomag.

Ţârcovnicul rânji:

— Dar când o să ajungi acasă, dacă ţi-o ajuta Dumnezeu să ajungi, cu ce o s-o omori pe nevastă-ta?

— Pentru atâta lucru n-am nevoie de armă. Îmi ajunge un capăt de sfoară. Fac un laţ. I-l arunc pe după gât. Strâng. Şi… gata. Uneori omul moare uşor, ca un pui de găină.

— Şi cu bunătatea, cu mila, cu omenia, cum rămâne?

— Socoteala cu nevasta e altceva. Înţelegi? Acum e război. Toate femeile au păcătuit. Toate. Nu se poate să nu fi păcătuit şi nevastă-mea… nu se poate… Nu se poate.

Focul pâlpâi ce mai pâlpâi şi se stinse. Fugarii se îngropară în zăpadă şi adormiră.

Dimineaţa, când îi trezi gerul, văzură cerul limpede, fără nori şi soarele care abia răsărise peste lume şi peste somnul lor. Îngheţaţi şi mahmuri o porniră la drum. Ieşiră din crâng. Zăpada sclipea puternic, lumina dimineţii luneca lin peste ea până la marginea zărilor. Deodată se opriră. În faţa lor, acoperite uşor de cele din urmă cerneri de zăpadă, zăceau rămăşiţele celor doi fugari pe care ei îi împuşcaseră mai înainte, ca să le ia cojoacele şi căciulile. Câinii şatrei sfârtecaseră morţii şi-i mâncaseră. Rămăseseră straiele rupte, capetele roase de piele, oasele, picioarele încălţate în opinci. Se uitară îndelung. Se uitară… Ţârcovnicul zise:

— Aveau arme. Ce-ar fi să le căutăm?

Le găsiră. Mai găsiră şi câteva grenade de mână.

— Eu zic, spuse colţosul, să lăsăm puştile. Să luăm numai grenadele. La o adică o să ne slujim de ele cum trebuie.

Le împărţiră între ei şi le puseră prin buzunare.

— Ce facem, întrebă ţârcovnicul, dacă ajungem la o casă de oameni, care nu vor să ne dea adăpost şi mâncare?

Colţosul rânji:

— Cum ce facem? Îi omorâm… şi pace!

Din toate vorbele pe care le vânturaseră oamenii oacheşi în faţa hrubei din care cei patru dezertori fugiseră, lui Him başa îi rămăsese în minte spusele văduvei lui Boz: „De zece ani nu s-a atins nimeni de mine, pe câtă vreme tu nici n-aştepţi să-ţi adoarmă copiii bine şi-ncepi să te zbânţui cu bărbatu-tău.” Mai înainte de a fi primit poruncă să-şi aducă şatra în aceste ţinuturi, oamenii oacheşi de sub mâna lui îl ascultaseră fără şovăire şi tot fără şovăire îi respectaseră rangul şi vârsta. Acum, deseori, i se împotriveau. Unii o făceau făţiş, alţii pe ascuns. Simţea din ce în ce mai mult împotrivirea lor şi simţea, mai ales, lipsa lor de ruşine. Seara, în hrube, se adunau în jurul focurilor, vorbeau, povesteau şi, cu toată starea jalnică în care se aflau, mai găseau în ei putere să şi cânte. Până aci toate mergeau bine, după rânduiala străveche. Se trăgeau apoi în culcuşuri, pe lângă pereţi, pentru somn. Nici nu apucau să se aciueze fiecare pe locurile lor, că o muiere mai tinerică se grăbea să acopere focul cu cenuşă, se repezea la lampă, sufla în ea şi o stingea. Afară şuiera viscolul, nămeţii creşteau, zăpada curgea din cerul duşmănos peste nesfârşirile câmpului din jur, caii, măgarii şi catârii tremurau de frig şi mureau, iar în hrube… În hrube începea zbânţul. Nimeni nu se mai ruşina de nimic. Copiii îşi ascuţeau auzul şi înţelegeau totul. Bătrânii îşi puneau cojoacele peste cap şi se prefăceau că nu aud nimic.

— Ruşine! Ceea ce se întâmplă în şatra noastră şi cu şatra noastră, e o ruşine.

— Nu, Him, nu e vorba nici de ruşine, nici de lipsă de ruşine. Viaţa îşi cere drepturile ei. Oriunde s-ar afla omul şi oricât de greu ar trăi, viaţa din trupul lui e viaţă. Şi viaţa, atâta timp cât e viaţă, îşi cere drepturile ei. Him, nimic altceva decât drepturile ei.

— Să fi îmbătrânit cu atât de mult, Sina?

— Da, Him. Şi tu ai îmbătrânit, şi eu am îmbătrânit. Acum, Him, acum trebuie să ne arătăm înţelepţi. Nu le lua oamenilor în nume de rău ceea ce fac şi nu-i certa. Dacă vei încerca să-i cerţi, să ştii că-i vei certa fără folos. Mulţi îşi dau seama că nu vor apuca primăvara, că lunile acestea de iarnă sunt cele din urmă pe care le vor trăi. Şi doresc să şi le trăiască repede şi cât mai din plin, Him. De oprit, cum ai să-i opreşti?

Bărbaţii oacheşi curăţau pârtiile de zăpada adusă de ultima ninsoare, iar muierile plecaseră la crâng, să rupă ramuri de arbuşti şi să le care la şatră. Copiii zburdau prin zăpadă desculţi şi aproape goi. Soarele, mai vioi parcă decât în alte zile, risipea lumină şi strălucire şi tuturor, deşi frigul îi pişca, li se părea că răspândeşte şi ceva căldură.

În fundul hrubei o femeie tânără îşi legăna pe genunchi sugarul care plângea.

— Taci cu mama… Taci cu mama… Taci cu mama…

Sugarul nu înţelegea ce i se spune. Scâncea într-una. Scâncea din ce în ce mai încet. Tăcea. Muierea vru să-l ia de pe genunchi, şi să-l pună, înfăşurat în scutece cum se afla, alături. Deodată dădu un ţipăt. Oarba se duse la ca, pipăi copilul şi rosti:

— Ţipi degeaba. A murit.

În şatră se năşteau mereu copii. Aproape că nu trecea săptămână fără să se nască cel puţin unul. Dar şi mureau. Numărul sufletelor din şatră creştea, scădea, creştea şi iarăşi scădea. Puţine femei zdravene din şatră rămăseseră cu pântecul supt. Cele mai multe se lăudau cu sarcina lor. Îşi scoteau pântecul plin înainte şi rosteau cu mândrie:

— A mişcat. O să fie băiat. Îl aduc pe lume pe la începutul lui mai.

— Pe al meu o să-l alăptez abia în vară, când s-or coace cireşele.

— Cireşele! Cireşii…

Cireşii, care aveau să înflorească în primăvară, şi să coacă cireşe în prima săptămână a verii, erau departe. În jur pustiu şi pustietate. Primăvara nu avea să vină decât cu iarbă, cu ciulini, cu mărăcini, cu scaieţi şi cu noi şi noi muşuroaie ridicate din adâncul pământului pietros şi nisipos de cârtiţele oarbe. Mai era mult până la sosirea primăverii şi era şi mai mult până la întâile zile ale verii. Totuşi muierile oacheşe şi borţoase ale şatrei visau cireşe coapte, râvneau de pe acum după cireşe coapte, le lăsa gura apă după cireşe coapte…

Him îşi aduse aminte că în oraşul acela de lângă fluviu i se făcuse poftă de mere, voise să cumpere mere şi să mănânce măcar unul. Uitase să cumpere.

Se făcu acum, în miez de iarna şi în pustietatea asta, poftă de mere. Gura i se acri şi se umplu de salivă. I se păru că saliva din gură are gust de mere şi miros de mere. O înghiţi. Pofta însă nu se lăsă înşelată. Stăruia mai departe. Stăruia. Stăruia.

Muierea tânără îşi aşează sugarul mort pe genunchi şi se apucă să-i cânte drăgăstos:

— Taci cu mama… Taci cu mama… Taci cu mama…

Sugarul, vânăt, mort şi îngheţat, tăcea. Muierea cânta mai departe:

— Taci cu mama… Taci cu mama… Taci cu mama…

Muierea se trezi ca dintr-un somn adânc şi se văită:

— A murit… A murit… Acum… Acum ce să mă fac eu fără copil?

Oarba se supără. Nu-i plăceau muierile care se tânguiau după morţi. O repezi:

— Ce te faci tu fără copil? Toanto! Eşti tânără şi sănătoasă. O să te zbânţui câteva nopţi cu bărbatu-tău, o să

rămâi cu burta mare şi-o să-i naşti altul.

— Îţi vine uşor să vorbeşti.

— Ba nu-mi vine deloc uşor. Am născut zece copii. Toţi băieţi. Cinci mi-au murit şi cinci trăiesc.

Intră, cu părul lung, neţesălat şi lucios şi cu barba răvăşită, Gote. Îl căută cu ochii pe Him başa şi când îl văzu se repezi la el:

— Bulibaşă, bulibaşă, ce mă fac eu, bulibaşă? A dat necazul peste mine, bulibaşă, necazul cel mare a dat peste mine, bulibaşă…

Him nu se tulbură. Îl pofti să ia loc lângă foc, îi întinse punga cu tutun şi foiţa, şi-l îmbie să-şi răsucească o ţigară.

— Fumează. Fumatul linişteşte.

Gote răsuci ţigara, o aprinse, o fumă.

— Am fumat, bulibaşă, dar de liniştit nu m-am liniştit.

— Spune-mi, Gote, spune-mi necazul.

— Riţa.

— Ce s-a întâmplat cu Riţa?

— Mi-a stricat-o Blebe. Mi-a stricat-o şi mi-a lăsat-o cu burta mare. Mi-a stricat fata Blebe. Mi-a stricat-o…

Him tăcu. Oarba auzi plângerea lui Gote. Veni lângă foc.

— Eşti încredinţat că Blebe ţi-a stricat fata?

— Fata mi-a spus, iar Blebe a recunoscut.

— Necazul nu e chiar atât de mare cum crezi, zise Oarba. Şi cu oarecare înţelegere din amândouă părţile acest necaz s-ar putea schimba în bucurie.

— Cum?

— Blebe o place pe fată?

— O place.

— Dar fata îl place pe Blebe?

— Îl place. Toată ziua se zgâieşte la el..

— Să-l însurăm pe Blebe cu Riţa, zise Him.

— Lesne de spus, zise Gote, greu de înfăptuit.

— De ce?

— Blebe n-are sfanţ. Tatăl lui Blebe nu vrea s-audă. Amândoi cer să le dau fata pe degeaba. Cum adică? Să le

dau eu fata pe degeaba? De ce să le dau eu fata pe degeaba? Doar nu s-a întors lumea cu dosul în sus? *Lumea*, bulibaşă, *a rămas lume*.

Him başa tăcu un timp. Tăcu şi Oarba. Lui Gote îi scăpărau ochii. Întinse mâna spre punga cu tutun a lui Him. Luă tutun şi foiţă, răsuci o altă ţigară, o fumă până la capăt. Nici acum nu se linişti.

— Da, bulibaşă, spuse cu năduf. Lumea nu s-a întors cu dosul în sus.

Başa zâmbi. Simţindu-i zâmbetul, zâmbi şi Oarba. Him zise:

— Vezi tu, Gote, în anii din urmă s-a întâmplat tocmai ceea ce crezi tu că nu s-a întâmplat. Lumea s-a întors cu dosul în sus.

— Eu, eu ce mă fac cu fata? Eu nici mort nu-mi dau fata după Blebe, dacă Blebe sau tatăl lui Blebe nu-mi dau cel puţin zece galbeni pentru ea. Riţa e…

— Ştiu. Tânără. Frumoasă. Sănătoasă. Tu mai ai aur?

— Câţiva galbeni. Mai puţini de zece.

— Atunci de ce crezi că Blebe sau tatăl lui Blebe ar avea mai mult?

— Dacă Blebe ştia că n-are cu ce-mi plăti fata, de ce mi-a stricat-o şi-a mai lăsat-o, păcătosul, şi cu burta la gură?

— Tinereţea, Gote. Tinereţea…

— Am să-l omor, bulibaşă, am să-l omor pe Blebe.

— Bine, zise Him başa, să spunem c-ai să-l omori pe Blebe. Cu ce-ai să te alegi din omorul ăsta?

Lui Gote întrebarea i se păru de neînţeles.

— Cum adică? Dacă-l omor pe Blebe o să-mi… o să m-aleg cu… O să m-aleg cu…

— N-o să te alegi cu nimic, Gote. Tu o să-l omori pe Blebe, tatăl lui Blebe o să te omoare pe tine. Unde-o s-ajungem dacă o să vrem mereu să ne omorâm unii pe alţii? La asta te-ai gândit?

— Nu, la asta nu m-am gândit. M-am gândit numai că eu trebuie să-l omor pe Blebe.

— Noi nu omorâm oameni, Gote. Nouă nu ne place să omorâm oameni.

— Noi nu omorâm oameni bălani, Him başa. Dar atunci când nu se poate altfel, *ne omorâm între noi*. Vrei sau nu vrei, Him başa, dar iarna asta Goşu îl va omorî pe Ariston, ori, poate, Ariston îl va omorî pe Goşu. Nu se ştie care pe care, dar şatra ştie că se vor mai lupta încă o dată în faţa şatrei, *cu luptă dreaptă* şi va rămâne cu viaţă cel care va fi mai tare.

— Asta e altă socoteală, îi răspunse başa. Dacă vrei să-l omori pe Blebe, trebuie să-l omori în luptă dreaptă.

Gote lăsa nasul în jos:

— Luptă dreaptă… În luptă dreaptă eu nu-l pot omorî pe Blebe… e tânăr, e sprinten, ştie să se bată şi cu cuţitul şi cu harapnicul! Eu vreau să-l omor pe Blebe altfel, Him başa.

— N-ai să-l omori pe Blebe şi în cuprinsul şatrei noastre nimeni n-are să omoare pe nimeni.

— Şi cu fata mea cum rămâne?

— O să mă gândesc, Gote, o să mă gândesc şi-o să hotărăsc.

Omul plecă tot aşa de neliniştit cum venise.

Muierea tânără îşi legăna mai departe sugarul mort pe genunchi, însă nu-i mai cânta niciun cântec.

Him o întrebă:

— De ce-l mai legeni?

— Poate nu e mort. Poate doarme.

— Da, spuse Him başa. Doarme. Doarme somnul cel lung.

— Poate se trezeşte, zise muierea. Poate se trezeşte, ori, dacă e mort, poate înviază.

— Ai mai văzut tu vreun mort înviind?

— Nu, n-am mai văzut, dar s-ar putea să văd acum. Multe pe care nu le-am văzut altădată le văd acum. *Poate înviază*.

— Las-o-n pace, Him. Las-o să creadă ce vrea. S-a zăpăcit. O să-i treacă. Peste o zi, două o să-i treacă, iar peste o săptămână o să se apuce să facă altul.

Nu mureau în şatră numai sugari. Mai mureau şi bătrâni. Pe morţi îi învăluiau în câte un ţol zdrenţăros, îi duceau la spinare şi-i îngropau în colina îngheţată, unul lângă altul. Când era soare, ca şi atunci când cerul era întunecat din pricina nopţii, moartea da târcoale şatrei. Moartea nu avea chip, nimeni nu o văzuse vreodată, şi nici acum n-o vedeau, dar oamenii o simţeau pe aproape. Se temeau şi ei, cum de altfel se temeau toţi oamenii, chiar aceia care se lăudau că nu se tem de ea, dar ştiau că nu e nimic de făcut împotriva ei.

Muierea tânără începu iarăşi să îngâne:

— Taci cu mama… Taci cu mama… Taci cu mama…

Sugarul mort tăcea. Toţi morţii tac. Orice le-ai spune, morţii tac. Tac chiar şi aceia care în lunga lor viaţă au fost destul de gălăgioşi.

Oamenii oacheşi se întoarseră de pe colină cu lopeţile la spinare. Femeile veniră şi ele de la crâng purtând maldăre de ramuri şi de vreascuri la spinare. Copiii lăsară zburda şi intrară în hrube. Aprinseră ca în fiecare zi focuri, mâncară ca în fiecare zi şi, după ce mâncară, tot ca în fiecare zi, se tolăniră să se odihnească. Him chemă bărbaţii şatrei la sfat. Veniră. Şi cum veniră se aşezară în jurul focului pe vine şi se apucară să pufăie din lulele. Hruba se umplu şi mai mult de miros înţepător, acru şi amar, de tutun.

Him başa zise către Gote:

— Spune-le şi lor povestea…

— Povestea cu Riţa?

— Da.

— Povestea cu Riţa… Povestea cu Riţa şi cu tânărul Blebe…

Gote vorbi şi nu vorbi rău. Ceru, la sfârşit, să se respecte legea şatrei. Blebe s-o ia numaidecât pe Riţa de nevastă, iar lui să-i plătească pentru fată cel puţin zece galbeni de aur vechi, turcesc. Nu şi-a crescut el fata atâţia ani ca să i-o dea plocon lui Blebe.

Blebe ridică nepăsător din umeri, zâmbi şi spuse:

— Ţi-aş da bucuros, nene Gote, că deocamdată nu pot să-ţi spun încă tată, ţi-aş da bucuros nu zece galbeni de aur, ci o sută…

Gote îl întrerupse şi întinse cu lăcomie mâna. Avea o mâna mare, largă, neagră şi uscată. Zise pripit:

— Ia dă-mi-i…

Bărbaţii aşezaţi pe vine în jurul focului râseră. Blebe îl lăsă pe Gote să rămână cu mâna întinsă şi vorbi:

— Nu te pripi, nene Gote. Am spus că ţi-aş da pentru Riţa nu zece galbeni de aur, ci o sută, dar…

— Niciun dar, Blebe. Niciun dar. Banii… Galbenii… Galbenii de aur! Cu zimţi!

— N-am para chioară, nene Gote, n-am în pungă nici măcar o para chioară.

— Să-mi dea taică-tău.

Blebe se întristă:

— Tata… N-are nici tata…

— Să vie taică-tu aici, răcni Gote, să mă-nţeleg cu el, să-mi dea banii, să-mi dea galbenii pentru fată.

— Ar veni, spuse Blebe trist. Cu dragă inimă ar veni, dar nu poate. N-a ieşit nici la lucru.

— Lenevos cum îl ştiu.

— Nu, nene Gote, nu din pricina lenei n-a ieşit tata la lucru. E bolnav. Varsă venin şi varsă sânge. Nenea Ariston îl ţine de cap, iar el varsă venin şi varsă şi sânge, venin şi sânge.

— Bine, spuse Gote, varsă, varsă venin şi varsă sânge, cum zici tu. Dar să-mi dea banii pentru fată şi pe urmă să verse cât o vrea, să verse ce-o vrea. După ce-mi va da banii pentru fată poate să-şi verse şi maţele, poate să-şi verse şi sufletul.

— N-are. N-are nici el bani.

— A avut. Ştiu c-a avut.

— A avut. Nu spune nimeni că n-a avut, însă acum nu mai are. Nimic nu mai are. Nimic. Nimic.

Tăcu. Tăcură şi ceilalţi. Blebe adăugă încet:

— Până astă-seară… Cel mai târziu până mâine dimineaţă, tata moare.

— Poate nu moare.

— Poate-mi dă galbenii şi nu moare, zise Gote, ori poate îmi dă galbenii şi moare după ce mi-i dă.

— Moare, nene Gote. Nenea Ariston îl ţine pe tata de cap şi el varsă. Varsă într-una. Venin varsă şi sânge varsă. Şi atunci când un om varsă venin şi varsă şi sânge, atunci moare, nene Gote, moare.

— Întâi să-mi plătească fata, se încăpăţână Gote, întâi să-mi plătească fata şi pe urmă, dacă vrea să trăiască, să trăiască, dacă nu, treaba lui, să moară.

Glasul i se muie şi ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, ca ochii tuturor oamenilor şatrei, i se umeziră:

— Gândiţi-vă şi voi… Staţi strâmb şi judecaţi drept… Mi-am crescut fata… Optsprezece ani am îngrijit-o şi-am crescut-o… Optsprezece ani… Şi acum… Cum să i-o dau cu pe nimic lui Blebe?

Flăcăul se îndârji:

— Dacă vrei să mi-o dai bine, dacă nu…

— Ce să fac eu cu ea? Ai lăsat-o cu burta mare. O să nască. Ce să fac eu cu ea şi cu copilul ei?

— Să te speli cu amândoi pe cap, spuse flăcăul. Să te speli pe cap cu Riţa şi după aceea să te speli pe cap şi cu copilul ei.

Se ridică de la locul lui, se repezi la Gote şi-i vârî pumnul sub nas.

— Nu pricepi, nene Gote? Nu pricepi că nici eu, nici tata nu avem para chioară în pungă?

Him îi spuse lui Blebe să treacă la locul lui. Flăcăul îl ascultă.

— Zău, nene Gote, parcă ai avea cap de catâr, nu de om.

— Poate, spuse Gote, poate capul meu e cap de catâr. Dar cum să-ţi dau eu fata pe degeaba? Trebuie să mi-o plăteşti. Am crescut-o optsprezece ani. Trebuie să mi-o plăteşti. Ai

bani, n-ai bani, trebuie să mi-o plăteşti. Trebuie să respectăm legea, amândoi trebuie să respectăm vechea lege a şatrei. Altfel nu se poate, băiete, deloc nu se poate.

Pe neaşteptate, văzduhul începu să vuiască. Întâi vuietul se auzi, uşor, ca un zbârnâit de bondari. Pe urmă se întări. Şătrarii ieşiră în faţa hrubei lor, îşi puseră mâinile streaşină la ochi şi priviră în sus. Soarele strălucea. Cerul era limpede şi albastru. Văzură trei avioane burticoase care gemeau în văzduh şi înaintau lin către apus. Se depărtară. Nu ajunseră însă să se piardă în marginea zării. Se lăsară uşor într-o parte şi aruncară încărcătura. Pământul se zgudui parcă din temelii, cerul plezni şi vui îndelung. Jos, pe albul zăpezii, fulgerară câteva flăcări şi după aceea se înălţară nişte coloane de fum.

— Camioane cu benzină. Ori poate tancuri.

Cele trei avioane se întoarseră. Pluteau lin prin înaltul cerului albastru, ca trei păsări albe, ciudate. Soarele se juca pe aripile şi pe trupurile lor lungi şi burticoase, şi le făcea să strălucească. Un avion mic de vânătoare se ţinea după ele, de departe. Nu îndrăznea să se apropie, dar mitraliera de pe bordul lui ţăcănea într-una… într-una… Parcă lătra o căţea…

Curând mitraliera tăcu. Avionul de vânătoare o coti spre miazănoapte şi se pierdu în cer. Celelalte trei trecură pe deasupra hrubelor. Nu se scurseră prea multe minute şi vuietul lor se potoli. Aerul rece se linişti şi peste toate întinderile, câte se vedeau cu ochii şi câte nu se vedeau, acoperite de zăpadă şi mângâiate de soare, deveni iarăşi stăpână tăcerea, o tăcere albă, adâncă, neclintită, care năştea spaimă.

Bărbaţii şatrei intrară iarăşi în hrube. Frigul se luă după ei. Aruncară vreascuri şi focul prinse aripi. Aci, unii îşi suflară în palme, să şi le încălzească, alţii le întinseră spre foc.

— Acolo unde a căzut încărcătura, acolo au murit oameni. Poate mai mulţi… Poate mai puţini… Dar de murit au murit.

Războiul înseamnă moarte. De ce s-au apucat oamenii neoacheşi de război? Aveau de toate! Unii chiar prea mult. A? De ce s-au apucat ei de război?

Mercu vorbise. Bătrânii râseră. Râse şi Him başa, deşi ştia că nu e nimic de râs. După ce-şi stinse râsul, zise:

— De ce s-au apucat de război… De ce s-au apucat de război! Vouă vă vine greu să înţelegeţi. Am să vă spun că şi mie îmi vine greu să înţeleg. Totuşi, până la urmă, trebuie să înţeleg. Noi… Noi avem şatra noastră. Nu trăim laolaltă cu ceilalţi oameni în sate sau în târguri, trăim alături de ei, iar de când am fost siliţi să ne aciuăm în aceste ţinuturi pustii, trăim cât se poate de departe de ceilalţi oameni. Moartea se furişează printre noi şi fură azi un suflet, mâine alt suflet. Dacă ne gândim bine, câţi suntem noi? Puţini. O mână de oameni. Şi nu ne înţelegem deplin între noi. Ariston vrea să-l omoare pe Goşu şi Goşu vrea să-l omoare pe Ariston. Pricina? O cunoaşteţi cu toţii: un fund de muiere, nimic mai mult decât un fund de muiere.

Başa scuipă scârbit în foc. Scuipatul căzu pe o bucată de jar. Sfârâi şi pieri.

— O să-mi spuneţi că nu e vorba de-un fund de muiere, că e vorba de dragoste, de patimă, de…

— Se vede că ai îmbătrânit, başa. Numai atâta vezi?

— Numai atâta, mucosule.

Blebe lăsă nasul în jos. Başa continuă:

— Să trecem acum la cearta dintre Gote şi Blebe.

— Nu e nicio ceartă la mijloc, bulibaşă, spuse pripit Gote, nu e nicio ceartă la mijloc. Blebe mi-a stricat fata şi fata a rămas grea şi la primăvară fata o să nască un copil. Ce mă fac eu cu fata pe cap şi cu copilul fetei pe cap? A? Ce mă fac, bulibaşă? Spune-mi, dacă poţi să-mi spui…

— Dacă nu vrei să rămâi cu fata şi cu copilul fetei pe cap, n-ai decât să-i dai fata de nevastă. Blebe o vrea. Dă-i lui Blebe fata şi-ai scăpat şi de fată, şi de copilul fetei, care e pe drum.

Bărbaţii adunaţi în jurul focului holbară ochii, ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri. Gândiră: „A înnebunit Him başa. El, tocmai el, care e dator să vegheze ca legile străvechi ale şatrei să fie păstrate cu neclintire, le calcă în picioare. *Trebuie să ne alegem alt bulibaşă*. Trebuie. Trebuie. Him başa nu mai e bun de nimic. Him başa şi-a pierdut minţile. Asta e. Calcă-n picioare străvechile legi ale şatrei! Şi-a pierdut minţile!”

Gote nu mai izbuti să se stăpânească. Îşi smulse luleaua din gură şi o aruncă în foc. Se sculă, se repezi la peretele grotei şi începu să se dea cu capul de el.

Oamenii oacheşi se uitară la el fără să se mire şi se uita la Gote fără să se mire chiar Him başa, acest bătrân Him başa care, după părerea lor, a tuturor, îşi pierduse minţile.

Gote se izbi cu capul de perete, o dată, de două ori, de trei ori. În sfârşit, i se rupse deasupra urechii pielea capului. Sângele ţâşni şi se revărsă prin părul ciufulit, slinos, nepieptănat de săptămâni de zile. Îşi pipăi rana cu degetele. Se uită la degete şi le văzu năclăite de sânge. Urlă:

— Mai trăiesc! Nenorocirea nenorocirilor! *Mai trăiesc!* L-am auzit pe Him başa spunând ce-a spus şi inima nu mi-a pleznit în piept! Nenorocirea nenorocirilor! Mai trăiesc! Dar eu nu mai vreau să trăiesc după ce-am auzit, ce-am auzit!

Se mai lovi o dată cu capul de perete, însă de data asta toţi cei ce se aflau acolo o văzură, mai încet şi cu multă, cu foarte multă grijă.

Văzând că nimeni nu sare să-l împiedice să-şi spargă capul, şi să-l cheme lângă foc, Gote veni singur. Blebe luă o mână de cenuşă caldă din vatră, dibui rana care sângera şi presără cenuşa.

— Hoţomanule, zise Gote, degeaba încerci să te iei bine pe lângă mine. Dacă nu-mi plăteşti fata, n-o pupi. *O să te omor*. Cu cuţitul, cu toporul, o să văd eu cu ce, dar de

omorât tot te omor. Mi-ai ademenit fata. Cine ştie unde mi-ai ademenit-o… şi mi-ai stricat-o.

— Aş! N-o să mă omori. O să-mi dai fata şi n-o să mă omori.

Rânji, se căută prin buzunar, scoase un galben de aur vechi, turcesc, un galben adevărat, cu zimţi adevăraţi, îl puse în palmă şi i-l arătă lui Gote:

— Îl vezi, nene Gote? Îl vezi? Ia aminte! E singurul pe care-l mai am. Cel din urmă pe care-l mai am. Ţi-l dau cu dragă inimă. Şi cu asta am încheiat socotelile.

Gote privi galbenul cu ochi mari. Nu-i venea să creadă. Şi, totuşi era nevoit să creadă. În palma lui Blebe se afla un galben adevărat, de aur adevărat, vechi, turcesc, cu zimţi adevăraţi. Întinse mâna şi-l luă. Îi încercă tăria între dinţi.

— Da, zise, galbenul e bun. Mai dă-mi încă nouă.

Blebe scânci:

— Nene Gote, în afară de galbenul ăsta nu mai avem în pungă, nici eu, nici tata, nicio leţcaie.

— Nu te cred! Nici dacă aş vedea că te spânzuri, nu te-aş crede.

În pragul hrubei se ivi Ariston:

— Blebe, moare taică-tău. Vino şi tu. Vino să-l vezi cum moare.

Alergară cu toţii în hruba lui Ariston Chiorul. În mijlocul hrubei, lângă foc, se afla o baltă de venin galben-verzui amestecat, cu aţe groase de sânge. Se feriră să calce în ea. O femeie luă un lemn scurt, întinse cenuşa caldă şi acoperi băltoaca.

— Aşa! Acum nu se mai văd scârboteniile.

Pe tatăl lui Blebe îl găsiră culcat lângă perete. Era galben-ceară. În ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, îi licărea încă viaţa. Îl văzu pe Blebe şi-i făcu semn să se aplece asupra lui. Când flăcăul se aplecă, îi şopti:

— Caută-mă în chimir.

Îl căută. Scoase între degete un galben.

— Îl păstram pentru vreo nevoie, pentru când mi-ar fi fost mai greu. Dă-i-l lui Gote. Pentru fată.

Gote auzi. Întinse mâna:

— Dă-mi-l, Blebe, da-mi-l o dată, păcătosule, dă-mi-l şi nu mă mai chinui!

Blebe îi întinse galbenul. Gote îi încercă tăria între dinţi şi-i privi zimţii.

— E bun. E galben adevărat.

— Altul nu mai am, tată.

— Acum te cred, ginere. Te cred şi… să fie într-un ceas bun… să fie cu noroc… Cu noroc…

— Într-un ceas bun, zise şi başa.

Ceasul nu era însă bun pentru toţi oamenii oacheşi din grotă. Tatăl lui Blebe icni.

— A murit, zise Sarat. I-a zburat sufletul din trup.

Oamenii oacheşi se uitară la mort şi se uitară cu băgare de seamă de jur-împrejur, ca şi cum ar fi vrut să vadă sufletul mortului. Nimeni, niciodată, n-a văzut sufletul vreunui mort, totuşi oamenii oacheşi, acum, aşteptau… aşteptau…

Nu văzură nimic. În schimb o auziră pe Oarbă spunând:

— Eu i-am văzut sufletul.

— Când?

— Acum. Chiar acuş-acuşica.

— Cum arăta?

— Era alb, ca aburul şi semăna cu o pasăre mare.

— Chiar cu o pasăre?

— Da. Chiar cu o pasăre. Cu o pasăre mare… mare…

A doua zi, înainte de amiază, îngropară sugarul.

O dată cu sugarul îl îngropară sub zăpadă şi pe tatăl lui Blebe.

Gote era vesel nevoie mare. Nu căpătase pentru fata lui atât cât ceruse, dar doi galbeni, adevăraţi, de aur adevărat, vechi, turcesc, doi galbeni cu zimţi adevăraţi nu erau de lepădat. Dimpotrivă, prindeau bine. Şi cu cât avea să treacă

timpul, cu atât cei doi galbeni aveau să-i prindă bine lui Gote.

Timpul trecu lin, trecu pe nesimţite. Timpul trecu întocmai ca de obicei, nici mai repede, nici mai încet.

— Dincotro vine timpul şi încotro aleargă mereu şi mereu şi niciodată ostenit?

— Întreabă stelele.

— Le-am întrebat şi nu mi-au răspuns.

— Întreabă soarele.

— L-am întrebat şi nu mi-a răspuns.

— Întreabă zăpada.

— Am întrebat-o şi nu mi-a răspuns.

— Întreabă iarba.

— Am întrebat-o şi nu mi-a răspuns.

— Atunci întreabă pământul.

— L-am întrebat şi nu mi-a răspuns.

— Întreabă-l pe Lotu-Gotu-Bogolotu.

— Unde să-l caut?

— Nicăieri.

— Unde se află Nicăieri?

— Nu ştiu. Şi dacă nu ştiu, nu ştiu…

Copiii şatrei se jucau cu vorbele şi se jucau şi cu zăpada. Vorbele zburau, se topeau în văzduh, se pierdeau. Zăpada li se topea în mâinile calde şi arămii, li se scurgea printre degete, se pierdea. Totuşi, copiii şatrei continuau să se joace cu vorbele. Cu vorbele. Şi cu zăpada. Cu zăpada. Şi cu vorbele.

Şatra trebuia să trăiască. Mureau sugari, mureau bătrâni, însă mureau şi oameni între două vârste. Înainte de miezul iernii, mai mult de jumătate din caii, măgarii şi catârii oamenilor oacheşi pieriseră de foame şi de frig. Oamenii oacheşi îi tăiau, îi jupuiau de piele, oasele şi măruntaiele le aruncau câinilor, iar hălcile de carne aspră şi tare, roşie şi greţoasă, le mâncau fripte ori fierte îndelung în oale mari, de pământ ars. Caii, măgarii şi catârii nu se înmulţeau. Un cal, un măgar ori un catâr pierdut rămâneau

un cal, un măgar ori un catâr pierdut. Pe câtă vreme oamenii! Cu oamenii era altceva. Him başa se întrista, însă se şi bucura. Şi o dată cu Him başa se bucura şi Oarba lui, Sina lui dragă.

Niciodată, de când era lumea lume, preţul fetelor din şatră nu fusese atât de scăzut. Se spunea, pe drept cuvânt, că Riţa trăsese după ea cu piciorul. Doi galbeni o fată frumoasă, un galben una frumuşică! Dar una urâtă? Nu se aflau fete urâte în şatră. Nu se aflau. Şi dacă nu se aflau, nu se aflau!

— Băiatul nostru…

— Ştiu. S-a-ncurcat cu…

— Să-l însurăm.

— E cam crud. N-are decât şaisprezece ani.

— Şatra trebuie să trăiască mai departe, are nevoie de copii, de cât mai mulţi copii. Aşa ne spune mereu başa.

— Ne spune! Dar pe fiu-său, pe Alimut, de ce nu-l însoară?

— L-a însurat cu Kera.

— L-a însurat şi l-a despărţit.

— Uite-l pe Ferdic. Nu se mai gândeşte la Zara. Şi-a luat nevastă tânără şi s-a şi grăbit s-o lase cu burta mare.

Aşa, sau cam aşa, vorbeau oamenii oacheşi osândiţi să vieţuiască în pustietate, să se adăpostească la vreme de iarnă în hrube, ca sălbăticiunile, să rabde frigul şi să rabde şi foamea. De gândit însă mai gândeau şi altceva: „Nu ştim ce-o să se întâmple de acum înainte cu noi. Poate în curând se va abate moartea asupra noastră, a tuturor. Să îngăduim deci băieţilor noştri şi fetelor noastre să-şi trăiască măcar o părticică din viaţa lor, din tinereţea lor abia înflorită ori numai îmbobocită.”

Nunţile scurte, sărace în băutură şi sărace în bucate, se ţineau lanţ. În hrube se auzeau viori şi flaute, cobze şi ţambale, chiuituri de bucurie adevărată ori prefăcută, iar afară vântul, venind uneori dinspre răsărit, iar alteori dinspre miazănoapte, vuia şi şuiera peste nesfârşirile albe,

aducea nori încărcaţi cu zăpadă ori îi alunga pe cei care îşi scuturaseră burdufurile. Moartea nu-şi arăta chipul, pentru că moartea nu are chip, dar oamenii oacheşi o simţeau, dând târcoale şatrei şi din când în când răpind sufletul unuia sau mai multora dintre ei. În zilele cu soare cerul era gol şi goale erau şi împrejurimile. Noaptea stelele licăreau, iar uneori strălucea şters şi luna.

— Mi-eşti dragă!

— Şi tu mi-eşti mie drag!

Oamenii oacheşi îşi iubeau nevestele în hrube, noaptea, pe-ntuneric. Furau ceea ce puteau să-i fure la repezeală vieţii. Tinerii nu se sfiiau de frig şi nu se sfiiau nici de zăpadă. Pretutindeni era loc pentru dragoste… Pretutindeni… Pretutindeni…

— De-ar veni mai repede primăvara!

Primăvara avea să vină ca în toţi anii, la timp, nici prea devreme, nici prea târziu. Până atunci însă mai era mult. Până atunci mai era grozav de mult. Caii, măgarii şi catârii şatrei mureau pe capete de foame şi de frig. Urşii slăbeau. Ursoaica Babaia mormăia nemulţumită. Pielea ursului Zazu apăra intrarea hrubei de frig, atât cât putea s-o apere. Din când în când urşii erau scoşi afară din hrubă, plimbaţi de lanţ, lăsaţi să se tăvălească prin zăpadă. Atunci, cu mari măturoaie erau curăţate hrubele de gunoaie, de balegă. În hruba în care urşii iernau laolaltă cu oamenii, aerul era mai greu decât în celelalte şi avea miros ascuţit şi înţepător de urină.

Ochiul lui Ariston, spart de pumnul lui Goşu, se scursese afară din orbită. Rana se vindecase şi se uscase. Peste golul acoperit de pleoapă, de sub sprânceană, Ariston purta o legătură neagră. Cu un singur ochi Ariston vedea lumea întocmai cum o văzuse mai înainte cu doi. Se mai întâlnise cu Goşu departe de sălaşul şatrei de câteva ori. Îşi arătaseră unul altuia pumnii, se ameninţaseră, se înjuraseră şi se spurcaseră, însă până la încăierare nu mai ajunseseră. Cu zeci de ochi, şatra îi pândea, îi urmărea, nu

pentru a sări să-i despartă şi a împiedeca moartea unuia din ei, ci pentru a fi de faţă, pentru a vedea cine pe cine împunge mai adânc şi, până la urmă, cine pe cine omoară. Unii susţineau că Ariston Chiorul va fi cel omorât, alţii îl şi vedeau mort şi îngropat pe Goşu. De ce? Pentru că Ariston adunase prea mult venin în el ca să nu izbutească să se răzbune. Goşu era acela care-l împiedica să trăiască cum ar fi vrut cu Lisandra. Goşu îl chiorâse. Goşu fusese cât pe-aci să-l schimbe în neom dacă-i sfărâma boaşele. Goşu… Goşu… Goşu…

Încetul cu încetul, şi aproape pe nesimţite, şatra adăpostită în hrubele din povârniş se împărţi în două tabere. Una trecu de partea lui Ariston, alta de partea lui Goşu. Pe Lisandra o urau amândouă taberele. Din pricina ei se învrăjbiseră cei doi tineri, din pricina ei începuseră să se duşmănească şi să caute să se omoare unul pe altul. Ar fi trebuit moartea Lisandrei s-o dorească. Oamenii oacheşi însă la aşa ceva nu se gândeau.

Lisandra nu se sinchisea de nimic. Aştepta în fiecare noapte până ce Goşu adormea adânc. Atunci se ridica din aşternut, îşi arunca un strai mai gros pe umeri, ieşea afară unde Ariston Chiorul frământa zăpada cu picioarele şi plecau împreună printre nămeţii uriaşi. Departe… Cât mai departe de hrube… Cât mai departe…

— Eu fără tine n-aş mai fi în stare să trăiesc, Aristoane! Eu fără tine n-aş mai fi în stare să trăiesc nici măcar o singură zi, Aristoane!

— Taci. Nu-mi place să te aud vorbind aşa. Mai bine bătătoreşte zăpada cu picioarele şi culcă-te. Şi după ce te culci ridică-ţi cât mai sus fusta.

Auzindu-l, trupul Lisandrei lua foc.

Goşu se trezea. Îşi aprindea luleaua. Fumul acru şi amărui îi umplea gura de otravă. Venea Lisandra.

— Iar te-ai dus cu…

— M-am dus.

— Am să te omor. Chiar acum am să te omor.

— Să nu te atingi de mine, că…

Dimineaţa, bărbaţii care vieţuiau în aceeaşi hrubă cu Goşu, se duceau la başa.

— Nu mai putem să trăim între aceiaşi pereţi cu Goşu şi cu Lisandra. Se ceartă toată noaptea între ei şi ne strică odihna.

— Şi ce vreţi voi de la mine? Să-i alung? Dacă-i alung de aici e ca şi cum i-aş osândi la pieire. N-am dreptul să osândesc pe nimeni la pieire.

— Pune-i să se bată cu cuţite lungi, bulibaşă.

— Să se bată până ce unul din ei va pieri.

Başa căuta să-i potolească.

— Mai aşteptaţi. Mai îngăduiţi-i. Şi fără moartea unuia din ei mor destui oameni în şatră.

— Mor. Se nasc. Măcar dac-ar rămâne Lisandra cu burta mare.

— Aşa e. Păcătoasa ar fi trebuit să rămână borţoasă.

— O să moară un bărbat din pricina ei.

— Ariston o să moară.

— Ba Goşu. Goşu o să moară.

— Lisandra îi e datoare şatrei un copil.

— Se culcă cu doi bărbaţi şi nu e în stare să rămână grea cu niciunul.

— E stearpă. E ca o iapă stearpă. Iapa stearpă, chiar dac-o duci la zece armăsari, tot nu prinde mânz.

Başa îi ducea cu vorba.

— Bine, o să vină şi ziua în care o să le îngădui să se mai bată o dată între ei.

— Când, bulibaşă?

— Lăsaţi-mă să chibzuiesc. Poate când s-or mai topi zăpezile…

Oamenii oacheşi se îmbulzeau, ridicau glasul, strângeau pumnii. Oarba simţea că Him al ei se află la strâmtoare. Ştia unde se găsea biciul. Îl lua şi i-l strecura în mână stăpânului şatrei. Oamenii oacheşi înţelegeau că au întrecut măsura şi se retrăgeau cu capetele în jos.

— Urâcioşilor! le striga Oarba. Mereu îmi necăjiţi bărbatul, urâcioşilor!

Him se aşeza pe vine lângă foc. Căldura îi pătrundea în trup, şi o dată cu binecuvântata căldură a focului parcă îi pătrundea în trup şi ceva din vigoarea tinereţii pe care o pierduse demult. Urşii mormăiau în lanţuri. Slăbiseră şi se jigăriseră. Nelinişţită, mereu nelinişţită, ursoaica Babaia îşi arăta colţii mari şi galbeni lui Bus, care nu se speria, se apropia de ea şi o mângâia pe spinare până o îmbuna şi-o făcea să mormăie drăgăstos de parcă ar fi vrut să-i spună: „Scarpină-mă, Bus, scarpină-mă mai departe, că-mi place”.

Într-un colţ scâncea un sugar în scutecele ude. Cele patru nurori ale lui Him pregăteau bucate pentru masa de prânz. Oarba se odihnea lângă omul ei. Afară viscolul vântura zăpezile noi, le învălmăşea, vuia şi şuiera nestingherit de nimeni. Alimut umbla singur printre nămeţi, singur şi fără niciun rost. Poate căuta ziua de ieri sau ziua de-alaltăieri. Zilele care au trecut nu se mai întorc niciodată. Ce-a făcut Alimut cu zilele lui de până acum? Dar el, Him başa, cum şi-a trăit zilele pe care soarta sau întâmplarea le-a dăruit? Him îşi aduse pe neaşteptate aminte de Kem başa, bunicul lui. Fusese un bărbat voinic şi chipeş. Şi mai departe? Mai departe nu-şi mai aducea aminte nimic. Ba da. Kem başa avea ochii rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri. Dar toţi oamenii şatrei aveau ochi rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri. După ce moare omul e îngropat în pământ de alţi oameni. Cu timpul mortul se schimbă în pământ. Acum e război, război în răsărit şi război în apus, război la miazănoapte şi război la miazăzi. Mor oameni mulţi şi mulţi morţi rămân neîngropaţi. Pe unii îi ciugulesc corbii, pe alţii câinii îi mănâncă. Oricum, până la urmă, morţii tot în pământ ajung, tot în pământ se prefac.

Him başa ar vrea să ia şi să frământe în mână un bulgăre de pământ, mâna lui de pământ viu să frământe şi ea o fărâmă de pământ neînsufleţit. Pereţii hrubei sunt însă

văroşi, pietroşi, iar pământul de dincolo de intrarea hrubei, tot pământul, cât poate fi văzut cu ochii şi cât nu poate fi văzut cu ochii, e îngheţat sloi şi acoperit cu înalte straturi de zăpada. Kem başa? Cum vorbea Kem başa? Nu-şi mai aminteşte dacă Kem başa avea glasul aspru sau îl avea dulce. În amintirea lui Him n-a mai rămas nimic, sau aproape nimic, din ceea ce a fost odinioară Kem başa. Un pumn de ţărână, undeva, în nişte ţinuturi ierboase din miazăzi. Ce va rămâne din el, Him başa, cândva, când Bus de pildă nu va fi decât un nevolnic moşneag? Au!... Au!... Au!...

— Bus, vino până la mine.

Băiatul îl aude. Se preface însă că nu-l aude. Se joacă mai departe cu ursoaica Babaia pe care o mângâie, o scarpină pe spinare, o ciupe de coaste.

— Bus! N-auzi? Vino până la mine.

Cu părere de rău, băiatul o părăseşte pe Babaia.

— Da, bunicule. Te-am auzit şi-am venit.

Him îl ia între genunchi. Flăcările focului sunt galbene, roşietice. Se zbat ca nişte flori ciudate, cu tulpini înalte, pe care le-ar învârteji vântul.

— Ascultă, Bus, ce ştii tu despre mine?

— Nimic, bunicule, nimic, ce să ştiu?!

— Cum o să mă ţii tu minte pe mine, Bus?

Băiatul râde. Înţelege şi nu prea.

— Să te ţin minte! Dar de ce să te ţin eu minte pe tine? Poate n-o să te ţiu minte deloc.

— De ce, Bus? De ce să nu mă ţii tu minte pe mine?

Băiatul crede ca bunicul a născocit un joc nou. Intră în joc.

— Să te ţiu minte! De ce să te ţiu minte? După ce-o să mori n-o să mă mai gândesc deloc la tine. O să am alte treburi. O să fiu băiat mare şi-o să am alte treburi..

Oarba zâmbeşte. Clipeşte des peste ochii fără vedere şi zâmbeşte.

— Dar pe mine o să mă ţii minte, Bus?

— Pe tine n-o să te uit niciodată.

— De ce?

— Pentru că tu… Pentru că tu eşti oarbă. Şi nu toţi copiii din şatră au o bunică oarbă.

Him îl lăsă să plece. Băiatul se întoarce la ursoaica Babaia. Se apucă iarăşi s-o scarpine pe spinare, însă acum ursoaica Babaia e pe jumătate adormită, mormăie şi-i arată lui Bus colţii mari şi galbeni. Careva spune:

— Bus, las-o în pace. Te muşcă. Las-o să doarmă.

Bus se plimbă amărât prin hrubă. Zice ca pentru sine:

— Bunicul e pisălog, bunica e pisăloagă, ursoaica doarme. Eu… Cu cine să mă joc? Cu cine să vorbesc? Aşa… mi se urăşte.

Lui Bus i se făcea urât. I se făcea urât şi lui Him başa. Urâtul îi cuprindea din ce în mai mult pe oamenii oacheşi. Tuturor li se părea că timpul se scurge neînchipuit de încet. Dacă după fiecare zi n-ar veni o noapte şi dacă după fiecare noapte n-ar veni o zi, tuturor li s-ar parcă că timpul s-a oprit pe loc, că timpul a încremenit şi că nimic nu-l va mai scoate din întuneric, din încremenire. Cântară. Cântecele nu le mai plăcură. Începură să se certe între ele muierile.

— Fă-mi şi mie loc la foc.

— Fă-ţi.

— Copilul tău a plâns azi-noapte şi m-a trezit din somn.

— Ce puteam să-i fac?

— Nu ştiu. Să nu mai plângă.

— Hai să aducem vreascuri din crâng.

— Duceţi-vă. Am cărat destule. Mai căraţi şi voi.

— Ne ducem, dar să nu te prindem că te-nghesui să-ţi fierbi mămăliga înaintea noastră.

Se certau într-una pe nimicuri pe care altădată nici nu le-ar fi luat în seamă. Se ocărau, aruncându-şi cuvinte urâte şi grele, şi uneori nu se sfiiau să se-mbrâncească una pe alta, ba chiar să se păruie. Ajunseră curând să se certe şi să se duşmănească între ei şi bărbaţii.

— Spune-i nevesti-ti să-şi vâre minţile-n cap, că de nu…

— Că de nu, ce?

Li se părea tuturor că timpul se scurgea încet, neînchipuit de încet, ba chiar că s-a oprit şi-a-ncremenit. Timpul însă se scurgea nici prea încet, nici prea repede. Timpul se scurgea întocmai cum îi era dat lui să se scurgă.

Iarna ajunse în toiul ei şi peste nesfârşitele întinderi din jurul povârnişului în ale cărui hrube se aciuase şatra, veni şi aduse cu ca noi şi uriaşe maldăre de zăpadă, al treilea mare viscol. Sel şi Meg, doi băieţandri cam de vârsta lui Alimut, ieşiră în viscol şi vrură să se ducă să vadă caii, măgarii şi catârii şatrei, câţi mai trăiesc şi câţi au îngheţat şi-au murit de frig. Rătăciră drumul, viscolul îi înfăşură din toate părţile şi-i orbi şi nu se mai întoarseră la hrube. Alţi câţiva plecară să-i caute. Nu-i găsiră. Abia izbutiră să dibuie poteca îndărăt.

— O să dăm peste ei după ce s-o opri viscolul, ori poate tocmai la topitul zăpezilor, la primăvară.

— Dacă nu i-or găsi şi nu i-or mânca până atunci câinii.

Când se opri în sfârşit viscolul – cam la două săptămâni după ce începuse – oamenii oacheşi părăsiră hrubele îngheţate şi croiră iarăşi pârtii. Caii, măgarii şi catârii şatrei muriseră cu toţii. Zăceau pe jumătate acoperiţi de zăpadă, culcaţi pe o parte sau cu pântecele în sus. Ici şi colo se vedea un bot rânjit sau o copita. Îi căutară şi pe cei doi băieţandri pierduţi, bineînţeles cât putură să-i caute printre mormanele uriaşe de zăpadă, şi nu-i găsiră. Soarele lumina cu lumină gălbuie şi rece nesfârşirile şi oamenii oacheşi. Aceştia, zgribuliţi, tremurând şi dârdâind de frig, munceau la zăpadă deschizând pârtie spre crâng să poată aduce de acolo vreascuri şi ramuri pentru foc. Văzduhul întreg era iarăşi curat şi limpede ca lacrima.

— Pe tine nu te dor ochii?

— Ba mă dor.

— S-ar putea să rămânem orbi.

Într-o dimineaţă, tocmai când şatra se aştepta mai puţin sau nu se aştepta deloc, se auzi lunecând pe deasupra

zăpezilor şi venind dinspre răsărit un geamăt lung şi adânc de tun. Văzduhul rămase, ca şi mai înainte, neclintit, însă oamenii oacheşi tresăriră, se opriră din lucru, se rezemară în lopeţi, îşi ascuţiră auzul şi ascultară mai departe. Nu trecu mult, şi întâiul geamăt fu urmat de altele, nenumărate.

— S-a apropiat frontul.

— Iar noi suntem nevoiţi să rămânem aici înconjuraţi de frig, de pustietăţi şi de zăpadă.

— Ce-o să ne facem?

— Nimic, ce să ne facem, frontul e încă departe.

— Atunci de ce s-au auzit atât de limpede tunurile?

— Zăpezile… Aerul limpede şi curat… O să mai treacă timp până ce se va apropia frontul de noi. Poate la vară. Poate tocmai la toamnă.

Tunurile se auziră ziua şi se auziră şi noaptea, aproape o săptămână. Băteau. Tăceau. După aceea se apucau iarăşi să bată.

Oamenii oacheşi se obişnuiseră repede cu geamătul adânc şi greu al tunurilor. Deşi îşi dădeau seama că frontul e încă departe, geamătul tunurilor începu să le placă: pustietatea nu mai era chiar pustietate. Sub bolta rotundă a cerului, ei, oamenii oacheşi, *nu mai erau singuri*. Se mai aflau şi alţi oameni. Era adevărat că oamenii aceia se luptau şi se ucideau între ei. Însă asta era altă poveste. Bine că nu erau ei singuri pe pământ. Ba nu. Ar fi mai bine dacă pe întregul pământ, sau măcar în ţinutul acesta vast, nu s-ar fi aflat decât şatra lor, vestita şatră a vestitului Him başa.

Certurile se mai potoliră. Pe chipurile multora se iscă nădejde: frontul se apropia. Trebuia să se apropie şi sfârşitul războiului.

— Avem cu ce să ne hrănim până la primăvară?

— Avem. Numai dacă s-ar mai înmuia gerul.

Gerul se mai micşoră. Pe neaşteptate începu să bată un vânt călduţ, un adevărat vânt de primăvară. Venea blajin, dinspre miazăzi, legănându-se pe aripile-i nevăzute între

cerul albastru şi pământul acoperit de uriaşii nămeţi de zăpadă.

— Vânt cald…

— Vânt de miazăzi…

— Primăvara…

— Primăvara nu mai e departe…

Oamenii oacheşi ştiau că primăvara dulce e încă departe, totuşi le plăcea să şi-o închipuie aproape.

Zăpada se înmuie iarăşi, se îndesă şi în aerul care-şi pierduse asprimea şatra se despuie şi se afunda în nămeţi să se spele. Pe trupurile arămii, calde, zăpada se topea şi spăla pielea arămie, cărămizie.

În hrube mai născură câteva muieri. Copiii cu buricul abia tăiat erau tăvăliţi prin nămeţi, spălaţi la repezeală cu zăpadă şi apoi înfăşaţi în scutece încălzite la flăcările focurilor.

— Căleşte-te şi oţeleşte-te, băiete!

— Căleşte-te şi oţeleşte-te, fată!

Acum tunurile gemeau zi şi noapte. Uneori se auzeau de parcă s-ar mai fi apropiat, alteori gemetele lor erau înfundate, venind ca dintr-un adânc de groapă printr-un văzduh vâscos de pâslă.

După câteva zile însorite şi cu nopţi senine, vântul se opri şi tot golul dintre cer şi pământ se umplu de nori tulburi, nemişcaţi. Soarele nu se mai văzu. Zilele deveniră posomorâte. Nopţile căpătară culoarea smoalei. Oamenii şatrei, aşteptându-se la alte săptămâni cu ger şi cu viscole, se grăbiră să taie cât mai mulţi arbuşti din crâng şi să-i aducă târâş la hrube.

— Dacă o să avem ce arunca pe foc n-o să ne mai temem de frig.

— Căleşte-te şi oţeleşte-te, băiete!

— Căleşte-te şi oţeleşte-te, fată!

Câinii, cărora li se aruncase măruntaiele şi oasele vitelor moarte de frig, se îngrăşaseră. Se îngrăşase şi Rob. Picioarele îi rămăseseră tot subţiri, însă burta îi atârna grea

şi spinarea i se rotunjise. Câinii cercetau într-una câmpurile nehotărnicite din jur, vânau iepuri, îi mâncau şi către seară se întorceau la sălaşul şatrei, cu boturile pline de sânge. Oamenii îi alungau cu beldiile, cu bâtele, cu dârjalele. Câinii se îndepărtau, chelălăiau, se întorceau şi le arătau stăpânilor colţii. Iar Rob… Rob ridica botul spre cer şi lătra lung a pustiu şi a moarte… a pustiu şi a moarte.

Bubuiturile tunurilor se micşorară, se răriră şi nu se mai auziră. Văzduhul mohorât pătrunse în sufletele oamenilor oacheşi. La început şatra se întristă. După puţin timp se înrăi. Certurile izbucniră iarăşi şi de la certuri se trecu uşor la păruieli şi la încăierări. De câteva ori Him se văzu nevoit să pună mina pe bici şi să lovească în carne vie.

— Nu da, bulibaşă, nu da!

— Dar de ce să nu dau? E dreptul meu să dau.

În jurul sălaşului din hrube se întinse iarăşi tăcerea de la începutul iernii. Oamenii oacheşi se simţiră din nou singuri, între pământul acoperit de zăpezi şi cerul scund pe care uneori norii alergau, iar alteori rămâneau zile şi nopţi întregi nemişcaţi şi zările mute. Măcar de-ar mai fi venit jandarmii, să-i înjure, să-i amenințe şi chiar să-i punguie, dar să le mai aducă ştiri din lumea largă… ştiri din lumea largă…

Mai înainte de a fi osândiţi să ierneze în aceste pustietăţi, toată lumea era a lor. Mergeau încotro vroiau, se opreau unde aveau poftă sau unde găseau de lucru pentru cel mult o săptămână, două, îşi strângeau corturile, le încărcau în căruţele lor lungi şi grele, cu coviltir, şi plecau mai departe, mereu mai departe, mereu şi mereu mai departe. Încotro? Spre alte meleaguri. Mereu şi mereu spre alte meleaguri. Iarna se opreau prin apropierea câte unui târg. Şatra era atunci hrănită din câştigul adus de jocul urşilor şi mai ales din acela al ghicitoarelor. Toate muierile, fetele şi fetişcanele şatrei se pricepeau să ghicească. Ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri ameţeau, vrăjeau, adormeau.

Oarba îl mângâie pe Bus. Îi puse o mână pe creştet, iar cu cealaltă îi pipăi podul palmei de la mâna stângă. Copilul simţi şi-şi trase mâna.

— Ai vrut să-mi ghiceşti?

— Nu, Bus. N-am vrut să-ţi ghicesc, minţi Oarba.

— Ba da, tu ai vrut să-mi ghiceşti. Am să te spui bunicului.

Oarba abia îl potoli. Nimeni n-avea voie să ghicească înlăuntrul şatrei, unui om din şatră. Oamenilor şatrei, viitorul necunoscut trebuia să le rămână necunoscut.

Focurile încălzeau însă şi fumegau. Căldura pierea repede din hrube. Fumul se strecura afară mai încet şi, înainte de a se strecura afară, afuma pereţii, afuma tavanul şi afuma şi ochii oamenilor oacheşi din hrube. Oamenii oacheşi închideau ochii, orbiţi de fum, şi cu aceşti ochi închişi şi orbiţi de fum se uitau în trecut, în trecutul lor şi în trecutul celor din jurul lor. Şi, uitându-se, se vedeau pe ei înşişi şi-i mai vedeau şi pe alţii. Umblaseră prin lume, munciseră, mâncaseră şi dormiseră, îşi iubiseră nevestele, îşi crescuseră copiii, se bucuraseră între ei şi se certaseră, ba uneori se încăieraseră şi se bătuseră între ei până la sânge, pentru o vorbă proastă ori pentru o tingire veche – „e a mea”, „ba e-a mea” – cântaseră la nunta unuia şi se întristaseră la moartea altuia. Toate astea şi altele multe, asemănătoare, însemnaseră viaţa lor, viaţa lor adevărată, trăită. Dar acum, când se gândeau la această viaţă a lor, trăită cu adevărat, când se uitau în trecut la ea, ce mai vedeau? Năluci fumurii care se închegau şi se destrămau, care se destrămau şi se închegau iarăşi pentru ca peste câteva clipe să se topească într-o ceaţă rece, depărtată, care se târa repede peste un gol fără sfârşit.

— Când te-am văzut şi te-am cumpărat de la Sun başa erai tânără şi frumoasă, frumoasă!…

Muierea uscată, smochinită, care stă liniştită lângă foc şi trage nesăţioasă din lulea, scoate luleaua din gură, scuipă în foc şi, ca trezită dintr-un somn adânc, răspunde:

— Îhî…

Îşi duce iar luleaua la gură şi trage fum acru şi amar.

— Îhî…

Poate viaţa nu e decât un „îhî”.
Poate viaţa nu e decât un şir de năluci.
Vin nălucile dintr-o parte a zării
Şi aleargă spre altă parte a zării.
Dar dincotro vin nălucile?
De ce vin?
Şi încotro aleargă?
Şi de ce aleargă?

Nu. Nu poate fi numai atât. Dar atunci ce poate fi? Ce poate fi?

Ursoaica Babaia mormăie. Se joacă Bus cu ea. Caii, măgarii şi catârii şatrei au pierit cu toţii. De frig au pierit. De foame şi de frig au pierit. Bus scarpină ursoaica pe spinare, încalecă pe ea, o trage de urechi şi-i strigă:

— Hi! Calule! Hi, căluţule, hi…

— Bus, unde vezi tu cal? Babaia e ursoaică, nu e cal. Babaia e o ursoaică bătrână.

— Ba nu e ursoaică, bunico, Babaia e cal.

Pentru Bus ursoaica Babaia e cal.

Vântul călduţ veni iarăşi. În unele zile vântul călduţ venea cu soare, în alte zile venea cu nori ori cu ceaţă. Zăpada se muia, scădea, nămeţii se micşorau de parcă-i mânca pe dedesubt pământul. Primăvara era încă departe, departe.

— Nu se mai aud tunurile.

— O să se audă într-o zi. Nu le duce grija.

— S-o fi isprăvit războiul, Him.

— Nu, Sina, nu s-a isprăvit. Războiul nu s-a săturat încă de carne omenească.

— De unde ştii?

— Nu ştiu. Presupun şi eu.

Într-o dimineaţă, oamenii şatrei care tocmai ieşiseră să se spele la soare, în zăpadă, văzură venind spre povârnişul în

care se aflau hrubele doi cai voinici, înşeuaţi. Purtau pe spinări şei militare şi în cap frâie. Pe cai nu se aflau călăreţi.

— Jandarmii! Trebuie să fie pe aici, pe aproape!

— Aş! Nu poate fi vorba de jandarmi.

Câţiva se repeziră, le ieşiră înainte şi întinseră mâinile spre ei. Caii nechezară uşor, nu se feriră şi se lăsară prinşi. Păreau osteniţi, flămânzi şi însetaţi. Se adună în jurul lor toată şatra. Him porunci să fie deşăuaţi, adăpaţi şi să li se dea ceva de mâncare, orz, ovăz, o mână, două de fân, ce s-o găsi. Stăpânii? Poate au murit. Poate trăiesc. Dacă au murit, să se odihnească în vecii vecilor în pace. Dacă trăiesc, se, vor ivi şi ei, într-o dimineaţă ori într-un asfinţit, dintre nămeţi, vor fi bucuroşi că-şi regăsesc caii, se vor odihni o zi, două în hrube şi vor pleca în drumul lor.

— Să aveţi grijă de cai, porunci başa, să aveţi grijă de ei ca şi cum ar fi ai noştri.

— Dacă se strică iarăşi vremea, vor muri şi ei de frig cum au murit şi ceilalţi.

— Poate nu vor muri.

Acum oamenii oacheşi mai aveau o grijă: *caii*. Îi acopereau noaptea cu pături, îi adăpau, îi hrăneau. Se duseră la crâng şi tăiară arbuşti. Nu mai aduseră grămezile de lemne la spinare. Le legară cu frânghii şi puseră caii aceştia să le care până la poalele povârnişurilor. Nici unuia nu-i trecu prin gând să încalece şi să dea o raită prin împrejurimi în căutarea foştilor stăpâni ai cailor.

Peste o săptămână oamenii oacheşi uitaseră că au intrat în stăpânirea cailor şi se învăţară cu gândul că sunt ai lor.

— După ce se vor topi zăpezile, doi dintre noi vom încăleca pe cai şi vom pleca spre răsărit sau spre miazănoapte în căutarea altor şatre. Trebuie să mai fie aciuate pe undeva şatre, să ne sfătuim. Nu putem aştepta aici moartea până la sfârşitul războiului, ori chiar până la sfârşitul lumii.

— Odată şi-odată o să se sfârşească şi războiul.

— Odată şi-odată o să se sfârşească şi lumea.

— Mai va până atunci!

Făceau planuri. Nu erau mulţumiţi de ele. Le uitau şi făceau altele, care de care mai năstruşnice, care de care mai cutezătoare.

— Numai să ajungem vii până la primăvară.

— Toţi nu, dar unii o să ajungem.

— Dacă scăpăm cu viaţă, ha-ha… ha-ha… Dacă scăpăm cu viaţă o să trăim, nu glumă. O să trăim… O să trăim…

Nu mărturiseau mai mult, dar fiecare era încredinţat că el şi ai lui vor scăpa, şi că dacă, dintr-o pricină sau alta, vor muri câţiva, nu ei, şi nici ai lor, vor fi aceia.

Făina, pe nesimţite, se împuţină în saci. Tot pe nesimţite se împuţinară mălaiul şi fasolea, lintea şi untdelemnul. Băutura, de multe săptămâni nu mai vorbea nimeni de ea. Acum, dacă se mai însura vreunul din flăcăi, de cântat la nunta lui se cânta ca şi mai înainte, sau aproape ca şi mai înainte, de mâncat se mai găsea câte ceva de mâncare, de băut însă nu se bea decât apă. Nunta fără lăutari e tristă. Pentru mulţi chiar viaţa, dacă e trăită fără băutură, e tristă.

Bea, bea, nu te lăsa,
Bea, că viaţa e grea.

Cântau în glumă, dar cântând, pofta, în loc să le scadă, le creştea şi se pomeneau cu gura plină de salivă acră.

— Mai am numai doi galbeni. I-aş da pe amândoi, cu dragă inimă, pentru o ploscă de rachiu.

— Parcă eu nu i-aş da! I-aş da, însă n-am nici cui să-i dau, şi nici pentru ce să-i dau.

— Poate la primăvară să ne caute pe aici negustorii aceia din oraşul de lângă apă.

— N-o să ne caute.

— De ce să nu ne caute? Mulţi umblă acum după câştiguri chiar cu preţul vieţii.

— Negustorii aceia cred c-au murit demult.

— Vor mai fi rămas pe-acolo şi alţii.

Oarba îl lăsa pe Bus să se joace cum o vrea el cu ursoaica Babaia. Îi pipăise palma. Şi de când îi pipăise palma căzuse într-o adâncă întristare. Cu buricele degetelor ei, Oarba pipăise în palma lui Bus linia vieţii. Era tare scurtă. Băiatul n-avea să apuce primăvara. Îi părea rău? Îi părea, deşi fiii şi nurorile ei mai aveau o sumedenie de copii. A!… Dacă nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat acolo, în zăvoi… în noaptea nunţii lui Alimut! Kera ar avea astăzi burta la gură şi în toiul primăverii ar fi născut. Nepot i-ar fi născut. Ori poate nepoată. Dar întâmplarea cu cei patru papugii avusese loc.

Alimut! Alimut ar trebui să uite totul şi s-o aducă pe Kera în hruba lor. Ar trebui! Dar omul, oacheş sau neoacheş, nu poate să uite tocmai ceea ce ar vrea să uite, tocmai ceea ce ţine cu orice preţ să uite.

— Alimut, băiatule, ce-ar fi s-o aduci aici pe Kera?

Alimut se făcea că nu aude. Totuşi nu trecea zi fără să nu audă şi nu trecea zi fără să o vadă. Oamenii şatrei trăiau înghesuiţi laolaltă în trei hrube, iar hrubele erau aşezate una lângă alta, scobite de ape şi de oameni în povârniş. N-aveau cum să se ocolească. Şi-ar fi călcat Alimut pe inimă şi-ar fi luat-o. Dar cum să se culce lângă ea şi cum să facă dragoste cu ea? Se gândea la Kera şi n-o vedea altfel decât răsturnată, cu fusta ridicată, înghesuită şi mozolită rând pe rând de cei patru derbedei de port. Nu. Niciodată nu se va mai apropia de ea, niciodată n-o va mai strânge în braţe, niciodată n-o va mai săruta, niciodată n-o va…

Cerul era gol, pustiu, duşmănos când îl lumina soarele sfrijit al iernii şi tot atât de duşmănos când îl acopereau norii, când îl împodobea luna sau când îl înţepau stelele. Câmpurile nesfârşite din jur erau pustii şi duşmănoase, pustii şi duşmănoase în vară, pustii şi duşmănoase în toamnă, pustii şi duşmănoase şi acum, când iarna abia trecuse de miezul ei.

Şatra era pândită într-una de frig, de foame, de moarte. Destul de des moartea sărăcea hrubele de suflete. Cu toate acestea, oamenii şatrei, de la cei mai vârstnici şi până la cei

tineri de tot, îşi iubeau şi-şi culcau nevestele acolo, în hrube, pe tăcute şi pe întuneric, sau afară, printre nămeţii albi şi îngheţaţi, de zăpadă. Unora dintre muierile care năşteau, copiii le trăiau, altora nu. Curăţau zăpada într-un colţ al colinei, bărbaţii spărgeau cu târnăcoapele pământul îngheţat, săpau o groapă, înmormântau acolo pruncul care uneori nici nu apucase să gângure, se întorceau la hrube şi nu peste multă vreme femeile rămâneau iarăşi borţoase. Uneori şchiopătând, alteori târându-se pe brânci, viaţa mergea înainte. Viaţa umbrelor? Viaţa nălucilor? Nu. Umbrele nu au viaţă. Nălucile nu au viaţă. Viaţa oamenilor mergea înainte. De ce? Mai departe Alimut nu izbutea să-şi desluşească gândurile.

Bus văzu şi el caii. Blebe îl întrebă:

— Îţi plac? Ai vrea să încaleci?

— Nu. Nu-mi plac.

— De ce nu-ţi plac?

— Pentru că n-au aripi.

— Dar unde ai văzut tu cai cu aripi?

— Unde, ne-unde, am văzut.

Se întoarse în hrubă, încălecă pe bătrâna ursoaică Babaia, o apucă de urechi:

— Hii, calule… Hi! Căluţule… Aleargă… Zboară… Acum alergi… Acum zbori. Acum am ajuns în nori. Acum am trecut dincolo de nori… Hii! Calule… Hii, căluţule… Acum zbori cu mine printre stele…

— Vezi să nu cazi, îi spuse Oarba.

— Nu, bunico, n-am să cad. Căluţul meu are patru aripi mari şi albe, şi zboară. Ca vântul şi ca gândul zboară.

Ursoaica Babaia mormăia, dar băiatul nu-i auzea mormăitul. El călărea un căluţ de basm, un căluţ cu patru aripi, printre stelele cerului… printre uriaşele râuri de stele ale cerului.

— Sunt multe stele pe cer, Bus?

— Multe, bunico. Am să culeg câteva, am să le pun în sân şi-am să ţi le dărui la întoarcere. N-ai să le vezi, că eşti

oarbă, dar ai să le pipăi cu degetele. Acum lasă-mă să zbor mai departe, mai departe, mai departe…

Ursoaica Babaia mormăi supărată şi se scutură. Bus căzu.

Era către amiază. Cerul, învăluit în nori vineţi. Pământul, acoperit de zăpadă. Pe deasupra zăpezii se târau încet, leneşe şi câlţoase, straturi vinete şi subţiri de ceaţă. În hrube, la foc, fierbeau oale mari cu fasole ori cu linte. Deasupra flăcărilor, în căldări de aramă aşezate pe pirostrii, clocotea păsatul.

— Fasolea s-a fiert?

— S-a fiert.

— Dar mămăliga?

— E gata şi mămăliga.

În hrube mirosea ca de obicei a fum acru şi a sudoare, a tutun şi a varză, a fasole şi a linte, a mămăligă fierbinte şi a pereţi umezi şi mucezi. Flămânzi, oamenii oacheşi băteau din buze, înghiţeau în sec şi nu puţini îşi auzeau şi maţele chiorăind. Aşteptau să mănânce, să-şi astâmpere foamea şi după aceea… După aceea să se întindă, să se acopere bine cu ţolurile şi să doarmă. Dormind, nu numai că te odihneşti, dar şi timpul îl omori mai repede.

Pe afară, prin apropierea hrubelor, flăcăii se îmbrânceau, se hărţuiau, se mai luau şi la trântă ca să se încălzească. Unul, care stătea mai de-o parte, strigă:

— Soldaţi!

Strigătul ascuţit şi niţeluş speriat ajunse până în hrube. Oamenii oacheşi uitară de tot ceea ce se poate uita şi chiar de ceea ce nu se poate uita, uitară şi de foame, săriră sprinteni de la locurile lor, ieşiră în faţa hrubelor şi se uitară speriaţi în toate părţile.

— Unde sunt, mă, soldaţii?

Băiatul arătă cu mâna:

— Uite-i, nene!

Oamenii oacheşi se uitară încotro arăta băiatul.

Strecurându-se cu greu printre nămeţi, se îndrepta încet către ei un om, care ar fi putut să fie soldat, dar care ar fi putut şi să nu fie. Străinul trăgea după el o sanie, sau ceva care de departe şi prin pânza ceţii semăna a sanie. Înainta câţiva paşi, cădea, se ridica, se opintea şi trăgea după el sania, mai făcea câţiva paşi şi, istovit cum părea să fie, cădea iarăşi. Careva spuse:

— Hai să-i dăm o mână de ajutor.

Întâi alergară spre noul-sosit patru-cinci flăcăi. Pe urmă se încârdui după ei întreaga şatră. Ajunseră lângă el şi-l înconjurară. Omul suflă o dată greu, se frânse de mijloc şi se prăbuşi cu faţa în zăpadă.

Sania nu era sanie, ci mai curând o grapă simplă, ţărănească, împletită din nuiele şi din mărăcini. Pe ea se afla ghemuit un al doilea om, tot atât de bărbos, de galben şi de prăpădit la trup ca şi celălalt. Părea bolnav sau, poate, greu rănit. Ochii îi păreau a fi pe jumătate stinşi. Cu aceşti ochi pe jumătate stinşi se uita la oamenii oacheşi răsăriţi deodată dintre nămeţi şi nu înţelegea nimic.

Sarat întrebă:

— Şi acum… Acum ce facem cu ăştia? Îi lăsăm să moară în zăpadă?

— Cum o să-i lăsăm aici? Doar nu suntem câini! Suntem oameni. Iar ei sunt şi ei tot oameni, cu toate că nu mai seamănă a oameni.

Pe grapă, lângă soldat, se aflau două arme, două arme cu baionetele puse la ţeavă. Blebe se aplecă şi luă armele. Erau păţiţi. Alţii îl luară pe cel lungit în zăpadă pe braţe şi-l duseră la hrube. Îl luară apoi şi pe cel făcut covrig pe grapă. Îi duseră în hruba lui Him başa. Muierile se traseră de-o parte. Îi lungiră lângă foc. Oarba, care din vorbele răzleţe rostite de unul sau de altul înţelese ce s-a petrecut, veni şi pipăi îndelung chipurile celor doi. Spuse încet:

— Sunt îngheţaţi şi pocâltiţi de foame. Unul – şi arătă care – trebuie să aibă pe undeva o rană.

Îi luară iarăşi în braţe, îi scoaseră afară şi-i lungiră pe zăpadă, îi dezbrăcară la piele şi începură să-i frece repede cu zăpadă. Erau murdari, nu mai aveau carne pe ei, amândoi piele şi os. Cel ce fusese adus de cine ştie unde pe grapă avea o ruptură mare în şold. În preajma rupturii carnea se umflase şi se învineţise.

Frecatul cu zăpadă îi trezi. Gemură amândoi deodată ca doi gemeni cărora li s-a făcut foame şi cer ţâţă. Oamenii oacheşi îi luară iarăşi pe sus, aşa goi cum erau, şi-i duseră în hrubă, lângă foc. Nurorile lui Him scoaseră din lăzile lor rufe curate. Bărbaţii îi îmbrăcară pe cei doi care între timp îşi veniseră în fire şi le pregătiră culcuş. Rana din şoldul soldatului fu stoarsă, spălată cu fiertură caldă de buruieni şi oblojită cu alifii. Li se potoli, cu grijă, şi foamea. Soldaţii sorbiră îndelung ciorba fierbinte şi adormiră.

A doua zi başa îi întrebă:

— Nu cumva aţi avut cai?

— Am avut, spuse rănitul. Acum zece zile i-am pierdut.

— Vi i-a împuşcat careva?

— Nu. Dormeam într-un adăpost de zăpadă. Viscolea. Caii s-au speriat, poate de viscol, poate de altceva, au plecat de lângă noi, s-au pierdut şi pierduţi au rămas.

Başa zâmbi:

— Nu s-au pierdut. Au ajuns la noi. Când o să plecaţi de aici, o să vă fie mai uşor: o să plecaţi călare.

Soldaţii nu se mirară de întâmplare. Mulţumiră.

— N-o să vă supărăm prea mult cu popasul nostru aici. Îndată ce începe să mi se vindece rana din şold, încălecăm şi plecăm.

Trecură zile. Trecură nopţi. Viaţa şatrei merse înainte. Oamenii oacheşi se obişnuiră cu soldaţii şi soldaţii se obişnuiră cu oamenii oacheşi. Spre deosebire de cei care trecuseră mai înainte pe la şatră, aceştia aveau firi blajine. Se culcau unde li se spunea să se culce. Mâncau ce li se da să mănânce şi se arătau mulţumiţi. Se apucară să-şi cureţe puştile.

— Vreţi să plecaţi cu ele?
— D-apoi cum? O să ne mai trebuie.
— Pe drum?
— Nu numai pe drum.
Him başa nu întrebă mai mult. Sarat zise:
— Spuneţi-ne şi nouă cum a fost *acolo*…
— Unde?
— Acolo… *Acolo* de unde aţi plecat.
— Ei! Cum să fie? Ca la război.
— Acum câteva zile, s-au auzit tunurile. Pe urma nu s-au mai auzit.
— S-or fi auzit. Uneori războiul o ia spre apus, şi merge… merge… După aceea o apucă iarăşi spre răsărit. Cum s-ar zice, e cam nestatornic.
— O să mai ţie mult?
— Asta n-o ştie nimeni. Noi… Noi ne aflam încercuiţi. Am dat peste o spărtură şi-am plecat.
— Şi glonţul din şold?
— Pe drum. De la jandarmii din spatele frontului. Aceia nu ştiu multe. Cum te văd, cum trag.
Soldatul rănit vorbea. Celălalt stătea ciucit lângă foc şi tăcea. Rănitul îl arătă cu mâna:
— El m-a scăpat. Dacă nu era el, mă curăţăm. Celălalt întoarse faţa spre rănit şi-l repezi:
— Parcă tu m-ai fi lăsat, n-ai fi făcut la fel?! Şi tu ai fi făcut la fel!
Rănitul tăcu. Tăcu şi se gândi. Apoi spuse:
— Poate aş fi făcut ca tine, ori poate n-aş fi făcut ca tine. Mai curând cred că n-aş fi făcut. De felul meu sunt cam fricos. Aş fi căutat să-mi scap pielea. Pielea mea. Şi atât.
Him îi iscodi:
— Vorbeşti de frică. V-a fost frică?
Amândoi soldaţii râseră.
— Dacă ne-a fost frică! Află că ne-a fost grozav de frică, bulibaşă!
— De moarte?

— Mai curând de schilodire decât de moarte. Dacă mori, mori! Orice om trebuie să moară o dată. Dar să rămâi schilod, să trăieşti schilod, mai bine lipsă. Abia ne câştigăm traiul sănătoşi.

Him başa stărui:

— Sunt şi oameni care n-au frică?

— Poate. Noi n-am întâlnit niciunul.

Trăind viaţa şatrei alături de oamenii oacheşi, soldaţii aflaseră şi de povestea Lisandrei cu Goşu şi cu Ariston. Li se păru firească.

— De când lumea, bărbaţii s-au bătut între ei pentru câte-o muiere. De ce nu s-ar bate şi în şatra voastră?

Rănitul le povesti o sumedenie de întâmplări din satul lui, unele mai crude decât altele.

— Sunteţi amândoi dintr-un sat?

— Aş! Ne-am cunoscut acum, la război.

— Spuneaţi că… puştile o să vă trebuiască nu numai pe drum.

— O să ne trebuiască.

Râse. Mai mult nu spuse, însă râse.

Sosirea soldaţilor făcu să se mai potolească duşmăniile şi certurile din şatră. Peste câteva zile însă oamenii oacheşi nu se mai sfiiră de străini. Ariston se întâlni ceva mai departe de sălaş cu Goşu. Întâi îl înjură. Pe urmă îi arătă pumnii. Pe urmă Ariston scoase cuţitul, un cuţit scurt, lat, cu două tăişuri, meşterit anume pentru a fi bun de înjunghiat.

— Cuţitul? Îmi arăţi tu mie cuţitul? Am şi eu cuţit, Chiorule.

— Tu să nu-mi spui mie Chioru.

Goşu hohoti:

— Să nu-ţi spun Chiorule? Ai uitat că eu te-am chiorât?

Se luară la bătaie. Îi văzu Bus. Alergă la hrubă:

— Bunicule… Bunicule… Nenea Goşu şi cu nenea Ariston se bat cu cuţitele…

Him başa luă biciul, şatra însă, care atâta aştepta, ajunse la locul încăierării înaintea bulibaşei. Cei doi îşi aruncaseră

straiele de pe ei şi, goi până la mijloc, săreau unul în jurul altuia, ca doi cocoşi, încercând să se lovească. Him başa se strecură prin mulţime, se apropie de Ariston şi de Goşu şi, fără să rostească un singur cuvânt de mustrare sau de mânie, se apucă să-i lovească cu biciul. Cureaua subţire cădea repede pe spinările lor, lăsând în urmă umflături şi dâre roşii, însângerate. Oamenii loviţi nu se fereau. Stăteau drepţi, unul lângă altul, şi primeau loviturile cu resemnare, icnind, strângând dinţii, sau tresărind uşor. Him başa lovea întruna şi din ce în ce mai tare. Trupurile celor doi începură să sângere. Şatra tăcu. După aceea se auziră murmure şi chiar vorbe.

— Trebuie să-i lase să se bată între ei. Cât o să se mai lungească povestea asta?

— Dar de ce să-i lase?

În timp ce başa îl izbea cu biciul când pe Ariston, când pe Goşu, şatra se împărţi în două tabere.

— Ariston are dreptate. Lisandra nu poate să trăiască fără el.

— Ba nu, dreptatea e de partea lui Goşu. Unde ajungem noi dacă îngăduim nevestelor noastre să-şi facă de cap?

De la vorbe cuminţi se trecu repede la vorbe aspre. De la vorbe aspre se trecu şi mai repede la sudălmi. De la sudălmi se trecu la ameninţări.

Him başa citi pe feţele oamenilor pe care îi bătea că în jurul lui se petrece ceva neobişnuit. Se întoarse şi vru să ridice biciul. Era însă prea târziu. Oamenii oacheşi se încăieraseră între ei. Cineva se repezi pe la spate – poate o femeie, poate un copil – şi-i smulse biciul din mână. Bărbaţii se tăvăleau în zăpada cu alţi bărbaţi, se izbeau cu pumnii, îşi sfâşiau straiele, se trăgeau de părul lung, negru şi lucios, îşi smulgeau bărbile, se muşcau unul pe altul de nas sau de urechi. Femeile nu se lăsau nici ele pe tânjală. Unele se gherăiau, altele se mulţumeau numai să se ocărască şi să se scuipe, câteva îşi apucaseră copiii de picioare, îi învârteau pe deasupra capetelor ca pe nişte bâte şi loveau cu ei pe

cine nimereau şi unde nimereau, fără să ţină seamă nici de chiotele prelungi, deznădăjduite, nici de gemetele înfundate.

Him başa se repezi în învălmăşeală. Strigând la unii, urlând la alţii, lovind cu pumnii când în dreapta, când în stânga, încerca să-i despartă. Cineva îi puse piedică. Altul îl îmbrânci. Him başa se pomeni zvârlit în zăpadă, stropşit în picioare, rostogolit şi sfărâmat. Poate ar fi pierit dacă cei patru feciori ai lui – dintre care doi ţineau cu Ariston şi doi cu Goşu – nu ar fi băgat de seamă ce se întâmpla cu stăpânul şatrei şi nu l-ar fi târât după ei mai de-o parte.

Atraşi de nemaipomenita hărmălaie, soldaţii ieşiră afară din hrubă şi priviră. Râseră. Aşa ceva nu mai văzuseră. Când luară însă aminte că muierile loveau în alte muieri sau chiar în bărbaţi cu copiii, îşi lepădară râsul, se întoarseră în hrubă şi-şi încărcară armele. Ieşiră şi alergară – unul cu paşi sănătoşi, altul şchiopătând de zor – înspre cei încăieraţi. Dacă ar fi strigat, ar fi fost în zadar, pentru că nimeni nu i-ar fi auzit. Descărcară armele în văzduhul plumburiu, pe deasupra lor. Oamenii oacheşi încremeniră fiecare în poziţia în care se afla. Unul dintre soldaţi le strigă:

— Potoliţi-vă, proştilor! Pentru ce vă omorâţi între voi? Potoliţi-vă, altfel tragem în carne vie. Tragem în carne vie fără pic de milă… fără pic de milă…

Şi ca să se vadă că nu glumesc puseră armele la ochi.

— Hei! le strigă iarăşi soldatul. Ridicaţi-vă în doua picioare şi marş la hrube, proştilor! Marş la hrube… Că altfel vă ia dracu…

Şătrarii se ridicară, se scuturară de zăpadă şi plecară spre hrube. Trecură pe lângă soldaţi cu nasurile în jos, ruşinaţi. Soldaţii se temură şi se traseră mai de-o parte, ţinându-şi armele în mâini. Oamenii oacheşi, dacă ar fi vrut, ar fi putut sări cu toţii asupra lor să-i dezarmeze şi chiar i-ar fi dezarmat. N-o făcură.

Trecu pe lângă soldaţi Matahala. Îl ducea în braţe pe Bus. Băiatul, pe care în toiul încăierării Matahala îl folosise drept bâtă, era leşinat dacă nu cumva chiar mort. O dâră subţire de sânge i se scurgea pe la colţul buzelor din gură.

Him başa fu adus de subsuori de doi dintre fiii lui. Abia se ţinea pe picioare. Le spuse soldaţilor:

— Rău aţi făcut ce-aţi făcut. Voi nu faceţi parte nici din neamul nostru, nici din şatra noastră. Nu trebuia să vă amestecaţi. Răfuiala era între noi.

— Dacă nu ne amestecam…

— Dacă nu vă amestecaţi, oamenii s-ar mai fi bătut între ei cât s-ar mai fi bătut şi pe urmă s-ar fi împăcat.

— O să se împace şi acum.

— N-o să se împace. Încăierarea a fost întreruptă de voi. N-a fost dusă până la capăt.

Cei doi soldaţi se uitară unul la altul miraţi. Unul îl întrebă pe Him başa:

— Şi acum, să zicem c-am greşit, ce avem de făcut?

— Să va luaţi caii şi să plecaţi îndată. Nu mai răspund de viaţa voastră. V-aţi amestecat… Şi dacă v-aţi amestecat în certa noastră, eu nu mai răspund de voi.

— Cum? Viaţa noastră e în primejdie aici, între voi?

— În mare primejdie. Oamenii mei vor sări asupra voastră la noapte şi vă vor omorî. Mâine dimineaţă se vor încăiera din nou.

— Dar ce au oamenii tăi cu noi? N-am lovit pe nimeni. Am vrut să-i oprim să se mai bată între ei ca chiorâi. De ce să vă bateţi între voi? Nici aşa nu sunteţi prea fericiţi.

— Aţi călcat legea străveche a şatrei noastre şi asta nu se iartă. Cât despre fericire, voi care aţi venit de acolo de unde aţi venit, ştiţi bine că acum niciun om pe lume nu poate fi fericit.

Him plecă. Mergea încet, şchiopătând şi ţinându-se cu mâinile de pântec, sprijinit de subsuori de doi dintre feciorii lui. Soldaţii plecară şi ei spre hrubă. Alimut şi Blebe le

aduseră caii, îi înşeuară, soldaţii încălecară şi, înainte de a porni la drum, le spuseră oamenilor oacheşi:

— Vă mulţumim pentru găzduire şi vă urăm sănătate şi pace.

Oamenii oacheşi îi priveau posomorâţi, încruntaţi, tăcuţi. Nimeni nu le răspunse. Soldaţii întoarseră caii, şi plecară încet, pe pârtia care ducea spre crâng. După ce se mai depărtară, auziră strigătele mânioase ale celor rămaşi lângă hrube şi pricepură că oamenii oacheşi, cu mic cu mare, îi înjurau şi-i huiduiau ca pe nişte tâlhari nemernici.

Soldaţii zâmbiră şi grăbiră caii. Împrejurul lor câmpurile erau acoperite cu nămeţi înalţi de zăpadă. Deasupra, cerul vânăt, umflat, puhav. Caii voinici înaintau greu. Uneori se afundau în zăpadă până la pântec. Se opinteau şi mergeau mai departe, mereu mai departe, mai departe şi mereu către apus. Acolo, spre apus, pustietatea se isprăvea.

După plecarea soldaţilor şatra se mai potoli. Matahala îl ducea pe Bus către hrubă, pe braţe. Abia când ajunse cu el în pragul hrubei, Rida băgă de seamă că băiatul ei şi nu al alteia se afla în braţele Matahalei. Strigă:

— Dar ce i s-a întâmplat lui Bus?

Matahala bolborosi un răspuns din care nimeni nu înţelese nimic. Rida îşi luă copilul. Îl pipăi:

— E cald. N-a murit.

Matahala rânji:

— N-a murit încă, dar o să moară.

Rida, tulburată cum era, nu-i auzi vorbele. Intră în hrubă şi i-l puse Oarbei în poală:

— Mamă, dragă mamă, vezi tu ce are.

Oarba auzise hărmălaia, auzise focurile de puşcă, ştia că acolo se află încăierată întreaga şatră şi nu se aştepta la nimic bun. Rămăsese lângă foc. Acum noră-sa i-l puse în poală pe Bus. Oarba ştia că băiatul e ca şi dus. Îl pipăi încet şi îndelung. Bus era cald încă. Sufla des şi greu. Era ştropşit şi-i curgea sânge pe gură. Îl pipăi mai departe. Mai avea

ruptă în două locuri şira spinării. Îl sărută pe obraji şi-l sărută şi pe gura fragedă şi plină de sânge. Îi şopti Ridei:

— Nu mai e nimic de făcut, noră. *Bus moare*. Tocmai acum îi iese sufletul. Şi sufletul lui Bus – pe care acum tocmai îl văd aici, lângă mine – *seamănă cu o pasăre albă, de fum*.

Rida îşi luă băiatul în braţe, începu să plângă şi să-l plângă.

— Puiul meu negrişor, puiul meu oacheş, ai murit! Ce scurtă ţi-a fost viaţa, puiul meu oacheş, puiul meu negrişor!

Ursoaica Babaia se uită lung la Rida şi se uită şi la Bus cu ochii ei mari, galbeni şi mormăi zbătându-se în lanţ. Ghep, fratele mai mare al lui Bus, o ciomăgi. Ursoaica Babaia se potoli. Se potoliră şi ceilalţi urşi. Ursoaica Babaia se aşează în patru labe cu botul spre intrarea în hrubă şi privi, până o apucă somnul, pielea ursului Zazu, spânzurată acolo. Fumul o afumase. Ninsoarea o uda. Vântul o usca. Fumul continua s-o afume şi s-o înnegrească. Iar timpul, care o învechise, continua s-o învechească… s-o învechească…

A doua zi îl îngropară şi pe Bus pe colină, lângă ceilalţi morţi ai şatrei.

Seara târziu, la lumina puţină a lămpilor cu petrol şi a flăcărilor jucăuşe ale focurilor, două muieri borţoase se uşurară după multe chinuri. Una născu un băiat, alta o fată. Him numără în gând viii şi, tot în gând, numără şi morţii. Acum şatra nu mai avea decât şaizeci şi două de suflete. Oamenii oacheşi mai aveau carne de cal, de măgar şi de catâr pentru cel mult o săptămână. Linte, fasole, varză, făină şi mălai mai aveau pentru o lună. Mai puteau să nădăjduiască şi la altceva? Da, mai puteau. Caii, măgarii şi catârii şatrei muriseră, în urma acestui fapt rămăseseră întregi doi saci de orz şi doi saci de ovăz. Orzul fiert şi ovăzul fiert astâmpărau foamea, ţineau vie şatra, cu toate că fierturile nu erau plăcute la gust.

La moartea lui Bus nu se mai gândi nimeni, în afară de Oarba şi de Rida. Matahalei nu-i ceru nimeni socoteală.

Legea străveche a şatrei cerea ca peste urmările unei încăierări, oricare ar fi fost ele, să se aştearnă cea mai deplină uitare. De ochii şatrei, atât Oarba cât şi Rida ţineau seama de această lege. În inimile lor însă clocoteau ura şi dorul de răzbunare. Matahala nu avea să scape uşor. Moartea lui Bus trebuia să fie plătită. Presimţind, Matahala se ferea de cele două femei. Oarba era vicleană, Rida, vânjoasă şi, la nevoie, puternică şi îndrăzneaţă ca o leoaică.

— Hai, îi spunea Matahala bărbatului ei, lui Uj Hoţul, ia securea şi hai la crâng să mai aducem lemne.

— Dar lemnele nu s-au isprăvit.

— Au să se isprăvească mâine-poimâine.

— Să mergem, dar de ce să mergem numai noi doi? Ce? Parcă numai noi ne încălzim la foc? Să mai meargă şi alţii.

— Hai, când îţi spun.

Uj Hoţul nu se mai împotrivi. De altfel rareori i se împotrivea nevestei. Era un bărbat scund, bine legat, ca de patruzeci de ani. Nevastă-sa, căreia şatra, uitându-i numele, nu-i spunea decât Matahala, era mult mai înaltă decât el. Luă securea şi plecă spre crâng. Matahala îi călcă pe urme. Până la crâng Matahala tăcu. Tăcu şi Uj. Cum ajunseră, se apucară de lucru. Uj lovea cu coada securii în arbuşti, îi scutura de zăpadă şi pe urmă îi tăia. Matahala aduna arbuştii tăiaţi şi-i făcea grămadă. Când i se păru că grămada e destul de mare, Matahala zise:

— Destul. Destul pentru astăzi. Mai multe lemne nici n-am putea duce la spinare.

Uj Hoţul împărţi grămada în două şi din fiecare parte făcu un fel de snop pe care-l legă cu câte un crâmpei de frânghie. Vru să-şi ia sarcina lui la spinare şi să plece. Matahala grăi:

— Mai stai. Nu te-am adus atât de departe de sălaş numai pentru lemne.

Uj rânji. Şi după ce rânii un timp, hohoti:

— Scroafo! Am cam bănuit eu…

Îşi scoase cojocul soios şi-l aşează pe zăpadă cu grijă. Matahala îl aştepta întinsă, cu ochii acoperiţi cu mâinile. Bărbatul o întrebă încet, de parcă ar fi bănuit că prin apropiere se mai află şi alţi oameni:

— Nu cumva ţi-e ruşine?

— Da, Uj, răspunse şoptit Matahala, ori de câte ori facem treaba asta mi-e ruşine, îmi crapă obrazul de ruşine, dar n-am ce face… şi dacă n-am ce face, n-am ce face…

Se sculară, se scuturară de zăpadă şi se uitară în toate părţile. La câţiva paşi de ei, un iepure roşcat rămăsese nemişcat între nămeţii de zăpadă şi se uita la ei cu ochii mici în care lucea parcă o lumină veselă. Mai departe, crângul era pustiu, câmpul era pustiu, cerul era pustiu şi încărcat de nori orbi, întunecaţi, neclintiţi. Uj Hoţul aruncă spre iepure un ciot. Iepurele o tuli în salturi mari. Ciotul căzu şi se îngropă în zăpadă.

— Nu l-ai lovit, Uj.

— Spune…

— Uj, îţi mai aduci tu aminte cum te-a bătut pe tine cu harapnicul până ai leşinat, Him başa?

— Nu, n-am uitat. Aşa ceva nu se uită toată viaţa. Dar e cam multişor de atunci, femeie.

— Zece ani, Uj, zece ani şi câteva luni.

— Călcasem străvechea lege a şatrei. Furasem nişte cai. Him başa era în dreptul lui să mă bată. Him başa avea dreptul chiar să mă omoare. Dacă nu duceam caii de unde-i furasem, ne prindeau jandarmii şi atunci… Atunci era vai de capul şatrei.

— Totuşi, Uj, Him başa te-a bătut prea tare.

Uj Hoţul tăcu. Tăcu şi îşi aruncă gândurile îndărăt cu peste zece ani. Furase doi cai de la un cârciumar. Caii erau mari, şargi. Him başa îl silise să ducă frumuseţea de cai de unde-i luase. Şi pe urmă îl bătuse zdravăn.

Matahala îi întinse o ţigară.

— Fumează, Uj. N-ai mai fumat demult.

Omul luă ţigara, o aprinse şi după ce trase cu sete câteva fumuri, o întrebă:

— Dar de unde ai tu ţigări?

— Am cumpărat câteva pachete din oraşul acela de lângă apă. Le-am păstrat pentru tine, pentru când vei fi în lipsă.

Fumul ţigării era tare, aspru, acru. Lui Uj Hoţul îi plăcea.

— Ascultă, zise el, de ce mi-ai pomenit tu de întâmplarea cu Him başa? Până acum n-ai scos o vorbă. Timp de zece ani şi mai bine n-ai scos o vorbă, şi acum, deodată… Credeam c-ai uitat…

— N-am scos nicio vorbă, Uj, pentru că n-avea rost.

— Şi acum crezi că are?

— Are, Uj. Dacă n-ar avea, aş fi tăcut mai departe.

Uj se gândi, se gândi. Spuse:

— Nu pricep, zău că nu pricep nimic.

— Uj, tu ai urechi?

— După câte ştiu am. Două. Una în dreapta şi alta în stânga.

Râseră amândoi. Vântul începu să adie. Era vânt de miazănoapte şi avea să se înteţească destul de curând. Ramurile arbuştilor se clătinară şi scuturară zăpada.

— Degeaba ai urechi, Uj. N-auzi nimic din ce vorbesc oamenii în şatră.

Uj Hoţul se miră.

— Oamenii vorbesc multe. Nu ştiu ce vrei să spui.

— Oamenii vorbesc împotriva lui Him başa.

— Şi ce vor cu Him başa?

— Să-l dea jos. *Şatra trebuie să aibă alt stăpân*.

Uj Hoţul îşi luă sarcina de lemne la spinare şi plecă. Matahala îl urmă. Mergea, ca de obicei, cu doi paşi în urma lui. Vântul se întări şi mai mult. Se lăsa ger. Pe la jumătatea drumului dintre crâng şi hrube, Uj Hoţul se opri. Când Matahala ajunse în dreptul lui o întrebă:

— Şi cam care ar fi acela care i-ar lua locul lui Him başa?

Matahala zâmbi. Îl lăsă pe Uj să aştepte un timp, pe urmă zise moale:

— Buir mi-a spus că şatra s-a gândit la tine.

Uj Hoţul rămase cu gura căscată.

— Cum adică la mine? Şi de ce tocmai la mine?

— Nu ştiu. Vorbeşte cu Buir, dar ia seama să nu v-audă nimeni. Până nu este pregătit totul, nici Him başa şi nici altcineva din neamul lui nu trebuie să afle ceva.

Merseră mai departe. Vântul îi înfăşura în pale reci. Cerul se posomora. Zăpada le scrâşnea sub picioare, de parcă ar fi fost sacâz nu zăpadă. În pragul hrubei, Uj Hoţul se opri şi-i spuse Matahalei:

— Îmi pare rău că n-am lovit iepurele. Îl jupuiam, îl frigeam şi-l mâncam astă-seară. Mi s-a făcut o poftă grozavă de friptură de iepure. Mâine o să mă duc în crâng să-ncerc să prind unul.

Matahala se uită strâmb la el şi-i spuse, încet, printre dinţi, de parcă ar fi rostit un cuvânt dulce, de dragoste:

— Căcăciosule!…

Uj Hoţul îşi vârî capul între urechi şi tăcu.

În hrube oamenii oacheşi vorbeau între ei pe şoptite. Dacă timpul nu era prea urât, dacă nu viscolea şi vântul nu bătea prea tare, se adunau mai mulţi, luau topoarele sau securile la spinare şi se încârduiau spre crâng. Odată ajunşi acolo tăiau arbuşti, îi grămădeau şi pe urmă se-ntindeau la vorbă.

— Trebuie să-l dăm jos pe Him başa. Din pricina lui am ajuns aici. Din pricina lui o să pierim şi noi şi copiii noştri.

— Cum din pricina lui? Ce putea să facă?

— Să fi mişcat din urechi, să fi dat plocoane oamenilor stăpânirii de lângă fluviu, să fi rămas, să iernăm acolo, la marginea oraşului.

— Credeţi că izbutea?

— Trebuia să izbutească. L-am ales bulibaşă, ca să aibă grijă de şatră. Ce fel de grijă a avut Him başa, se vede: murim de frig, murim de foame.

— Nicio şatră n-a rămas dincolo de fluviu.

— Aşa o fi. Noi însă trebuia să rămânem.

Alţii vroiau să-l doboare pe Him başa pentru altele.

— Şi-a luat toţi feciorii în hruba lui.

— În hruba lui e mai cald decât într-ale noastre.

— Pentru că în hruba lui pereţii sunt uscaţi.

— Într-ale noastre mustesc pereţii, musteşte tavanul.

— Pe străinii aceia Him başa nu ne-a lăsat să-i omorâm.

— După sfatul lui Him başa nu i-am omorât şi ne-am ales numai cu necazuri.

— Pe Alimut…

— Ce e cu Alimut?

— De ce nu-l sileşte Him başa pe fiu-său să trăiască cu fata lui Calub? Stă fata părăsită şi se usucă fără bărbat.

— Fata lui Calub o să se lege de ginerii noştri şi-o să le strice căsniciile.

— Him başa ne-a înşelat la socoteală. Pe bucatele cumpărate de la negustorii de lângă apă a dat mai puţini galbeni decât a spus el c-a dat. Ne-a înşelat… Ne-a înşelat…

— Oarba… Şi Oarba e de vină. Ea îi dă sfaturi proaste lui Him başa. Oarba… Şi Oarba e de vină…

— De ce împiedică Him başa pe Ariston şi pe Goşu să se răfuiască odată?

— Întrebi de parcă n-ai şti: Him başa ţine la Lisandra. Poate s-o fi culcat şi el cu ea, nu numai Ariston.

Strigau. Urlau. Se mâniau. Dacă Him başa ar fi trecut din întâmplare prin apropierea lor, s-ar fi repezit cu toţii asupra lui, l-ar fi ucis şi l-ar fi rupt în bucăţi, cu toate că până atunci niciunul din ei nu omorâse om.

Him başa nu ştia nimic. Tândălea în hrubă, îşi încălzea oasele bătrâne la foc şi se gândea la şatra lui, la şatra pe care încă de pe când era tânăr şi drept ca un brad o stăpânea şi pe care, la rândul şi la timpul lor, o stăpâniseră înaintaşii săi.

Acum ieşi în pragul hrubei. Oamenii oacheşi suiau povârnişul, ajungeau în pragul hrubelor cu sarcinile de lemne şi rămâneau acolo încruntaţi. Nu-şi dădu seama ce este cu ei, dar bănui că totuşi ceva deosebit era la mijloc. Se

duse în hrubă, luă biciul şi se întoarse. Oamenii oacheşi începură să se înghesuie unul într-altul şi să murmure. La spatele bărbaţilor se îngrămădiseră muierile şi copiii. Him başa înălţă fruntea şi-i întrebă:

— Ce vreţi? Vad că vreţi ceva, dar nu înţeleg ce anume.

Se făcu tăcere. Fiecare aştepta să înceapă altul.

Him başa zâmbi şi adăugă:

— Nu cumva e vorba tot de Ariston şi de Goşu?

Buir se lăsă pe vine ca să nu se vadă – era în rândul din urmă – şi zise:

— Nu, bulibaşă, *acum e vorba de altceva*.

— Spune, Buir, că mi se pare că al tău e glasul. Spune ce vreţi?

Buir rămase tot ciucit pe vine şi-i răspunse:

— Vrem ca tu să nu ne mai fi bulibaşă. Vrem ca bulibaşa al nostru să ne fie Uj, da, Uj Hoţul, bărbatul Matahalei.

Him başa râse de-a binelea.

— Şi de ce să nu mai fiu eu bulibaşă, Buir? Şi mai ales pentru ce să fie bulibaşă peste şatra noastră Uj Hoţul?

Oamenii prinseră curaj şi se apucară, învălmăşind şi încurcând cuvintele, să-i strige şi să-i urle în obraz toate câte le strigaseră şi le urlaseră între ei în crâng. Ba mai adăugară şi alte născociri, care mai de care mai prăpăstioase şi mai urâte. Fiii lui Him başa – cinci la număr – veniră lângă el. Veni lângă el şi Oarba.

— Lăsaţi-mă singur! zise Him. Trageţi-vă de-o parte şi rămâneţi liniştiţi, orice s-ar întâmplă.

Îl ascultară. Sudalmele neruşinate, învinuirile plănuite şi clocite mai dinainte, ca şi cele născocite pe loc, la fierbinţeală, curgeau şiroaie. Him başa ascultă totul… totul…

Văzând că Him başa ascultă tot ceea ce i se aruncă în spinare, fără să crâcnească, ci numai clipind din când în când din ochi, oamenii oacheşi se mai domoliră. Atunci Him başa prinse o clipă de tăcere şi-i întrebă răstit:

— Crede, într-adevăr, vreunul din voi că eu am avut ceva cu Lisandra? Poate tu, Aristoane? Poate tu, Goşule?

— Eu nu, zise Goşu.

— Nici eu, spuse Ariston.

— Atunci cine? întrebă Him başa.

— Noi toţi! urlară oamenii aproape într-un singur glas. *Noi toţi!*

Him başa ridică biciul, se repezi la ei, îi izbi pe aleselea şi la nimereală, fără milă, cum nu-i mai lovise niciodată. Unora le căuta cu biciul obrazul, pe alţii se mulţumea să-i lovească la întâmplare. Femeile şi copiii fugiră speriaţi. Bărbaţii însă rămaseră pe loc îndurând cu resemnare loviturile. Niciunul nu încercă să scape. Câţiva căzură cu faţa în zăpadă. Him başa continua să-i lovească.

Îi lovi… Îi Iovi… Şi nu se opri până nu-i văzu pe toţi culcaţi la pământ.

Când se potoli, le spuse:

— Despre ceea ce avem de făcut, spre a încerca să scăpăm cu viaţă din această pustietate, o să vorbim mâine. Acum duceţi-vă şi astâmpăraţi-vă foamea. Aţi muncit cu spor la crâng şi aţi adus lemne la hrube pentru cel puţin o săptămână.

Vântul vui şi şuieră mai departe peste câmpurile albe. Norii îşi lăsară pântecele umflate să atârne, ca şi mai înainte, deasupra pământului. Începu să ningă cu fulgi mari şi deşi. Începu iarăşi să ningă… Iarăşi…

Capitolul XI

Trecură zile. Trecură nopţi. Pe urmă trecură alte zile şi alte nopţi. Vântul suflă şi într-o seară se opri ostenit şi se culcă printre nămeţi să se odihnească. Ninse. Nu mai ninse. Ninse iarăşi. Soarele se arătă. Se ascunse. Şi iarăşi se arătă. Zilele începură să crească. Nopţile începură să scadă. Şi vremea curse înainte.

În şatra aciuată în hrubele înconjurate de pustiu muriră oameni şi se născură pui de oameni. Fiecare mort muri pentru el. Fiecare nou-născut se născu pentru el. Pentru că niciun om nu moare în locul altui om şi niciun pui de om nu vine pe lume în locul altui pui de om.

Cara-lu, cara-la,
Luko-bei…
Cara-lu, cara-la,
Niko-bei…

Morţii fură îngropaţi lângă ceilalţi morţi, pe colină, în pământul îngheţat şi sub zăpada îngheţată. Când eşti mort, în pământ nu-ţi e nici cald, nici rece, nici bine nu-ţi este şi nici rău. Dormi liniştit, somn adânc dormi, somn de veci dormi şi nu ştii nici măcar cum putrezeşti şi cum te schimbi în ţărână, dar de putrezit putrezeşti, de schimbat în ţărână, te schimbi în ţărână.

Pruncii cei noi, tăvăliţi goi prin nămeţi, pentru a se căli şi pentru a se oţeli, îndată după naştere, ţipară înainte de a deschide ochii şi nu tăcură decât după ce-şi potoliră întâia foame sugând ţâţă dulce din sânii mari, arămii şi pietroşi ai lehuzelor.

Prin văzduhul când înnourat şi crâncen, când limpede şi sticlos se auziră iarăşi tunurile mugind, gemând adânc şi îndelung undeva departe spre răsărit. Socotind după mugetul şi geamătul lor, războiul se apropia, se apropia încet, dar se apropia.

Şatra se obişnui repede cu tunurile. Le auzeau glasurile şi parcă nu le auzeau. Hrana era pe isprăvite. Foametea da târcoale şatrei, frigul o făcea să dârdâie şi să clănţăne, şi acum moartea se simţea în hrubele oamenilor oacheşi ca la ea. Simţeau frigul, însă nu se speriau nici de frig. *Va veni primăvara*. Vor mânca verdeţuri şi vor scăpa de foamete. Va veni primăvara şi ei toţi se vor încălzi la soare şi vor scăpa de frig. Moartea însă n-o vedeau. Moartea nu are trup. Dacă moartea n-are trup, n-are nici umbră. Atunci cum s-o vezi?

Câteva săptămâni Him başa nu mai avu prilejul să biciuie pe nimeni. Şătrarii se potoliră şi nu mai visau să-l schimbe cu Uj Hoţul. Goşu şi Ariston se înjurau şi se ameninţau cu cuţitele ori de câte ori se întâlneau departe de hrube: dar de încăierat nu se mai încăierau. Him le spusese amândurora, în faţa întregii şatre, ce hotărâse şi, arătându-le şi biciul, adăugă că, în cazul în care se vor mai lua la bătaie fără ştirea şi fără îngăduinţa lui, îi va alunga fără milă din şatră, cu Lisandra lor cu tot.

Tocmai atunci când toţi se pregăteau să aştepte primăvara salvatoare în linişte, se petrecu ceva cu totul neaşteptat şi care încurcă lucrurile. Rida, care nu-i putea ierta Matahalei moartea lui Bus, o pândea şi o urmărea cu gândul s-o prindă la strâmtoare şi să-şi sare cu ea inima. Tot pândind-o şi tot urmărind-o, într-un amurg, o văzu furişându-se printre nămeţi. Nu venea spre hrube, ci se depărta de ele. Peste câteva clipe, băieţandrul Vuz, fratele mai mic al lui Blebe, se strecură după ea, uitându-se cu vădită frică în dreapta şi-n stânga. Rida pricepu despre ce poate fi vorba. Vru să se ia după ei. Se răzgândi. Chemă încă trei femei din şatră şi le spuse:

— Veniţi cu mine, muierilor. N-o să vă pară rău. O să vedeţi ce nici cu gândul n-aţi gândit... O să vedeţi... O să vedeţi...

Să vadă ce nici cu gândul n-au văzut! Cine are tăria să se împotrivească unei asemenea ispite? Plecară în stol, tăcute.

Merseră nu prea mult. Se opriră. Căscară ochii, ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri. Duseră mâinile la gură, să nu strige. Matahala! Matahala cea neprihănită sta răsturnată în zăpadă. Faţa, acoperită cu mâinile! Fusta, ridicată până sus. Părea un morman uriaş de carne, un morman viu. Deasupra Matahalei, mic şi pricăjit ca un bursuc costeliv, băieţandrul Vuz, căruia încă nu-i mijise mustaţa, zorea, ca un nechibzuit ce era, s-o mulţumească şi s-o îndestuleze.

Rida rămase de piatră, cu gândul la răzbunarea ei. Privind însă, celorlalte trei muieri li se aprinse pofta. În trupurile lor arămii mânia începu să fiarbă şi sângele să clocotească. Se apucară să chiuie:

— Huo!... Huo!... Huideooo!... Neruşinato! Ai spurcat copilul, neruşinato!... Huo!

Vuz se dezmetici, sări în sus, îşi ridică pantalonii din vine şi o luă la goană peste câmp. Zăpada îl împiedica să alerge aşa cum ar fi vrut. Alerga câţiva paşi. Cădea. Se ridica. O lua iarăşi la goană. Greoaie, Matahala se sculă şi ea, îşi scutură fusta şi scurteica de zăpadă şi se uită către muierile care o huiduiau.

Se apropie de ele liniştită de parcă nu s-ar fi petrecut nimic.

— Ce e, fa? Ce v-a apucat?

— Păi...

— Ce păi?

Se năpusti şi prinzând-o pe una de coade se apucă să târnuie zăpada cu ea. Celelalte două fugiră ţipând. Rida sări în spinarea Matahalei, îi smulse tulpanul de pe cap, îşi înfipse mâinile în părul ei şi, smucind-o şi mai izbind-o şi cu genunchii în spate, izbuti s-o doboare în zăpadă. Încalecă pe ea, o zgârie şi încercă să-i spargă ochii. Matahala îşi încordă puterile şi o zvârli de-o parte. Nu ajunse însă să i se urce cu picioarele pe piept şi s-o zdrobească. Şatra venea grăbită, toată în păr. Him başa flutura biciul şi Uj Hoţul ciomagul. Matahala le râse tuturor în nas:

— Atâţia bărbaţi mândri! V-aţi adunat să bateţi o muiere!

Scuipă la picioarele lui Him başa. Uj Hoţul sări într-o parte şi înălţă fulgerător ciomagul s-o izbească piezişş şi s-o doboare. Matahala se răsuci pe călcâie uimitor de repede, se feri şi ciomagul lui Uj Hoţul căzu în gol. Matahala îi puse piedică bărbatului. Uj Hoţul căzu. Şatra, până aci mânioasă, îşi descreţi frunţile şi râse. Matahala nu luă în seamă râsul şatrei, cum cu puţin înainte nu-i luase în seamă mânia. Se aplecă de mijloc şi-l apucă pe Uj Hoţul de picioare. Dintr-o singură opintire îl ridică şi începu să-l învârtească în jur, cum ar fi învârtit o bâtă. Oamenii oacheşi se traseră îndărăt. Him başa rămase neclintit. Matahala lovi în el cu Uj Hoţul. Stăpânul şatrei căzu. Matahala îl aruncă peste el pe Uj Hoţul. Bărbaţii şatrei se ruşinară de teama care-i făcuse să dea îndărăt, închegară un cerc în jurul Matahalei, strânseră cercul din ce în ce mai mult şi, când unul dintre ei răcni „Acum”, se repeziră cu toţii dintr-odată asupra ei. Unii îi săriră în cârcă şi o apucară de păr, alţii îi căutară beregata s-o înăbuşe, câţiva se târâră şi o prinseră de picioare. O burduşiră bine, pe înfundate şi până la urmă izbutiră s-o întindă cât era de lungă pe zăpadă.

Undeva, spre răsărit, departe, neînchipuit de departe, tunurile gemeau, oftau şi se văitau îndelung. Prin amurgul vânăt, gemetele, oftaturile, vaietele tunurilor alergau între pământul alb de zăpadă şi cerul acoperit de nori, veneau, treceau peste oamenii şatrei, învălmăşiţi în apropierea hrubelor, şi se pierdeau înspre zarea apusului ori poate treceau şi dincolo de zarea aceea unde soarele ascuns după nori se chinuia să asfinţească. În urma gemetelor, oftaturilor şi vaietelor stinse, topite, veneau rostogolindu-se dinspre răsărit altele şi altele. Nu cumva rostogolirea aceasta era însăşi rostogolirea timpului? Rostogolirea timpului nu se aude. Dar acum, de când oamenii se vânau şi se ucideau între ei cu o sălbăticie care o întrecea cu mult pe cea a fiarelor, nimic sau aproape nimic nu se mai petrecea ca de obicei.

Careva o izbise în tâmplă. Matahala amuţise. Acum oamenii oacheşi o loveau pe unde nimereau şi-o rostogoleau prin zăpadă.

— Lăsaţi-ne-o şi nouă… Lăsaţi-ne-o şi nouă…

Bărbaţii, osteniţi, o lăsară pe Matahala pe mâna muierilor. Muierile n-o loviră. N-o traseră de păr. Nu-i zgâriară obrazul cu unghiile. O întoarseră cu faţa în sus, încălecară pe ea, îi ridicară fusta şi cămaşa groasă, de cânepă, până mai sus de buric, îi desfăcură picioarele şi prin deschizătura dintre ele se siliră s-o îndoape cu bulgări de gheaţă şi de zăpadă.

— Ha-ha-ha!

— Hi-hi-hi!

— Muierile au cap! O pedepsesc pe unde-a păcătuit.

Him başa şi Uj Hoţul, care se dezmeticiseră şi se culeseseră din zăpadă, priveau. Ochii lor rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, deveniră, ieşind din orbite, parcă şi mai rotunzi, parcă şi mai mari, parcă şi mai negri.

Dinspre răsărit veniră şi trecură vuind şi la mare înălţime către apus trei avioane burticoase. Oamenii oacheşi nu le priviră. Avioanele se depărtară. Când ajunseră aproape de marginea zării umbrele mari, luminoase, căzură din cer şi plutiră îndelung, alungind amurgul, între pământ şi cer. Pe urmă… Pe urmă se auziră explozii şi se văzură flăcări mari zbătându-se ca nişte şerpi roşii, uriaşi şi suluri negre de fum.

Avioanele se întoarseră. După ele venea, lunecând pe sub nori, un avion mic care zbârnâia ca un bondar. Sub nori, deasupra zăpezilor, lătrau mitraliere. Cele trei avioane se depărtară. Bondarul se întoarse bâzâind vesel că-l ocolise moartea. Zbura destul de jos. Pilotul văzu pe albul zăpezii învălmăşeală omenească. Căpătă chef de joacă. Aruncă o paraşută luminoasă. Amurgul îşi depărtă aripile cernite. Cerul se lumină. Se lumină şi câmpul acoperit de zăpada. Bondarul se clătină pe aripile lui negre, se lăsă şi mai jos. Mitraliera lătră de câteva ori scurt. O ploaie de gloanţe

împroşcă zăpada. Oamenii oacheşi căzură la pământ. Bondarul, hohotind şi scrâşnind din măselele lui de oţel, se înălţă şi se depărtă. Paraşuta căzu undeva în zăpadă şi se stinse. Amurgul deveni iarăşi amurg. Matahala, lăsată în părăsire, se trezi. Se frecă la ochi şi se scula. Şatra sta tăcută, lungită, cu feţele în zăpadă. Matahala simţi dureri ascuţite. Înţelese ce i s-a întâmplat. Se repezi la Uj Hoţul, îi luă ciomagul şi începu să lovească spinări, picioare, capete. Urlă:

— Dar ce-aţi avut, mă, cu mine? Dar ce-aţi avut, fa, cu mine? Ce-aţi vrut, mă, şi ce-aţi vrut fă cu mine? Ce vă pasă vouă ce fac eu cu născătoarea mea şi cu viaţa mea? A? Ce vă pasă?

Lovi de câteva ori şi pe Him başa. Văzându-l pe Uj Hoţul că încearcă să scape cu fuga se năpusti asupra lui. Îl pocni, îl îmbrânci, iar îl pocni:

— Şi tu, stârpitură, tu de ce-ai vrut să mă baţi? De ce-ai vrut să mă baţi tu pe mine? De douăzeci de ani trăiesc cu tine, mototolule, şi tot de douăzeci de ani eu – eu, şi nu alta – îi învăţ pe toţi flăcăii şatrei cum să se culce cu muierile. Eu, nu alta! Şi acum aţi aflat-o. Ai aflat-o şi tu, mototolule! Şi vrei să mă baţi! Vreţi cu toţii să mă bateţi!… Să mă bateţi… Voi… Să mă bateţi voi pe mine…

Scuipă scârbită spre toţi şi aruncă ciomagul departe, peste capetele lor. Ciomagul nu lovi pe nimeni. Căzu şi se îngropă în zăpadă. Matahala se lăsă pe vine, se ciuci şi începu să se vaiete şi să plângă.

— Ce-aveţi voi cu mine! Ce vreţi voi de la mine! Peste *puţin timp o să murim. Toţi o să murim*. Cu mic, cu mare o să murim. Până la primăvară, până la vară niciunul din noi n-o să mai trăiască. Noi am fost mânaţi aici să murim. *Toţi o ştiţi. Şi niciunul din voi nu vorbeşte despre asta*. În curând o să murim toţi, toţi…

Acum amurgul se stinse. Golul dintre cerul acoperit de nori groşi şi pământul ascuns sub zăpada albă, neprihănită, se umplu de scama fumurie a întâiului ceas de seară.

Oamenii oacheşi tăcură şi se cocoşară. Tăcură de teama cuvintelor pe care le auziseră. Şi se cocoşară, pentru că dintr-odată li se păru că tot întunericul serii se prăbuşise pe umerii lor.

Matahala sughiţă şi când sughiţul i se potoli spuse:

— O să murim! Toţi. Până la primăvară sau cel mai târziu până la vară. O să murim. *Şi cu ce ne-am ales noi din viaţa noastră?* Şi eu… Spuneţi-mi voi mie, cu ce m-am ales eu din viaţa mea? A? Cu ce m-am ales?…

Nu-i răspunse nimeni. Nici oamenii nu-i răspunseră, nici pământul, nici văzduhul, nici norii. Nimeni… Nimeni…

Femeia uriaşă se lungi pe zăpada. Vru să muşte pământul. Pământul, care tăcea şi nu-i răspundea. Însă pământul era acoperit cu zăpadă. Peste zi suflase vânt rece dinspre miazănoapte şi zăpada era tare şi îngheţată. Zbătându-se, Matahala îşi înfipse dinţii în zăpada tare şi îngheţată. Muşcă. Buzele îi sângerară. Îşi linse sângele de pe buze întocmai cum îşi lingeau animalele rănile. Întocmai cum îşi lingea vulpea sângele rănii atunci când era împuşcată de vânător, dar nu ucisă. Îşi dădu seama că sângele ei e cald, aproape fierbinte, sănătos şi niţeluş sărat. Începu să-i placă sângele. Îşi muşcă singură buzele. Adânc şi le muşcă. Buzele îi sângerară din belşug şi ea le linse cu sete, le linse până le simţi uscate. Se ridică.

Şatra, care privise totul cu mirare, se trase îndărăt, tăcută. Matahala căută ciomagul îl găsi. Îl ridică şi urlă:

— Nu vreau să mor… Nu vreau să mor… Vreau să-mi trăiesc până la capăt viaţa… Iar voi… Voi să mă lăsaţi să-mi trăiesc cum îmi place mie puţina viaţă pe care o mai am de trăit… Puţina viaţa pe care o mai am de trăit…

Careva îi strigă:

— Dar de ce vrei să trăieşti?

— Dobitocule! Dar de ce să vreau să mor? Vino, vino-ncoace, dobitocule, să te ciomăgesc şi să-ţi smulg boaşele. Nu meriţi să ai boaşe, nu, nu meriţi…

Şatra tăcu. Matahala tăcu. Câinii, care încă de la începutul încăierării se aşezaseră în patru labe în zăpadă şi priviseră totul fără să mişte măcar din coadă, tăcură şi ei. Nu mârâiră, nu scânciră, nu lătrară. Se uitară la tot ceea ce făceau oamenii oacheşi şi ascultară tot ceea ce spuseră oamenii oacheşi. Poate înţeleseră ceva. Poate înţeleseră totul. Poate nu înţeleseră nimic. Dar câinele Rob nu se uitase la nimeni. Rămăsese tot timpul cu ochii în jos şi cu botul în zăpadă.

Uj Hoţul se apropie de nevastă-sa. Matahala socoti că vine cu gând rău asupra ei, acum, când o crede stropşită, lipsită de putere, moleşită. Ochii ei rotunzi, neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, i se aprinseră. Sângele începu să-i clocotească în trup. Ridică ciomagul, urlă:

— Să nu te atingi de mine, stârpitură, că te ucid! Dintr-o singură lovitură te ucid, stârpitură!

Înfricoşat, Uj Hoţul căzu în genunchi. Matahala lasă ciomagul. Uj Hoţul se târî încet, pe genunchi, către ea.

— Draga mea, scumpa mea, hai… Hai să mâncăm şi să ne culcăm draga mea… Linişteşte-te, draga mea, linişteşte-te. O să trăim… O să trăim… O să trăim…

— Natantolule! Cum o să trăim şi cât o să mai trăim? Puţin de tot, natantolule, *puţin de tot*. Pe urmă… Pe urmă o să murim… Pe urmă toţi o să murim… toţi… toţi.

Se aşează iarăşi pe plâns. Uj Hoţul se sculă, se înălţă pe vârful picioarelor, întinse mâna s-o mângâie pe Matahala pe obraz. Muierea voinică îl plezni peste mână:

— Ce ţi-a venit? Nu te-ai priceput niciodată să mă mângâi, nici pe obraz, nici prin alte părţi.

Uj Hoţul se trase îndărăt. Şi după ce puse între el şi ea o distanţă bunicică, se răsti:

— Adică…

— Aşa cum ţi-am spus!

— Dar alţii… Alţii au ştiut să te mângâie?

Acum glasul lui se asemui cu glasul unui copil. Matahala se gândi să-i spună ceva plăcut, o minciună care să-l

liniştească. În ciuda voinţei ei se auzi rostind răspicat adevărul:

— Oho! Alţii! S-au priceput… S-au priceput de minune.

Răspunsul îl opări.

— De-ai noştri?

— Şi de-ai noştri.

— Care? Spune-mi-l, să-l omor.

— Ai avea prea mulţi de omorât, Uj. Prea mulţi.

Se opri pentru a-şi aminti cât mai bine totul. După aceea zise:

— Nu, Uj, n-ai avea prea mulţi de omorât. O mare parte din ei au murit. Au murit şi au fost îngropaţi.

Iarăşi îşi aduse aminte de moarte. Iarăşi şi iarăşi… Urlă. Ca o fiară urlă:

— O să murim. Până la primăvara, ori cel mult până la vară, o să murim. Toţi o să murim. Am fost aduşi aici să murim… Să murim!

Uj Hoţul se apropie de ea şi o apucă de mână:

— Hai, nevastă, hai, nevastă…

Matahala se lăsa dusă ca un copil cuminte. Plângea. Sughiţa. Iar plângea. Sub picioarele ei mari, groase, zăpada îngheţată scrâşnea şi scârţâia. Zăpada îngheţată scrâşnea şi scârţâia şi sub tălpile lui Uj Hoţul.

Se îndreptară spre hrube. Aprinseră focurile, care între timp se stinseseră. Muierile pregătiră în grabă fiertură săracă. Oamenii oacheşi, flămânzi, osteniţi, o sorbiră şi ei în grabă, de parcă ar fi fost nevoiţi să plece de îndată la drum. Nu plecară. *N-aveau încotro să plece*. Se întinseră în culcuşuri şi încercară să doarmă. Somnul însă da târcoale hrubelor şi nu voia să pătrundă în niciuna din ele. Oamenii oacheşi se răsuceau, se aşezau când pe-o parte, când pe alta, închideau ochii şi încercau să nu se mai gândească la nimic. În capetele tuturor însă se învârtea un singur gând, unul singur: *„O să murim. Până la primăvară, ori cel mai târziu până la vară, o să murim. Toţi o să murim. Am fost aduşi aici ca să murim.”*

Focurile pâlpâiră. Fumegară. Se stinseră. Frigul se strecură înăuntru printre pieile atârnate la intrare. Oamenii oacheşi se acoperiră mai bine. Unii se făcură covrig. Alţii îşi luară nevestele în braţe şi, când le simţiră lângă ei calde şi vii, forţa vieţii li se trezi. Nu şi-o stăpâniră.

Spre ziuă adormiră. Adormi şi Him. Lângă pieptul păros al lui, Oarba, treză, respira uşor, liniştit. Da, Oarba respira uşor, liniştit. Dar inima îi ardea în piept ca un bulgăr rotund de foc. De ce murise Bus? De ce fusese nevoie să moară Bus? Acum băiatul, altădată atât de viu, atât de neastâmpărat, dormea somn adânc, somn fără trezire, în pământul îngheţat, sub zăpada îngheţată şi nici măcar nu putea să viseze. O pişcară puricii. Se scărpină încet, să nu-i tulbure somnul lui Him. Mâncărimea îi trecu. Gândi: „Pe morţi nu-i pişcă puricii. Morţii nu visează. Morţii nici măcar nu visează. Morţii nu se gândesc la nimic. Dar dacă, totuşi, se gândesc? Nu. Nu se gândesc. Morţii nu mai au gânduri. Morţii, odată culcaţi în pământ şi acoperiţi cu pământ, nu mai au umbră. Şi dacă morţii nu mai au umbră, nu mai au nici gânduri.”

Tunurile gemură adânc, undeva departe, spre răsărit. Lumina puţină şi săracă a zorilor învălui timpurile pustii acoperite de zăpadă. Him başa se răsuci şi vorbi prin somn:

— O muiere! Să mă lovească pe mine o muiere!

Oftă. „Doarme! îşi spuse oarba. Doarme şi vorbeşte singur prin somn. Somnul e un fel de moarte, dar nu e moarte.”

Una din nurorile Oarbei, aceea căreia şatra îi spunea Caţa, se trezi, se desprinse din culcuş şi aprinse focul. Oarba auzi paşii desculţi. Pe urmă auzi – cu auzul ei ascuţit – cum cresc şi joacă flăcările. Ursoaica Babaia mormăi veselă că peste somnul ei şi peste somnul lumii mai trecuse o noapte. Peste somnul lumii vii şi peste somnul lumii moarte mai trecuse o noapte. Tunurile gemură iarăşi adânc prin sute de guri. Ursoaica Babaia mormăi iarăşi, de astă

dată a supărare. Ceilalţi urşi mormăiră şi ei. Şatra ieşi din somn.

— Mamă, mi-e foame…

— Mamă, mi-e foame…

Celor mici, ca şi celor mari, le era foame, numai că toţi cei mici o şi mărturiseau.

— Mamă, mi-e foame, mi-e foame…

— Mamă, mi-e foame… de parcă aş avea şoareci în burtă.

— Dac-ai avea şoareci în burtă, ai fi sătul.

Ar fi fost bine, dacă şatra ar fi avut şoareci la îndemână. I-ar fi tăiat, i-ar fi fript, i-ar fi mâncat şi şi-ar fi astâmpărat foamea.

Muierile fierseră orz şi ovăz în oale.

— Altceva nu ne mai dai?

— Nu mai are maica ce să vă dea… Nu mai are maica…

— Matahala a grăit adevărul. Până la primăvară o să murim cu toţii de foame.

— Poate n-o să murim.

— O să murim.

— Poate n-o să murim.

— O să murim.

— N-o să murim.

Ursoaica Babaia se scarpină de purici. Mormăie. Pe urmă se scarpină iarăşi de purici. Focul fumegă. Aerul din hrubă e acru, e amar, e stătut. Pielea ursului Zazu atârnă la intrare. S-a uscat. Vântul o clatină. Ursoaica Babaia o priveşte. Îşi aminteşte de ursul ei. A trăit ea în adevăr lângă Zazu, sau numai a visat? Visează oamenii, dar şi urşii visează.

— Mooor… Mooor…

Undeva, departe, spre răsărit, gem adânc tunurile. Câmpul din jurul şatrei e nemărginit. Şi e acoperit, de luni şi luni de zile, cu nămeţi înalţi de zăpadă. Cerul e mohorât. Mohorât şi mărunt. Nori vineţi aleargă dinspre răsărit spre apus. Vântul şuieră, fluieră, ţiuie. În hrube ard focuri. Fumul negru se izbeşte de tavanele şi de pereţii hrubelor,

încearcă să răzbească afară, însă vântul îl prinde, îl răsuceşte şi-l împinge înăuntru peste oamenii oacheşi, sătui până în gât de vreme urâtă.

— Nu mai vine primăvara…

— Ba o să vie, însă o să vie mai târziu, poate prea târziu.

— De ce prea târziu?

— Pentru că *până atunci o să murim cu toţii*.

— De foame?

— De foame.

Ursoaica Babaia se uită la pielea uscată a lui Zazu. Mormăie. Se scarpină de purici. Pe urmă iarăşi mormăie.

Şi timpul trece… Timpul trece… Timpul trece…

— Nu mai avem ce mânca.

— Ba ar mai fi ceva.

— Ursoaica?

— Ursoaica.

— Şi după aceea?

— Ceilalţi urşi.

— Asta ar mai prelungi viaţa şatrei cu o săptămână, două…

— Pe urmă?

— Pe urmă vom vedea. Multe se pot întâmpla într-o săptămână, două. Multe… Multe de tot se pot întâmpla…

Oarba începu să se vaiete.

— Până acum… Până acum nu s-au pomenit oameni oacheşi care să-şi fi mâncat urşii.

— Multe din câte nu s-au întâmplat niciodată se întâmplă acum. Războiul…

— Au mai fost şi altădată războaie.

— Au mai fost, dar…

Veni o pală de vânt şi clătină pielea uscată şi îngheţată a ursului Zazu. Fumul din hrube se învârteji. Oamenii oacheşi îşi acoperiră ochii cu mâinile. Şi-i acoperi şi Oarba. Sarat zise:

— Dar urşii nu sunt ai noştri. Sunt ai lui Him başa, care n-o să ne dea voie să-i tăiem.

Lui Uj Hoţul i se bulbucară ochii. Glasul i se aspri şi i se înrăi:

— Ba o să ne dea voie.

— Şi dacă se împotriveşte, ce-i putem face?

— Mai nimic. Îl tăiem, îl ciopârţim şi-l mâncăm şi pe el.

Tocmai atunci intră în hrubă Him başa. Undeva, departe, spre răsărit, se auziră iarăşi tunurile gemând adânc. Him başa se aşează pe vine lângă foc, îşi întinse mâinile spre flăcările gălbui să şi le încălzească. Acum oamenii oacheşi tăceau. Se uitau în pământ şi tăceau. Oarba îi îndemnă:

— Hai, spuneţi-i lui Him başa ce voiaţi să-i spuneţi. Stăpânul vostru n-o să se supere, o să va asculte, cum v-a ascultat totdeauna, cu bunăvoinţă.

Oamenii oacheşi nu ascultară îndemnul Oarbei. Tăcură mai departe. Him se uită la ei. Priveau în pământ. Aveau ochii nespus de trişti şi cu aceşti ochi nespus de trişti priveau în pământ şi tăceau. Dar Uj Hoţul, cutezător, căută privirile bulibaşei şi când i le găsi îl înfruntă. Ţinea în mână un cuţit lung, cu două tăişuri. I-l arătă. Him nu înţelese. Râse şi întrebă:

— Dar ce ai? De ce-mi arăţi cuţitul?

— Cum de ce? Cuţitul meu vrea s-o taie pe Babaia.

— Numai cuţitul tău?

— Nu. Aproape toate cuţitele şatrei vor s-o taie pe Babaia. S-o taie pe Babaia chiar acum…

— Ca s-o mâncaţi?

— Da. Ca s-o mâncăm. Suntem pocâltiţi de foame. Dacă n-o mâncăm pe Babaia, murim. Şi noi nu vrem să murim.

Oarba se duse la Babaia, o prinse de gât şi începu s-o sărute. Ursoaica mormăi mulţumită. Him başa spuse:

— Luaţi-o. Dacă vreţi s-o luaţi, luaţi-o.

— O să mănânci şi tu din carnea ei, Him başa.

— Nu, Uj. Dacă aş mânca din carnea ursoaicei, aş muri.

— Fleacuri, bulibaşă. Şi dacă o să mănânci din carnea ursoaicei şi dacă n-o să mănânci, *de murit tot o să mori. Tot o să mori…*

Him başa ridică din sprâncene:

— De unde ştii tu că o să mor?

Uj Hoţul râse:

— Toţi oamenii mor, bulibaşă.

Him zise moale:

— Da. Ai dreptate, Uj, de moarte nu scapă nimeni. Dar atunci de ce vă osteniţi să tăiaţi ursoaica?

— De murit o să murim cu toţii, bulibaşă, dar vrem să murim cât mai târziu cu putinţă şi numai atunci când nu se va putea altfel… atunci… atunci şi numai atunci.

Oarba mângâie îndelung ursoaica, o mai sărută o dată pe bot şi se depărtă de ea. Uj Hoţul, care numai atât aştepta, desprinse lanţul din peretele hrubei şi o târî după el. Ursoaica se lasă greu, se împotrivi. Uj Hoţul smuci lanţul. Sarat o lovi cu piciorul în burtă. Alţii o izbiră cu ciomegele. Babaia se zbătu mult timp. Oamenii oacheşi o bătură, până o deşelară, o împinseră cu genunchii şi, până la urmă o scoaseră din hrubă. Nu se osteniră s-o ducă prea departe. Nămeţii erau mari, pârtia îngustă. Ursoaica Babaia mormăia, se lăsa greu, încerca să muşte cu dinţii ei mari şi galbeni de bătrâneţe.

— Ţineţi-o bine, porunci Uj Hoţul. Ţineţi-o bine, să nu ne scape tocmai acuş.

Oamenii oacheşi o răsturnară cu burta în sus şi o ţinură bine. Uj Hoţul se aplecă şi dintr-o singură lovitură îi tăie beregata. Sângele roşu-negricios stropi până departe zăpada. Pe Uj Hoţul îl stropi chiar pe obraz. Omul nu se sinchisi. Unii săriră în lături şi se feriră la timp, alţii se aleseră cu straiele mânjite.

Sângele era cald şi mirosea puternic şi aţâţător a viaţă. Aşezat pe labe, Rob ridică botul spre cer şi urlă prelung, urlă a pustiu şi a moarte. Ceilalţi câini se adunară în preajma oamenilor, însă de teama loviturilor pe care le-ar fi putut primi rămaseră departe. Uj Hoţul le aruncă măruntaiele. Câinii se încăierară. Câţiva oameni râseră. Unul zise:

— Se-ncaieră ca proştii, aproape pentru nimic.

Acum câinii şatrei deveniseră slabi, jigăriţi şi păreau tot atât de hămesiţi de foame ca şi stăpânii lor.

Şătrarii jupuiră ursoaica, îi luară pielea, presărară sare pe ea şi-o întinseră pe o frânghie, la vânt, să se usuce. Înainte ca pielea Babaiei să îngheţe, hămesiţii se luară la harţă.

— Lui i-ai dat o bucată de carne mai bună decât a mea.

— Cui? Mie? Pe tine te-a părtinit Uj Hoţul. Pe tine, nu pe mine.

Uj Hoţul rânji:

— Adineauri răbdaţi şi râdeaţi de câini. Acum, voi… Acum voi vă arătaţi a fi mai răi decât câinii… mai răi decât câinii…

Vru să mai spună ceva Uj Hoţul, să-i mai batjocorească, să-i potolească, să-i împace. N-avu când. Înainte de-a apuca să deschidă gura, se pomeni izbit, trântit în zăpadă, luat de picioare, târât departe de hrube, ca un hoit.

Când îl părăsiră, Uj Hoţul se bucură: „O să aştept aici până cade înserarea. Pe întuneric o să mă târăsc singur la hrubă. Am să mă ascund într-un colţ. Dacă nu voi îngheţa de frig… Ori dacă nu va da careva peste mine. Bine că nu m-au omorât… Dar o să le arăt eu cine sunt şi ce pot… O să le arat eu… O să le arăt eu…”

În jurul trupului hărtănit al ursoaicei încăierarea era în toi. Oamenii oacheşi îşi ieşiseră parcă din minţi: se înjurau, se îmbrânceau, se loveau unii pe alţii cu hălcile de carne ori cu pumnii. Între timp muierile se strecurau printre ei, şterpeleau câte o bucată de carne căzuta în zăpadă ori un os plin de sânge şi fugeau spre hrube să le pună la fiert ori la fript.

Him başa auzi hărmălaia şi înţelese ce se petrece afară. Ar fi, trebuit… Ce-ar fi trebuit? Ar fi trebuit să pună mâna pe harapnic, să alerge la locul învălmăşelii, să izbească fără mila în dreapta şi-n stânga, să despartă oamenii şi să pună rânduială în şatră. Avea dreptul s-o facă. N-o făcu. Rămase liniştit lângă foc să-şi încălzească ciolanele bătrâne la

flăcările care se zbăteau deasupra vetrei. Într-adevăr, el, Him başa, el era stăpânul şatrei. Şatra însă îi scăpase din mână. Nu-l mai asculta. Vechile şi străvechile legi fuseseră uitate. Acum nimeni nu mai ţinea seamă de nimic. Aveau să moară cu toţii *acolo*. În hrube sau lângă hrube. Ei toţi fuseseră *trimişi* acolo să moară. *Să moară până la unul*… El, Him başa, va muri. Sina va muri. Cei patru fii ai lui şi cele patru nurori ale lui, cu copiii şi cu copilele lor, vor muri. Dar Alimut? Va muri şi Alimut. Nu. Alimut nu va muri. Dar de ce să nu moară şi Alimut? Pentru că… Pentru că Alimut nu-şi trăise încă viaţa lui, nu-şi trăise încă dragostea lui, nu-şi zâmbise încă zâmbetele lui, nu-şi lăcrimase încă lacrimile lui. Viaţa!… Dragostea!… Cine mai ţinea acum socoteală de viaţa oamenilor şi de dragostea oamenilor?

— Alimut.

— Da, tată.

— Vino lângă mine, băiatule.

În hrubă mirosea a sânge proaspăt, mirosea a fum acru şi a umezeală. Flăcările pâlpâiau. În oalele mari şi burticoase fierbea carne proaspătă. Şi carnea proaspătă care fierbea în oale era carnea ursoaicei Babaia. Pielea ursului Zazu atârna la intrare. Pielea ursoaicei Babaia se usca afară, la vânt. Ah!… Şi ce mai urs fusese Zazu la viaţa lui! Şi ce mai ursoaică fusese Babaia la viaţa ei! La viaţa ei… Care viaţa? O viaţa care a fost şi care nu mai este.

Alimut se aşează lângă Him. Era slab. Ochii i se micşoraseră şi i ascunseseră în fundul capului. Pe Him başa îl cuprinse mila. Totodată îl cuprinse şi scârba. „Băiatul e nevolnic, dar e băiatul meu, al cincilea şi cel mai tânăr dintre feciorii mei. Pentru el păstram şatra. Pe el voiam să-l las mai-marele şatrei în locul meu. Acum… Acum toate se vor duce de râpă. Toate… Toate…”

— Alimut.

— Da, tată.

— Du-te şi ia fata. Uită ce s-a întâmplat.

— Nu pot să uit, tată.

— Bine, Alimut. Fă cum te taie capul.

Nu. El, Him başa, n-avusese noroc cu Alimut. Zadarnic visase. Zadarnic nădăjduise. Acum toate deveniseră zadarnice… Toate… Toate…

Sătrarii se încăierară, se înjurară şi se loviră între ei. Câţiva, mai hărţăgoşi, se împunseră cu cuţitele. Câinii, lungiţi pe labe, stăteau deoparte, se lingeau pe boturi şi se uitau, cu ochii lor galbeni şi urduroşi, la nebuniile stăpânilor.

Câinele Rob se depărtase de şatră, ridicase botul şi iarăşi urla a moarte şi a pustiu… a moarte şi a pustiu… Nimeni însă nu-l lua în seamă.

Până la urmă oamenii oacheşi osteniră, se săturară de ceartă, se săturară de încăierare, se despărţiră şi se întoarseră la hrube, ruşinaţi de isprava la care luaseră parte. Aci mâncară carne de ursoaică şi mâncară şi ciorbă de ursoaică. Mulţi se linseră pe bot. Lui Him başa i se făcu greaţă numai de mirosul venit de la mesele vecinilor. Dar nu numai atât: i se făcu şi silă de viaţă, o silă adâncă, urâtă şi lipicioasă, de care nu avea să mai scape niciodată. Luă harapnicul. O îmbrăţişă pe Oarbă şi o sărută pe gură. La Alimut nu se uită.

Oarba se cutremură. Întreaga ei făptura fu zguduită adânc. Niciodată, dar *niciodată* nu mai fusese sărutată pe gura atât de adânc şi atât de dulce. Îi veni să ţipe. Nu ţipă. În schimb se pomeni şoptind

— Him, unde te duci? Unde ai de gând să te duci, Him?

— Pe câmp. Vreau să miros zăpada şi vântul, să văd dacă se apropie ori nu se apropie primăvara. Ştii? Când se apropie primăvara, vântul şi zăpada au un alt miros decât cel obişnuit, au cu totul alt miros decât cel pe care-l cunoaştem.

— Du-te, Him, du-te.

Vru să-i spună să aibă grijă să se întoarcă înainte de căderea întunericului. Nu-i spuse nimic. Sărutul pe gură… Sărutul acela…

Him o apucă spre miazănoapte. Vântul îl izbi în faţă. Merse… Merse… De ce spre miazănoapte? De ce tocmai spre miazănoapte? Se întoarse. Trecu iarăşi pe lângă hrube. Nu întoarse capul să le mai vadă. O luă spre crâng. Acum vântul îl izbea pieziş în coasta dreaptă, în urechea dreaptă. Urechea izbită de vânt începu să-i vâjâie. Gândi: „Numai de n-ar începe să mă doară dinţii”. Uneori îl dureau dinţii. N-ar fi vrut ca acum – tocmai acum! – să-l doară dinţii. „Acum nu trebuie să mă doară nimic.” Cum să nu-l doară? O să-l doară! Dar ce anume o să-l doară? Ei! O să afle. Are destul timp să afle ce-o să-l doară şi cât o să-l doară… O să afle… O să afle…

Merse încet, cât mai încet, dar tot ajunse în crâng. Lângă pârtie zăpada era bătătorită, crângul rupt, jefuit.

Şatra! Oamenii şatrei au rupt copacii. O să vină primăvara, crângul o să-nverzească. Frunzişul tânăr, proaspăt, o să astupe rupturile. Crângul se va vindeca. Dar şatra? Ce se va alege de şatra lui? Şatra e bolnavă. *Şatra nu se va vindeca*. Şatra va pieri. Oamenii oacheşi vor muri sau vor fi omorâţi până la unul. Avuseseră dreptate toţi aceia care se uitaseră la el şi la ceilalţi din şatra lui *ca la nişte morţi*. Avuseseră dreptate. Dar ce era aceea dreptate? Acum pe întregul pământ nu mai era nici măcar o umbră de dreptate. Acum pe întregul pământ nu mai erau decât flăcări şi fum, foamete şi suferinţă, chinuri şi moarte… moarte…

Ce era moartea? *Acum are s-o afle*. Nu peste mult timp va afla ce e moartea. Ei, şi dacă va afla, ce folos va avea? „După ce voi afla ce e moartea, aş vrea să mă reped până la Sina, să-i spun şi ei ce-am aflat despre moarte. Pe urmă m-aş întoarce aici şi aş muri iarăşi.”

Întâi zâmbi. Pe urmă râse. După aceea hohoti. Îşi auzi hohotele. Şi le auzi şi se sperie. Tăcu. Pe urmă iarăşi zâmbi. „Când eram tânăr, eram tânăr şi prost. Acum sunt bătrân şi tot prost am rămas. Nimeni nu s-a născut de două ori. Şi nimeni n-a murit de două ori. Omul o dată se naşte şi de

murit tot o dată moare. Când află ce e moartea, omul a şi murit. Şi dacă a murit nu mai are cum să le spună şi altora ce e moartea şi cum e moartea.”

Vântul sufla domol. Norii vineţi se târau dinspre răsărit spre apus. Soarele nu se vedea, n-avea cum să se vadă, însă, din lumina zilei, mohorâtă, se simţea că a trecut demult de amiază şi că se apropie, cu paşi muţi şi nevăzuţi, înserarea. Tunurile gemuseră toată ziua undeva, departe, spre răsărit. Acum gemetele lor se înteţeau şi parcă erau ceva mai aproape de cum fuseseră cu o zi mai înainte. Poate era aşa. Poate i se părea numai că este aşa.

Câţi ani trăise el, Him başa? Poate şaptezeci. Trăise? Poate trăise. Poate i se păruse numai că a trăit. Poate viaţa lui fusese viaţă, viaţă adevărată. Poate fusese numai vis, vis adevărat. Putea visul să fie vis adevărat? Viaţa putea ea să fie viaţă adevărată? Ce este şi ce nu este… Ce nu este şi ce este…

Va veni primăvara. Poate chiar săptămâna următoare va veni primăvara. Zăpada se va topi. O va suge, ca întotdeauna, pământul. O dată cu zăpada va pieri şi pata galbenă de pe zăpadă. Pământul! Ce căpcăun nesătul! Soarbe totul. Mănâncă totul. Nu se satură niciodată, nu îmbătrâneşte şi nu va îmbătrâni niciodată. Ba va îmbătrâni şi, până la urmă, va muri şi el. Da, pământul soarbe totul, mănâncă totul dar până la urmă va muri şi el.

Îşi aduse aminte că, atunci când se afla în oraşul de lângă fluviul cel mare, văzuse în câteva grădini, la mahala, meri strâmbi, încărcaţi cu mere mici, coapte, roşii. I se făcuse poftă de mere şi se hotărâse să cumpere mere din oraş, să-şi astâmpere foamea, ori măcar să mănânce un măr, unul singur. Prins de alte treburi, uitase. Îi mai venise o dată pofta. Dar atunci nu mai avusese de unde să cumpere mere. Gura i se umplu de salivă sărată. O înghiţi. Ca să mănânce mere ar trebui să trăiască până la toamnă şi tot până la toamnă să se isprăvească războiul, iar el, Him başa, să se

găsească cu şatra lui în partea cealaltă a fluviului. Unde se aflau mere. Unde se aflau încă de toate.

În partea cealaltă a fluviului! În partea cealaltă a fluviului n-o să mai ajungă niciodată, nici el, nici şatra lui, nici…

Mai avea o ţigară. O scoase şi o aprinse, întorcându-se cu spatele la vânt. Fumul acru şi amar îi arse gura. Cu fierul roşu parcă i-o arse…

Vântul se înteţi. Norii începură să alerge mai repede. Amurgul era vânăt. Văzduhul era vânăt. Câmpurile, toate, acoperite de zăpadă. Crângul foşni. Vui. Crengile îngheţate se clătinară, trosniră. „Nu, îşi spuse Him başa, încă nu.”

Se apucă, rupse crengi şi le aruncă în zăpadă. Când socoti că a rupt destule, le adună, le scutură de zăpadă şi le făcu maldăr. Căuta muşchi uscat. Scăpără şi aprinse focul. Vântul, suflând tare, ajută flăcărilor să prindă puteri, să se înalţe, să se zbată.

Amurgul se topi şi pieri în năvala întunericului fumuriu al serii. Focul crescu. Tunurile gemură adânc şi îndelung, departe, undeva. Him ciuli urechile. Nu cumva se auzeau şi avioane? În pustietatea în care trăiau ei, oamenii oacheşi n-aveau voie să aprindă noaptea focuri. Nu se auzeau. Râse. *Acum era totuna*. Avea voie, n-avea voie, *acum era totuna*.

Sta ciucit pe vine, lângă foc. Se încălzea la foc. Îi era rău? Nu. Nu-i era rău. Dimpotrivă. Îi era bine. Dar cum era cu putinţă să-i fie bine? Uite că era! *Îi era bine, pentru că se încălzea la foc*. Vântul se năpusti asupra lui şi-l izbi în spate, în ceafă. Tunurile mai gemură ce mai gemură, pe urmă tăcură. Crângul însă, din pricina vântului, trosni, vui şi se învălmăşi mai departe. Cine îndemna vântul să alerge? Şi cine-i poruncea să se oprească?

— Ei! Răspunde, Him Başa!

Him başa râdea. Râdea şi nu răspundea. „De când am aprins focul, nu mai sunt singur. Parcă nu mai sunt singur. Parcă ar fi lângă mine *întreaga lume*. Cum o să fie întreaga lume lângă mine? Lângă mine nu e nimeni. Nimeni. Sunt singur. Singur. Singur. Singur ca un cuc. Dar o fi, într-

adevăr, cucul singur când îşi strigă numele prin livezi, prin dumbrăvi?

— Cu-cu…

— Cu-cu…

Iarăşi râse. Nu se gândise niciodată până acum la păsările care trăiesc prin păduri, prin crânguri, prin dumbrăvi.

Printre spărturile largi ale norilor, başa văzu licărind în slăvile cerului stelele. Erau de aur stelele? De argint erau? De flăcări erau, ori de gheaţă? Dracul să le ia! Dracul! Nu există draci! Dacă ar exista, l-ar ajuta să moară mai repede. I s-ar arăta aci în crâng. Dar de ce să-l ajute cineva să moară mai repede? El, Him başa, s-a hotărât să moară chiar în noaptea asta. *Şi chiar o să moară*. Dar nu acum. În noaptea asta. *În noaptea asta, însă nu acum, nu chiar acum*. Acum noaptea e abia la începutul ei şi până la ziuă… Până la ziua mai e destul timp şi pentru trăit şi pentru murit… Până la ziuă e timp mai ales pentru trăit… De ce pentru trăit?

Vântul se înteţi. Parcă-i tăia ceafa cu briciul. Şi parcă-i tăia şi obrazul tot cu briciul. Gerul biruia flăcările fierbinţi ale focului. Gerul se năpustea din toate părţile asupra focului şi-l biruia. „Trebuie să mai rup, să mai adun crengi şi să le arunc pe foc. Focul nu trebuie să moară. *Focul trebuie să trăiască*. Focul trebuie să trăiască şi după ce voi muri eu. De ce trebuie? Focul poate muri o dată cu mine. Focul poate muri chiar înainte de a muri eu. Nu. Focul trebuie să trăiască şi după… După, ce? Cum după ce? S-ar putea ca prin împrejurimi să vieţuiască lupi. Eu voi muri. În noaptea asta, *însă nu acum*. *Nu chiar acum*. După ce voi muri şi după ce focul se va stinge, lupii vor veni şi mă vor mânca. Ei şi? După ce voi muri, îmi va fi totuna ce se va întâmplă cu trupul meu. Până atunci… Până atunci să mă mai încălzesc niţeluş la foc.”

Intră în crâng. Vântul îl înfăşură, îl lovi, îi tăie obrazul şi mâinile goale cu mii şi mii de brice. Pielea de pe obraz şi de

pe mâini îi crăpă, în mii şi mii de crăpături. Zbucni sângele. Zbucni însă nu curse. Îngheţă.

„Numai de nu mi-ar îngheţa, înainte de a voi eu însumi să-mi îngheţe, sângele în vine.” Rupse crengi. Le grămădi. Le târî după el. Le aruncă, pe toate deodată, în foc. Crengile se aprinseră, trosniră şi înălţară flăcări roşii. Him başa îşi încălzi mâinile. Sângele se dezgheţă.

Omul oacheş, bătrân şi bărbos îşi aruncă privirile în sus. Acum întregul cer era senin, fumuriu, spuzit de stele. Vântul alungase dincolo de zare norii. Căută stolurile de stele în care ştia să citească.

„Mai e până la miezul nopţii. Dacă vreau să mor chiar la miezul nopţii, trebuie să mă depărtez de foc. *Acum. Nu mai târziu*. A mă despărţi de foc înseamnă a începe să mă despart de viaţă. Dar tocmai asta vreau: să mă despart de viaţă. Tocmai asta am hotărât: *să mă despart de viaţă*…”

Vru să facă un pas la dreapta, şi pe urmă unul şi încă unul, *pentru a se depărta de foc*. Picioarele nu-l ascultară. *Se pomeni înaintând cu un pas spre foc*. Vântul îi suflă în obraz şi aduse cu el, până aproape de ochii rotunzi, neobişnuit de negri şi neobişnuit de mari, ai omului oacheş, sfârcul unei flăcări. Flacăra îi pârli barba stufoasă şi un miros de păr ars îi înecă nările. Him başa sări îndărăt. *Acum picioarele îl ascultau*. Se depărta de foc. Bătători zăpada cu tălpile cizmelor. Se lungi cu faţa în sus. Deasupra, pe bolta fumurie, licăreau stelele nopţii.

La câţiva paşi, focul, izbit din toate părţile de vânt, îşi zbătea flăcările roşii, care deveneau din ce în ce mai fără putere, mai subţiri, mai mărunte.

„După ce voi muri nu voi mai vedea stelele. După ce voi muri nu voi mai vedea focul. După ce voi muri nu voi mai vedea nimic. N-o voi mai vedea nici măcar pe Sina. Nu-mi voi mai vedea nici măcar copiii…”

Gândul îl duru adânc. Simţi durerea ascuţită cuprinzându-i întregul trup, din creştet până în tălpi, până în vârful degetelor de la picioare. Pe urmă un cărbune

aprins îi arse inima. Dar gândul nu-l iertă. Alergă mai departe.

„De fapt, după ce voi muri, nu voi mai vedea nimic. Nu voi mai auzi nimic. Dar acum? Acum ce aud? Aud vântul vuind. Aud crângul trosnind. Eu nu voi mai fi. *Nu voi mai fi*. Vântul însă va alerga mai departe peste câmpuri, peste dealuri, peste ape, peste munţi. Crângul va înverzi, se va vesteji, va trosni şi va geme mai departe atunci când va bate vântul, atunci când se va năpusti asupra lui furtuna. Acum văd zăpada, văd focul care se pregăteşte să se stingă, văd stelele nopţii. Focul se va stinge curând, sub ochii mei. Se spune că şi stelele cerului se vor stinge cândva. Dar când va fi acest cândva?”

Îl cuprinse un dor sălbatic de viaţă. După aceea dorul de viaţă se împleti în inima lui cu dorul de şatră.

„Ar fi trebuit să-mi îmbrăţişez la plecare feciorii, nurorile, nepoţii şi nepoatele. Şi pe Sina… Pe Sina s-ar fi cuvenit s-o mai sărut o dată. S-o mai sărut!… De ce s-o mai sărut? Buzele mele erau uscate şi tot uscate erau şi buzele ei. Să săruţi cu buze uscate alte buze uscate!… Nu. N-ar fi avut niciun rost. Niciun rost! Dar parcă toate câte le face omul au rost?”

Feciorii lui, nurorile lui, nepoţii lui şi nepoatele lui se înstrăinaseră demult de el. Până şi nătângul de Alimut, pe care îl crescuse pentru a-l lăsa urmaş la stăpânirea şatrei, îşi avea gândurile lui ascunse şi viaţa lui ascunsă, viaţa lui de care el, Him başa, nu ştia nimic, dar nimic, nimic…

În anii din urmă, el, Him başa, cel mai mult îl iubise pe Bus. Dar *Bus murise*. Dacă Bus ar fi trăit!… Ce s-ar fi întâmplat dacă Bus ar fi trăit? Poate ar fi ieşit din el un om cumsecade. Dar tot atât de bine s-ar fi putut să iasă din el o pramatie ca Uj Hoţul. Mai bine că murise!

Pe Uj Hoţul îl biciuise de multe ori şi niciodată pe nedrept. Avea mână lungă Uj Hoţul. Pedepsele nu-i vindecau năravul. Când va afla de moartea lui, a lui Him

başa, Uj Hoţul se va bucura. Matahala se va bucura. Poate se vor mai bucura şi alţii. Poate. Nu ştia prea bine. Poate…

I se păru ciudat că deseori oamenii se bucură de moartea altor oameni. Fiecare crede, fără niciun temei, că moartea, luând alţi oameni, pe el îl va cruţa. *Se ştia, totuşi, bine, că moartea nu cruţa pe nimeni*.

Focul mai pâlpâi de câteva ori. Pe urmă îşi strânse aripile. Toate aripile şi le strânse focul. Toate… Toate…

Strecurându-se printre arbuştii crângului, vântul se repezi şi suflă în el. Jarul străluci puternic o clipă, numai o clipă. După aceea focul muri. Vântul se mulţumi să-i împrăştie cenuşa încă fierbinte. Asta era tot: după ce focul se stingea, venea vântul, îi lua cenuşa fierbinte şi i-o risipea. Cenuşa risipită nu mai e nimic. Nu mai e nici măcar cenuşă. Zăpada înnegrită răci repede cenuşa. Viaţa focului, scurta viaţă a focului luă sfârşit. *Acum trebuia să ia sfârşit şi viaţa lui*. Viaţa lui! Cât de lungă fusese viaţa lui? Destul de lungă. Dacă o număra în ani. Destul de scurtă, dacă… dacă…

Îşi aduse aminte de copilărie. Pe atunci trăia bunicul. Cumplit om! Întreaga şatră tremura de frica lui. Dar el, copilandrul Him, nu tremura. I se urca pe genunchi. Îl trăgea de barbă şi de mustăţi. Se juca, împletindu-i şi despletindu-i cu degetele chica lungă şi neagră. Bătrânul râdea. Uneori îi spunea răstit:

— Astâmpără-te, Him!

— Şi dacă nu mă astâmpăr ce-mi faci?

— Te bat, Him. Te bat cu harapnicul.

— N-ai să mă baţi. Sunt nepotul tău. Mă iubeşti. Şi dacă mă iubeşti n-ai să mă baţi.

— Ba am să te bat, Him.

— Nu. N-ai să mă baţi.

Nu-l bătuse niciodată. Când se ducea prin sate să-şi joace urşii, îl lua cu el şi-l punea să sune daireaua. Adunau de pe la oameni bucate, păsări, bani. Bătrânul îi cumpăra lui Him dulciuri de pe la prăvălii. Odată i-a cumpărat mere.

Mere!... De când nu mai mâncase mere? Năvăli asupra lui miros de mere. Mirosul puternic îi gâdilă nările, îi pătrunse adânc în piept şi aproape că-l ameţi. Mintea i se înceţoşă o clipă. Şi în clipa aceea crezu că se află într-o livadă de meri încărcaţi cu mere coapte. Mişcă un picior. Mişcă după aceea şi pe celălalt. Picioarele îi îngheţaseră. Totuşi le simţea, îi îngheţaseră şi mâinile, deşi îşi simţea încă şi mâinile.

Copilăria! Bunicul! Urşii! Pe ursul cel mare al bunicului îl chema Tot. Pe ursoaica cea mare a bunicului o chema Dia. Murise bunicul. Murise ursul Tot. Murise şi ursoaica Dia. Când se întâmplaseră toate astea? Demult. Tare demult. Ba nu. Toate acestea se întâmplaseră azi-dimineaţă. Ba nu. Toate acestea se întâmplaseră adineauri. Ba nu adineauri. Toate acestea se întâmplaseră chiar acum câteva clipe.

Sări peste ani. Şi o văzu pe Sina, pe Sina lui, care fi dăruise cinci feciori. Acum Sina lui dragă, oarba lui dragă, nu dormea. Sta în hrubă, ciucită lângă foc. Nu vedea flăcările focului, dar le simţea căldura. Sta ciucită lângă foc şi se gândea la el. „Acum Him al meu moare. Acum Him al meu o fi şi murit. Nu, n-a murit. Acum moare. Chiar acum moare Him al meu... Nu, nu moare acum. Mai spre ziuă o să moară... Mai spre ziuă."

Sina! Chipul de astăzi al Sinei i se şterse din minte. Şi dintr-odată îşi văzu nevasta aşa cum fusese ea altădată: tânără, sprintenă, ochioasă, frumoasă. Plătise pentru ea douăzeci şi cinci de galbeni de aur vechi, turceşti, cu zimţi. Nunta avusese loc într-o vară, undeva departe, pe ţărmul unei mări. Oamenii de pe acolo vorbeau între ei o limbă ciudata. Râse: toate graiurile pe care nu le cunoştea i se păreau ciudate. Cum se chema satul? Se gândi îndelung însă nu-şi aduse aminte. „Iată c-am uitat. Atâta pagubă!" Acolo!... La marginea satului aceluia de lângă mare o strânsese el în braţe pentru întâia oară. La marginea satului şi la marginea mării. Soarele îi găsise goi, pe ţărm.

Intraseră în apa verzuie şi călduţă şi înotaseră amândoi până departe, în larg.

Când avuseseră loc toate acestea? Demult. Tare demult. Ba nu. Toate acestea avuseseră loc ieri. Ba nu ieri. Toate acestea avuseseră loc azi-dimineaţă. Ba nu. Toate acestea avuseseră loc acum câteva clipe, chiar acum câteva clipe.

De fapt toată viaţa lui durase doar câteva clipe. *Numai câteva clipe*. Acum o jumătate de clipă a plecat de la hrube şi a venit aici să moară. Acum un sfert de clipă a aprins focul. Acum o jumătate de sfert de clipă s-a stins focul. *Acum, chiar acum, el trebuie să moară*.

Privi cerul. Şi citi în stele că acum, chiar acum trebuia să moară. Acum. Nu mai târziu. Acum. Acum…

Îi era grozav de frig. Se temu să nu-i îngheţe ochii şi să nu-şi piardă vederea înainte de a muri. Dar ochii nu-i îngheţau. Pleoapele îi erau încă vii. Vederea îi era încă bună. *Încă*. Dar până când? Vru să-şi mişte picioarele. Nu izbuti. Vru să-şi mişte mâinile. Nu izbuti. „Dacă nu m-ar chinui frigul, mi-ar fi bine. Dacă nu m-ar chinui frigul…” *Acum* trecu. Şi el nu muri. Şi veni *alt acum*. Şi el tot nu muri. *Acum… Acum…* Poate că viaţa nu este altceva decât un lanţ de *acum*, un *acum*, legat de alt *acum*. *Acum* mă născui. *Acum* trăii. *Acum* mor.

Buzele îi erau îngheţate. Trupul îi era îngheţat ca un sloi. Dar ochii încă nu-i îngheţaseră. Pleoapele cădeau peste ochi, se ridicau, cădeau iarăşi. Încercă să vorbească. Limba se mişcă, dar fălcile şi gura îi erau înlemnite. Gândi, înainte de a-i îngheţa şi gândul: *„Acum, chiar acum, trebuie să mor. Acum. Chiar acum.”*

Dar nu muri. Cu toate că voia să moară, acum, chiar acum nu muri. Inima lui continuă să rămână caldă şi continuă să bată. Ochii lui continuară să vadă stelele cerului. Urechile lui continuară să audă vuietul vântului şi trosnetul arbuştilor îngheţaţi os.

„Dacă nu pot să mor, cu toate că vreau să mor… Dacă nu pot să mor, atunci… Atunci mi-ar prinde bine măcar să

adorm şi să mor mai târziu, după ce voi adormi. Dacă nu mi-ar fi frig aş adormi…”

Şi dintr-odată nu-i mai fu frig. Îl înfăşură un val de căldură plăcută. I se păru că e gol-puşcă şi că pluteşte pe spate pe suprafaţa unei ape calde, fără valuri şi fără ţărmuri. I se făcu somn. Pleoapele îi căzură peste ochi. I se făcu grozav de somn.

„Înainte de a adormi, să mai privesc o dată cerul.” Deschise ochii – ochii lui rotunzi, neobişnuit de negri şi neobişnuit de mari – şi privi în sus. Dar nu văzu cerul. Nu văzu nici stelele aprinse şi licăritoare ale cerului. Văzu o uriaşă grădină înflorită. Văzu uriaşe flori albe şi uriaşe flori roşii. Văzu uriaşe flori galbene şi uriaşe flori albastre. Văzu uriaşe flori negre şi uriaşe flori cafenii.

Florile se închideau şi se deschideau ca nişte ochi mari, miraţi, care pe undeva semănau în mirarea lor cu ochii copiilor şatrei şi mai ales cu ochii lui Bus… *Cu ochii lui Bus*.

— Dacă nu te astâmperi, am să te bat, Bus.

— Ba n-ai să mă baţi, bunicule. Tu mă iubeşti şi n-ai să mă baţi.

Încurca faptele, vorbele. Nu el vorbise cu Bus, ci bunicul vorbise cu el, cu Him, când era copilandru…

Florile se stinseră în cer.
Toate florile din cer se stinseră
în aceeaşi miime de clipă.
Închise ochii Him başa.
Avu putere să-i mai deschidă o dată.
Acum cerul nu mai era cer.
Acum cerul era un câmp pustiu.
De la o margine la alta a acestui câmp pustiu,
tocmai pe la mijloc,
înainta
un lung şir de căruţe lungi, grele, cu coviltir,
la care erau înhămaţi cai, măgari şi catâri.
Toate şatrele din lume
se rânduiseră una după alta

şi înaintau încet,
la pas,
către marginea cerului.
Pe lângă căruţe îşi lipăiau paşii desculţi
oameni oacheşi,
Pletoşi şi bărboşi,
oamenii şatrelor…
Copiii şatrei,
Câinii şatrei,
Urşii şatrei…

Dimineaţa, oamenii oacheşi băgară de seamă că Him başa nu se mai afla printre ei. O întrebară pe Sina. Oarba ridică din umeri şi spuse:

— Nu ştiu.

Nişte femei îşi aduseră aminte că, ieşind noaptea din hrube să-şi facă nevoile, văzuseră sclipind un foc în pădurice. Una aruncă o vorbă.

— S-o fi dus în crâng.

Oarba ridică din umeri.

— Poate s-o fi dus. Poate nu s-o fi dus. Nu ştiu.

— Dacă nu ştii…

Nimeni nu mai stărui. Cerul era limpede. Soarele, abia răsărit, lumina zăpezile nesfârşite care se întindeau până în zare, până dincolo de zare şi, poate, chiar până la marginile pământului. Un timp, zăpada scârţâi sub tălpile oamenilor oacheşi, către prânz însă albele întinderi începură să se moaie.

Cu faţa slabă şi galbenă, cu ochii zgăiboşi şi urduroşi, acum Blebe abia mai semăna cu flăcăul care fusese altădată. Bucuria vieţii nu se stinsese încă în inima lui. Se apucă tam-nesam să îngâne:

— Primăvara! Vine primăvara. Primăvara!…

Mulţi se molipsiră de la Blebe. Aproape întreaga şatră începu să strige: „Primăvara!… Vine primăvara”, de parcă ar fi strigat „Viaţa… Vine Viaţa şi alungă Moartea…”

Sina îl chemă lângă ea pe Alimut:.

— Du-te, fiule, şi cheamă-i aici şi pe ceilalţi feciori ai mei.

Un timp Alimut tăcu. Pe urmă, cu glasul plin de îngrijorare, o întrebă:

— Mamă, spune-mi, s-a întâmplat ceva cu stăpânul nostru?

— Poate, fiule, poate. De ştiut ceva limpede, nu ştiu. Du-te şi cheamă-ţi fraţii.

Alimut plecă. Se întoarse repede. Sina îi întrebă:

— Aţi venit toţi?

— Toţi, răspunse Gram. Suntem aici în faţa ta toţi cinci. Spune-ne pentru ce ne-ai chemat.

— V-am chemat să vă spun că tatăl vostru, Him başa, a plecat aseară de la hrubă şi nu s-a mai întors.

Tăcu un timp. Pleoapele îi bătură repede peste ochii orbi. Când îşi dădu seama că e iarăşi stăpână pe glas, adaugă:

— A plecat să moară departe de noi, şi inima îmi spune că a şi murit. Cred că a murit cam pe la miezul nopţii.

— De unde ştii că a murit şi de unde ştii că dacă a murit, a murit chiar pe la miezul nopţii?

Oarba spuse simplu:

— Cred că a murit cam pe la miezul nopţii, pentru că tocmai atunci *i-am văzut sufletul*.

— Cum aşa?

Întrebând-o, Blebe tremura.

Oarba îşi păstră firea şi mărturisi mai departe:

— După ce Him başa a murit, *sufletul lui a venit aici*, a intrat în fiecare hrubă, s-a uitat la oamenii care dormeau şi pe urmă… Pe urmă *a plecat*…

Gram spuse:

— Şi… la tine s-a uitat?

— S-a uitat, zise Oarba mâhnită, dar s-a uitat ca la oricare altul.

— Şi acum ce crezi că ar fi potrivit să facem noi?

— Să vă duceţi să-l căutaţi.

— Unde să-l căutăm? Pustietatea din jur e mare. Unde să-l căutăm şi cum să-l găsim? Este ca şi cum am căuta un ac

în carul cu fân.

— În crâng. S-a văzut aseară un foc înalt în crâng. O să-l găsiţi acolo mort, în apropierea unui foc stins.

Cu capetele căzute în piept cei cinci feciori ai lui Him başa plecară spre crâng. Pe pârtia bătătorită îndelung de paşii şatrei, oamenii oacheşi se încârduiră după ei. Sarat zise:

— Am fluierat câinii. Aş fi vrut să meargă şi ei cu noi la crâng. Zăpada s-a muiat. Poate găsim şi vânăm vreun iepure. Nici nu-mi mai aduc aminte de când n-am mai gustat o bucăţică de carne…

— Nu văd niciun câine. I-ai fluierat degeaba.

— Au plecat în zori. Toţi câinii şatrei au plecat în zori către crâng, spuse Blebe.

— Te pomeneşti că l-or fi mâncat pe Him başa.

— M-aş mira.

Se potolise vântul. Văzduhul era călduţ şi părea încremenit. Zăpada, moale, începuse să se topească.

Oamenii oacheşi merseră cu paşi întinşi şi nu peste mult timp ajunseră la crâng. Pe Him başa îl găsiră întins pe zăpadă, ţeapăn şi mort, cu ochii larg deschişi spre cer. În jurul lui, aşezaţi pe labe, câinii şatrei îl păzeau. Câinele Rob îi da ocol. Se oprea. Îi mirosea mâinile. Îi mirosea picioarele. Şi pe urmă se apuca iarăşi să-i dea ocol. Veniseră aci în zori, îi dăduseră ocol, îl mirosiseră, însă de atins nu se atinseseră de el.

— E mort, spuse careva. A murit de frig.

— A murit de frig, pentru că *a vrut să moară*.

Se înclinară cu toţii adânc, în faţa lui, şi rămaseră tăcuţi. După aceea, fiii lui Him başa alcătuiră din câteva crengi tăiate din crâng un fel de targă, îl aşezară pe mort deasupra, ridicară targa şi plecară spre hrube. Tăceau. Tăceau de parcă niciunul n-ar mai fi avut glas. Pe Uj Hoţul îl podidiră, pe neaşteptate, lacrimile. Poate de tristeţe. Poate de bucurie. De obicei, oamenii plâng din pricina unei

mâhniri sau a unei dureri, se găsesc însă destui pe care şi bucuria îi face să plângă.

Întreaga şatră ieşi în calea lungului convoi. Muierile, ca muierile, se apucară să bocească:

— A murit Him başa.

— A murit stăpânul nostru.

Toţi ştiau că Him başa a murit. Toţi îl vedeau pe Him başa mort. Asupra morţii lui nu mai avea nimeni nicio îndoială. Totuşi, nu numai muierile, dar şi bărbaţii lor, simţeau nevoia să spună tare sau măcar să şoptească pentru ei:

— A murit Him başa.

— A murit stăpânul nostru.

— A murit Him başa.

— În ochii rotunzi, neobişnuit de negri şi neobişnuit de mari ai oamenilor oacheşi, nu se iviră lacrimi. Se uscară repede şi ochii lui Uj Hoţul.

Puseră mortul jos, pe zăpadă, în faţa hrubelor. Şatra năvăli. Oamenii oacheşi se înghesuiră, se călcară pe picioare, se îmbrânciră:

— Stai!… să văd şi eu mortul…

— Şi eu…

Sarat ridică ciomagul şi se răsti la ei poruncindu-le:

— Faceţi loc!… Faceţi loc!…

Făcură loc. Şi atunci oamenii şatrei o văzură trecând printre ei, fără să şovăie şi fără să se împiedice, şi mergând spre mort, cu faţa liniştită şi cu fruntea sus, pe Sina. Oarba se opri lângă Him. Întâi se aplecă asupra mortului şi-i pipăi îndelung trupul îngheţat, ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze că mortul acela era Him başa, dragul ei Him şi nu altcineva. Pe urmă îngenunche lângă mort, îi sărută ochii morţi şi deschişi încă, îi sărută faţa, şi cu buzele ei uscate dar vii sărută şi buzele uscate şi moarte ale bărbatului. Nu plânse şi nu se văicări.

Se ridică şi spuse:

— Înainte de a pleca să moară de buna lui voie, Him başa mi-a mărturisit că ar dori să fie îngropat pe colină, lângă

ceilalţi morţi ai şatrei şi lângă nepotul nostru Bus. V-aş mulţumi dacă n-aţi avea nimic împotrivă.

— Nu. N-avem nimic împotrivă, zise Calub. Vom împlini voia fostului nostru stăpân.

Sina adăugă:

— Aş dori ca Him başa să fie îngropat chiar azi. Dacă a vrut să moară, şi şi-a împlinit dorinţa murind, să treacă astăzi chiar în lumea morţilor, cu trup cu tot. Între vii nu mai are ce căuta. Niciun mort nu mai are ce căuta printre vii. Niciun mort. Oricum ar fi fost el. Şi oricine ar fi fost el.

Sarat chemă câţiva flăcăi şi-i trimise, cu sape şi cazmale, spre colină, să sape groapa. Pe Him başa îl duseră în hrubă. Feciorii lui aduseră zăpadă curată, o topiră, încălziră apă, dezbrăcară mortul în pielea goală şi-l spălară într-o albie. Sina îi dibui pe fundul sipetului straiele lui curate de sărbătoare, le scoase şi-l primeni.

După ce soarele trecu de amiază, duseră mortul pe braţe în faţa hrubei. Aci îl întinseră pe targă şi-l purtară până la colină. Îl îngropară, aşa cum îi fusese dorinţa, lângă Bus. La căpătâi îi înfipseră un stâlp gros.

Pe când oamenii şatrei se întorceau căzuţi pe gânduri, spre hrubele lor, văzduhul limpede şi călduţ începu să zumzăie. Şatra ridică ochii. Pe sub bolta albastră şi prin lumina mătăsoasa a după-amiezii lunecau, dinspre răsărit spre apus, cinci avioane. Trei erau mari, late şi burticoase şi gemeau greu. Două erau mici, subţiri ca nişte libelule, şi zbârnâiau repede şi uşor. Undeva, departe, spre răsărit, gemură tunuri cu glas gros. Avioanele se depărtară. Curând nu se mai văzură şi, la puţin timp după ce nu se mai văzură, nici nu se mai auziră.

— Astăzi a fost întâia zi cu cer senin, după atâtea săptămâni de negură.

— Au început iarăşi să se bată.

— Ce să le faci?! *Războiul*.

— Războiul cere carne.

— Şi i se dă.

Avioanele nu se mai întoarseră. Tunurile gemură multă vreme şi după ce asupra întinderilor albe şi nesfârşite se prăvăli, duşmănos, din slăvile cerului, întunericul.

Şatra adormi greu şi târziu, însă de trezit se trezi înainte de a se lumina bine de ziuă. O treziră tunurile şi o trezi şi foamea. Carnea ursoaicei Babaia se isprăvise. Pielea atârna la intrare, la uscat, lângă pielea ursului Zazu. Înfometaţii aprinseră focurile şi după puţin timp îşi amăgiră burţile cu fiertură amară şi fierbinte de orz.

Peste noapte trei fetişcane născuseră. Pruncii erau slabi şi micuţi, dar trăiau… Trăiau…

Peste câmpurile albe soarele răsări roşu, plin de putere şi strălucire. Adia vânt uşor şi căldicel dinspre miazăzi. Zăpada prinse a se topi. Pe pârtii începu să mustească apa. Lacul sărat din apropiere luci vesel în lumină. Bărbaţii şatrei se adunară zgomotoşi în faţa hrubelor.

— Hei, ce facem? N-avem bulibaşă.

— Nu putem trăi fără bulibaşă.

— Trebuie s-alegem un bulibaşă.

Muierile şi copiii stăteau de-o parte. Ascultau. Priveau. Tăceau. N-aveau voie să se amestece în vorbă şi să-şi dea cu părerea. Uj Hoţul spuse:

— De când ne ştim şi chiar de când nu ne ştim, şatra noastră a fost stăpânită de bărbaţi din neamul lui Him başa. Tatăl lui Him başa, bunicul lui Him başa şi străbunicul lui Him başa au fost mai-mari peste şatra noastră. Eu cred…

Sarat ridică bâta.

— Te pleznesc între ochi, dacă mai latri, hoţule! Ne-am săturat şi ne-am prea săturat de familia lui Him başa. Fiii lui nu sunt vrednici să ni-i urcăm în cap.

Vru să mai spună ceva, dar îi tăie vorba Calub:

— Nu cumva ai dori să te facem pe tine bulibaşă?

— Şi de ce nu? De ce nu?

— De-aia! Fiindcă nu te vrem.

Uj Hoţul îngână:

— Dar eu n-am vrut să vorbesc despre familia lui Him başa. Eu…

N-avu vreme nimeni să-l asculte. În îmbulzeala care se iscă pe neaşteptate, Sarat se repezi la Calub şi, până să sară careva să-l împiedice, îl şi pocni cu bâta la moacă. Calub ridică un picior în sus ca şi cum ar fi vrut s-o ia la fugă, se răsuci pe călcâiul celălalt, se frânse de mijloc şi căzu. Sarat sări îndărăt, se uită la Calub şi îşi dădu seama că omul pe câre-l lovise murise. Rămase pustiit, cu gura căscată şi cu ciomagul în mână. Bâlbâi:

— N-am vrut… Eu… n-am vrut…

Şatra se buluci în jurul mortului. Sarat rămase de-o parte. Uj Hoţul se apropie de el. Scrâşni mânios printre dinţi:

— De ce l-ai omorât, mă?

Sarat găsi în el destulă putere ca să îngaime:

— Dar ce-ţi pasă ţie dacă l-am omorât pe Calub ori nu l-am omorât? A? Ce-ţi pasă? Ţi-e tată? Ţi-e socru?

— Uite că-mi pasă, zise Uj Hoţul, scoţând cuţitul şi repezindu-se să-l înjunghie. Uite că-mi pasă…

Văzându-se în primejdie de a fi spintecat, Sarat îşi recapătă puterea, sări în lături şi ridică bâta. N-avu însă timp să lovească. Uj Hoţul îl ocoli sprinten şi-i împlântă, pieziş, cuţitul între coaste. Sarat căzu. Se zbătu. Sângele gâlgâi, îi roşi straiele şi roşi şi zăpada din jur. Per rânji şi zise:

— Moş Sarat geme şi sângeră ca un porc, întocmai ca un porc… Moş Sarat seamănă cu un porc… Cu un porc…

— Dacă a vrut să ajungă bulibaşă…

— Poate n-a vrut. Poate a aruncat şi el aşa o vorbă… în glumă.

Calub nu se mai zbătu. Se potoli. Se răci repede. Îngheţă. Oamenii oacheşi îl priviră până se săturară. După ce se săturară de privit, se strânseră în jurul celuilalt mort, în jurul lui Sarat.

Sub ochii şatrei, babele îl dezbrăcară pe Sarat şi-i cercetară cu de-amănuntul înţepătura. Nu mai era nimic de făcut. Atunci îşi aduseră aminte dintr-odată că Sarat îl omorâse pe Calub cu bâta şi că Uj Hoţul îşi înfipsese cuţitul în inima lui Sarat. Sarat, cum se vedea, îşi primise pedeapsa. Dar Uj Hoţul… Unde se afla Uj Hoţul? Îl căutară cu ochii şi-l găsiră. După ce ucisese, fugise spre hrube. Matahala alergase după el, îl ajunsese, i-o luase înainte, intrase în hrubă şi-i adusese harapnicul.

— Acum să te văd omule, dacă eşti bărbat în putere sau numai o biata zdreanţă. Acum să te văd, Uj, acum să te văd.

— Ce vrei să fac?

— Să te năpusteşti asupra şatrei cu harapnicul şi să izbeşti fără milă în cât mai mulţi. În cât mai mulţi, auzi? În cât mai mulţi şi fără milă… fără milă…

— Nu sunt bulibaşă. Asta numai bulibaşa are dreptul s-o facă.

— Sileşte-i să te aleagă bulibaşă.

— Cu harapnicul?

— D-apăi cu ce, dacă nu cu harapnicul? Dă-mi mie cuţitul.

Uj Hoţul îi dădu cuţitul şi puse mâna pe Harapnic.

Bărbaţii oacheşi priveau de departe, văzuseră totul, însă nu auziseră cuvintele pe care Uj Hoţul le schimbase cu Matahala. Credeau că Uj Hoţul, înspăimântat de omorul abia făptuit, se pregătea să fugă pentru două-trei zile de la hrube, până se va mai potoli mânia şatrei, sau cel mult să se apere dacă ar fi fost cumva atacat. Uj Hoţul învârti de câteva ori pe deasupra capului harapnicul, ca pentru a-l încerca, şi pocni în gol. Harapnicul era bun. Pogorî povârnişul liniştit, cu paşi măsuraţi. Matahala îl urma de aproape, gata parcă, la nevoie, să-i sară în ajutor. Oamenii oacheşi se mirară. Băieţandrul Vuz zise:

— Uj Hoţul vine să vi se predea ca să-l pedepsiţi pentru omorul făptuit.

— Nu, spuse Blebe, te înşeli, Vuz. Uj Hoţul nu vine să ni se predea. Pentru altceva vine.

— O să vedem. Acuş-acuşica o să vedem pentru ce vine.

Uj Hoţul se opri la câţiva paşi de ceată. Rânji.

— Ziceaţi că n-aveţi bulibaşă.

— Ziceam, îi răspunse Ket. Şi ziceam drept. Him başa a murit, a murit şi l-am îngropat şi până acum nu ne-am ales încă un *mai-mare*.

— Dar eu ce sunt? Eu nu sunt om al şatrei? Eu nu sunt bun de bulibaşă? De ce n-aş fi eu bun de *mai-mare*?

Unii dintre oamenii oacheşi tăcură. Alţii râseră:

— Tu! Tu şi bulibaşă?!

— De ce nu? Mulţi dintre voi s-au gândit încă de pe când trăia Him başa să-l dea jos şi să mă aleagă pe mine în locul lui.

— Mulţi! Mulţi nu! Câţiva bezmetici. I-am putea număra pe degete…

Iarăşi unii tăcură şi alţii râseră. Lui Uj Hoţul îi sări ţandăra. Aruncă o privire fugară la cei doi morţi întinşi pe zăpadă. Ridică harapnicul şi începu să lovească în dreapta şi în stânga, la întâmplare. Şătrarii se fereau, se risipeau şi nici nu încercau să se împotrivească.

Matahala, sărind şi ţopăind ca o capră voinică prin preajma lui, îl îndemna strigând cât o ţinea gura:

— Aşa, Uj… Atinge-i, Uj… Învaţă-i minte, Uj… Obişnuieşte-i să te asculte, Uj… Oamenii nu ascultă decât de bici, Uj… Atinge-i fără milă, Uj… Fără milă… Fără milă…

Şatra se risipi. Uj Hoţul rămase numai cu Matahala şi cu golul alb şi nesfârşit din jur. Oamenii oacheşi îl priviră un timp de departe. Pe urmă se adunară şi, tăcuţi, mohorâţi, se îndreptară spre hrube.

Cerul era tot senin,
Senin ca sticla
şi senin ca lacrima.
Soarele muia zăpada
şi o topea încetul cu încetul.

Pe sub nămeţi şi pe lângă nămeţi se alcătuiau firişoare de apă care-şi căutau drum de curgere spre vale, spre lacul mort şi sărat, căruia numai lumina moale a zilei îi împrumuta strălucire şi parcă şi viaţă.

Uj Hoţul simţi că i s-a umplut fruntea de sudoare. Se şterse cu dosul mâinii, se uită iarăşi la cei doi morţi întinşi pe zăpadă, la câinii care răsăriseră dintre nămeţi şi care, şi ei, se uitau tot la cei doi morţi. Trist peste măsură, câinele Rob rămăsese mai de-o parte, îşi ridicase botul spre cer şi urla. Urla a pustiu şi a moarte… a pustiu şi a moarte.

Matahala se aşează pe vine, îşi ridică rochia şi dădu drumul udului. Uj Hoţul aşteptă ca femeia să se uşureze şi să se ridice şi, după ce văzu că-şi potriveşte fustele, o întrebă:

— De bătut i-am bătut. De alungat, i-am alungat. Acuma ce facem? Ce crezi tu că trebuie să mai facem? Mergem şi noi la hruba noastră? Mi s-a făcut foame.

— De mers o să mergem, zise Matahala, că doar n-o să rămânem să înnoptăm aici. De mâncat, o să-ţi dau ceva de mâncare, ce s-o găsi, dar…

Tăcu. Vorbele pe care vrusese să le rostească mai departe îi rămăseseră în gât şi parcă o înecau. Uj Hoţul o îndemnă:

— Spune-mi ce-aveai de spus, căţea afurisită! Mă întărâţi şi după aceea te apucă frica şi taci! Te apucă frica…

— Nu pentru mine mă apucă frica, Uj, ci pentru tine.

Capitolul XII

Zilele treceau greu de tot. Şi tot atât de greu treceau şi nopţile. Timpul se schimba într-una. O jumătate de săptămână cerul rămânea senin, cu soare cald, iar vântul, adiind dinspre miazăzi, se arăta prietenos. Zăpada, ca zăpada! Se muia şi se topea. O parte din apa provenită din topirea zăpezii se lăsa suptă în grabă de pământul clisos şi nisipos de dedesubt, alta, adunată în pârâiaşe subţiri, se scurgea la vale către lacul cenuşiu, sărat şi amar, în care, în afară de nişte viermuşi roşcaţi, nu trăia nicio vietate. Atunci oamenii oacheşi strigau:

— Primăvara… A venit primăvara… Primăvara…

Aşa se părea la amiază; că a venit primăvara. Spre seară, chiar înainte ca soarele să fi apucat să scapete, vântul dulce dinspre miazăzi se ducea prin văgăuni, se culca şi adormea, lăsând loc vântului rece dinspre miazănoapte, sau vântului şi mai rece care venea alergând dinspre răsărit. Atunci topirea zăpezii înceta, pârtiile îngheţau, deveneau lunecoase, aerul se făcea tot atât de rece cum fusese în miezul iernii. Începând iarăşi domnia frigului, peste noapte viscolea. Nămeţii creşteau din nou. Viscolul, reîntors în ţinut pentru nu se ştia a câta oară, dura o zi, două, trei. Oamenilor oacheşi li se părea, pe bună dreptate, că au luat iarna de la capăt, că n-au să mai scape niciodată de ea. Tremurau. Dârdâiau. Multora le clănţăneau dinţii. Ca să se mai încălzească jucau bătând des cu picioarele pământul îngheţat. Alimut, ca şi alţi băieţi ai şatrei, înarmat cu un ciomag, colinda împrejurimile, după iepuri. Vedea un iepure, alerga, arunca după el cu ciomagul, dacă avea noroc îl lovea, îl culegea de pe zăpadă, se întorcea cu el la hrubă, foamea era alungată cel puţin pentru două-trei zile.

Oarba îşi pierdea ziua în hrubă lângă vatra pe care ardeau cu flăcări mici câteva găteje mustind de umezeală. Hruba era totdeauna încărcată de fum gros, iute şi de miros

de sudoare, de oameni care nu se mai spălaseră de vreme îndelungată. Pe umeri şi pe spate văduva lui Him başa purta un cojoc miţos care îi încălzea oasele subţiate de bătrâneţe. De gândit... De gândit Oarba se gândea la Bus: „Dacă în ziua aceea... Dacă în ziua aceea când cu bătaia l-aş fi ţinut lângă mine şi nu i-aş fi îngăduit să se ducă să se amestece cu bezmeticii care se încăieraseră, Bus ar trăi şi astăzi... Da, da, Bus ar trăi şi astăzi...”

La câţiva paşi spre adâncul hrubei mai ardea un foc. Acest al doilea foc din hrubă avea flăcări înalte şi dogorea până departe. Aci fuseseră puse pe foc nu găteje ude, ci scânduri vechi dintr-o căruţă lungă, cu coviltir, care nu mai avea stăpân şi care fusese desfăcută în bucăţi. Mai mult de jumătate din căruţele şatrei nu mai aveau stăpâni. Peste iarnă unele familii muriseră în întregime de foame şi de frig.

Lângă foc, înconjurată de bătrânele şatrei care biruiseră iarna şi nu dăduseră încă ortul popii, se silea să nască, în mari chinuri, Nira, o fetişcană de nici paisprezece ani.

— Auuu! Mor! Mamăăă! Mor! Mor!...

Mamă-sa o înghiontea, o silea să-şi desfacă picioarele cât mai mult şi din când în când îi da şi câte-o lovitură peste gură cu dosul mâinii. Buzele fetei erau umflate şi sângerau. Din când în când, simţind că pe buze i s-a adunat şi i s-a închegat prea mult sânge, fata şi le ştergea cu degetele. De mică fusese învăţată cu bătaia şi nu se speria nici de lovituri şi nici de sânge. Mamă-sa o lovea şi-o certa:

— Afurisito!... Mă strigi acum... Să mă fi strigat atunci, înainte de a te fi culcat cu Ţebi... Acum ce să-ţi fac eu? Ce mai pot să-ţi fac eu?... Naşti, odată, afurisito!... Uşurează-te odată, zgaiba dracului!...

— Mamăăă!... Mor!... Mamăăă!...

Scoasă din ţâţâni, mamă-sa o plesnea mai departe.

— Na!... Mai na!... Mai na!...

O bătea degeaba. Ştia că niciodată bătaia n-a ajutat vreo femeie să nască. Furioasă, o bătea mai departe:

— Na!… Mai na!… Mai na!…

În ţinuturile nesfârşite şi pustii din jurul hrubelor era, aşadar, când iarnă grea, când încântătoare primăvară.

— Primăvara!… Vine primăvara!… Primăvara…

— Anul ăsta n-o să mai vină nicio primăvară. Timpul ne minte. Ne minte mereu. *Timpul ne minte de parcă ar fi om*.

— Dar de unde ştim noi că timpul nu e om? Poate e om. Om ca tine, ca mine, numai că noi nu-l vedem.

Oamenii, înconjuraţi de pustiu, tremurau, dârdâiau mai încolţiţi ca oricând de frig şi de foame.

Acum glasul tunurilor se auzea tot mai aproape spre răsărit şi de câtăva vreme şi spre miazănoapte. Şatra însă – sau ce mai rămăsese din şatră – se obişnuise şi cu glasul tunurilor şi cu zborul avioanelor. Când se scurgea o zi întreagă fără ca pe deasupra şatrei să lunece prin văzduh avioane, şatra se mira:

— Ce s-o fi-ntâmplat astăzi? N-au zburat nici *ăia*, n-au zburat nici *ceilalţi*.

— Nici tunurile n-au tras.

— Poate se duc vorbe de pace ori poate chiar s-o fi încheiat pacea.

Pacea! Nicicând nu fusese un cuvânt mai dulce pe lume. Nicicând… Nicicând…

Dacă Oarba le auzea din întâmplare cuvintele, zicea:

— O-ho-ho… O-ho-ho… Nu vă pripiţi, oamenilor, nu va pripiţi. Până să se isprăvească războiul, mai va!

Timpul trecea. Trecea anevoie, dar trecea. Încetul cu încetul nămeţii, chiar cei uriaşi, se topiseră şi numai prin coclauri şi prin viroage se mai vedea ici-colo un petec alb. Pământul mustea, însă soarele şi vântul aveau să-l zvânte cât de curând, bineînţeles dacă nu se vor porni ploile de primăvară. Uneori ploile de primăvară începeau înainte ca zăpezile să se fi topit, sau îndată după ce ele se topiseră. Alteori nu se arătau deloc. Atunci pământul se usca, se fărâmiţa şi vântul ridica până la mari înălţimi praful care vestea seceta. Aci, în mijlocul pustiului în care numai

cârtiţele şi iepurii mai trăiau, primăvara sosea şi pleca, se reîntorcea pentru câteva zile şi câteva nopţi, şi pe urmă pleca iarăşi. Vremea era când într-un fel, când în altul.

După moartea şi îngroparea lui Him başa, viaţa în şatră căpătase o înfăţişare cu totul alta. Acum oamenii oacheşi ştiau cu toţii că au fost aduşi şi lăsaţi la voia întâmplării, să supravieţuiască războiului sau să nu-i supravieţuiască, cum le va fi norocul. Unii ajunseseră să trăiască până acum, la topirea zăpezilor, alţii pieriseră de-a lungul asprei şi grelei ierni. Muriseră bătrâni şi bătrâne, şi scăpaseră bătrâni şi bătrâne. Muriseră bărbaţi şi femei în puterea vârstei, şi scăpaseră bărbaţi şi femei în puterea vârstei. Muriseră tineri şi copii, şi scăpaseră tineri şi copii. În alegerea celor pe care îi lua, moartea avea socoteli ciudate, numai de ea ştiute.

Dintre cei ce trăiau, unii mai hrăneau nădejdi de viaţă şi de viitor, alţii îşi aşteptau sfârşitul: *poate moartea vine astăzi, poate vine mâine, poate vine tocmai peste o săptămână, dar tot vine, aşa că este totuna. Orice ai face, nu există scăpare. Orice ai face… totuna… totuna…*

Să nu-ţi vie să înnebuneşti? Nu. Să nu-ţi vie! Să trăieşti cât mai mult… Cât mai mult. Dar ce e *mult?* Mult e un mileniu. Mult e un an. Cel mai mult e însă o clipă… O clipă… şi încă o clipa… şi încă o clipă…

Uj Hoţul era mai-mare peste şatră şi nu era. Nimeni, în afara de Matahala, nu-i spusese să fie mai-mare peste şatra şi nimeni nu-i spusese să nu fie.

Cu voia sau fără voia oamenilor din hrube, cu ştiinţa sau fără ştiinţa lor, totul, dar absolut totul, se sfărâma şi se destrăma. Obiceiurile vechi nu mai erau ţinute în seamă. Legile de fier, străvechi, care păruseră a fi nepieritoare, erau acum călcate în picioare fără nicio sfială, de oricine. Fetele şi muierile şatrei nu mai aveau nicio ruşine.

— Mai avem de trăit o lună, poate numai o săptămână, poate numai o zi, poate numai un ceas… numai un ceas…

Îşi făcea fiecare de cap, cum putea unde putea şi cu cine se nimerea.

Lisandra întrecuse orice măsură. Când se întâlnea în preajma hrubelor cu alte femei din şatră şi vreuna din ele îi arunca un cuvânt înţepător, Lisandra se oprea şi da drumul ocărilor. Uneori i se aprindea mânia şi atunci trecea la gesturi de-a dreptul neruşinate.

— Bulibaşă!… Cine să ne fie bulibaşă!…

— Nimeni. Nimeni să nu ne fie bulibaşă.

— Nici vii, nici morţi; să nu fie nimeni bulibaşă.

— Nimeni… Nimeni…

— N-avem nevoie de mai-mare.

Niciunul din feciorii lui Him başa nu ceruse să fie ales *mai-mare* peste şatră, nici măcar Skander. Ştiau din capul locului că dacă ar fi făcut-o, ar fi fost zadarnic. *Şatra nu mai era şatră. Nimeni nu mai asculta de nimeni*.

Zăpada se topea…
Se topea…
Până s-a topit cu totul.
Primăvara se apropia…
S-a apropiat…
A venit.

Întâi a răsărit colţul ierbii. Pe urmă a răsărit pretutindeni iarba, verde şi grasă, deasă, plină de forţă şi de sănătate. Dacă ar mai fi trăit caii, măgarii şi catârii şatrei, cum ar mai fi mâncat-o, cum ar mai fi prins din nou puteri, cum s-ar mai fi îngrăşat! Dar caii, măgarii şi catârii şatrei muriseră în iarnă, de ger şi de foame. Muriseră! Şi după ce muriseră caii, măgarii şi catârii şatrei, fuseseră mâncaţi de stăpânii lor, oamenii oacheşi. Din caii, măgarii şi catârii şatrei nu mai rămăseseră decât pieile. Pieile, care atârnau uscate de soare şi de vânt la intrarea în hrube, lângă pielea bătrânului urs Zazu şi lângă pielea bătrânei ursoaice Babaia, lângă pieile celorlalţi urşi ai şatrei, din care, de asemenea, nu rămăseseră decât pieile.

În cumplitele luni de iarnă care se scurseseră, toţi urşii şatrei fuseseră tăiaţi şi mâncaţi, dar aceasta *nu scăpase întreaga şatra de la pieire*. Urşii şatrei fuseseră mâncaţi toţi. Şatra însă pierise numai pe jumătate. Mare lucru pentru şatră, să piară numai pe jumătate!

Uj Hoţul, pretinzându-se mai-mare, învârtea harapnicul, pleznea din el, dar acum nimeni nu-l mai lua în seamă. De altfel oamenii şatrei nu-l luaseră cine ştie cât în seamă nici mai înainte, când se înfuria din mai nimic şi se răţoia prin hrube şi pe lângă căruţele lungi şi grele cu coviltir.

— Uj Hoţul!… Un ticălos. Un hoţ şi un ticălos. Cum să-l îngăduim noi să ne fie *mai-mare?*

— Matahala!… Pramatia de Matahala îl împinge înainte… Numai pramatia de Matahala e de vină.

Bărbaţii şatrei o înjurau de mama focului pe Matahala. Iar femeile şatrei o ocărau de mama focului tot pe Matahala. Cât despre băieţii şatrei, ce să spunem! Cu ei era altceva. Ei cu toţii învăţaseră să facă dragoste cu Matahala.

— Ir… Vino după înserat la muşuroaie… Am să te învăţ să…

— Ştiu… ştiu…

— Totuşi, vino.

— O să viu, Matahală, o să viu.

— Dacă poţi mai adu-i şi pe alţii.

Când câmpurile erau noroioase, dosul şi spatele Matahalei erau pline de noroi. Cu zăpada era mai uşor. Zăpada o scutura şi i se pierdea urma. Cel mai bine era atunci când câmpurile erau acoperite cu iarbă.

— Vino cu mine, Oliv.

— O să ne vadă mama.

— N-o să ne vadă nimeni. Mergem departe de grote. Printre muşuroaiele de cârtiţe, spre răsărit. A căzut întunericul. E tocmai bine…

— Într-acolo s-aud tunurile. Mi-e frică.

— Să nu-ţi fie frică, Oliv, tunurile sunt încă departe.

— Mi-e frică de cârtiţe.

— Cârtiţele sunt sub pământ.
— Mi-e frică de şerpi.
— Pe aici nu sunt şerpi.
— Ba sunt. I-am văzut eu.
— Prostule!
— Apă după tine n-am băut. De ce aş fi prost?

Tunurile erau încă destul de departe, dar prin văzduhul limpede glasurile lor se auzeau gemând din ce în ce mai puternic spre răsărit şi, de la un timp, se auzeau gemând şi spre miazănoapte. Spre apus şi spre miazăzi, pe unde curgea marele fluviu, era tăcere, *era încă tăcere*. Oamenii oacheşi se adunau, şuşoteau îndelung, se sfătuiau. Din când în când mai treceau pe la hrubele lor câte doi sau trei dezertori. Acum însă şatra nu se mai temea. Se învăţase cu ei ca sacul cu peticul. Flămânzi şi înrăiţi veneau dezertorii, flămânzi şi înrăiţi plecau. Pentru că de unde nu era, nici Dumnezeu nu cerea. Chiar dacă îi ameninţau cu împuşcarea, dezertorii nu scoteau nimic de la oamenii oacheşi.

— Mâncare? N-avem nici pentru noi. Dacă doriţi să beţi apă, beţi-o chiar de la izvor. E mai curată şi mai proaspătă decât cea din vasele noastre. Vreţi vin? Am avut, dar l-am băut. Nicio picătură nu mai avem. Poate vreţi rachiu? V-am da cu plăcere, însă ne lipseşte, de luni de zile ne lipseşte. Vă spunem fără să vă minţim că noi i-am uitat şi gustul. Ne amintim doar atât: rachiul mirosea frumos – când îl miroseam – şi ne ardea gâtul, când îl beam. Ah! Ce-aş mai dori acum o ulcică de rachiu, numai o ulcică, s-o miros, să-mi tremure nările şi să-mi lase gura apă de poftă, s-o beau şi să simt că-mi ard măruntaiele, să mi se pară că mor! Chiar că aş vrea să mor, numai să mai beau o ulcică de rachiu. Soldatule… Soldatule… Nu m-aş da în lături nici de la o vadră, ba chiar nici de la o butie. De la o butie în sus, din ce mi-ar prisosi, ţi-aş face şi ţie parte, dar ţine bine minte, numai din ce mi-ar prisosi.

Bătrânul Huhu vorbea aşa, iar soldatul îşi amintea că are acasă un bunic, tot atât de bătrân, tot atât de vorbăreţ şi tot atât de pocâltit de foame. Simţea că-i vin lacrimile în ochi. Strângea ochii, îi deschidea, iar îi strângea. Se stăpânea. Dezertor, dezertor, însă tot soldat rămânea şi pe un soldat nimeni nu trebuia să-l vadă lăcrimând. Nimeni, nici măcar mama care îl născuse. Se juca cu pistolul încărcat, şi avea mare chef să tragă în carne vie. Dar de ce să tragă în oamenii oacheşi? Dar de ce să nu tragă? Era război? Era. Atunci?!

— Muieri… Muieri văd că aveţi destule. N-aţi vrea să-mi faceţi şi mie rost de una? Vor fi trecut doi ani de când nu m-am atins de-o muiere… Doi ani!… Poate doi ani şi mai bine.

— E-he… E-he… Eu şi mai demult… Eu şi mai demult…

— Tu din pricina vârstei. Eu din pricina războiului.

Huhu îşi lăsă capul în jos. Şi când îl ridică să vorbească faţa lui fu plină de mâhnire, de tristeţe, poate şi de durere.

— Muieri… Muieri avem. *Încă mai avem*… Au mai trecut pe aici şi alţi soldaţi… S-au legat de muierile şatrei… Şi muierile şatrei, ca muierile, mai de frică, mai de plăcere s-au lăsat… Şi s-au bolnăvit… S-au bolnăvit… Şi dacă s-au bolnăvit de boli urâte, nu mai sunt bune de nimic… de nimic.

Minţea cu neruşinare, însă soldatul nu băgă de seamă. Stărui:

— Şi sănătoasă n-a rămas niciuna?

Tocmai atunci trecea de la o hrubă la alta Matahala. Se ţinea după ea, la doi paşi, Uj Hoţul, cu harapnicul pe umăr. Huhu îşi aduse aminte că după moartea lui Him acest Uj Hoţul îl lovise cu harapnicul de câteva ori, fără niciun motiv, numai aşa, din răutate. Zise către soldat:

— Ba da, a mai rămas o femeie neplină de boli urâte în şatră. Uite-o.

O arătă cu mâna pe Matahala. Soldatul zâmbi:

— Pentru mine, care sunt cam pirpiriu de felul meu, e cam voinică. Dar în lipsă de altceva… În lipsa de altceva… O

s-o rog să-şi facă pomană cu mine.

Huhu se trase mai la o parte.

— Hei, tu, aia marea…

Matahala înţelese că e vorba de ea. Se opri. O dată cu ea se opri şi Uj Hoţul.

— Ce vrei?

— Vino mai aproape, zise soldatul, vino mai aproape, să te văd mai bine.

— Nu te duce, zise Uj Hoţul.

Matahala se întoarse şi se răsti la el:

— Dar de ce să nu mă duc?

Soldatul stărui:

— Hai, vino, nu mai face nazuri, că dacă faci nazuri mă supăr, şi dacă mă supăr trag, şi când trag nu trag deloc în gol.

Şi ca să dovedească oamenilor şatrei că el nu glumeşte, ridică în sus mâna în care ţinea pistolul şi trase un foc. Uj Hoţul se culcă la pământ. Îi strigă Matahalei:

— Nu te duce cu soldatul, n-auzi? Nu te duce cu el. Vrea să te…

Matahala râse:

— Şi ce dacă?

Soldatul nu mai lungi vorba. O luă pe Matahala de mijloc şi intră cu ea în hrubă. Înainte de a intra în hrubă, soldatul îl întrebă pe Huhu:

— Mai este careva înăuntru?

— Mai este, îi răspunse Huhu, mai este… O bătrână… Dar n-o să vadă nimic. E oarbă. De ani de zile bătrâna e oarbă.

Uj Hoţul se ridică, veni lângă intrarea în hrubă şi-i spuse lui Huhu:

— Am să-i sar soldatului în spate. Când o să iasă din hrubă, am să-i sar în spate şi-am să-l înjunghii cu cuţitul.

Îi arătă cuţitul. Huhu îl luă şi-i pipăi ascuţişul.

— E un cuţit bun, zise Huhu, taie ca briciul.

Tăcu un timp. Pe urmă Huhu zise:

— Te sfătuiesc să-l laşi în pace pe soldat. N-are nicio vină. Şi dacă n-are nicio vină, de ce să-l înjunghii?

— Cum n-are? S-a culcat cu nevastă-mea. Chiar acum s-a culcat cu nevastă-mea. Dacă stau şi mă gândesc bine, nici n-a isprăvit culcatul cu nevasta-mea.

— Femeia a vrut. Ai văzut bine c-a vrut. În orice caz, n-a arătat nicio împotrivire. Iar acum… acum… Ce să-ţi mai spun ce face Matahala acum?… Ştii bine… Ştii mai bine decât oricare altul.

— Atunci, zise plin de necaz Uj Hoţul, atunci o să-i trag nevesti-mi câteva harapnice pe spinare.

— Asta da, spuse Huhu, asta poţi s-o faci. E dreptul tău, ba e chiar datoria ta s-o faci…

Din hrubă ieşi întâi soldatul. Avea buzele strânse şi faţa plină de osteneală şi de dezgust. Întoarse capul spre Uj Hoţul:

— Tu eşti, mă, bărbatul ei?

— Da, zise Uj Hoţul, eu sunt şi dacă sunt ce vrei tu de la mine?

— Nimic, ce să vreau. Am întrebat şi eu aşa, ca omul.

La Huhu soldatul nici nu se uită. Şi nu se uită nici la Matahala care sta în prag, sub pielea ursului Zazu şi sub pielea ursoaicei Babaia, cu un zâmbet slab de mulţumire pe buze.

Soldatul plecă şi coborî poteca spre crâng. Şătrarii se uitară după el cu uşurare, dar şi cu invidie. Soldatul mergea cu paşi obişnuiţi, fără nicio grabă, spre miazăzi. După câteva zile de mers întins avea să ajungă întâi la drum, pe urmă avea să ajungă mai departe, mereu mai departe, la marele fluviu. Poate avea norocul să treacă dincolo, în oraşul acela cu oameni veseli, cu pâine adevărată şi cu vin adevărat, *cu de toate*, şi poate într-o zi, dacă-l ajută norocul, avea să ajungă chiar la el acasă.

Oamenii aveau case, unii aveau case mari, adevărat palate, alţii case mai mici, iar alţii case mici, mici de tot, colibe fragile pe care, văzându-le, te mirai că nu le

răstoarnă vântul. Lor, oamenilor oacheşi, nu le trebuiau case, ei nu aveau nevoie de case. Căruţa lungă, cu coviltir, caii, măgarii sau catârii, şi cortul. Atâta le era de ajuns, atâta şi nimic mai mult. Ocoleau mările, colindau ţările, munceau, cântau, jucau. N-aveau nimic cu nimeni. Nu doreau nimic de la nimeni. Însă războiul… războiul avea ceva cu ei. Războiul dorea ceva de la ei. De fapt, ceea ce dorise războiul de la ei, în bună parte, şi luase. Mai mult de şaizeci din cele o sută de suflete ale şatrei fuseseră răpite de moarte. Iar moartea acum, asupra lor, n-o trimisese întâmplarea, ci războiul.

Mulţi câini muriseră în iarnă şi îndată ce muriseră fuseseră sfâşiaţi în bucăţi de ceilalţi şi mâncaţi. Acum, când în sfârşit venise primăvara, mai rămăseseră în viaţă cinci câini, cinci şi cu Rob şase. Erau trei câini şi trei căţele. Pentru ei primăvara venise cu soare, cu iarbă proaspătă şi deasă, dar şi cu fierbinţeli. Cei trei, toată ziua se ţineau landră după cele trei, se încăierau, se băteau, se muşcau, îşi făceau răni adânci şi ajunseseră să fie toţi plini de sânge. Uitau de foame ceasuri de-a rândul, însă, când stomacurile goale le aduceau aminte, plecau pe câmpurile nesfârşite din jurul povârnişului cu hrube. Dacă o luau spre crâng însemna ca au adulmecat într-acolo iepuri şi-au plecat să-şi încerce norocul la vânătoare. În crâng iepurii erau puţini. Cea mai mare parte a lor se mutaseră în stuhărişurile pustii mai dinspre miazăzi. De cele mai multe ori câinele Rob o apuca de unul singur spre răsărit sau spre miazănoapte. Prin aceste părţi ale pustiului pământul era galben-roşcat, amestecat cu nisip şi pe alocuri chiar cu pietriş. Aci câmpul, până departe, era plin cu muşuroaie mari de cârtiţe. Întinderea aceea era o adevărată împărăţie a muşuroaielor de cârtiţe. Ceilalţi câini ai şatrei simţeau încotro a apucat-o Rob şi se încârduiau şi ei după el. Odată ajunşi în locul cu muşuroaie miroseau într-o parte, miroseau într-alta şi se aşezau pe labe, la pândă. Câinii se lipeau cu pântecul de pământ, deveneau una cu pământul şi erau toţi parcă

numai ochi, să vadă, şi parcă numai nări, să miroase. Prin ţesătura meşteşugită a galeriilor subterane umbla o cârtiţă, după câtva timp se oprea sub un muşuroi şi încerca să lărgească galeria pentru a străbate mai departe. Vârful muşuroiului se mişca. O dată. De două ori. Până să apuce muşuroiul să se mişte a treia oară, Rob se năpustea asupra lui, din două-trei lovituri date cu laba, iar uneori dintr-una singură, muşuroiul era risipit şi cârtiţa prinsă bine cu colţii de ceafa. De aci înainte totul devenea joacă. Rob se depărta de muşuroi cu câţiva paşi. Ridica botul şi zvârlea animalul negru şi orb în sus. Cârtiţa cădea la pământ. Năucă, se zbătea, alerga în toate părţile, căuta muşuroiul din care fusese smulsă pentru a ajunge iarăşi în galeriile subterane. Rob o apuca încă o dată de ceafă şi încă o dată o arunca în sus. Cârtiţa continua să se zbată, continua să trăiască, continua să bâjbâie căutându-şi muşuroiul. Rob se sătura de joacă ori, poate, nu-i mai da pas foamea. O mirosea, o prindea între dinţi, o murseca până o făcea zob şi-o mânca. După aceea îşi lingea buzele, căuta prin apropiere alt muşuroi proaspăt, se aşeza lângă el şi începea o altă pândă. Cârtiţele erau destul de greu de vânat şi aveau gust urât, însă câinii şatrei – de altfel ca şi oamenii şatrei – treceau, de nevoie, peste aceste neajunsuri.

Salvarea câinilor şatrei, în această primăvară venită destul de târziu, o adusese muşuroaiele, sutele şi miile de muşuroaie de cârtiţe. Câinilor le trecuse întâia oară prin cap, de cum se topise zăpezile, că ar putea vâna cârtiţe, că s-ar putea vâna cârtiţe, că s-ar putea hrăni cu ele. Văzându-şi câinii vânând cârtiţe şi hrănindu-se cu ele, oamenii oacheşi se hotărâseră să încerce şi ei. Mai bine să mănânce orice decât să moară de foame şi, la urma urmelor, de ce n-ar fi cârtiţele bune de mâncat?

Luară cazmale – aveau destule la căruţe – porniră spre câmpul de muşuroaie şi acolo se puseră la pândă. Mişca un muşuroi, omul se repezea, înfigea cazmaua la temelia muşuroiului şi o dată cu pământul clisos şi nisipos arunca

afară şi cârtiţa. Şătrarii, chiar cei tineri de tot, nu se jucau cu cârtiţele. Cum le prindeau, le şi înţepau după ceafă, le luau de picioare şi le aruncau într-o căldare. Spre prânz truda de a vâna cârtiţe se isprăvea şi oamenii se întorceau la hrube cu ceea ce prinseseră. Aci cârtiţele erau jupuite. Aveau pielea moale, neagră ca smoala, catifelată. Pieile erau sărate, întinse pe sfoară, să le usuce soarele şi vântul. Când se vor reîntoarce dincolo de fluviu, spre miazăzi, le vor vinde în primul oraş din cale cu preţ bun. Cu banii câştigaţi de pe urma acestor piei de cârtiţă vor cumpăra pâine, pâine adevărată, carne adevărată, zarzavaturi adevărate. Dincolo de fluviu, spre miazăzi, se găsesc încă de toate. Războiul se abătuse şi pe acolo, însă mai mult în trecere şi se putea întâmpla ca şi acum lucrurile şi se petreacă la fel. Tunurile se auzeau gemând spre răsărit şi spre miazănoapte. Spre miazăzi era linişte, *era încă linişte*. Dar cât avea să mai ţină liniştea? Nu ştia nimeni. Şi dacă nu ştia nimeni, nu ştia nimeni.

Sătui, şi uneori chiar prea sătui de iepuri ori de cârtiţe, câinii se întorceau iarăşi la fierbinţeala femelelor, iarăşi se încăierau, iarăşi se muşcau până la sângerare.

Oamenii oacheşi se hrăneau cu iepuri, cel mai adesea cu cârtiţe. Ciorba de carne de cârtiţă era chiar gustoasă dacă se arunca în oală ardei, ceapă, usturoi…

— Viaţa a devenit nesuferită în hrube.

— Iarna nu se mai întoarce.

— Mâine dimineaţă întindem corturile.

Cântând, îşi întinseră corturile. Erau atât de veseli, încât nu lăsară toată ziua din mâini cobzele, viorile, flautele, cimpoaiele. Dacă urşii n-ar fi fost tăiaţi şi mâncaţi, i-ar fi pus acum să joace şi urşii ar fi jucat. Dar urşii nu mai trăiau, cum nu mai trăiau nici caii, nici măgarii, nici catârii şatrei, cum nu mai trăiau o mare parte din oamenii pe care îi avea şatra când i se poruncile să se aşeze aci, şi *să nu se mişte de aci orice s-ar întâmpla*.

Adormiră târziu şi dormiră pe rogojini. Dedesubtul rogojinilor se afla pământul tare, nisipos. Şi iarba verde, proaspătă. Aerul era curat, fără pic de praf, fără urmă de miros.

După luni şi luni de zile oamenii oacheşi scoseseră în ziua aceea viorile şi flautele, cobzele şi cimpoaiele, fluierele şi drâmbele, şi cântaseră, cântaseră tot ce nu cântaseră o iarnă întreagă. Iar cântecele lor cu vorbe sau fără vorbe erau toate pline de jale pentru cei morţi peste iarnă şi, în aceeaşi măsură, pline de bucurie pentru ei, pentru cei ce scăpaseră cu viaţă şi se aflau iarăşi în faţa corturilor… în faţa corturilor şi nu în hrube… nu în hrube…

— Viaţa noastră… Corturile… Caii, măgarii şi catârii… Uneltele noastre de lucru, viorile, cobzele şi cimpoaiele noastre…

Uj Hoţul se strâmbă la toţi. După ce i se păru că a speriat şatra cu vorbele lui, adăugă:

— Şi harapnicele noastre. Şi cuţitele noastre. Şi ele fac parte din viaţa noastră… şi ele.

Oamenii tăcură. Unii îşi aprinseră lulelele şi scuipară cu dispreţ. Uj Hoţul se ridică, înălţă harapnicul şi pocni de câteva ori din el. Nimeni nu-l bagă în seamă. Atunci măruntul Uj Hoţul strigă mânios:

— Cum de nu vă e frică de mine? Eu sunt mai-marele vostru… Eu sunt… Eu, şi nu altul… Eu… eu…

Oamenii oacheşi tăcură, fumară şi se gândiră mai departe la primăvara care în sfârşit venise, la nevoile şi la necazurile lor. Mărunţelul îşi ieşi din fire. Aproape răcni:

— Cum?… Nu-mi răspunde nimeni?… Chiar nimeni?…

Cel mai mare dintre fiii răposatului Him başa era Antos. Nu era nici înalt, nici mărunt, nici gros, nici subţire. Era însă cel mai tăcut din şatră, aşa de tăcut încât mulţi nu-l auziseră niciodată vorbind. Se uită la Skander, cel de-al doilea fiu al lui Him. Acesta clipi des din ochi. Atunci Antos se ridică şi zise:

— Eu îţi răspund, Uj Hoţule, eu îţi răspund şi te sfătuiesc să-ţi laşi ifosele, şi să ne dai pace. Avem nevoie de pace şi te sfătuiesc să ne dai pace. Altfel…

Uj Hoţul se năpusti asupra lui Antos. Aruncă harapnicul şi scoase cuţitul scurt şi lat care tăia ca briciul. Vru să lovească. Antos îl pocni cu pumnul în bărbie. Uj Hoţul se ţinu bine şi trecu iarăşi la atac. Acum Antos îl lovi cu dosul mâinii peste gură. Dinţii lui Uj Hoţul trosniră şi câţiva se rupseră. Antos nu-l iertă. Îl apucă de subsuori şi-l aruncă la câţiva paşi. Uj Hoţul căzu cu faţa în iarbă. Înainte de a apuca să se ridice, Antos se duse la el şi-l izbi de câteva ori cu picioarele în coaste.

— Potaie! Să nu te mai prind că te legi de oameni, că-ţi sucesc gâtul, auzi? Îţi sucesc gâtul!

Rămaseră miraţi cu toţii, însă cel mai mult se miră Matahala.

— Ia te uită ce dă din el!… Ia te uită… Mutuligă!…

Antos îi aruncă o privire cruntă. Matahala se trase în cort. Tinerii se apucară iarăşi să cânte. Însă acum cântecele erau întocmai ca nişte păsări cu aripile ciumpăvite, abia se târau. Dar cântecele, chiar aşa schiloade cum erau cântate, rămâneau totuşi cântece.

Linişte era în cer şi linişte era şi pe pământ.

Cântă, omule, cât eşti viu, cântă,
Nu te gândi nicio clipă la moarte,
Moartea e departe, departe,
Cântă, omule, cât eşti viu, cântă.

Văzduhul începu să tremure. Peste câteva clipe se apucă să vuiască. Şătrarii acoperiră focurile cu nisip. Acoperite, focurile muriră. O, dată cu focurile muriră şi cântecele. Şi o dată cu cântecele muri parcă ceva şi în inima fiecărui om care se afla acolo, în mijlocul pustietăţii.

Un pâlc de avioane de bombardament se apropie şi trecu repede chiar pe deasupra hrubelor şi a corturilor întinse de curând. Avioanele nu se mai văzură, însă văzduhul vui

vreme îndelungată şi înainte ca vuietele să se stingă se auziră explozii puternice. Era ca şi cum s-ar fi dărâmat cerul întreg asupra pământului. Dar cerul – spre care mulţi se uitau – rămânea neclintit.

Lisandra ieşi din cort, urcă fără grabă povârnişul şi se pierdu în străveziul nopţii, dincolo de el. Goşu se uita lung după ea… se uită… se uită până n-o mai văzu. Şatra îl privea şi se aştepta să pună mâna pe harapnic, să-i ia urma, s-o ajungă şi s-o aducă înapoi lovind-o şi târând-o de coade. Şi într-adevăr, Goşu se scula în picioare, dar nu pentru a se duce după Lisandra. Făcu numai câţiva paşi şi se aşeză lângă focul stins şi el şi acoperit cu nisip al lui Antos. Acum avioanele, întorcându-se din misiune, zguduiau iarăşi văzduhul frământându-l şi fărâmându-l cu elicele. Goşu întinse mâna şi zise:

— Antos, ştiu că tu mai ai ceva tutun, *tutun adevărat*. Eşti singurul din şatră care ai mai păstrat ceva tutun adevărat pe fundul pungii tale. Dă-mi câteva fire să trag măcar un fum de tutun… un fum de tutun adevărat.

— Dă-i, fiule, dă-i, spuse Oarba care stătea stârcită în umbră, lângă cort. Dă-i negreşit, pentru că azi *pentru Goşu* e o zi mare… O zi mare, fiule…

Avioanele trecură iarăşi în stol pe deasupra hrubelor şi a corturilor. Se depărtară. Zgomotele se stinseră. Văzduhul amuţi cu totul. Antos spuse:

— Dă-mi pipa, Goşule, am să ţi-o umplu cu tutun, cu tutun adevărat…

Goşu îi întinse pipa. Antos o luă şi i-o umplu cu tutun. Goşu scăpără cu amnarul. Se aprinse o scamă de iască. Cu măruntul sâmbure de foc Goşu îşi aprinse luleaua. Un miros puternic de tutun – de tutun adevărat – începu să plutească lin în jurul corturilor şi printre corturi. Şătrarii întindeau gâtul şi sorbeau cu nesaţ aerul care mirosea din ce în ce mai mult a tutun, a tutun adevărat… a tutun adevărat…

Nu trecu mult şi Lisandra se arătă pe creastă şi apoi pogorî povârnişul pe lângă hrube. Ajunsă lângă cortul lui

Goşu, care pe jumătate era şi al ei, se opri şi cu cea mai liniştită voce din lume îi spuse bărbatului:

— Goşule, l-ai omorât pe Ariston. Nu credeam că tu vei avea curajul să-l omori pe Ariston, dar l-ai omorât… l-ai omorât.. Şi încă cu cuţitul…

Goşu parcă nu se sinchisi de spusele Lisandrei, trase câteva fumuri de tutun şi abia după aceea răspunse:

— L-am omorât acum, către seară. Mă plimbam printre muşuroaie. Mersesem spre răsărit, mersesem, şi tocmai când mă gândeam să mă-ntorc, am dat peste Ariston. Sta lungit pe iarbă. Când m-a văzut s-a ridicat în picioare şi mi-a spus: „Goşule, nu mai pot îndura. Mi-ai spart ochiul, m-ai lăsat chior şi eu încă nu ţi-am plătit, încă nu m-am răzbunat. Hai să ne batem acum, aici. *Să ne batem până moare unul din noi.*”. „Să ne batem”, i-am spus. Şi ne-am bătut. Nu prea mult, dar ne-am bătut. Ariston era fără vlagă. Parcă bolise timp îndelungat. Mă jucam cu el şi-l înţepam uşor, nu ca să-l omor, ci numai aşa, să-l întărât. Parcă îşi ieşise din minţi. Nici nu mai ştia ce face. Sărea când pe un picior, când pe altul şi, deodată, tocmai când mă aşteptam mai puţin, s-a repezit în cuţitul meu. N-am putut să-l feresc la timp şi n-am mai avut ce face. A căzut. Şi pentru că tot intrase cuţitul în el, i l-am înfipt mai adânc, în piept, ca să nu se chinuie. *Am înţeles că voia cu orice preţ să moară şi l-am ajutat să moară*. Dacă eu aş fi voit să mor, Ariston m-ar fi ajutat. La urma urmelor, era băiat bun, ba chiar tare bun! Tare bun! Şi grozav de rău îmi pare că l-am omorât! Dar dacă el a vrut… dacă el a vrut…

Antos, pe care acum şatra, sau ceea ce mai rămăsese din şatra, începuse să-l considere mai-mare, lasă buza.

— Băiat bun! Băiat tare bun! Dacă era atât de bun cum spui, de ce l-ai omorât? Chiar dacă el voia să moară, puteai să nu-l omori.

— Ştii bine, zise Goşu, ştii bine… Lisandra… Dacă n-ar fi fost la mijloc Lisandra, n-aş fi avut nimic cu Ariston. Dar eu i-am spus-o lui Ariston, şi nu numai o dată, i-am spus-o

limpede că dacă se mai ţine scai de Lisandra îl omor. Se lăuda că o să mă omoare el pe mine, dar până la urmă l-am omorât eu pe el. Aproape fără nicio osteneală l-am omorât. Şi trebuie să fiu drept: poate că totuşi nu-l omoram, dacă el nu-mi cerea să-l omor. Dar el mi-a cerut să-l omor. Şi dacă mi-a cerut să-l omor, l-am omorât. Era la mijloc povestea cu Lisandra… L-am omorât fără osteneală…

— L-ai omorât fără osteneală! zise Lisandra. Cum să nu-l omori? Se bolnăvise. Mâncase prea multă carne de cârtiţă şi se bolnăvise. Nu mai avea pic de putere în el. Pic de putere nu mai avea în el…

Antos grăi:

— Să mergem să-l aducem aici. Dar cum să-l aducem? Mortul, ca orice mort, e greu.

— Goşu l-a omorât, zise Lisandra, Goşu să-l ia la spinare şi să-l aducă până aici… Goşu, nu altcineva… Goşu!

Vestea că Goşu l-a omorât pe Ariston se răspândi ca fulgerul. Oamenii se adunară în faţa cortului lui Goşu. Ucigaşul nu se sinchisi. Rămase mai departe aşezat turceşte pe iarbă şi continuă să fumeze tutun, tutun adevărat. Tutunul cu care Antos îi umpluse pipa era grozav de bun. Avea un miros dulce, de tutun de Macedonia, cum el nu mai fumase de multă vreme. Fumul avea o aromă ciudată, nemaipomenit de plăcută, uşor adormitoare.

Prin pânza subţire de fum care plutea în jurul lui Goşu se auzi un bâzâit uşor. Şatra tresări. Apăreau iarăşi pe lângă corturile şatrei şi chiar în corturile şatrei muştele mari, grase, şi verzi şi muştele mari, grase şi galbene, care pieriseră o dată cu venirea frigului, *muştele de război*. Şatra tresări şi se înfioră. În timpul lungii şi asprei ierni care trecuse, muriseră toate vitele şatrei – de frig şi de foame – şi tot de frig şi de foame muriseră mai mult de jumătate din oamenii şatrei. Iar muştele de război, muştele grase care răspândeau în jurul lor un miros atât de urât, atât de respingător, trăiseră, supravieţuiseră. Acum reînviaseră şi dădeau asaltul asupra oamenilor şatrei. De

acum înainte aveau să-l dea mereu şi mereu, mereu şi mereu…

Peste bâzâitul uşor al muştelor de război veni, şi cu totul pe neaşteptate la acest ceas de seară, geamătul tunurilor. Geamătul venea dinspre răsărit, ca un val uriaş, ca un val uriaş şi nevăzut a cărui rostogolire nu se afla pe lume putere s-o oprească. Şi tot ca un val uriaş şi nevăzut se rostogolea peste nesfârşirile pustii, peste hrube şi peste corturi, geamătul tunurilor dinspre miazănoapte.

— Să mergem să-l aducem pe Ariston, spuse careva din întunericul subţire al serii.

— Să mergem… Să mergem…

Lisandra o luă înainte, să arate drumul. În urmă-i se încârdui aproape întreaga şatră. Goşu, îmbătrânit parcă dintr-odată, mergea abia târşindu-şi picioarele, cu capul în jos. Pe lângă Goşu călca tot atât de abătut câinele Rob. Ceilalţi câini trecură înainte oamenilor. Acum alergau, se întorceau pe lângă oameni, alergau din nou, însă păstrau cu toţii aceeaşi cale, calea ce ducea drept spre locul unde fusese omorât Ariston. Când se apropiară de trupul mortului, câinii, aţâţaţi de mirosul de mort, se năpustiră spre locul crimei, unde, încăierându-se între ei, începură să lingă sângele risipit pe pământul nisipos, plin de muşuroaie.

Rob se smuci dintre oameni, sări înainte, ajunse la mort, îl mirosi şi îi linse cu gingăşie obrazul.

Pe când Ariston trăia, câinele Rob se ducea deseori la el. Ariston îl primea cu prietenie, îl scărpina între urechi şi-i săruta botul. Acum Ariston era mort, iar câinele, care ştia ce este viaţa, dar ştia şi ce este moartea, înălţă capul spre cer şi urlă iarăşi prelung, a pustiu şi a moarte. Pustiul era în jurul lor, al tuturor, iar moartea era şi ea pe aproape. Îl răpise pe Ariston şi poate, acum, aştepta să mai răpească pe careva… Lisandra se uită la oamenii oacheşi care erau cuprinşi cu toţii de tăcere, se uită la câinii care acum se potoliseră şi lingeau sângele închegat, se uită la trupul nemaipomenit de frumos al mortului şi se uită şi la Goşu.

Zise încet, încet de tot, de parcă ar fi şoptit arzătoare cuvinte de iubire:

— Tu l-ai omorât tu să-l duci la spinare, Goşule, tu să-l dud în spinare până la corturi, Goşule. Cum ai avut putere să-l omori, tot aşa acum trebuie să ai putere să-l duci la spinare până la corturi, Goşule.

— Am să-l duc, zise simplu Goşu. Am să-l duc la spinare până la corturi… Pentru că… Pentru că, dacă l-am omorât, l-am omorât şi gata. Acum, că l-am omorât, o să-l duc…

Şătrarii se dădură la o parte, făcându-i loc. Goşu ieşi în faţă, ajunse lângă mort şi-i aruncă o privire. Mortul, lungit pe pământul pietros şi nisipos, se odihnea parcă, cu ochii deschişi şi sticloşi spre cer. Barba-i neagră şi încâlcită şi pletele lungi, negre şi lucioase şi ele, făceau ca înfăţişarea lui să fie de o rară frumuseţe şi în acelaşi timp de o şi mai rară bărbăţie. Fascinat parcă, Goşu se uita la mort, şi cu cât se uita la el, cu atât s-ar mai fi uitat. Ariston fusese un bărbat tânăr. Şi el, Goşu, îi omorâse tinereţea. Ariston fusese un bărbat frumos. Şi el, Goşu, îi omorâse tinereţea şi frumuseţea. El, Goşu, îl omorâse pe Ariston… Îl omorâse pe Ariston… îl omorâse pe Ariston… Acum, dacă ar putea, i-ar da îndărăt lui Ariston viaţa pe care i-o luase, tinereţea pe care i-o ucisese cu cuţitul. Dar unde era cuţitul cu care îi ridicase lui Ariston sufletul? A, da… Era la Lisandra… O să i-l ceară mai pe urmă. Când mai pe urma? Auzi glasul limpede şi mieros al Lisandrei:

— Hai, Goşule, ia-l la spinare, Goşule, nu te mai codi, Goşule. Ia-l la spinare, şi du-l până la corturi, Goşule…

Ferindu-se să nu se umple de sânge, Goşu îngenunche lângă mort, îl trase lângă el, îl întoarse, îl luă la spinare şi, icnind, se ridică.

Mortul era greu, era mult mai greu decât îşi închipuise Goşu că ar putea să fie, iar drumul de întoarcere i se păru lung, lung de tot, nesfârşit de lung. Tunurile gemeau spre răsărit şi acum gemeau şi către miazănoapte. Şatra parcă nu le-ar fi auzit. Mergea încet după Goşu şi după Ariston.

Şatra mergea încet după cei doi, de parcă amândoi ar fi fost morţi. Goşu însă era viu, mergea încet, dar mergea pe picioarele lui, iar Ariston era mort şi o mare parte din sângele care îi clocotise în vine cu puţin mai înainte i se scursese în pământul nisipos. Ariston era mort şi se întorcea la corturi purtat la spinare de Goşu, adică tocmai de omul care îl omorâse. Acum Ariston nu mai era Ariston. Acum Ariston era mortul şatrei şi, dacă era mortul şatrei, şatra avea să hotărască unde va fi el îngropat, cum va fi el îngropat şi când anume.

Tunurile gemeau şi parcă acum gemeau în toate cele patru colţuri ale lumii.

Alimut zise:

— Ariston nu mai aude tunurile. Acum Ariston nu mai aude nimic, dar nimic, nimic… După ce moare omul nu mai spune nimic şi nu mai aude nimic.

Către Antos, fratele lui mai mare, vorbise. Dar acesta nu se osteni să-i răspundă. De fapt, Antos îl dispreţuia. Him başa îl iubise prea mult. Him başa îl iubise prea mult pe Alimut, şi de la venirea pe lume a lui Alimut, pe ei, ceilalţi patru, nu-i mai lua în seamă, nu ţinea socoteală de ei, era ca şi cum ei n-ar fi existat.

Câinele Rob se ţinea după Goşu, care era viu, şi după Ariston, care era mort, şi pe care-l ducea la spinare Goşu, şi mirosea şi lingea picioarele mortului… numai picioarele mortului… numai picioarele mortului…

Goşu gâfâia.

— Hai, Goşule, ţine-te bine, Goşule… Tu l-ai omorât pe Ariston, tu să-l duci la spinare, Goşule…

Îndoit, purtând pe spate trupul mort şi greu al lui Ariston şi înjurând printre dinţi, Goşu abia se târa.

În apropierea corturilor două mogâldeţe aşteptau falnicul alai. Una era voinică, grasă şi înaltă, cea de-a doua, mărunţică şi pirpirie. Rob se rupse de alai, trecu pe lângă ceilalţi câini ai şatrei şi se repezi ca turbat asupra mogâldeţelor. Matahalei îi rupse fusta veche de stambă şi-i

muşcă adânc şoldul. Lui Uj Hoţul îi înfipse colţii în umăr. Cine ştie cât i-ar fi mursecat câinele Rob pe amândoi, dacă muierile şatrei n-ar fi sărit să-i scape cu lovituri de dârjale.

Ajuns la corturi, lângă căruţele lungi, cu coviltir, Goşu îngenunche din nou şi se despovără. Alţii luară trupul greu al lui Ariston şi-l duseră pe braţe în cort.

Spre răsărit, acum, tunurile băteau într-una şi băteau într-una şi către miazănoapte. În corturi nu dormea nimeni. Câţiva aţipiră, însă de adormit nu izbutiră nici ei să adoarmă.

Văzduhul era înalt şi limpede, iar pământul era acoperit fie de nisip, fie de vaste întinderi verzi în care iarba abia răsărită era proaspătă şi grasă, tocmai bună de păscut. Tocmai buna de păscut, dar cine s-o pască? Caii, măgării şi catârii şatrei muriseră de cu iarnă. Carnea lor fusese mâncată de oamenii flămânzi ai şatrei, oasele lor roase de câini şi pe urmă aruncate pe câmpurile din jurul povârnişului cu hrube. Careva propuse:

— Să-l îngropăm chiar astă-seară. Noaptea e caldă şi până mâine dimineaţă e mult. Dacă nu-l îngropam acum, bietul Ariston o să înceapă să miroase urât.

— Toţi morţii, dacă nu sunt îngropaţi la timp, încep să miroase urât.

— Nu, zise Lisandra, nu se poate, eu mă împotrivesc. Eu zic să-l îngropăm pe Ariston mâine dimineaţă, după ce-o răsări soarele. Trebuie să-l mai vedem o dată, în lumină, că pe urmă n-o să-l mai vedem niciunul din noi, niciodată.

Oarba îşi dădu cu părerea:

— Omul se cuvine să fie îngropat mâine dimineaţa, pe lumină, nu acuma noaptea, pe întuneric. Pe întuneric se îngroapă numai tâlharii.

Câţiva râseră, iar unul dintre aceştia zise:

— Pentru tine, maică Sina, ziua e totuna cu noaptea şi noaptea e totuna cu ziua, pentru că tu nu mai vezi nimic. Şi dacă nu mai vezi, nu mai vezi!

— Dar de unde ştii tu ce văd sau ce nu văd eu?

— Oarba are dreptate. Nu putem şti. Şi dacă nu putem şti ar fi mai bine să nu mai vorbim.

Văzând câteva fete prin apropiere, Lisandra le spuse:

— Aş vrea să veniţi mâine dimineaţă cu mine pe câmp să mă ajutaţi să culeg viorele. Au răsărit viorelele şi mi-ar place să acopăr trupul lui Ariston cu viorele…

Fetele îi întoarseră spatele, nu-i răspunseră. Una bondoacă i-o zise de la obraz:

— De ce să culegem viorele pentru Ariston al tău? Cât a trăit, Ariston nici nu s-a uitat la noi. A trăit cu tine, muiere măritată. Culege-i tu viorele. Culege-i câte vrei. Culege-i câmpul întreg dacă poţi… Dar n-o să poţi… N-o să poţi… Sâc!

Către ziuă tunurile tăcură un timp. Însă după ce răsări soarele, se apucară iarăşi să geamă, tot mai tare parcă, şi tot mai aproape.

Flăcăii şatrei îi săpară lui Ariston o groapă adâncă în pământul moale, văros. Îl întinseră, aşa îmbrăcat şi plin de sânge cum era, pe fundul gropii. Lisandra îi acoperi obrazul şi pieptul cu flori şi apoi împinseră peste el bulgări şi pietre.

— Să-ţi fie somnul lin, Aristoane!

— Să-ţi fie ţărâna uşoară, Aristoane!

Goşu tăcu. Privi la tot ce se petrecea cu trupul mort al lui Ariston, dar de vorbit nu vorbi nimic, nu scoase din gură niciun cuvânt. Se întoarse la cort cu Lisandra. Când rămaseră singuri o întrebă:

— Parcă aveai un cuţit… Cuţitul acela cu care eu… Acolo… Când l-am întâlnit pe Ariston… Cuţitul acela parcă rămăsese la tine…

— Nu te mai milogi degeaba, Goşule. Cuţitul acela e la mine, şi-o să rămână la mine… O să-mi trebuiască…

— Să mă omori pe mine?

— Pe tine… pe mine… O să văd eu… O să mă hotărăsc eu.

Tunurile gemeau spre răsărit şi gemeau şi către miazănoapte. Erau încă departe, departe şi avea să mai

treacă timp până când războiul avea să ajungă aici, lângă hrube şi lângă corturi.

Avea să mai treacă timp?

Poate nu mai avea să treacă timp.

Poate tocmai sosise timpul.

Cu totul pe neaşteptate, văzduhul ţiui. Trei avioane sprintene, negre, veneau şuierând şi la mică înălţime dinspre răsărit. Trecură ca vântul pe deasupra hrubelor şi pe deasupra corturilor abia întinse ale şatrei. Îndată după ele ţâşniră parcă din chiar inima văzduhului alte trei avioane. Acestea erau albe ca făina şi nu încăpea îndoială că le fugăreau pe cele dintâi.

În văzduh tocară nişte mitraliere şi îndată le răspunseră, tot tocând, mitraliere cu altfel de sunet.

Avioanele negre începură să ia înălţime, făcură un viraj strâns şi se întoarseră. Cele albe nu le dădură răgaz. Se ridicară aproape vertical şi deschiseră focul sub pântecele lor uşor bombate. Unul din cele trei avioane negre se clătină, se apucă să se legene în aer de parcă ar fi fost beat şi se prăbuşi la numai câteva sute de paşi de îngrămădirea de corturi. Căzu, izbi pământul, se sfărâmă, însă de luat foc nu luă. Avioanele albe se îndepărtară, vesele parcă, spre răsărit, cele două, negre, către apus.

Oamenii, care în timpul scurt în care se petrecuseră toate acestea rămăseseră vrăjiţi parcă, cu privirile spre cer, văzură că acum *războiul a ajuns şi la ei*, lângă grotele în care iernaseră, lângă corturile pe care abia le întinseseră, peste iarba grasă şi deasă adusă în dar de soare, de pământul mustos şi de primăvară. Nimeni nu dădu nicio poruncă, pentru că de la moartea lui Him başa în şatră nimeni nu asculta de nimeni, dar acum se auziră strigând cu toţii aceleaşi cuvinte:

— Acolo… Acolo sub sfărâmături se află un om…

— Poate se află doi…

Alergară… Alergară… Ajunseră…

Avionul de vânătoare, care cu numai câteva minute în urmă era atât de suplu, atât de sprinten şi atât de frumos în văzduh, devenise, prin simpla lui ciocnire cu pământul, o grămadă informă. Rareori se întâmpla ca un avion care se prăbuşeşte şi se loveşte de pământ să nu ia foc şi să nu facă explozie. Cazurile de acest fel sunt socotite adevărate minuni. Acum, în faţa oamenilor oacheşi se petrecuse o asemenea minune.

— Hai, zise blajin Antos, hai să scormonim printre sfărâmături, poate se află niscaiva oameni care să aibă nevoie de ajutorul nostru.

Căutară. Nici nu căutară prea mult. Pilotul – un băieţandru de nici douăzeci de ani, – zăcea, mort ori poate numai leşinat, printre sfărâmături. Îl traseră afară cu băgare de seamă, să nu-l vatăme, şi-l întinseră pe iarbă. Purta haine de preţ, şi trei sau patru decoraţii lucitoare erau prinse de haină.

Bărbaţii se traseră mai deoparte. Pilotul avea faţa bălană şi părul blond, aproape auriu. Oarba se apropie de el şi se apucă să-l pipăie.

— E viu, zise, e viu şi s-ar putea să nu aibă o vătămătură prea mare… dar… *să vedem… să vedem mai departe*.

Ajunse la picioare. Spuse cu mâhnire:

— Şi-a frânt picioarele… Între glezne şi genunchi… Cam pe la jumătate… Trebuie dus la corturi, cu băgare de seamă… cu cea mai mare băgare de seamă.

Îl întinseră pe-o spărtură de aripă. Tânărul era cald, respira şi avea faţa grozav de chinuită. La corturi puseră targa improvizată pe iarbă.

— Îşi acum, întrebă Antos, acum ce facem cu el?

— Să-l lăsaţi în seama noastră, răspunse Oarba, şi-o să-l îngrijim.

Aduseră apă rece de la izvor, îl descheiară la piept şi-l udară. Băieţandrul se trezi şi începu să geamă înfundat şi să se strâmbe. Abia după ce gemu de câteva ori clipi des din ochi şi luă seama că se află *între nişte corturi şi între nişte*

oameni oacheşi. Atunci, aproape fulgerător, ochii i se umplură întâi de mirare şi numaidecât i se umplură şi de spaimă, începu să se agite. Oasele frânte ori numai crăpate îl dureră. Se schimonosi şi mai tare, şi se apucă să bolborosească într-o limbă pe care niciunul din oamenii oacheşi nu o cunoştea. Pilotul vorbi multă vreme singur, cu plâns, cu sughiţuri şi cu spaimă, cu foarte multă spaimă. Ştia că vorbele lui rămâneau neînţelese de oamenii oacheşi, el totuşi vorbea mai departe, pentru că simţea o nevoie adâncă să vorbească… să câştige timp… să vorbească…

Până la urmă, oamenii oacheşi înţeleseră totuşi ceva şi anume, că pe băiatul căzut din văzduh îl cheamă Arne şi că el se teme să nu fie chinuit ori chiar ucis, în acest ţinut pustiu, între aceste corturi ciudate. Ca să facă să-i piară spaima, oamenii oacheşi râseră cu hohote şi dădură semne de prietenie. Omul se mai linişti puţin, însă frica nu-i pieri din ochi. Hohotele de râs le luă drept batjocură tânărul pilot, iar semnele de prietenie le înţelese pe dos. O femeie, care cu numai câteva zile înainte născuse, zise:

— Lăsaţi-mă pe mine, să încerc să scot frica din el.

— Ce-ai să faci?

— Nu mare lucru… O să vedeţi…

Se apropie de tânărul întins pe targă, se descheie la piept şi îşi scoase la vedere sânii mari, arămii şi pietroşi, cu sfârcuri roşii. Sfârcul unei ţâţe îl vârî între buzele copilului – era un băiat negricios, cu ochii neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri – care se apucă îndată să sugă cu lăcomie. Sfârcul celeilalte ţâţe îl arătă pilotului.

— N-avem nimic cu tine, n-o să te omorâm, n-o să-ţi facem niciun rău… niciun rău…

Pilotului tot nu-i trecea frica. Muierea cu sâni mari îşi dete copilul alteia care se tot învârtea pe lângă ea, rugând-o să-l ţină câteva clipe, se aşeză lângă targă şi îşi puse mâna ei aspră, neagră şi noduroasă pe fruntea albă a necunoscutului. Spuse:

— Nu arde, nu l-au apucat încă fierbinţelile.

Acum tânărul îi surâse cu un surâs larg. Muierea băgă de seamă ca avea în gură dinţi de aur, *numai dinţi de aur*. Şi deodată se cutremură. Tânărul începu să plângă.

— L-or fi durând picioarele rupte, spuse Skander.

Oarba, care nu se depărtase de băiatul căzut din cer, murmura:

— L-or fi durând şi picioarele, dar plânsul lui are ca izvor ruşinea. A plecat de-acasă să ducă în lume moartea şi prăpădul şi să omoare oameni, şi acuma el a încăput pe mâna unor oameni necunoscuţi, nişte oameni săraci şi necăjiţi ca noi. Şi noi – noi toţi – în loc să ne repezim asupra lui, să-l jefuim de haine, nu ştim ce să-i mai facem să-i intrăm în voie.

Oamenii tăcură. Tânărul necunoscut plânse mai departe. Plânse… Plânse…

Uj Hoţul zise rânjind:

— Dar cine ţi-a spus ţie, Oarbo, că noi vrem să-i intrăm în voie şi că n-o să-l jefuim! A? Cine ţi-a spus?

Oarba tăcu, însă Skander îl şi luă de chică. Îl saltă în sus, îl legănă câteva clipe şi-l aruncă ceva mai departe, în iarbă.

— Tu, Uj Hoţule, tu să nu vorbeşti aşa cu mama, că te zdrobesc.

Uj Hoţul se ridică, plecă, se întoarse cu faţa spre cort:

— Ai să mi-o plăteşti, Skander, ai să mi-o plăteşti cu vârf şi-ndesat… Cu vârf şi-ndesat ai să mi-o plăteşti, Skander…

— Bine, bine, am să ţi-o plătesc, îi răspunse acesta. Când vrei tu şi cum vrei tu…

Al doilea fiu al lui Him başa îşi arătase puterea, însă acum şatra nu se mai mirase.

Matahala se uitase tot timpul la pilotul cu păr de aur şi cu obrazul alb ca laptele şi se vedea cât de colo că-i lasă gura apa. Ah!…. ce l-ar mai fi iubit!… Ce l-ar mai fi giugiulit. Se întoarse către bărbaţii şatrei care se aflau acolo:

— Daţi-mi-l mie în grijă pe puişorul ăsta până mâine dimineaţă, numai până mâine dimineaţă.

Skander îl privi pe Antos şi-l întrebă:

— Frate, îi răspunzi tu, ori mă laşi să-i răspund eu?

— Răspunde-i tu.

— Să nu te atingi de om – îi spuse Skander nevestei lui Uj Hoţul – nici tu, nici bărbatu-tău, să nu vă atingeţi de omul ăsta!

Matahala se repezi la Skander. Toţi se aşteptau să-l lovească, să-l zgârie, să încerce să-i scoată ochii. Matahala însă se opri lângă Skander, întinse gâtul şi-i şopti la ureche:

— Tu n-ai băgat de seamă? *Are dinţi de aur*... Gura lui e plină de dinţi... Şi toţi dinţii lui sunt de aur... Are dinţi de aur! de aur...

— Omul căzut din cer are dinţi de aur. E adevărat. Dar voi să nu vă legaţi de el. Mai pot veni şi alţii. Cu dinţi de aur sau fără dinţi de aur, să-l caute. Trebuie să-l găsească, *viu sau mort, însă cu toţi dinţii în gură*. Ai înţeles? Cu toţi dinţii în gură.

Matahala se depărta de Skander, se întoarse şi spuse:

— Putere ai multă, Skander, dar judecată puţină. Pe tânărul cu dinţi de aur n-o să vină nimeni să-l caute. Acum e război, şi la război cine cade, căzut rămâne.

Oamenii oacheşi trecură prin faţa pilotului şi se uitară îndelung la el. Unii îi râvniră încălţămintea. Altora le plăcu straiele bine croite şi aproape noi pe care le purta. Cei mai mulţi însă voiau să-i ia ceasul de la mână, care sclipea, şi care era şi el tot ca dinţii din gură, de aur. Câţiva abia se stăpâniră să nu se repeadă să-i smulgă decoraţiile de pe piept.

Dar cum să-i iei încălţămintea, hainele, ceasul, decoraţiile? Tânărul căzuse din cer, maşina cu care zburase se prăbuşise, se izbise de pământ, se sfărâmase, iar el, el nu murise, ci se alesese doar cu picioarele frânte. Picioarele însă erau picioare! Acolo unde se frânseseră se puteau lipi la loc şi, la nevoie, ele puteau fi tăiate şi înlocuite cu picioare de lemn sau de metal.

Ţinură sfat: să-i pună picioarele în scânduri şi să le salveze, sau să-l lase în grija soartei? Găsiră c-ar fi mai bine

pentru ei – dacă în împrejurările în care trăiau mai avea rost să fie rostit cuvântul *bine* – să-l lase în grija soartei. Îi vor da şi lui să mănânce din ceea ce mâncau şi ei, îi vor potoli setea cu apa de la izvor şi încolo… încolo nici nu se vor atinge de el. Îi va veni să facă treaba mică, să facă în pantaloni. Şi în aceiaşi pantaloni să-şi facă şi treaba mare. Nu ei îl trimiseseră la război şi nu ei îl chemaseră să cadă din cer tocmai aci, în apropierea şatrei…

Ziua trecu. Veni seara. Şatra mânca ciorbă de cârtiţă şi friptură de cârtiţă, şi aştepta să cadă întunericul ca să se culce şi să adoarmă. Tunurile gemeau spre răsărit şi spre miazănoapte, aproape, tot mai tare şi tot mai aproape… Tot mai aproape.

Lisandra ieşi din cort şi plecă spre cortul sub care fusese adăpostit băiatul care căzuse din cer. Goşu se uită după ea, însă de spus nu spuse nimic. Câteva fete îi luară urma. Lisandra se aşezase jos, lângă pilot, îi umbla prin buzunare şi tot ce găsea punea alături, pe iarbă. Găsi două chibrituri plic, două cutii cu ţigări, două pachete de ciocolată şi un portofel cu un act de identitate şi cu două fotografii. Mai găsi un creion, un carnet cu notiţe şi cinci hârtii verzi, pe care, privindu-le cu atenţie, pricepu că sunt bancnote, bani buni de cumpărat hrană, straie, papuci. Scoase o ţigară, i-o întinse, i-o aprinse. Pilotul începu să tragă repede fumul în piept. Era limpede că fumul îi place şi-i alină chinurile. Fumă ţigara până la capăt şi nu azvârli chiştocul decât după ce acesta îi arse buzele. Făcu semn că mai vrea o ţigară şi Lisandra îi împlini dorinţa îndată.

Pe când pilotul fuma, cu aceeaşi sete ca la început, Lisandra privi fotografiile şi în toate văzu aceeaşi pereche: tânărul care acum zăcea sub cort şi lângă el, strânsă, lipită aproape, o fetişcană frumoasă, blondă. Îşi aduse aminte de Ariston şi îşi aduse aminte şi de ea, cum fusese până ieri sau până alaltăieri, când Ariston – Ariston al ei fără de care nu mai avea niciun rost să trăiască – căzuse în cuţitul lui Goşu. Fericirea ei murise odată cu moartea lui Ariston. Fericirea

fetei blonde avea şi ea să moară odată cu moartea tânărului care acum se uita la ea, la Lisandra, cu ochii plini de nelinişte, plini de spaima morţii care putea să fie foarte aproape.

Îl întrebă pe necunoscut:

— Mai vrei o ţigară?

Omul îi făcu semn că nu. Atunci Lisandra desfăcu pachetul de ciocolată şi i-l întinse. Pilotul rupse o jumătate şi începu s-o mănânce. Cealaltă jumătate o întinse Lisandrei. Femeia nu primi.

— Păstreaz-o, păstreaz-o pentru mâine…

I-o puse la loc, în buzunar. Tot aşa făcu şi cu ţigările şi cu toate celelalte mărunţişuri, îi dădu să bea apă dintr-o cană mare, de pământ ars.

— Am să viu să te văd mâine dimineaţă.

Plecă. Skander şi Antos chemară toată şatra.

— Blebe e pe-aici?

— Da, nene Skander, sunt aici.

— În cortul vostru a fost adăpostit noaptea asta băiatul căzut din cer. Aveţi grijă să nu i se întâmple nimic. Ce-o să facem mai departe cu el, o să vedem mâine… O să hotărâm mâine.

Oamenii oacheşi se risipiră, se apucară să mănânce, care nu mâncaseră îndeajuns, iar ceilalţi se culcară. Se culcă şi Blebe de-a curmezişul, chiar la intrarea în cort.

Tunurile băteau din ce în ce mai tare, din ce în ce mai aproape. Oamenii oacheşi se obişnuiseră cu tunetul tunurilor. Ziua era ca şi cum nu le-ar fi auzit, iar noaptea tunurile nu-i împiedicau deloc să doarmă. Stelele luminară noaptea şi făcură ca întunericul să devină străveziu, iar pe la miezul nopţii, când răsări şi luna plină, noaptea aproape că nu mai semăna a noapte. Prin crâng răsunară glasuri de păsări. Prin apropiere se auziră greieri. Câinii şatrei plecaseră după iepuri, în afară de Rob, care se culcase în pragul cortului lui Him başa.

În cort se afla Oarba şi Alimut. Băiatul, care aproape toată ziua căutase cârtiţe, ostenit şi pe jumătate flămând, adormise. Oarba se culcase şi ea, însă somnul o ocolea. Rogojina întinsă pe pământ era rece şi tot rece era şi pătura cu care se învelise. Îi era frig şi frigul o împiedica să doarmă. Era vinovat frigul? Nu, nu frigul era vinovat şi nici primăvara care anul acesta venise atât de târziu şi însoţită de atâtea ciudăţenii. De vină că-i era frig, ea singură era, ea, sau mai curând bătrâneţea ei. Altădată… He-he… Altădată… Copiii dormeau duşi. Ea nu dormea. Se gândea tăcută şi nemişcată la câte în lună şi-n stele… La câte-n lună şi-n stele. Pe braţul ei dormea Him. Somn adânc dormea Him. Se trezea şi-i şoptea în ureche:

— Hai afară… Hai afară, Sino… Aici ne aud copiii şi se trezesc… Mai mare ruginea…

Nu-şi punea nimic pe trup. Ieşea în picioarele goale, sălta cămaşa şi se lungea aproape despuiată în zăpadă. Sub trupul fierbinte zăpada se muia şi se topea. Avusese trup de foc… trup de foc, nu de altceva, de foc… Şi acum… Acum primăvara era în toi şi ea nu adormea şi nu dormea de frig… Altădată… De ce omul era o dată copil, o dată tânăr, o dată matur şi de o mie de ori bătrân?!

Încetă să se mai gândească şi întinse urechea. Auzi paşi. Paşi desculţi. Două perechi de picioare desculţe. Numai două perechi de picioare. Trecură pe lângă cort şi se depărtară. Pe urmă paşii se opriră. Pe urmă se auzi un început de strigăt repede sugrumat. Pe urmă paşii se auziră iarăşi, însă de asta dată fugind spre miazănoapte. Spre miazănoapte de corturi se ridica un singur cort, cortul lui Uj Hoţul şi al Matahalei. Câinele Rob, care între timp, răzbit de foame, părăsise şatra şi plecase după iepuri sau după cârtiţe, se auzi lătrând. Pe urmă se auzi urlând a pustiu şi a moarte… a pustiu şi a moarte… numai a pustiu şi numai a moarte.

Mulţi se treziră, ieşiră în faţa corturilor şi se întrebară:

— Ce-o fi fost?

— Rob nu latră niciodată degeaba.

Skander ieşi din cort purtând în mână un felinar. Luna lumina din plin şi aproape că nici nu mai era nevoie de felinarul aprins. Se îndreptară cu toţii spre cortul lui Blebe. Băiatul, culcat de-a curmezişul intrării, dormea dus. Skander călcă peste el, se aplecă de mijloc şi lumină cu felinarul obrazul omului căzut din cer. Acesta dormea înainte, cu beregata tăiată şi cu gura larg deschisă. Skander lăsă şi mai jos felinarul, se uită mai bine în gura mortului şi spuse:

— Cineva l-a omorât şi după aceea i-a scos din gură cu cleştele dinţii de aur.

Trecu lumina felinarului peste pieptul mortului.

— I-a furat şi decoraţiile.

Nimeni nu mai spuse nimic. Se ţinură cu toţii după Skander, iar Skander mergea întins către cortul lui Uj Hoţul şi al Matahalei. Îi căutară şi în cort şi în afara cortului. Nu-i găsiră.

Restul nopţii trecu repede, fără ca somnul să se mai apropie de careva. Veniră zorile şi puţin după venirea zorilor sosi dimineaţa. Acum tunurile gemeau mai tare ca oricând spre răsărit şi spre miazănoapte, şi păreau a fi tot mai aproape de hrube şi de şatră… tot mai aproape… tot mai aproape…

Blebe, care se simţea vinovat de uciderea băiatului căzut din cer, încercă terenul cu vârful cazmalei şi acolo unde găsi că pământul e mai moale, se opri şi spuse:

— Aici… Aici se poate săpa mai cu uşurinţă o groapă adâncă…

După îngroparea băiatului căzut din cer, oamenii oacheşi rămaseră un timp tăcuţi. Rămaseră tăcuţi şi ascultară cu capetele în pământ tunurile. Băteau tot mai tare, tot mai îndârjit şi parcă tot mai aproape… tot mai aproape… tot mai aproape…

— Războiul, zise Antos, se apropie tot mai mult războiul…

Skander adăugă:

— Noi ne-am gândit că războiul nu trebuie să ne găsească aici. Tunurile se aud spre răsărit şi se aud şi spre miazănoapte. Numai spre miazăzi e tăcere. S-o pornim într-acolo. Dacă vom avea un strop de noroc vom ajunge la marele fluviu. Şi dacă, odată ajunşi la fluviu, vom mai avea încă o picătură de noroc, vom trece dincolo de fluviu. Atunci vom putea spune că am scăpat… că am scăpat cu zile din gheara războiului.

Oamenii oacheşi tăcură iarăşi. Şi iarăşi se uitară cu ochii în pământ. Apoi Tev ridică întrebarea:

— Când plecăm?

— Mâine în zori. Azi vânăm cârtiţe şi le frigem bine. Tot astăzi ne adunăm catrafusele şi le punem în căruţe. Mâine ne trezim în zori, strângem corturile şi plecăm.

Oamenii oacheşi iarăşi tăcură. Şi iarăşi se uitară în pământ. De vorbit însă niciunul nu mai vorbi. Plecă fiecare la treburile lui.

Lisandra intră în cort, se găti ca de nuntă, îşi puse în urechi icuşarii de aur pe care îi păstrase, şi la gât salbele ei străvechi făcute din bani de aur şi din bani de argint. Aşa gătită se duse şi se întinse pe mormântul lui Ariston cu faţa în sus. Goşu o întrebă:

— Dar ce vrei să faci tu aici?

— Nimic. Vreau să mor. Ţi-am spus doar că eu fără Ariston nici nu pot să trăiesc şi nici nu vreau să trăiesc.

— Dar se apropie soldaţii. Au să vină aici soldaţii şi au să-şi facă râs de tine.

— De venit s-ar putea să vie, însă n-au să mă găsească în viaţă. Nu, nu, Goşule, n-au să mă găsească în viaţă.

— Bine, zise Goşu, bine. Să fie cum zici tu. Dar eu… eu mă gândeam să uit tot ce-a fost cu Ariston şi să mergem înainte… să trăim înainte, ca şi cum pe Ariston nu l-ai fi cunoscut niciodată…

Lisandra râse, însă de răspuns lui Goşu nu-i mai răspunse nimic.

A doua zi în zori oamenii oacheşi îşi strânseră corturile şi le puseră în căruţe. Trecură cu mic, cu mare prin faţa Lisandrei şi se înclinară adânc. Lisandra nu-i vedea. Nu-i vedea şi nici nu-i auzea. Se uita la cerul albastru ca inul înflorit şi la soarele care răsărise vesel şi proaspăt.

Pruncii îi puseră în căruţe, la umbră, sub coviltir. Bărbaţii şi femeile se înhămară în locul cailor, măgarilor şi catârilor care muriseră în timpul grelei ierni. Blebe strigă în glumă:

— Hii, cailor, hii!… Hii, măgarilor, hii!… Hii, catârilor, hi-hi!…

Nimeni nu râse de proasta glumă a lui Blebe, dar căruţele o porniră agale.

Când venise aci şatra lui Him başa număra peste treizeci de căruţe. Acum plecaseră spre marele fluviu şase căruţe, numai şase căruţe. La a şaptea se înhămase de-o parte Alimut, de alta Oarba. Căruţa era gata s-o pornească la vale, după celelalte, când lângă Oarbă apăru Kera.

— Mamă, spuse ea, dragă mamă, aici nu e locul tău, aici e locul meu, mamă, dragă mamă…

Trasă de Alimut şi de Kera, căruţa, care fusese atâta vreme casa lui Him başa, casa rătăcitoare în care Sina îşi născuse pe cei cinci fii ai ei, mergea după celelalte. Roţile se afundau adânc în praful drumului. Din când în când, şirul de căruţe lungi, cu coviltir se oprea. Oamenii oacheşi se ştergeau de sudoare, beau apă din vasele lor de lemn, îşi luau locul la ham şi porneau mai departe.

În urma lor tunurile gemeau tot mai tare parcă şi păreau a fi tot mai aproape… tot mai aproape… tot mai aproape.

Oarba dibuia drumul şi se ţinea şi ea după căruţe. Din ochii ei neobişnuit de mari şi neobişnuit de negri, din ochii ei lipsiţi de vedere, picau în ţărâna drumului lacrimi mari, fierbinţi, pe care nu le vedea decât soarele, care, pe cerul albastru ca inul înflorit, părea tot mai tânăr, tot mai vesel…

Sfârşit